Geylânî Külliyâtı

SEYYİD ABDÜLKÂDİR GEYLÂNÎ (K.S.) KÜLLİYÂTI
EHL-İ BEYT- İ KİRÂM PINARLARI

GEYLÂNÎ TEFSİRİ
(III. CİLT)

KUTB-I RABBÂNÎ SEYYİD ŞERÎF ŞEYH
ABDÜLKÂDİR GEYLÂNÎ
EL-HASENÎ EL-HÜSEYNÎ (470-561/1077-1166)

CEYLANİ
İLİM ARAŞTIRMA VE YAYIN MERKEZİ
İSTANBUL

Geylânî Külliyâtı

SEYYİD ABDÜLKÂDİR GEYLÂNÎ (K.S.) KÜLLİYÂTI
EHL-İ BEYT- İ KİRÂM PINARLARI

GEYLÂNÎ TEFSİRİ

(III. CİLT)

KUTB-I RABBÂNÎ SEYYİD ŞERÎF ŞEYH
ABDÜLKÂDİR GEYLÂNÎ
EL-HASENÎ EL-HÜSEYNÎ (470-561/1077-1166)

ARAPÇA ORİJİNAL TEFSİRİN TAHKÎKİ
SEYYİD ŞERİF DR. MUHAMMED FÂDIL CEYLÂNÎ

CEYLANİ İLİM ARAŞTIRMA VE YAYIN MERKEZİ
İSTANBUL

CEYLÂNÎ
İLİM ARAŞTIRMA VE YAYIN MERKEZİ - İSTANBUL
TEL: 00902125117340
00905334866661
www.algeylani.com
www.algeylani.net
E-MAİL: algeylani@msn.com

Koordinasyon
PROF. DR. DİLÂVER GÜRER

Dizgi
HALİL İBRÂHİM AÇA

BİRİNCİ BASKI
İSTANBUL 2012

ISBN
978-605-60519-0-6 (tk.)
978-605-60519-3-7 (3.c)

ÜÇÜNCÜ CİLDİ TERCÜME EDENLER

HİCR-NAHL SÛRELERİ
YRD. DOÇ. DR. İBRÂHİM IŞITAN

İSRÂ SÛRESİ
ALİ ÇOBAN

KEHF SÛRESİ
BETÜL GÜÇLÜ

MERYEM-TÂHÂ SÛRELERİ
DOÇ. DR. OSMAN NÛRİ KÜÇÜK

ENBİYÂ-HAC SÛRELERİ
PROF. DR. AHMET YILMAZ

MÜ'MİNÛN SÛRESİ
DOÇ. DR. MUSTAFA ÇAKMAKLIOĞLU

NÛR SÛRESİ
PROF. DR. DİLÂVER GÜRER

تفسير الجيلاني

GEYLÂNÎ TEFSİRİ

Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm
Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın Adıyla

SÛRENİN GİRİŞİ

Hakîkat ve yakîn mertebesine ulaşmış tevhîd ve irfân erbâbından temkin ve itminân ehlince âşikardır ki; zan ve tahminle hareket etmenin verdiği darlık içerisinde kararsız olan taklid ve telvîn sâhibi insanlar, bütün işlerini Allâh'a havâle eden tevhîd erbâbının teslimiyet emârelerini görüp fark ettiklerinde ve hâl, sıfat ve fiillerinde îtidal işâretleri ve rızâ ve teslimiyet alâmetlerini müşâhede ettiklerinde, baba ve dedelerinden kendilerine geçmiş yanlış uygulamalar/taklitler ve boş tahminler konusunda sağlam bir bilgiye sahip olmadıklarından dolayı onlar gibi olmayı ve onların sıfat ve ahlaklarına sâhip olmayı temennî ederler ve onların yaşadığı dîni hayâtı yaşamayı ve ahlâkıyla bezenmeyi isterler. Bundan dolayı zan ve câhillikleri konusunda nefislerinde bir sarsıntı ve tereddüt hâli geçirerek durumu fark ederler. Fakat vâkıaya mutâbık ve doğru olduğunu gösteren ve hiçbir kuşkuya yer vermeyen mûcizelerin gerçekliğini ispatlayıcı açık âyetlerin inmesine rağmen karakterlerinin sertliği, kinlerinin çokluğu ve kötü tabiatlarından dolayı îmana ve İslam dînini yaşamaya yanaşmazlar.

Bu sebeple Allah Teâlâ sevgili Peygamberi'ne (s.a.v.), işinde kendisine destek ve yardım edeceğini göstermeye yönelik bir tarzda hitap ederek, ona bu kişilerle konuşmayı ve onları dîne dâvet etmeyi terk etmesini tavsiye ederek ve onları helak edeceğini ve intikam alacağını müjdeleyerek sözüne Yüce ismiyle başladı.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْاٰنٍ مُب۪ينٍ ﴿١﴾ رُبَمَا يَوَدُّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِم۪ينَ ﴿٢﴾

SÛRENİN TEFSÎRİ

Meşîet ve murâdının gereğine kullarını ulaştıran بِاسْمِ اللّٰهِ: **Allâh'ın adıyla başlarım.** الرَّحْمَانِ: **Rahmân**'dır; kullarının istîdat ve kâbiliyetlerine uygun şekilde dîninin delillerini beyân eder. الرَّحِيمِ: **Rahîm**'dir; kullarını dîni kabûle ve yaşamaya muvaffak kılar.

الر: **Elif, Lâm, Râ.** Allah Teâlâ'nın umûmî rahmetinin ve geniş kereminin kaynağından gelmek üzere, rubûbiyetin esrârının rumuzlarının inceliklerini ve parlak ve açık ulûhiyetinin gizliliklerinin inceliklerinin yansımalarını kendisine akıtmakla fazilet, kemâl ve liyâkatte en üstün olan ey insan! تِلْكَ: **Bunlar**, bu sûrede zikredilen âyetler, وَقُرْآنٍ مُبِينٍ آيَاتُ الْكِتَابِ: **Kitâb'ın ve apaçık Kur'ân'ın âyetleridir (1)**; geçmiş kitapların hükmünü ortadan kaldıran kuşatıcı kitâbın bâzı âyetleridir ve hidâyetle sapıklık ve doğrulukla yanlışlık arasını ayırt etmek için indirilmiştir. Bu nedenle, beyânı açıktır ve mevcûdâtın var edilmesi konusunda kafa yoran basîret ehli için açıklayıcıdır; bilhassa çeşitli fazîlet ve şeref gibi üstün değerlere sâhip insân-ı kâmil ve yaratıcına yönelmesi ve mebde'/başlangıcı ve meâd/sonunu düşünmesi için küllî akıldan taşan akıl söz konusu olunca bu âyetlerin beyânı daha da açıktır. Yaratıldığı şeye ve onun maslahatına yönelmeyen kimse küfre girmiştir ve insanlık mertebesinin merhalelerinden büsbütün sapmıştır. Bu durum, gaflette son derece ısrar etmelerinden ve bu alçak dünyânın süslerine dalmaları ve onlarla sarhoş olmalarından dolayıdır.

Bâzen bu sarhoşluk ve dalgınlıklarından uyandıklarında:

رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا: **İnkar edenler zaman zaman isterler ki**, yâni hakkı gizleyen ve akıllarının hakkı keşfetmeye yöneltmediği kimseler temennî tarzında bâzen arzu edip isterler ki لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ: **Müslüman olsalardı (2).** İsterlerdi ki akılları onları Allâh'ın mârifetine yöneltseydi, bütün işlerini O'na havâle etselerdi ve bütün hallerinde Allâh'a ....

ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْاَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ وَمَٓا اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ
اِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ ﴿٤﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٥﴾ وَقَالُوا يَٓا اَيُّهَا
الَّذ۪ي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ اِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿٦﴾

---

dayansalardı. Fakat azgınlıklarının şiddetinden ve sapkınlıklarının ve yoldan çıkmalarının aşırılığından dolayı senin dâvetini kabul etmezler. Ey resullerin kâmili! İnatlarından ve büyüklük taslamalarından dolayı sana ve kitâbına inanmazlar ki dünyâda zilletten ve âhirette helâk olmaktan kurtulsunlar.

Ey resullerin kâmili! Dünyâlarıyla meşgul olmaları durumunda ذَرْهُمْ: **Onları bırak;** kalplerine birçok hastalık bırakan yiyeceklerinden يَأْكُلُوا: **Yesinler**, geçici süsleriyle ve hayâlî lezzetleriyle وَيَتَمَتَّعُوا: **Eğlensinler** ve ibâdetlerle meşgul olmaktan alıkoyan ve mutlak olan âhiret lezzetlerinden mahrum bırakan وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ: **Boş ümit onları oyalasın.** Durum ortaya çıkınca ve sırlar dökülünce işlerinin çirkinliğini ve fiillerinin kötülüğünü فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ: **Yakında bilecekler (3).** İşte o zaman Allah'tan, kitâbından ve elçisinden yüz çevirmenin sonucu olarak rûhânî lezzetlerden kaybettikleri konusunda uyanacaklar. Geçmiş âdetlerimizden olmak üzere وَ مَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلاَّ وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ: **Helâk ettiğimiz hiçbir ülke yoktur ki hakkında bilinen bir yazgı olmasın (4)**; helâk ettiğimiz ülkeleri ancak ezelî ilmimizde belirli bir vakitte yok olmalarıyla ilgili bir yazgı olduktan sonra yok olmalarını dileriz. Şöyle ki:

مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا: **Hiçbir millet, ecelinin önüne geçemez;** helâkinin belirlendiği zamânı öne alamaz. وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ: **Ve onu geciktiremez (5).** Tam tersine o zamana erişince aslâ öne almaya ve geciktirmeye güç yetirmeksizin kesin olarak helâk olup giderler.

Nasıl onları helâk etmeyelim, şiddetli bir azapla cezâlandırmayalım ve onlardan intikam almayalım! Çünkü îman ve İslâmın alâmetlerini onları çağırıp bildirdiğinde seninle alay ederek ve böbürlenerek وَ قَالُوا: **Dediler ki:** يَاأَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ: **'Ey kendisine zikir indirilen,** ey Rabbi tarafından duyduğumuz sözlerin benzerini ihtivâ eden apaçık kitap alan Nebî! Dâvet, nübüvvet ve kitap iddianda إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ: **Sen**

لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلٰٓئِكَةِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧﴾ مَا نُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ اِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا
كَانُٓوا اِذًا مُنْظَرِينَ ﴿٨﴾ اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾

---

mutlaka bir mecnunsun!' (6); cin seni çarpmış ve aklını karıştırmıştır. Bu söz ve hikâyelerin benzeri şeyleri sana cin öğretmektedir. Sen de onları sana meleklerin indirdiğini hayal ediyorsun. Nasıl olur da bizim gibi beşer olduğun halde sen melekleri görüp karşılaşabilir ve onlarla arkadaşlık yapabilirsin!

لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَائِكَةِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ: **'Eğer** dâvanda **doğru söylenlerden idiysen, Bize** sana inen **melekler getirmeliydin' (7)** ki biz senin o melekleri gördüğün gibi onları görelim ve sözlerini işitelim. Ey resullerin kâmili! Bizim yerimize onlara şunu söyle:

مَا نُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ: **Biz melekleri ancak hak ile indiririz.** Beşerden bâzılarına meleği asıl fıtratında ve istîdâdında var olan hikmeti vermek için göndeririz. Onlar da irşat ve kemâle erdirmek işiyle memur nebîler ve resulledir. Biz bu melekleri onları teyit etmek ve vâkıaya uygun olan sâbit dîni desteklemek maksadıyla indiririz ki tâbi olanlar o resullerin dîniyle yaşasınlar ve boyun eğerek onlara îman etsinler. Eğer herkes o meleklerin inmesini fark etseydi ve sûretlerini görseydi itaat ederdi. İlâhi mesaj gönderme ve kemâle erdirmenin hikmeti de boşa çıkardı. Çünkü bu durumda herkes doğruluk ve hidâyet konusunda eşit seviyede olurdu. وَمَا كَانُوا إِذًا مُنْظَرِينَ: **O zaman onlara mühlet verilmez (8)**, ceza gününe kadar beklemezler çünkü hepsi ilk yaratılışta kurtuluşa ve hidâyete ermiş olacaklardır.

Hikmetimizin gereği إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ: **Zikri kesinlikle biz indirdik**, yâni sözleri, bilgileri, nazmı ve düzeni bakımından idrâklerinin ve akıllarının almamasından dolayı bir benzerinin insanlar tarafından getirilmesi imkânı olmayan ve ancak nebî ve resullere gönderilen kitapları biz indirdik. Bu nedenle nebîlerin ve resullerin birçoğu delilik ve cin çarpmasıyla nitelendirilmişlerdir. Tevhîd yolundan sapmış kişilerin tahrîfine karşı وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ: **Elbette onu yine biz koruyacağız (9).**

Ey Allâh'ın resûlü! Seni alaya almalarından ve yalanlamalarından dolayı üzülme. Çünkü bu durumlar sapkın kişilerin eski âdetlerindendir.

وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ اِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿١١﴾ كَذٰلِكَ نَسْلُكُهُ فٖى قُلُوبِ
الْمُجْرِمٖينَ ﴿١٢﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهٖ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْاَوَّلٖينَ ﴿١٣﴾ وَلَوْ فَتَحْنَا
عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ السَّمَٓاءِ فَظَلُّوا فٖيهِ يَعْرُجُونَ ﴿١٤﴾ لَقَالُٓوا اِنَّمَا سُكِّرَتْ
اَبْصَارُنَا ....

Biz ise çeşitli bozgunculuk ve isyân yayıldığında لَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي شِيَعِ الْأَوَّلِينَ : **Senden önceki milletler**, topluluk ve gruplar, **arasında da elçiler gönderdik (10).**

وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ: **Onlara bir peygamber gelmeyedursun,** tabiatlarının kötülüğünden, cesâret ve kinlerinin çokluğundan dolayı yalan, delilik ve çeşitli kusurlar nispet ederek إِلاَّ كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ: **Hemen onunla alay ederlerdi (11).**

Kâhhar ve Celâl sıfatlarımızın tezâhürünün gereğine uygun olarak, onların yok olmaları ve azap çekmeleriyle ilgili irâdemizin gereği كَذَلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ: **İşte biz onu, *(ikarcılığı)* suçluların kalplerine sokarız (12).** Bundan dolayı kendilerine gönderilen elçiye لاَ يُؤْمِنُونَ بِهِ: **İnanmazlar (13).** Ey Resullerin kâmili! وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ: **Öncekilerin başına gelen ortadayken**, yâni geçmiş kafirler hakkında Allâh'ın sünneti veya seleflerinden her fırkanın geleneği varken bu kâfirler sana nasıl inansınlar! Çünkü taklit ederek onların yol ve yordamını tâkip etmektedirler.

Tabiatlarının kötülüğü, bozgunculuk çıkarmaları ve gafletlerinden ötürüdür ki bu alay eden, sapıklık ve sapkınlıklarında ısrar eden kimselere sana, dînine ve kitabına îman etmeleri için âdetin tersine فَظَلُّوا وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ يَعْرُجُونَ: **Gökten kapı açsak da oradan yukarı çıksalar (14)** –göğe doğru yükselseler ve orada olup bitenleri araştırsalar– azgınlıklarının ve sapkınlıklarının şiddetinden لَقَالُوا: **Derler ki** Muhammed'in (s.a.v.) sihir ve aldatmasından dolayı إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَارُنَا: **Gözlerimiz boyandı.** Bu bize kendisine inanmamız, sözünü ve kitâbını

... بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ ﴿١٥﴾ وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٦﴾ وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿١٧﴾ إِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ ﴿١٨﴾

tasdik etmemiz ve dînini kabül etmemiz için yapıldı. بَلْ: **Bilakis,** şek ve şüphesiz durumumuz budur. Çünkü bu açılış ve yükselişi müşâhede ederek نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ: **Biz büyülendik (15),** yâni cezp edildik, çarpıldık ve sihir ve göz boyamasıyla bu şahıs işi bize karmaşık hâle koydu.

Sonra Allah Teâlâ kullarına kazançlarının sebeplerini hazırlama noktasındaki nîmetini hatırlatma anlamında şöyle buyurdu:

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا: **Andolsun, biz gökte birtakım burçlar yarattık** ki bunlar on iki tanedir. Güneş her yıl dört mevsimde –kış, yaz, ilkbahar ve sonbahar– ve ay da her ay kazancınızın sebeplerini oluşturmak ve gıda ve meyvelerinizi olgunlaştırmak için onlarda döner ve yer değiştirir. وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ: **Ve seyredenler için onu süsledik (16),** yâni hareket, dönüş ve dönüşümlerinin keyfiyetini düşünenler için nizam, tertip, görünüş ve şekillerini güzelleştirdik. Böylece onu yoktan var edenin kudretini ve ustasının işinin sağlamlığını kavrayıp, vahdetini ve her şeyin O'na döndüğünü keşfetsinler.

Burçlarda bulunan sırlara ve hikmetlere muttali olmasına karşı وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ: **Onları taşlanmış her şeytandan koruduk (17).**

إِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ: **Ancak kulak hırsızlığı eden müstesna,** yâni şeytanlardan gök ehlinden bilgi almak isteyen ve göğe doğru çıkıp yükselmeye çalışan hariç. Allâh'ın kahrının kemâlinin yansıması olarak فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ: **Onun da peşine açık bir alev sütunu düşmüştür (18),** yâni basîret ehlince bilinen sırların elde edilmesini engelleyen bir yıldız misâli ateş közü düşmüştür.

وَالْاَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَاَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَاَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ ﴿١٩﴾
وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ ﴿٢٠﴾ وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا
عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ اِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ﴿٢١﴾

Aynı şekilde وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا: **Yeri uzatıp yaydık**, yâni döşedik ve serdik. Yeri yerli yerinde tutsun ve suların, kaynak sularının ve mücevherlerin çıktığı yer olsun diye yüce وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ: **Sâbit dağları oraya yerleştirdik**. Tabiatların güzel gördüğü ve haz aldığı uygun tarzda yapılmış وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ: **Miktarı ve ölçüsü belirli olan şeyleri de orada bitirdik (19).**

وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ: **Orada hem sizin için hem de rızıkları size âit olmayanlar için geçim vâsıtaları yarattık (20).** Bu yüce ve alçak olarak yarattığımız her şey sizin yaşamı sürdürüp mizâcınızı devâm ettirmek ve varlığınızın sebebi ve zuhûrunuzun nedeni olan tevhîd ve irfan yoluna sülûk etmeye güç yetirebilmek içindir. Çünkü siz bu tevhîd ve irfan yolu için yaratılıp zuhûra getirildiniz. Rızıkları size âit olmayanlar ise nesliniz ve çocuklarınızdır ki, siz yanlış bir inanışla onların rızkını verenin siz olduğunu kabul edersiniz. Hâlbuki sizi, onları ve varlık alanında bulunan herkesin rızkını veren Allah'tır.

Nasıl her şeyin rızkı bize âit olmaz? وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ: **Her şeyin hazîneleri yalnız bizim yanımızdadır**, yâni kuru ve yaş cinsinden kendisine 'şey' ismi verilen her şey bizim kudretimiz ve dilememiz sahâsına girer. Her şeyin hazîneleri bizim katımızdadır ve kudretimize de herhangi bir sınır konulamaz. Tam tersine, her şeyin hazînelerini varlık sahâsına getirmenin her türlü gücü bize âittir. Fakat hikmetimiz gereği hiç kimsenin muttali olamayacağı ve ilmimiz sahâsında belirlenmiş olarak وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلاَّ بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ: **Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz (21)** ve ortaya çıkarırız.

Hikmetimizin gereğine uygun olarak, lütuf ve keremimiz makâmından gelen nümûnesiz ve güzel yaratışımızın hayreti mûcip örnekleri

وَاَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ فَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَسْقَيْنَاكُمُوهُۚ وَمَٓا اَنْتُمْ لَهُ
بِخَازِن۪ينَ ﴿٢٢﴾ وَاِنَّا لَنَحْنُ نُحْي۪ وَنُم۪يتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ عَلِمْنَا
الْمُسْتَقْدِم۪ينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِر۪ينَ ﴿٢٤﴾

---

olarak ilkbahar mevsiminde esen وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ: **Rüzgarları aşılayıcı olarak gönderdik**, yâni ağaçlara meyve verdiren aşılayıcılar olarak gönderdik. Ağaçları gebe bıraktıktan sonra gelişme ve olgunlaşma döneminde yetiştirmek ve olgunlaştırmak için فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ: **Gökten bir su indirdik de onunla su ihtiyacınızı karşıladık.** وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ: **Siz o suyu depolayamazdınız (22)**; o suyu havuz ve nehirlerde toplamak sizin gücünüz dâhilinde değildir. Aynı şekilde ağaçları aşılamak, bitirmek, sulamak, olgunlaştırmak ve ihtiyâcı olan her şeyi verme konusunda da durumunuz böyledir. Çünkü hiçbir şeyin hazînesi sizin yanınızda değildir.

Aynı şekilde eşsiz ve olağan üstü yaratma örneklerimizden olarak; bast/genişlik ve lütuf/verme sıfatlarımızın gereği olarak وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي: **Şüphesiz biz diriltir** ve ortaya çıkarırız. Kabz/darlık ve kahr/gâlip gelme sıfatlarımızın gereği olarak da وَنُمِيتُ: **Biz öldürürüz** ve yok ederiz. Zuhûra gelme işlemi ve ardından büyük kıyâmetin sona ermesinden sonra geriye kalan her şeye de وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ: **Biz vâris oluruz (23).**

İlmimizin ve tecrübemizin bütünlüğüne uygun olarak وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ: **Andolsun biz, sizden önce gelip geçenleri de biliriz,** yâni seleflerinizden sizden önce gelenleri veya babalarınızın sulbündeki ve annelerinizin rahmindeki durumunuzu, zuhûra getirilmeniz veya katı madde hâlindeki istîdatlarınız ve rûhu âzam/büyük rûhun size has kıldığı varlığınızı biliriz. وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ: **Geri kalanları da biliriz (24)**; yukarıda zikredildiği tarzda varlıkta sizden sonra gelenleri de biliriz.

وَاِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ اِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ
مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٦﴾ وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ وَاِذْ قَالَ
رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ ....

Ey Resullerin kâmili! وَإِنَّ رَبَّكَ: **Şüphesiz** geçmiş, şimdi ve gelecekte olanların sırrına vâkıf olan **Rabbin** mahşer ve kıyâmette hesap ve cezâyı gerçekleştirmek için هُوَ يَحْشُرُهُمْ: **Onları toplayacaktır.** إِنَّهُ: **Çünkü O** zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde حَكِيمٌ: **Hakîmdir**; işini iyi ve yaptığını sağlam yapar ve عَلِيمٌ: **Alîmdir (25)**; hiçbir şey ilminin dışında bulunamaz.

Sonra Allah Teâlâ size olan nîmetini hatırlatmak, yaratıldığınız maddenin alçaklığı ve ardından da kazandığınız konumunuzun şeref ve yüceliliği konusunda sizi uyarmak için şöyle buyurdu:

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ: **Andolsun biz insanı kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık (26)**; kokusu bütün canlılara tiksinti veren kötü kokulu siyah ve son derece kuru çamurdan ve güneşin sıcaklığına dayanıklı olmasından dolayı da yine kuru olan çamurdan yarattık.

وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ: **Cinleri de daha önce zehirli ateşten yaratmıştık (27)**; cin vb. cinsten olanları insanın var edilmesinden önce daha alçak maddeden yarattık çünkü cin içinde sıcağı çok olan ateşten yaratılmıştır.

Ey ibret alanlar! Yaratıldığınız maddeye bakınız.

Ey resullerin kâmili! Meleklere haber verme ve bildirme yoluyla hitap ederek Rabbinizin sizi şereflendirdiği zamanı hatırlayınız. Allah Teâlâ Resulü'ne (s.a.v.) –mertebesinin kendi cinsinin mertebelerinin hepsini kapsaması ve hepsini temsil etmesinden ötürü muhâtap alınacak yeterli olgunluk ve liyâkati sebebiyle– direk hitap etmiştir. وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ: **Hani Rabbin meleklere demişti ki:** Cemâl, Celâl ve bütün sıfatlarımı yansıtması için bir sûrete sâhip ve en hakir ve değersiz şeylerden yapılmasından ötürü yakınımdan merhalelerce uzakta bulunan

... اِنّ۪ي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٨﴾ فَاِذَا سَوَّيْتُهُ
وَنَفَخْتُ ف۪يهِ مِنْ رُوح۪ي فَقَعُوا لَهُ سَاجِد۪ينَ ﴿٢٩﴾ فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ
اَجْمَعُونَ ﴿٣٠﴾ اِلَّٓا اِبْل۪يسَۜ اَبٰٓى اَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِد۪ينَ ﴿٣١﴾ قَالَ يَٓا
اِبْل۪يسُ مَا لَكَ اَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِد۪ينَ ﴿٣٢﴾

إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ: **'Kupkuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir insan yaratacağım' (28).**

فَإِذَا سَوَّيْتُهُ: **'Ona şekil verdiğim**, yâni iskelet ve şeklini mûtedil ve mükemmel yaptığımda, وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي: **Ve ona rûhumdan üflediğim zaman**, yâni benim hayâtımla hayat bulması ve bütün isim ve sıfatlarımı yansıtıcı ayna olması için varlığımın nûrunun feyzinden serpiştirdiğimde, فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ: **Siz hemen onun için secdeye kapanın (29)**, yâni saygı duymak ve yüceltmek için katımda hakir olan toprağa alınlarınızı koyunuz.

Kesin ve zorunlu emri aldıklarında –seçme talebinde bulunmaksızın ve delil istemeksizin– öne almadan, geciktirmeden, kesin bir şekilde ve tereddütsüz فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ: **Meleklerin hepsi de hemen secde ettiler (30).**

إِلاَّ إِبْلِيسَ أَبَى أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ: **Fakat İblis hariç! O, secde edenlerle beraber olmaktan kaçındı (31)**; meleklerden olan İblis aslına tâbi olarak secde etmekten kaçındı.

Sonra İblis muhâlefet edip Allâh'ın emrinden yüz çevirince, azarlama ve serzenişte bulunma tarzında Allah Teâlâ قَالَ يَاإِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلاَّ تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ: **Ey İblis! Secde edenlerle beraber olmayışının sebebi nedir? dedi (32)**; ey İblis! Hangi durum zorunlu emre uyarak hakir olan toprağa alınlarını koyup boyun eğenlerden olmana engel olmuştur.

قَالَ لَمْ اَكُنْ لِاَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿٣٣﴾
قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَاِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ اِلٰى يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣٥﴾
قَالَ رَبِّ فَاَنْظِرْنٖى اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٣٦﴾

İblis kinâyeli bir tarzda ve inkâr yoluyla üstünlüğünü ve meziyetini ortaya koyma sadedinde Allâh'a delil getirerek قَالَ لَمْ أَكُنْ لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ: **Ben kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattığın bir insana secde edecek değilim, dedi (33)**; cismânî, zülmânî ve kesîf olup kendisinden daha yoğun ve katı olan ve kuru bir çamurdan yapılan varlığa secde etmek benim için doğru ve güzel olmaz ve benim mertebeme de yaraşmaz. Çünkü ondan daha yoğun ve kabul şerefi alanından uzak olan varlık yoktur. Birbiri üzerine kümelenmiş bu yoğunlukları ihtivâ eden ve şekil almış varlığa rûhânî ve nûrânî varlığın boyun eğmesi uygun değildir.

Allah Teâlâ kovmak ve uzaklaştırmak amacıyla قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ: **Şöyle buyurdu: Öyle ise oradan çık! Artık kovuldun! (34)**; Ey kovulmuş olan İblis! Emrime muhâlefet ettiğin ve hikmetimin gereğine göre hareket etmediğinden dolayı artık kendini içinde bulunduğun melekler zümresinden sayma. Çünkü onlar makbul ve itaatkar varlıklardır. Hâlbuki sen artık reddedilmiş ve kovulmuş varlıklardan oldun. Emrimizin gereğine muhâlefet ettiğin için rahmet ve keremimizden uzaklaşmış oldun.

وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ: **Muhakkak ki kıyâmet gününe kadar lânet senin üzerine olacaktır! (35)**; kovulma ve terk edilme sürekli bir şekilde senin üzerine olacaktır. İkâmet edeceğin yer de, sen ve âsi kullardan seni tâkip edenler için hazırlanmış ateş olacaktır.

İblis huzûra kabul edilmekten ve Allâh'ın rahmetinden ümidini kesince, acı duyarak, içi yanarak ve ah çekerek قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ: **Rabbim! Öyle ise, *(varlıkların)* tekrar dirileceği güne kadar bana mühlet ver, dedi (36)**. Çeşitli kerem ve nîmetleriyle beni besleyip yetiştiren Ey Rabbim! Emrine muhâlefet ederek nîmetlerini inkâr ettim.

قَالَ فَاِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَۙ ﴿٣٧﴾ اِلٰى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ بِمَٓا
اَغْوَيْتَن۪ي لَاُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْاَرْضِ وَلَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَع۪ينَۙ ﴿٣٩﴾ اِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ
الْمُخْلَص۪ينَ ﴿٤٠﴾ قَالَ هٰذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَق۪يمٌ ﴿٤١﴾

Adem oğlunu azdırmak ve onlardan intikam almak için haşir gününe kadar bana mühlet ver.

قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِين إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ: **Allah: Sen bilinen bir vakte kadar kendilerine mühlet verilenlerdensin, buyurdu (37-38);** âlemlere ibret olman amacıyla kusurları telâfi etmenin, âhiret için azık tedârik etmenin ve karşılaşma günü için çareleri hazırlamanın mümkün olmadığı bir vakte kadar mühletin var. Bu vaktin, cesetlerin tekrar dirilmesinin gerçekleşeceği birinci nefha/sûra üfürme günü olduğu söylenir.

قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الأَرْضِ: ***(İblis)* dedi ki: Rabbim! Beni azdırmana karşılık ben de yeryüzünde onlara *(günahları)* süsleyeceğim.** İblis yemin ederek ve haddi aşarak –Kudretinin hükmüyle beni azdırman, saptırman ve yüksek mevkiimden düşürüp sevdiklerim ve kardeşlerimin arasından çıkartmandan dolayı– insanlara bozuk amellerini ve çirkin fiillerini güzel göstereceğim. Tabiî olarak nefislerinin meylettirdiği çeşitli bozukluk ve çirkinlikleri ve birçok cürüm ve günahları işleterek aralarına fitne ve bozgunculuk sokacağım, dedi. وَلأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ: **Ve onların hepsini mutlaka azdıracağım! (39).** Öyle ki nefsi emmâre mertebesinde bulunan hiçbir kimse bunun dışında kalmayacaktır.

إِلاَّ عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ: **Ancak onlardan ihlâslı kulların müstesna (40),** yâni boyunlarını nefsi emmârenin bağlarından kurtarmış, mutmainne derecesine ermiş ve rızâ ve teslim makâmında sabit kadem olanlar hariç.

Şefkat ve Rahmeti'nin gereği olarak Allah Teâlâ قَالَ هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ: **'İşte bana varan dosdoğru yol budur' buyurdu (41),** yâni muhlis ve mutmain olup kazâmdan başlarına gelene râzı olanların samimiyetinden ibâret olan tevhîdime, Zâtı'mın birliğine ve sıfat ve ....

اِنَّ عِبَادٖى لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ اِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوٖينَ ﴿٤٢﴾ وَاِنَّ
جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ اَجْمَعٖينَ ﴿٤٣﴾ لَهَا سَبْعَةُ اَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ
مَقْسُومٌ ﴿٤٤﴾ اِنَّ الْمُتَّقٖينَ فٖى جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤٥﴾

---

isimlerimden zuhûra gelen eserleri yaratma konusundaki tekliğime ulaştıran yolda asla eğrilik yoktur. Bu yola yönelen kimse aslâ sapma ve şaşırma problemiyle karşılaşmayacak şekilde karlı çıkar ve kurtuluşa erer. Bu kimse nasıl sapsın çünkü o kullarımı kurtarandır.

Ey saptıran ve azdıran İblis! Kubbem altında bulunan إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ: **'Kullarım üzerinde senin bir hâkimiyetin yoktur şüphesiz;** aslâ onlara üstün gelemezsin ve galebe çalamazsın. إِلاَّ مَنْ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ: **Ancak azgınlardan sana uyanlar müstesna' (42);** senin azdırmanla yakîn yolundan sapanlar hâriç. Çünkü onlar sûret olarak insanların cinsinden olsalar da hakîki anlamda onlardan sayılmazlar.

Uzak olma ve terk edilme anlamındaki وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ: **Cehennem onların,** tâbi ve metbû olarak **hepsine vâdolunan yerdir muhakkak (43).**

'Nefsânî arzulara (özellikle) kadınlara, oğullara...karşı düşkünlük (şehvet) insanlara çekici kılındı'[1] âyeti kerîmesinde zikredilen yedi şehvet duygusunun sayısına uygun olarak لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ: **Cehennemin yedi kapısı vardır.** لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ: **Onlardan her kapı için birer gurup ayrılmıştır; (44)** her ne kadar cehennemliklerin hepsi mekan bakımından ortak bir özellik taşısalar da yedi kapısının her birinden mertebesi ayrı bir grup girecektir.

Sonra Allah Teâlâ dâimî olma özelliği taşıyan sünnetinin gereği olarak şöyle buyurdu:

Nefislerini şeytanların vesvesesinden kurtaran إِنَّ الْمُتَّقِينَ: **Takvâ sahipleri** ilmel yakin, aynel yakin ve hakkal yakin mertebelerini içeren فِي جَنَّاتٍ: **Cennetlerde** ve hakîkat ve mârifet pınarları akıtan ve riyâ ve taklit kirinden temizlenmiş وَعُيُونٍ: **Pınar başlarında olacaklar (45).**

---

[1] Âl-i İmrân, 3/14.

ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ اٰمِنٖينَ ﴿٤٦﴾ وَنَزَعْنَا مَا فٖى صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ اِخْوَانًا عَلٰى سُرُرٍ
مُتَقَابِلٖينَ ﴿٤٧﴾ لَا يَمَسُّهُمْ فٖيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجٖينَ ﴿٤٨﴾ نَبِّئْ
عِبَادٖى اَنّٖى اَنَا الْغَفُورُ الرَّحٖيمُ ﴿٤٩﴾

Takvâ ziynetiyle vasıflanmış olduklarını görünce onlara şöyle dediler:

Hesâbın şiddetinden ve azâbın korkusundan emin olarak ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ آمِنِينَ: **'Oraya emniyet ve selâmetle girin' (46).**

Nasıl selâmet ve emniyet içersinde olmazlar! Çünkü وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ: **Biz onların gönüllerindeki kini söküp attık**; îmân ve tevhîd nuruyla içlerinde ve insan nevine âit olmalarından ötürü nefislerinde yerleşmiş olan öç alma ve haset duygusunu söküp attık. Bu nedenle إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ: **Onlar artık köşkler üzerinde karşı karşı oturan kardeşler olacaklar (47)**; sadâkatte eşit derecede dostlar olarak karşılıklı bakışacaklar ve her biri kardeşinin aynasında onun övgüye değer davranışlarını ve güzel huylarını müşâhede edecektir.

لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ: **Onlara orada hiçbir yorgunluk gelmeyecek;** aralarını bozacak sıkıntı ve zorlama olmayacak. وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ: **Ve onlar, oradan çıkarılmayacaklardır (48)** ki bundan dolayı korkuya kapılsınlar. Tam tersine orada Allah diledikçe sürekli ve dâimî kalacaklardır.

Sonra Allah Teâlâ bütün kullarını tesellî etmek ve lütuf ve rahmetinin genişliğini müjdelemek için şöyle buyurdu:

Bütün ümmetlere gönderilmiş ey Resullerin kâmili! Mümin veya kâfir, itaatkar veya isyankar bütün نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ: **Kullarıma, benim, çok bağışlayıcı ve pek esirgeyici olduğumu haber ver (49).** Bana geriye dönmek isteyen, kalbinin derinliğinden gelen bir duyguyla benden mağfiret dileyen ve hâlis bir pişmanlıkla tevbe ederek bana yönelen kimseyi –iyiliğimin ve merhametimin çokluğu sebebiyle– bağışlama ve ayıplarını örtmede son derece affediciyimdir; kullarıma acır, tevbelerini kabul eder ve küçük günahlarını affederim.

وَاَنَّ عَذَابٖى هُوَ الْعَذَابُ الْاَلٖيمُ ﴿٥٠﴾ وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ اِبْرٰهٖيمَۘ ﴿٥١﴾ اِذْ
دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًاۜ قَالَ اِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا لَا تَوْجَلْ اِنَّا
نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلٖيمٍ ﴿٥٣﴾ قَالَ اَبَشَّرْتُمُونٖى عَلٰٓى اَنْ مَسَّنِىَ الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ ﴿٥٤﴾

Yine onlara haber ver ki وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ: **Benim azâbım elem verici bir azaptır (50)**; benimle çekişmede ısrar eden kimseyi yakalar ve intikâmımı alırım. Ayrıca bana itaat ve boyun eğmemekte direnen kimseye azâbım dâimîdir.

Nîmet verme ve intikam alma gücümü inkar ettiklerinde وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ: **Onlara İbrâhim'in misafirlerinden de haber ver (51).**

Tüysüz, kılsız, yakışıklı ve etine dolgun olan bu misâfirler إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ: **Onun yanına girdikleri zaman,** hoş geldin demek ve hürmet ve tâzimde bulunmak için فَقَالُوا سَلَامًا: **'Selam' dediler**; seni barış ile selamlarız. Sonra İbrahim (a.s.) nübüvvet nûruyla önemli bir görevle gönderilmiş melekler olduklarını iyice anlayınca korku içinde قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ: **Biz sizden çekiniyoruz,** korkuyoruz, **dedi (52).** Çünkü onlar çabucak gelip izinsiz –misâfirlerin âdetine uygun olan izin isteme geleneğine uymadan– âniden yanına girdiler. Ve üzerlerinde de yolculuk eseri yoktu.

Ona emniyet telkin etmek ve korku ve sıkıntısını dindirmek amacıyla قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ : **Dediler ki: Korkma; biz sana bilgin bir oğul müjdeliyoruz (53)**; Rabbin tarafından nübüvvet, risâlet ve hikmeti almaya kâbiliyetli bir oğul müjdelemek için geldik.

İbrahim (a.s.) iç çekerek ve ümitsiz bir halde kendisine müjdelenenin uzak bir durum olduğunu kendi kendine düşünerek قَالَ: **Dedi ki:** Normal olarak ümîdin kesildiği biz zamanda ey beni müjdeleyenler! Çocuk istemeğe ve alışılagelen meni gelmesine engel teşkil eden أَبَشَّرْتُمُونِي عَلَى أَنْ مَسَّنِيَ الْكِبَرُ: **İhtiyarlık çökmesine rağmen beni müjdeliyor musunuz?** فَبِمَ تُبَشِّرُونَ: **Beni ne ile müjdeliyorsunuz?(54).** Çünkü

قَالُوا بَشَّرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْقَانِطِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ
إِلَّا الضَّالُّونَ ﴿٥٦﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٧﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى
قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ﴿٥٨﴾

İbrâhim (a.s.) ve eşi yaşlılık ve ihtiyarlık durumunda oldukları için şehvetten kesilme dönemindeydiler.

قَالُوا بَشَّرْنَاكَ بِالْحَقِّ: **Dediler ki sana gerçeği müjdeledik**; Hakk'ın izniyle ve âdet üzere olan bir sebebe dayanmaksızın bir şeyi var etmede kudretinin tamlığının gereği olarak vâkıaya uygun bir gerçeği sana haber verdik.

Rızâ ve teslim makâmında bulunan ve oluş ve bozuluş âleminde meydana gelen hâdiselerin hepsini –vesîle ve sebeplere îtibar etmeksizin– Fâili muhtâr olana dayandıran ey Nebî! فَلَا تَكُنْ مِنَ الْقَانِطِينَ: **Sakın ümitsizliğe düşenlerden olma! (55)**; âdet üzere olduğu gibi, sebepleri ortadan kaybolduğunda bir şeyin olmayacağını sananlardan olma.

Uzak görerek ve ürkerek İbrahim (a.s.) قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ: **Rabbi'nin rahmetinden sapıklardan başka kim ümit keser, dedi (56)**. Kereminin gereği olarak –herhangi bir hak etme durumu ve gerekli sebepler oluşmadan– lütufta bulunarak Rabbi'nin rahmeti her şeyi kaplar. Fakat tabiî sebepler zincirleriyle ve maddî vesîlelerin bağlarıyla sınırlı olan sapıklar bu rahmetin dışında kalır. Biz peygamberler topluluğu bu gelip geçici boş sözleri söylemeyiz.

Elçilerle arasında geçen bu hâdiselerden sonra, derin anlayışının gereği olarak İbrahim (a.s.), korkutucu haberle gelen قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ: **'Ey elçiler ne işiniz var ?' dedi**, yâni başka gönderildiğiniz daha ne önemli işiniz var.

Aklın, şerîatın ve tabîatın gereğinden çıkarak kötü hareket eden قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُجْرِمِينَ: **'Suçlu bir topluma gönderildik', dediler (58)**. Çünkü o toplumun fertleri akılların ve tabiatların mutlak olarak çirkin gördüğü ve hoş karşılamadığı çirkin fiilleri işlediler. Şerîat nasıl harekete geçmesin? Bugün onları bir defada Allâh'ın emri ve kudreti gereğine uygun olarak yok edeceğiz.

إِلَّٓا اٰلَ لُوطٍۜ اِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ اَجْمَع۪ينَۙ ﴿٥٩﴾ اِلَّا امْرَاَتَهُ قَدَّرْنَٓاۙ اِنَّهَا لَمِنَ الْغَابِر۪ينَ ۟
فَلَمَّا جَٓاءَ اٰلَ لُوطٍۨ الْمُرْسَلُونَۙ ﴿٦١﴾ قَالَ اِنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٦٢﴾ قَالُوا بَلْ
جِئْنَاكَ بِمَا كَانُوا ف۪يهِ يَمْتَرُونَ ﴿٦٣﴾ وَاَتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٦٤﴾

إِلاَّ آلَ لُوطٍ: **'Ancak Lût âilesi,** –kendi âilesi ve ona îman edenler–, **hariç.** Mâsum ve itaatkar olduklarından dolayı إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ: **Onların hepsini kurtaracağız' (59).**

Mücrim ve âsi olan إِلاَّ امْرَأَتَهُ: **Karısı müstesna;** Allâh'ın bildirmesi ve izniyle قَدَّرْنَا إِنَّهَا لَمِنَ الْغَابِرِينَ: **Biz geri kalanlardan olmasını takdir ettik (60);** geri kalanların inancı ve inadı üzere olduğu için helak olan kâfirlerle beraber o da yok olup gitti.

Tüysüz, kılsız, yakışıklı ve etine dolgun فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ: **Elçiler,** ziyâret biçiminde yanlarına girip **Lût âilesine gelince (61),** Lût (a.s) ey misafirler! قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ: **'Hakîkaten siz tanınmayan kimselersiniz' dedi (62).** Kötü fiillerinden ve çirkin âdet ve geleneklerinden dolayı sizin hakkınızda kavmimden korkuyorum. Aynı zamanda üzerinizde beşer emâreleri görmediğimden dolayı bu şekilde gelişinizden de endişe duyuyorum.

Elçiler ona, ne bizim hakkımızda kavminden gelecek kötülüklerden kork ve ne de bizden endişe duy. Çünkü biz seni korkutmak ve ürkütmek için gelmedik قَالُوا: **Dediler.** بَلْ جِئْنَاكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ: **Bilakis, biz sana, onların şüphe etmekte oldukları şeyi getirdik (63),** yâni seni sevindirmek, desteklemek ve düşmanlarına karşı muzaffer olman için şüphe duydukları ve tereddüt ettikleri şeyi ispatlamak için geldik. Çünkü onlar senin vaat ettiğin ve kendilerine ineceğini iddiâ ettiğin azap konusunda seni yalanlıyor ve şüphe duyuyorlardı.

وَأَتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ: **Sana** vâkıaya uygun **gerçeği getirdik.** Sana söylediğimiz konuda وَإِنَّا لَصَادِقُونَ: **Biz hakîkaten doğru söyleyenleriz (64).**

فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ الَّيْلِ وَاتَّبِعْ اَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ اَحَدٌ
وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ﴿٦٥﴾ وَقَضَيْنَٓا اِلَيْهِ ذٰلِكَ الْاَمْرَ اَنَّ دَابِرَ هٰٓؤُلَٓاءِ
مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ ﴿٦٦﴾ وَجَٓاءَ اَهْلُ الْمَدٖينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾ قَالَ
اِنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ ضَيْفٖي فَلَا تَفْضَحُونِۙ ﴿٦٨﴾

Şimdi onlara azâbın inmesi konusunda sana vaat ettiğimizi yerine getirme zamanı gelmiştir. فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ: **Gecenin bir bölümünde âile fertlerini yola çıkar**; gecenin saatlerinden birinde onlarla beraber yürü. Onları öne geçir ve وَاتَّبِعْ أَدْبَارَهُمْ: **Sen de arkalarından yürü** çünkü azap onların üzerine sizin çıkışınızdan hemen sonra ertelenmeden inecektir ve senin arkanda oldukları anda onlara isâbet edecektir. Onların aralarından çıkıp gittikten sonra وَلاَ يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ: **Sizden hiç kimse, sakın dönüp de ardına bakmasın**, yâni arkasında olup bitene bakıp durmasın ki onların başına gelen onun da başına gelmesin ve onu korkutup dehşete düşürmesin. Ey emredilenler! وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ: **Emredilen yere gidin (65).**

وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَلِكَ الْأَمْرَ: **Ona şu hükmümüzü vahyettik**; vahiy yoluyla Lût'a (a.s.) şu kötü ve ürkütücü durumu bildirdik: أَنَّ دَابِرَ هَؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ: **Sabaha çıkarlarken mutlaka onların ardı kesilmiş olacaktır (66)**; sabah vakti girdiğinde haddi aşıp aşırı gidenlerin sonları gelecek ve bir anda yok olup gideceklerdir.

Elçiler Lût'a (a.s.) Hak tarafından getirdikleri şeyi tebliğ ettikten sonra وَ جَاءَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ: **Şehir halkı,** Sodom halkı, Lût'un (a.s.) misafirlerinin gelmesinden dolayı **birbirlerini kutlayarak geldiler (67)** ve onları güzel bularak Lût'un (a.s.) evinin etrafında aceleci bir tavır içersinde onlara karşı cinsel istek beslediler.

Durum tereddütsüz olarak kaçınılmaz ve kesin olsa da, peygamberlik şefkatinin gereği olarak Lût (a.s.) onlara قَالَ إِنَّ هَؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِي: **'Bunlar benim misafirlerimdir. Sakın beni utandırmayın (68).** Evime gelen bu insanlar benim konuklarımdır, onlara kötülük ...

وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخْزُونِ ﴿٦٩﴾ قَالُوٓا اَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمٖينَ ﴿٧٠﴾
قَالَ هٰٓؤُلَٓاءِ بَنَاتٖٓى اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلٖينَ ﴿٧١﴾ لَعَمْرُكَ اِنَّهُمْ لَفٖى سَكْرَتِهِمْ
يَعْمَهُونَ ﴿٧٢﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقٖينَ ﴿٧٣﴾ فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا ...

---

yaparak beni utandırmayın. Çünkü onlara kötülük yapmanız ve utandırmanız bana kötülük yapmanız ve utandırmanız anlamına gelir.

Mahzurlu gördüğü fiilleri işleme ve haram kıldıklarına da meyletme konusunda وَاتَّقُوا اللّٰهَ: **Allah'tan korkun.** وَلَا تُخْزُونِي: **Ve beni rezil etmeyin!' dedi (69);** misafirlerime karşı beni mahcup etmeyin. Ayrıca onlara karşı bu fiili işlemeniz insanlığınızı da tamamen yok eder.

Cevap olarak, geçmişte bizi benzeri şeylerden men ettiğin gibi şimdi de mi onlara yaklaşmamıza engel olacaksın قَالُوا: **Dediler**. Hâlbuki daha önce أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ: **Biz seni başkalarının işine karışmaktan**, bize engel olmaktan, **men etmemiş miydik?'(70)** Sen kendin temiz ve terbiyeli ol ama biz ve bizim kötülüklerimizle uğraşma.

Sonra ısrar ve inatlarında aşırı gidince Lût (a.s.) onlara:

قَالَ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ: **İşte kızlarım! Eğer *(istediğinizi)* yapacaksanız (71)**, çünkü onlar size daha uygun ve ihtiyacınızı gidermek için daha temizdirler.

Ey Resullerin kâmili! لَعَمْرُكَ: **Hayâtın hakkı için,** akıllarını hayrete ve dehşete düşüren ve aşırı şehvetlerinden kaynaklanan إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ: **Sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı.(72)** Bundan dolayı, Lût'un (a.s.) nasîhatlerini duymayacak derecede kendilerini kaybetmişlerdi. Nasıl bu nasîhatleri kabul edip anlayabilsinler.

Kötülüklerini terk etmeyip nasîhati kabul etmeyince:

فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ: **Güneş doğarken** –güneşin doğuş vaktine girdiklerinde– **onları** korkutucu ve helak edici **o ses yakaladı (73).**

فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا: **Böylece ülkelerinin üstünü altına getirdik;** zelzele yoluyla oturdukları şehirlerin üstünü altına getirerek evlerini ....

... وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجّ۪يلٍ ﴿٧٤﴾ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ
لِلْمُتَوَسِّم۪ينَ ﴿٧٥﴾ وَاِنَّهَا لَبِسَب۪يلٍ مُق۪يمٍ ﴿٧٦﴾ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً
لِلْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٧٧﴾ وَاِنْ كَانَ اَصْحَابُ الْاَيْكَةِ لَظَالِم۪ينَ ﴿٧٨﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ
وَاِنَّهُمَا لَبِاِمَامٍ مُب۪ينٍ ﴿٧٩﴾

başlarına yıktık. Bunun la beraber, وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ **Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş,** taş ve kilden mürekkep üst üste konularak katı hale getirilmiş **taşlar yağdırdık (74).**

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ: **İşte bunda ibret alanlar için işâretler vardır (75);** bu yok etme, üstünü altına getirme ve taş yağdırma meselesinde, varlığın sona ermesi konusunda düşünen, derinleşen ve ince anlayış sâhibi olan kimseler için ibret alınacak durumlar vardır. Ki böylece varlığın gerçek durumu onlara açılır ve bu şehrin üstünün altına getirilmesi ve tahrip edilmesini duyan ve bu konuda düşünen kimseler herhangi bir tereddüde ve şüpheye kapılmazlar.

وَإِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُقِيمٍ: **O gözler önünde duran bir yoldadır (76);** bahsedilen bu şehir insanların gelip geçtiği ve eser ve harâbelerini görebildiği bir yerdedir.

إِنَّ فِي ذَلِكَ: **Hakîkaten bunda,** yâni gaflet ve şehvetler bataklığında helâk olmuş bu azgın ve sapkınların bahsi geçen bu kıssasında, Allâh'ın kahır ve azabından ürken ve korkan, af ve rahmetini uman لَآيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ: **Müminler için bir ibret vardır (77).**

Ey Resullerin kâmili! Şuayb'ın (a.s.) kavminin kıssasını da ibret alan müminlere hatırlat. وَإِنْ كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ لَظَالِمِينَ: **Eyke halkı da gerçekten zâlim idiler (78).** Ormanlık bir arâzide oturan bu topluluk, kulları arasına adâleti temin için Allâh'ın koymuş olduğu ölçü ve tartıyla alâkalı kuralları uygulamıyordu. Bu konuda aşırıya gittiklerinde onlara Şuayb'ı (a.s.) elçi olarak gönderdik. Fakat onu yalanladılar, alaya aldılar ve nefret edilen bir kimse olmasını arzu ettiler.

Lût (a.s.) peygamberin kavminden intikam aldığımız gibi فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ: **Biz onlardan da intikam aldık.** وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُبِينٍ: **İkisi de,** Sodom

وَلَقَدْ كَذَّبَ اَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَۙ ﴿٨٠﴾ وَاٰتَيْنَاهُمْ اٰيَاتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَۙ ﴿٨١﴾ وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا اٰمِنِينَ ﴿٨٢﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَۙ ﴿٨٣﴾ فَمَٓا اَغْنٰى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَۜ ﴿٨٤﴾

---

ve Eyke halkı **açık bir yol üzerindedirler (79)**; apaçık ve dosdoğru bir yol üzerinde bulunmaktadırlar. Her ne zaman ki kendilerinden herhangi biri peygamber olarak bu yolla tekrar geldiğinde, kibirlerinden ve inatlarından ötürü onu yalanladılar ve başlarına gelen de bu yüzden geldi.

Sodom ve Eyke kavimlerinin yalanlaması gibi وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ: **Andolsun, Hicr halkı da peygamberleri yalanlamıştı (80).** Hicr bölgesi Medine ile Şam arasında bulunan Semud kavminin oturduğu yerdir. Buradaki elçilerden maksat ise görevlendirildiği misyonun aynı olması îtibariyle bütün peygamberlerin makâmında oturan Sâlih (a.s.) peygamberdir. Ki bu görev Hakk'ın birliğine dâvettir ve bu dâvetle görevlendirme Allâh'ın sınırlarından çıktıktan ve tevhîdi alanından kaydıktan sonra yapılmıştır.

Biz Sâlih (a.s.) peygamber'in görevini وَآتَيْنَاهُمْ آيَاتِنَا: **Onlara âyetlerimizi vermek sûretiyle** desteklemiştik. Fakat kibir ve inatları yüzünden haddi aşarak ve bir daha kabul etmeyecek şekilde فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ: **Bu âyetlerimizden yüz çevirmişlerdi (81).**

Onların süre gelen âdetlerinden biri de içinde oturmak amacıyla ve hırsızlık ve zarar veren çeşitli şeylerden وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا آمِنِينَ: **Emniyet içinde kalacakları dağlardan evler oymalarıdır (82).**

فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ: **Onları da sabaha çıkarlarken o korkunç ses yakaladı (83)**; Lût kavminde olduğu gibi sabah vaktine girerlerken o ürkütücü şiddetteki ses onları yakaladı ve bir anda helâk oldular.

فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ: **Kazanmakta oldukları şeyler onlardan hiçbir zararı savmadı;**(84) elde ettikleri mallar, eşyâlar, birçok mühimmat, koruyucu kaleler, sağlam ve muhkem binâlar Allâh'ın azap ve cezasına engel olamadı.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَٓا اِلَّا بِالْحَقِّۜ وَاِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَم۪يلَ ﴿٨٥﴾ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَل۪يمُ ﴿٨٦﴾

Allâh'ın yaratması, var ve yok etmesi ve mülk ve melekûtundaki tasarruflarında hür olması konusunda düşünen basîret ve akıl sâhibi kişilere uyarı olması amacıyla, kudretinin, dilemesinin, lütfünün, kahrının, nîmet verme ve intikam almasındaki kemâline delil olması bakımından sözlü olarak Allah şöyle buyurdu:

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا اِلاَّ بِالْحَقِّ: **Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri ancak hak ile yarattık.** Göklerde mevcut olan eser ve yüce müessir güçleri, yeryüzünde tesir altında bulunan alçak varlıkları ve havada meydana gelen oluş ve bozuluşları boş, anlamsız, ortaya çıkarılışında ve zuhûra gelişinde ders ve ibret alınmayacak şeyler olarak takdir etmedik. Tam tersine, yarattığımız şeyleri delil ve burhan ehline Hakkı ispat etmek, keşf ve yakîn erbâbına kesin ve gerçek olan Hakk'ın birliğini göstermek için yarattık. Ey ibret alan mükellef akıl sahipleri! Biliniz ki, taayyün ve teşekkül etmiş varlıkların yok olması ve sönmesi için vaat edilen وَاِنَّ السَّاعَةَ: **O saat** kesin olarak لَآتِيَةٌ: **Mutlaka gelecektir** ve kıyâmette herkes bu tayyünât/oluşma ve tatavvurât/dönüşme âleminde kazandıklarına göre hesâba çekilecektir. Herkes yaptıklarına göre hesâba çekileceğine ve onlardan sorulacağına göre, Ey Resüllerin kâmili! فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ: **Şimdilik onlara güzel muâmele et (85),** yâni sana eziyet ve işkence edenlerden intikam almaktan vazgeç –çünkü insan tabiatı bundan hoşlanır– ve onlara karşı yumuşak ve lütufkâr ol.

Seni çeşitli lütuf ve keremleriyle terbiye eden ve farklı üstün ve kemal sıfatlarla onlar arasından çıkarıp seçen إِنَّ رَبَّكَ: **Rabbin şüphesiz** onları ve yaptıklarını هُوَ الْخَلاَّقُ: **Hakkıyla yaratan** ve yaptıklarının iyi ve bozuk olanının arasını hakkıyla ayırt etmek suretiyle الْعَلِيمُ: **Pek iyi bilendir (86);** bu ilmi ve bilgisinin gereğine uygun şekilde onlara karşılığını verir.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانٖى وَالْقُرْاٰنَ الْعَظٖيمَ ﴿٨٧﴾ لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِهٖٓ اَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنٖينَ ﴿٨٨﴾

Ey Resullerin kâmili! Dünya metâından ve geçici süslerinden onlarda bulunan şeylere aldırma ve verdikleri eziyetlere de üzülme. Cömertlik ve fazlımızın gereği olarak, şeref ve yüceliğini kemâle erdirmek için وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ: **Andolsun ki, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve Kur'ân'ı verdik (87).** Yedi ayetten maksat –cümlesinden istifâde edesin diye yedi ilâhi sıfat, yedi felek tabakası, yedi yeryüzü kıtası ve, onlara bedel olsun diye âyeti kerimede zikredilen yedi dünyevî istek[2] ve onlardan kurtarsın diye cehennemle ilgili yedi deva sayısına uygun olarak– bir defa Mekke'de ve bir defa da Medine'de olmak üzere iki kez nâzil olan Fâtiha suresidir. Böylece Fâtiha sûresi dünyâ ve içinde bulunan her şeyden daha büyük ve daha üstün hâle gelir. Bununla yetinmeyip sana, geçmiş kitaplardaki faydaları kapsayan, söz konusu bu kitapların hükmünü kaldıran ve kendine karşı koyanların hepsini âciz bırakan, kitabı verdik. Ey Resullerin kâmili! Diğer peygamberler arasından buna benzer değerlerle seçildikten sonra, sana yaraşan şudur:

لاَ تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ: **Sakın onlardan bâzı sınıflara verdiğimiz dünyâ malına göz dikme**; insanlar arasında iftihar ve böbürlenme vesîlesi olan ve imtihan amacıyla kâfirlere verilmiş dünyâ metâına âit ziynetlere ilgi ve hasret nazarıyla değil, tam tersine, ibret verici ve kerih bir gözle bak. Sana tâbi olmamaları ve îman etmemeleri وَلاَ تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ: **Sebebiyle onlara karşı üzülme** çünkü, kendilerini kaptırmaları nedeniyle, bu bayağı ziynetler onların îman etmelerini engellemekte ve irfan sâhibi olmalarına engel olmaktadır. وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ: **Ve müminlere karşı da alçak gönüllü ol (88)**; temiz bir kalp, riyâ, gösteriş ve kötü arzuların karışımından uzak saf bir tabiatla sana tabi olanlara karşı mütevâzı ol.

---

[2] Âl-i İmrân, 3/14

وَقُلْ اِنّ۪ٓي اَنَا النَّذ۪يرُ الْمُب۪ينُۚ ﴿٨٩﴾ كَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِم۪ينَۙ ﴿٩٠﴾ اَلَّذ۪ينَ
جَعَلُوا الْقُرْاٰنَ عِض۪ينَ ﴿٩١﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ اَجْمَع۪ينَۙ ﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ
﴿٩٣﴾ فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿٩٤﴾

O inat eden münkirlere وَقُلْ: **De ki:** Rabbimin izniyle ve bana gönderdiği vahyiyle إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ: **Şüphesiz ben apaçık bir uyarıcıyım (89)**; Allâh'a, zâtının birliğine ve sıfatlarının kemâline inanmayanlara bir cezâ ve azâbın indirileceğini –Rabbimden bana indirilen açık bir beyan ve burhanla– hatırlatan bir uyarıcıyım.

كَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ: **Nitekim biz, *(Kur'an'ı)* kısımlara ayıranlara azâbı indirmişizdir (90)**; daha önce indirdiğimiz azâbın bir benzerini sâlih olarak geceleme konusunda anlaşıp gündüzün Kur'ân'ı kısımlara ayıran topluluğun üzerine indirmişizdir. الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ: **Onlar, Kur'ân'ı bölüp ayıranlardır (91)**; hâlbuki bu Kur'an söz ve mana, nas ve delâlet, ve anlam olarak gerektirme ve bildirme bakımından âciz bırakan bir kitaptır. Kur'an kendisinde aslâ sapıklık olmayan ve tamâmen hidâyet yolunu gösteren bir kitap olduğu halde, geçmiş kitaplara uygun olan kısmını kabul edip uygun olmayan kısmını reddederek ve bir kısmını şiir ve bir kısmını da kehânet olarak değerlendirerek bunlar Kur'ân'ı kısımlara ayırdılar. Allah Teâla ve kitabı onların söylediklerinden çok yüce ve uludur.

Ey resullerin kâmili! فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ: **Rabbin** izzeti ve celâli için, **mutlaka onların hepsini yaptıklarından dolayı sorguya çekeceğiz (92-93)**; hepsini Kur'an hakkındaki kötü düşüncelerinden ve iftiralarından dolayı detaylı bir şekilde hesâba çekeceğiz. Hâlbuki bu kitap onların iftirâ ettikleri konulardan merhalelerce uzaktır.

Ey resullerin kâmili! Kur'ân'ın indirilmesi umûmi hidâyet ve genel irşat için olunca فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ: **Sana emrolunanı açıkça söyle**, onu ilan et, sana emredildiği şekilde hakla bâtıl ve hidâyetle dalâlet arasını ayırt et. وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ: **Ortak koşanlardan da yüz çevir! (94)**, onları nefisleriyle baş başa bırak, onlara iltifat etme ve seni alaya aldıklarında engel olmaya da çalışma.

إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴿٩٥﴾ اَلَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَۚ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿٩٧﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿٩٨﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿٩٩﴾

إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ: Seninle **alay edenlere karşı biz sana yeteriz (95)**; seni alaya aldıkları ve istihzâ ettikleri şeyin bir benzeriyle biz senin adına onlardan intikam alırız.

Ortak koştukları ve aşırıya gittikleri halde nasıl onlardan intikam almayız?

Zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde tek olan الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللّٰهِ إِلَهًا آخَرَ: **Allah ile beraber**, ibâdete lâyık görerek **başka tanrı edinenler,** hicap ve perdeler ortadan kalktığında, iftirâ ettikleri ve Allah adına uydurdukları yalan yanlış fikirlerin çirkinliğini فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ: **Yakında bileceklerdir! (96)**

Ey Resullerin kâmili! وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ: **Onların söyledikleri şeyler yüzünden senin canının sıkıldığını andolsun biliyoruz (97)**. Kitâbımızı kötüleyerek hakkımızda uygun olmayan sözler söylemeleri, Zâtımızın birliğine rağmen ortaklar ispat etmeleri ve sen ve seni tâkip eden müminlerle alay etmeleri nedeniyle, onların ezâlarına tahammül etmeye sabrının tükendiğini ve bu sebeple öfkeni yuttuğunu biliyoruz. Sana yakışan onlara iltifat etmemek ve hezeyanlarını dinlememektir. Sana onlardan ibret almak ve söylediklerinden bizi tenzih ve takdis etmek düşer.

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ: **Sen şimdi Rabbini hamd ile tesbih et**, çünkü tesbih ve hamdetmen onların uydurdukları sözleri dinlemekten daha hayırlıdır. Kendi varlıklarında ve bütün vakit ve hallerinde bizi yüceltmek ve ululamak maksadıyla alçakgönüllülüğün simgesi olan toprağa alınlarını koyan وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ: **Secde edenlerden ol! (98).**

وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ: **Ve sana yakîn *(ölüm)* gelinceye kadar Rabbine ibâdet et! (99)**; mârifet yoluna girmeye çalış ki keşf ve şuhûd sende oluşsun ve benlik ve varlık perdeleri senden çekilip gitsin

Allah bizi nîmet ve keremiyle yakîn ve keşif ehlinden kılsın!

SÛRENİN HÂTİMESİ

Ey tevhid yoluna girmeyi hedefleyen sâlik! –Allâh emellerine kavuşturşun– Zâhirini şerî kurallarla süsledikten ve bâtınını da mânevî engellerden arındırdıktan sonra ilk yapman gereken şey, kemâl sıfatlarla muttasıf samed ve bir tek olan Allâh'ın zikriyle işe başlamaktır. İkinci olarak da bu zikrini –bâzen mücâhede ve endişeyi ve bâzen de şevk ve neşeyi doğuran– fikre dönüştürmek ve bu durumu bütün vakit ve hallerini kuşatıncaya kadar devâm ettirmektir. Ancak o zaman, kalbinde muhabbet, meveddet, endişe veren ve yok eden aşkın başlangıç emâreleri görünür ve ortaya çıkar. Böylece öyle bir zaman gelir ki artık kalbin, benliğinin fâni olmasına ve Sevgilide yok olmana iştiyak ve özlem duyar.

Bu durumda sana hayret, hasret, ürküntü, kararsızlık, sıkıntı, korku, ümit, lezzet ve elem halleri ârız olur. Nerede ve nasıl olduğu belli olmayan iki arada bir derede kalırsın.

Velhâsıl, hem temkin ve telvin/karışıklık, hem hür ve bağımlı halde olursun. İrâdî ölüm esnâsında sarhoşluklar ve sıkıntılar oluştuğunda, rızâ, teslim, tevekkül ve tefviz hâli sana hâkim olur. Bu durum seni Allâh'ın kendine çekmesi, temkin ve teskîne muvaffak kılması, bağ ve belirlenmişlikten kurtarması ve seni senden fâni ve zâtıyla bâki kılmasına varıncaya kadar devâm eder. O zaman umduğuna nâil olur ve *secde edenler*[3] grubuna dâhil olursun. Yakîn ve temkin sana gelmiş, tereddüt ve karışıklık senden kaybolmuş olur.

---

[3] A'raf, 7/11; Hicr, 15/98.

NAHL SÛRESİ

Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm
Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın Adıyla

SÛRENİN GİRİŞİ

Muhabbet ve aşk erbâbından temkin ve dikkat ehline –ki bunlar tevhîdin zirvesine ulaşmış, başkalarını tamamen yok etme gücüne sahip Mutlak sultânın kuşatıcı gücü sâyesinde telvin ve taklit bağlarından kurtulmuşlardır– aşikârdır ki, Zâtî sıfatlara göre cereyan eden ilâhi işler Allah tarafından belirlenmiş zaman ve ecellere bağlanmıştır; ne bir an ileri gider ve ne de geriye alınır. Tam tersine, vakti geldiğinde kesin ve katî bir şekilde gerçekleşir ve aslâ geriye bırakılmaz. Ancak Hak Teâlâ öne alınması ve geciktirilmesini kadîm ilminde bir hükme bağlamışsa bu müstesna.

Bundan dolayı, Allah kullarına duâ ve münâcatı emretmiştir. Umulur ki O kul tarafından istenilen şeyi onaylar ve ona uygun hareket eder. Bir işin geri kalmasını ve öne alınmasını arzu etmek, sebepler ve vesîleler zinciriyle sınırlanmış sapkın ve şaşkınların huylarındandır. Ulûhiyet ve rubûbiyet konusunda şaşkın ve mütehayyir mutlak hürriyet sâhibi kimseler ise meydana gelen olayları öne almazlar ve arkaya geçirmezler. Bilakis, onlara göre, cereyan eden işlerin hepsi yeniden yaratılma yoluyla meydana gelmektedir. Sebep ve vesîleler ancak vehim ve hayal edilen boş şeylerdir ki bunlar aslında yok hükmünde, izafî ve zaman ve mekânın tevehhümünden meydana gelen nispi îtibarlardır. Ki bu zaman ve mekân, ezel ebet, evvel âhir, baş ve son kavramlarının anlaşılmasında sıkıntı çeken kişilere göre yok olan yönlere ayrılmış iki terimdir.

Bu sebeple, Allah Teâlâ murâdının gereği işinin meydana gelmesi olayını, o işin ortaya çıkması ve var edilmesine irâde ve dilemesinin bağlanması olduğunu kullarına haber vermiştir. Ve yüce ismiyle başlayarak şöyle buyurmuştur:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَتٰى اَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١﴾

SÛRENİN TEFSÎRİ

Güzel isimleriyle ve yüce sıfatlarıyla zaman ve mekân söz konusu olmaksızın meydana getirdiği ve yarattığı varlıklara tecelli eden بِاسْمِ اللّٰهِ: **Allâh'ın adıyla başlarım.** الرَّحْمَانِ: **Rahman**'dır; hiçbir ortak ve yardımcının desteğini almadan, başlangıçlarından sonlarına kadar kullarının işlerini murâdına uygun şekilde güzel bir tarzda idare edendir. الرَّحِيمِ: **Rahîm**'dir; kullarını uyarma ve müjdeleme yoluyla tevhîdinin yolunu göstermiş, doğru yolu açıklamak ve yanlış ve eğrilikten sakındırmak için onlara peygamberler göndermiş, hak-batıl ve haram-helal arasını ayırt edip açıklayan kitaplar indirmiş ve bu kitaplarda ilk yaratılışlarında kendilerinde cereyan eden hallerden sorguya ve hesaba çekilmek için vaat edilen arz ve haşir gününden haber vermiştir. Kullara düşen bu günü tasdik etmek, inanmak ve kıyâmet vaktinden sormamaktır. Bilakis, bu güne azık hazırlamak ve kulluk yaparak ve boyun eğerek bu günün vukûu için elini çabuk tutmaktır.

Bu nedenle, Allah Teâlâ geleceğinin gerçekliğine dikkat çekmek maksadıyla geçmiş zaman kipi kullanarak kıyamet gününün vukûundan haber vermiş ve şöyle buyurmuştur:

أَتَى أَمْرُ اللّٰهِ: **Allâh'ın emri gelmiştir**; perdelerin açıldığı, sırların açığa çıktığı, taayyün ve örtülerin oluşturduğu hicapların ortadan kalktığı, mâsiva ve ağyârın yok olduğu gün gelmiştir. Her şeyin çözülüp sona ermesinden sonra Allâh'ın izzet ve celal örtüsünün arkasından 'bu gün mülk kime aittir'? diye nidâ edilir ve yine bu perdenin arkasından 'vâhid ve kahhâr olan Allâh'a aittir' şeklinde cevap verilir. فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ: **Artık onu istemekte acele etmeyin.** Ey Allâh'ın işinde şüphe duyan müteredditler! O günün vukûunda acele etmeyin. İhtiyaç anında Allah katında kendilerine şefaat edeceklerini umdukları bâtıl ilahlardan سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ: **Ortak koştuklarından Allah uzak ve yücedir (1).** Tam tersine O vâhid, ahad ve samed olan Allah'tır ki:

يُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ اَمْرِه۪ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ٓ اَنْ اَنْذِرُٓوا اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا
اَنَا فَاتَّقُونِ ﴿٢﴾ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّۜ تَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣﴾ خَلَقَ
الْاِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَص۪يمٌ مُب۪ينٌ ﴿٤﴾

يُنَزِّلُ الْمَلاَئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ أَنذِرُوا أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنَا فَاتَّقُونِ: **Allah kendi emriyle melekleri, kullarından dilediği kimseye vahiy ile, 'Benden başka tanrı olmadığına dair *(kullarımı)* uyarın ve benden korkun' diye gönderir (2).** Allah kendine yakın melekleri, emrine uygun ve destekleyici mâhiyette, doğru yolundan ve tevhid sahasından çıkmış kullarını yakalaması ve intikâmından korkutması için nebî ve elçiler göndermiştir. Bu seçkin kullar Allâh'ın emrine ve hükmüne karşı koymaktan onları sakındırmışlar ve hakkıyla O'ndan başka ibâdet edilecek herhangi bir varlığın olmadığını Allah adına onlara bildirmişlerdir.

Ey Müşrikler! En küçük ve en basit bir şeyi bile yaratmaya gücü yetemeyenleri Kâdir/Her şeye gücü yeten ve Hakîm/Her şeyi yerli yerince yapan varlığa eş tutabiliyorsunuz?

Hâlbuki Allah bütün büyüklüğü, yüceliği ve genişliğiyle خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ بِالْحَقِّ: **Gökleri ve yeri hak ile yarattı;** yarattığını ve zuhûra getirdiğini kendisinde mevcut bulunan varlık nûrunu yayarak ve –vahdetiyle her şeyden uzak olduğu ve gökle yer aslen yok hükmünde oldukları halde– sıfat ve isimlerinin gölgelerini göklerin ve yerin üzerlerine sererek yarattı ve eşyâyı var etti. تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ: **O, koştukları ortaklardan münezzehtir (3).** Gölge ve yansıma varlık olma dışında herhangi bir gerçekliği olmayan bir şey Allâh'a ortak koşulamaz. Bu ahmak olan sapıklar nasıl oluyor da her şeye Kâdir olan Allâh'a ortak koşabiliyorlar ki O:

خَلَقَ الإِنسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ: **İnsanı bir damla sudan yarattı.** Allah insanı, temyiz ve bilinçli hareket etme kâbiliyeti olmayan alçak ve hakir bir damla sudan en güzel ve en düzenli bir şekilde var etmiş ve terbiyesini rüşt, temyiz, kemal, idrak ve dirâyet sahibi oluncaya kadar sürdürmüştür. فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ: **Fakat bakarsın ki Rabbine apaçık bir ......**

وَالْاَنْعَامَ خَلَقَهَاۚ لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَۖ ﴿٥﴾ وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ
تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَۖ ﴿٦﴾ وَتَحْمِلُ اَثْقَالَكُمْ اِلٰى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ
اِلَّا بِشِقِّ الْاَنْفُسِۜ اِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌۙ ﴿٧﴾

hasım oluvermiştir (4); hakkı bâtıldan ve hidâyeti dalâletten ayırma konusunda aşırı derecede mücâdeleye girişmiştir. Bu mücâdelesini kesin delil ve burhanlar getirmek suretiyle anlaşılır bir tarzda gerçekleştirmiştir. Hâlbuki getirdiği bu delil ve burhanlar, irâde ve ihtiyarıyla her şeyi yoktan var etme ve yaratma gücünü elinde bulunan varlığın terbiyesinden gelmektedir.

وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا: **Hayvanları da O yarattı** ve insana faydalı olsun diye var etti. Ey temiz fıtratı koruyanlar! لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ: **Onlarda sizin için ısıtıcı *(şeyler)* ve birçok fayda vardır**; bu hayvanların yünlerinden, kıl ve tüylerinden elbise ve giyecek üreterek sıcak ve soğuğa karşı korunursunuz. Mîzacınızı kuvvetlendirmek ve dengede tutabilmek için etlerinden, yağlarından ve sütlerinden de وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ: **Yersiniz (5).**

Aynı şekilde, وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ: **Sizin için onlardan ayrıca akşamleyin getirirken, sabahleyin salıverirken bir güzellik vardır (6)**, yâni akşam vaktinde meradan alıp memeleri ve karınları dolu bir şekilde ağılda onları topladığınızda ve sabah vakti tekrar meraya götürdüğünüzde bir zevk ve bir kuvvet hissedersiniz.

وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ إِلاَّ بِشِقِّ الْأَنْفُسِ: **Bu hayvanlar sizin ağırlıklarınızı ancak güçlüklere katlanarak varabileceğiniz bir memlekete taşırlar.** Bu hayvanların en önemli faydalarından biri de yüklerinizi kendi başınıza büyük bir zorluk ve meşakkatle ulaştırabileceğiniz uzak yerlere taşımaktır. Allah Teâlâ hayvanları işlerinizi kolaylaştırmak ve size olan keremini tamamlamak için yaratmıştır. إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ: **Şüphesiz Rabbiniz çok şefkatli, pek merhametlidir (7)**; size karşı yumuşak, şefkatli ve zorlukları kolaylaştırandır. İşlerinizde başarılı olmanız için sebepleri hazırlar ki böylece mârifet ve yüce hakîkatlerden kazanmanız gerekenleri elde edip menzillerin en yükseğine ve mertebelerim en yücesine çıkmaya devam edebilesiniz.

وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةًۜ وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨﴾ وَعَلَى اللّٰهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَٓائِرٌۜ وَلَوْ شَٓاءَ لَهَدٰيكُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٩﴾

Sonra Allah Teâlâ şânınızı yüceltmek ve terbiyenizi tamamlamak maksadıyla size eziyet veren zararlı şeyleri de işaret etti:

وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً: **Binmeniz ve ziynet olsun diye atları, katırları ve eşekleri** sizin ve nesliniz için yarattı ve zuhûra getirdi. İhtiyaçlarınız ve ziynetlerinizle alâkalı ilminin gereğine uygun olarak وَيَخْلُقُ مَا لاَ تَعْلَمُونَ: **Allah şu anda bilemeyeceğiniz daha nice *(nakil vasıtaları)* yaratır (8)** ve böylece ilk ve son hayatta sizi ilgilendiren ve size yardımı olan şeyleri kendiniz için düşünme imkânı bulursunuz.

Allah Teâlâ nasıl kullarının bu dünyâya ait işlerini durumlarına göre en uygun şekilde düzenlemişse aynı şekilde diğer hayatla ilgili işlerini de düzene koyar, çünkü âhiret hayâtına âit işleri ayarlamak daha önemlidir. Bundan dolayı:

وَعَلَى اللّٰهِ قَصْدُ السَّبِيلِ: **Yolun doğrusu Allâh'ındır**; kullarının hallerini düzeltip, vaat etmiş olduğu şeyi elde etsinler ve kendisine ulaşsınlar diye doğru yolu onlara gösteren ve tevhîdine ulaştıran O'dur. وَمِنْهَا جَائِرٌ: **Yolun eğrisi de vardır**; Allâh'ın celâl, zillete düşüren ve saptıran sıfatlarının gereği olarak Hak'tan ve O'nun birliğinden ayrılan yol da vardır. Bu yolun varlığı, Allâh'ın lütuf ve kahır, cemal ve celal yönlerini içine alan kâmil kudretini ve umûmi saltanatını tamamlamak içindir. Sonu kesilmeyen dâimi lezzet ve sürûru doğuran lütuf ve cemâline âit vasıflarının tecellîlerinin gereği olarak وَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ: **Allah dileseydi hepinizi doğru yola iletirdi (9)**. Ancak Allâh'ın üstün hikmeti topluca herkesin şânını anlamasından yüce olmasını gerektirmesi sebebiyle, bâzılarına dâimi hüzün ve kalıcı elemi doğuran kahrî ve celâli vasıflarıyla tecellî etmiştir.

Nasıl Allah Teâlâ kullarının işlerini tedbir etmesin ki?

هُوَ الَّذٖٓى اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فٖيهِ
تُسٖيمُونَ ﴿١٠﴾ يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخٖيلَ وَالْاَعْنَابَ
وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِۜ اِنَّ فٖى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١١﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ
الَّيْلَ وَالنَّهَارَۙ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَۜ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِاَمْرِهٖۜ ...

Rûhun beden arâzisini diriltmesi gibi ölü toprağı diriltmek için هُوَ الَّذِي أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً: **Suyu gökten indiren** ve akıtan **O'dur.** لَّكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ: **Ondan hem size içecek vardır**; o sudan içersiniz veya o suyu kamış ve meyveleri sıkarak elde edersiniz. وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ: **Hem de hayvanlarınızı otlatacağınız bitkiler vardır (10)**; hayvanlarınızı otlatmak için yerden çıkan çeşitli bitkiler ki bunlarla hayvanlarınız semizleninceye kadar otlatır ve etlerinden yersiniz. Aynı şekilde:

Dünyâ işlerinizi tamamlamak ve mîzacınızı kuvvetlendirmek için يُنبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ: *(Allah)* **su sâyesinde sizin için** ekmek yapmanız amacıyla çeşitli **ekinler,** yemeğinize katık olsun diye **zeytinler**, yemek ve gıdalanmak maksadıyla **hurmalar, üzümler**, sizin için çıkan **diğer meyvelerin hepsinden bitirir.** Bütün bunlar, Allâh'ın mârifeti ve tevhîdi sâyesinde başarıya ulaşmanız maksadıyla O'nun âyet ve nîmetlerini tefekkür ve zâtı'nı tezekkür etmeniz içindir. إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ: **İşte bunlarda düşünen bir toplum için büyük bir ibret vardır (11)**; zikredilen bu büyük nîmetlerin verilmesinde, verdiği nîmetlere şükrü dâimî olarak eda edebilmek üzere akıllarını Allâh'ın âyet ve nîmetlerini düşünme konusunda kullananlar için çok açık, âşikar ve belli deliller vardır.

Allah Teâlâ'nın hallerinizi düzenlemeyle alâkalı âyetlerinden olmak üzere sükûnete ve rahata kavuşmanız için سَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَ: **Geceyi,** geçiminizi sağlamak ve kazanç elde etmek için **gündüzü,** gıdalandığınız şeylerin olgunlaşması ve yediğiniz şeylerin ıslâhı için aynı şekilde **güneşi ve ayı hizmetinize verdi.** وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ: **Yıldızlar da Allâh'ın emriyle hareket ederler**; yıldızları kara ve

... اِنَّ فٖى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَۙ ﴿١٢﴾ وَمَا ذَرَاَ لَكُمْ فِى الْاَرْضِ
مُخْتَلِفًا اَلْوَانُهُۜ اِنَّ فٖى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣﴾ وَهُوَ الَّذٖى سَخَّرَ
الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَاۚ
وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فٖيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾

---

denizin karanlıklarında yolunuzu bulabilmeniz için hizmetinize sundu. Bu yıldızlar paylarına düşen hükme göre, Allâh'ın hikmetleri ve takdirinin gereğine uygun olarak hareket ederler. Veya hepsi Allâh'ın kazâsı elinde bulunmaları nedeniyle yazılan kader hükmüne göre O'nun istediği ve dilediği gibi yönlendirilirler. إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ: **Şüphesiz ki bunlarda aklını kullananlar için pek çok deliller vardır (12);** kulların hizmetine verilen her şeyde, eserlerden hareketle Müessir ve yaratıklardan hareketle Sâni-i Hakîm hakkında delil arayanlar için apaçık bir delil ve bedîhî bir kanıt vardır.

Haz ve refâhınızla alâkalı ihtiyaçlarınızdan, istek ve mizaçlarınıza uygun şekil ve tatlar ihtiva edecek şekilde وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ: **Yeryüzünde sizin için rengârenk yarattıklarında da öğüt alan bir toplum için gerçek bir ibret vardır (13).** Bu şekilde diğer varlıklara nispetle insanın şerefini, Allâh'ın halîfesi ve nâibi olması meselesini anlarlar.

Size olan lütfünün ve kereminin kemâlinden dolayı وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا: **İçinden taze et**, balık, **yemeniz ve takacağınız bir süs**, değerli ziynet eşyası, **çıkarmanız için denizi emrinize veren O'dur.** Bu süs eşyâlarını nîmet ve refah içerisinde ziynet olarak kullanırsınız. وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ: **Gemilerin denizde yara yara gittiklerini de görüyorsun.** Ey bakan kişi! denizde yarılan derin suları ve su üzerinde yürüyenleri görüyorsun. Bütün bunlar ancak وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ: **Onun lütfünü aramanız,** yâni ihtiyaç, kazanç ve bunlardan başka size yardımcı ve uygun olan şeyleri Allâh'ın kereminden istemeniz içindir. Allah Teâlâ kara ve denizden sizin hizmetinize sunduğu şeyleri ancak وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ: **nimetine şükretmeniz için (14),**

وَاَلْقٰى فِى الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ تَمٖيدَ بِكُمْ وَاَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَۙ ﴿١٥﴾
وَعَلَامَاتٍۜ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾ اَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُۜ ....

yâni nimetlerine karşı şükrünüzü edâ etmeye devam edebilmeniz ümidiyle size takdim etmiştir.

Aynı şekilde, rahmetinin ve lütfünün gereği olarak, bir yerde sâbit olmanız ve gelişmeniz amacıyla وَأَلْقَى فِي الأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ: **Sizi sarsmaması**, hareket etmemesi, **için yeryüzünde sağlam dağları yarattı.** Çünkü yeryüzü sularla kaplı tam bir küre olması nedeniyle, hareket etme ve sallanmaya müsait olduğu için yeryüzünde yerleşmeniz mümkün olmazdı. Allah Teâlâ inâyetiyle ağır dağları yeryüzüne yerleştirdiğinde bu dağların ağırlık bakımından farklı boyutları oluştu ve böylece yeryüzü istikrarlı ve sâbit bir duruma kavuştu. Aynı şekilde, وَأَنْهَارًا وَسُبُلاً لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ: **Yolunuzu bulmanız için ırmakları ve yolları da (15)** yarattı. Bu şekilde, gerektiği hallerde sulama ihtiyacınızı gidermek için nehirler akıtır ve istediğiniz uzak bölgelere ulaşmak için sâbit dağlar arasından yollar tayin eder.

Sahra ve çöllerde alçak ve yüksek tepelerle ulaşmak istediğiniz hedefleri gösteren وَعَلاَمَاتٍ: **Daha nice alâmetler** ortaya koydu. وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ: **Onlar yıldızlarla da yollarını bulurlar (16)**; denizciler, yıldızlar vesilesiyle, denizlerin suyunun en engin olduğu yerlere varınca yönlerini bulurlar. Bunların hepsi, kemal sıfatların hepsiyle muttasıf, eş ve benzerlerin ortaklığından münezzeh, madde ve zaman geçimine uğramaksızın yokluğun gizli karanlığından mahlûkatı var eden ve herhangi bir illet ve gâyeye mâtuf olmaksızın sırf lütuf ve ihsan yoluyla varlıkları îcat eden Fâil-i muhtârın vahdetini gösteren delillerdendir.

أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لاَ يَخْلُقُ: **O halde yaratan yaratmayan gibi olur mu?** Ey ahmak! Rütbe ve ibâdete lâyık olma konusunda, bir, tek ve samet olan, kendisinin dışında varlık ve ilah bulunmayan ve cömertliğinin ve rahmetinin gereğine uygun olarak dilediğini yaratan Allâh'a, hiçbir şey yaratamayan ve yaratıkların en âdisi olan varlığı mı ortak koşuyorsunuz? Âkiller zümresinden olduğunuz halde ikisi arasındaki açık

... اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾ وَاِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَاۜ اِنَّ اللّٰهَ لَغَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿١٨﴾ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿١٩﴾ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ
دُونِ اللّٰهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَۜ ﴿٢٠﴾ اَمْوَاتٌ غَيْرُ اَحْيَاءٍۚ ....

---

ve vâzıh olan farkı anlamıyor musunuz? Bilme ve temyiz gücüne sahip fıtratınıza uygun olarak أَفَلَا تَذَكَّرُونَ: **Düşünmüyor musunuz? (17)**

وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَا: **Allâh'ın nimetini saymaya kalksanız, onu sayamadığınız** halde size nimet vererek üstün kılan Allâh'a nasıl ortak koşuyorsunuz? Üzerinize akan bu nîmet ve lütuflarının çokluğu ve bolluğu nedeniyle saymanız mümkün değildir. Buna rağmen, Allâh'a dönmeniz ve yönelmeniz gerektiği halde O'na başka şeyleri ortak koştunuz ve nîmetlerini inkâr ettiniz. Kullarının vicdanlarındakine vâkıf olan إِنَّ اللّٰهَ لَغَفُورٌ : **Allah hakikaten** tövbe eden, inanan ve iyi işler yapanları **çok bağışlayan,** رَحِيمٌ: **Pek esirgeyendir (18)**; onların tevbelerini kabul eder ve ihlaslı davranırlarsa günahlarını cezalandırmaktan da vazgeçer.

Kullarının hallerini düzelten وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ: **Allah gizlediğinizi de, açıkladığınızı da bilir (19)**. Dillerinizle söylediklerinize uygun düşmeyip kalplerde gizlediğiniz ve kalplerde bulunanlara mutâbık olmayıp dillerinizle açıkladıklarınızı da bilir. Ey Allâh'a yönelen müminler! Gizli ve açık olarak Hakk'a yönelmeniz gerekir. Ta ki Allâh'ı kandırmaya çalışan münafıklardan olmayınız.

Ey kendilerini büyük gören müşrikler! Biliniz ki وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا: **Allâh'ı bırakıp da taptıkları hiçbir şey yaratamazlar.** Ülûhiyete layık olmadıkları halde Allâh'a ibâdet eder gibi yalan yere mâbut edinip taptıkları ilahlar hiçbir şey yaratamazlar. Çünkü onlar aşağı varlıklardır ve nasıl böyle büyük bir işi başarabilirler. Tam tersine وَهُمْ يُخْلَقُونَ: **Kendileri yaratılmışlardır (20)**, mahlûkturlar ve yaratılmışların en aşağı seviyesinde bir yere sahiptirler. Çünkü:

أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ: **Onlar diriler değil, ölülerdir,** hiç bir şuûra sâhip olmayan câmit varlıklardır, hisleri ve irâdî hareketleri de yoktur. Aynı ...

... وَمَا يَشْعُرُونَ اَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٢١﴾ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَالَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ
بِالْاٰخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكِرَةٌ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ﴿٢٢﴾ لَا جَرَمَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ
مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِر۪ينَ ﴿٢٣﴾

şekilde وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ: **Ne zaman diriltileceklerini de bilmezler (21),** yâni meradan ne zaman sevk edilip nerede toplanacaklarını hayvanlara bildiren şuûra da sahip değillerdir. Bu tür insanlar hattı zatında, acem hayvanlarından daha aşağı ve daha düşük durumdadırlar. Bu durumda. huzûrî ve şuhûdî bir tarzda bütün âlemlerde meydana gelen gizli olayların tamâmını anlamayı ve kavramayı gerekli kılan ülûhiyet nasıl onlardan sâdır olabilir?

Bilakis, yokluk sırrından sizi var edip varlık fezâsında ortaya çıkaran إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ: **İlâhınız bir tek Tanrı'dır**, birdir, samettir, dengi ve ortağı olmamıştır ve benzeri de yoktur. Fakat bu ilâh'ın birliği, ilk ve son yaratılışta muhabbet ve velâyet erbâbından sabır ve akıl sahibi olanlara inkişaf olur ve gösterilir. Yaratıcıyla buluşma şerefine imkan tanıyan فَالَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنكِرَةٌ: **Âhirete inanmayanların kalpleri inkarcıdır** ve bu nedenle Allah'la karşılaşmaya inanmazlar. Hal ve korkularını açıklayan kitaplar ve bu konularda uyarıcı resuller gelmesine rağmen, tabiatlarının sertliğinden ve perdelerinin kesâfetinden dolayı وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ: **Onlar böbürlenen kimselerdir (22),** kibirlerinden ve inatlarından dolayı tereddüt ederler.

Bu sebeple لاَ جَرَمَ: **Elbette** Allah onlara azap eder, çünkü sır ve içlerinde olup biteni her an mevcut olan ilmiyle çok iyi bildiği için أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ: **Allah onların gizlediklerini de**, küfür ve sapıtma konusunda **açığa vurduklarına da vâkıftır.** Onlar hakkındaki bilgisine uygun olarak cezâ verir ve, böbürlenen kimseler olduklarından dolayı, yaptıkları kötülük karşısında onlara karşı iyilik yapmaz. En üstün vasıflarını kendilerinde görmelerinden dolayı Allah إِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ: **Büyüklük taslayanları asla sevmez (23).** Çünkü büyüklük O'na …..

وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ مَاذَٓا اَنْزَلَ رَبُّكُمْۙ قَالُٓوا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَۙ ﴿٢٤﴾ لِيَحْمِلُٓوا اَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِۙ وَمِنْ اَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍۜ اَلَا سَٓاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٢٥﴾ قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ....

---

mahsustur ve hiç kimse üstün vasıfları konusunda kendisine ortak olma hakkına sâhip değildir.

Haddi aşma ve büyüklenmelerinden dolayı, açıklama isteme babından, وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَاذَا أَنزَلَ رَبُّكُمْ: **Onlara:** Nebinize **Rabbiniz ne indirdi? denildiği zaman**, kibirlenme ve istihzâ yoluyla onun Rabbi'nin indirdiği ancak قَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ: **'Öncekilerin masallarıdır' dediler (24)**; öncekilerin geçmiş olaylar hakkında kendi başlarına uydurarak yazdıkları yalan ve efsânevî bilgilerdir ve bu bilgileri insanlar arasında yaymışlardır.

Hiçbir hafifletme ve azaltma olmaksızın لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ: **Kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak taşımaları ve bilgisizce saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından da bir kısmını yüklenmeleri için** böyle derler. Kur'an ve îcazıyla alâkalı hiçbir bilgiye sâhip olmayan ve saptırılan zayıf insanların günahlarının bir kısmını da yüklenirler. Fakat Kur'ân'n gerçekliği ve sözlerinin yanlışlığının ortaya çıkması için gerekli olan teemmül ve tedebbüre iltifat etmemelerinden dolayı bu zayıf insanlar mâzur sayılmazlar. أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ: **Bak ki yüklenecekleri şey ne kötüdür! (25)**, çünkü onlar sapkınlıklarıyla başkalarını saptıranlar ve sapkınlıkları ve, tabii olarak teemmül ve tedebbür etmeye meyilli oldukları halde, düşünmemeleri nedeniyle sapanlardır.

Bu söz konusu edilen yalanlama, saptırma, kibirlenme ve alaya alma şirk ve haddi aşma sahâsında helak olup giden bu tip insanlar arasında cereyan eden olaylardandır; bu onların eski alışkanlık ve devam eden âdetlerindendir. Çünkü:

قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ: **Onlardan öncekiler de hile yapmışlardı,** yâni avam takımından olan insanları aldatmışlar, göğe çıkmak, göğün sakinleri ve ilâhı ile savaşmak için yüksek binâlar yapmışlardı. Binâ ve

... فَاَتَى اللّٰهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ
وَاَتٰيهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ اَيْنَ
شُرَكَٓائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تُشَٓاقُّونَ فِيهِمْ قَالَ الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ اِنَّ الْخِزْيَ
الْيَوْمَ وَالسُّٓوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٢٧﴾

köşklerini tamamlayınca فَأَتَى اللّٰهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ: **Allah da onların binâlarını temellerinden söktü;** Allâh'ın emri helak olmalarını ve yaptıkları binâların yıkımıyla cezalandırılmalarını gerekli kıldı. Binânın üzerine kurulduğu esas ve temeller yıkıldı ve direkleri çöktü. Böylece, فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ: **Üstlerindeki tavan da tepelerine çöktü,** hâlbuki altında müreffeh bir şekilde oturdukları halde helak olup gittiler. Velhasıl, وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ: **Bu azap onlara, fark edemedikleri bir yerden gelmişti (26);** ansızın hiçbir belirtici işaret olmadan geldi.

İlk yaratılışlarında azap çektikten ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُخْزِيهِمْ: **Sonra kıyamet gününde Allah onları rezil eder,** yâni Allah onları zelil eder ve kelâmını ve resulünü yalanlamaları sebebiyle onları helak eder. Allah onlara kınama ve serzenişte bulunma yoluyla وَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تُشَاقُّونَ فِيهِمْ: **Der ki: 'Kendileri hakkında *(müminlere)* düşman kesildiğiniz ortaklarım nerede?'** Ey azgınlık ve sapkınlık konusunda ısrar eden sapanlar ve saptıranlar! Ortaklarınız konusunda müminlere karşı düşmanlık yapıyor ve boş ve bâtıl olan putlarınıza ulûhiyet sıfatı vermek sûretiyle onlarla muâraza ediyorsunuz. O derece ki azâbımdan ve yakalamamdan sizi kurtarmaları ve korumaları için onları yardıma çağırıyorsunuz. قَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ إِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ وَالسُّوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ: **Kendilerine ilim verilmiş olanlar derler ki: 'Şüphesiz bugün rezillik ve kötülük kâfirleredir (27).'** Nebiler, resuller ve onları tâkip edenler, kâfirleri îmana davet edince inanmadılar, tam tersine onları yalanladılar; onları, dinlerini ve nebilerini inkar ettiler. Allâh'ın cezâlandırmasını kendilerine gösterince de onları alaya alıp böbürlendiler. Bu nedenle ...

اَلَّذِينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمٖٓي اَنْفُسِهِمْۖ فَاَلْقَوُا السَّلَمَ مَاكُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُٓوءٍۜ
بَلٰٓى اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ فَادْخُلُٓوا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدٖينَ فٖيهَاۜ
فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرٖينَ ﴿٢٩﴾ وَقٖيلَ لِلَّذٖينَ اتَّقَوْا مَاذَٓا اَنْزَلَ رَبُّكُمْۜ ....

---

zillet ve alçaklık, haddi aşarak resulleri yalanlayan, kitapları inkâr eden ve resulleri alaya alan müstekbirlerin üzerine iner. Ve onlar:

Ebedî azâbın varlığı dikkate almayarak الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلائِكَةُ ظَالِمِي أَنفُسِهِمْ: **Kendilerine haksızlık ederlerken** –Kur'ân'a muârız olup onu ve indirildiği şahsı yalanladıkları bir anda– görevli **meleklerin canlarını aldıkları kimseler:** Son yaratılışta ebedî azâbın gerçekten var olduğunu ve vâkıaya mutâbık olarak gerçekleştiğini görünce فَأَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِن سُوءٍ: **Biz hiçbir kötülük yapmıyorduk diyerek teslim olurlar**. Biz dünyâ hayâtında Kur'an hakkında kötü düşünmüyorduk derler ve Kur'ân'ı yalanlama ve onun hakkında kötü düşünme konusunda nefislerini temize çıkararak teslim olurlar ve boyun eğerler. Alay yoluyla melekler onlara بَلَى: **Hayır**. Siz Resul ve Kur'ân'a karşı kötü davranmıyordunuz öyle mi? إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ: **Allah sizin yaptıklarınızı elbette çok iyi bilendir (28).** Allah inkâr ve yalanlama konusunda sizde olup biten her şeye vâkıftır ve bu ilmine göre size karşılık verecektir.

Sonra azarlama ve kahır yoluyla onlara şöyle denildi:

Allah ve Resulüyle inatlaşan ey müşrik ve müstekbirler! Yaptıklarınıza uygun olarak tabakalarınızın farklılığına göre فَادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا: **'Ebedi kalacağınız cehennemin kapılarından girin!** Sürekli ve dâimî olarak kalmak suretiyle cehennemin çeşitli azap ve cezâsını tadın. فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ: **Kibirlenenlerin yeri ne kötüdür!' (29)**; gidecekleri yer sürgün ve mahrûmiyet yeri olan cehennemin en kuytu ve terk edilmiş yeridir.

Allâh'ın kızgınlığını ve gazabını gerektiren tehlikelere atılmaktan nefislerini koruyarak O'nun haramlarından وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنزَلَ رَبُّكُمْ: ...

... قَالُوا خَيْرًاۜ لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا فِى هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌۜ وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌۜ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَۙ ﴿٣٠﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَٓاؤُ۫نَۜ كَذٰلِكَ يَجْزِى اللّٰهُ الْمُتَّقِينَۙ ﴿٣١﴾ اَلَّذِينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ طَيِّبِينَۙ ....

Sakınanlara: Rabbiniz dininizi terbiye etmek ve tabiatınızı taklit ve tahmin bulanıklıklarından temizlemek amacıyla Peygamberinize **ne indirdi? denildiğinde** hem bu dünyada hem de diğer dünyada قَالُوا خَيْرًا: **'Hayır/iyilik' derler.** لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ: **Bu dünyada güzel davrananlara, güzel mükâfat vardır**; Allâh'a yakınlaştıran güzel işler yapanlara, ilimler ve mükâşefe ve müşâhedeyi sağlayan mârifetler vardır. Allah'la karşılaşma şerefini kazandıran ve sidretü'l-müntehâya kavuşturan وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ: **Âhiret yurdu ise daha hayırlıdır**; en yüksek kemâlattan ve en üstün derecelerin hepsinden daha hayırlıdır. Nefislerini Hakk'ın dışındaki şeylere iltifat etmekten koruyan وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ: **Takva sâhiplerinin yurdu gerçekten güzeldir! (30).**

Zât-ı ilâhî'nin sıfatlarının gerektirdiği tecellîlerden neşet eden جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ: **Irmakların altından aktığı Adn cennetleridir girecekleri yer.** Bu Adn cennetleri yokluk taayyünlerinin perdelerinden uzak ve ikilik ifade eden çokluk emârelerinden korunmuş bir yerdir. Allâh'ın lutfî, hubbî ve cemâlî sıfatlarının gereğine uygun olarak لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ: **Onlar için orada kendilerine diledikleri her şey vardır.** Mutlak olarak Allah'tan başkasından yönlerini çeviren, varlıklarını isteyerek Allah yolunda harcayan, irâdî ve ihtiyârî olarak beşerî vasıflarının gereklerinden sıyrılan ve ilâhî kazâ olarak üzerlerinde cereyan eden olaylara rıza ve teslimiyet göstererek sabreden كَذَلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ: **Takvâ sahiplerini işte Allah böyle mükâfatlandırır (31).**

Onlar bu dünyâ hayatlarında vazifeli الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلاَئِكَةُ طَيِّبِينَ: **Meleklerin canlarını tertemiz olarak aldığı kimselerdir**; ruhlarını kabzetmekle görevli olan melekler, tabîi ve maddî dünyânın ....

... يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٢﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ
اِلَّٓا اَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَأْتِيَ اَمْرُ رَبِّكَ كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذ۪ينَ مِنْ
قَبْلِهِمْ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ كَانُٓوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٣﴾ فَاَصَابَهُمْ
سَيِّـَٔاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِه۪ يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿٣٤﴾

karanlıklarından neşet eden, imkan âleminin kötülüklerinden ve zillet ve hüsrana uğramanın verdiği rezilliklerden arıtılmış olarak canlarını alırlar. Ey musîbetlere sabreden ve Meylâ'ya doğru yol alanlar يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ: **'Size selâm olsun' derler.** ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ: **Yapmış olduğunuz işlere karşılık cennete girin (32),** dünyâ hayâtında hevânın gerektirdiği arzu ve isteklerden vazgeçmek, kazâya rıza göstermek, musîbete sabretmek ve Allah'ta fenâ bulma konusundaki şevkinizden dolayı Allah'la karşılaşma şerefini elde edersiniz. Ki bu dönülecek ve ikâmet edilecek en hayırlı yer olan cennettir.

Sonra müşrikleri kınama ve azarlama yoluyla Allah Teâlâ şöyle buyurdu: Ey Resullerin kâmili! Kötü ruhlarını kabzetmekle görevli هَلْ يَنظُرُونَ إِلاَّ أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلاَئِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرُ رَبِّكَ: **Meleklerin kendilerine gelmesinden veya Rablerinin emrinin gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?** Ki Allâh'ın bu emri, azap etmek ve intikam almak için hazırlamış olduğu kıyâmet günüdür. Gaflet ve aldanmanın verdiği kibirle yaşayanlar ne bekliyorlar? كَذَٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ: **Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı;** helak olanlara mühlet verilmesi ve îman konusundaki ihmalleri meselesinin bir benzeri geçmiş peygamberler zamanında yaşanmıştı. وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ: **Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı (33);** Allâh'ın onlara yaptıkları kötülüğün cezâsını vermesinin sebebi, peygamberleri yalanlama, kitapları inkar, emredileni terk etme ve yasaklananı işleme gibi çeşitli azapları gerektiren tehlikeli şeylere kendilerini atmak sûretiyle kendilerine zulmetmeleridir.

Haddi aşarak ve inatlaşarak فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ: **Yaptıkları kötülüklerin** *cezası* **sonunda onlara ulaştı ve ...**

وَقَالَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا لَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِه۪ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَٓا اٰبَٓاؤُ۬نَا
وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ دُونِه۪ مِنْ شَيْءٍۜ كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْۚ فَهَلْ عَلَى
الرُّسُلِ اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُب۪ينُ ﴿٣٥﴾

alay etmekte oldukları şey onları çepeçevre kuşatıverdi (34). Bu alaya almaları böbürlenme ve çirkin görme karakterlerinden kaynaklanmaktadır.

Azgınlık ve sapkınlıkta son derece aşırı gitmeleri, inkar ve katılıkta aşırılıkları nedeniyle böbürlenen وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا: **Müşrikler** delil getirme yoluyla **dediler ki:** Bir, tek ve fiillerinde hür hareket eden لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلاَ آبَاؤُنَا: **'Allah** irâde ve ihtiyarıyla ilahlarımıza ve putlarımıza tapmamamızı **dileseydi ne biz ne de babalarımız O'ndan başkasına tapardık'** çünkü O'nun murâdı kesin olarak gerçekleşmektedir. وَلاَ حَرَّمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ: **Onun emri olmadan hiçbir şeyi de haram kılmazdık;** biz ve babalarımız beşinci kez dişi doğuran develeri ve başka şeyleri Allâh'ın izni, irâdesi ve dilemesi olmadan haram kılmaz ve O'nun fiiline karşı çıkmazdık. İşte bu şekilde delil ve kanıt getiriyorlardı. Haddi aşarak ve azarak, gaflet ve inat gururu içinde helake sürüklenenlerin bu delil getirme biçiminin كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ: **Aynısını onlardan öncekiler de yapmışlardı;** Allah onlara resuller göndermiş fakat onlar bu resulleri yalanlamış ve inkâr etmişlerdi. Bunun üzerine Allah da onları günahlarından dolayı cezâlandırmış ve çeşitli azap ve cezâ ile helak etmişti. Çünkü Allâh'ın irâdesi onların îman ve hidâyetine taalluk etmemektedir. فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلاَّ الْبَلاَغُ الْمُبِينُ: **Peygamberlerin üzerine açık seçik tebliğden başka bir şey düşer mi! (35).** Peygamberlere düşen görev kendilerine indirileni açıklama ve beyan etme yoluyla tebliğ etmektir ki mesajı duymaları noktasında bir şüphe ve tereddüt olmasın. Fakat mesajı kabulleri ve onunla vasıflanıp hidâyete ermeleri Allâh'ın yaratacağı etkiye bağlıdır. Bu konuda onların bir şey söylemeleri doğru değildir çünkü güç ve tâkatleri buna yetmez.

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِى كُلِّ اُمَّةٍ رَسُولًا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ
فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللّٰهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فَسِيرُوا فِى
الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾ اِنْ تَحْرِصْ عَلٰى
هُدٰيهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٧﴾

Sonra Allah Teâlâ özetle anlattığını geniş bir şekilde şu sözüyle açıkladı:

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولاً أَنْ اُعْبُدُوا اللّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ: **Andolsun ki biz,** vahdâniyet ve ferdâniyet sıfatlarıyla muttasıf, varlıkta tek, ortak ve benzeri olmaktan münezzeh olan **'Allah'a kulluk edin ve Tâğut'tan sakının diye her ümmete bir peygamber gönderdik**; haksız ve yanlış olarak kendi başlarına saptıran ilahlar edinmeleri sebebiyle dîni işlerin bozulduğu zamanlarda helâke uğramış geçmiş ümmetlere elçiler gönderdik. Bizim katımızdan aldığı her şeyi o peygamber tebliğ edince فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلاَلَةُ: **Allah onlardan bir kısmını doğru yola iletti**; Hidâyetini dilediği birini doğru yola iletti. **Onlardan bir kısmı da sapıklığı hak ettiler**; ısrar etmesi nedeniyle kalbinin sapıklığa alışmış olması sonucu bir diğerinin de dalâletini dilemesi hak oldu. Ey şüphe duyup tereddüt edenler! Eğer bu konuda tereddüdünüz varsa, mesken ve evlerinizin bulunduğu فَسِيرُوا فِي الأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ: **Yeryüzünde gezin de görün, inkâr edenlerin sonu nasıl olmuştur (36)**; resul ve kitaplarla alay edenlerin eser ve kalıntılarından ibret alın.

Ey resullerin kâmili! إِنْ تَحْرِصْ عَلَى هُدَاهُمْ: **Sen, onların hidâyete ermelerine çok düşkünlük göstersen de** –sen onların hidâyetini arzu etsen de– istediğini doğru yola iletemezsin. فَإِنَّ اللّهَ لاَ يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ: **Bil ki Allah saptırdığı kimseyi hidâyete erdirmez**; kullarının istîdatlarıyla alâkalı ilmine göre kullarını hidâyete ulaştıran Hakîm Allah, ezelî ilmiyle ve ilâhî kazasıyla dalâletini dilediği kimseyi hidâyete erdirmez. Allah onları saptırmayı diledikten sonra وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ: .....

وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللّٰهُ مَنْ يَمُوتُ بَلٰى وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا
وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذٖى يَخْتَلِفُونَ فٖيهِ
وَلِيَعْلَمَ الَّذٖينَ كَفَرُوا اَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبٖينَ ﴿٣٩﴾ اِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَیْءٍ اِذَا
اَرَدْنَاهُ اَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٠﴾

Onların yardımcıları da yoktur;(37) dalâletten onları kurtar-mak için hidâyete ulaşmalarına yardım ve destek veren de olmaz.

Tabiatlarının bozukluğu, nefret ve kinlerinin şiddeti sebebiyle وَأَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لاَ يَبْعَثُ اللّٰهُ مَنْ يَمُوتُ: **Onlar: 'Allah ölen bir kimseyi diriltmez' diye olanca güçleriyle Allâh'a ant içtiler.** Kesin ve sert bir şekilde hayvânî rûhun ortadan kalkmasından sonra Allâh'ın yeniden diriltmeyeceğini kesin bir dille ifade ettiler. Sonra Allah Teâlâ en veciz bir şekilde onların bu düşüncelerini ret ederek ve hatalı bularak vurgulu bir tarzda şöyle buyurdu: بَلَى وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا: **Aksine, bu O'nun bizzat kendisinin ettiği gerçek bir vaadidir;** yeniden dirileceklerdir çünkü Allah yeniden dirilmeyi ve mahşerde toplanmayı vaat etmiştir. Allah vaat ve hükmettiği şeye kesin bir tarzda vefâ göstererek söz ettiği şeyi yerine getirecektir. Çünkü O bilgisi altında olan şeyleri kâmil kudreti sayesinde irâde ve dilemesiyle yaratmaya kâdir ve muktedirdir. وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ: **Fakat insanların çoğu bilmez (38);** Allâh'ın, kudretini, yakalamasını ve geniş davranmasını hakkıyla bilip söz ettiği vaadini kesinkes yerine getireceğini anlamaz.

İmkansız ve muhal bulduklarından dolayı لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي يَخْتَلِفُونَ فِيهِ: **Hakkında ihtilaf ettikleri şeyi onlara açıklaması,** îzah etmesi, وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ: **Kâfir olanların da kendilerinin yalancılar olduklarını bilmeleri için *(Allah onları diriltecek)* (39).** İnat ve kibirlerinden dolayı yeniden dirilmenin gerçekleşmeyeceği konusunda ısrar ederek ve bunu yalanlayarak kâfir olmuşlardır. Ey inkâr edenler! Kudret, ilim ve irâdemizin kemâlinden kaynaklanan buna benzer şeylerin gerçekleşmesini nasıl imkânsız görüyorsunuz?

إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ: **Biz, bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, ona sözümüz sadece 'ol' dememizdir. Hemen**

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِى اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً
وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

oluverir (40). Hükmümüz irâdemize, büyük olsun küçük olsun, kazâ ve ilmimizde sâbit olan şeylerden birinin şehâdet âleminde gerçekleşmesi için bağlandığı zaman, kadîm olan kelâm sıfatımızın var olmasını ve tahakkuk etmesini gerekli kılmasına uygun olarak –diğer yaratılmış varlıklar gibi– o şey hemen var oluş sâhasına çıkar.

Bu var olma hâdisesi, geciktirme olmaksızın ve bir zaman ve vakit geçmeksizin gerçekleşir. İlâhî vucûdî emirle Allâh'ın dilediği emrin meydana gelmesi arasına tâkip harfi olan 'fâ' ile durumun ifadelendirilmesi atıf yapmanın zorluğundan ve ifâdenin zarûretinden kaynaklanmaktadır. Emirle emredilen şeyin arka arkaya gerçekleştiğini vehmetmek doğru değildir, çünkü arka arkaya olma ancak zaman ve vakit tevehhümünden meydana gelmektedir. Hâlbuki Allah katında ne zaman vardır ne mekân; O zaman ve mekâna sığmayan bir durumdadır.

Sonra Allah Teâlâ müminlerin derecelerinin yüksekliğine, durumlarının yüceliğine ve kadir ve kıymetlerinin büyüklüğüne işaret ederek şöyle buyurmuştur:

Zamanın kendilerini şiddetle zorlaması sonucu bir yerde mekan tutup karar kıldıkları halde وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً: **Zulme uğradıktan sonra, Allah yolunda hicret edenlere gelince, onları dünyâda güzel bir şekilde yerleştireceğiz**, yâni ilk yaratılış yeri olan bu dünyâ hayâtında mârifet ve hakîkate dâir geniş bir pay ve büyük bir hisse vereceğiz. O kadar ki beşerî gerekliliklerden tamâmen soyutlanır ve irâdî ve ihtiyârî olarak behîmi vasıflardan kurtulur. Bununla beraber, وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ: **Eğer bilirlerse âhiretin mükâfatı daha büyüktür (41).** Hicapları kaldırmak, örtü ve perdeleri açmak için hazırlamış âhiret kıymet bakımından daha büyük ve lezzet bakımından daha geniştir. Fakat bu durumun lezzetini zevken anlasalardı daha çok buna meylederlerdi ve elde etmek için daha çok çalışırlardı. Allah bize bu dereceye ulaşmayı nasip etsin ve bunun lezzetini tattırsın.

اَلَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٤٢﴾ وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا
رِجَالًا نُوحٓى اِلَيْهِمْ فَسْـَٔلُٓوا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾ بِالْبَيِّنَاتِ
وَالزُّبُرِ وَاَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٤﴾

Aynı şekilde onlar, musîbet ve belâlardan kendilerine isâbet edenlere karşı الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ: **Sabrederler ve sâdece Rablerine tevekkül ederler (42).** Her durum ve gelişmelerinde vesîle ve sebeplere değil bütün durumlarda Allâh'a yönelirler.

Ey resullerin kâmili! Bu inat eden müşrikler nasıl senin risâletini mümkün olarak görmezler çünkü وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلاَّ رِجَالاً نُوحِي إِلَيْهِمْ: **Senden önce de, kendilerine** din ve îmanın kurallarını **vahyettiğimiz kişilerden başkasını peygamber olarak göndermedik.** Senin benzerin peygamberleri müjdeleyici ve korkutucu olarak umûmi risâleti gerçekleştirmek amacıyla gönderdik. O peygamberlere dînin hükümlerini beyân eden kitaplar indirdik. Ey resulüm! Sana indirileni kabul etmez ve senin doğruluğuna inanmazlarsa onlara şöyle de: Ey geçmiş peygamberlerin durumu hakkında bir bilgiye sâhip olmayan inatçı kâfirler! Peygamberin doğruluğunu ve vâkıaya mutâbık hareket ettiğini فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ: **Eğer bilmiyorsanız, bilenlere sorun (43);** içinizde bulunan haham ve keşiş gibi bilenlere sorun bakalım.

Ey resullerin kâmili! Getirdikleri vahyi ortaya koymaları ve dinlerinin hükümlerinin hikmetlerini açıklamaları için بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ: **Apaçık mucizeler ve kitaplarla** geçmiş resul ve nebîleri desteklediğimiz gibi, aynı şekilde, gaflet ve unutkanlık hastalığına kapılmış وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ: **İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlasınlar diye sana da bu Kur'ân'ı indirdik (44).** Dönemlerinin gereğine uygun bir şekilde Rableri katından emir, nehiy, edep ve ahlâka dâir kurallardan İslâm'ın hüküm ve kurallarını içeren mûcez Kur'ân'ı gönderdik. Ki böylece mârifetleri, hakîkatleri, keşifleri ve şuhûdâtı anlamaları için Kur'ân'ın âyet ve hükümleri hakkında düşünürler ve onun hükmü ve rumuzları konusunda teemmül ederler.

اَفَاَمِنَ الَّذٖينَ مَكَرُوا السَّيِّـَٔاتِ اَنْ يَخْسِفَ اللّٰهُ بِهِمُ الْاَرْضَ اَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ
مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَۙ ﴿٤٥﴾ اَوْ يَأْخُذَهُمْ فٖى تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُمْ بِمُعْجِزٖينَۙ ﴿٤٦﴾ اَوْ
يَأْخُذَهُمْ عَلٰى تَخَوُّفٍۜ فَاِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُ۫فٌ رَحٖيمٌ ﴿٤٧﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اِلٰى مَا خَلَقَ اللّٰهُ
مِنْ شَيْءٍ ....

Sonra haddi aşıp inat ederek hak yolundan ayrılan sapkınları tehdit tarzında Allah şöyle buyurdu:

Ey Resullerin kâmili! أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ: **Kötülük tuzakları kuranlar emin mi oldular?** Ki peygamberleri ve özellikle seni ortadan kaldırmak için hîle yaptılar ve intikam almaya gücü ve kuvveti yeten أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ: **Allâh'ın kendilerini yere geçirmeyeceğinden** -Kârunu yere geçirdiği gibi- أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ: **Veya bilemeyecekleri bir yerden kendilerine azâbın gelmeyeceğinden, (45)** –meskenlerinde gecelerken emârelerini ve işâretlerini anlayamadıkları bir yerden ansızın azâbın kendilerini bulmayacağından– أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقَلُّبِهِمْ: **Veya onlar dönüp dolaşırlarken** –mütereddit bir şekilde hareket hâlindeyken– **Allâh'ın** azâbının **kendilerini yakalamayacağından** korkmadılar mı? فَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ: **Onlar âciz bırakacak değillerdir, (46)** yâni Allâh'ın kahrını ve azâbını defetmeye güçleri yetmez ve mukâvemet edemezler.

أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ: **Yoksa Allâh'ın kendilerini tüketerek cezalandırmayacağından** ***(emin mi oldular)***? Tedrîci olarak mal ve evlatlarını azaltıp daha sonra bir defada yok etmeyeceğinden emin mi oldular. Ey Allah ve Resulü'ne karşı hücum eden ve onlara karşı kötü davrananlar! فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ: **Kuşkusuz Rabbiniz çok şefkatlidir;** bundan dolayı çok yumuşak ve müşfik olarak size azap etmede acele davranmaz. رَحِيمٌ: **Pek merhametlidir (47);** bu nedenle de hatırlamanız ve öğüt almanız ümîdiyle sizden intikam almayı geciktirir ve erteler.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ: **Allâh'ın yarattığı herhangi bir şeyi görmediler mi?** Şirk ve nifakta aşırı giden bu müşrikler Allâh'ın

...يَتَفَيَّؤُا ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَآئِلِ سُجَّدًا لِلّٰهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ ﴿٤٨﴾ وَلِلّٰهِ
يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ مِنْ دَآبَّةٍ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَهُمْ لَا
يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٩﴾ يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ ....

yokluk sırrından emrine ve hükmüne uygun olarak ortaya çıkarıp var ettiği eşyâya ibret ve basîret gözüyle bakmama konusunda ısrar mı ederler? Güneşin dönüş ve hareketiyle يَتَفَيَّأُ ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِلّٰهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ: **Onun gölgeleri, küçülerek ve Allâh'a secde ederek sağa sola döner (48)**; güneşin pozisyonlarının gerektirdiğine göre bir sağa bir sola dönerler. Bu gölgeler bütün hal ve hareketlerinde ulûhiyet ve rubûbiyette tek ve bir Allâh'a boyun eğerek, itaat ederek ve yüzlerini alçak gönüllülük toprağına koyarak secde ederler. Aynı zamanda onlar Allâh'ın celal ve azametinden korkan alçakgönüllü ve küçüklüğünü bilenler ve O'nun kahrının yakalamasından ve galebe çalmasından ürken insanlardır.

Allâh'a boyun eğmekten ve itaat etmekten uzak duran bu müşrikler nasıl büyüklenirler? Çünkü وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ: **Göklerde bulunanların** hepsi ve aynı şekilde ilâhî sıfatların gölgelerinin yansımasıyla ve Allâh'ın hiçbir sıfatla karışmamış varlığının akmasıyla yokluktan varlık sahasına çıkan ve hareket eden **yerdeki canlılar ve** özellikle Allâh'ın cemal ve celâlini anlamaya kendilerini kaptırmış **bütün melekler, büyüklük taslamadan** –yok olup giden gölge varlıklardan ve bâtıl heykellerden herhangi birine değil– **Allâh'a secde ederler (49),** isteyerek ve tabiî olarak boyun eğerler. Allâh'a çok yakın olmaları ve O'ndan uzaklaştıran alâkalardan münezzeh olmaları ve mutlak olarak imkân âlemine ait özelliklerden beri olmaları nedeniyle melekler Allâh'a ibâdet etme ve boyun eğme konusunda büyüklük taslamadıkları halde –ey gaflet ve sapkınlık denizinde boğulup yok olanlar!– size ne oluyor da büyüklük taslıyorsunuz; boyun eğerler ve secdeye kapanırlar çünkü onlar :

Nîmet vermeye veya azap göndermek sûretiyle intikam almaya güç yetiren يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ: **Üstlerindeki Rablerinden korkarlar** çünkü O'nun kudretinin kabzasının altında yaşamaya mecburdurlar.

...وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٥٠﴾ وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُوٓا اِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِۚ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌۚ فَاِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٥١﴾ وَلَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَهُ الدِّينُ وَاصِبًاۜ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُونَ ﴿٥٢﴾

Bundan dolayı وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ: **Kendilerine ne emredilirse onu yaparlar (50)** ve yasaklanmış olan şeylerden de kaçınırlar.

Şânı yüce ve bereketi bol olan وَقَالَ اللّٰهُ: **Allah şöyle buyurduktan** sonra –ey inatçı müşrikler!– nasıl oluyor da bir, tek ve samet olan Allâh'a ortaklar edinmekten vazgeçmiyorsunuz? Ey îman ve irfanla mükellef olanlar – ibâdet etmek ve boyun eğmek maksadıyla لَا تَتَّخِذُوا إِلَٰهَيْنِ اثْنَيْنِ: **İki tanrı edinmeyin!** Nasıl tanrıyı çoğaltırsınız? إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ: **O ancak bir Tanrı'dır**; ibâdet edilmeye lâyık, hâdiselerde kendisine başvurulan ve bütün işlerin kendisine tevdî edildiği bir tek tanrıdır. Yaratıklarımdan herhangi birine değil فَإِيَّايَ فَارْهَبُونِي: **O halde yalnız benden korkun! (51)**, yâni korku ve ümîdi bana has kılın. Belânın size hücûmu ve kazânın size uğradığı zaman bana dönün çünkü kazâmı ancak lütfüm be bağışım geriye çevirebilir.

Nasıl O'na dönülmez ve O'ndan yardım istenilmez. وَلَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ: **Göklerde** –yapan, veren ve müessir güçten ibâret olan isimler ve sıfatlar âlemi– وَالأَرْضِ: **Ve yerde** –ulvîyyattan müteessir ve alıcılardan ibâret olan istîdatları kapsayan tabiat âlemi– **ne varsa, O'nundur**. İtaat, boyun eğme, teveccüh ve yönelme anlamına gelen وَلَهُ الدِّينُ وَاصِبًا: **Din de yalnız O'nundur;** O'ndan başka sebeplerden ve olağan vesilelerden herhangi birine değil dâimi ve kesin olarak din O'na âittir. Her şeye şâhit ve her yerde hâzır olan kuşatıcı أَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُونَ: **Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz o halde (52)**. Ey Câhiller! Allah'tan başka zarar veya fayda veren olmadığı halde başka birinden mi O'ndan sakınır gibi sakınıyorsunuz?

وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ ثُمَّ اِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَاِلَيْهِ تَجْـَٔرُونَۚ ﴿٥٣﴾ ثُمَّ اِذَا
كَشَفَ الضُّرَّ عَنْكُمْ اِذَا فَرِيقٌ مِنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَۙ ﴿٥٤﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَٓا
اٰتَيْنَاهُمْۜ فَتَمَتَّعُواۜ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾

Ey ilâhî teklife meyilli yaratılanlar! Biliniz ki nefisleriniz için faydalı ve kalpleriniz için sürur verici وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَاِلَيْهِ تَجْأَرُونَ: **Nimet olarak size ulaşan ne varsa,** durumlarınızı ıslah eden فَمِنَ اللّٰهِ: **Allah'tandır** ve bu nîmetler size O'nun lütfü ve bağışı olarak ulaşmıştır çünkü O'ndan başka fayda veren yoktur. ثُمَّ: **Sonra** nefislerinizi rahatsız eden ve kalplerinizi katılaştıran اِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ: **Bir zarar dokunduğu zaman da yalnız O'na yalvarırsınız (53),** karşılaştığınız sıkıntıyı kaldırması için O'na yalvarır ve yakarırsınız, çünkü O'ndan başka zarar veren yoktur.

Allâh'a yalvarıp yöneldikten ثُمَّ اِذَا كَشَفَ الضُّرَّ عَنْكُمْ: **Sonra sizden o zararı giderdiğinde** –O'ndan başka zararı kaldıracak yoktur– اِذَا فَرِيقٌ مِنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ: **İçinizden bir zümre hemen Rablerine ortak koşarlar! (54);** sıkıntılarını gideren ve başlarına gelen zararı ortadan kaldıran Rablerini bırakıp, kendilerine zarar veya fayda verme gücüne sâhip olamayan putlara ve boş heykellere yönelirler. Kendi elleriyle yaptıkları şeyleri nasıl Allâh'a ortak koşarlar?

Nîmet olarak لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ: **Kendilerine verdiklerimize karşılık nankörlük etmeleri için *(öyle yaparlar)*.** İnat ve büyüklenmelerinden dolayı verdiğimiz nîmete karşı şükrü edâ etmediler. Tam tersine, haksız ve yanlış olarak bu nîmetleri herhangi bir bilince sâhip olmayan başka bir varlığa isnat ettiler. Ey bize ortak koşan müşrikler ve nîmetlerimize karşı nankör olanlar! فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ: **O halde bir süre daha faydalanın. Fakat yakında hakîkati bileceksiniz (55);** kendi kendinize kazandığınız ebedî azap ve müebbet cezayla alakalı gerçeği göreceksiniz.

وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ تَاللّٰهِ لَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ
تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾ وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ ﴿٥٧﴾ وَاِذَا بُشِّرَ
اَحَدُهُمْ بِالْاُنْثٰى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٥٨﴾

Hayret doğrusu! Bütün kemal sıfatlara sâhip olduğum ve onlara büyük ve bol nîmetler verdiğim halde nasıl bana karşı nankörlük edebiliyorlar?

وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ: **Bir de kendilerine rızık olarak verdilerimizden, mâhiyetini bilmedikleri şeylere pay ayırıyorlar**, yâni kendi elleriyle yaptıkları cansız varlıklar olmalarından dolayı kendilerine herhangi bir fayda ve yararın dokunması kesin olarak bilmedikleri ilahlarına kendilerine sunduğumuz rızıktan tam bir pay belirlerler. Bilgisizce ve inadına bu alışkanlığı sürdürürler ve de bu durumdan dolayı sorguya çekilmeyeceklerini ve cezâya çaptırılmayacaklarını hayal ederler. Tam tersine, kendi bozuk zanlarına ve geçersiz anlayışlarına göre, bu hareketlerinden dolayı sevap elde edeceklerini tahmin ederler. Ey aşırı gidenler! تَاللّٰهِ: **Allâh'a andolsun ki,** bize ortaklar koşmak ve nîmetlerimizi bu ortaklara isnat etmek sûretiyle لَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتَرُونَ: **İftira etmekte olduğunuz şeylerden mutlaka sorguya çekileceksiniz (56).**

Benzer ve evlat edinmekten uzak olan Allâh'a attıkları iftira cümlesindendir ki وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ: **Onlar kızların Allâh'a âit olduğunu iddia ediyorlar;** kendileri için kızlar edinmeyi hoş karşılamadıkları halde Melekler Allâh'ın kızlarıdır dediler. سُبْحَانَهُ: **Hâşâ! Allah** onların dediklerinden **münezzehtir**, çok yücedir. وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ: **Beğendikleri de kendilerinin oluyor (57)**, yâni erkek çocuklarını kendilerine izâfe ediyorlar.

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالْأُنْثَى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ: **Onlardan birine kız** çocuğunun doğumu **müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir (58)**, hüznü ve hoşnutsuzluğundan dolayı yüzü ....

يَتَوَارٰى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوٓءِ مَا بُشِّرَ بِهٖۜ اَيُمْسِكُهُ عَلٰى هُونٍ اَمْ يَدُسُّهُ فِى التُّرَابِۜ
اَلَا سَٓاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٥٩﴾ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِۚ وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰىۜ
وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٠﴾

---

simsiyah olur ve zevcesine ve doğan kızına karşı öfke duyar ve kinlenir. Öyle ki gam ve kederinden dolayı:

يَتَوَارٰى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ: **Kendilerine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir**; kız çocuğunun doğumundan utanarak saklanır ve أَيُمْسِكُهُ عَلَى هُونٍ فِي التُّرَابِ أَلاَ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ: **Onu, aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun** veya gayret ve hamiyetinde dolayı أَمْ يَدُسُّهُ: **Yoksa toprağa mı gömsün!** diye düşünerek tereddüt eder. **Bakın ki hüküm ne kadar kötüdür! (59).** Kendileri için hoşlanmadıkları halde her şeyden münezzeh Allah için verdikleri hüküm ne kötüdür.

Sonra Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

Eş ve çocuk edinmekten münezzeh Allah hakkında لِلَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ: **Kötü sıfat, âhirete inanmayanlar içindir**; kız evlat edinmeyi kendileri için hoş görmezler ama –zâlimlerin isnatlarından çok yüce olmasına rağmen– Allâh'a kızlar isnat ederler. Bu kötü isnatlarının cezâsını kulların yaptıklarının Allâh'a sunulduğu âhiret gününde göreceklerdir fakat buna inanmazlar. وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى: **En yüce sıfatlar ise Allâh'a âittir**, O âlemlerden ganîdir. Böyle olduğu halde nasıl olurda imkân âleminin en önemli iki sebeplerinden ve ulûhiyet ve rubûbiyetin ayrılmaz levâzımından olan vucûbu zâtiye uygun düşmeyen eş ve çocuk edinme Allah için mümkün olur? وَهُوَ الْعَزِيزُ: **Çünkü O, her şeyden üstün**, her şeye gâlip, tek başına hareket eden ve izzeti sahâsında mutlak olarak başkasına ihtiyaç duymayacak kadar kuvvetlidir. Nasıl olurda eş ve çocuk edinir? الْحَكِيمُ: **Hikmet sahibidir (60)**; hikmetin en üstün derecesiyle muttasıftır. Bu sebeple, nasıl olur da noksan ayıbından uzak olmayan bir şeyi Zâtı için uygun görür?

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَآبَّةٍ وَلٰكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى
اَجَلٍ مُسَمًّىۚ فَاِذَا جَٓاءَ اَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٦١﴾
وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ اَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ اَنَّ لَهُمُ الْحُسْنٰىۜ لَا
جَرَمَ اَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَاَنَّهُمْ مُفْرَطُونَ ﴿٦٢﴾

Sonra Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

Fiillerinde son derece hikmetle hareket eden وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ: **Allah, eğer insanları zulümleri yüzünden cezalandıracak olsaydı,** yâni ubûdiyet ahitlerini unutanları adâleti ve intikâmı gereği, dâimî olarak kendilerinden meydana gelen günahları nedeniyle cezâlandırsaydı, مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ: **Yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı;** yeryüzünde dolaşıp hareket eden hiçbir canlı bırakmazdı. Çünkü hareket sâhibi canlılardan bir çoğunun adâlet sahâsından saptığı bilinen bir gerçektir. وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى: **Fakat onları takdir edilen bir müddete kadar erteliyor;** fazlı, hikmeti ve lütfü gereği katında belirlediği ve ölümleri için ilminde tayin ettiği biz zamana kadar geciktiriyor. Kesin olarak takdir edilen فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لاَ يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلاَ يَسْتَقْدِمُونَ: **Ecelleri geldiği zaman onlar ne bir saat geri kalabilirler ne de öne geçebilirler (61);** geciktirmek veya öne almaları mümkün değildir. Tam tersine, takdir edildiği şekilde kesin olarak ölmeleri gerekmektedir.

وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ مَا يَكْرَهُونَ: **Kendilerinin hoşlarına gitmeyen şeyleri Allâh'a isnat ediyorlar;** iç dünyâlarının kötülüğünden dolayı kendileri için çirkin gördükleri kız çocuk edinmeyi –eşi ve benzeri olmayan ve çocuk edinmekten münezzeh– Allâh'a nispet ettiler. Bununla beraber Allah katındaki en büyük sevap ve en yüksek derece anlamındaki وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَى: **En güzel sonucun kendilerinin olduğunu anlatan dilleri de yalanın örneğini veriyor;** bu yalanları açık ve sarihtir. Tam tersine لاَ جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُفْرَطُونَ: **Hiç şüphesiz onlar için sadece ateş vardır ve onlar** o azâba **terk olunacaklardır (62).** Hak ettikleri cezâyı çekmek için içinde ebedî kalacakları ateşe atılacaklardır.

تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَٓا اِلٰٓى اُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ فَهُوَ
وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ اِلَّا
لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِى اخْتَلَفُوا فِيهِۙ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦٤﴾

Allâh'a ve resulüne karşı büyüklenmelerinden dolayı ateşle cezâlandırılan âsi ve azgınların hepsinden önce ateşe gireceklerdir.

Ey resullerin kâmili! تَاللّٰهِ: **Allâh'a andolsun ki** aralarında münâkaşa ve münâzaa çıkıp îtidal sahasından saptıklarında لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى أُمَمٍ مِن قَبْلِكَ: **Senden önce geçen ümmetlere de** peygamberler **göndermişiz** ve o peygamberleri adâlet ve istikâmet yolunu açıkça gösteren kitaplarla desteklemişizdir. Böylece onlar en beliğ şekilde onlara adâlet ve istikâmet yolunu beyan etmişlerdir. فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ: **Fakat şeytan onlara işlerini süslü gösterdi**; azgınlaştıran ve saptıran şeytan yapıp etmekte olduklarını güzel gösterdi. Bundan dolayı, işledikleri fiilleri yapmakta ısrar ettiler ve peygamberlerin sözlerini kabul etmediler. Bu nedenle, dünyâda kendilerine inen azap geldi ve âhirette de kat kat misli ve binlercesi gelecektir. فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ: **İşte o**, şeytan, **bugün onların velîsidir**, yâni onların işlerini üzerine alandır. Bu nedenle, senin sözünü kabul etmezler ve senin beyânını dinlemezler ey resulüm! Bilakis, azgınlıkta ve sapkınlıkta seleflerinin tarzı üzerinde ısrar ederler. وَلَهُمْ: **Ve onlar için** aynı şekilde selefleri gibi hattâ daha da şiddetli bir şekilde her iki dünyâda da son derece عَذَابٌ أَلِيمٌ: **Elem verici azap vardır (63),** çünkü senin beyânın ve tebliğin diğer peygamberlerin beyânından daha mükemmeldir.

Ey resullerin kâmili! وَمَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ اِلاَّ لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ: **Biz** geçmiş kitaplarda bulunanı ve onlarda mevcut olmayan ziyâde bilgileri içeren **bu Kitâb'ı sana sırf hakkında ihtilâfa düştükleri şeyi**, yâni zâtî tevhîdi, âhiret hayâtıyla alâkalı halleri ve orada meydana gelen mükâşefe ve müşâhedeleri, **insanlara açıklayasın**, îzah edesin, **ve îman eden bir topluma da hidâyet ve**

وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَاۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ
يَسْمَعُونَ ﴿٦٥﴾ وَاِنَّ لَكُمْ فِي الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةًۜ ....

rahmet olsun diye cömertlik ve lütuf makâmımızdan **indirdik (64).** Hidâyet olarak; çünkü imkân âleminin kirini ve bu âlemle alâkalı bağların pasını sökücü riyâzetler yapmak suretiyle Allâh'a doğru yürüyen ebrardan muâmele ve mücâhede erbabı gibi onlara tevhidi ve tevhide ulaştıran burhan ve delilleri gösterir. Rahmet olarak; çünkü – herhangi bir şey yapmak ve meydana getirmek suretiyle değil – bir anda insanlık elbisesinden sıyrılarak hakka doğru çekilen meczuplar gibi keşfî ve şuhûdîdir. Bilakis, Allah bu meczupları beşerî hallerinden çekip çıkarmış ve onları başka bir şeyle değiştirmiştir. Bütün bunlar, Allâh'ın tevhid ve zâtî sıfatlarına yakînen inanan, Allâh'ın yarattığı eserler konusunda doğru bir şekilde düşünen ve bu eserlerden gerçek bir şekilde ders çıkarıp keşfe ulaşan ve böylece kazandığını kazanan ve ulaştığına ulaşan kimseler içindir; Allâh'ın arkasında ne ulaşılacak hedef ne de varılacak yer vardır.

Kullarını katıksız tevhide ulaştıran وَاللّٰهُ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا: **Allah** maddî tabiat olan **gökten bir su**, yâni mârifetler, hakîkatler ve ledünnî ilimler, **indirdi ve onunla yeryüzünü**, maddî tabiatı, **ölümünden sonra diriltti**. İnsan sırf yok hâlinden sonra ilimler ve cüzî idraklerle gelişti ve mutlak olarak izâfîliklerden koparan tevhid mertebesine ulaşıncaya kadar derece derece terakkî etti. إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ: **Şüphesiz ki bunda**, yâni bu açıklama ve hatırlatmada, **dinleyen toplum için bir ibret vardır (65)**, teemmül ve tedebbür ederek kabule yanaşanlar için Hakk'ın birliğini gösteren deliller ve şâhitler vardır.

Ey teemmül ve tedebbür edenler! Aynı şekilde وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً: **Kuşkusuz sizin için hayvanlarda da büyük bir ibret vardır.** Eğer onlardan ders alır ve onlar hakkında hakkıyla tefekkür ve tedebbür ederseniz yaratıklarımızdaki olağan üstülükleri, kudretimizin kemâlini, hikmetimizin sağlamlığını ve ilmimizin ve irâdemizin kuşatıcılığını

... نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِى بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَٓائِغًا لِلشَّارِبِينَ ﴿٦٦﴾
وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْاَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًاۜ اِنَّ فِى ذٰلِكَ
لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذ۪ى مِنَ الْجِبَالِ
بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَۙ ﴿٦٨﴾

---

keşfedersiniz. نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ: **Zira size, onların**, bâzı hayvanların, **karınlarındaki fışkı**, işkembede bulunan karışık ve fazlalık maddeler, **ile kan**, damarlarda ve atardamarlarda dolaşan akıcı pislik, **arasından *(gelen)*, içenlerin boğazından kolayca geçen**, geçişi ve akışı kolay, içilmesinde herhangi bir zorluk ve külfet olmayan, **hâlis**, her iki tarafın bulanıklıklardan uzak olarak, ne kan renginden ve ne de fışkının kokusunda bir şey karışmayacak şekilde saf **bir süt içiriyoruz (66).**

Ey ibret ehli! Aynı şekilde وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا: **Hurma ve üzüm gibi meyvelerin** her birinden sıkarak size **hem içki** içiririz ki bu, sarhoşluk veren içki içmeye terettüp eder. Her ne kadar bu tür içki şerîata göre haram olsa da yine Allâh'ın yaratıklarının olağan üstünlüklerini, hikmetinin eşsizliklerini ve yoktan var edişinin ve îcat edişinin acâyipliklerini gösterir. Ayrıca bu her ikisinden وَرِزْقًا حَسَنًا: **Hem de** hurma, kuru üzüm, sirke ve çeşitli katık maddeleri olan **güzel gıdalar edinirsiniz.** إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ: **İşte bunlarda da** Allâh'ın zâtının birliğini anlamak maksadıyla O'nun âyet ve nîmetleri hakkında nazar ve tefekkür ederek **aklını kullanan kimseler için**, Allâh'ın kudretinin ve hikmetinin kemâlini gösteren **büyük bir ibret vardır (67).**

Ey Resullerin kâmili! Yine ibret ve ders alınması gereken, Allâh'ın yoktan îcat edip yarattığı olağan üstü ve hayreti mûcip, olaylardandır ki وَأَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنْ اتَّخِذِي مِنْ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنْ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ: **Rabbin** kudretinin ve hikmetinin kemâlini ortaya çıkarmak için zayıf, cılız ve hakir **bal arısına** (*nahl* kelimesi müzekker olsa da mânaya itibarla müennes olarak gelmiştir): içinde oturmak için **dağların** ve kalelerdeki **ağaçların** oyuklarından **ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler edin diye vahyetti (68)**, ilham etti. İnsanlar ...

ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلاً يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ
مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾

---

senin için binâlar ve mekânlar yaparlar ve oralarda Allâh'ın ilhâmıyla çeşitli çiçek ve bitkilerden elde edilen kandillerden evler yap diye bilgi verdi. Ki bu evleri belirlemek ve saymak bizim bilgimizin gücünün üstündedir. Hepsi kenarları ve köşeleri arasında herhangi bir fark olmayacak şekilde birbirine eşit altıgen şeklindedirler. Öyle ki en usta mühendisler bile bu evleri tasvir etmekten âcizdir. Nasıl olsun da hakîkatini idrak edip vâkıf olsunlar. Allâh'ın ulûhiyeti sahâsında aklın bakış ve görüşleri şaşkındır.

Ev yapma işin tamam olduktan ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلاً: **Sonra** sana yenmesini ilhâm ettiğimiz **meyvelerin her birinden ye ve** onlardan bal edinmen için **Rabbinin sana kolaylaştırdığı** –senden meydana gelebilecek herhangi bir tasarrufa gerek kalmaksızın hikmetine uygun ayarlanmış– **yaylım yollarına gir**; herhangi bir sapma ve kayma olmadan Rabbinin sana girilmesini ilhâm ettiği yoldan gir.

Ey îman ve mârifetleri elde etmekle mükellef olanlar! Bal arısı kendisine vahyedilen ve ilhâm edilenin gereğini yapınca size يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ: **Onların**, yâni evlerin, **karınlarından renkleri çeşitli**, beyaz, siyah, yeşil ve sarı, **bir şerbet çıkar ki, onda insanlar için şifâ vardır**; birinci derecede balgama dair hastalıklara ve ikinci derecede diğer hastalıklara faydası vardır. إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ: **Elbette bu** nazarî ve ilmî güçte en mütekâmil akıllıların bile âciz kalacakları işleri zayıf bir arıya ilham, vahiy ve sunmada ve bu arının da emredildiği şekilde hiçbir şey kaybetmeden emre imtisal edip işe koyulmasında **düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır (69).** İşler hakkında tedebbür eden ve künhüne vâkıf olmak için işlerin dış kısmı hakkında derinleşen kişiler için, çok bilen ve her şeye gücü yeten varlığın kudretini ve ilham eden ve emrettiğini emreden sâni-i hakîme dâir açık delil ve kesin burhan vardır.

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفّٰيكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْـًٔا اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ قَدٖيرٌ ﴿٧٠﴾ وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِى الرِّزْقِ فَمَا الَّذٖينَ فُضِّلُوا بِرَٓادّٖى رِزْقِهِمْ عَلٰى مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فٖيهِ سَوَٓاءٌ

Sonra Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ: **Sizi** diriltmeye ve öldürmeye gücü yeten **Allah yarattı** ve yokluk sırrından benzersiz bir şekilde, örneksiz olarak ve bu dünyâ hayâtında kalacağınız müddeti de belirleyerek ortaya çıkardı. Belirlenen müddeti doldurduktan ثُمَّ يَتَوَفّٰيكُمْ: **Sonra sizi vefat ettirecek,** öldürecek ve yok edecek. وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لاَ يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا: **Daha önce bilgili iken**, husûsi bir bilgiyi elde ettikten sonra, **hiçbir şeyi bilmez hale gelsin diye sizden bâzı kimseler** bu dünyâ hayâtında yaşaması uzun bir müddet olarak takdir edilerek **ömrün en kötü çağına**, yâni en alçak ve en düşük döneme, **kadar yaşatılacak.** Bazı insanlar bu duruma düşürülecek ki kendine âit husûsi bilgiyi artık anlamayıp aklı kemâle erdikten sonra çocukluk mertebesine dönsün. Allâh'ın bu kimseyi bu hale geri döndürmesi kudretinin kemâlini ortaya çıkarmak, insanlara hatırlatmak ve ibret içindir ki Allah'tan uzun ömür istemesinler. إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ: **Şüphesiz ki** kullarının işlerini tedbir eden **Allah** kullarının yararına ve zararına olanı hakkıyla **bilendir, kudretlidir (70)**; fazlı ve lütfüyle onlar için en yararlı olanı takdir etmeye gücü yetendir.

Sizin yararınıza olan şeyleri takdir eden وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ: **Allah** kullarının ilminde ve kazâsındaki mertebe ve istîdatlarının farklılığına göre bâzılarına zenginlik bâzılarına fakirlik ve bâzılarına da yeterince rızık vermek suretiyle **kiminize kiminizden daha bol rızık verdi** ve böylece bâzısını işveren ve bazısını da iş alan olarak takdir etti. فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَادِّي رِزْقِهِمْ عَلَى مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ: Rızık ve varlıkta genişlik elde etmek sûretiyle **bol rızık verilen** işveren ve mülk sâhibi olanlar, **rızıklarını** yâni Allâh'ın rızık olarak verdiğinin bir kısmını **ellerinin altındaki** çalıştırdığı kimselere Allâh'ın kendisine kısmet olarak takdir ettiği rızkı ayırarak **verip de bu hususta kendilerini onlara**

... اَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ ﴿٧١﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُونَ ﴿٧٢﴾

---

eşit kılmazlar; çalışanlar için takdir edilen rızık iş verenlerin yaptığı nazarı îtibara alınarak çalıştıranla çalışan aynı paya sahip olmazlar. أَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ: **Durum böyle iken Allâh'ın nîmetini inkâr mı ediyorlar (71);** çalışanların rızıklarını çalıştıranlara isnat etmek sûretiyle Allâh'ı inkar ve O'na nankörlük mü ediyorlar? Hâlbuki bütün kullarına rızkını veren Allah'tır.

Kullarının hallerini en güzel şekilde ıslah edip tedbir eden وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا: **Allah size** ihsan ederek **kendi nefislerinizden,** yâni cinsinizden ve türünüzden kendileriyle ünsiyet kurduğunuz ve nesillerinizi sürdürdüğünüz **eşler yarattı.** وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً: **Eşlerinizden** sizi tâkip etsinler ve isimlerinizi yaşatsınlar diye **de sizin için oğullar ve** oğul ve kızlarınızdan da size hizmet ve itaatte yarışan **torunlar yarattı.** İhsan ve lütfüyle وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ: **Sizi** –mîzaçlarınızın ve bünyelerinizin ayakta kalmasını sağlayan kuvvetlendirici– **temiz gıdalarla rızıklandırdı** ki böylece Allâh'a tâat üzere durabilesiniz, O'nun tarafına meyletmeye devam edebilesiniz ve nîmetlerine karşı şükürde dâim olabilesiniz. أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُونَ: **Onlar hâla bâtıla inanıp** nîmet veren ve çeşitli keremleriyle ikram eden **Allâh'ın nîmetine,** sarf edilmesini emrettiği yerler dışında kullanarak **nankörlük mü ediyorlar? (72).** Çünkü nîmetlerin onlara verilmesi putlara ve bâtıl ilahlara tapınmak için değil, ancak Allâh'a itâati güçlendirmek, mârifetlerini ve hakîkatlerini elde etmek içindir. Özetle, her şeyi âciz bırakan Kur'an ve onu açık şekilde beyân eden elçisine tâbi olmayı terk edip putlara ve başka tapınakları mı ilah kabul edip ibâdet ediyorlar?

Yine o müşriklerin içlerinin kötülüğünden ve Allâh'ın nîmetlerine karşı olan nankörlüklerinin semeresindendir ki bütün zaman ve

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَالَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِنَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ شَيْـًٔا
وَلَا يَسْتَطِيعُونَۚ ﴿٧٣﴾ فَلَا تَضْرِبُوا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَۜ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ
﴿٧٤﴾ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا
رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًاۜ..

---

asırlarda cereyân eden işlerin mâliki وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لاَ يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِنْ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ شَيْئًا وَلاَ يَسْتَطِيعُونَ: **Allâh'ı bırakıp da kendilerine** ilâhî cömertliğin gereği üzere isimler ve sıfatlar âlemi olan **göklerden** gelen mânevî ve rûhânî **ve** maddî ve tabîî âlem olan **yerden** çıkan rûhânî mârifetleri kazanmak için sûrî, cismânî ve mânevî **rızıktan hiçbir şey veremeyen ve** – başkaları için nasıl olsun – kendileri için bile bir şeye **güçleri yetmeyen şeylere tapıyorlar (73).**

Ey câhiller! Eş ve benzeri olmaktan münezzeh, şânı ve kadri yüce olan فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ: **Allâh'a birtakım benzerler îcat etmeyin** çünkü O'nun misli, benzeri ve dengi yoktur. Nasıl oluyor da O'ndan daha alçak bir şeyi O'na denk görebiliyorsunuz? **Çünkü** bütün oluş ve bozuluşlara muttali olan **Allah** her âna yayılan ilmiyle sizin, taptıklarınızın ve sizde ve onlarda meydana gelen olayların hepsini **bilir.** Ey Allah'ın kadrini hakkıyla bilemeyen gâfiller! وَأَنْتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ: **Siz ise** Allah hakkında herhangi bir **bilgiye sahip değilsiniz (74).** Bu durumda nasıl oluyor da ona benzerler îcat ediyorsunuz? Bilakis O:

Gizli ve saklı her şeyi bilen Allah onların ortaklarının ve kendisinin durumunu şu örnekle açıkladı: ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلاً عَبْدًا مَمْلُوكًا لاَ يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا: **Allah,** efendisinin izni olmadan kazançlarında tasarruf konusunda **hiçbir şeye gücü yetmeyen,** yazışmalı değil, **başkasının malı olmuş bir köle ile katımızdan kendisine** lütuf ve ihsan olarak **verdiğimiz güzel rızıktan**, yâni helal olarak kazandığı geniş rızkından, yardım almaya müstahak fakirlerin bile bilemeyeceği derecede çok **gizli** olarak **ve** zekat mallarından da çok **açık olarak harcayan** hür **bir kimseyi** kendisi ve müşriklerin ....

... هَلْ يَسْتَوُنَۜ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِۜ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلاً رَجُلَيْنِ اَحَدُهُمَٓا اَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلٰى مَوْلٰيهُۙ اَيْنَمَا يُوَجِّهْهُ لَا يَأْتِ بِخَيْرٍۜ هَلْ يَسْتَوٖي هُوَۙ وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِۙ وَهُوَ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ ﴿٧٦﴾

kendisine ortak gördükleri put ve tapınaklar için **örnek verir.** هَلْ يَسْتَوُونَ: Mallarında hür ve bağımsız olarak tasarrufta bulunanlarla kendi başlarına tasarruf etme gücüne sâhip olamayan bu köleler **hiç eşit olurlar mı?** Yukarıda bahsedilen iki grup arasındaki eşitsizliği takdir etmek, hakkı bâtıldan ve hidâyeti dalâletten ayırt etmek için aklı bize verdiğinden dolayı الْحَمْدُ لِلّٰهِ: **Hamd Allâh'a mahsustur.** بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ: **Fakat onların çoğu** akıl nimetini yaratılış sebebi olan hakkı bâtıldan ayırma amacına yönelik kullanmadıkları için bu iki grup arasındaki farkı **bilmezler (75).**

وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلاً رَجُلَيْنِ: **Allah** kendisi ve bu bâtıl mâbutlar için, **şu iki kişiyi de misal verir.** Bizim misâlimizle onların misâli şu örnek gibidir: أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ: **Onlardan biri dilsizdir,** konuşamaz ve sağırdır. Anlama ve anlatma konusunda لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ: **Hiçbir şey beceremez** ve nasıl olur da başkasına faydası dokunur? Kendisini koruyan ve işlerini üstlenen وَهُوَ كَلٌّ عَلَى مَوْلَاهُ: **Efendisinin üstüne bir yüktür,** bir ağırlıktır. **Onu** mühim bir işi gerçekleştirmek üzere أَيْنَمَا يُوَجِّهْهُ لَا يَأْتِ بِخَيْرٍ: **Nereye gönderse bir hayır getiremez,** başarı elde edemez. Onun durumu boş ve zayıf olan putların durumu gibidir. Ey akıl ve ayırt etme gücüne sahip olanlar! هَلْ يَسْتَوِي هُوَ وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ: **Şimdi,** yukarıda zikredilen vasıflara sahip **bu adamla,** sözün iyisini kötüsünden ayırt edip **doğru yolda yürüyerek adâleti emreden kimse eşit olur mu? (76).** Bu kimse kendisi için nereye yönelse hayra ve iyiliğe ulaşır. Kötü olarak kabul edilen ifrat ve tefritten uzak kalır ve mûtedil hareket eder. Bu kimsenin durumu mülkünde irâde ve ihtiyarıyla hür olarak hareket eden bir, tek ve samed olan Allah için bir misaldir.

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَمَٓا اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ
اَوْ هُوَ اَقْرَبُۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٧٧﴾ وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِنْ
بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْـٔاًۙ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ
وَالْاَفْـِٔدَةَۙ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ: **Göklerin** –Allâh'ın askerlerinden ve yaratıklarından göklerde bulunanlar– **ve yerin** –aynı şekilde yerde bulunan Allâh'ın askerleri– **gaybı** yalnızca **Allâh'a aittir**; O'ndan başka bizden kimse onlara muttali olamaz. Vaat edilen وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلاَّ: **Kıyâmetin kopması** ve gerçekleşmesi konusu **ise,** Allâh'ın kudretinin gücüne nispetle, كَلَمْحِ الْبَصَرِ: **Göz açıp kapama gibi**, yâni yakınlıkta gözbebeğinin üst tarafının alt tarafına dönmesi gibi أَوْ هُوَ أَقْرَبُ: **Veya daha az bir zamandan ibârettir**, yâni gözbebeğinin bir tarafının dönmesinden daha yakın bir zaman dilimidir. Çünkü 'an' kavramı Allâh'ın irâdesinin bir şeye taallukundan sonra kazâsının neticelenmesindeki sürati ifade eder. An mevhum ve muhayyel bir kavramdır çünkü emr-i ilâhi ile murat edilen şeyin vukûa gelmesi arasından bir zaman geçmesi ancak vehmî olarak söz konusudur. Bu konu şu ayetin tefsirinde geçmiştir (Bakara, 117; Âl-i İmrân, 47, 59; Yâsin 82). Bu ve benzeri şeylerin Allah'tan uzak olması düşünülemez. إِنَّ اللّٰهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ: **Şüphesiz** bütün kemâl sıfatlarla muttasıf **Allah,** ilmi ve kudreti sâhasında olan **her şeye kâdirdir (77),** kudreti takdir edilen olmadan asla sınırlandırılamaz.

Allâh'ın kudretinin nasıl sonu olabilir? Çünkü وَاللّٰهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لاَ تَعْلَمُونَ شَيْئًا: **Siz hiçbir şey bilmezken** –mâlumat cinsinden hiçbir bilgiye sahip değilken– **Allah, sizi analarınızın karnından çıkardı.** وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ: **Şükredesiniz diye size** cüzî şeyleri duyabilmek için **kulaklar,** görülen cüzî şeyleri algılayabilmek için **gözler ve** küllî, cüzî, aralarında münâsebet ve zıddiyet olan şeyleri idrak etmek için **kalpler verdi (78).** Böylece çeşitli

اَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِى جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ اِلَّا اللّٰهُ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٧٩﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْاَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ اِقَامَتِكُمْ وَمِنْ اَصْوَافِهَا وَاَوْبَارِهَا وَاَشْعَارِهَا اَثَاثًا وَمَتَاعًا اِلَى حِينٍ ﴿٨٠﴾

ilimleri öğrenmeniz için sebepler ve âletler elde ettiniz. Bütün bunlar Allâh'ın kudreti, irâdesi, ihsânı ve keremiyle meydana gelmektedir. Ki işlerinizde ve dönüşümlerinizde size nîmet verenin nîmetlerini saymak ve bu nîmetlere karşı şükre devam edebilme ümidi olsun ve böylece Allâh'ın zâtını tanıyıp O'na ulaşabilesiniz.

أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ: **Göğün boşluğunda,** yerden uzakta bulunan havada, **emre boyun eğridirilmiş** – açık seçik tüyleriyle uçmaya ve yol almaya ayarlanmış – **uçuşan kuşları görmediler mi?** Bakmadılar mı? Herhangi bir dayanak ve direk olmaksızın مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلاَّ اللّٰهُ: **Onları** –bu ve benzeri takdir edilen şeyleri– tam ve kâmil kudretiyle ayakta tutma konusunda tek güç olan **Allah'tan başkası orada tutamaz.** إِنَّ فِي ذَٰلِكَ: **Kuşkusuz bu** çeşitli durum ve değişimlerde –kuşun boyun eğme ve itaat etmelerinde– Allâh'ın birliğine لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ: **İnanan** ve bütün kemal sıfatlarla muttasıf olduğuna îtikat eden **bir toplum için ibretler vardır (79);** Allâh'ın ilminin, kudretinin ve irâdesinin kemâline dair kesin deliller vardır.

Yine dünyâ hayâtınızla alâkalı takdir edilen işler cümlesinden olarak وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا: **Allah,** size verdiği güç ve bilgiye dayanarak binâ ettiğiniz **evlerinizi sizin için bir huzur ve sükûn yeri yaptı;** taş, çamur, tuğla ve tahtadan yaptığınız evleri içinde oturduğunuz meskenler kıldı. وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ وَمِنْ أَصْوَافِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَثَاثًا وَمَتَاعًا إِلَى حِينٍ: **Sizin için davar derilerinden gerek göç gününüzde,** bir mekandan başka mekâna gittiğinizde, **gerekse konaklama gününüzde,** kendi memleketinizde ....

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالاً وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَجَعَلَ
لَكُمْ سَرَابِيلَ تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ
عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٨٢﴾

oturduğunuz dönemde, **kolayca taşıyacağınız**, nakledip götürebileceğiniz **evler;** aynı şekilde koyun **yünlerinden,** deve **yapağılarından ve** keçi **kıllarından** uzun **bir süreye kadar** örtülebilen ve yere serilebilen **bir ev eşyası ve** faydalandığınız **bir ticâret malı meydana getirdi (80).**

Aynı şekilde وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالاً: **Allah,** binâ, ağaç ve dağlardan ve diğer **yarattıklarından sizin için** güneşin sıcaklığından korunacağınız **gölgeler yaptı.** Aynı şekilde وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ أَكْنَانًا: **Dağlardan da sizin için** soğuktan korunmak için içinde oturabileceğiniz **barınaklar yarattı.** Aynı şekilde وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ: **Sizi sıcağın** şiddetinden **koruyacak** –yün, pamuk, keten, ipek ve diğer şeylerden elde edilen kıyâfet– giysi ve örtülerden **elbiseler ve savaşta** –harp ve savaş esnasında– **sizi koruyacak** çeşitli **zırhlar yarattı.** كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ: **İşte böylece,** zikredilen bu nîmetlerin örnek verilmesiyle **Allah, Müslüman olmanız için**, yâni boyun eyip itaat edesiniz ve bütün işlerinizde O'nu vekil edinesiniz diye **üzerinize** akan **nîmetini tamamlıyor (81).**

Ey resullerin kâmili! فَإِنْ تَوَلَّوْا: **Yine de yüz çevirirlerse,** Allâh'ın emir ve hükümlerine dâir onlara bilgi geldikten sonra hükmünün gereğini yapmaz ve senden gelen hakkı kabul etmezlerse, onlara ve yüz çevirmelerine aldırma. فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ الْمُبِينُ: **Artık sana düşen ancak açık** seçik **bir tebliğden ibârettir (82)**; sen sana düşen tebliği yerine getir, biz de hesap ve karşılık verme işini görürüz.

Bu müşrikler nasıl olur da hesâba çekilip cezâlandırılmazlar. Çünkü:

يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللّٰهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَاَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٣﴾ وَيَوْمَ نَبْعَثُ
مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٤﴾
وَاِذَا رَاَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ
﴿٨٥﴾ وَاِذَا رَاَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا شُرَكَاءَهُمْ ....

يَعْرِفُونَ نِعْمَةَ اللّٰهِ: **Onlar Allâh'ın** saydığı ve onlara hazırladığı **nîmetini bilirler.** ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا: **Sonra da onu** ortak ve yardımcılarına isnat etmek sûretiyle içlerinin kötülüğünden dolayı **inkâr ederler.** وَأَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ: **Onların çoğu,** nîmeti ve onu vereni tanıyıp da sonra inkâr eden akıllıları ile akıl ve ayırt etme konusunda zayıf olup da bu akıllıları takip edenlerin hepsi **kâfirdir (83).** Bu kâfirler Allâh'ı ve onun nîmet vermesini yok sayanlardır ki bu yok saymaları ve inkârlarının gereği olarak cezâlandırılacaklardır.

Ey resullerin kâmili! Hatırla ki وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا: **Her ümmetten bir şâhit** –ki bu işlerini gören ve Hak tarafından onların durumlarını inceleyip kontrol eden peygamberleri olup arz ve cezâ gününde îman ve küfürle lehlerine veya aleyhlerine şâhitlik yapacaktır– **göndereceğimiz gün,** ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا: **Artık ne kâfir olanlara** özür dilemeleri için **izin verilir,** mühlet verilir. Özür dileseler bile özürleri de kabul edilmez. وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ: **Ne de özür dilemeleri istenir (84),** yâni rızâları talep edilir.

Allâh'ın koymuş olduğu sınırlarından çıkmak sûretiyle kendilerini tehlikelere atan وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ: **Zâlimler,** peygamberler ve kitaplar diliyle onlara vaat edilen **azâbı gördüklerinde, artık onlardan azap hafifletilmez;** gelen azap gerçekleşir ve onları bu azaptan kurtaran olmadığı gibi herhangi birinin şefaatiyle de azap hafifletilmez. وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ: **Onlara mühlet de verilmez (85)** ki îman ve itaat etme konusunda kaybettiklerini tekrar elde etsinler.

وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ أَشْرَكُوا شُرَكَاءَهُمْ: **Ortak koşanlar, ortak koştukları şeyleri gördükleri zaman,** yâni onların şefaat ve yardımından ....

... قَالُوا رَبَّنَا هٰٓؤُلَٓاءِ شُرَكَٓاؤُنَا الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَۚ فَاَلْقَوْا
اِلَيْهِمُ الْقَوْلَ اِنَّكُمْ لَكَاذِبُونَۚ ﴿٨٦﴾ وَاَلْقَوْا اِلَى اللّٰهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ
وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٨٧﴾ اَلَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ
زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴿٨٨﴾

ümitlerini kestikleri ve onların da kendileri gibi helak olduklarını gördükleri zaman, pişmanlık duyarak ve Allâh'a yalvararak قَالُوا: **Derler ki:** 'Ey çeşitli lütuf ve keremleriyle bizi terbiye eden رَبَّنَا: **Rabbimiz!** Nîmetlerini, Seni, resullerinin diliyle bize bildirdiğin emir ve nehiylerini inkâr ettik. هَؤُلَاءِ شُرَكَاؤُنَا الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُو مِن دُونِكَ: **İşte bu** helak olan azgınlar, **seni bırakıp da** inat ederek ve büyüklenerek **tapmış olduğunuz ortaklarımızdır.** Bu aşırı derecede sapkınlar sebebiyle nebîlerinin, resullerinin ve kitaplarının sözünü reddettik.' Sonra فَأَلْقَوْا إِلَيْهِمُ الْقَوْلَ إِنَّكُمْ لَكَاذِبُونَ: **Onlar**, yâni ortak koştukları şeyler, bu sözlerini duyunca **da bunlara: 'Siz mutlaka yalancılarsınız,** bize itaat ve ibâdetiniz davasında yalan üzere bulunmaktasınız' **diye söz atarlar (86).** 'Ey Sapkın zâlimler! Sizin taptığınız ve ibâdet ettiğiniz şeyler ancak kendi hevâ ve kuruntularınız idi' diye cevap verirler.

Bu sapkın müşrikler zor durumda kaldıklarında وَأَلْقَوْا إِلَى اللَّهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ: **O gün Allâh'a teslim olurlar**, bu dünyâ hayâtında büyüklenip günaha dalmalarından sonra kıyâmet günü boyun eğerler ve itaat ederler. Ama bu boyun eğmeleri ve itaat etmeleri onlara fayda vermez. وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ: **Ve uydurmakta oldukları şeyler onlardan kaybolup gider (87)**, gizlenir ve ortada gözükmezler. İhtiyaç anında yardımlarını umdukları ortakları onlardan uzak kalır ve onları yalanlarlar.

الَّذِينَ كَفَرُوا: **İnkâr edip de** kendilerini Hak'tan uzaklaştıranlar ve aynı zamanda zayıf insanları tevhîdine ulaştıran وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ: **Allâh'ın yolundan** ve Muhammed'in (s.a.v.) şerîatından **alıkoyanlar var ya,** زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ: **İşte onlara, yapmakta ....**

وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِى كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا
عَلٰى هٰٓؤُلَٓاءِۜ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً
لِلْمُسْلِمِينَ ﴿٨٩﴾ اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ وَاِيتَٓائِ ذِى الْقُرْبٰى ......

---

oldukları bozgunculuklar sebebiyle, başkalarının sana tâbi olmasına engel olup kendilerini fesâda uğratmaları anlamındaki sapmaları ve saptırmaları sebebiyle, âhiret hayatındaki **azaplarını kat kat artıracağız (88).**

Onlara hatırlat ki وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ أَنفُسِهِمْ: **O gün her ümmetin içinden kendilerine birer şâhit göndereceğiz**, bu şâhit onların nebî ve resûlüdür. Ey resullerin kâmili! وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلَى هَؤُلاَءِ: **Seni de bu** yüz çevirme ve saptırma denizinde boğulan azgın ve sapkınlar **üzerine şâhit olarak getireceğiz.** وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ: **Ayrıca** bütün din ve kitaplardaki faydaları içeren **bu Kitâb'ı da sana,** kural ve hükümlerden, âdap ve ahlâka dâir kurallardan, müstehap ve mahzurlu olan şeylerden, ve hikaye, hatırlatma ve kıssalardan müminlerin avam tabakasının ders çıkarıp irşat edildiği dîni işlerde ihtiyaç duyulan **her şey için** detaylı **bir açıklama,** havâs için taklit ve tahminlerin karanlıklarından kurtaran, tevhit yoluna ulaştıran mârifet ve hakîkatleri gösteren **bir hidâyet ve** havâssü'l havas için cezbe ve ilâhi çekime terettüp eden keşf ve şuhûd anlamındaki **rahmet kaynağı ve** bütün bunları ancak iç ve dışlarıyla Allâh'a boyun eğen ve şüphe ve tereddüt etmeden bütün işlerini O'na havâle eden **Müslümanlar için bir müjde olarak indirdik (89).**

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَى: **Muhakkak ki** kullarının yararına olan şeyleri tedbir eden **Allah,** ilk olarak kullarına bütün işlerinde, sözlerinde, hal ve durumlarında **adâleti,** ölçülü ve îtidalli olmayı; ikinci olarak **iyiliği,** çünkü îtidalli ve dosdoğru hareket etmezlerse ihsan ve irfânın kemâlinden ibâret olan Allâh'ın ahlâkıyla ahlaklanma imkânı bulamazlar; üçüncü olarak **akrabaya yardım etmeyi,** yâni mârifet, hakîkat, mükâşefe ve müşâhededen kendilerinde bulunanı –din cihetinden yakınlığı olanlardan, kalbin derinliğiyle Hakk'a ....

... وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾
وَاَوْفُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ اِذَا عَاهَدْتُمْ ....

yönelenlerden, hâlis bir muhabbet ve aşkla O'na rağbet edenlerden ve O'nun tevhîdinin en yüksek noktasına ulaşmaya susamış kişilerden– hak edenlere ulaştırmayı **emreder.** Eğer onlar ihsan mertebesine ulaşıp karar kılamazlarsa kemâle ve irşâda ermeleri mümkün olmaz.

Allah Teâla kullarını îman ve tevhîdin gereklerine, usul ve erkânın temel prensiplerine teşvik ettiği gibi aynı zamanda onları kötülüğe, helâke ve azgınlığa götüren şeylerden de şöyle buyurarak tiksindiriyor: وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ: İlk olarak **çirkin işleri,** yâni nefsin alçaklığı ifâde eden şehvet kuvvetini aşırı kullanması, râzı olunan ilâhi ahlakla ahlaklanmak için gerekli olan vakar ve adâletten uzaklaşması ve ruhânî ve lâhûti kuvvetleri temiz tutmaya engel teşkil eden maddî ve insânî tabîatın haddi aşarak hayvansal kuvvetleri takip etmesi nedeniyle evlilik ve nesil üretmenin hikmeti gereği kendini koruma için konulmuş şerî kurallardan ayrılması; ikinci olarak **fenâlığı,** çünkü gazap küvetinin arzusuna göre şekillenen ve çeşitli fitne ve belâlar doğuran hezeyanlar kılıcını tutup gerekleriyle hareket eden ve yumuşaklık ve merhametle hareket etmeyi terk eden kimse ihsan mertebesinden merhalelerce uzaktadır ve zillet ve hüsrandan başka bir şeye de nâil olamaz **ve** üçüncü olarak **azgınlığı da yasaklar.** Çünkü eğer bir kimse yalnız şehvet ve gazap küvetlerinin gereği üzere kalır ve hareket ederse irşâda ve kemâle ermek için gerekli olan olgunluk sebeplerinin en etkili kuvvetlerinden olan vakar ve adâletle hareket etme kabiliyetini kaybeder. Bu iki özelliği kaybedince Allâh'ın yaratıklarına karşı büyüklenir, zorbalıkla hareket etmeye başlar, azar ve zulmeder. Haberiniz olsun ki Allâh'ın lâneti zâlimler üzerinedir. Size verdiği öğütle durumunuzu düzelten Allah –düşmanlıkları kökünden söken saf tevhide ulaşmanız amacıyla– emrettiği şeylerle öğüt almanız ve uygulamanız ve yasaklanan şeylerden de kaçınmanız maksadıyla يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ: **Düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor (90).**

Ey adâlet mertebesine ulaşmak isteyenler! Ahitlerinizi ve antlaşmalarınızı yerine getirmek öğüt aldığınızın alâmetlerindendir. Bu nedenle, وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ: **Antlaşma yaptığınız zaman,** yaratılışınızın

... وَلَا تَنْقُضُوا الْاَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللّٰهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًاۜ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٩١﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّت۪ي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ اَنْكَاثًاۜ تَتَّخِذُونَ اَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ اَنْ تَكُونَ اُمَّةٌ هِيَ اَرْبٰى مِنْ اُمَّةٍۜ اِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللّٰهُ بِه۪ۜ ....

başında istîdatlarınızın diliyle Allah'la yaptığınız anlaşmada olduğu gibi kardeşlerinizle ve hemcinslerinizle yaptığınız bütün ahit ve antlaşmalarınızda **Allâh'ın ahdini yerine getirin.** Aynı şekilde, her şeyi gözetleyen وَلاَ تَنقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا: **Allâh'ı üzerinize şahit tutarak, pekiştirdikten**, kesinleştirdikten, **sonra yeminleri bozmayın.** Nasıl yeminlerinizi bozarsınız? Çünkü Allâh'ı bu anlaşma için vekil tayın ettiniz. إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ: **Şüphesiz** içlerinizde ve hayallerinizde gelip geçen şeyleri hakkıyla bilen **Allah** yeminlerinizi bozma ve emâreleriyle alakalı **yapacağınız şeyleri** bütün zamanları kapsayan ilmiyle **pek iyi bilendir (91).**

Allah yaptığınız ve bozduğunuz yeminlerinizi bilip dururken وَلاَ تَكُونُوا كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلاً بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ: **Bir toplum diğer bir toplumdan** sayı ve malzeme bakımından daha kuvvetli ve **daha çok olduğu için yeminlerinizi** –aldatma ve hile yoluyla bozup ve gereğine uymamak sûretiyle– **aranızda bir fesat aracı edinerek ipliğini sağlamca büktükten sonra,** yâni sağlam ve kuvvetlice ipini eğirip büktükten sonra, delilik ve üzüntü gibi yemini bozmayı gerektiren bir sebep olmadığı halde **çözüp bozan** ve koparan kadın **gibi olmayın.** Sizden daha zayıf bir toplumla anlaştıktan sonra yemininizi ve ahdinizi bozup daha kuvvetli olan toplumu tâkip etmeniz Allâh'ı ve O'nun kullarını aldatmanız ve onlara hîle yapmanız anlamına gelmektedir. Aynı şekilde, bozmayı gerektiren bir neden olmaksızın Allâh'ın zikri ve ilmiyle alâkalı sağlam bir şekilde yaptığınız yeminlerinizi bozmanız da bu şekildedir. إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ: **Allah bununla**, kuvvetinizin çokluğuyla, **sizi imtihan etmektedir**; yeminleriniz ...

... وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾ وَلَوْ شَٓاءَ
اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَهْدٖي مَنْ
يَشَٓاءُۜ وَلَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ وَلَا تَتَّخِذُٓوا اَيْمَانَكُمْ دَخَلًا
بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا السُّٓوءَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبٖيلِ اللّٰهِ

---

tutup tutmadığınızı görmek için sizi sınamaktadır. وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ: **Hakkında ihtilâfa düşmekte olduğunuz şeyi kıyâmet gününde mutlaka size açıklayacaktır (92);** ahde vefâ gösterenlerinizi mükâfatlandırarak ve vefâsız olanlarınızı da cezâlandırarak durumunuzu ortaya koyacaktır.

Takdir edilen her şey üzerinde güç sahibi olan وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً: **Allah** hepinizin hidâyet üzere olmasını **dileseydi hepinizi** hidâyet ve İslam üzere birleşmiş **bir tek ümmet kılardı,** yapardı. وَلَٰكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ: **Fakat** hikmeti bunun tersini gerektirir. Bu nedenle **O, dilediğini** kahrının ve celâlinin gereği olarak **saptırır, dilediğini de** lütuf ve cemâlinin gereği olarak **doğru yola iletir.** وَلَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ: **Yaptıklarınızdan mutlaka sorumlu tutulacaksınız (93).** Cezâ gününde her biriniz hesâba çekilecek; eğer hayır işlemişse hayırla ve eğer şer işlemişse şerle karşılaşacaktır.

Allah Teâlâ nefislerindeki zulüm ve düşmanlıkları ortaya koymak için yeminle alâkalı hîle ve aldatmanın çirkinliğine işâret ettikten sonra, müminleri bu ve buna benzer şeylerden sakındırmak için vurgulama ve mübâlağa tarzıyla şöyle buyurarak yasağını açıkladı:

Ey müminler! وَلَا تَتَّخِذُوا أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ: **Yeminlerinizi,** antlaşmalarınızı, **aranızda fesâda araç edinmeyin;** yalanınızın ortaya çıkması şeklinde gizli yoldan zarara götüren bir vesîle kılmayın. فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا السُّوءَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ: **Aksi halde sebat etmişken,** istikrâra kavuşmuşken, **ayağınız** iman prensiplerinden **kayar da insanları**

... وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًاۜ اِنَّمَا عِنْدَ اللّٰهِ
هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾ مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍۜ
وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُٓوا اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

–ahitlere ve antlaşmalara uymayarak hak yoldan sapma şeklinde– **Allah yolundan alıkoymanız sebebiyle** dünyâ hayâtında **kötü** azâbı **tadarsınız.** Yasak olan bir şeyi işlemeniz nedeniyle وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ: **Sizin için** âhiret hayâtında dünyâ hayâtına oranla kat kat fazla olan **büyük bir azap vardır (94).**

Ey müminler! وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا: **Allâh'ın ahdini az bir karşılığa değişmeyin**; az bir dünyâlık karşılığında ahdinizi bozmayın ve dîninizden dönmeyin. إِنَّمَا عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ: **Şayet anlayan kimseler iseniz** –hayırlı olduğunu bilirseniz– devamlı olması, sona ermemesi ve lezzetinin devam etmesi nedeniyle **Allah katında olan sizin için daha hayırlıdır (95).** Çünkü Allâh'a karşı olan ahdinize uymanız ve dîninde sebat etmeniz karşılığında büyük bir uhrevî ecir vardır.

Allah katında olan nasıl hayırlı olmaz? Çünkü:

مَا عِنْدَكُمْ يَنفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ: **Sizin yanınızdaki** dünyâ metaı ve süsü **tükenir,** yok olur ve biter, fakat uhrevî lezzetler ve yakînî mârifetlerden **Allah katında bulunanlar ise bâkidir,** Allâh'ın dilemesine bağlı olarak ilelebet kalıcıdır ve sonsuzdur. Güç ve kuvvet ancak Allah iledir. Sonra Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ: **Elbette** uhrevî işlerde sebat ve kararlılıklarından dolayı dünyevî çıkarlardan kaybettiklerine karşı **sabırlı davrananlara** –yâni dinle alâkalı ahit ve anlaşmaları bozmayıp üstün ve kalıcı olanı aşağı ve fâni olanla değiştirmeyenleri ve bundan dolayı da şiddetli sıkıntı ve belâlara mâruz kalıp dünyevî lezzet ve şehvetlerden bâzılarını kaybedenleri, fakat verdiğimiz bütün bu şeylere karşı sabırla karşılık verenleri– **yapmakta olduklarının en güzeliyle mükâfatlarını vereceğiz (96);** ahitlerimize ve antlaşmalarımıza uymalarına, emir ve yasaklarımızın gereğine göre hareket etmelerine karşılık en güzel mükâfatla onlara karşılık vereceğiz.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيٰوةً طَيِّبَةًۚ
وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾ فَاِذَا قَرَأْتَ
الْقُرْاٰنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً: Sizden **erkek veya kadın,** amelini yaptığı anda **mümin olarak**, Allâh'ı bir, peygamberleri ve onlara indirilen kitapları tasdik, Allâh'ın resulü Muhammed'in (s.a.v.) getirdiği her şeye itaat ve ilmel yakîn mertebesinden aynel yakîn ve hakkal yakîn mertebelerine terakkî ederek **kim** katımızda kabule lâyık **iyi bir amel işlerse** –yâni beşerî yönünün gereklerinden geçip fâni olur, ve irâdesi ve ihtiyarıyla hayvânî vasıflarının gereklerinden kurtulursa– **onu mutlaka güzel bir hayat ile**, yâni mutlak olarak ölüm ve fâni olma sıkıntısından, yok olma ve sona erme kirinden ve şeklî hayata dâir lekelerden kurtulmuş bir durumda **yaşatırız.** Sonuç olarak وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ: **Mükâfatlarını, elbette yapmakta olduklarının**, yâni yaptıklarına ve beşerî kuvvetlerin ve maddî hayâtın zorluklarının karşısında gösterdikleri sabırlarına karşılık, **en güzeli ile veririz (97)**; tevhîdimizin en arı noktasının tâlibi olarak bize doğru gelirken gerçekleştirmiş oldukları amellerine karşılık daha bol ve güzeliyle karşılık veririz.

Mânevî güzel hayâtı doğuran sâlih ameller cümlesinden ve hattâ en önemlilerinden olarak, tevhit ve irfan yoluna sülûka terettüp eden mârifetleri, hakîkatleri, mükâşefeleri ve müşâhedeleri içeren Kur'ân'ı okumayı örnek verebiliriz.

Ey Kur'ân'ın rumuzlu ifâdelerinin gizliliklerini ve işâret ettiği mânaların müşkül yanlarını keşfetme arzusunda olan Kur'an okuyucusu!

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّهِ مِنْ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ: **Kur'an okuduğun zaman** önce **o kavulmuş şeytanın** vesveselerinden, insanları susturmak için kelam sıfatıyla tecellî eden ve kullarını günahlardan ve onları ilgilendirmeyen bütün şeylerden koruyan **Allâh'a sığın (98)**, iltica et! Çünkü şeytan ilâhi kahrın eserlerinin lânetine uğrayarak huzûru ilâhîden uzaklaştırılmış ve kovulmuştur. Hevâ ve gafletin askerleri olan boş ......

إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾ إِنَّمَا
سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٠﴾ وَإِذَا بَدَّلْنَا اٰيَةً
مَكَانَ اٰيَةٍ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا اَنْتَ مُفْتَرٍ ....

---

hayaller ve çeşitli kuruntu ve şehvetleri doğuran vehimler şeytanın tuzak ve aldatıcı özelliklerindendir.

إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ: **Gerçek şu ki:** Allâh'ın birliğine, kitaplarının ve peygamberlerinin gerçekliğine, vaat edilen kıyâmet günü ve arz ve cezâ gibi o günde meydana gelecek olan şeylere kesinkes **iman edip,** bununla beraber diğer olağan sebep ve vesilelere değil, **yalnız** mürebbîleri olan **Rablerine tevekkül edenler,** yâni prensip olarak bütün işlerini O'na teslim edip dayandıranlar **üzerinde onun,** şeytanın, **bir hâkimiyeti,** üstünlük ve galebesi **yoktur (99).**

Kesinkes inanmış müminler üzerinde nasıl şeytanın bir üstünlük kurması mümkün olabilir? Çünkü bu müminler ona karşı çok sert bir şekilde düşmanlık ve devamlı bir şekilde husûmet beslerler.

إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ: **Onun hâkimiyeti,** üstünlüğü, **ancak onu dost edinenlere,** onu sevenlere, sözünü kabul edenlere, sapkınlığını dinleyenlere ve emrine itaat edenlere, **ve onu** –saptırması, fitne sokması ve vesvese vermesi sebebiyle– bir olan ve ortak ve çocuk sahibi olmaktan münezzeh Allâh'a **ortak koşanlaradır. (100)**

Sonra Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

Kudretimizin kemâlinin ve hikmetimizin genişliğinin gereği olarak asır ve zamanlara göre âyetlerimizin bâzılarını diğer bâzılarıyla, katımızda olan bir hikmete ve bir maslahata binâen, yer değiştirip وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ: **Bir âyetin yerine başka bir âyeti getirdiğimiz zaman,** –bu yer değiştirme ve tebdil olayından ve aynı zamanda mutlak olarak bütün fiillerimizden biz sorumluyuzdur ve yine mutlak olarak fiîlimiz de başkasına isnat edilmemelidir. Nasıl Allah Teâlâ'nın fiîli başkasına isnat edilebilir çünkü huzûr'i ve şuhûdî bir tarzda bütün olmuş ve olacak olanlara muttali ....

...بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾ قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ
بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿١٠٢﴾

olan **Allah,** hangi vakit ve zamanda **neyi indireceğini çok iyi bilir**; mevcut olanı kaldırıp ve kaldırılanı da ispat etmek O'na aittir– **'Sen ancak bir iftiracısın' dediler.** Kur'an'da bulunan bâzı âyetlerin eski bâzı hükmü kaldırılmış âyetlerle yer değiştiğini gören inatçı müşrikler kibirlenerek ve yalanlayarak şöyle dediler: Ey risâlet ve vahiy iddiasında bulunan! Sen ancak bir iftiracı ve bir yalancısın. Kendi başına bir şey söyledin, sözün mâhiyeti ortaya çıkınca da hevâ ve kuruntularının gereğine uygun olarak o sözü başkasıyla değiştirdin ve iftirâ ederek bir de bu sözü Rabbine nispet ettin. Hâlbuki Rabbinin *'Benim huzurumda söz değiştirilmez ve ben kullara aslâ zulmedici değilim'*[4] dediğini sen haber vermiştin. Tarafımızdan yapılan bütün bu kaldırma, tebdil ve inzal olayları bir hikmete binaen gerçekleşmektedir. بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ: **Hayır; onların çoğu** hükümlerde meydana gelen kaldırma ve tebdil meselesinin hikmetini **bilmezler (101)** ve bundan dolayı da onları inkâr ederler.

Ey resullerin kâmili! Onlara قُلْ: **De ki:** Ben bu kaldırma ve yer değiştirme konusunda iftirâ edenlerden değilim. Tam tersine نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ: **Onu,** Kur'ân-ı bu şekilde bana bütün noksanlıklardan uzak bulunan **Mukaddes Rûh,** Cebrail (as) –ki nasıl olur da iftirâ eder– **îman edenlere sebat vermek,** ilmel yakin mertebesinde kesin bir istikrar sağlamak, **Müslümanları doğru yola iletmek**, irfan ve hakîkat ehlini aynel yakin mertebesine ulaştırmak, **ve onlara müjde vermek**, keşf ve şuhud ehlini de hakkal yakin mertebesine kavuşturmak **için,** çeşitli eğitim metotlarıyla seni terbiye eden ve seni mûcez kelâmıyla desteklen **Rabbin katından hak olarak** –şek ve şüphesiz vâkıaya mutâbık– **indirdi (102),** indirdiğini belirtti. Bunların hepsi bütün işlerini isteyerek Allâh'a teslim eden Müslümanlar içindir.

Sonra Allah Teâlâ müşriklerin Kur'an ve Peygamberle alâkalı yalanlarından şöyle buyurarak haber vermektedir:

---

[4] Kaf, 50/29.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّهُمْ يَقُولُونَ اِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِسَانُ الَّذٖى يُلْحِدُونَ اِلَيْهِ اَعْجَمِىٌّ وَهٰذَا لِسَانٌ عَرَبِىٌّ مُبٖينٌ ﴿١٠٣﴾ اِنَّ الَّذٖينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ لَا يَهْدٖيهِمُ اللّٰهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿١٠٤﴾ اِنَّمَا يَفْتَرِى الْكَذِبَ الَّذٖينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٠٥﴾

Ey resullerin kâmili! وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ: **Şüphesiz biz onların: 'Kur'an'ı ona ancak bir insan**, Rumlu bir köle, Arap olmayan bir adam veya başka birisi **öğretiyor'**, diyerek 'o ancak bir müfterîdir' **dediklerini biliyoruz**. Kur'ân'ın nüzûlünün vahiy ve ilham kaynaklı olduğunu kabul etmediklerini ve inzâlini bize nispet etmen konusunda seni yalanladıklarını biliyoruz. Bu inatçı böbürlenenler Kur'an hakkında nasıl böyle söylerler? Çünkü لِسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ: **Kendisine nispet ettikleri**, isnat ettikleri, **şahsın dili yabancıdır**, açık olmayan kapalı bir dildir. Sen ise Arapsın ve onların dilini anlamazsın. وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ: **Hâlbuki bu apaçık** fasih ve sarih **bir Arapçadır (103)**. Bu Kur'an, en beliğ şekilde konuşan hatipleri karşı koymaktan âciz bırakacak derecede belâgatin en üst derecesinde olduğu ve onlara meydan okuyup aciz bıraktığı halde ve mûciz olduğunu da herkes îtiraf ettiği halde, onun gerçekliğini kabul etmediler ve Allâh'ın kelâmı olduğunu tasdik etmediler.

إِنَّ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللّهِ لاَ يَهْدِيهِمُ اللّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ: **Allâh'ın** zâtının birliğini ve sıfat ve isimlerinin kemâlini gösteren **âyetlerine inanmayanlar yok mu,** Allah onların kalplerini kilitlemiş ve mühürlemiştir. Bu nedenle, saptıran ve zillete düşüren **Allah onları doğru yola,** kitâbının ve kitabı kendisine indirdiği resûlünün gerçekliğine **iletmez ve onlar için** dünyâ ve âhiret hayatında **elem verici bir azap vardır (104).** Sonra Allah Teâlâ resûlüne attıkları iftirâyı onlara geri iade ederek şöyle buyurmuştur:

إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللّهِ: **Allâh'ın** tevhîdinin kemâlini gösteren **âyetlerine inanmayanlar** ve tasdik etmeyenler, kelâmını başkasına nispet etmek sûretiyle Allâh'a karşı **ancak yalan uydurur.** وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ: **İşte o** müfterîler ve aşırı gidenler, **yalancıların ....**

مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْ بَعْدِ ا۪يمَانِه۪ٓ اِلَّا مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْا۪يمَانِ
وَلٰكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللّٰهِۚ وَلَهُمْ
عَذَابٌ عَظ۪يمٌ ﴿١٠٦﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى
الْاٰخِرَةِۙ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِر۪ينَ ﴿١٠٧﴾ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ
طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْۚ ....

kendileridir (105); katılıklarının şiddetinden ve içlerinin kötülüğünden dolayı yalan ve iftira üzere şekillenmiş kişilerdir.

مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ اِلاَّ مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ: **Kim îman ettikten sonra,** yâni Allâh'a inandıktan sonra – Allah korusun! – îman ve ubûdiyete lâyık olan **Allâh'ı inkar ederse,** dinden dönerse, Allâh'ın gazabını ve kahrını hak eder. **Kalbi îman ile dolu olduğu halde,** yâni diliyle söylediğine kalbiyle uymayıp îmanında sâbit olup hiçbir sarsıntı geçirmediği halde, âciz durumdayken küfre **zorlanan,** ölüm tehdidiyle ve çeşitli işkencelerle karşı karşıya kalan ve diliyle küfür kelimesini söyleyen **başka.** O Allâh'ın gazabına uğramaz, bilakis büyük bir mükâfat elde eder. Çünkü îman ve küfür özünde kalbin işi olduğundan bu konuda itibar kalbedir. وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللّٰهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ: **Fakat kim kalbini** inanarak, rıza göstererek ve hoş görerek **kâfirliğe açarsa,** doldurursa, **işte** intikam sâhibi ve çok kıskanç olan **Allâh'ın gazabı,** kahrı **bunlaradır;** gazaba uğrayanlar bunlardır. Dinden dönme –Allah korusun!– gibi büyük bir cürüm işlediklerinden dolayı âhiret hayatında **onlar için büyük bir azap vardır (106).**

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَأَنَّ اللّٰهَ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ: **Bu** küfrü hoş görüp güzel saymaları, **onların** gelip geçici olan maddî **dünyâ hayâtını** güzel görüp kalıcı olan ebedî, hakîki ve mânevî **âhiret** hayâtına **tercih etmelerinden ve** aynı şekilde kullarının istîdatlarına muttali olan **Allâh'ın** fıtrat ve istîdatlarının özünde küfür ve inada yatkın olan **kâfirler topluluğunu hidâyete,** iman ve tevhide, **erdirmemesinden ötürüdür (107).**

أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ: **İşte onlar** –fıtratları küfre yatkın olanlar– **Allâh'ın kalplerini, kulaklarını ve gözlerini ....**

... وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٠٨﴾ لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُونَ
﴿١٠٩﴾ ثُمَّ اِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا
وَصَبَرُوٓا اِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ ....

mühürlediği, kilit vurduğu **kimselerdir.** O derece ki kalpleri îman ve tevhîdin sırlarını aslâ anlayamaz ve kavrayamaz. Perdelerinin kalınlığı ve yoğunluğu sebebiyle de îman ve tevhîdin lezzetini duyamaz. Aynı şekilde, kulakları keşf ve yakîn ehlinin ifâde ettiği tevhîdin delil ve işâretlerini duyamaz ve kabul edemez. Yine aynı şekilde, ilâhi zâtın vasıflarına terettüp eden mazhar ve eserlere ibret ve basîret gözüyle bakamazlar. وَأُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ: Velhasıl **onlar** –ilâhi huzurda olma şerefinden mahrum ve uzak olanlar– **gâfillerin kendileridir (108);** gaflet ve unutkanlık hastalığına mahkum olup sapkınlık ve azgınlık denizinde yüzenlerdir.

لاَ جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُونَ: **Hiç şüphesiz onlar** kovulmaları ve zillete düşmelerinden dolayı **âhirette ziyâna uğrayanların ta kendileridir (109);** hüsran ve eksiklik içinde yaşamaya mahkum olanlardır.

Bu Allâh'ın kahrına uğrayıp huzûrundan kovulmuş kimselerin durumlarını işitmenden ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا: **Sonra şüphesiz** çeşitli kerâmetlerle seni terbiye eden ve lütuf ve ihsânıyla en güzel mükâfatı vererek seni makâmların en üstününe ulaştıran **Rabbin,** kötülüğü emreden nefsin askerlerinin istîlası sebebiyle çeşitli fitne ve meşakkatlerle **eziyet edildikten sonra,** yâni zillet, hüsran ve çeşitli kötü ve sıkıntılı durumlarla karşılaştıktan sonra, imkan âleminden **hicret edip, ardından da** sülûk mertebelerini ve olgunlaşma menzillerini geçerek nefisleri mutmainne, râziye ve marziye mertebesine çıkıncaya kadar riyâzetlerin yorgunluklarına ve mücâhedelerin verdiği meşakkatlere karşı **sabrederek,** nefsin alışkanlıklarını terk edip bağlarını çözerek ve onu ilgisini çeken ve zevk veren isteklerinden uzak bırakarak **cihat edenlerin yardımcısıdır.** Ey resullerin kâmili! إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ: **Bütün bu** mücâhede ve riyâzetlerden **sonra** sana ve müminlerin en hayırlılarından seni tâkip edenlere lütuf ve ihsanda bulunan **Rabbin elbette çok bağışlayandır,** enâniyetlerini/ ....

...رَحِيمٌ ﴿١١٠﴾ يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا وَتُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا
عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١١١﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ اٰمِنَةً
مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِاَنْعُمِ اللّٰهِ........

bencilliklerini örter ve mutlak olarak onları kendi hüviyetlerinden kurtarır. رَحِيمٌ: **Pek esirgeyendir (110),** itmînana ve rızâya erenlerden kılarak rızâ ve teslim makâmına eriştirir.

Ey sonsuz güce sâhip olan Allah! Bize rahmetini ihsan et.

Bütün varlığa gönderilmiş ey resullerin kâmili! Hatırla ki: يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا: **O gün,** âsi olan veya itaat eden **herkes gelip kendi canını,** zâtını, **kurtarmak için uğraşır;** başkasının yardımına yönelmeksizin kendisiyle ilgilenir. Çünkü hayır ve şerden elde ettiğinin rehînidir. وَتُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ: **Ve herkese** itaat ve mâsiyet olarak **yaptığının karşılığı,** cezâsı, **eksiksiz ödenir.** وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ: **Onlara** ilâhi adâletin gereğine uygun olarak hiçbir fazlalık ve noksanlık yapılmadan cezâ ve ücretlerinde **aslâ zulmedilmez (111).**

Geniş rızık ve maddî refâha sâhip olanları azmamaları, ellerinde bulunan nîmetten dolayı şımarmamaları, nîmetlere karşı şükre devâm etmeleri ve – bir cezâ karşılığı olarak – yok olması ve değişmesinden korkarak bu nîmetlerin hakkını edâ etmeleri konusunda uyarıda bulunmak isteyince, onların işlerini tedbir eden وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ: **Allah,** ibret ve öğüt almaları için **bir ülkeyi** –Mekke veya Eyle– **örnek verdi: Bu ülkenin** ahâlisi düşman, ekin ve meyvelerdeki noksanlık sebebiyle açlık korkusundan **güvende,** hiçbir tereddüde mahal vermeyecek ve hiçbir meşakkate gerek kalmayacak derecede ihtiyaçları konusunda yanlarında bulunanla **huzurda idi; ona rızkı** sürekli ve aralıksız bir şekilde **her yerden,** çevresinde ve etrafında bulunan bölgelerden **bol bol,** çok ve geniş bir şekilde **gelirdi.** Bu şekilde, böbürlenecek ve azacak dereceye gelinceye kadar varlığa sâhip olup zenginleştiler. فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللّٰهِ: **Sonra onlar,** bu ülkenin ahâlisi, kendilerine ulaşan **Allâh'ın nîmetlerine karşı nankörlük ettiler;** inat

... فَاَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١١٢﴾ وَلَقَدْ
جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ فَاَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١١٣﴾
فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ
اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١١٤﴾

---

ederek ve böbürlenerek o nîmetleri Allah'tan başkasına isnat ettiler. O'nun elçisine karşı çıktılar ve kitâbını yalanladılar. فَأَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ: **Allah da onlara,** inkâr etme, yalanlama, inat etme ve kibirlenme yoluyla **yaptıklarından ötürü** güven ve huzurlarını ellerinden alarak **açlık ve korku sıkıntısını tattırdı (112);** açlık ve korku bütün organlarına, tadılan maddelerin etkisinin vücuda yayılması gibi, bedenin her âzasına nüfuz ederek yayıldı.

Allah onları nasıl tutup cezalandırmaz? وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ: **Andolsun ki, onlara kendilerinden** ve diğer peygamberlerden daha üstün ve mükemmel **bir peygamber,** diğer kitaplardan daha mükemmel ve daha kapsayıcı bir kitapla **geldi de onu** en kötü bir yalanla **yalanladılar** ve en çirkin bir şekilde inkâr ettiler. فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ: Allâh'a ve resûlüne karşı çıkarak **zulmederlerken** âcil olarak gelen **azap onları yakalayıverdi (113).** Bu azap aralarında meydana gelen kıtlık veya bedir vakası olabilir. Ayrıca, bu dünyâda âcil olarak gelen azâbın kat kat fazlası öbür dünya hayâtında başlarına gelecektir.

Ey ibret alan müminler! Ellerinde bulunan zevk ve mutluluk verici şeylerden dolayı azıp gaflet ve aldanma denizinde boğulan şakîlerin hallerini işitince, aynı zamanda onların durum ve korkularını da işitmiş oldunuz. فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ: **Artık, Allâh'ın size verdiği rızıktan helâl,** şerîata göre mubah, **ve temiz olarak,** yâni Allâh'ın sünneti gereği kazanç aracı olarak yarattığı ayak ve ellerinizle kazandığınız, veya ticaret yaparak elde ettiğiniz şeylerden **yiyin. Eğer yalnız O'na ibâdet ediyorsanız,** –O'na itaat ediyor ve vesîle ve alışılmış sebepleri aradan kaldırmak sûretiyle yalnız O'na ibâdeti hedefliyorsanız– nîmetleri kazanmak için size güç ve kuvvet veren **Allâh'ın nîmetine şükredin (114).**

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٥﴾ وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَٰذَا حَلَالٌ وَهَٰذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ ....

Biliniz ki Rabbiniz dîninizde إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ: **Size, sadece ölü hayvanı,** belirsiz bir biçimde kendi kendine ölen hayvanı, mubah hayvanlardan akan **kanı, domuz etini ve** putlardan herhangi birinin adı anılarak **Allah'tan başkası adına kesilen hayvanı haram kıldı.** Ey müminler! Sizden biriniz yasak kılınan bu şeylerden birini yemeye فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلاَ عَادٍ: **Mecbur kalırsa** kural ve hükümleri koyan âdil sultana karşı **çıkmadan,** yol kesmek gibi düzeni bozan kötülükleri hedef edinerek şerîatın koyduğu hudutlara tecâvüz edip **sınırı da aşmadan** ***(bunlardan yiyebilir).*** فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ: **Çünkü** kullarının sırlarına ve iç dünyalarına muttali olan **Allah çok bağışlayandır,** bu sebeple zorunlu olarak düştükleri zilleti örter. رَحِيمٌ: **Pek esirgeyendir (115),** bu nedenle de düştükleri zilletten dolayı yaptıkları tevbelerini kabul eder.

Sonra, hevâlarının gereği kendi nefislerinden gelen, müşriklerin ve haddi aşanların söyledikleri cinsten, fâsit sözler sarf etmelerini şöyle diyerek Allah Teâlâ yasakladı:

Ey beşeriyetin en hayırlısına gönderilen İslâm'ı din olarak seçenler! وَلاَ تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمْ الْكَذِبَ هَذَا حَلاَلٌ وَهَذَا حَرَامٌ: **Dillerinizin uydurduğu yalana dayanarak,** yâni vahye dayanmadan ve şerîatın izni de olmadan iftira ve yakıştırma yoluyla dillerinizle uydurduğunuz düşünceye göre, **'Bu helâldir, şu da haramdır' demeyin** ve dediğinizi de Allâh'a nispet etmeyin. لِتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ: **Çünkü Allâh'a karşı** şu ayette dedikleri gibi: *'Şu hayvanların karınlarında olanlar yalnız erkeklerimize aittir, kadınlarımıza ise haram kılınmıştır'*[5] bâtıl sözünüzün hakîkatini ......

[5] En'âm, 6/139.

...إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿١١٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ
وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ
مِنْ قَبْلُ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٨﴾ ثُمَّ إِنَّ
رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا......

---

gizleyip dışını süsleyerek **yalan uydurmuş oluyorsunuz.** إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ: **Kuşkusuz** mutlak anlamda bâtıl şeylerden münezzeh **Allâh'a karşı** haksız ve yersiz bir biçimde **yalan uyduranlar kurtuluşa eremezler (116)**; iki dünyâ saâdetini kazanamazlar çünkü attıkları iftirânın ve yalanlamalarının olumsuz etkisini göreceklerdir.

Elde ettikler hesâba katılmayacak derecede مَتَاعٌ قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ: **Pek az bir menfaattir. Hâlbuki** bu sebeple âhiret hayatında **onlar için elem verici**, acı verici, ebedî ve aslâ kurtuluşu olmayan **bir azap vardır (117).**

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ: **Sana anlattıklarımızı, daha önce,** – En'âm süresinde *'Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık'*[6] buyurarak – **Yahudi olanlara da haram kılmıştık.** وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ: **Biz onlara** haram kıldıklarımızı yasaklama konusunda **zulmetmedik, fakat, onlar kendilerine haksızlık ediyorlardı (118),** yâni mâsiyet ve yasak kılınan şeyleri işlemek ve emredilen ve tavsiye edilen şeyleri terk etmek sûretiyle kendilerine haksızlık ettiler. Bu nedenle de cezâya çarptırıldılar ve yakalandıkları şeyle yakalandılar.

Ey resullerin kâmili! ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا: **Sonra şüphesiz** bütün insanlığa seni müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderen **Rabbin** çirkin işleri yaptıkları esnâda **câhillik sebebiyle,** yâni şerîatın hükümlerini benimseyip kabul etmekle beraber –yaptıkları işlerin vahâmetini şerî açıdan düşünememekten dolayı– onları şerîatte var olan hükümlere inanmama ve kabul etmeme durumuna düşüren bir cahillikle şerîata göre çirkin ve yergiye lâyık işler yapmak …

---

[6] En'âm, 6/46.

... اِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١١٩﴾ اِنَّ اِبْرٰه۪يمَ كَانَ اُمَّةً قَانِتًا لِلّٰهِ
حَن۪يفًاۜ وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَۙ ﴿١٢٠﴾ شَاكِرًا لِاَنْعُمِه۪ۜ اِجْتَبٰيهُ وَهَدٰيهُ اِلٰى
صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿١٢١﴾

---

sûretiyle **kötülük yapan sonra da bu** kötülüğü işlemenin **ardından tevbe edip**, pişman olup, kendilerine karşı yaptıkları yanlışlıktan **durumlarını** tevbe ve istiğfar ile **düzeltenlere karşı** iyilik ve merhametle hareket eder. Allah mâsiyet ve günah işleyenlere karşı –tevbe edip yaptıklarından samimi olarak pişmanlık duyduklarında– af, mağfiret ve şefkatiyle muâmele edeceğini müjdelemiştir. إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ: **Çünkü onlar tevbe ettikten**, pişman olduktan **sonra** hâlis bir şekilde tevbe edene karşı iyilik ve lütfü ile karşılık veren **Rabbin elbet çok bağışlayandır,** bu nedenle düştükleri zilleti örter. رَحِيمٌ: **Pek esirgeyendir (119),** bu nedenle de tevbelerini kabul eder.

Sonra Allah Teâlâ şöyle buyurarak dostu İbrahim'in –Rahmânın salât ve selâmı üzerine olsun– üstünlüklerine, şerefinin kemâline, fıtratının asilliğine, aslının ve karakterinin temizliğine, şan ve rütbesinin üstünlüğüne ve kadir ve kıymetinin yüceliğine işaret etti:

Ey resullerin mükemmeli! Deden إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا: **İbrahim** –ki Allah onu kendine dost ve peygamber olarak seçmiştir– **gerçekten** bâtıl dinlerden ve bozuk düşüncelerden uzak durarak **Hakk'a yönelen, Allâh'a itaat eden**, emrolunduğu şeylere sarılarak ve yasaklandığı şeylerden de kaçınarak O'na boyun eğen **bir önder idi**; dînî işlerde önde olmaya lâyık ve kendisine uyulan imam idi. Her hâlükarda وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ: **Allâh'a ortak koşanlardan değildi (120)**; tam tersine muvahhitlerin başı, tahkik ve yakîn erbâbının reisi idi.

شَاكِرًا لِأَنْعُمِهِ: **Allâh'ın nîmetlerine şükrediciydi**, yâni Allâh'ın verdiği nîmetleri O'nun rızası için, israf etmeden ve çok da kısmadan, en âdil ve ölçülü bir biçimde yaratıklarına –riyâ ve gösteriş tehlikesi olmadan– O'nun rızâsını kazanmak amacıyla dağıtırdı. Bundan dolayı اجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ: **Allah, onu** umumi risâlet için **seçmiş ve ....**

وَاٰتَيْنَاهُ فِى الدُّنْيَا حَسَنَةًۜ وَاِنَّهُ فِى الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِح۪ينَۜ ﴿١٢٢﴾
ثُمَّ اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ اَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرٰه۪يمَ حَن۪يفًاۜ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿١٢٣﴾
اِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذ۪ينَ اخْتَلَفُوا ف۪يهِۜ ....

doğru yola iletmişti (121); bir eğrilik ve sapma olmadan birliğine ulaştırmıştı.

Katımızdaki lütuf ve ihsânımızdan وَآتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً: **Ona dünyada** –infak etme ve cömertlik kalitelerinin etkileri kıyâmet gününe kadar kesintisiz devam etsin diye– maddî **güzellik verdik.** وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ: **Muhakkak ki o, âhirette de sâlihlerdendir (122)**; katımızda makbul bir yere sahip ve tevhidimizin en zirve noktasına ulaşanlardandır.

Ey resullerin kâmili! İbrahim peygamberin önde olmayı ve kendisine uyulmayı hak ettiğini ve bu konudaki liyâkatinin kemâline işâret ettikten ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنْ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنْ الْمُشْرِكِينَ: **Sonra,** senin ve onun şerefini yüceltmek için **de sana: 'Doğru yola yönelerek İbrahim'in dinine uy!** Dâveti ulaştırma, risâleti tebliğ etme, din ve hükümleri açıklama, insanlara yumuşak ve mülâyim davranma ve onlarla en güzel ve en mükemmel tarzda hikmet ve tevâzu ile geçinme konusunda deden İbrahim'in (as) hasletiyle hareket et. Çünkü o bütün tavır, hareket, fiil ve sözlerinde ifrat ve tefritten uzak idi. Ayrıca **o müşriklerden**, herhangi bir tutum ve davranışında böbürlenenlerden, **değildi'**; tam tersine, saf tevhidin, yakîn ve hakîkat ehli olmaktan kaynaklanan adaletin/dengenin gereği üzere bulunmaktaydı. Bu nedenle de kıyamete kadar muvahhitlerin imamı olmuştur, **diye vahyettik (123).**

Sonra Allah Teâlâ müşrikleri ayıplama ve azarlama mâhiyetinde şöyle buyurdu:

إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ: **Cumartesi tatili,** –cumartesi günü konusunun mesûliyetinin gereği, diğer çeşitli cezâlar ve şekil değiştirme cezâsı– **ancak onda ihtilaf eden** müşriklere takdir edilmiş ve farz **kılınmıştı.** Ki onlar o günün belirlenmesi ve seçiminde ....

... وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾

peygamberleriyle tartışmışlardı. Çünkü Musa (as) onlara cuma gününün yüceltilmesi ve bayram günü ilan edinilmesini emretmiş ama onlar Allâh'ın gökleri ve yeri yaratma işini cumartesi günü bitirdiğini ileri sürerek 'biz O'na muvâfakat ediyoruz' deyip o günü bayram edinmişlerdi. Bunun üzerine Allah da onlara cumartesi gününü yüceltmelerini gerekli kılmış ve o günde avlanmayı yasaklamıştı. Ama onlar bu konuda hîleye başvurup o günde avlandılar. Allah da onların şeklini değiştirdi ve mesûliyetlerinin cezâsını kendilerine verdi. Ey resullerin kâmili! وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ: **Kıyâmet günü Rabbin, muhakkak onların ihtilâfa düştükleri**, peygamberleriyle tartıştıkları **şey hakkında aralarında hüküm verecektir (124)**; kendilerinden meydana gelen davranışların gereğine uygun olarak onları cezâlandıracak ve azâbıyla karşılık verecektir.

Sonra Allah Teâlâ Sevgili peygamber'ine (s.a.v.) olan ikrâmını tamamlamaya, rütbesini yüceltmeye, ahlâkını güzelleştirmeye, hikmet ve risâletini mükemmel kılmaya ve acıma ve merhametini bütün varlığa ve mahlûkata yaymaya işaret etti. Çünkü o umûmi rahmetle herkese gönderilmiş, risâlet ve nübüvvetin son halkası ve hüküm koyma ve mükemmelleştirme işinin tamamlayıcısıdır. Çünkü mutlak hüküm koyma, inzal/vahiy indirme ve irsal/peygamber gönderme konusunda asıl hedef Zâtî birliğe dâvet anlamındaki onun mertebesinin ve makâmının ortaya çıkmasıdır. Ne zaman ki mertebesi ortaya çıktı işte o zaman dâvet kemâle erdi ve tamam oldu. İşte bu sebepledir ki Allah onun hakkında *'Bugün size dininizi ikmal ettim'* [7] diye buyurmuştur.

Söz konusu edilen âyet Kur'an da inen en son ayettir. Peygamber (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur: *'Ben mekârimi ahlâkı/güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim'* [8]. Allah temkin ve tekrim hitâbına uygun şekilde resûlüne şöyle hitap etmiştir:

[7] Mâide, 5/3.
[8]

ٱدْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلْحِكْمَةِ وَٱلْمَوْعِظَةِ ٱلْحَسَنَةِ ۖ وَجَٰدِلْهُم بِٱلَّتِى هِىَ
أَحْسَنُ ۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾

Ey resullerin kâmili! ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ: **Sen,** inâyetinin yüksek noktalarına seni ulaştıran, bütün insanlığa ve kullarına kerâmetinin kemâlini gösteren mürebbin **Rabbinin** tevhîdi **yoluna,** dedelerinden mîras kalıp yerleşmiş alışkanlıkların sertliğinden kalpleri kurtaran, kendilerinde yerleşmiş câhiliye hamiyetinden onları temizleyen, beşere ârız olan çeşitli nefsâni hastalıkları doğuran hâkim olma ve idare etme gibi vehimlerden kurtaran –insanların yaratıldıkları aslî fıtratlarına uygun olarak tabiatlarının ve fıtratlarının gereğine göre anlamaları ve kavramaları ümidiyle– ikna edici olağan sebep ve vesilelerden kaynaklanan çeşitli şüphe ve hayalleri gideren yüksek **hikmet ve** gaflet ve unutkanlık uykusundan uyandıran, varlığı başlatana ve onları yaratana karşı şevk ve istek uyandıran, kesintisiz bir şekilde kalıcı ve dâimî olan rûhânî lezzetlere rağbet ettiren ve çeşitli sıkıntı ve keder veren geçici ve gelip geçici lezzetlerin oluşturduğu bağlara karşı nefret uyandıran **güzel öğütle çağır.** Ey resullerin kâmili! Dîne dâvetinde mücâdele ve konuşma yöntemini kullandığında وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ: **Onlarla en güzel şekilde mücâdele et!** Yumuşaklık, tevâzu ve faydalı bir şekilde, taşkınlık, saldırganlık, kızgınlık ve büyüklenmekten uzak, konuşmalarında ve münâzaralarında ulemânın avam kısmının yaptığı gibi alaya alma, istihzâ etme, sefih ve çirkin sayma gibi hastalıkların etkisinde kalmadan –çünkü ulemânın bu tabakası hikmetle hareket etmekten merhalelerce uzaktadırlar– iki tarafın eşitliğini gösteren mûtedil önermeler kullanarak en ölçülü ve en sağlam yol ile hareket et. Onların hidâyete ermeleri ve îman etmeleri konusunda gayret göstermek, sapkınlıkları ve azgınlıkları sebebiyle sıkıntı çekmek ve üzülmek zorunda değilsin. Çünkü sana düşen ancak gönderildiğin mesajı tebliğ etmektir. Onların hidâyete ermesi ve sapkınlığı senin gücün ve tâkatin dışındadır. Kullarının istîdatlarına ve kâbiliyetlerine muttali olan إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ **Rabbin,** tevhîdine ulaştıran **yolundan sapanları en iyi bilendir ve** aynı şekilde **O, hidâyete erenleri de çok iyi bilir (125).** Çünkü önceden belirlenmiş kazâsında onların hidâyetleri

وَاِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهٖۜ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ﴿١٢٦﴾ وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ اِلَّا بِاللّٰهِ..

ve sapkınlıkları konusunda karar vermiştir. Aynı şekilde, işlerinde ve dönüşümlerinde meydana gelen bütün şeyleri tafsîlatlı olarak, ilminin sahâsının dışında kalmayacak şekilde, bilir ve takdir eder.

Allah Teâlâ dâvetin âdabı, risâletin ve nübüvvetin ahlâkı, insan haklarına riâyet ve onları idâre etmekle alâkalı emirlerini bildirdikten sonra, cezâ ve karşılık verme, kısas, risâlet, kanun koyma ve tebliğ konularında meydana gelen cezâlara işâret etmiştir. Çünkü bu cezâlar alışkanlıkların, âdet ve inançların, tahmin ve taklitlerin terkiyle gerçek zemine oturabilir. Bu sebeple, cezâ meseleleri çeşitli cinâyetlere götüren münâzaa ve karşılıklı düşmanlık konuları olmaktan kurtulamazlar. Bu konuda Allah Teâlâ resulüne ve onu tâkip eden müminlere hitap ederek şöyle buyurmuştur:

Ey birilerinden intikam alma durumunda kalan müminler! وَاِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهٖ: **Eğer cezâ verecekseniz, size yapılan işkencenin misliyle cezâ verin**; size ziyâde yapmadan cezâ vermek düşer çünkü artırmak îman ve tevhîdin mûtedil olma özelliğine aykırı bir durumdur. Ey müminler! Başınıza gelen sıkıntılara وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ: **Sabırla karşılık verirseniz**, yâni intikam almaktan vazgeçer ve kininizi yutarsanız, **elbette o,** başlarına gelen hoş olmayan şeylere sabrederek yüzünü Allâh'a çeviren, aradaki vesîleleri görmeden başlarına geleni Allah'tan bilen ve tam tersine zahmeti lütuf, kederi sevinç, cezâyı nîmet ve işkenceyi bağış olarak Allah'tan bilen **sabredenler için daha hayırlıdır (126).**

Allah Teâlâ müminlere sabır, umûmi şekilde affetme ve intikâmı terk etmeyi salık verdikten sonra Resulün'ü (s.a.v.) de bu davranışları sergilemeye daha lâyık ve daha evlâ olarak belirledi. Çünkü o kemâl mertebelerinin hepsine müstakil olarak sâhiptir. Bu konuda Allah şöyle buyurdu:

Beşerî ve insânî yöne terettüp eden eziyetlerden sana ârız olan bütün izâfîlikleri ortadan kaldıran tevhid makâmında tahkik ve temkine sahip olan ey Peygamber! وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ اِلَّا بِاللّٰهِ: **Sabret! Senin sabrın ...**

... وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِى ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ
الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

da ve beşerî yönünden fâni olduktan sonra kinini gizlemen de **ancak** insâni özelliğinin gereklerinden sıyrılıncaya kadar mutlak olarak üzerinde tecellî eden **Allâh'ın yardımı iledir**; Allâh'ın bu tecellîsi sâyesinde ancak lâhûti yönünün özellikleri kalır ve bu durumda mekruh ve münker diye bir şey kalmaz. Düşmanlık ve bozgunculukla alâkalı müminlerin başına gelenden dolayı وَلاَ تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلاَ تَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ: **Onlar için kederlenme;** Zâtî tevhidle sadrın genişledikten sonra bu hîlekarların, inat edenlerin ve kibirlenenlerin **kurmakta oldukları tuzaktan kaygı duyma**; sadrın/göğsün daralmasın ve hüzünlenmesin! **(127).**

إِنَّ اللّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ: **Çünkü** nebîlerini, velîlerini ve özel kullarını çeşitli eziyet ve cismânî sıkıntılarla sınayan **Allah,** sabreden ve Allâh'ın rızâsını kazanmak ve tevhîdinin gereğine uymak amacıyla ahde vefâsızlık durumunda intikam almaktan **sakınanlar ve** acıyarak ve lütufkar bir tarzda Allâh'ın rızâsını elde etmek ve tevhîdinin yolunda olduğunu ispatlamak maksadıyla kendilerine kötülük yapanlara karşı **güzel davrananlarla beraberdir (128).**

Ey Allâh'ım! Tevhîdin halâvetini bize tattır ve rızânı kazanmak için işkence, lütuf ve sıkıntılardan üzerimizde cereyan eden olaylara karşı sabretmeyi nasîp et. Çünkü Sen dilediğini yapmaya gücü yetensin!

SÛRENİN HÂTİMESİ

Ey tecrübe ve basîret sâhibi olarak doğru yola ulaşmak isteyen kişi! Allah sana bu sûrede ve özellikle biraz önce zikredilen âyeti kerimede işittiklerine sarılmayı ve içinde bulunan hikmet, âdap, güzel ahlak ve üstün karakterlerle özdeşleşmeyi nasîp etsin. Hayvansal kuvvetlerin ve câhiliye hamiyetinin azgınlığından kaynaklanan bulanıklıklardan temizlenmiş olarak ve –akranlara ve kardeşlere üstünlük taslama, zayıf olanlara üsten bakma, ortadan kaldırılması aslâ mümkün olmayacak olan bozuk istek ve bâtıl görüşleri doğuran gösteriş ve riyâ ile lezzet bulma gibi– çeşitli sapıklık ve bozgunculuğu gerektiren âdi işlerle ilgili nefsânî isteklerden sana ârız olanı terk etmiş bir halde, bu sûre hakkında hakkıyla ve derinlemesine düşünmen gerekir.

Bu konuda tecrübe edip derinleştikçe, herhangi bir şeyde üstünlük ve meziyet aradığında, vicdânına dönüp menşeinin ne olduğunu görmen ve konuşmaktan hayâ etmen gerekmektedir.

Senin kıymetin ve ilâhi mevhibe ve gaybî bağışlardan olan halîfeliğin meselesine gelince, bu ancak kâinattaki her zerreye karşı tevâzu göstermek ve boynu bükük olmakla gerçekleşebilir. Çünkü bunun dayanağı risâlet ve nübüvvetin sırlarının şûbelerinden biri olan sağlam hikmettir ki, bu da bütün özelliklerde îtidal üzere olma ve nefsin kötü sıfatlarının hepsinden temizlenmesi demektir. Nefsin temizlenmesi de direk ve irâdî olarak beşerî vasıfların gereklerinden fâni olmaya bağlıdır.

Velhâsıl, kendine karşı insafla hareket eden kimse şunu idrak eder ki; riyâ, gösteriş ve kendini beğenme şâibesinden uzak olmanın ve mütevazı ve mânevî ihtiyaç içinde olmanın dışında nefiste var olan her şey mecâzi aklın desteklediği, bâtinî vehimlerin süsleriyle ve yalancı hayallerin tezyînâtı ile karışık hayvânî kuvvetlerin azgınlığının doğurduğu düşüncesizliklerdir.

Allâhım! Bizi enâniyetimizden kurtaran cezbeyi ve ebedî bakâya ulaştıran fenâ yoluna girmeye sevk eden zevki katından bize hîbe et. Çünkü Sen çok hîbe edensin!

İSRÂ SÛRESİ

Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm
Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın Adıyla

SÛRENİN GİRİŞİ

Hakk'ın tevhîdine tedrîcî bir sülûkle yönelmiş olan ve bir metrebeden diğer bir mertebeye tâlib olan sâliklere şu husus kapalı değildir: Velâyet erbabından tevhid mi'râcına çıkacak her bir kimsenin, Allah katında takdir edilmiş, Levh-i Kazâ ve İlim Hazretinde olanı teyid eden husûsî bir mi'râcı, belirli bir maksadı, saf bir meşrebi vardır. Herkesin maksadı Hakk'ın çekmesiyle 'tek' olsa bile, miraçlarda, sadece O'nun bildiği hikmetler ve maslahatlardan dolayı derece farkları vardır.

Seyr-i sülûkü devam eden bir sâlikin, Rabbinin katında muayyen ve takdir edilmiş olan mi'râcına ulaşana kadar kemâliyet ve rüşd yolunda ilerlemeyi sürdürmesi gerekir. Mi'râcını idrak edip tevhiddeki makam ve maksadına nâil olunca işte o zaman o salikin seyr u sülûkü tamamlanmış olur. Bu makama eriştikten sonra onun seyri artık seyr-i billâh ve seyr-i ilallâh olmayıp seyr-i fillâhtır. İşte bu durum Allah'tan başka gaye ve sınırın (mermâ ve müntehâ) azalıp yok olduğu fenâ'ya kadar devam eder.

En şerefli ve en mükemmel mirac, ayrıca yükselinen makam bakımından en yüce ve en kapsamlı olanı, Nebîmiz (s.a.v.)'in mi'râcıdır. Çünkü tevhid-i zâtî ona açılıp Hakk'ı aynî ve gerçek olarak müşâhade etti. Onunla apaçık konuştu. Ancak bu konuşma keyfiyetsiz, mekânsız, bir yönle mukayyet olmaksızın, ne karşılıklı ne yan yana, ne de uzak veya yakındır. Ancak huzur, sevinç, husûl ve vüsûl ile meydana gelmiştir. Bunu, doğru zevke sahip olanlar ve Efendimiz (s.a.v.)'e tam bir itaatle büyük kurtuluşu elde etmiş inayet mensuplarından saf meşrep sahipleri anlarlar. Bu, nâsût/beşer elbisesini çıkarıp lâhût/manevî elbiseyle şereflendikten sonra vaki olur. İşte bundan dolayı Hak Sübhânehû, Efendimizin (s.a.v.) isrâ'sını ona olan lütfu ve kereminden dolayı kendisine isnad etmiş ve Yüce İsmi'yle şöyle başlamıştır:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
سُبْحَانَ الَّذ۪ٓي اَسْرٰى بِعَبْدِه۪ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا الَّذ۪ي بَارَكْنَا حَوْلَهُ ....

SÛRENİN TEFSÎRİ

بِاسْمِ اللّٰهِ: **Allâh'ın adıyla başlatım,** tüm sıfatları kendisinde toplayan Zâtının bir gereği olarak habîbine tecelli etmiş olan Allah ismi şerîfi, bu özelliği dolayısıyla tüm mertebeleri kapsayan bir mertebe ve Hakk'ın tüm şüûnât ve taayyünâtı için bir gaye olmuştur. O, الرَّحْمَانِ: **Rahmân'dır;** peygamberini inayetiyle açık bir şekilde mi'râcın zirvesine çıkaran O'dur. O الرَّحِيمِ: **Rahîm'dir;** peygamberini, imkan mahallinden çıkarıp bâtınî vücûb fezâsına ulaştıran da O'dur.

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ: **Kulunu gece yürüten Zât bütün eksik sıfatlardan münezzehtir.** Kulu Muhammed'den nâsût/beşer elbisesini çıkarıp, ona lâhût/manevî elbisesini giymiş sonra da, tam manada onu beşeriyetten soyutlayıp tüm taayyün perdelerini ondan kaldırmıştır. Yani gaflet örtüleri ve perdeleri onun hem basîretinden hem basarından/gözünden kalkınca, işte o an, zaman tamamen dürülüvermiştir. İşte kuluna bunları nasip eden Allah, ilim hazretinde/mertebesinde bütün eksik sıfatlardan uzak olma vasfı ile münezzehtir. Onun ismi, gerek yüceliğinden ve gerekse kullarının anlayışlarının fevkinde olmasından dolayı beşerî idrâkin her yönüyle onu anlamasına kapalıdır. Habîbini, 'leyl-i hakîkî/gerçek gece' denilen 'imkan karanlığından' 'isrâ-i hakîkî' ile 'nehâr-i hakîkî/gerçek gündüz' denilen 'vücûbî nûra' ulaştırandır. لَيْلًا: **Bir gece**, yani gecenin bir kısmında. İsrâ sözlükte 'gece yürüyüşü' manasına gelmekle birlikte 'bir gece' diye tekrar vurgu yapılmasının sebebi, bu olayın başlangıç ve bitişinin o gecede olduğunu bildirmek içindir. مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ: **Mescid'i Haram'dan,** diğer mekanlarda mübah olan av vs. gibi şeyler orada haram kılınmıştır. İşte o mekan, Allah'ın en büyük evi olan insân-ı kâmilin kalbidir. Bu arada o, imkân âlemine ait olan cesette binâ edilmiş olsa da mâsivâya teveccüh orada kesinlikle haramdır. إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ: **Etrafını mübarek**

... لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَاۜ اِنَّهُ هُوَ السَّم۪يعُ الْبَص۪يرُ ﴿١﴾ وَاٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪لَ ....

kıldığımız **Mescid'i Aksâ'ya,** yani orayı ziyaret edenlerine ve sakinlerine hayır ve bereketi artırdığımız Mescid-i Aksâ'ya. Dikkat edin ki, o ezelî ve ebedî olan beyt-i ma'mûr, tüm mazharlara ve ilâhî esmâ ve sıfatların gerektirdikleri şeylerden ibaret olan havâline feyiz veren Vücûd-u Mutlak'tır. Onların ziyaretçileri olan mazharların isti'dâd ve kâbiliyetleri, onlardan feyiz aldıkları gibi, aynı zamanda da, o isimlerin vasıflarının gölgelerinden neşet etmiş, ortaya çıkmıştır. İşte biz onu bu şekilde 'gece yürüyüşüne' çıkardık ki, لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا: **Ayetlerimizi götserelim,** kudretimizin ve hikmetimizin kemâline ve kerem ve cömertliğimizdeki zenginliğe delâlet eden âyetleri göstermek için. Bunun sonucu, اِنَّهُ: **Şüphesiz o (Peygamber),** taayyün ve hüviyet elbisesinden sıyrıldıktan sonra, هُوَ السَّمِيعُ: **İşitendir,** bizim kuvvemizle, yani bizimle ve bizdendir işitmesi. الْبَصِيرُ: **Görendir (1),** görmesi de bizim kuvvemizledir. San'atımızdaki harikuladelikleri ve yarattıklarımızdaki şaşırtıcı şeyleri de bizimle görür.

وَ: **Ve,** ayrıca habîbimizi yaratışımızdaki ve kudretimizdeki harikuladelikleri kendisine göstermek için isrâyla destekledik. Onu bir saat Mekke'den Beyt-i Makdis'e, sonra oradan yedi kat semaya götürdük. Orada ona enbiya ve evliyanın ruhlarını gösterip onlarla konuşmasını sağladık. Sonra da Sübhân olan Allah'ın dilediği yere götürerek destekledik. Allah Teâlâ bunu bize şu ayet-i kerîmede haber vermektedir: *"Sonra yaklaştı ve sarktı, iki yay aralığı kadar hatta daha yakın"*[9] ve bir söz işitti, ancak sesler ve harflerle değil. İşte aynı şekilde, آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ: **Musa'ya kitabı verdik,** onu desteklemek ve ona mahsus kıldığımız 'kelâm' emrimizi yerine getirerek. Ve onu türlü türlü kerâmetlerle donattık. وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ: **Ve onu israiloğullarına bir hidâyet rehberi kıldık,** yani onları hidayete götüren bir rehber ki, kendilerini tevhidimize ulaştıran ve zâtımızı, benzerler ve ortaklar kılmaktan ....

[9] Necm, 53/8-9.

... أَلَّا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونِي وَكِيلًا ﴿٢﴾ ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا
شَكُورًا ﴿٣﴾ وَقَضَيْنَا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ
وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤﴾

---

takdise götüren bir kitap verdik. Ve onlara şunu emrettik: أَلَّا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونِي وَكِيلًا: **Benden başka vekîl edinmeyin (2),** ey işlerde ve olaylarda hayrete düşenler! Benden başka, işlerinizde vekil kıldığınız bir ortak ve denk edinmeyiniz. Zira benden başka Vücûd/Varlık yoktur. İşte bundan dolayı sizin üzerinize düşen beni vekil kılmanız ve tüm işlerinizi bana teslim etmenizdir. Çünkü benden başka bir ma'bûdunuz mu yok ki.

ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ: **Ey Nuh ile beraber** (gemiye) **bindirdiğimiz kimselerin nesli!** Yani, tufan yeryüzünü istîlâ ettiği zaman, Nuh'a iman edip de gemiye binenler hariç orada bulunan herkes helak olmuştu. Biz Nuh'u aslî olarak, ona tâbi olanları ise tabi olmaları bakımından, cömertliğimizin gereği olarak kurtardık. Zira إِنَّهُ: **O,** yani Nuh, كَانَ عَبْدًا شَكُورًا: **Çok şükreden bir kuldu (3),** şükrü edâ etmede aşırı giden, huzû ve huşû yönünden şükre devamlı birisi idi. Size gereken, Nuh'un gemisine binmiş olan seleflerinizin izini takip etmektir. Onlar Nuh'a inanmış, onu tasdik etmiş kimselerdi. Sizinse, durumunuzun ıslahı için gönderilmiş olan resûle iman etmeniz ve onun getirmiş olduğu kitabı tasdik etmeniz gerekir.

وَقَضَيْنَا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ: **İsrailoğullarına Kitap'ta şu hükmü verdik,** yani indirilmiş kitapta onlara nasihat etme ve ilan etmek üzere uyararak ve hatırlatarak şöyle vahyettik: Onlara uyarı ve hatırlatma kabîlinden haber vermek üzere indirilmiş olan (kitapta), لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ: **Yeryüzünde iki kere fesat çıkaracaksınız,** yani sizler bir kez Tevrât'ın hükümlerine karşı gelerek ve Şa'yâ'yı öldürerek ve bir kez de Yahya ve Zekeriyya'yı öldürerek, Îsâ'yı da öldürmeye kalkışarak fesat çıkaracaksınız. Halbuki bu fiillerin hepsi, Allah katında büyük günahlardır. وَ: **Ve,** bununla beraber, لَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا: **Aşırı bir şekilde**

فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ اُو۫لٰيهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَٓا اُو۫لٖى بَأْسٍ شَدٖيدٍ فَجَاسُوا
خِلَالَ الدِّيَارِۜ وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولًا ﴿٥﴾ ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ
وَاَمْدَدْنَاكُمْ بِاَمْوَالٍ وَبَنٖينَ وَجَعَلْنَاكُمْ اَكْثَرَ نَفٖيرًا ﴿٦﴾

---

büyükleneceksiniz (4), enbiyâya olan küstahlık ve inadınızdan dolayı, onları hafife alma, alay ve istihzâ ile büyükleneceksiniz. Nitekim, onları dikkate almayıp, âkil adamlardan saymadığınız gibi aksine bazen onları küçük düşürüyor bazen de yalanlıyorsunuz. Ey haddi aşanlar! Sizden sâdır olan bu iki günahın da intikamını neş'et-i ûlâda/ilk yaratılışta alacağımızı unutmayın.

فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولاَهُمَا: **Bunlardan ilkinin vakti geldiği zaman,** yani o iki suçtan ilkinin intikamı için, بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ: **Üzerinize gönderdik,** sizden intikamımızı almak ve sizi paylamak istediğimiz zaman size musallat ettik, عِبَادًا لَنَا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ: **Bir takım savaşçı kullar,** bizim yerimize sizden intikam alacak büyük bir güç ve kuvvet sahibi kullar ki, üzerinize baskın yaptıkları zaman, فَجَاسُوا خِلاَلَ الدِّيَارِ: **Evlerin aralarında arayacaklar,** yani sizi ölü veya diri ele geçirmek için evlerinizi sürekli kontrol ederler. وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولاً: **Bu gerçekleşmiş bir vaatti (5).** Yukarıda zikredilen Allah tarafından gönderilmiş olan intikam; Allah'ın gerçekleştirmesi, vâki kılması ile uygulanmıştır. Sonunda Buhtünasr onları istilâ edip, büyüklerini öldürmüş, küçüklerini esir etmiş, mallarını gasp etmiş, evlerini yağmalamış ve Tevrât'ı parçalayıp Aksâ'yı da tahrip etmiştir.

ثُمَّ: **Sonra,** sizi zayıf kılıp, ele geçirdikten sonra, رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ: **Sizin için tekrar verdik,** yani devlet, gâlibiyet ve güç. عَلَيْهِمْ: **Üzerlerine,** yani düşmanlarınızın üzerine. وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ: **Size** çok miktarda **mallarla yardım ettik.** وَبَنِينَ: **Oğullarla da,** size yardımcılar olmak üzere, وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا: **Ve sizin ordunuzu kalabalık kıldık (6),** bu ikinci sefer ki askerileriniz, birinci seferden daha çoktu.

اِنْ اَحْسَنْتُمْ اَحْسَنْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ وَاِنْ اَسَاْتُمْ فَلَهَاۜ فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ لِيَسُٓؤُ۫ا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا ﴿٧﴾

إِنْ أَحْسَنْتُمْ: **Eğer iyilik ederseniz,** kendi cinsiniz olan insanoğluna sadece Allah'ın rızasını gözeterek ve nefislerinizi tezkiye etmenin gerekliliğine inanarak, أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ: **Kendinize iyilik etmiş olursunuz,** zira îmânın da ihsânın da faydaları size dönecektir. وَإِنْ أَسَأْتُمْ: **Eğer kötülük edecek olursanız** ve Allah'ı ve resullerini inkâr edecek olursanız, فَلَهَا: **Bu da kendinizedir,** yani yaptığınız kötü eylemlerde kendi nefislerinizedir. Zira Allah, iyilik yapanın iyiliğinden, kötülük yapanın da kötülüğünden müstağnîdir. فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ: **Sonra da işlemiş olduğunuz suçun zamanı geldiği vakit,** yani sonraki suçun intikamının alınması gereken vakit dolunca, birincide olduğu gibi tarafımızdan savaşçı, cesur kullar gönderdik. Bu da Tartus er-Rûmî'dir. Ancak bunun Fars meliki Cordes veya Hardus olduğu da söylenmiştir. İşte biz bu kulları, لِيَسُوءُوا وُجُوهَكُمْ: **Yüzlerinizi karartmak için** gönderdik, yani sizi kötülemek maksadıyla. Zira o kullardan sâdır olan kötülük eserleri sizin yüzünüzdendir. وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ: **Ve mescide girsinler diye,** onu harâb etsinler diye, كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ: **İlk kez girdikleri gibi,** Buhtunnasr'ın istilâsında girip yakıp yıktıkları gibi, وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا: **Ve ele geçirdikleri her şeyi kırıp geçirsinler diye (7),** yani güçlerinin yettiği ve ele geçirdikleri her şeyi kırıp döksünler ve hiç kimseyi ellerinden kaçırmayarak tamamen yok etsinler diye.

Şöyle bir olay nakledilir: "Ordunun kumandanı geldi ve kurbanları öldürmeye başladı. Ancak o sırada orada kaynayan bir kan gördü. Oradakilere bunun sebebini sorunca; "kabul edilmeyen bir kurbanımızın kanıdır" dediler. Fakat komutan "bu sadece bir yalan" dedi ve onlardan binlercesini öldürdükten sonra; "eğer bana doğruyu söylemez ve bana bu kanın kime ait olduğunu açıklamazsanız sizden bir kişiyi bile sağ bırakmam" dedi. O böyle ısrar edince; "o, Yahya'nın (a.s.) kanıdır, biz onu zâlimlik ederek öldürdük" dediler. Bunun üzerine; "işte sizin

عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يَرْحَمَكُمْۚ وَاِنْ عُدْتُمْ عُدْنَاۢ وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا ﴿٨﴾ اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَهْد۪ي لِلَّت۪ي هِيَ اَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِن۪ينَ الَّذ۪ينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا كَب۪يرًاۙ ﴿٩﴾

bu yaptığınız gibi Allah da sizden intikamını alıyor" dedi ve kana doğru yönelerek "Ey Yahya! Rabbim ve rabbin en doğrusunu bilir ki, kavminin başına gelen sana yaptıklarından dolayıdır. Şayet sakinleşmezsen onlardan birini bile sağ bırakmam, 'sükûn bul' dedi. Bunun üzerine kan sakinleşti ve o da artık başkasını öldürmedi.

Sonra Cenâb-ı Hak şöyle buyurdu: عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يَرْحَمَكُمْ: **Umulur ki Rabbiniz size merhamet eder,** ey isrâiloğulları! Bu ikinci seferki cürmünüzden sonra ma'siyet ve günahlarınızdan da tevbe ettiğiniz halde, وَإِنْ عُدْتُمْ: O günahlara üçüncü kez, **dönecek olursanız,** عُدْنَا: **Biz de** azaba ve intikama üçüncü kez **döneriz,** bu dördüncü kez de beşinci kez de böyledir. [Tüm bu uyarılara rağmen] üçüncü kez de Efendimiz Muhammed'i (s.a.v) yalanlayarak [tevbelerinden] döndüler. Üstüne üstlük bir de onu (s.a.v) öldürmeye yeltendiler. Allah'ta bu sefer onlara Müslümanları musallat kılarak üzerlerine zilleti geri döndürdü. Müslümanlar onları öldürdüler, esir ettiler, kalanlarını da cizyeye bağladılar. İşte böylece kıyamet saatine kadar aşağılanmış küçük düşürülmüş zelilller oldular. Bu neş'et-i ûlâda/dünya hayatındadır. وَ: **Ve,** neş'et-i uhrâda/ahirette ise, جَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا: **Cehennemi kafirlere zindan kıldık (8),** yani uzaklık, terk ediliş, kovulma ve mahrûmiyet yeri olan cehennemi onlara hapis ve dar bir geçit kıldık ki ilelebet oradan kurtulamayacaklardır. Kim iki cihan saâdeti ve bu iki yaratılıştan hayırlı olanını isterse onun yapması gereken, yaratılmışların en hayırlısına inmiş olan Kur'an'ı rehber edinmesi ve itaat etmesidir.

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ: **Şüphesiz bu Kur'an en doğru yolu gösterir,** hidâyet ve sapıklığı, hak ve bâtılı, helal ve haramı ayıran bu Kur'an, en düzgün, en berrak yola ilettiği gibi, her iki yaratılışın karanlıklarından kurtararak tevhidin en açık yolunu da gösterir. وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا: **Ve salih amel işleyen müminlere**

وَاَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿١٠﴾ وَيَدْعُ الْاِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَٓاءَهُ بِالْخَيْرِۜ وَكَانَ الْاِنْسَانُ عَجُولًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْنَا الَّيْلَ وَالنَّهَارَ اٰيَتَيْنِ فَمَحَوْنَٓا اٰيَةَ الَّيْلِ وَجَعَلْنَٓا اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَۜ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا ﴿١٢﴾

kendilerine büyük bir ecir olduğunu müjdeler (9), Cenâb-ı Hakk'ın emretmiş olduğu tevhide yaklaştıran amelleri işleyenlerin kazancı, likâ/kavuşma şerefi ve bunun Sidretü'l-Müntehâ'da gerçekleşmesidir.

وَأَنَّ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ: **Ahirete inanmayanlar ise,** orada hesap, ceza, sırat, sual, v.s. gibi şeyleri ummayanlar içinse, أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا: **Acı veren bir azap hazırladık (10),** müminleri cennette nimetler içinde gördükleri vakit kendilerine üzüntü ve acı verecek bir son hazırladık.

وَيَدْعُ الإِنسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ: **İnsan şerri sanki hayrı çağırıyormuş gibi çağırır,** insan ahlâk-ı mezmûme/kınanmış ahlak nevinden olan kötülüğü ve kötülüğün sonucunun vahâmeti hakkında düşünmeden bulaştığı şerri, sanki hayrı talep edercesine süratli ister, zira, وَكَانَ الإِنسَانُ عَجُولاً: **İnsan pek acelecidir (11),** insan fıtrat olarak meylettiği şeyde, zararına da olsa acelecidir.

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِتَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ: **Ve geceyi ve gündüzü iki ayet kıldık. Sonra gecenin ayetini (karanlığını) kaldırdık ve gündüzün ayetini (aydınlığını) Rabbinizin nimetlerini araştırmanız ve seneleri ve hesabı bilmeniz için ikâme ettik,** rahmet ve şefkatimizin noksansız olmasından dolayı, ışık saçan gündüzde Rabbinizin ihsanlarını arayasınız ve o ihsanlarla yaşamınızı idâme ettiresiniz ve mizaçlarınızı da onlarla kuvvetlendirmeniz için kıldık. Gece gündüzün her gün yenilenmesini gerek sosyal ilişkilerinizde gerekse zirâî ve ticârî işlerinizde sârî olan düzeni onunla bilesiniz diye getirdik. وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلاً: **Her şeyi açık açık anlattık (12),** yaşama ve ahirete dair işlerinizde kendisine ihtiyaç duyduğunuz her şeyi size en ince ayrıntısına kadar açıkladık

وَكُلَّ اِنْسَانٍ اَلْزَمْنَاهُ طَٓائِرَهُ ف۪ي عُنُقِه۪ۜ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كِتَابًا يَلْقٰيهُ مَنْشُورًا ﴿١٣﴾ اِقْرَأْ كِتَابَكَۜ كَفٰى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَس۪يبًاۜ ﴿١٤﴾ مَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَد۪ي لِنَفْسِه۪ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَاۜ ....

ve ayrıca onlara nasıl ulaşacağınızı da size öğrettik. İşte bundan dolayı sizin yapmanız gereken, dünyevî olsun uhrevî olsun tüm ihtiyaçlarınızda beni vekil edinmektir.

وَكُلَّ إِنسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ: **Ve her insanın kuşunu (amelini) boynuna bağladık,** insanın dünya ve ahiret işlerini haline uygun düşecek şekilde düzenledikten sonra, ondan sâdır olacak olan sâlih ve fâsid amelleri bir mektupta yazdık ve onu kişinin boynuna sağlamca bağlayarak astık. Ameller kuşa benzetilmiştir. Zira, insan saâdete de şakâvete de kendisinden sâdır olan amellerle uçar, yönelir. İşte bundan dolayı amel, kişinin kanadı gibidir. وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا: **Ve ona kıyamet günü bir kitap çıkarırız,** imtihan dünyasında kişiden zuhûr eden her şeyi içine alan bir kitap ki, يَلْقَاهُ مَنشُورًا: **Onu açılmış olarak bulur (13),** o kitabı herkesin gözü önünde kendisini ya öven ve yücelten veya da rezil rüsvây eden bir kitap olarak bulur.

Kitap kendisine ulaşınca ona denilir ki, اقْرَأْ كِتَابَكَ: **Kitabını oku,** ey imtihan yurdunda emirlere imtisal/uyma ve nehirlerden ictinab/kaçınma sorumluluğu yüklenmiş olan kişi, şimdi senden sâdır olan tüm her şeyi kuşatan yazını oku. Zira, كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا: **Bu gün sana hesap sorucu olarak nefsin yeter (14),** yani bugün sana tanık olarak o yeter, başka bir kontrolöre ihtiyaç yoktur.

مَنْ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ: **Kim doğru yola giderse şüphesiz kendisi için gider,** yani neş'e-yi ûlâ olan dünya hayatında emredilmiş ve nehyedilmiş şeylere tâbî olursa faydası kendisinedir. Hidâyetin faydasından maksat şudur: Allah'ın yaratma sebebi kıldığı 'hilafet' ve 'niyabet'e ulaşma sadece muvahhide aittir ve bir başkasına 'irşad/yol gösterme' ve 'tenbih/uyarma' dışında bir başkasına sirâyet etmez. Aynı şekilde, وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا: **Kim de sapıtırsa sapıklığı kendi nefsinedir,** yani emredilen şeyleri terk ederek ve nehyedilen şeyleri işleyerek

... وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰىۜ وَمَا كُنَّا مُعَذِّب۪ينَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾
وَاِذَٓا اَرَدْنَٓا اَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً اَمَرْنَا مُتْرَف۪يهَا فَفَسَقُوا ف۪يهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ
فَدَمَّرْنَاهَا تَدْم۪يرًا ﴿١٦﴾

Hakk'ın yolundan ve tevhid mesleğinden ayrılırsa, onun sapıtmasının zararı, bir başkasının da yoldan çıkmasına sebep olmadığı müddetçe, sadece kendisine döner, bir başkasına sirâyet etme söz konusu değildir. وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰى: **Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez,** özet olarak söyleyecek olursak; hiçbir günahkâr âsî başka bir nefsin günahını taşımaz. Yani her nefis, hayır ya da şer kendi ameli mukabili rehînedir. وَ: **Ve,** Sübhân olan Allah Teâlâ hidâyet ve dalâletin bir başkasına sirâyet etmeyeceğini ortaya koyduktan sonra şunu da açıklamak istemiştir: "Dalâlete tutunmak, irşad ve tenbihe uzak kalmaktır". مَا كُنَّا مُعَذِّب۪ينَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُولًا: **Biz bir peygamber gönderene kadar kimseye azap edici değiliz (15),** kendilerinde fısk ve isyan alâmetleri ile sapkınlık ve haddi aşma emâreleri ortaya çıkmış olan bir zümreyi yeniden hidâyete dönmesi için teşvik edecek ve dalâletten uzak tutacak yolu gösterecek resuller gönderene kadar azap etmeyiz.

Biz resullerimizi gönderdiğimiz halde onların sözlerini dinlemez, emr olundukları ve nehy olundukları şeylere dikkat etmez ve de sapıklıklarında devam etmeye kalkışırlarsa onları kavradığımız gibi azap ederiz. وَاِذَٓا اَرَدْنَٓا اَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً اَمَرْنَا مُتْرَف۪يهَا: **Bir topluluğu helak etmek istediğimiz zaman oranın önde gelenlerine emrederiz,** sünnetimiz yine aynı şekilde cereyân etti. Biz helâki hak eden bir kavmin kökünü kurutmak istediğimiz zaman o kavmin bolluk içinde olanlarına itâat etmelerini ve boyun eğmelerini emrederiz. Onlarsa, فَفَسَقُوا ف۪يهَا: **Fâsıklık ederler,** emrin gereğini yerine getirmez ve gereken önemi vermezler, فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ: **Böylece azabı hak ederler,** yani vaat edilmiş olan azap o topluluk üzerine sabit olur ve karar verilir. Sonuçta, فَدَمَّرْنَاهَا تَدْم۪يرًا: **Biz de orayı yerle bir ederiz (16),** o topluluğu emredilen hususları ciddiye almayıp itâatten yüz çevirmeleri sebebiyle sadece kendilerini değil, medeniyet ve ziraatlerini de hiçbir şey eser kalmayacak şekilde helâk ederiz.

وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ وَكَفٰى بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِه۪ خَب۪يرًا
بَص۪يرًا ﴿١٧﴾ مَنْ كَانَ يُر۪يدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ ف۪يهَا مَا نَشَٓاءُ لِمَنْ نُر۪يدُ
ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَۚ يَصْلٰيهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا ﴿١٨﴾ وَمَنْ اَرَادَ الْاٰخِرَةَ
وَسَعٰى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُو۬لٰٓئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿١٩﴾

Bu bizim için ilk değildir. Nitekim وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ: **Nuh'tan sonra nice nesilleri helâk ettik,** yani Nuh'un ardından Allah'ın elçilerine inat edip, başkaldırmaları sebebiyle Âd ve Semûd gibi nice geçmiş nesilleri yok ettik, وَكَفَى بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا: **Kullarının günahlarını bilen/haberdâr olan ve gören olarak Rabbin yeter (17),** ey resullerin ekmeli! Kulların itaat ve boyun eğmeden kaçınmalarını Rabbin bilir. Habîr ismiyle onların sırlarında ve içlerinde hatta isti'dâdlarında olanı, Basîr ismiyle de onların zâhirlerindeki alenî işlerini bilir.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ: **Her kim bu dünyada peşin olarak isterse, bizde ona dilediğimiz kadarını burada peşin veririz,** onlardan her kim lezzetleri ve gelip geçici şehvetleri isterse, onun sırrına ve kalbine muttalî olmamız dolayısıyla şu dünya hayatında onu deneme ve onun kendini aldatıp kandırması için istediğini veririz. ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ: **Sonra da onu cehenneme tahsis ederiz,** neş'et-i uhrâ olan ahirette ise onun tabiatına durumuna uygun olarak kovulma ve mahrumiyet yeri olan cehennemi ona hazırlarız. يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا: **Yerilmiş ve kovulmuş olarak oraya girer (18),** oraya kötü bir vaziyette kovulmuş ve kahredilmiş bir şekilde girer.

Buna karşılık, وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ: **Kim de ahireti ister ve mü'min olarak bu uğurda gayret sarfederse,** onlardan da kim dinin maslahatlarına taalluk eden emirlerine sarılma ve nehiylerinden sakınma ile ebedî olan uhrevî lezzeti isterse ve gayreti, emr-i ilâhî iktizâsınca olursa ve de Allah'ın Vahdâniyyetini ve O'nun resulleri vasıtasıyla gönderdiğine tezelzül/sarsıntı ve tereddüt karıştırmaksızın yakînen tadıp tasdik edici olursa, فَأُولَئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا: **İşte onların**

كُلًّا نُمِدُّ هٰٓؤُلَٓاءِ وَهٰٓؤُلَٓاءِ مِنْ عَطَٓاءِ رَبِّكَۜ وَمَا كَانَ عَطَٓاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍۜ وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَاَكْبَرُ تَفْضِيلًا ﴿٢١﴾

gayreti makbuldür (19), bu kabul görmüş saîd kulların emirlere sarılma ve nehiylerden sakınma hususundaki gayretleri kabul görmüş ve güzel bulunmuş, amelleri mübarek, amellerinin karşılığı bol, mükafat yurdunda da bağışlanmış ve mesrurdurlar.

كُلًّا نُمِدُّ هٰؤُلَاءِ وَهٰؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ: **Hepsine onlara da bunlara da (dünya isteyenlere de, ahireti isteyenlere de) Rabbinin atâsından/ihsânından veririz,** yani ister itâatkâr kullardan olsun, isterse isyânkârlardan; hepsine, arzu ettiği şeye ulaşmasına yardım eder, onu kolaylaştırırız. Mutî müminleri, Rablerine tâate müyesser kıldığımız gibi, âsî kâfirlere de nefislerinin meyletmiş olduğu fâsid arzular ve bâtıl görüşler müyesser kılınmıştır. Zira herkes ne için yaratılmışsa, o kendine kolay kılınmıştır. Ey türlü türlü lütuf ve keremle Rabbinin kendisini ve tüm kulları terbiye edip yetiştirdiği ekmel-i Rusül! وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا: **Rabbinin ihsânı kısıtlanmış değildir (20),** Hak Sübhânehu ve Teâlâ bunu onlara nasıl kolay kılıp muvaffak kılmasın. Zira ondan başka bir Râzik mı var? İşte bundan dolayı Rabbinin atâsı küfür ve isyânından dolayı kâfirden kısıtlanmış olmadığı gibi, îmânından dolayı da mü'min için genişlemiş değildir. Çünkü O'nun fiili başka bir şeye bağlı olma ve bir şeyin karşılığı olma gibi bir illetle illetli olmayıp, dilediğini yapar ve dilediğine hüküm verir. Kullar arasında cârî olan farklılıklar ise bir hikmet ve maslahata dayanır ki, bunlar Allah'ın gaybında tekeline almış olduğu hususlardır. Dolayısıyla hiç kimsenin buna muttalî olması söz konusu değildir.

انظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ: **Onların bir kısmını diğer bir kısmına nasıl da üstün kıldık bir bak,** ey ibret nazarıyla bakan kimse! Şu dünya hayatında kimini mal, şöhret, servet, riyâset gibi şeylerle üstün kılarken; kimini de fakirlikle ve yoksullukla ve türlü türlü zillet ve küçük düşürücü şeylerle imtihan ettik. وَلَلْآخِرَةُ أَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَأَكْبَرُ تَفْضِيلًا: **Elbette ki ahiret derece ve üstünlük bakımından daha büyüktür (21),** rûhânî

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَخْذُولًا ﴿٢٢﴾ وَقَضٰى رَبُّكَ
اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّٓا اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًاۜ اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَٓا
اَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَٓا اُفٍّ ....

lezzetlere, hakîkatlere, ma'rifetlere, mükâşefelere ve müşâhadelere hazırlayan ahiret, ebedî olması hasebiyle birden yok olacak olan, geçici dünya hayatından derece ve fazilet yönüyle daha büyüktür.

Ey ibret alan ve ibretler üzerine tefekkür eden kimse; لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ إِلَهًا آخَرَ: **Allah'la beraber başka bir ilah edinme,** yani Ferdâniyyet ridâsıyla bürünmüş Vâhıdü'l-Ahad olan Allah'a denk O'nun gibi kendisine ibadet edilen bir ilah edinme. Vücûd/Varlık sadece O'na aitken, nasıl olurda O'ndan başkasını Rab edinirsin. Şayet bunu yapacak olursan, فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَخْذُولاً: **Kınanmış ve terk edilmiş olarak kalırsın (22),** O'ndan başkasını ilah edindiğin takdirde başarısız ve hüsrana uğramış bir vaziyette; melekler ve nebîler yanında kınanmış, büyük günde ise Allah katında terk edilmiş olarak kalırsın.

وَقَضَى رَبُّكَ أَلاَّ تَعْبُدُوا إِلاَّ إِيَّاهُ: **Rabbin kendisinden başkasına kulluk etmemenize hüküm verdi,** yani Rabbin katî ve kesin olarak, ey büluğ çağına erenler! Benden başkasına kulluk etmeyin, diye hüküm verdiği halde sen nasıl olurda O'ndan başkasını Rab edinirsin? Zira O'ndan başkası ibadete ve boyun eğmeye layık değildir. İşte o zaman ortaya koyduğunuz şeyde (kulluğunuzda) hiçbir ortaklık ve muâvenet olmaksızın O, müstakildir, bağımsızdır. Bu noktada sizin göreviniz, O'na tazim etmeniz ve saygı ve ihtiramınızı göstermeniz ve de kendinizi zillet ve küçük görmede son derece ileri gitmenizdir. وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا : **Ve ana-babaya ihsan etmenize (de hükmetti),** sizin dünyaya gelişinizin ve terbiyenizin zâhirî sebebi olan ana babaya içinde minnet ve eziyet bulanıklığı olmayan ve içten gelen bir yumuşaklıkla ihsanda bulunmanızı emretti. Özellikle de, إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلاَهُمَا: **İkisinden biri veya her ikisi senin yanında yaşlanacak olursa,** yani ey evlat! Ebeveyninden birisi veya her ikisi kendi işlerini yapamayacağı bir yaşa senin yanında ulaşacak olursa, فَلاَ تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ: **Onlara of bile deme,** bu

... وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٣﴾ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ
الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا ﴿٢٤﴾ رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا
فِي نُفُوسِكُمْ اِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَاِنَّهُ كَانَ لِلْاَوَّابِينَ غَفُورًا ﴿٢٥﴾

her zaman böyledir. Ancak özellikle yaşlılık devresinde onlara karşı kızgın ve asabî bir tavra delâlet eden ses tonu kullanma. وَلَا تَنْهَرْهُمَا: **Onları azarlama,** eğer aklın gereğini yerine getiremez bir duruma düşer ve senin onlardan yüz çevirmeni gerektirecek fiiller dahi işleyecek olsalar, onlara kahredip de kovma. Aksine وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا: **Onlara hoş sözler söyle (23).**

وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ: **Onlara merhamet ve alçak gönüllülükle kanat ger,** hâsıl-ı kelâm, senin onlara şefkatinden kaynaklanan sâkinlik ve tevâzu' kanatlarını onlar için yay/geniş tut. وَقُلْ: **Ve şöyle de,** bunu (kanat germeyi) sadece alçak gönüllülük ve dünyevî şefkatle sınırlama. Aksine onlar için Rabbine münâcât ederek şöyle de: رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا: **Ey Rabbim! Beni onlar nasıl küçükken bakıp büyüttülerse, şimdi Sen de onlara öyle merhamet et (24),** yani ey Rabbim! Her şeyi kuşatan rahmetinin ve her şeye ulaşan cömertliğinin gereği olarak onlara rahmet et. Nitekim onlarda bana küçüklüğümde çocukken merhametle davranmış ve terbiye etmişlerdi. Bu arada dua ederken sahih bir niyet ve saf bir muhabbetle yapmanız gerekmektedir. Yani zâhirinizle bâtınınınız tıpkı onların siz küçükken sizi terbiye etmeleri gibi, uyumlu olmalıdır. Dahası kalbinizden onların ölümünü temenni ettiğiniz halde dilden dua etmemelisiniz.

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ: **Kalplerinizdekini Rabbiniz çok iyi bilir,** sırlarınıza muttali olan Rabbiniz, sizin onların ölmesini mi yoksa iyilik ve güzelliklerini mi arzu ettiğini en iyi bilendir. Cenâb-ı Hak sizi affeder ve tevbelerinizi kabul eder. إِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ: **Eğer Salihler olursanız,** eğer içinizden geçirmiş olduğunuz fasid düşüncelerinizi ıslah eder, saygı ve hürmet gösterirseniz, فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا: **Şüphesiz Rabbiniz hatasından dönüp tevbe edenlere karşı çok bağışlayıcıdır (25),** ...

وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾
اِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا اِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿٢٧﴾ وَاِمَّا
تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا ....

Hak Sübhânehû ve Teâlâ cömertliğinin ve fazlının kemâliyetinden dolayı, yaptığı masiyetlerden pişman olup kendisine rucû edenlere, özellikle de ana-babaya karşı itaatsizlikten nedâmet duyup peşîmân olanlara karşı çok bağışlayıcıdır. O, o günahkârlardan günahları çeker çıkarır.

وَ: **Ve,** ey evlat! Bunu ana-babaya olan hürmetinle sınırlama. Zira ebeveynin vasıtasıyla sana ulaşan (akrabana da) saygı göstermen gerekir. Dolayısıyla, آتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ: **Akrabaya da hakkını ver,** yani bu kimseler zenginlerse tevâzû ve saygı olarak, fakirlerse de onlara yardımda bulunarak ver. Ayrıca, وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ: **Yoksula ve yolcuya da,** hakkını ve mallarının zekâtından ve fazladan sadaka olarak, kendinin ve ailesinin gıdasını temin edemeyen miskine ve ülkesinden uzakta olan ve yanında yaşamını sürdüreceği erzağı bulunmayan (yolcuya da) ver. Fakat infakında orta yolu tut, itidalden ayrılma. وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا: **Ve saçıp savurma (26),** itidalden ayrılıp da ifrat derecesinde israf etme, özellikle de kastedilmeyen ve gerekmeyen hususlara dikkat et. Zira hem aşırı dağıtma hem de pintilik aklen de şer'an da yerilmiştir. İşte bundan dolayı Cenâb-ı Hak şöyle der:

إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ: **Şüphesiz saçıp savuranlar şeytanların dostlarıdır,** riyâ ve gösteriş uğruna bu şekilde mallarını isrâf edenler Allah'ın lütfu malı sarf edilmesi gereken yere ve hak edene sarf etmeme gibi hususlarda şeytânî bir tavır içindedirler ve onun tâbîlerindendirler. Hatta bu malı şeytanın ayartıp yoldan çıkarmasıyla yasak ve kerih işlerde kullanırlar. وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا: **Şeytansa Rabbine karşı çok nankördür (27),** yoldan çıkaran ve haddi aşan şeytan, Rabbinin nimetlerine karşı nankörlük içindedir ve O'na itaat edenleri küfrâna sevk eder.

Sonra Hak Sübhânehû şöyle devam etti, وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا: **Eğer Rabbinden umduğun bir rahmet dolayısıyla ....**

.... فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا ﴿٢٨﴾ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً اِلٰى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا ﴿٢٩﴾ اِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيَقْدِرُ ....

onların yüzüne bakamıyorsan, yani bu yukarıda saydığımız hak sahiplerinden özellikle de senden bir şeyler istedikleri zaman yüz çevirip ve onları eli boş gönderdiğin zaman. Zira onlar, mallarını kötü şeylere ve günaha harcadıklarını bilmenden dolayı senden merhamet ve şefkat umuyorlar. Senin üzerine düşen şey, onlara sert ve kaba değil, yumuşak davranmak, onları kötülüklerden men etmek ve cevap vermektir. فَقُلْ لَهُمْ قَوْلاً مَيْسُوراً: **Onlara yumuşak söz söyle (28),** yani onlara bir şeyler vereceğin zaman, ümitsizliğe düşüp de mahzun olmamaları için sühûletle hitâb et. Meselâ, Allah size de bize de kolay kılsın; fazlından ve cömertliğinden bize de size de kolayca ulaştırsın gibi.

Cenâb-ı Hak, saçıp savurmayı ve günaha nimet sarfını açık lafızlarla nehyetmesinin yanısıra, mutlak manada bir cimrilik ve dağıtma içinde tekitli ifade kullanmıştır. وَلاَ تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ: **Elini boğazına bağlama (cimrilik etme),** zira Allah'ın sana vermiş olduğu rızıktan hak sahibine cimrilik ederek vermemen senin için bir genişliğe sebep değildir. Aksine o, ifrat ve cimriliğin bir göstergesidir. وَلاَ تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ: **Ve elindekini de tamamen saçma,** elindekini saçmanda tasvip edilmemektedir. Zira diğeri ifratsa bu da tefrîttir ve tebzîr'dir/israf derecesinde saçıp savurmadır. Her ikisi de hem şeriata hem de akla göre yerilmiş şeylerdir. Senin yapman gereken şey, kerem ve cömertlikten ibaret olan orta yolu tutmandır. Bu Allah'ın en doğru ve en uygun gördüğü yoludur. Eğer bunları yapmazsan, فَتَقْعُدَ مَلُوماً مَحْسُوراً: **Pişman olur ve açıkta kalırsın (29),** yani cimrilik ve eli sıkılıkla muttasıf olursan, Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların yanında ayıplanmış; saçıp savurarak israf edersen de yaşamında pişman, üzgün, tedirgin ve karmakarışık bir durumda kalırsın.

إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ: **Şüphesiz Rabbin dilediğine rızkı genişletir, dilediğine de daraltır,** ister zâhirî isterse ma'nevî ...

... إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٣٠﴾ وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ
نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَى إِنَّهُ كَانَ
فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا ﴿٣٢﴾

rızık olsun Allah kullarının hâlini bilmesi dolayısıyla, kimi için genişletir, kimi içinse sıkar ve daraltır. Yani kâbiliyyetli ve isti'dâdı geniş olan için genişletir, sadırları dar, temekkün/istikrar ve vakarı az olanlar içinse daraltır. Zira, Allah Hakîm'dir, yaptığı işlerde iyi yapandır (el-Mütkın); hikmetinin gereği dışına çıkmayandır. إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا: **Şüphesiz ki O, kullarından haberdârdır görendir (30),** onların bâtınlarını ve içlerini bilir ve onlara işlerinin sebeplerini te'vîl eder. Ayrıca onların zâhirî hallerindeki değişiklikleri ve ilerlemeleri de görendir.

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ: **Geçim endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin,** ey ilâhî teklife muhâtap olma mertebesine erişenler! Erkek olsun kız olsun sulbünüzden olan çocuklarınızı şerî bir ruhsat olmaksızın öldürmeyin. Hele hele fakirlik ve yoksulluk sebebiyleyse, aslâ! نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ: **Onların rızkını da biz veririz sizinkini de,** cömertliğimizin genişliği ve rahmetimizin bolluğundan dolayı. Zira size de onlara da bizden başka bir Râzık/rızık veren mi var ki? إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا: **Muhakkak ki onları öldürmek büyük bir suçtur (31),** eğer bu sizden sâdır olacak olursa (unutmayın ki) bu büyük bir günahtır.

وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَى: **Zinâ'ya yaklaşmayın,** tahkik yollarında kademe kademe ilerleyen mü'minler! Çirkin bir fiil olan zinâya zemin hazırlayan hususlara yaklaşmayın. Onunla -Allah korusun- nasıl gelirsiniz? إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً: **Muhakkak ki o, hayâsızlıktır,** yani zinâ adâleti düşüren, kişiliği zedeleyen, ilâhî ma'rifete müstenit üremenin hikmetini iptal eden bir şeydir. Ayrıca veled-i zinâ aslâ velâyet ve irfân mertebesine ulaşamaz. وَسَاءَ سَبِيلًا: **Bu ne kötü bir yoldur (32),** bunun sebebi, Hakîm ve Alîm olan Allah tarafından zuhûr ve ızhârın sırrını hazırlayan şehveti yok ettiği içindir.

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهٖ
سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ اِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٣﴾ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ اِلَّا
بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهُ ....

وَلاَ تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّهُ إلاَّ بِالْحَقِّ: **Ve Allah'ın haram kılmış olduğu (muhterem kıldığı) nefsi haklı olmadıkça katletmeyin,** ey tevhidde mi'râcı arzulayan muvahhidler! Allah'ın beyti olan insanı öldürmekten sakının. Çünkü O'nun beytini tahrip etmek kebâirin (büyük günahların) en büyüklerindendir. Ancak kısas, had, ridde (dinden çıkma) gibi şerîatın belirlemiş olduğu hususlar bu hükmün dışındadır. وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلاَ يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ: **Kim haksız yere öldürülürse onun velisine bir yetki vermişizdir. Öldürmede aşırıya da gitmeyin,** kim şerî bir ruhsat olmaksızın öldürülürse adâletimizin bir gereği olarak onun işlerini ölümünden sonra üzerine alacak olan velîsine hâkimlerin de desteğiyle zâlim kâtile karşı bir güç ve kudret veririz. Ancak intikam alan velînin, haksız yere öldürülenin kısası için kâtil yerine bir başkasını veya onunla birlikte başkalarını da öldürmesi mümkün değildir. Bununla birlikte mazlum maktûlün yerine zâlim olan kâtilin öldürülmesinde ne sakınca olabilir ki? إنَّهُ كَانَ مَنصُورًا: **Zira o, zaten yardım görmüştür (33),** yani mazlum kişi hem Allah katında hem de tüm yaratıkların nezdinde zaten mansûrdur/desteklenmiştir.

وَلاَ تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ: **Ve yetimin malına da yaklaşmayın,** kesin bir niyet ve saf bir yönelişle Hakk'a teveccüh etmiş olan kullar! Ebeveyninden taahhüt alınmayan yetimin malına yaklaşmayın, إلاَّ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ: **Ancak erişkinliğe ulaşana kadar en güzel niyetle yaklaşın,** yani adâlet ve erdem üzere olarak, onların mallarını artırmak ve işletmek, korumak, bakımını yapmak gibi onların hâline en uygun durumda yaklaşın. Yetim, rüşde erişip de temyîz/lehinde ve aleyhinde olan şeyleri ayırabilme ve tasarruf yaşına ulaştığı vakit onların mallarına göz kulak olup sorumluluklarını üstlenenler, onları birkaç kez imtihan edip denedikten sonra mallarını kendilerine iâde edin. Ey muvahhidler! Netice de üzerinize düşen, taahhütlerinizi ve sözlerinizi kesin bir şekilde

... وَاَوْفُوا بِالْعَهْدِ اِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُلًا ﴿٣٤﴾ وَاَوْفُوا الْكَيْلَ اِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا
بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَاْوِيلًا ﴿٣٥﴾ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ
بِهِ عِلْمٌ اِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ اُولٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُلًا ﴿٣٦﴾

---

ve tastamam yerine getirmektir. Bu taahhüt ister sizinle Allah arasında isterse mü'min kullar arasında olsun fark etmez. وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولاً: **Ahitlerinizi yerine getirin, zira verilen ahit sorumluluğu gerektirir (34),** yani âhirette, sözünü yerine getirmeyene paylama, yerine getirene ise ecir vardır.

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ: **Ölçtüğünüz zaman tam ölçün, tarttığınız zaman da doğru terazi ile tartın,** yani başkasına için ölçtüğünüz zaman dosdoğru yapmanız gerektiği gibi tarttığınız zaman da o terazinin iki kefesi her hangi bir yöne meyletmeksizin eşit olsun. Ayette geçen kıstâs kelimesi süryânîce bir lafız olup terazi manasınadır. ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً: **Bu hem hayırlı hem de âkıbet bakımından en güzel olanıdır (35),** ölçü ve tartı işini eksiksiz yapıp dürüst olmanız, dünyâda her türlü hayra sebep olur, âhirette de âkıbet ve netice bakımından daha iyidir.

وَلاَ تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ: **Hakkında bilgin olmayan şeyin peşine düşme,** ey tevhid mertebesine ulaşmak için yola koyulmuş mü'min! Hakkında net bilgin olmayan şeylere tahmin ve taklitle uyma. Zira karşılık günü, bilgin olmadığı halde kastettiğin şeylerden, herhangi bir âzânla atıldığın işten ve bilgisizce söylediğin her şeyden mesulsün. إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ: **Çünkü kulak, göz ve gönül,** iftiraların ve yalanların çoğu kulağa nisbet edildiği için o, öne alınmıştır. Göz ise nefsin düşmüş olduğu pek çok fitne ve helakin sebebidir. Kalp ise yalanlar ve dolanlar inşa etme hususunda asıl olan kuvvedir. Dolayısıyla, كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولاً: **Bunların hepsi ondan sorumludur (36),** yani bu üç kuvvenin her birine kıyamet gününde kendilerinden sâdır olan ma'sıyetler sorulduktan ve sahibinin kusurları ortaya döküldükten sonra haklarında karar verilir.

وَلَا تَمْشِ فِى الْاَرْضِ مَرَحًاۚ اِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْاَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾ كُلُّ ذٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾ ذٰلِكَ مِمَّٓا اَوْحٰٓى اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِۜ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ ....

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا: **Yeryüzünde böbürlenerek yürüme,** Ey tevhid ve irfan itidaline talip olan! Boyun eğme, hassas davranma, tevâzu ve huşû içinde yaşanması için hazırlanmış olan yeryüzünde kibirli ve böbürlenerek yürüme! Sen nasıl olurda kibir ve gururdan dolayı mahlûkâtı küçümsersin. Zira, إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولاً: **Sen ne arzı yırtabilir, ne de boy bakımından dağlara yetişebilirsin (37),** yani sen kuvvetinle ve gücünle dağları parçalayamadığın gibi, uzun müddet yaşasan ve böylece diğer insanlara üstünlük sağlasan yine de dağlara ulaşamazsın. O zaman sözün özü olarak şunu deriz ki; ey aciz ve zayıf kişi! Zayıflığına ve kısa ömrüne rağmen kibirlenip, büyüklenme!

كُلُّ ذَلِكَ: **Bütün bunlar,** yani 22. ayetten ('Allah ile beraber başka bir ilah edinme' ayetinden) bu yana sayılan tüm menhiyyât/nehyedilmiş şeyler, كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا: **Kötü olanı Rabbinin katında da mekruhtur (38),** yani kötü olduğu sabit olmuş olan şeyler, kesinkes Rabbinin katında da aynı şekilde nehyedilmiş ve buğzedilmiştir.

ذَلِكَ مِمَّا أَوْحَى إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ: **İşte bunlar Rabbinin sana vahyetmiş olduğu hikmetlerdir,** sûrenin başından buraya kadar olan hükümler, Rabbinin seni terbiye etmek ve emrini/nübüvvetini desteklemek için vahyettiği hikmetlerdendir. Ki onlar ahlakta, tavırda ve halde orta yol üzerine bina edilmiş olan tevhid yoluna sülûk etmek isteyen kimsenin onunla vasıflanıp sımsıkı sarılması gerekir. وَ: **Ve,** nehyedilmiş ve sakındırılmış hususların en büyüklerinden biri Allah'a şirk koşmaktır ki bundan Allah'a sığınırız. İşte bu şekilde Cenâb-ı Hak teyit etmek için ve mübâğalı bir surette tekrar etti. Şirkten habîbini uzak tutmak için şöyle der: لاَ تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ: **Allah ile beraber başka bir ilah edinme,** Zâtında tek ve ferdâniyyet sahibi olan ve ibadet edilmeye lâyık ve hak sahibi olan Allah'a karşı sanki O'na ibadet edermiş gibi ibadet edilen bir ilah edinme. Şayet O'ndan başkasını ilah edinecek olursan, ...

... فَتُلْقٰى ف۪ي جَهَنَّمَ مَلُوماً مَدْحُوراً ﴿٣٩﴾ اَفَاَصْفٰيكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَن۪ينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ اِنَاثاًۜ اِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلاً عَظ۪يماً۟ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا ف۪ي هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِيَذَّكَّرُواۜ ....

فَتُلْقَى فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا: **Kınanmış ve rahmetten uzaklaştırılmış olarak cehenneme atılırsın (39),** uzaklaştırılma ve yalnızlık yeri olan cehenneme atılırsın. Tüm sıkıntı ve tehlikelerden kişiyi uzak tutan tevhidi elde edemediğin ve O'nun rahmetinden ve ihsan ve fazlının genişliğinden istifade edemediğin için kendini paylar da paylarsın.

أَفَأَصْفَاكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنَاثًا: **Rabbiniz erkekleri size tahsis edip, melâikeden kızları kendisine mi ayırdı,** ey küstah müşrikler! Siz, kibriyâ ve azamet ridâsına bürünmüş olan Rabbinizin sizi kendisine üstün kıldığını yani size çocukların en keremi ve şereflisi olan erkekleri tahsis ettiğini, kendisinin ise meleklerden, akıl ve din bakımından eksik olan kızları evlat edindiğini mi zannediyorsunuz? إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا: **Muhakkak siz büyük bir söz ediyorsunuz (40),** ey haddi aşanlar! Bu gibi batıl hezeyan örnekleriyle Allah'a karşı cüretiniz, Allah hakkındaki sözünüz, bühtan ve zırvadan başka bir şey değildir. Allah Teâlâ, onların dedikleri şeylerden uzaktır ve münezzehtir. Zira ortaklarının olmasından münezzeh olan Cenâb-ı Hakk'a evlat nisbet edilmesi iğrençlik ve fesâdın son noktasıdır. Daha kötü olanı ise O'na kızların nisbet edilmesidir. Sonra, kulların en faziletli ve en şereflilerinden olan meleklerin dişiliğe nisbeti ise gerek şer'an gerekse aklen hakir düşürücü ve yerilmiş bir davranıştır. Bu, Allah hakkında ifrat derecesinde ve O'nun halis kulları hakkında da tefrit derecesinde olduğundan dolayı bu kötü sözü Cenâb-ı Hakk azametle niteledi.

Hakk Sübhânehû ve Teâlâ onları payladıktan sonra, dalalet ve sapkınlıklarına son vermeleri için şöyle dedi: وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ: **Biz bu ihtarı bu Kur'an'da türlü türlü tekrar ettik,** yani biz haddi aşmış dalâlet ehlinin hidâyeti için indirilmiş olan bu kitapta, Zâtında aile ve evlattan münezzeh olan Samedâniyyet sahibine çocuk nisbet edilmesinin çok iğrenç bir söz olduğunu pek çok kez tekrarladık. Ki, لِيَذَّكَّرُوا: **Akıllarını başlarına toplasınlar,** yani akıbetlerinin kötü sonucunu düşünüp anlasınlar, idrâk etsinler diye. Buna rağmen akıllanmadıkları ...

... وَمَا يَزِيدُهُمْ اِلَّا نُفُورًا ﴿٤١﴾ قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُٓ اٰلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ اِذًا لَابْتَغَوْا اِلٰى ذِى الْعَرْشِ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤٣﴾ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوَاتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ ....

gibi, وَمَا يَزِيدُهُمْ إِلاَّ نُفُورًا: **Bu sadece nefretlerini artırdı (41),** yani tekrar tekrar söylememiz, onların Hak'tan yüz çevirmelerinden ve devam ede geldikleri batıl inançlarında ısrardan başka bir sonuç vermedi.

قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ: **De ki: Şayet dedikleri gibi Allah ile beraber ilahlar olsaydı,** ey resullerin en mükemmeli! Onlara delille ve uyararak de ki; iddia ettiğiniz gibi O'nun benzeri ilahlar bulunsaydı yani ibadet edilmeye müstahak olan, إِذًا لاَبْتَغَوْا إِلَى ذِي الْعَرْشِ سَبِيلاً: **O takdirde onlar Arş'ın Sahibine elbet bir yol ararlardı (42),** yani öyle dedikleri gibi olsa, o zaman O'na düşmanlık ederek, O'nu yenmek ve mülkünü ele geçirmek için yol ararlardı. Nitekim bazı valilerin diğer bir takım valilere karşı yaptığı gibi. O'na karşı gelmekten ve O'nunla karşılaşmaktan aciz olduklarına göre ve de (ilahlık bakımında) O'nun gibi olmadıklarına göre, mutlak manada ibadete de müstahak değillerdir.

سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا: **Sübhân olan Allah Teâlâ onların söylediklerinden münezzehtir, çok yücedir (43),** Allah Teâlâ kendisine ortak ve denk bulma niyetinde olan bu gerçekten haddi aşmış zalimlerin dediklerine karşı, Zâtını açık bir tenzihle münezzeh kılmış ve eksiklikten takdis ederek Zâtını yüceltmiştir. Böylece hem Zâtını yüceltmiş hem de zalimlerin uydurduklarının imkansızlığını açıkça göstermiştir. Zira O'ndan başka varlık da, ilah da yoktur.

Ey kendileri yoldan çıktığı gibi başkalarını da yoldan çıkaran sapkınlar! Cenâb-ı Hak fıtratınıza ma'rifeti ve tevhidi yerleştirmiş iken siz nasıl olurda O'nun tek Rab olduğunun delillerini ve şahitlerini görmezden gelir ve unutursunuz. تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ: **O'nu yedi gök, yer ve bu ikisi arasında olan her şey tesbih eder,** O'nun Zâtını, ortağının, çocuğunun, denk ve benzerinin olmasından en harika ve en göz alıcı bir düzenle üst üste dizilerek asılmış olan yedi kat sema tenzih eder. O yedi kat semada, muhtelif renklerde ve şekillerde dizilmiş farklı hareketleri ve etkileri olan yıldızlar, garip yaratıklar vardır ki

... وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبٖيحَهُمْۜ اِنَّهُ كَانَ حَلٖيمًا غَفُورًا ﴿٤٤﴾ وَاِذَا قَرَأْتَ الْقُرْاٰنَ ....

bizim bunlar hakkında ilmimiz ancak şu anki durumunadır yoksa nasıl olduklarına dair değildir. Tüm bunlar, onları ortaya koyan ve yaratanın tek olduğuna delâlet etmektedir. Buna ilaveten yeryüzü ve orada bulunan türlü türlü bitkiler, madenler, basîret ve akıl sahiplerinin dillerinin saymaktan âciz kaldığı türlü türlü hayvanlar da tesbih ederler. Allah'ın mahlûkâtına ve onlardaki harikalara ibret nazarıyla bakanlar bunun üzerinde derin derin düşünürler. Ayrıca bu ikisi arasında bulunan meleklerin, insanların ve cinlerin Hakk'a ibadet etme ve O'nu tanıma üzerine fıtratları kodlanmıştır. وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ: **O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur,** yani kendisine isim olarak bir şeyin ıtlak edilmiş olduğu ve Vücûd gölgesinin üzerine uzamış olduğu[10] hiçbir şey yoktur ki, kimi hal ile kimi de kal ile O'nu (c.c.) hudûs ve imkan şâibesinden takdis edip tenzih ediyor olmasın. Özellikle de mümkünler âleminin en kuvvetli emarelerinden olan, çoğalma ve üreme isteğinden... وَلٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبٖيحَهُمْ: **Fakat siz onların tesbihini işitmezsiniz,** yani ey günaha ve suça dalmış olanlar! Sizler Hakk'ın kulları ve âyetleri hakkında tefekkürünüz, tedebbürünüz ve teemmülünüz olmadığı için işitemezsiniz. اِنَّهُ كَانَ حَلٖيمًا غَفُورًا: **O Allah ki Halîm'dir, Ğafûr'dur (44),** O (c.c.), öğüdünü dinleyeceğiniz ve O'na ihlasla dönerek tevbe edeceğinizi umarak intikam ve cezada acele etmez.

Eğer tevbe ederseniz tüm günahlarınızı bağışlar. Zira O kendisine tam bir pişmanlık ve ihlasla dönenleri, tevbe edenleri, günahları büyük, masıyetleri çok da olsa bağışlayandır.

وَاِذَا قَرَأْتَ الْقُرْاٰنَ: **Kur'ân'ı okuduğun zaman,** ey resullerin en kamil olanı! Sana olan lütfumuzdan ve koruyup kollamamızdandır ki, Kur'ân'ın inci mercanlarını elde etmek için denizlerinin akıntısına dalıp, remiz ve işaretlerinin derinliklerine gark olduğun zaman, ve hatta bu mercanlarla lezzetlenmen ve gark oluşun son sınıra varıp kendini ......

---

[10] Furkan, 25/45 ayetine işaret vardır.

...جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًاۙ ﴿٤٥﴾ وَجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ وَف۪ٓي اٰذَانِهِمْ وَقْرًاۜ وَاِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْاٰنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلٰٓى اَدْبَارِهِمْ نُفُورًا ﴿٤٦﴾

kontrol etmeden ve halini murakabe etmeden gaip olunca, جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ: **Seninle ahirete inanmayanlar arasına,** yani seninle ahirete ve ahirette meydana gelecek olan işlere inanmayan topluluk arasına, حِجَابًا مَسْتُورًا: **Örtecek bir perde çekeriz (45),** yani sana kötülük yapmayı amaçlayan düşmanlarının gözünden seni saklayacak olan kalın birde çekeriz. Fakat onlar bu perdeleri görmezler. Nitekim Saîd b. Cübeyr (r.a.)'ten rivayet edildiğine göre 'Ebû Leheb'in iki eli kurusun, kurudu da'[11] ayeti nazil olunca hanımı Hz. Peygamber'in kafasına vurmak üzere elinde bir taşla geldi. O esnada Hz. Peygamber, Ebû Bekir ile oturmaktaydı. Hz. Ebû bekir'e: "Nerede arkadaşın, onun beni hicvettiği kulağıma geldi" dedi. Ebû Bekir: "Benim arakadaşım şiir söylemiyor ki dedi". Sonra, Hz. Ebû Bekir, Hz Peygamber'e: "Ey Allah'ın Resûlü, seni görmedi" dedi. Efendimiz de: "Benimle düşmanlarım arasında bir melek vardır, ben onları görürüm onlar beni görmezler" buyurdu.

وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا: **Onların kalplerinin üzerine onu (Kur'an'ı) anlamamaları için örtüler, kulaklarına da ağırlık koyduk,** kafir hiç Kur'ân'ın sırlarından ve remizlerinden alıkonmaz mı? İşte bunun için onların kalplerini kalın örtüyle örttük ki, onun manasını anlayamasınlar; kulaklarına da eritilmiş ağırlık döktük ki, onun lafızlarını işitemesinler. Dolayısıyla onun manası hakkında tedebbür ve tefekkürde bulunamasınlar. وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ: **Rabbini Kur'an'da Vâhid olarak andığın zamanda,** yani onların ilahlarını anmadan tek olan Rabbini zikredince, وَلَّوْا عَلَى أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا: **Nefretle arkalarına dönerek giderler (46),** bunu hoş karşılamadıkları gibi, senden nefret içinde kızgınca uzaklaşırlar. Ey Resullerin en kamili!

[11] Tebbet, 111/1.

نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهٓ اِذْ يَسْتَمِعُونَ اِلَيْكَ وَاِذْ هُمْ نَجْوٰى اِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ
اِنْ تَتَّبِعُونَ اِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٤٧﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْاَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا
يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٤٨﴾ وَقَالُوا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٤٩﴾

Ne onlara ne de onların seni dinleyip dinlememelerini önemseme, onlara iltifat da etme.

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهِ: **Biz onların onu nasıl dinlediklerini pekala biliyoruz,** onların dinlemelerinin, küçümseme ve alaya almaya müteallik olduğunu ve إِذْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ: **Seni dinledikleri vakit,** nasıl istihza edip alaya almaya çalıştıklarını biliyoruz. وَإِذْ هُمْ نَجْوَى إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ: **Onlar fısıldaşırken zalimce şöyle derler,** onlar senin kelamını işittikleri vakit içlerinden sana nefret geçirir ve senin helak olmanı arzu ederler. En hafif yaptıkları şey ise seninle alay etmeleridir. Bu inatçı ve ekâbirâne kişiler, tevhid ve adalet ehline, إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلاَّ رَجُلاً مَسْحُورًا: **Siz sadece bir sihirbaza tabi oluyorsunuz (47),** yani ey yoldan çıkmış kimseler! Siz sihre tutulmuş ve delirmiş dolayısıyla ne dediği belli olmayan, aklı gitmiş, kendiliğinden konuşan ancak sözü, akıllı kişinin sözüne benzeyen birine uyuyorsunuz, derler.

انظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الأَمْثَالَ: **Bak senin için nasıl benzetmeler yaptılar,** Ey Allah'ın katından bahşettiği bir nurla bakan! Onlar kederlerinden ve hırslarından dolayı kimi zaman 'şair', kimi zaman 'sihirbaz', kimi zaman 'kâhin', kimi zaman da 'mecnûn' derler. İşte bu yaptıklarından dolayı, فَضَلُّوا فَلاَ يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلاً: **Sapıttılar ve onların hidâyete ermesi için bir yol da yoktur (48),** yani gerek sana nisbet ettikleri sıfatlarda gerekse Hakk'ın en yüce mertebede ki mucize kelamı hakkında ki sözlerinde, tamamıyla haktan ayrılmışlardır. Artık seni yermeye ve kitabını karalamaya açıktan bir yol bulamazlar. Aksine tüm nisbet ettikleri şeylerde gelişigüzel davrandıkları için doğru yoldan ayrılmışlardır.

وَقَالُوا: **Ve şöyle dediler,** yoldan çıkma ve dalalete tamamen batmalarından ve nihayet Kur'an'ın hakikatini inkar ederek, ayrıca alay yollu olarak ve şaşırarak şöyle derler: أَئِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا أَئِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا: **Biz kemikler ve ceset haline geldikten sonra yeni bir hilkatle .....**

قُلْ كُونُوا حِجَارَةً اَوْ حَدِيدًاۙ ﴿٥٠﴾ اَوْ خَلْقًا مِمَّا يَكْبُرُ ف۪ي صُدُورِكُمْۚ فَسَيَقُولُونَ مَنْ
يُع۪يدُنَاۜ قُلِ الَّذ۪ي فَطَرَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍۚ فَسَيُنْغِضُونَ اِلَيْكَ رُؤُ۫سَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتٰى هُوَۜ

diriltileceğiz öyle mi? (49) Yani çürümüş kemikler ve rüzgarın önüne kattığı çer çöp haline geldikten sonra mı yeniden diriltileceğiz? Yani kabirlerimizden yeni bir dirilişle ama ilk yaratılışın bir tekrarı olarak haşr olunacağız öyle mi? Hatta ilk yaratılışın benzeri bile değil onun aynısı olarak! Hâşâ ve kellâ! Böyle bir şey nasıl mümkün olur!

قُلْ: **De ki,** ey Resullerin şahı! Onları azarlayarak ve ilzâm ederek, "ey sapıtmış inatçı kimseler! Allah'ın eşyâda kudretini gösterdiği bu ba's/yeniden diriltme ve ihyâ'nın/hayat verme örneklerini imkansız görmeyin. Bunda bir gariplik yoktur. Zira onların hayatı önceden taahhüt edilmişti. Hatta, كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا: **İster taş olun ister demir (50),** yani hayat kabul etmeye en uzak merhalelerden taş veya en uzağı olan demir olun, أَوْ خَلْقًا مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ: **İsterse gönlünüzde imkansız gelen bir yaratık,** taş ve demirden başka nefislerinizde hayatla muttasıf olması imkansız gelen bir varlık, Cenâb-ı Hakk'ın iradesi ve isteği onun yaratılmasına ve ızhâr edilmesine taalluk ettikten sonra, Allah tam olan kudreti ve kuvvetleriyle onun ihyasına ve îcâdına muktedirdir. Sonra kuvvetli deliller ağızlarını açık bırakıp da akılları başlarından gidince, فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا: **Bizi tekrar hayata kim döndürecek derler,** inkâr yollu olarak ilk yaratan (el-Mübdi') ve sonra tekrar hayat veren (el-Müîd) olan Hakk'ın taayyünleri hakkında soru sorarlar. Ölüp kemik ve ceset haline geldikten sonra bizi kim diriltecek? قُلْ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ: **Sizi ilk olarak yaratan, de,** sizi adem gizliliğinden öyle bir ızhârla ızhâr eden ki, madde ve müddet olarak öncesi olmaksızın sizi yaratıp varlık veren için bu daha kolaydır. Senden bu sözü işitince, فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُءُوسَهُمْ: **Sana istihzâ ile başlarını sallayacaklar,** ey Allah tarafından bu haddi aşmış helak olucu kişileri ilzâm için desteklenmiş olan (Nebî)! Onlar, kibir ve inat çölünde hareket ederler ve başlarını 'bu imkânsız' dercesine alayla sallarlar, sonra da, وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ: **Bu ne zaman, derler,** senin gibi eski peygamberler de bunu haber veriyorlardı,

... قُلْ عَسٰٓى اَنْ يَكُونَ قَرِيبًا ﴿٥١﴾ يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ
اِنْ لَبِثْتُمْ اِلَّا قَلِيلًا ﴿٥٢﴾ وَقُلْ لِعِبَادِى يَقُولُوا الَّتِى هِىَ اَحْسَنُ اِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ
بَيْنَهُمْ ....

ancak, daha hâlâ meydana gelmedi. Şimdi sen de aynı şeyi iddiâ ediyorsun, ancak bu da meydana gelmeyecek. Bu salt bir iddiadır, meydana gelmesi söz konusu değildir, derler. Böyle diyenlere, قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا: **Belki de yakındır, de (51),** ey ekmel-i Rusül! Onlara de ki; risâlet ve teşrî hıtâma erip, din binası tamamlanınca onun vukûu yakındır. Ey kıyâmet ve haşre inanan sadık mü'minler! Onu bekleyin, gözetleyin.

يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ: **Sizi çağıracağı gün, O'na kemâli edeple icâbet edersiniz,** yani Allah Teâlâ ba's ve haşr için davet edince, itâatkar bir şekilde ve içtenlikle O'nun kemâl-i kudretini ve kuvvetini kabullenerek icabet edersiniz. وَتَظُنُّونَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلاَّ قَلِيلاً: **Ve sadece az bir zaman kaldığınızı zannedersiniz (52),** yani neş'et-i ûlâ olan dünyada kaldığınız zamanı tüm şiddet ve güçlüklerine rağmen küçümser ve kısa bulursunuz.

وَقُلْ لِعِبَادِي: **Kullarıma de ki,** Ey ekmel-i Rusül! Dünyada ve ahirette, şe'nlerime ve tecellîlerim yoluyla zuhûruma yakînen inanan kullarıma va'z u nasîhat ve hatırlatma yoluyla, ahlaklarını güzelleştirmek ve bâtınlarını tasfiye etmek için şöyle söyle: يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ: **Sözün en güzelini söylesinler,** tüm müminler, gaflet ve dalalet denizinde kendini kaybetmiş olanlara tebliğde bulunma arzusunda oldukları zaman, onlara olan merhametleri sebebiyle ve onların kalplerini yumuşatmak için hatırlatmada bulundukları vakit, fayda bakımından en güzel, en yumuşak, en tamam ve kabul edilmeye en yakın olan sözü söylesinler. Yoksa şeytana kapı aralayan sert ve haşin söz söylemesinler. إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ: **Şeytan onları bir birine karşı kışkırtır,** saptıran, iğvâ eden şeytan, mürid ve mürşid arasına fitne koyar ve işi kavga ve çatışmaya getirene değin tahrik ve kışkırtmalarına devam eder. Ve ayrıca nübüvvet ve risâlet işinden amaçlanan hikmeti ortadan kaldıran husûmetler koyar.

... بَيْنَهُمْۜ اِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿٥٣﴾ رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِكُمْۜ اِنْ يَشَأْ
يَرْحَمْكُمْ اَوْ اِنْ يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْۜ وَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلاً ﴿٥٤﴾

Kötü sözün sonucu genellikle buraya gelir ve sonuçta aslî amaç kaybolur. إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلإِنسَانِ عَدُوًّا مُّبِينًا: **Muhakkak ki, şeytan, insan için açık bir düşmandır (53),** zira onun çamurunda, yaratılışında insan için zâhirî bir düşmanlık ve sürekli fitnelik vardır. Ve aslâ düşmanlığının defi için ricada bulunmaz.

Ey hidâyete ermiş nasihatçiler! İnsanları Hakk'ın yoluna davet ederken yanlış bir yol tutmayın, haşin de olmayın. Ayrıca onları irşad ederken ve hidayet yollarını gösterirken aşırıya gitmeyin. Zira sizin üzerinize düşen tebliğiyle emrolunduğunuz şeyleri ulaştırmaktır. Yoksa elbette onların doğru yola erişmesi ve hidâyet bulmasına sizin gücünüz ve tâkatiniz yetmez. Bizim, onların isti'dâtlarını ve kâbiliyyetlerini bildiğimizse açık bir husustur. Ey nasihatçiler! Sizinse onları (isti'dâtları ve kâbiliyyetleri) bilmeniz söz konusu değildir.

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ: **Rabbiniz sizi daha iyi bilir,** ma'rifet ve îman fıtratı üzere sizi terbiye eden Rabbiniz, إِنْ يَشَأْ يَرْحَمْكُمْ أَوْ إِنْ يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْ: **Dilerse size merhamet eder, dilerse size azâb eder,** yani eğer hidâyetinizi dilerse, cömertliğinin gereği olarak merhamet eder ve sizi îmânı kabule ve irfânı elde etmeye fazlı ve inâyetinin bir gereği olarak muvaffak kılar. Veya sizi azâba uğratmak isterse, o zaman da sizi mahrûmiyet ve terk edilmişlik çölünde şeytana uymuş ve dolayısıyla hüsrâna ve başarısızlığa uğramış olarak, yoldan çıkartarak baki kılar. وَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ: **Ve seni onlara göndermedik,** hulâsâ, ey ekmel-i Rusül, yaratılmışların en faziletlisi! Sen olmasan âlemleri yaratmazdım. Bundan dolayıdır ki, âlemdeki herkes, senin ihâta eden/kuşatan ve câmî'/kapsayan mertebene bağımlıdır. Ve sen insanlara, وَكِيلاً: **Vekil olarak (54),** yani onların işleri sana vekâlet edilsin diye de gönderilmiş değilsin. Sen şayet bir kısmının hidâyetini bir kısmının da dalâletini istesen şüphesiz bu gerçekleşir. Ancak biz seni müjleyen ve korkutan bir tebliğci/mübelliğ olarak gönderdik. Tebliğ etme sana, ıslah etme ve ifsad etme ise bize aittir. Zira biz, mazharlarımızdan ve yarattıklarımızdan ....

وَرَبُّكَ اَعْلَمُ بِمَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيّ۪نَ عَلٰى
بَعْضٍ وَاٰتَيْنَا دَاوُ۫دَ زَبُورًا ﴿٥٥﴾ قُلِ ادْعُوا الَّذ۪ينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِه۪ فَلَا
يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْو۪يلًا ﴿٥٦﴾

tamamen müstağnî olmamız dolayısıyla, gerek mülkümüzde gerek melekûtümüzde, gerek şehâdetimizde, gerek gaybımızda, gerek ceberûtumuzda, gerekse lâhûtumuzda ki işleri düzenlemede tamamen özgürüz.

وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ: **Rabbin göklerde ve yerde olan kimseyi en iyi bilendir,** ey ekmel-i Rusül! Semâda ki ve yer yüzündeki meleklerin isti'dâtlarını ve süflî âleme ait olan insan ve cinlerin kâbiliyyetlerini Rabbin en iyi bilendir. وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ: **Biz bir kısım nebîyi diğer bir kısmına üstün kıldık,** bütün kullarımızın isti'dâtlarını bilmemizden dolayı, sünnet-i seniyye ve haslet-i hamîde içindir ki, İbrâhim'i hullet/dostluk, tam manada bir hilim ve bağrı yanıklık vasfı ile üstün kılmış, Mûsâ'yı teklîmle/Hakk'la konuşmayla, İsâ (a.s.)'ı peygamberliğinden önce ve sonra, semaya yükselme, konuşma çağında olmamasına rağmen konuşma, babasız dünyaya gelme gibi mucize ve kerâmetlerle tafdil etmişizdir. Efendimiz Muhammed (s.a.v.)'e gelince, onun ayı ikiye ayırması ve mi'râca çıkması, Süleyman (a.s.)'ın da büyük bir mülke sahip olması yine bu faziletlerden bazılarıdır. وَ: **Ve,** yine üstün kıldığımız hasletlerden olmak üzere, آتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا: **Dâvûd'a da Zebûr'u verdik (55),** ona pek çok hikmetler ve güzel konuşmayı verdik. Özellikle de risâletin mührü olan Efendimiz Muhammed (s.a.v.)'in zuhûrunu, tüm dinleri ve kitapları nesh edeceğini, ümmetinin en şerefli ümmet, dîninin de en kâmil din olduğunu haber vermesi için.

قُلْ: **De ki,** ey ekmel-i Rusül, Allah'tan başka ilahlara dua eden ve onlara sanki Allah'a ibadet ediyormuşçasına ibadet eden müşriklere âcziyetlerini hatırlatırcasına ve paylayarak şöyle de, ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ: **Allah'tan başka (ilah olduğunu) iddiâ ettiklerinize yalvarın,** belâ, ezâ ve cefâ geldiği zaman Allah'ın dışındaki ilahlara yalvarın da sizi sıkıntıdan musibetten kurtarsınlar. Onlara ne kadar dua ve teveccüh ederseniz edin, onlar فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا: **Sizden ne ......**

أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ اِلٰى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ وَيَرْجُونَ
رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُؕ اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾ وَاِنْ مِنْ قَرْيَةٍ
اِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ اَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًاؕ كَانَ
ذٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾

zararı def edebilirler ne de değiştirebilirler (56), yani sizden hatta kendilerinden bile zararı def edemedikleri gibi bunu sizden bir başkasına da yönlendiremezler.

Zira, أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ: **Onların dua ettikleri,** o fakir ve zayıfların, ilah oldukları iddiâsıyla dua ettikleri melekler, Îsâ ve Uzeyr (a.s.), يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ: **Rablerine, hangisi daha yakın diye vesile ararlar,** fakirlik ve ihtiyaçlarının çokluğundan ötürü kendilerini 'adem' karanlığından ortaya çıkaran, yaratan Rablerine, salih ameller gibi, makbul ve razı olunmuş ahlak gibi şeylerle Allah'a daha yakın ve O'nun katında daha makbul vesile ararlar ki, Allah onları ızhâr etsin. Ayrıca, وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ: **O'nun rahmetini ister, azabından da korkarlar,** bununla birlikte münâcâtlarında ve halvetlerinde O'nun lütfunun ve fazlının gereği olan rahmetini umar, kahrının ve adâletinin gereği olan azabından da çekinirler. Zira إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا: **Rabbinin azabı gerçekten sakınılması gerekendir (57),** ister nebî olsun ister velî, teklife muhatap olan bütün mükelleflerin sakınması gerekir.

Sonra Cenâb-ı Hak şöyle buyurdu:

وَإِنْ مِنْ قَرْيَةٍ إِلاَّ نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا: **Hiçbir memleket yoktur ki, kıyamet gününden önce halkını helak etmeyelim veya şiddetli bir azapla cezalandırmayalım,** yani helâk olan hiç bir ülke/topluluk yoktur ki, batırarak, silerek, depremle, taûn hastalığı vb. gibi şeylerle onları helak etmeyelim veya öldürme, gasp, esâret gibi imtihan, eziyet ve musîbet türleri ile azâb etmeyelim, كَانَ ذَٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا: **Bu, kitapta yazılmıştır (58),** helâk etmemiz ve azap edecek olmamız, ilim hazretinden/mertebesinden ve kazâmızın bulunduğu

وَمَا مَنَعَنَٓا اَنْ نُرْسِلَ بِالْاٰيَاتِ اِلَّٓا اَنْ كَذَّبَ بِهَا الْاَوَّلُونَۜ وَاٰتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَاۜ وَمَا نُرْسِلُ بِالْاٰيَاتِ اِلَّا تَخْوِيفًا ﴿٥٩﴾

Levh'ten ibâret bulunan Kitap'ta aslâ bir muhalefet olmayacak şekilde tafsîlatlıca yazılmıştır.

وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ: **Bizi ayetler (mu'cizeler) göndermekten alıkoyan şey,** ey ekmel-i Rusül! Biz sana ortaya koyacağın mu'cizeler göndermekten ve vermekten sakınıyor değiliz, إِلاَّ أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ: **Ancak önceki ümmetler bunları yalanlamışlardı,** geçmiş ümmetler istedikleri meydana geldikten sonra serkeşlikle ve inatla karşı geldiler. Biz de bu yalanlamaları sebebiyle onların kökünü kuruttuk. Zira bizim kadim sünnetimiz ve hâlâ devam etmekte olan âdetimiz, istekleri yerine geldikten sonra nebîlerimizi yalanlamaya devam edenlerin kökünün kurutulmasıdır. Sana gelince senden istekte bulunan bu kişilerin istekleri yerine getirilse yine de seni yalanlayacaklardır. O zaman bizim de sünetullahın gereği olarak onları helak edip, yok etmemiz gerekecektir. Fakat 'seni yalanlayanlardan dünyada intikam almayacağımız ḥususu da geçmiş hükmümüzün bir gereğidir. Zira onların bir kısmı iman eder, bir kısmı da mü'min çocuklar dünyaya getirir. Bundan dolayı onların isteklerini yerine getirmedik. وَ: **Ve,** eğer onlar, bizim zikrettiğimiz hususlarda mütereddit davranırlarsa, kendilerine, bazı uzak bölgelerde tanıklar huzurunda geçmiş ümmetler için meydana gelmiş olan kıssalarımızı hatırlat ve onlara, آتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً: **Semûd'e** nasıl **göz göre göre dişi deve verdiğimizi,** hatırlat. Onlar nebîmiz Sâlih (a.s)'dan, seçtikleri bir taştan deve çıkartmasını istediler, o da Allah'ın izni ve kudreti ile gözlerinin önünde çıkarttı, فَظَلَمُوا بِهَا: **Onunla kendilerine zulmettiler,** yani Salih (a.s.)'ın diliyle Hak Sübhânehû ve Teâlâ onlara, o deveyi muhafaza etmelerini ve itina göstermelerini emrettiği halde onlar, onu yalanladılar ve deveyi de boğazladılar. Biz de bundan dolayı onları yok ettik. Geçmiş ümmetlerden bunun gibi bizden mucize istedikten sonra yalanlamaları sebebiyle helâk olan sayılamayacak kadar çok örnek vardır. وَمَانُرْسِلُ بِالْآيَاتِ إِلاَّ تَخْوِيفًا: **Biz mucizeleri sadece korkutmak için göndeririz (59),** özet olarak söyleyecek olursak, biz, istedikleri ....

وَاِذْ قُلْنَا لَكَ اِنَّ رَبَّكَ اَحَاطَ بِالنَّاسِۜ وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّت۪ٓي اَرَيْنَاكَ اِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْاٰنِۜ ....

mucizeleri onlara, helâk eden şiddetli bir yok edişten haberdâr etmek için veririz.

وَإِذْ قُلْنَا لَكَ: **Ve sana demiştik ki,** sana, düşmanlarının sayısının, teçhîzâtlarının seni üzmemesi, güçlerinin seni korkutmaması gerektiğini teselli babında şöyle söylediğimizi müminlere hatırlat, إِنَّ رَبَّكَ: **Muhakkak ki Rabbin,** risâlet-i âmme/cümle insanların ve cinlerin resûlü olman için tüm insanlar arasından seni seçmiştir. أَحَاطَ بِالنَّاسِ: **İnsanları ihâta etmiştir/kuşatmıştır,** Rabbin, mahlûkâtın gölgelerini himayesine alarak kuşatmıştır. Onlar, O'nun kudreti altındadır ve onlara irâdesine göre dilediğini yapar. O zaman sana düşen korku ve endişe taşımadan emredildiğin şeyi yerine getirmendir. Neticede üstünlük ve galibiyet senindir. وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ: **Ve sana gösterdiğimiz o görüntüleri,** Bedir kuyusu civarına gelince sen, parmağınla işaret ederek şöyle diyordun: "Burası filanın öleceği yer, şurası filanın öleceği yerdir."[12] Senin parmağınla işaret ederek ölüm yerlerini haber vermen Kureyş'e intikal edince seninle dalda geçtiler, bazı müminler de bunu imkansız gördü. Halbuki biz bunu, إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ: **İnsanlar için bir fitne/imtihan kıldık,** yani sana iman edip sözlerini tasdik mi edecekler yoksa seni yalanlayıp inkara mı kalkışacaklar diye. Sonra sana rüyanda gösterildiği üzere iş cereyân edince, müminlerin imânı ve ihlâsı arttı, kalpleri bu olayla huzur buldu. Kâfirlere gelince, bu onların parçalanmasına ve nifaklarının artmasına sebep oldu. Nitekim senin yaptığın işi, inat ve kibirlerinden ötürü sihre, kehânete ve gayptan haber vermeye nisbet ettiler. وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ: **Kur'an'da lanetlenmiş ağacı da** (insanlar için imtihan kıldık), yani tadıp yiyen herkesin lanetleneceği o

[12] Bu hadis, Müslim'in, *Sahîh*'inde rivayet etmiş olduğu uzun bir hadisin bir kısmıdır. (*Bedir Gazvesi*, III/143; hadis no: 1729) Ayrıca, İbn Hibban'ın *Sahîh*'inde (XI/24, hadis no: 4722) Ebû Dâvud'un, *Sünen*'inde (*Akrabalık İlişkisi Bulunan Esirin Ele Geçirilmesi*, III/58, hadis no: 2681) vd. Bu hadisin tarikleri ve farklı lafızları için bkz. *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid, Bedir Gazvesi*, VI/80.

... وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ اِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا ﴿٦٠﴾

kerih ağaç, cehennem vadilerinde yetişen zakkumdur. Kur'an'da da lanetlenmiştir ki, müminlerin kendilerini ona yaklaştıracak ve dolayısıyla ondan yemelerini gerektirecek olan amellerden sakınmaları için. Halbuki o ağaç insanlar için bir fitnedir. Nitekim Kureyş bu ağacı işitince, onu da Resûlullah'la (s.a.v.) eğlenme ve dalga geçme meselesi haline getirdi. Hatta Ebû Cehil: "Muhammed bizi taşı bile yakan bir ateşle korkutuyor. Onun iddiasına göre, o ateş, bir ağaçta yetişmektedir. Hâlbuki siz de bilirsiniz ki, ateş ağacı yakar. Bunlar su götürmez saçma sözlerdir" demişti. Şimdi, şunu bil ki, dînî emirlerin tamamı taabbudî'-dir. Bu emirlerde aklî bir yön olsa da olmasa da sâdık olan ve tasdîk edilmiş olana tam bir itâat ve teslîmiyet gerekir. Ağacın ateşte yetişmesi aklen de imkânsız değildir. Zira hayvanın ateşte var olması, nebâtın orada var olmasından daha uzak bir şeydir. Balığın suda yaşayıp, çıktığı zaman öldüğü gibi, ateşte yaşayan ve çıktığı zaman ölen 'semendel'in[13] hikâyesi meşhur ve herkesçe malumdur. Onun tüyü kirlendiği zaman ateşe atılır ve sağ salim çıkartıldığı zaman eskisinden daha temiz olur. Böylece insanlar onu mendil olarak kullanırlar. Bunun gerçekliği hakkında şüpheye mahal yoktur. Bundan daha enteresan olan şudur ki, deve kuşu ateş parçası, kor veya nar gibi yanan bir demiri yuttuğu zaman asla kendisine bu zarar vermez. وَنُخَوِّفُهُمْ: **Ve onları korkutarak uyarıyoruz,** o haddi aşanların kalplerinin katılığı ve perdelerinin kalın olmasından dolayı onları türlü dünyevî ve uhrevî korkularla îkâz ediyoruz. Ancak bu, فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلاَّ طُغْيَانًا كَبِيرًا: **Onların azgınlıklarını artırmadan başka fayda vermiyor (60),** bu ürkütücü tehditler, sapkınlıklarını ve küstahlıklarını son raddeye getirmekten başka bir sonuç vermemiştir.

وَ: **Ve,** o kafirlerin, peygambere karşı gelişleri şeytanın kendilerini ayartmasından ve yaptıklarını güzel göstermesinden başka bir şey değildir. O ise bunu kendisiyle insanoğlu arasındaki kadim düşmanlık

[13] Bazı yazmalarda, 'semender' olarak geçmektedir. *Kâmûsu'l-Muhît*'te, semender ve semeyder olarak geçer ve hayvan manasınadır. (Bu hayvanı Fîruzâbâdî, Hint'te yaşayan ve ateşin yakmadığı bir kuş türü olarak bildirmektedir. Bkz. Fîruzâbâdî, *Kâmûsu'l-Muhît*, Dâru'l-Fikr, 1995/1415, s. 915, çev.)

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا اِلَّٓا اِبْلِيسَؕ قَالَ ءَاَسْجُدُ لِمَنْ
خَلَقْتَ طِينًاۚ ﴿٦١﴾ قَالَ اَرَاَيْتَكَ هٰذَا الَّذٖى كَرَّمْتَ عَلَيَّۘ ....

ve devam ede gelen husûmet sebebiyle yapmaktadır. إِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ: **Meleklere, Âdem'e secde edin dediğimiz zamanı** hatırla, onların hepsi Âdem'in hilâfet ve niyâbete layık olmadığı hususundaki delillerini ve huccetlerini getirdikten sonra Âdem'e secde etmeye mecbur edildiler. Onun yanında ezik düştükleri gibi onun hakkında mücadele de edemediler. Zira biz onu kesinkes hilâfetimize layık görmüştük. فَسَجَدُوا: **Bunun üzerine hepsi secde etti,** deliller serdetmede aşırı gittiklerinin farkına varınca, Cenâb-ı Hak'tan utanarak ve emrinden yüz çevirmiş oldukları için kahrından korkarak, O'nun bu vücûbî emrine imtisâlen tevâzû ve hürmet secdesi ettiler. Onlardan bu emire, إِلَّا إِبْلِيسَ: **İblis dışında** karşı çıkan olmadı. O ise inkârında ısrarcı olduğu gibi emredilene itâate de yanaşmadı. Hatta tartışma ve çekişmeyi uzattı ve قَالَ: **Dedi ki,** kendini ayrı tutarak ve (emredildiği şeye itâati) reddederek, أَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا: **Topraktan yaratılana mı secde edeceğim (61),** yapı olarak şerefli ve tabiatında yücelik olan ben, çürümüş çamurdan yaratıp şekil verdiğin ve şeref ve yücelikten yoksun olan kimse yüzünden mi seviyemi düşüreceğim. Bu geride olanın tercih edilmesi ve daha düşük olanın yüceltilmesinden başka bir şey değildir.

Sonra Cenâb-ı Hak onu huzurundan kovdu, melekler arasından çıkardı ve ebedî olarak lanetledi. Şeytanın kabul edilmekten ümidi kalmayınca, قَالَ: **Dedi ki,** İblis edepsiz bir şekilde Allah'a karşı gelerek ve durumu kabullenmeyerek şöyle sordu, أَرَأَيْتَكَ هَذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ: **Bana tekrim ettiğin/üstün kıldığın şunu görüyor musun?** Âdem'den hakâretâne ve küçümseyerek söz etti. Sonra da şöyle dedi: Benden ona secde etmemi emrettin ve onun yüzünden beni ebedî olarak huzûrundan kovdun. Binâenaleyh, o sana ibadet edecek, seni tanıyacak, senin hakîkî tevhîdinle muvahhid olarak gereği gibi seni takdîs ve tenzîh edecek ve de senin kadr u kıymetini olması gerektiği gibi idrâk edecek.

... لَئِنْ اَخَّرْتَنِ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَاَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُٓ اِلَّا قَلٖيلًا ﴿٦٢﴾ قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَاِنَّ جَهَنَّمَ جَزَٓاؤُ۬كُمْ جَزَٓاءً مَوْفُورًا ﴿٦٣﴾

Azametin ve Celâlin üzere yemin ederim ki, لَئِنْ أَخَّرْتَنِي إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ: **Eğer bana** onların arasında **kıyamete kadar mühlet verirsen onun zürriyetini hükmüm altına alacağım,** yani Sana amellerin arz edileceği zamana kadar beni bırakırsan onları kesinlikle ayartacağım ve isimleri müminler defterinden silinene kadar onlarla uğraşıp saptırmaya devam edeceğim. Hal böyle olunca, mükâşefe ve müşâhade ehli âriflerin durumu nasıldır? Zira, onların (Âdemoğlunun) terkibi, bünyeleri türlü türlü fesatları, isyan ve dalaletleri gerektirir. Benim oraya girebileceğim pek çok 'girişler' vardır. Oralardan girer, onlara vesvese verir ve onları doğru yoldan ve akl-ı selimden saptırana kadar ayartmaya devam ederim. إِلاَّ قَلِيلاً: **Pek azı müstesnâ (62),** onların az bir kısmı ise ne için yaratıldılarsa, o hususta sâbittirler, benim onları iğvâ etmeye gücüm yetmez. Zira onlar 'Senin' tarafından desteklenmekte, 'Senin' muvaffak kılmanla başarılı olmaktadırlar.

Sonra Cenâb-ı Hak ondan bunları işitince, قَالَ: **Dedi ki,** Hak Sübhânehû ve Teâlâ ona kızarak ve gazaplanarak ve en şiddetli bir uzaklaştırma ile onu kovarak, اذْهَبْ: **Defol**, ey melun, sana onların arasında kıyamet saatine kadar kalma izni... Onlara ne yapabiliyorsan yap bakalım, فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ: **Onlardan kim sana tâbi olursa,** onları tevhid ve marifet üzere yarattığımız, ayrıca kendilerini uyararak, doğru yolu gösterecek Peygamberler gönderdiğimiz, dahası onlara mebde ve meâd (yaratılışı ve ahireti) açıklayan kitaplar indirdiğimiz halde, eğer peygamberleri ve kitapları bir kenara bırakarak sana uyacak, senin izini takip edecek olurlarsa, işte o zaman onlar sâlih kullarımız zümresini terk etmiş olurlar. O zaman da, sana katılmış olmaları dolayısıyla, senin ve avânenin hak etmiş olduğu cezayı onlarda hak etmiş olurlar. فَإِنَّ جَهَنَّمَ: **Şüphesiz cehennem,** kovulma, mahrûmiyet, envâı çeşit zillet ve terk edilme olan cehennem, işte o zaman, جَزَاؤُكُمْ جَزَاءً مَوْفُورًا:, **Mükemmel bir cezâ olarak sizin cezânızdır (63),** yani tâbi olanıyla, tâbi ....

وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَاَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ
وَشَارِكْهُمْ فِى الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ وَعِدْهُمْ ....

olunanıyla; yoldan çıkanıyla da, yoldan çıkartanıyla. Cezanız, bol bol, tam bir şekilde, artıracak bir yeri kalmayacak şekilde ebediyen.

وَ: **Ve,** sen, hem kendi cezanı hem de sana tâbi olanların cezâsını işittin. Artık, اسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ: **Onlardan gücünün yettiklerini sesinle harekete geçir,** ey kovulmuş melun, onlardan hak yoldan saptırmaya gücünün yettiklerini, sâbit ve yerleşik oldukları tevhid caddesindeki yerlerinden sarsarak hareket ettir. Zira onlar, imanlarının son derece zayıf olması hasebiyle sadece sesinle bile yoldan çıkarlar. وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ: **Süvarilerin ve piyadelerinle onlara gürültü et,** eğer onların rusûhu/derin bilgili olmaları ve hep birden imanda karar kılmış olmaları sebebiyle, bunu sesinle gerçekleştirmeye, onlara baskın gelmeye gücün yetmez ise, o zaman da gerek binitli askerlerinle gerekse süvarilerinle onlara seslen. Yani, onları iman ve irfandan uzak kılıp zayıflatacak ne kadar hîle ve tuzağın varsa elinden geleni ardına bırakma, وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ: **Mallarda ve çocuklarda onlara ortak ol,** eğer onlarla birleşmek ve kardeşlik etmek istersen, onlara hırsızlığı, gaspı, yol kesmeyi, faizi ve zamanımızda hîle-i şeriyye olarak bilinen, fâsık mütefakkihlerce (fakih olmadığı halde öyleymiş gibi davrananlarca) konmuş olan meşhur hîleyi öğret. Allah onları habîs ve bayağı nefisleriyle baş başa bıraksın. Yine aynı şekilde onlarla çocuklar hususunda da ortak ol. Yani onlara ibâha (mübah kılmanın) ve istibâhanın (mübah görmenin) yolunu, nesebin bozulmasına ve suların karışmasına (zinaya) yol açan haramları helal saymayı da öğret. Nitekim onu, senin tayfandan olan hîlekâr ve sahtekar müteşeyyiha (sahte şeyhler) ortaya çıkarmıştır. Allah onları helâk etsin, kahretsin وَعِدْهُمْ: **Ve onlara vaatte bulun,** eğer istersen, onlara nefislerinin meyledeceği yalan vaatlerde bulun. Ve arzularının gerektirdiği şeylerden olan, mükellefiyetlerini terk etmelerini, farzlar, sünnetler, âdâb ve Hakk'a yaklaştıran nâfileler gibi meşakkatli amelleri yerine getirmemelerini ve ahreti inkar etmelerini sağla. Ayrıca o boş vaatler, hakkında sorumlu tutulacakları ve

... وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ اِلَّا غُرُورًا ﴿٦٤﴾ اِنَّ عِبَادٖى لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفٰى بِرَبِّكَ وَكٖيلًا ﴿٦٥﴾

---

ceza görecekleri işlere, cennet ve cehenneme sebebiyet verir. وَمَا يَعِدُهُمْ الشَّيْطَانُ إِلاَّ غُرُورًا: **Şeytan onlara aldanıştan başka ne vaatte bulunabilir ki (64)?** Malumdur ki, o ayartıcı, yoldan çıkarıcı şeytan, onlara batılı hak suretinde süsleyip güzel gibi göstermektedir. Ayrıca onların haklı ve hakîkat üzere oldukları iddiâsıyla onları iğrâ etmekte/ ayartmakta ve onları hak yoldan saptırmaktadır.

Şimdi, onları saptırmak adına; hîle, tuzak, entrika gibi ne istersen onlara yaptırmaya çalış ey harîs şeytan. Ve unutma ki, şayet onlar itminana, yakîne ermiş, tevhid ve irfan limanına demir atmış kimselerden iseler, yani bizim tarafımızdan buna muvaffak kılınmış iseler, senin peşine takılmazlar ve senin vesveselerinin ve hezeyanlarının onlar indinde hiçbir değeri yoktur. Ve onlar üzerinde asla senin sultan/hakimiyetin söz konusu değildir. Bununla birlikte, tarafımızdan (kalpleri) dalalet ve günah üzere damgalanmış ve mühürlenmiş ise, işte o zaman sana uyar peşin sıra gelirler. Dolayısıyla senin başına gelen onların da başına gelir. Onlar senin askerlerin ve teb'andır. Sözün özü şudur: Allah kime nur vermediyse, onun için nur yoktur.[14]

Sonra Cenâb-ı Hak buyurdu ki: إِنَّ عِبَادِي: **Muhakkak ki kullarım,** o hâlis kulları Hak Sübhânehû, ihlâslarının ve kendilerini Hakk'a has kılmalarının kemâliyyetinden dolayı kendisine izâfe etmiştir. لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ: **Onların üzerinde senin hiç bir yaptırım gücün yoktur,** ey dalâlete sürükleyen tahrikkâr! Onlar beni dost ve kefil edindikten sonra senin onlara huccet ve istila ile galip gelmen, onları tahakkümün altına alman söz konusu değildir. وَكَفَى بِرَبِّكَ وَكِيلاً: **Ve vekil olarak** yani koruyucu olarak **Rabbin sana yeter (65),** ihlas sahibi kullar, senin kışkırtma ve iğvâna karşı O'na tevekkül eder ve O'na ilticâ ederek sığınırlar. Ey kullukta samimi olan mümin kullar! Allah Teâlâ sizi o iblisten

---

[14] Nûr, 24/40.

رَبُّكُمُ الَّذٖى يُزْجٖى لَكُمُ الْفُلْكَ فِى الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهٖۜ اِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحٖيمًا ﴿٦٦﴾ وَاِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِى الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ اِلَّٓا اِيَّاهُۚ فَلَمَّا نَجّٰيكُمْ اِلَى الْبَرِّ اَعْرَضْتُمْۜ وَكَانَ الْاِنْسَانُ كَفُورًا ﴿٦٧﴾

nasıl korumasın; zira o melun size hem eziyet vermekte, hem de sizin kulluğunuzu hedef almaktadır.

رَبُّكُمْ الَّذِي يُزْجِي لَكُمْ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ: **Rabbiniz, lütfundan nasip arayasınız diye denizde gemileri sizin için sevk ediyor,** yani gemiyi sizin için kendisinden bir inâyet olarak kolaylıkla yürütüyor ve akıtıyor ki böylece, sizin için geniş tutmuş olduğu yaşam yollarını arayasınız. Bunlar ise, türlü türlü ticaretler, kazançlar ve oradan (denizden) muhtelif cevherlerin çıkarılması vb. şeylerdir. إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا: **Muhakkak ki O, size karşı çok merhametlidir (66),** Cenâb-ı Hak cömertliğindeki kemâliyyet ve rahmetindeki genişliği dolayısıyla size karşı müşfiktir/şefkatli müsamahalıdır. Özellikle de sizi yeryüzünde vekili kıldıktan sonra.

وَ: **Ve,** onların nefislerinde temerküz eden, sizin de kalplerinizde kök salan hususlardandır ki, إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ: **Denizde bir zarar sizi bulsa,** her hangi bir nedenden dolayı geminiz kırılsa ve batsa, siz de şaşırıp sersemleseniz, ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ: **Bütün yalvardıklarınız yok olur,** yani şayet karada olsanız ve yanınızda eşyanız, mallarınız tam olsa, kendisinden yardım dileyecekleriniz o anda kaybolur. إِلاَّ إِيَّاهُ: **Ancak Hak Teâlâ bundan münezzehtir,** zira O, sizden gâip olmaz ve sizi bırakmaz. Çünkü, size şah damarınızdan daha yakındır. فَلَمَّا نَجَّاكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ: **Bu sıkıntıdan kurtulup karaya vardığınız zaman da (O'ndan) yüz çevirirsiniz,** yani yine Cenâb-ı Hak'tan uzaklaşır ve yanınızdaki eşya ve önemsiz şeylere bağlanırsınız. وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا: **Zira insan çok nankördür (67),** fıtratının aslında, Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük vardır. Ayrıca, sabırsız yaratılmıştır. Ona bir zarar dokunduğu zaman Hakk'a karşı kuşkuludur. Kendisine hayır dokunduğu zaman

اَفَاَمِنْتُمْ اَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ اَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًاۙ ﴿٦٨﴾ اَمْ اَمِنْتُمْ اَنْ يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً اُخْرٰى فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُمْ بِمَا كَفَرْتُمْۙ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهٖ تَبِيعًا ﴿٦٩﴾

ise nankördür ve pintidir. O'na karşı inkarcı bir tutumla O'ndan yüz çevirir.

أَفَأَمِنتُمْ: **Garantiniz var mı?** Hak Sübhânehû ve Teâlâ sizi kurtardıktan sonra O'ndan yüz çeviriyorsunuz. Peki, karaya erişince O'nun kahrı ve gazabına karşı kendinizi nasıl güvende hissediyorsunuz. Zira Rabbin denizde olduğu gibi karada da sizi helâk etmeye kâdirdir. Bu arada, أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ: **Sizi yerin dibine geçirmeyeceğine,** yani Kârun'da olduğu gibi yeri üzerinize koyup sizi batırmayacağına, أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا: **Veya taşları üzerinize fırtınalarla göndermeyeceğine,** yani şiddetli bir rüzgarın Lût kavminde olduğu gibi size taşlar atıp recmetmeyeceğine karşı nasıl güvende olursunuz? ثُمَّ لاَ تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلاً: **Sonra kendinize bir vekil de bulamazsınız (68),** bu gibi belâlarla sizi karada yakalayıverecek olursak, bu gibi musîbetlerden sizi muhafaza edecek, onların hafifletilmesi ve kaldırılmasına karşı size şefaat edecek bir koruyucu da bulamazsınız.

أَمْ أَمِنتُمْ: **Yoksa şuna garantiniz var mı?** Ey ilâhî kaderi ve O'nun kudretinin kemâlini anlamaktan âciz olanlar, أَنْ يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً أُخْرَى: **Sizi oraya (deniz) bir başka sefer tekrar iâde etmesinden,** yani sizi denize dönmeye aklınızda/gündeminizde olmayan bir sebeple mecbur etmesinden, فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ: **Ve ardından üzerinize kırıp geçiren bir kasırga göndermesinden,** yani diğer defa da sizi yakalayıverip intikam almak için geminizi parçalayan bir rüzgar göndermesi, فَيُغْرِقَكُمْ بِمَا كَفَرْتُمْ: **Ve sizi inkarınız dolayısıyla boğmasından** güvende misiniz? Sizi o denizde birinci seferdeki olan şeyleri inkar etmenizden dolayı boğmasından emin misiniz? ثُمَّ لاَ تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا: **Sonra bize karşı öcünüzü almak üzere kendinize destekçide bulamazsınız (69),** yani kendinize yardımcı bulamazsınız, ki bizden öcünüzü ....

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾

intikamınızı alasınız. Size karşı yaptıklarımız bizden kısası gerektirir. Bizim eylemlerimizi geri çevirecek, reddedecek ve verdiğimiz hükmü bozacak hiçbir güç yoktur. Biz dilediğimizi yapar, dilediğimiz şekilde hüküm veririz.

Sonra Cenâb-ı Hak nimet verme kabîlinden dedi ki: وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ: **Âdemoğlunu yücelttik,** yani onu diğer tüm mahlûkâta saygınlık ve itibar nev'ileriyle üstün kıldık. Bunlar, güzel sûret ve sîret, mutedil mizaç, orta boy, ilâhî hazretlerden ilim hazreti demek olan Akl-ı Kül'den ayrılmış, taşmış olan akıl gibi şeylerdir. Yine o, kudret, irâde ve ilâhî zâtî sıfatlardan doğmuş olan diğer sıfatlarla (Hakk'ın) halîfesi ve nâibi olduğunu hisseder. وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ: **Onu karada da denizde de taşıdık,** at, deve, katır vb. gibi seçkin binitlerle karada ve yürüyüp giden gemilerle denizde taşıdık, وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ: **Ve onları temiz şeylerle rızıklandırdık,** sadece onlara has olmak üzere onları muktedir kılmamız ve onlara kazanç yolları hazırlamamız dolayısıyla elleriyle en iyi şeyleri kazanıyorlar, وَ: **Ve,** işin özü, فَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا: **Onları yarattıklarımızın birçoğundan gerçekten üstün kıldık (70),** az bir kısmı müstesna. Onlarda Cenâb-ı Hak'ın cemâlini ve celâlini müşâhade ile müstağrak olmuş, aşk akıllarını başlarından almış olan mukarreb/yakınlığa ermiş meleklerdir. Ama insan Allah'ın velâyetinde ve muhabbetinde aşka gark olursa, ayrıca Hakk'ın niyâbeti ve hilâfetinin sırrını mükâşefe ederse ki bundan irâdî bir ölümle 'fenâ mertebesine vâsıl olanlar' diye bahsedilir. İşte bu kimseler o meleklerden daha faziletli ve mertebe ve makam bakımından daha yüksektirler.

Onları üstün ve şerefli kılmamız, zâtımızdan kaynaklanan bir hikmete ve maslahata dayanmaktadır. O hikmet de, tüm kemal sıfatlarla ve cemâl ve celâl ile muttasıf olan zâtımızı kâmil bir mazharda (diğer bir nüshada, "aynada" şeklindedir) ve halifede mertebelerimizi tam manada görmek istememizdir. İşte onu bu yüce hikmet dolayısıyla üstün kıldık. Kim de bu yüce mertebeye ve yüksek dereceye, gönderdiğimiz peygamberler ve indirdiğimiz kitapların rehberliğiyle seyr u sülûk ile ....

يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ اُنَاسٍ بِاِمَامِهِمْۚ فَمَنْ اُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِه۪ فَاُو۬لٰٓئِكَ يَقْرَؤُ۫نَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَت۪يلًا ﴿٧١﴾

ulaşamazsa, o kişi o şerefli mertebeden tamamen düşmüş ve akıl ve basîret sahipleri kategorisinin dışına çıkmıştır.

O rüşt yolundan sapmış uzak düşmüş kimseler varya, onlar hayvanlar gibi ne için yaratıldıklarından bîhaberdirler. Hatta onlardan daha sapmış bir yoldadırlar. Bu ise, şimdi de gelecekte de ne kötü bir şeydir. Çünkü Allah kime nur vermediyse, onun için nûr yoktur.[15]

Ey ekmel-i Rusül! diğer tüm mahlûkâta üstün ve şerefli kılınmanızı hatırla: يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ اُنَاسٍ بِاِمَامِهِمْ: **O gün her topluluğu imamı/önderi ile beraber çağırırız,** yani onları ne gibi marifetler, hakîkatler ve bize ulaştıracak ameller kazandıklarını sorup öğrenmek için toplarız. Biz onlara doğru yolu gösterip hidâyete erdirecek indirdiğimiz kitaplar ve gönderdiğimiz peygamberler ile birlikte çağırırız. Bununla birlikte onların hayrını da şerrini de bir sahifede yazdık ki onlar oraya bu ikisi ile birlikte gelirler. Ve onlara bugün amel defterlerini veririz, فَمَنْ اُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِه: **Kimin ki sağdan verilirse,** onlara kitabın sağdan verilmesi, amellerinin hayırlı olduğuna ve halinin güzel olduğuna bir delildir. فَاُو۬لٰٓئِكَ يَقْرَؤُنَ كِتَابَهُمْ: **Onlar kitaplarını okurlar,** o makbul kullar sevinç içinde okurlar kitaplarını. Ve o defterlerinde yazan ne ise onun gereğince mükâfatlandırılacaklar. Hatta bu fazlımız ve inayetimizden dolayı kat kat fazlasıyla ve binlerce katıyla olacaktır. وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا: **Ve hurmanın üzerindeki çizgi kadar bile zulme uğramayacaklar (71),** onların amellerinin ecrinden, çekirdeğin üzerindeki siyah çizgi kadar veya parmaklar arasında kirden oluşmuş çizgi kadar bile eksilme olmaz.

وَ: **Ve,** kimin kitabı da soldan verilirse bu onun amellerinin şerli olduğuna ve o kişinin durumunun şimdide gelecektede vahim olduğunun alâmetidir. O şakîler de, kitaplarına bakarlar. Orada sadece türlü isyan ve günahlar bulurlar. Bunun üzerine onları okumamak adına yeis ve üzüntü ile gözlerini yumarlar. Cenâb-ı Hakk'ın adâletinin bir örneği

[15] Nûr, 24/40.

وَمَنْ كَانَ فٖى هٰذِهٖٓ اَعْمٰى فَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ اَعْمٰى وَاَضَلُّ سَبٖيلًا ﴿٧٢﴾ وَاِنْ
كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذٖٓى اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ لِتَفْتَرِىَ عَلَيْنَا غَيْرَهُۗ وَاِذًا
لَاتَّخَذُوكَ خَلٖيلًا ﴿٧٣﴾

olarak orada yazanın gereğini göreceklerdir. مَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى: **Kim bu dünyada âmâ olursa,** kim bu dünyada ilâhî zâtî sıfatların eserlerini mütalaadan/incelemeden ve O'nun sanatının harikaları üzerine ve hikmetlerinin ilgi çekici yönlerini ve de an be an O'nun tecellîlerinin ihtişamı üzerine düşünmede kör olursa, فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى: **O ahirette de âmâdır,** o ahirette de aynıdır. Zira dünya hayırları ekme yeri, ahiret ise hasat yeridir. Kim burada ekin ekmezse, hasat zamanında eli boş, aldanmış ve hayırlar bulmada âmâ olacaktır. وَأَضَلُّ سَبِيلًا: **Ve yolunu daha da şaşırmıştır (72),** (hayırların) tedârik ve telâfi yollarının elden kaçmasından dolayı hayretler içinde, dehşete kapılmış, tedirgin, şaşmış ve kederli bir hâle dûçâr olur.

Sonra Hak Sübhânehû ve Teâlâ kendisinde, küfür ve nifak ehlinin aldatmasıyla, Hak'tan başkasına güven ve meyil emâreleri zuhûr etmesi sebebiyle, habîbine uyarı ve te'dip sadedinde dedi ki: وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ: **Neredeyse onlar seni, bizim sana vahyettiğimizden uzaklaştırıp, ondan başka bir şeyi bize yakıştırman için aklını çeleceklerdi,** yani o kâfirler seni entrika ile vahyettiğimizden çevirmeye ve fitneye düşürmeyi umuyorlar. Sana indirdiğimiz kitapta emirler-nehiyler ve zâhirle bâtını güzelleştirmeye bağlı hükümleri indirdik. Onlarsa senden vahyettiğimizin dışındaki şeyleri arzu ediyorlar. وَإِذًا لَاتَّخَذُوكَ خَلِيلًا: **Öyle olsaydı o zaman seni kesin dost edinirlerdi (73),** sen şayet iftirâ ederek bizim sana vahyetmediğimiz onların nefislerinin arzu ettiği, kalplerinin râzı olacağı işlerle bize intisap etsen, o zaman bu intisabın vasıtasıyla sana iman ederlerdi.

Sakif'te şöyle dedikleri zaman (bu ayet) indirilmiştir: Bize özel davranmadıkça sana inanmayız. Zira böylece, diğer Araplara karşı iftihar edip övüneceğiz. Namazlarımızda zorlanıp toplanmayacağız. Lehimizde olan her türlü kâr bizimdir. Ama aleyhimizde olursa o bizden kaldırılmıştır. Mesela, Lât'tan faydalanmamıza bir sene izin vermen ve

وَلَوْ لَٓا اَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ اِلَيْهِمْ شَيْـًٔا قَلِيلاًۗ ﴿٧٤﴾ اِذًا لَاَذَقْنَاكَ
ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا ﴿٧٥﴾
وَاِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْاَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا ....

Mekke'yi haram kıldığın gibi vadilerimizi de haram kılman gibi. Eğer Araplar onlara niçin öyle davrandın derlerse; Allah bana bunun emretti, böyle yapmamı tavsiye etti dersin. Ve bu konuda bir ayet bekle. Şayet böyle yaparsan sana îman eder, seni tasdik ederiz. Ve seni dost ediniriz. Efendimiz bu sözler üzerine biraz tereddüt yaşadı ve biraz da onların iman etmesi ve kendisine tabi olmaları karşılığında gönlü buna meyletti. Bunun üzerine Cebrâîl (a.s.) geldi ve onu bu görüşünden çevirdi.

Cenâb-ı Hakk şöyle dedi: وَلَوْ لاَ أَنْ ثَبَّتْنَاكَ: **Şayet seni sebatkâr kılmasaydık,** ey ekmeli Rusül! Seni sadâkatinde ve temkîninde/ bulunduğun makamda destekleyip güçlü kılmasaydık, لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلاً: **Neredeyse onlara birazcık meyledecektin (74),** yani onların isteklerini yerine getirmeye meyletmeye yaklaşmıştın.

إذًا: **O zaman,** yani onların istek ve emellerini olumlu karşıladığın zaman, لأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ: **Sana hayatında da ölümünden sonra da iki kat acı tattırırdık.** Kim bu dünyada senin gibi bir şeyle gelirse onun azabının iki katını ve kim ahirette senin gibi bir şeyle gelirse onun da azabının iki katını. Kısaca, dünyada da ahirette de sâir insanlardan kim böyle bir şeyle gelirse onun azabının iki katını biz sana tattırırdık. Zira bir günah işlediği zaman ebrârın cezası, eşrârın/şerli kimselerin cezasının iki katı hatta daha da fazlasıdır. Bunun nedeni onların rüşd yolundan sapmalarının asla beklenmemesidir. Şayet sapacak olurlarsa, kendilerinden bozulma ve sapma beklenenlere göre iki kat cezayla yakalanıverirler. ثُمَّ: **Sonra,** senden intikamımızın (gereği) olarak seni yakaladıktan sonra, لاَ تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا: **Bize karşı** (kendin için) **bir yardımcı da bulamazsın (75),** bize karşı zaferini gösterecek ve azâbımızdan kurtulmanı sağlayacak bir destekçi de bulamazsın.

وَإِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا: **Az kalsın seni rahatsız ederek ülkeden çıkaracaklardı,** seni tahrik ederek, yerleştiğin yerden

... وَاِذًا لَا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿٧٦﴾ سُنَّةَ مَنْ قَدْ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا ﴿٧٧﴾

yani Mekke'den göçe ve ayrılmaya neredeyse mecbur bırakacaklardı. Nebiler ve Resuller, Şam diyarında ve Arz-ı Mukaddesede gönderilmişlerdir. Özellikle de dedelerin, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve onların çocukları ve torunları (Allah'ın salât ü selamı üzerlerine olsun) hepsi de orada gönderilmişlerdir. Mademki hepsi orada gönderilmişler, senin de oraya gitmen gerekir ki bizde sana inanalım ve senin risâletini tasdik edelim. Bu, hile ve tuzaktan başka bir şey değildir. Böylelikle seni Mekke'den çıkaracaklar ki reislik onlara kalsın. وَ: **Ve,** ey ekmeli Rusül! Mekke'den çıkmak seni kederlendirip üzmesin. Şayet sen oradan çıkacak olsaydın, إِذًا لَا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ إِلَّا قَلِيلًا: **Onlarda orada çok kalamazlardı (76),** yani az bir zaman kalırlardı. İş, Cenâb-ı Hakk'ın vadinin gereği üzere cereyân etti. Zira onlar, Peygamber (s.a.v.) hicret ettikten kısa bir müddet sonra Bedir'de öldürüldüler. Ey ekmeli Rusül olan Muhammed! Senin Mekke'den çıkarılman ve sen çıktıktan sonra onların helak olması bizce yeni bir şey değildir. Aksine kadim sünetimizden ve yürürlükte olan âdetlerimizdendir. Bu âdet, kendi içlerinden onlara gönderilen peygambere inat ve serkeşlikle karşı koyup, (yurtlarından) çıkaran ümmetlerin helak edilmesidir.

Bu, سُنَّةَ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا: **Senden önce gönderdiğimiz resuller hakkında da sünnetimizdir,** geçmiş peygamberlerin ümmetleri hakkında da konulmuş olan yasamızdır. Seni yalanlayan bu inatçılarla senin durumun da bunun aynısıdır. وَ: **Ve,** bu sünneti seniyye bizim tarafımızda dâimî olduktan sonra, لَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا: **Sünnetimizde bir değişiklik bulamazsın (77),** sen veya bir başkası, hikmetimizin mükemmel olmasından kaynaklanan yasamız gereği, tağyir ve tebdil bulamazsınız. Zira bizim öyle gizli hikmetlerimiz ve maslahatlarımız vardır ki onlara senin bile muttali olman söz konusu değildir. Zira onları biz kendimize ayırdık. Sana düşen şey, tüm vakitlerinde özellikle de yazılmış vakitlerde (farz namazlarda) teveccüh/yönelmen ve yaklaşmandır.

اَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِۜ اِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ
كَانَ مَشْهُودًا ﴿٧٨﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهٖ نَافِلَةً لَكَۗ عَسٰٓى اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ
مَقَامًا مَحْمُودًا ﴿٧٩﴾

Öyleyse, أَقِمْ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ: **Güneşin kaymasından gecenin karanlığı bastırana kadar namaz kıl,** güneş ufuktan çıktığı zamandan batıp karanlığı ortaya çıkana kadar. Tâ ki, onun ışığından hiçbir eser olmayacak şekilde. Bu bahsedilen mahdut zaman, öğlen namazı, ikindin namazı, akşam ve yatsı namazını barındırır. Bunların her birinin, şeriatin belirlediği üzere belirli bir zamanı vardır. وَقُرْآنَ الْفَجْرِ: **Ve kıraatiyle** (Kur'an'ın uzun okunmasıyla) **mümtaz olan sabah namazını,** yani sabah namazının kıyâmını, Kur'an'ı uzun tutarak uzat, إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا: **Zira sabah namazının kıraati gerçekten meşhûd'tür/tanıklık edilen bir vakittir (78),** o fecir/tan vakti, inkişâf-ı ma'nevî ve incilâ-i hakîkî habercisi olan suverî/zâhirî bir aydınlanmadır. Bu inkişâf-ı ma'nevî ve incilâ-i hakîkî Vücûd nurunun parlayarak çokluk ve başkalık (Allah'tan başka varlık varmış) hissi veren gölgeleri ve akisleri yok etmesinden ibarettir. Zâtî Vahdet sırlarını ve o sırların mükevvenât/yaratılmışlar üzerinde nasıl sereyân ettiğini açıklayan Kur'an'ın o vakit diliminde okunması, melekler ve insanlar ve cinlerin havâssınca; dahası, yabânî hayvanlardan kuşlara kadar tüm hayvanlar tarafından da şahit olunmaktadır. Bu arada tüm yaratılmış olanlar Hakk'a teveccüh ederler ve hem hâl ile hem de söz ile O'nu tesbih eder, O'na tehlîl/kelime-i tevhîd getirirler.

وَمِنْ اللَّيْلِ: **Gecenin bir kısmında,** eğer Hakk'a yakınlığının ve sevabının artmasını istersen gecenin bir bölümünde uykusuz kal. Yani Allah'ın rızasını umarak uykuyu terk et, فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ: **Sana has olmak üzere de teheccüt namazı kıl,** yani geceleyin kıraatini uzatarak teheccüt namazı kıl. Bu, senin kurbiyyet ve şanının yücelmesi için farzların üzerine yapacağın fazladan bir ameldir. عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا: **Böylece, Rabbin seni 'makâm-ı mahmûda' gönderir (79),** yani senin teheccüt namazındaki gayret ve azminden dolayı seni, yakınlık makamlarından ve visâl derecelerinden olan bir makama ulaştırır ki

وَقُلْ رَبِّ اَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَاَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا ﴿٨٠﴾

buna 'makâm-ı mahmûd' ismi verilmiştir. Çünkü bu makama ulaşan herkes övgüye layıktır. Bunun nedeni ise, bu makamın üstünde ne bir makamın olması, ne de bunun fevkinde bir mertebenin bulunmasıdır.

Ey sâlik, ey nâsik/dünyaya karşı zâhit olan kişi! Bu makama eriştikten sonra senin ikmal edip, arayacağın başka bir derece yoktur. Sen artık bir kâmil ve reşîtsin/olgunsun. Eğer ilhâm edilir ve Cenâb-ı Hakk tarafından izin verilirsen sen de nakıs kimseler için bir 'mürşid-i kâmil' olursun. Onları, cehennem derekelerine düşmelerine yol açan imkân gereksinimlerinden kurtarıp, Allah'ın sana ve onlara olan tevfîki sayesinde cennetlere ulaşmalarına O'nun izni ile O'nun katında şefaatçi olursun.

وَ: **Ve,** başta Allah'ın muvaffak kılması olmak üzere cehd ü gayretinle ve geceleyin teheccüt namazları ikâme etmenle yani Allah'ın, ulaştığın yüce makamları ve ulvî mertebeleri sana kolay kılmasıyla eriştikten sonra, قُلْ: **De ki,** Rabbine yakararak ve ilticâ ederek O'nun muvaffak kılmasıyla eriştiğin makamda daimî olmayı arzu ederek şöyle de: رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ: **Beni gireceğim yere doğrulukla girdir,** beni türlü kerem ve lütuflarla terbiye eden Rabbim, beni fazlının ve cömertliğinin bir neticesi olarak sabit bir menzile girdir, ki o menzil, izâfetleri ve çoklukları düşüren, 'makarr-ı tevhîd/tevhid makamı'dır. Beni git-geller (kararsızlıklar) olmadan ve renkten renge girmeden sabit olarak orada ebedî kıl. وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ: **Ve çıkacağım yerden doğrulukla çıkar,** yani beni 'benliğimin' ve 'aslımın' gerekliliklerinden tereddütsüz olarak çıkar ve bekâ (billah) ve likâ/kavuşma şerefine eriştiren 'fenâ'ya ulaştır. وَاجْعَلْ لِي: **Ve bana ihsan et,** benliğim bana karşı çıkıp, (nefsi) emmârem bana baskın geldiği zaman, مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا: **Tarafından bükülmez bir güç** ver **(80),** yani katî bir burhan, açık bir keşf ve tam bir müşâhade ver ki düşmanlarıma karşı bana yardım edecek, bana saldırdıkları zaman beni ellerinden kurtaracak birer yardımcı olsunlar.

وَقُلْ جَٓاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُۜ اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿٨١﴾ وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَٓاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَۙ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ اِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾

وَقُلْ: **Ve de ki,** keşf ve ıyân makamını kendine kesin olarak yer edindikten sonra şöyle de: جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ: **Hak geldi, batıl zâil oldu,** açık ve değişmez olan Hak geldi, Zât güneşi parladı. Bunun sonucunda ise, akisler ve gölgeler kaybolup aslî yapıları olan ademleri (yoklukları) üzere kalıcı olarak helak oldular. إِنَّ الْبَاطِلَ: **Zira batıl,** Hak suretinde ortaya çıkmış olan, aslında ise yok olmaya mahkum olan 'adem', كَانَ زَهُوقًا: (zaten) **Gelip geçicidir (81),** (batılın) Vücûd'da bir varlığının ve köklü bir yapısının var olduğu hayâl edilip vehmedilse de o, kendi nefsinde yok olmaya layık, zâtında müzmahil/giderek kaybolan ve ademi üzere bâkî olan bir şeydir. Ancak şu kadarı var ki, o hayal edilen varlıklar İlâhî Vücûdî tecellî parıltıları dışında varlık kokusu almamıştır. Ve onlarda bir şeyler parlar. Dolayısıyla perdeli olanlar da, onları var zannederler. Halbuki, Allah kime nur vermediyse, onun için nûr yoktur.[16] Sen, makamın olan makâm-ı mahmûd'a yerleştiğin zaman bol bol akan kaynağı da elde ettin.

وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ: **Ve Kur'an'dan indiriyoruz,** yani Tevhîd'de eriştiğin yüce mertebelerini açıklayan, beyân eden Kur'an'ı, halini yüceltme ve işini teyit etme babında (indiriyoruz). مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ: **Müminlere şifa ve rahmet olan öyle bir şey (indiriyoruz ki),** yaratılmış alemin darlığında, imkân zehirleriyle zehirlenmiş kalpler için, sana tâbî olmaları şerefine muvaffak olmaları dolayısıyla bir şifa vardır. Sana inananlara ve dinini ve kitabını tasdik edenlere inmiş bir şifa ve rahmettir. O kitabın bir şifa ve rahmet oluşu, kâbiliyyetleri ve isti'dâtları ölçüsünde,onda bulunan remizler ve işaretlerle rüşde erip, hakikatin üzerindeki perdenin kaldırılması içindir. Bu suretle, tevhid mesleklerine sülûk etmiş olanlara has olan o kitaptaki sırlar, anlaşılır ve idrak edilirler. وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا: **Zalimlerin de ancak zararını artırır (82),** onun (Kur'an'ın) koyduğu sınırlardan ve ahkâmının gereklerinden, ...

[16] Nûr, 24/40.

وَاِذَٓا اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِهٖۚ وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَؤُ۫سًا ﴿٨٣﴾

tekebbürden ve nefretten dolayı çıkanların zararları kendilerinedir. Bundan daha önemli olan şey ise Cenâb-ı Hakk'ın bir amaç dolayısıyla yaratmış olduğu hikmeti iptal etmektedir. O hikmette, ma'rifet ve tevhiddir ki bunlara ulaştıransa salih ameller ve Allah katında makbul olan ahlâk-ı hamîdedir.

Sonra Sübhân Teâlâ, insanın temâyülünü ve telvînini/halden hale girerek bir hâl üzere sâbit durmadığını haber verdiği gibi; zekâ ve aklının kendisinden kaynaklanmadığını, dâimâ Hakk'a muhtaç olduğunu da haber vermiştir. Ayrıca mebde ve meâdı hakkında derin düşünmediğini ve gerek dünyada gerekse ahirette Hakk'la ilişkilerinin nasıllığını bize bildirmiş ve şöyle demiştir:

وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنسَانِ: **İnsana nimet verdiğimiz zaman,** fazlımızın ve keremimizin bir tezâhürü olarak, fıtratlarında (Hakk'ı) unutma ve inkâr olanlara dahi nimet verdik ve onların da hayatlarını idâme yollarını geniş tuttuk. Buna rağmen, أَعْرَضَ: **Sırt çevirir,** bize sırtını döner ve teşekkür etmekten yüz çevirir. Ayrıca, inadı ve kibri sebebiyle bize sığınmaktan ve ilticâdan da uzak durur, وَنَأَى بِجَانِبِهِ: **Ve yan çizer,** yani inadında ki ifrat sebebiyle, sanki kendi kendisine yeten ve işlerinde özgürmüş gibi bizim ihsanımızı gizler ve bize sırt döner. Bize olan ihtiyacını aklına getirmez. Bundan dolayı işi bizimle cedel ve tartışmaya kadar getirir. Sonunda da; "ben yüce olan rabbim" der. Ancak وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَئُوسًا: **Kendisine bir kötülük dokunacak olsa da karamsarlığa düşer (83),** ona belâ, sıkıntı verse, darlık ve felaket üzerine üzerine gelse veya hadiseler ve musibetler onu bulsa, sabrının azlığından ve yakîninin ve düşüncesinin kıtlığından dolayı Allah'ın rahmetinden ümit keser. Öyle ki O'nun lütfunun ve fazlının genişliğine karşı ümidini yitirir. Her iki davranışta yani gerek kendini müstağni görme ve kibirlenme ifratı, gerekse aşırı derecede cesaret ve ümidini yitirme tefriti de yerilmiştir. Bu ikisi hem aklın hem de şeriatın ışığında tehlikeli davranışlardır.

قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِهٖۜ فَرَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ اَهْدٰى سَبِيلاً ﴿٨٤﴾

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِۜ قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّ۪ي ....

قُلْ: **De ki,** ey ekmel-i Rusül! Sırf hikmetten kaynaklanan, istikamet ve adaletten haber veren ve bunları (istikameti ve adaleti) temel alan şeyler söyle. كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ: **Herkes kendi mizacına göre hareket eder,** yani gerek Hakk'a götüren gerekse bâtıla, gerek sapmış gerekse hidâyet üzere olan (hepsi), sadece kendi hali ve vaktine uygun düşecek şekilde bir yol tutar. Zira herkes ne için yaratılmışsa o şey, tarafımızca kolaylaştırılmış ve muvaffak kılınmıştır. Bunun (kolaylaştırılan şeyin) doğru davranma veya yanlışa sapma olması veya hidâyet ve dalâlet olması arasında fark yoktur. Ey insanlar! İşin, durumun aslı hakkında sizin bilginiz yoktur. فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَى سَبِيلاً: **Bundan dolayı Rabbiniz en doğru yolu tutanı en iyi bilendir (84),** katında var olan ilmiyle Rabbiniz en sağlam, an açık ve en doğru yolu bilendir. İş böyle olunca, kişi için uygun olan yola başarılı kılan O'dur.

Sonra Cenâb-ı Hak habîbini teyit etme ve öğretme kabîlinden şöyle dedi: وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ: **Sana ruh hakkında soru soruyorlar,** yani ey ekmel-i Rusül! Hıristiyan ve yahudi fırkaları ile kalplerinde eğrilik ve sapma bulunanlar sana, cesetle ilintili olan, onu dirilten, onu irâde ve ihtiyâr ile hareket ettiren; cesetten ayrılınca da cesedin hayatiyetini kaybettiği, hareket edemediği ve bilincinin ve idrâkinin kesildiği 'ruh' hakkında soru soruyorlar. Özet olarak sana, onun cesetle olan alakası ve irtibatının 'nasıllığını' ve 'niçinliğini' ayrıca onun cesetten nasıl ayrıldığını sorduklarında, قُلْ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي: **Ruh, Rabbimin emrindedir, de,** bizâtihi ruh veya onun cisimle alakası veya da ruhun cisimden ayrılışının nasıllığı gibi tüm hususlar, mükevvenâtın yaratılmasına işâret eden Rabbinin emrinden sâdır olmuştur. O da 'kün/ol'[17] emridir ki, bu emrin yerine getirilmesindeki sürate delâlet etmektedir. Bu emrin gerektirdiği şeyin miktarı, keyfiyeti ve ruhun ayrılışına gelince bunları Allah Teâlâ gaybında saklamıştır. Kimseyi buna muttalî etmemiş ve şöyle ....

[17] "Bir şey yaratmak istediği zaman Onun yaptığı "Kün/Ol" demekten ibarettir. Hemen oluverir." Yâsîn, 36/82.

...وَمَٓا اُو۫ت۪يتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَل۪يلًا ﴿٨٥﴾ وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذ۪ٓي اَوْحَيْنَٓا
اِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِه۪ عَلَيْنَا وَك۪يلًاۙ ﴿٨٦﴾ اِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَۜ اِنَّ فَضْلَهُ كَانَ
عَلَيْكَ كَب۪يرًا ﴿٨٧﴾

buyurmuştur: وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلاَّ قَلِيلاً: **Size ilimden ancak az bir şey verilmiştir (85),** yani ey insanlar! Size, ruha müteallik olan ilmin sadece nasıllığı ve tahakkuku verilmiş yoksa niçinliği ve hakîkati bildirilmiş değildir. İnsanın eşyaya vukûfiyyeti kâbiliyeti ve isti'dâdı miktarıncadır. Aksi takdirde insanın bir hardal tanesinin bile hakîkatini, nasıl var olduğunu ve meydana gelişini bilmesi takat getirebileceği bir şey değildir. Durum böyle iken, ruhun hakîkati ve ruhun bedene nasıl taalluk ettiği (ruhun bedenle nasıl bir ilişkisi olduğu) nasıl bilinebilir?

Zevk ehlinden olan mükâşefe ehlinin, bedende perdenin açılmasına yönelik keşfte bulunmaları ve onu anlama gayretlerinden burada söylenebilecek en yüksek şey şudur: Eşyânın zâhir oluşunun, canlı oluşunun ayrıca onun büyümesinin ve yetişmesin kaynağı işte bu sirâyettir.

İşte bu söylediğimiz söylenebilecek şeyin en üst mertebesidir. Onun künhüne vâkıf olmak ise, beşerin kudretini aşan bir iştir. وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ: **Dilesek sana vahyettiğimizi de gideriveririz,** Celâlim hakkı için eğer dileğimiz ve muradımız tüm insanlığa yol gösteren Kur'an'ın giderilmesi olsa, muhakkak onu Mushaflardan siler, gönüllerden ve hatırlardan kaldırırız. ثُمَّ لاَ تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلاً: **Sonra bize karşı bir vekil de bulamazsın (86),** yani biz onu silip kazıdıktan sonra tekrar vahiy getirmen için bize karşı kendine bir yardımcı ve destekçi de bulamazsın.

إِلاَّ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ: **Ancak Rabbinden bir rahmet başka,** ey ekmel-i Rusül! Rabbinden neşet edip sana inen rahmet bunun dışındadır. Zira O'ndan bir şey istediğin zaman sana olan lütfu ve ihsanından dolayı (istediğini) verdi ve hâlâ veriyor. إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا: **Şüphesiz Rabbinin senin üzerindeki fazlı büyüktür (87),** yani Hak Sübhânehû ve Teâlâ'nın tüm insanlar içinden seni seçmesi, seni tüm nâsa göndermesi

قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰٓى اَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهٖ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَاَبٰٓى اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُورًا ﴿٨٩﴾

---

ayrıca her zaman seni teyit edip galip kılması gibi hususlar, bu iyilikler kabilinden olan şeylerdir.

Sonra bir takım inatçı kâfirler Kur'an hakkında; "Ey Muhammed! Dilesek biz de senin getirdiğin bu Kur'an'ın benzerini söyleriz. Sen ise onu iftirâ ederek Allah'a nisbet ediyorsun" dedikleri vakit şöyle nazil olmuştur: قُلْ: **De ki,** ey ekmel-i Rusül! Onlara vereceğin cevabı Allah'a yeminle tekit ederek de ki, Vallâhi, لَئِنْ اجْتَمَعَتْ الْإِنسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ: **İnsanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini meydana getirmek üzere bir araya gelseler,** onun karşıtları toplansalar, dünya ve ahiretin hallerini kapsayan, belâğat ve fesâhatin zirvesindeki böyle bir kitabı tek tek meydana getirmeleri mümkün olmadığı gibi, لاَ يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا: **Bir birlerine yardımcı olsalar bile onun bir benzerini asla getiremezler (88),** yani ondaki toplayıcılık, belâğî özellikler, lafız-mana uyumu, gerek nazmın gerekse mananın kısa ve özlü oluşu gibi hususlardan dolayı, o karşıtlar bir benzerini getirmek için el ele verip yardımlaşsalar, bu beşer kuvvetini aştığından dolayı yapılması mümkün bir şey değildir.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ: Allah'a yemin olsun ki, **biz** lafzî veya manâ olarak âciz kılan **bu Kur'an hakkında insanlar için türlü türlü misaller verdik,** tekrar ettik, yani Kur'ân'ın onları i'câzını (aciz bırakışını), beşerî çabanın gösterileceği bir şey/yer olmadığı ve şanının karalama ve yermeye elvermeyecek şekilde yüce olduğu hakkında orada türlü örnekler îrâd ettik. فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلاَّ كُفُورًا: **Ancak insanların çoğu yine de küfürde ısrar ettiler (89),** onu kabul etmekten kaçındıkları gibi i'câzı üzerine de kafa yormadılar. Onun hakkında delillerin ortaya konması ve tekrar edilen şahitler/işaretler haklı olarak kabul ve yakîni artıracağı yerde inkârı ve yalanlamayı artırmıştır.

وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْاَرْضِ يَنْبُوعًاۙ ﴿٩٠﴾ اَوْ تَكُونَ لَكَ
جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْاَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًاۙ ﴿٩١﴾ اَوْ تُسْقِطَ السَّمَٓاءَ
كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا اَوْ تَأْتِيَ بِاللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ قَبِيلًاۙ ﴿٩٢﴾

وَ: **Ve,** hem gayb hem şehâdet âlemini, icmâlî ve tafsîlî olarak kuşatan bu mu'cizenin ortaya çıkmasıyla birlikte bu sefer de, قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا: **Yerden bir pınar fışkırana değin sana asla inanmayız, dediler (90),** yani Mekke toprağından bir kaynak çıksın, biz ondan hem içelim, hem de onunla tüm ekinlerimizi ve ağaçlarımızı sulayalım gibi inat ve küstahlık ızhâr eden şeyler söylediler.

Buna ilave olarak أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَعِنَبٍ: **Veya senin hurma bahçen veya üzüm bağın olana kadar,** veya o Mekke toprağında özel olarak sulaması kolay hurma ve üzüm ağaçlarıyla dolu bir bostan olmalı, فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا: ki, **İçinden ırmaklar şarıl şarıl aksın (91),** yani o ırmaklar sayesinde sulamak bir külfet olmaktan çıksın, kolay bir şey olsun.

أَوْ: **Yahut,** bize bir mu'cize getirmelisin ki bizi iman etmeye mecbur etsin. Meselâ, تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللّٰهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا: **İddiâ ettiğin gibi göğü üzerimize parça parça düşürürsün veya Allah'ı ve melekleri âşikâr olarak bize getirirsin (92),** yani sen, "dilesek onları yerin dibine geçirir ya da göğü parçalayıp başlarına indirirdik"[18] buyuran Rabbinin sözüne atıfta bulunmuştun ya, yani iman edene kadar parça parça üzerlerine semayı düşürürüz diyerek. Ayrıca Kendisinden nübüvvet ve risalet iddiâsında bulunduğun Allah'ı (O celle celâluh, bundan münezzehtir) ve seninle Rabbin arasında elçilik ve vasıta olduklarını iddiâ ettiğin melekleri de ya hep birden veya da hissedilip görülebilecekleri şekilde karşımıza getir. Bunlardan başka sana iman etmemiz için şu da olabilir.

---

[18] Sebe, 34/9.

اَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ اَوْ تَرْقٰى فِى السَّمَٓاءِۜ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ
حَتّٰى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُهُۜ قُلْ سُبْحَانَ رَبّ۪ى هَلْ كُنْتُ اِلَّا بَشَرًا رَسُولًا
﴿٩٣﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُٓوا اِذْ جَٓاءَهُمُ الْهُدٰٓى ....

أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَى فِي السَّمَاءِ: **Veya senin altından bir evin olmalı veya da semâya yükselmelisin,** yani evin altın ve gümüş gibi kıymetli taşlarla dizayn edilmiş olmalı. Ayrıca sen herkesin gözü önünde hiçbir araç ve vasıta olmaksızın semâya yükselmelisin. وَ: **Ve,** sen yükseldikten sonra da, لَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُهُ: **Üzerimize okuyacağımız bir kitap/mektup indirmedikçe senin yükselişine inanacak değiliz,** bize Rabbinin katından isimlerimizi, bize olan davetini ve bizim seni tasdik etmemizi içeren, aramızda okuyup inanabileceğimiz bir mektup getirmedikçe sadece yükselişini ve göğe çıkışını dikkate alarak sana iman edecek değiliz. قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي: **Rabbim eksik sıfatlardan uzaktır, de,** ey ekmel-i Rusül! Onlardan bu gibi senin kuvvet ve tâkatinin yetmeyeceği yakışıksız istekler karşısında, hayretle ve bundan uzak durarak 'Sübhâne Rabbî/Rabbim eksik sıfatlardan münezzehtir' ve "O, kudretinde ortaklar bulunmasından da uzaktır" de. Bu saçma sapan istekler, sadece asıl olarak Cenâb-ı Hakk kudretiyle sâdır olabilecek şeylerdir. Cenâb-ı Hakk'ın irâdesi bunu mahlûkâtında veya bazı kullarında da zâhir kılabilir. Benim hakkımda ise böyle bir şey yaratmamıştır. Zira هَلْ كُنْتُ إِلاَّ بَشَرًا رَسُولاً: **Ben sadece bir beşer rasûlüm (93),** ben de diğer insanlar gibi zayıf bir kulum. İşin özü, Allah'ın bana olan vahyi ve ilhâmı ile diğer rasülleri gibi bende rasûl oldum. Benden önceki resuller içinde aynı şey geçerlidir. Yani onların kavimlerinin istedikleri her şey de yerine getirilmeye elverişli değildi. Ancak Allah'ın kolay kılıp imkan verdiği şeyler müstesnâ. Bu durum benim için de söz konusudur. Yani benim de Allah'ın bana kolay kıldığı şeyler dışında böyle istekleri yerine getirmem mümkün değildir.

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَى: **İnsanlara hidâyeti gösteren bir kılavuz geldiğinde onları iman etmeden alıkoyan şey,** insanlara

...اِلَّٓا اَنْ قَالُٓوا اَبَعَثَ اللّٰهُ بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٤﴾ قُلْ لَوْ كَانَ فِى الْاَرْضِ مَلٰٓئِكَةٌ
يَمْشُونَ مُطْمَئِنّ۪ينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَٓاءِ مَلَكًا رَسُولًا ﴿٩٥﴾ قُلْ كَفٰى
بِاللّٰهِ شَه۪يدًا بَيْن۪ي وَبَيْنَكُمْۜ اِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِه۪ ....

tevhid ve irfan yolunu gösteren, onları irşâd eden, hidâyete sevk eden bir peygamber geldiği zaman yüz çevirmelerine sebep olan şey, إلاَّ أَنْ قَالُوا: **Sadece** (şöyle) **demeleridir,** yani imkansız görerek ve inkar ederek, أَبَعَثَ اللّٰهُ بَشَرًا رَسُولاً: **Allah bir beşeri mi peygamber olarak gönderdi? (94).** Yani, Alîm ve Halîm olan ve de yaptığı işi hakkıyla yapan Allah Teâlâ, her türlü cehâletle muttasıf, her türlü bulanıklığa batmış bir beşeri, diğer insanları kemâle ulaştırsın, noksanlarını güzelleştirsin diye gönderdi? Öyle mi? Kellâ ve hâşâ! Aksine eğer Allah Teâlâ kullarını hidâyete erdirmek üzere bir 'elçi' gönderecekse bu göreve yakışan, cismâniyet bulanıklığından mutlak manada uzak olması hasebiyle ancak melektir, diye düşünmeleridir.

قُلْ: **De ki,** ey ekmel-i Rusül! Onlara bizim yerimize şöyle de: Şüphesiz öğreten ve öğrenen arasında bu öğretme ve öğrenme işinin tam olabilmesi için münasebet ve denklik olması gereklidir. لَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلاَئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ: **Eğer yeryüzünde gezip eğleşenler melekler olsaydı,** yani semâvî varlıklar olan melekler bir amaç için oradan inip yeryüzünde ikâmet etselerdi, لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ مَلَكًا رَسُولاً: **Elbette onlara rasûl olarak bir melek gönderirdik (95),** onlar, irşâda ve tekmîle gereksinim duydukları zaman onlarla aynı cinsten olan ve bundan dolayı da sadece onlara rasûl olabilecek, onları irşâd edecek, onlara doğru yolu gösterecek birini indirirdik.

قُلْ: **De ki,** ey ekmel-i Rusül! Onların iman etmesinden ve doğru olanı yapmalarından ümidini kesersen, şöyle de: كَفَى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ: **Benimle sizin aranızda şâhit olarak Allah yeter,** sizinle aramızda meydana gelen tartışmayı kesecek türlü mucizeleri bende zuhûr ettirerek, size karşı risâletime tanık olan Cenâb-ı Hakk yeter. إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ:

... خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٩٦﴾ وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِۚ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ اَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِهٖۜ وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّاۜ ....

Şüphesiz O, kullarından, Zâtıyla ve ilim hazretiyle eksik sıfatlardan münezzeh olan Allah Teâlâ, kullarından ve onlardan sâdır olan tüm amellerden ayrıntılarıyla, خَبِيرًا بَصِيرًا:, **haberdârdır ve görendir (96),** yani O, bilgi ve basîret sahibidir. Bundan dolayı da onların hâline dâir en ufak bir şey O'nun ilminden müstesnâ değildir. Dolayısıyla Allah Teâlâ onları ilminin ve bilgisinin gerektirdiği şekilde tam olan kudretiyle cezalandıracaktır.

وَ: **Ve,** onların işinin Allah'a havale edilmiş, durumlarının O'nun katında muhafaza altında olduğu sâbit olduktan sonra, مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِي: **Allah kimi doğru yola iletirse,** kimde, Allah Teâlâ'nın Hâdî ismi tecellî edip irâdesi kimin hidâyetine taalluk ederse, işte o kimse sadece hidâyetle sınırlanmış olup asla bu sınırı aşamaz. وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِهِ: **Kimi de saptırırsa, sen O'ndan başka velîler bulamazsın,** yani ey ekmel-i Rusül! Cenâb-ı Hakk'ın isteği kimin de sapmasına taalluk ederse, onları benlikleri günaha sevk ettikten sonra, kendilerine Allah'tan başka ne yardımcı bulabilirler, ne de kendilerini O'nun zararından ve yakalayıvermesinden kurtaracak bulabilirler. وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: **Ve onları kıyamet günü haşredeceğiz,** yani onları amellerinin hesabını yaptıktan sonra ters yüz edilmiş olarak dirilteceğiz. عَلَى وُجُوهِهِمْ: **Yüzün koyu,** yani, hükümlerimizin infâzı olarak, Hak'tan uzaklık ve terk edilmişlik makamı olan cehenneme bu şekilde sürüklenir giderler. Dahası, عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّا: **Kör, dilsiz ve sağır olarak,** zira dünya hayatında Hakk'ı zâhirlerde ve aynlarda görmede kör olmaları dolayısıyla (ahirette kör); tevhidin delilleri kendilerine zâhir olduğu halde sırf inat ve tekebbürleri dolayısıyla (kabule yanaşmayıp) sükût etmeleri dolayısıyla (ahirette dilsiz); Resullerden ve onların varisleri olan âlimlerin ......

... مَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُۜ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعيرًا ﴿٩٧﴾ ذٰلِكَ جَزَٓاؤُهُمْ بِاَنَّهُمْ
كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا وَقَالُٓوا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَديدًا
اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذٖى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ قَادِرٌ عَلٰٓى اَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ

dillerinden Hak sözünü dinlemede sağır olmaları dolayısıyla da (ahirette sağırdırlar). İşte tüm bu sebepler dolayısıyla, مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ: **Onların varacakları yer cehennemdir,** yani onların mekanı, önemsizlik ve hüsrana uğramışlık ateşiyle karşılık bulan, kovulmuşluk ve terk edilmişliktir. Onun ateşinin müthiş olması sebebiyle, كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا: **Her ne zaman ateşi yavaşlayacak olsa ona takviye yaparız (97),** yani onların derilerini ve etlerini yedikten sonra alevi sakinleşecek olsa, onların ciltleri ve derilerinin benzerleri ile hatta aynısı ile tekrar kuvvetlendiririz. Yani ne zaman ki onların tenleri ve etleri yok olsa ateşin daha şerli ve aşırı yakıcı olması için onları tekrar iâde ederiz. O ateş yiyecek bir şeyler bulmuş olur. Bu olayın tekrarlanmasının sırrı, haşri ve yok olduktan sonra aynı şekildeki iâdeyi inkâr etmeleridir.

ذَلِكَ: **İşte bu,** yani işittiğin azap var ya, جَزَاؤُهُمْ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا: **Ayetlerimizi inkâr etmelerinin karşılığıdır,** yani o azab ettiğimiz kafir münkirlerin cezasının sebebi, haşrin cisimle olacağına delâlet eden ayetlerimizi yalanlamaları, وَقَالُوا أَئِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا أَئِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا: **Ve ufalanmış kemikler olduktan sonra yeni bir dirilişle mi diriltileceğiz? demelerindendir (98),** inkar ederek ve gerçekleşmesini imkansız görerek, yani çer çöp olduktan sonra sanki ilk yaratmada olduğu gibi tekrar yaratılarak var mı olacağız? Kellâ ve hâşâ, dediler.

أَوَلَمْ يَرَوْا: **Görmediler mi?** haşri ve yok olduktan sonra tekrar dirilişi inkâr edenler, dahası inkârlarında ısrar eden inatçılar şunu bilmiyorlar mı? أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ: **Semaları ve yeri yaratan Allah Teâlâ, onların benzerini tekrar yaratmaya da kâdirdir,** Kâdir-i Mutlak ve iktidâr sahibi olan Allah Teâlâ, madde bakımından ve zaman olarak öncesi olmadığı halde bunları nasıl yarattıysa, onları yok ettikten ve ölümlerinden sonra da tekrar yaratmaya da kadirdir. Hatta bu tekrar yaratma, ilk yaratma ve ilk kez meydana ....

...وَجَعَلَ لَهُمْ اَجَلًا لَا رَيْبَ فِيهِۜ فَاَبَى الظَّالِمُونَ اِلَّا كُفُورًا ﴿٩٩﴾ قُلْ لَوْ اَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَٓائِنَ رَحْمَةِ رَبّٖٓى اِذًا لَاَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْاِنْفَاقِۜ وَكَانَ الْاِنْسَانُ قَتُورًا ﴿١٠٠﴾

getirmeden çok daha kolaydır. وَجَعَلَ لَهُمْ أَجَلاً لاَ رَيْبَ فِيهِ: **Ve onlar için Allah'ın kesinlikle bir ecel tayin ettiğini,** bilmiyorlar mı? Yani onlara muay-yen bir ecel tayin edip, o zamana eriştiler mi takdim veya tehir söz konusu olmaksızın öleceklerini bilmiyorlar mı? Tüm bu delil ve şahitlere rağmen, فَأَبَى الظَّالِمُونَ: **Zalimler** yine de **kabul etmediler,** aklın ve naklin gereği olan, vakıaya uygun düşen hakkı kabul ve tasdik etmek yerine, bundan imtinâ ettiler. Ve vakıanın apaçık ortada olması onların, إِلاَّ كُفُوراً: **Ancak küfrünü artırdı (99),** yani habis tînetleri ve kötü fıtratları dolayısıyla, Hakk'ı inkar ve reddetmede ileri gittiler. Zira onlara göre, bir şey murad ederken Allah'ın kudretinin tükeneceğini, takdir edilen şeyde O'nun iktidar ve temkîninin son bulacağını vehmediyorlardı.

قُلْ: **De ki,** yani ey inkarcı hayalciler! Allah'ın irade ettiği bir şeyde kudretinin bitmesi, güç ve kuvvetinin, bir muradının yerine getirilmesinde azalıp yok olması gibi hususlarda gâip olanı şâhide/göz önünde olana kıyas etmeyin. Ve ayrıca Allah hakkında cimrilik, pintilik, acziyet, zorlama gibi şeyleri vehmetmeyin. Zira o saydıklarınızın hepsi sizin vasıf ve özelliklerinizdendir. لَوْ أَنتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذًا لأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الإِنفَاقِ: **Şayet siz Rabbimin rahmet hazinelerine sahip olsaydınız yine de infak etme korkusundan dolayı kısar da kısardınız,** yani o hazinelerin geniş olması, asla tükenme ve bitme ihtimalinin bile olmamasına rağmen, infak edilenin yerine bir şey konulmaması dolayısıyla infak ettikçe tükeneceğinden korkar ve cimrilik ederdiniz. وَكَانَ الإِنسَانُ: **Zira insan,** yaratılışının aslından olmak üzere, قَتُوراً: **Eli sıkıdır (100),** yani imkan aleminde ihtiyaçların çok olması ve ona olan ihtiyacı sebebiyle eli sıkıdır. Zira o mazharlar içinde en çok ihtiyaç sahibi ve Zât'ın Vahdet mertebesine en uzak olandır. Bunun sebebi onun (insanın) imkan yayındaki son nokta olmasıdır. Ve o aynı zamanda kesretin ......

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى تِسْعَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَسْـَٔلْ بَنِٓي اِسْرَٓائِيلَ اِذْ جَٓاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ اِنّ۪ي لَاَظُنُّكَ يَا مُوسٰى مَسْحُورًا ﴿١٠١﴾ قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَٓا اَنْزَلَ هٰٓؤُلَٓاءِ اِلَّا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ بَصَٓائِرَۚ ....

nihayeti/sonudur. İşte böylece imkân elbiselerini çıkarır, ondan noksanlık ve kusur karışımından (müteşekkil olan libaslardan) tecerrüt eder/çıkarırsa Vücûb yayının ilk noktası olmuş olur.

وَ: **Ve,** insanın nankör ve eli sıkı yapısı kabîlinden olmak üzere, لَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى: **Muhakkak Musa'ya vermiştik,** tarafımızca desteklenmiş olan Musa'ya güç ve kudretimizin kemâli, rahmetimizin genişliğinden dolayı, تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ: **Dokuz açık ayet,** yani onun risalet iddiasında sadık ve nübüvvet iddiasında haklı olduğuna delalet eden dokuz açık mucize. Bunlar, yılanlaşan asâ, ışık saçan beyaz el, çekirge, haşerât, kurbağalar, kan, taştan suyun fışkırması, denizin yarılması ve (Tur dağının) üstlerine dikilmesidir. Ey ekmel-i Rusül! Daha fazla îzah ve o yahûdî müşrikleri daha fazla zorlayacak bir şey istersen, فَاسْأَلْ بَنِي إِسْرَائِيلَ: **İsrâiloğullarına sor,** yani seni denemek istedikleri zaman din adamlarına sor, إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ: Musa **onlara geldiği vakit Firavun onlara demişti ki,** Ondan (Musa a.s.'dan) sâdır olan mucizeleri gördükten sonra, iman edip boyun eğeceği yerde dedi ki, إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَامُوسَى مَسْحُورًا: **Ey Musa! Zannederim ki sen büyüye tutulmuşsun (101),** sen böyle büyük bir sihir ve hîle getirdikten sonra şayet o akla uygun olsa bile senin hakkındaki inancım mecnûn, yolunu şaşırmış ve aklı başından gitmiş, olduğun yönündedir. Zira göğü yaratandan nübüvvet ve risâlet iddiâsında bulunmaktasın. Ayrıca mümkün olmamasına rağmen melek geldiği ve sana Mushaf getirdiğini iddia etmektesin, dediği zamanı sor da sana anlatsınlar.

Musa (a.s.) Firavun'dan bunları işitip onun iman etmesinden ümidini kesince, قَالَ: **Dedi ki,** azarlayarak ve paylayarak: Vallahi, لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنزَلَ هَؤُلَاءِ إِلاَّ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ بَصَائِرَ: **Pek âlâ biliyorsun ki, bunları birer ibret olmak üzere ancak göklerin ve yerin Rabbi**

... وَاِنّ۪ي لَاَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُوراً ﴿١٠٢﴾ فَاَرَادَ اَنْ يَسْتَفِزَّهُمْ مِنَ الْاَرْضِ فَاَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَم۪يعاًۙ ﴿١٠٣﴾

indirmiştir, yakînen bilmektesin ki, muhatabı aciz bırakan bu göz kamaştırıcı ayetleri bana, kendisinden bir başkasının gücünün ve kuvvetinin yetmeyeceği ancak bir Rabbin gönderebileceğini bilmektesin. Sen ayrıca tüm bunları bana indirenin, bunları bana ancak davamda sadık olduğuma delâlet eden şahitler ve apaçık delilller olarak indirdiğini de bilmektesin, ki bu açık delillerin, içinde bulunduğun gafletten uyanman ve aslî fıtratına ve yaratılışına dönmen gerektiğini anlaman için indirildiğini de bilmektesin. وَاِنّ۪ي لَاَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُوراً: **Muhakkak ki, ben de senin ey Firavun gerçekten mahvolduğunu zannediyorum (102),** getirmiş olduğum hidâyet ve irşadı sana ulaştırmakta bu kadar ısrarcı davrandıktan sonra gaflet ve aldanışta son noktada olan senin hakkında ki inancım, artık hayırdan tamamen uzaklaştırıldığın ve şer üzere ve şer davetçilerinin fıtratında yaratılmış olduğun, dolayısıyla da ilâhî huzurdan kovulduğun şeklindedir.

Firavun Musa'nın (a.s.) bu açık mucizelerini gördükten sonra kavminin Musa'ya meyledip iman etmelerinden korkarak, فَاَرَادَ اَنْ يَسْتَفِزَّهُمْ مِنَ الْاَرْضِ: **Onları ülkeden çıkarmak istedi,** yani Firavun İsrail oğullarını Mısır'dan sürerek çıkarmak suretiyle onları yok etmeyi istedi. Onlardan kendisine karşı bir mukavemet asla kolay bir şey olmadığı için önce fırkalara bölmeyi sonra da tüm fırkaların hile ve tuzakla öldürülmesini emretmeyi amaçladı. Ancak o onlara karşı tuzak kuramadan biz ona karşı mekrimizi icra ettik ve فَاَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَم۪يعاً: **Onu ve yanındakilerin tümünü boğduk (103),** yani o tuzakta onunla ortak hareket eden herkesi boğduk. Olay şöyle gelişti: Musa'ya ve yanındakilere bir gece kaçmalarını emrettiğimiz zaman onun bundan haberi oldu ve onların peşine düştü. O peşindeyken Musa denize ulaştı. Musa'ya asasını denize vurmasını emrettik. O da vurdu ve deniz ayrıldı bölündü. Musa ve ashabı sâlimen karşıya geçtiler. Hemen peşi sıra da Firavun geldi ve baktı ki deniz bölünmüş, mağrur bir vaziyette hemen ileri atıldı. Biz de denize eski halini alıp, karışmasını emrederek onların hepsini orada boğduk.

وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِهٖ لِبَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ اسْكُنُوا الْاَرْضَ فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ جِئْنَا
بِكُمْ لَفٖيفًاۜ ﴿١٠٤﴾ وَبِالْحَقِّ اَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَۜ وَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذٖيرًاۢ ﴿١٠٥﴾
وَقُرْاٰنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَاَهُ عَلَى النَّاسِ عَلٰى مُكْثٍ ....

وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِهِ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ: **Bundan sonra İsrailoğullarına dedik ki,** yani Firavun'u boğarak yok ettikten sonra kendilerine indirdiğimiz kitap olan Tevrat'ta hatırlatma ve tavsiye kabîlinden dedik ki, اسْكُنُوا الْأَرْضَ: **O topraklarda oturun,** yani Firavun'un sizi baskı ve zorbalıkla çıkarmak istediği o topraklarda; imanlı ve salih kullar olarak, size göndermiş olduğumuz ve indirdiğimiz şeylere inanmış ve bunun gereği olarak emirlerimizi ve nehiylerimizi yerine getirerek oturun. فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا: **Zira, ahiret va'di tahakkuk edince, hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz (104),** yani kıyamet saati, sizin saîdlerinizi/bahtiyar kişilerinizi şakîlerinizle/bedbahtlarınızla bir arada buluşturacağız. Daha sonra aralarını ayırıp, saîd kulları saâdet menziline, şakîleri de şekâvet menziline girdireceğiz.

Sonra Hak Sübhânehû ve Teâlâ, Kur'an hakkında ve onun nazil oluşu ve de kendisine Kur'an indirilen zâtın büyüklüğü hakkında şöyle dedi: وَبِالْحَقِّ أَنزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ: **Biz onu hak olarak indirdik, o da hakkı getirdi,** yani biz Kuran'ı gerçeğe mutabık olarak hakka bürünmüş bir şekilde ve ona asla batılı bulaştırmaksızın indirdik. Kuran'da nazil olan hükümler, emirler, nehiyler, ibretler, meseller, remizler, işaretler marifetler, hakîkatler; işte tüm bunlar kesinlikle batılın töhmetinden uzak olarak açık bir gerçeği getirmiştir. وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلاَّ مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا: **Ve biz seni ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik (105),** yani tüm yaratılmışların en mükemmeli olan (habîbim), seni itaatkar mümine türlü türlü hayırları ve rûhânî ve manevî lezzetleri hak olarak müjdeleyen; inatçı kafire de türlü azap ve cismânî ve rûhânî cezalarla uyaran olarak göndererek yani, seni, tevhide ve irfana davet etmen için onlara resul kıldık.

وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ: **Ve onu Kur'an olarak** âyet âyet **ayırdık ki insanlara onu dura dura okuyasın,** yani onu hakla …

... وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا ﴿١٠٦﴾ قُلْ اٰمِنُوا بِه۪ٓ اَوْ لَا تُؤْمِنُواۜ اِنَّ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِه۪ٓ اِذَا

يُتْلٰى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًاۙ ﴿١٠٧﴾ وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَٓا ....

batılı; hidâyetle dalâleti ayırıcı olarak, ihtiyaç halinde insanlara yavaş yavaş okuyasın diye indirdik. Zira bu şekilde ezberlenmesi ve anlaşılması çok daha kolaydır. وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا: **Ve onu peyderpey indirdik (106),** yani gerek duruma göre gerekse zaman ve hedeflerin gereğince yirmi üç senede indirdik.

قُلْ: **De ki,** ey ekmel-i Rusül! Kur'an hakkında ileri geri konuşanlara ve cehaletleri ve inatları sebebiyle ondan hoşlanmayanlara uyarı ve kınama yoluyla de ki; آمِنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا: **İster iman edin ister etmeyin,** yani sizin Kur'an'a inanmanız da inanmamanız da aynı şeydir. Zira siz ondaki hakikatler ve marifetleri bilmiyorsunuz. Ona tevdi edilmiş olan rumuzlar ve işaretler hususunda gaflet içerisindesiniz. Dolayısıyla onu tasdik etmeniz de tekzip etmeniz de fayda sağlayacak olmadığı gibi zarar da verecek değildir. Ondaki ibret, tecrübeli kimseler içindir. إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ: **Ondan önce kendilerine ilim verilenler,** yani onun nazil oluşundan önce, ki nazil olduktan sonra da bu aynıdır, Hakîm ve Alîm olan Allah Teâlâ tarafından Kur'an'da ve tüm ilâhî kitaplarda olanların hakikati hakkında kendilerine ilim verilenler, إِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا: **O** (Kur'an) **kendilerine okununca, derhal yüz üstü secdeye kapanırlar (107),** yani son derece itaatkar bir vaziyette yüzlerini ve çenelerini Allah'ın emrine tazim ve vadini yerine getirmesinden dolayı şükür olarak mezellet/itaat toprağına koyarlar. İşte bu kimseler, o Kur'an'a iman edip tasdik etmiş olan, tevhid ve irfan fıtratı üzere yaratılmış nebîler ve velîlerdir.

وَيَقُولُونَ: **Ve şöyle derler,** secdeleri esnasında Hakk'ı tenzih ve tesbih ederek derler ki, سُبْحَانَ رَبِّنَا: **Rabbimiz eksik sıfatlardan münezzehtir,** Rabbimiz, (Teâlâ ve Tekaddese) bize verdiği ahitte bir değişim olmasından veya bize olan vadini yerine getirmede aciz kalmasından ...

...إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولاً ﴿١٠٨﴾ وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا
﴿١٠٩﴾ قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ اَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰى ....

berîdir. إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولاً: **Rabbimizin va'di muhakkak ki yerine getirilir (108),** Rabbimizin bize önceki kitaplarda va'detmiş olduğu şey şudur: Nitelikleri belirli olan bir peygamberi, önceki kitapları kuşatacak ve onları nesh edecek olan bir kitapla göndermek. Ayrıca o peygamber risaletin ve şeriat getirmenin de mührü sonuncusu olacaktır. Dolayısıyla onun getirmiş olduğu din tüm dinleri nesh eden bir din olacaktır. Böylece Rabbinin böyle ümmî bir peygamber gönderme şeklindeki va'di de yerine gelmiş olacaktır.

وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ: **Ve ağlayarak yere kapanırlar,** âlim ve ârif olan kişiler Kur'an'ın hikmetlerini, hükümlerini, hakîkat ve ma'rifetlerini inceleyip tefekkür ettikten sonra haşyetullah'tan/Allah korkusundan ağlarlar, وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا: **Ve** bu **onların huşûunu artırır (109),** yani özet olarak, Kur'an'ı derinlemesine inceleme ve üzerine düşünme; onların huşû ve huzûunu/itaatlerini artırır. Bu, zevk olarak müşahade ettikleri sırlara muttali olmaları, ayrıca sır ve vicdanla onun halâvetini tatmaları sebebiyledir.

قُلْ: **De ki,** ey ekmel-i Rusül! İlâhî Zâtî Vahdet'in tüm mazharlarda sereyân etmesinin sırrından, Hak'la aralarındaki perde sebebiyle gafil olanlara de ki: ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَانَ: **İster Allah'a dua edin, isterseniz Rahmân'a,** yani Zât-ı Ehadiyye, bu mertebede diğer tüm sıfatları icmâlî olarak kapsadığı için kendisine "Allah" ism-i câmi'si verilir. Zât-ı Ehadiyye, bu mertebede tafsîlî sıfatlarla sıfatlandığı için de "Rahman" diye isim verilmiştir. أَيًّا مَا تَدْعُوا: **Hangisiyle dua ederseniz edin,** yani Zât'ın isim ve sıfatlarından hangisiyle, فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى: **Zira en güzel isimler O'nundur,** yani Zât-ı Ehadiyye'sine tam delâlet eden en güzel isimler, kesret/çokluk ve hudûs/sonradan meydana gelme vasfından mutlak olarak; şirk ve teaddüd/çokluk lekesinden zorunlu olarak münezzeh olan Allah'a aittir. Burada hedef, O'nun isimlerinin şe'nlere ve tecellîlere göre olmasıdır. Zira isim ve müsemmâ izâfetleri düşürme ve taayyünleri kaldırmada mutabıktırlar. Çünkü O'nun Zâtının

... وَلاَ تَجْهَرْ بِصَلاَتِكَ وَلاَ تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلاً ﴿١١٠﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ
الَّذِى لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِى الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِىٌّ مِنَ الذُّلِّ

dışındaki çokluk ancak vehmî ve i'tibârî olarak düşünülebilir. وَ: **Ve,** tüm isimlendirilen şeyler, taayyünler kalkıp, izâfetler düştükten sonra Zât-ı Ehadiyye'ye döndüğüne göre, لاَ تَجْهَرْ بِصَلاَتِكَ: **Namazında sesini yükseltme,** ey tevhid makamını kendine yer edinmiş olan ârif! Orada telvin/halden hale geçme, takyîd/bir şeyle sınırlanma olmaksızın bulunan kişi! Namazını ve Hakk'a olan meylini ifşâ etme ve ortaya dökmeden hoşlanma. Sen sahv/uyanıklık halinde iken sekr/ilâhî sarhoşluk ve hayret erbabının kelimelerini kullanma. وَلاَ تُخَافِتْ بِهَا: **Ve sesini büsbütün de kısma,** yani aynı şekilde isti'dâdı olanlara ve mürşid arayanlara gizlice ve sesini azaltarak konuşma, وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلاً: **İkisinin arasında bir yol tut (110),** ey temkîn sahibi olan! İfrat ve tefrit uçlarından uzak olan orta yolu, itidâli seç. Zira sadece bunda değil tüm işlerde hayır tam ortada ve en mutedil olandadır.

وَقُلْ: **Ve de ki,** tevhid makamına erişip orayı kendine makam edindikten sonra, Hakk'ın seni vuslatla nimetlendirmesi ve ona erişme imkanı vermesine şükür babında şöyle de: الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي: **Hamd** şu sıfatların sahibi olan **Allah Teâlâ'yadır,** yani Zâtında tek, isimlerinde ve sıfatlarında yüce, Ulûhiyetinde yegâne, Vücûdunda/varlığında ve Rubûbiyyetinde müstakil olanadır hamd. Nitekim O, لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا: **Hiçbir çocuk edinmedi,** zira aksi O'nun Samed, Kayyûm, Ezelî, Ebedî ve Sermedî olmasına aykırıdır. O'na ne fânîlik ne de gelip geçicilik veya yokluk musallat olabilir. Ve وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ: **O'nun hükümde bir ortağı da yoktur,** O'nun mülkte de melekûtte de yardımcısı veya rakibi ve hasmı yoktur. Zira O'ndan başka varlıkta hiçbir şey yoktur. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ: **Âcizlikten ötürü** ihtiyaç duyduğu **bir velîsi de yoktur,** yani işini üstlenen. O'nun aslî izzetini ve ezelî-hakîkî yüceliğini düşüren bir zillet âcizlik başına geldiği zaman (ki bu hepten muhaldir) yardım eden yoktur. O'nun Zâtında teğayyür/değişim ve tebeddül/ …..

... وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا ﴿١١١﴾

dönüşüm asla söz konusu değildir. وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا: **Ve O'nu tekbîr ile ta'zîm et (111),** özet olarak, O'nu Zâtî-hakîkî olarak yücelt, sûreten ve ma'nen ta'zim et. Çünkü, Onunla birlikte başkasının vücûdu yok ki nisbet ve izafetten bahsedilebilsin. Aksine O, Zâtında izafet tevehhümü olmaksızın en yüce ve en büyük olandır.

Yâ Rab! Bizi fazlınla dosdoğru yolun olan tevhîde ilet. Ve bizi seçkin ve övgüye layık olan kulların zümresinden eyle.

SÛRENİN HÂTİMESİ

Ey Hakk'ı yüceltme ve övme makamını tahkik etmiş olan muvahhid! Allah sana tavsiye ettiği şeye erişme imkânı verdi. Başka bir şeyde değil onda seni karar kıldı. Senin yapman gereken, Hakk'ı son derece tazim etmen, O'nu en mükemmel şekilde büyüklemen ve yüceltmendir. Unutma ki, O'nu yüceltmek, ancak O'nun mazharlarını ve tecellîlerini yüceltmeyledir. Zira, kâinâtın hiçbir zerresi yoktur ki, Cenâb-ı Hak orada zuhûr etmiş, esmâ-i hüsnâsı ve sıfât-ı ulyâsı ile tecellî etmiş olmasın. Haline uygun olan, isteyerek, can u gönülden tevâzu ve alçak gönüllü olmak, kibirlenmemek ve onlara karşı büyüklenmemektir. Zira küçük bir zerreye dahi olsa tekebbür ve büyüklenmenin gerçek yakîn mertebesine ve hakîkî tevhid makamına ulaşamamanın emarelerinden olduğunu unutma.

İşte anlattığımız bu makama, beşerî sıfatlarının gereklerini irâdî ve ihtiyârî bir ölümle kaldırdıktan sonra ulaşabilirsin. Bu da hevâ ve gaflet kirlerini söken meşakkatli riyâzetlerle, Hak'tan bîhaber kişilerin nefislerinde kök salmış âdetleri terk etmekle elde edilir. Ayrıca halvete ve uzlete yapışarak, tahmin ve taklit ehlinin etkilerinden uzak kalarak ve de tüm zamanlarda ve durumlarda Hakk'a yönelerek kazanılır.

Allah bizi de sizi de tevhid yoluna girmeye muvaffak kılsın. Hakk'ın gayrından tecrid ve tefrid/tevhid menzilesine ulaşmayı bize nasip etsin. Bizi, Hakk'ı övme ve yüceltme makamında bulunan gerçek muhabbet ehli, âşık velîler zümresinden eylesin. Şüphesiz sen, Karîb/yakın, Mücîb/dualara icabet eden, Hamîd/övgüye layık ve Mecîdsin/şanı yücesin.

KEHF SÛRESİ

Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm
Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın Adıyla

SÛRENİN GİRİŞİ

Hz. Peygember'e tâbi olmak sûretiyle, mârifet ve tevhit makâmında hakîkate ulaşmış olan Muhammedîlere, ona indirilmiş olan Kur'an ile doğru yolu bulmuş olanlara, onun (s.a.v.) mertebesini etraflıca inceleyenlere, mârifet, hakîkat, mükâşefe ve müşâhedede onun durumunu, ilâhî inâyet mîrâcına yükselişini, istikâmet ve îtîdal üzere olup, kendisinde hiçbir sapma ve eğrilik bulunmayan tevhit yolundaki yürüyüşünü açıklayanlara; inâyet-i ilâhiye erbâbından ve ilâhî yardıma ermiş kimselerden olup da, Allâhü Teâlâ tarafından tevhit yolunda yürümeye muvaffak kılınmış kimselere, adâlet ve ilâhî ölçü üzerine inmiş olan Kur'ân-ı Kerîm'in dosdoğru ve tam bir kıvam üzere olduğu ve onun herhangi bir sapma ve eğrilikten kesinlikle berî bulunduğu zâhir olacak ve o gibi kimseler üzerine bu gerçek doğacaktır.

Aynı şekilde, Hz. Peygamber'in ahlâkının îtidâli, düzgünlük ve istikâmette onun ahlâkının Kur'ân'la nasıl birebir aynı ve ona nasıl uygun olduğu da böylesi kimselere zâhir olacaktır. Zirâ Kur'ân, Allah katından onun (s.a.v.) üzerine, doğuştan sâhip olduğu kâbiliyetleri gereği ve onun Hak ve hakîkat yolunda yürüyen ve yürüten bütün peygamberlerin mertebelerini câmi ve şâmil olan mertebesine münâsip bir biçimde indirilmiştir. O halde Hz. Peygamber'in mertebesi bütün mertebelerin başlangıcını teşkil ettiği gibi, nihâyetini de oluşturur. İşte bu sebepledir ki, peygamberlik ve dinin tebliği onunla kemâle ermiş, risâlet ve teşrî (ilâhî hükümler koyma) kapısı Hz. Peygamber ile ve tenzil ve tebyin (ilâhî kitap indirme ve insanlara açıklama) işi de Kur'ân-ı Kerîm ile mühürlenmiştir. Yine, gerek Hz. Peygamber'e ve gerekse ona inanan, onun izinden giden bütün mü'minler üzerine, Allâh'a hamd etmek, verdiği bu kadar büyük nîmete yâni yakîn ve irfan ehli ile, yanlış ve ......

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ٓي اَنْزَلَ عَلٰى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًاۜ ﴿١﴾

azgınlık üzere yürüyenlerin arasını ayırt eden Kur'an nîmetine karşı ona şükretme borcunu edâ etmek vâcip bir görevdir.

Sûrenin, Kur'ân'ı indirdiği için Cenâb-ı Hakk'a hamd ile başlaması, Hz. Peygamber'e ve ümmetine bu durumu öğretmek içindir.

SÛRENİN TEFSÎRİ

Cenâb-ı Hak sûreye yüce ve azîm ismi ile şöyle başlamaktadır:

بِاسْمِ اللّٰهِ: Bütün kemal sıfatlarıyla muttasıf olması yönüyle, kulları arasında kerem ve lutfu ile seçip ayırdığı kuluna bizatihî tecellî eden **Allâh'ın adıyla** başlarım.

O, الرَّحْمَانِ: Bu kulunu, kemal derecelerine ulaştıran bir peygamber olarak göndermesi cihetiyle bütün kullarına karşı **Rahmân**'dır.

Yine o, الرَّحِيمِ: Bu habîbinin irşâdı sâyesinde insanları vuslat menbalarına ulaştırmakla **Rahîm**'dir.

Bütün övgüleri, bütün güzel vasıfları şâmil olan اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ: **Hamd Allah içindir.** Yâni her türlü kemal mertebesine sâhip ve bütün övgü, şükür ve hamdlere, gerek zâtı ve gerekse sıfatları îtibâriyle müstehak olan Zât gerçekten de lâyıktır. الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ: **O, kuluna kitâbı indirmiştir.** Önceki kitaplarda var olan emir ve nehiyler ile, onlarda zikredilmeyen ve bütün izâfât/nispet ve keserât yollarını bertaraf eden tevhîd-i zâtîye müteallık remiz/sembol ve işâretleri ihtivâ etmesinin yanısıra, bütün kemal sıfatlarını icmâlen (genel olarak) ve tafsîlen (teferruat olarak) câmi/sâhip, bununla ilgili hükümlerin hepsine, dünyâ ve âhirette bu hususa dâir her şeye şâmil olan kitâbı/Kur'ân'ı, bütün kemâl mertebelerini câmi, ulûhiyet gölgesiyle gölgelenen, ilâhî hilâfet ve nâiplik rütbesini bilasâle müstehak olan kuluna yâni Muhammed (s.a.v.)'e indiren odur. وَ: **Ve** Allâhü Teâlâ o kitapta tevhîd-i zâtînin yolunu en açık ve en kıvamlı sûrette beyan etmiştir. Zîrâ o, لَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا: **Onda/**

قَيِّمًا لِيُنْذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِنْ لَدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا حَسَنًا ﴿٢﴾ مَاكِثِينَ فِيهِ اَبَدًا ﴿٣﴾ وَيُنْذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا ﴿٤﴾

kitapta hiçbir eğrilik yapmamıştır (1). Onun beyanlarında herhangi bir sapma söz konusu değildir.

Bilakis Cenâb-ı Hak onu قَيِّمًا: **Sapasağlam** kılmıştır. Yanlışlığı aklen ve şer'an açıkça kabul edilen ifrat ve tefritten uzak, dosdoğru bir kitap olarak indirmiştir. Onu kulu ve habîbine indirmesi, Allâh'ı inkâr eden, tevhitte küfre düşen, necat ve kurtuluş yolundan uzaklaştıran kötü amelleri işleyen kâfirleri لِيُنْذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِنْ لَدُنْهُ: **Onun katından gelecek şiddetli bir azap hakkında uyarmak içindir.** Azîz (her şeye gücü yeten) ve intikam sâhibi olan Allâhü Teâlâ'nın katından gelecek büyük ve elim bir azâbın kendilerini yakalayıp intikam alacağını bildirerek onları korkutmak içindir; وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا: **Sâlih amel işleyen mü'minleri, kendileri için olan güzel bir ecirle müjdelemek içindir (2).** Yakîn ve irfanları gereğince kendilerinden sâdır olan ve onları tevhîd mertebesine yakınlaştıran güzel davranışları sergileyen mü'minleri, cemâlullâhı yâni Cenâb-ı Hakk'ın o güzel vechini müşâhede şerefine erecekleri müjdesi ile müjdelemek içindir.

مَاكِثِينَ فِيهِ أَبَدًا: **Orada ebedî olarak kalacaklardır (3).** Mü'minler o, hiçbir zaman kesintiye uğramayacak, hiçbir deşiğme ve bozulmaya uğramayacak olan güzel ecirde sonsuza kadar kalacaklardır. Bilakis o güzel ecrin muhabbet ve zevki sürekli artacaktır. Onlar orada tefrîd (tevhîd) menbâlarından sürekli içecekler fakat bir türlü kanmak bilmeyeceklerdir. Cenâb-ı Hak o karasevdâlılarının bu hâlini şu sözünde bildirmektedir: "İyi bilin ki, ebrârın (cennetliklerin) bana mülâkî olma, benimle karşılaşma arzu ve şevkleri uzundur, şiddetlidir."[19]

وَيُنْذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا: **'Allah çocuk edindi' diyenleri uyarmak içindir (4).** Yine, Cenâb-ı Hakk'ın Kur'ân'ı habîbine indirmesi; …

[19] Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs Bi-Me'sûri'l-Hitâb,* II/240, rakam: 8067. Ebu'd-Derdâ'nın rivâyet ettiği hadîslerdendir fakat isnat zinciri kaydedilmemiştir.

مَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِاٰبَٓائِهِمْؕ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْؕ اِنْ يَقُولُونَ اِلَّا كَذِبًا ﴿٥﴾ فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ اِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٰذَا الْحَدِيثِ اَسَفًا ﴿٦﴾

aile ve çocuk sâhibi olmaktan münezzeh olup Vâhid, Ehad ve Samed olan Allâhü Teâlâ'ya çocuk isnat edecek kadar şirkte ve inkârcılıkta ileri giden Yahudi ve Hıristiyanları, çok ağır bir azap ile ve en şiddetli bir şekilde uyarmak içindir. Zîrâ Yahudiler 'Üzeyir, Allâh'ın oğludur' ve Hıristiyanlar da 'Mesîh, Allâh'ın oğludur' demişlerdi.

Bununa birlikte مَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ: **Ne kendilerinin, ne de babalarının bu konuda hiçbir bilgileri yoktur.** Ne onların ne de babalarının ellerinde Allâh'ın çocuk edinmesine dâir ne yakînî ne de zannî bir bilgileri mevcuttur. Böyle bir şeyin Cenâb-ı Hakk'a bir nâkıslık getireceğini ve bunun Vâcibü'l-Vücûd'a aykırı düşeceğini de fark edemiyorlar. Kaldı ki, çocuk edinmek, nesli devam ettirmek, onlardan yardım almak içindir ve dünyâ hayâtının bir süsü, bir gereğidir. Bunların her birisi de, zâlimlerin/câhillerin kendisi hakkında uydurduğu bu gibi sözlerden ârî ve münezzeh olan Allâhü Teâlâ hakkında muhâldir, yanlış, onun zâtına yakışmayan bir durumdur. Eğer onlar bu sözlerini babalarını ve atalarını taklîden söylediklerini iddia ediyorlarsa, onların seleflerinin de bu konuda en küçük bir bilgileri yoktur. Cenâb-ı Hak, bu gibi eksiklik ve kusurlardan, mümkünlük (sonradan olmalık) emârelerinden münezzeh ve mukaddestir. Dolayısıyla bu, كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ: **Onların ağızlarından çıkan ağır bir sözdür**. Onların, hiçbir bilgi ve düşünceye dayanmayan bu tür konuşmaları, çok ağır bir küfür ve Allâhü Teâlâ'ya karşı büyük bir edepsizliktir. Bilakis, إِنْ يَقُولُونَ إِلاَّ كَذِبًا: **Onlar sâdece yalan konuşuyorlar (5).** Konuştukları da, konuşmalarından kastettkleri mânâlar da Allâhü Teâlâ'ya karşı birer iftirâdan ibârettir. Bunları kendi kitaplarına nispet etmeleri ise ayrı bir zulüm ve sahtekârlıktır.

Onların durumları, Allâhü Teâlâ'ya karşı bu minval üzere iftirâdan ibâret olup, içlerinde şiddetli bir kin ve düşmanlık olduğu halde, فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلَى آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا: **Sen, onlar bu söze**

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٧﴾ وَإِنَّا
لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا ﴿٨﴾

îman etmediler diye, arkalarından üzüntüyle neredeyse kendini helâk edeceksin (6). Ey onların/insanların îman etmesini en çok isteyen, onların Hakk'a gönülden bağlanmasından en çok hoşnut olan, onların bey'at etmesini, hidâyete tâbi olmasını cân u gönülden arzulayan, peygamberlerin en kâmili! Onlar senden yüz çevirip gittikleri, bu Kur'ân'a inanmadıkları, onu tasdik etmedikleri zaman, onların bu hâline, îman etmemelerine, teslim olmamalarına öyle üzülüp perişan olacaksın ki, neredeyse kendini helâk edeceksin. Onların zenginlikleri, mal ve mülkleri, insanlar arasındaki kıymetleri, makam ve mertebeleri her ne kadar seni onların îman ve ittibâ etmeleri için isteklendirse de, ne onların bu durumlarının, ne de bu durumlarının getirilerinin hiçbir değeri, hiçbir kıymet-i harbiyesi yoktur.

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا: **Biz yeryüzündeki şeyleri, insanların hangisi daha güzel amel işleyecek diye ona birer süs yaptık (7).** Yeryüzünün aslî üç unsuru olan hayvan, bitki ve mâdenleri ve onlardan elde edilen çeşitli bedensel ve hayvansal zevkleri, yeryüzü için birer süs ve zînet yaptık. Bunun sebebi de, mârifetullah ve tevhîd fıtrat ve kâbiliyeti üzerine yaratılmış olan teklif ve tedbir ile vazifeli kimselerin hangisinin, dünyânın bu gibi süslerinden vazgeçmede, onlardan yüz çevirmede, insanı türlü türlü hüzünlere, elemlere, kuruntulara sürükleyen o hayvânî zevklere iltifat etmemede akıl ve mantık açısından daha doğru olan davranışı ortaya koyacağını öğrenmek içindir. Şu kadar var ki, barınacak bir ev, örtünecek bir elbise, açlığı giderecek bir miktar yiyecek edinmek elbetteki zarûrîdir. Bunların dışındaki dünyâlık her şey geçicidir, devamlı değildir ve insana vebal ve sıkıntı getirmekten başka bir işe yaramaz.

Dünyâdaki her şeyin sâdece bir süs ve gösterişten ibâret olduğunu anladığın zaman onlara karşı olan alâkan hemen kesilir ve dünyâdakilerden fâni olursun. Yine bilesin ki, biz güç, kuvvet ve kudretimizin büyüklüğü ile وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا: **Onun üzerindeki her şeyi kupkuru toprak hâline getireceğiz (8).** Yeryüzündeki o her türlü süs

أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ اٰيَاتِنَا عَجَبًا ﴿٩﴾

ve zîneti üzerinde aslâ bitki yetişmeyecek kupkuru bir toprak hâline döndüreceğiz.

Yeryüzündeki her şeyi kuvvet ve kudretimizin azameti ile kupkuru bir toprak hâline getirmemiz sana tuhaf mı geliyor? أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا: **Yoksa sen sâdece Ashâb-ı Kehf ve Rakîm'in bizim şaşılacak âyetlerimizden olduğunu mu sandın? (9)** Onların kıssalarında ve başlarına gelen olay hakkında şüpheye mi düştün? Kehf, Rakîm Dağı'ndaki geniş bir mağaranın adıdır. Rakîm'in Kehf mağarasının içerisinde bulunduğu vâdinin veyâ o mağarada mahsur kalan kişilerin köylerinin veyâ köpeklerinin adı olduğu veyâ o kişilerin isimlerinin yazılarak mağaranın kapısına asılan kurşundan veyâ taştan levhanın ismi olduğu söylenir. Daha başka rivâyetlere göre de, bir toplumun adıdır. Bu her ne olursa olsun, Ashâb-ı Kehf, bizim kudret ve kuvvetimize işâret eden bir delillerimizden, âyetlerimizden birisidir. Bu kıssayı insanlar tuhaf karşılamakta ve onlar böyle bir olayın gerçekleşmesinin pek mümkün olmayacağını zannetmektedirler. Oysa o olayın gerçekleştiğinde aslâ şek ve şüphe yoktur. Öbür taraftan bu olayla ilgili rivâyetler o derece tevâtür (nesilden nesile aktarılan olay) derecesine ulaşmıştır ki, bu durum onun gerçek olmama ihtimâlini ve şüphesini ortadan kaldırmaktadır. Kaldı ki, bu tür şeyler bizim kudret ve kuvvetimizin büyüklüğü karşısında oldukça basit ve kolay şeylerdir.

Ey ibret alan ve düşünen kişi! Eğer aradan alışkanlık ve âdeti kaldırır da müşâhede ve yakınlıkla eşyâya bir göz atarsan, âlemdeki her zerrenin bu olaydan çok daha acâip ve ilginç olduğu sana zuhur eder. Bunlardan daha acâip olanını söyleyeyim mi? Kendi vicdânına, iç dünyâna dön, kendini, kendi yaratılışını ve özelliklerini bir düşün: Kendinde öyle acâiplikler, öyle gariplikler bulacaksın ki, aklın onlarda dehşete düşecek, fehmin ve idrâkin şaşırıp kalacak, dilin tutulacak. Kendindeki hayret ve dehşet denizine dalıp böylesine boğulursan, başka şeylerde durum nasıl olur, artık orasını da sen düşün! Yâ Rabbi! Lutfun ve ihsânın ile, senin sanatını, senin hârika olarak yarattığın şeyleri, ibret ve huzur (senin huzûrunda olma düşüncesi) nazarıyla düşünmenin ve müşâhede etmenin tadını bizlere tattır.

اِذْ اَوَى الْفِتْيَةُ اِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَٓا اٰتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾ فَضَرَبْنَا عَلٰٓى اٰذَانِهِمْ فِى الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًاۙ ﴿١١﴾

Ey resullerin en kâmili! Ashâb-ı Kehf kıssasını hatırla ki, إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ: **Hani o gençler mağaraya sığınmışlardı.** Rum/Anadolu eşrâfından ve ileri gelenlerinden beş veyâ yedi veyâ sekiz genç mağaraya kaçmışlardı. Çünkü onların kralı onların şirk koşmalarını istemişti. Oysa onların hepsi de birer muvahhit/tevhit ehli idi. O kraldan korkularından dolayı bir mağaraya saklanmışlardı. Yardım ve istiâne umarak Allâhü Teâlâ'ya münâcât etmişler فَقَالُوا رَبَّنَا: **Ve demişlerdi ki: Ey Rabbimiz!** Ey bizi türü türlü nîmetleri ile besleyip büyüten Rabbimiz! Senin tevhîdin üzere olmada, zâtına lâyık olmayan şeylerden seni tenzih ve takdis etmede bizleri başarılı eyle. Hak ettiğimiz için ya da amellerimizin karşılığı olarak değil de lutuf ve ihsânın ile آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً: **Bize katından bir rahmet ver.** Bu rahmet, düşmanımızın elinden, azâbından ve onun bizi zorladığı küfür ve isyanın vebâlinden bizi kurtarsın. وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا: **Ve işimizde bize bir çıkış yolu lutfet (10).** Şu anda düşmanımızdan kaçmış ve sana sığınmış, senin kanatların altına ilticâ etmiş, senin yakınlığına teslim olmuş bulunuyoruz; bunu da başka şey için değil, sırf senin rızân, vech-i kerîmin için yaptığımız bu işte, senin tevhîdinin pınarlarına ulaştıran doğru yolu bize göster, bizi bu işte muvaffak kıl, her türlü tehlike ve korkudan bizleri emin eyle. İşte biz onların bu münâcâtlarına, bu duâlarına icâbet ettik, karşılık verdik ve onların ihtiyaçlarını giderdik.

Onlar, bize tazarru ve niyaz ederek ve bize sığınmış bir şekilde mağaraya girdikten sonra, فَضَرَبْنَا عَلَى آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا: **Onların kulaklarını mağarada yıllarca mühürledik (11).** Onların kulaklarına, herhangi bir ses duymalarına engel olacak şekilde kalın bir perde çektik ve bu hal üzere onları yıllaca uyuttuk. Bu halde iken onlar ne bir şey yediler, ne bir şey içtiler, ne de gündelik yaşamla ilgili başka bir şey yaptılar. Hayattan soyutlandılar. Sâdece nefes alıp veriyorlardı, o kadar!

ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ اَيُّ الْحِزْبَيْنِ اَحْصٰى لِمَا لَبِثُٓوا اَمَدًا ﴿١٢﴾ نَحْنُ
نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَاَهُمْ بِالْحَقِّ اِنَّهُمْ فِتْيَةٌ اٰمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى ﴿١٣﴾
وَرَبَطْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ....

ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ: **Sonra onları uyandırdık.** Haşr için ölüleri diriltir gibi onları uykularından uyandırdık. لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَى لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا: **İki gruptan hangisinin (uykuda) kaldıkları süreyi daha iyi hesap edeceğini bilelim diye (12).** Onların mağarada kaldığı süre hakkında aralarında ihtilaf çıkan iki gruptan, bakalım hangisi o süreyi daha iyi bilecek diye bunu yaptık. Her iki grup da yâni ne Yahudiler, ne de Hıristiyanlar onların uykuda ne kadar kaldığını tam olarak bilemediler.

İşte katımızdan bir fazl ve kerem olarak نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُمْ بِالْحَقِّ: **Onların gerçek hikâyesini biz sana anlatıyoruz,** ey resullerin en kâmili! Onların mağarada ne kadar kaldığını gerçek şekliyle şimdi anlatacağız. إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ: **Onlar birkaç yiğit** idi. Onlar, Allâhü Teâlâ'nın tevfikine ermiş, tam bir akıl ve olgunluk sâhibi, fütüvvet ve mürüvvet sâhibi birkaç genç adam idiler. آمَنُوا بِرَبِّهِمْ: **Onlar Rablerine îman etmişlerdi.** Cenâb-ı Hakk'ın varlığının ve birliğinin delillerine götüren ve kendilerine bağışlanmış olan akıllarını kullanmak sûretiyle, onların gerçek sâhibi olan Rablerinin tevhîdini anlamışlar ve bilmişlerdi. Onlar, bizim zâtımızın azametine ve sıfatlarımızın kemâline delil olan âyetlerimiz ve işâretlerimiz üzerinde düşünmeye, tefekkür etmeye başlayınca, katımızdan bir lutuf ve ihsan olmak üzere وَزِدْنَاهُمْ هُدًى: **Biz de onların hidâyetini artırmıştık (13).**

وَرَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ: **Onların kalplerini sağlamlaştırmıştık,** bu sûretle onları hidâyet ve tevhitte sâbit kılmış ve kalplerine îman ve irfan muhabbetini yerleştirmiştik. Ey resullerin en kâmili! Hatırla ki, إِذْ قَامُوا فَقَالُوا: **Hani onlar kalkmışlar ve şöyle demişlerdi:** Dakyanus isimli azgın ve zâlim, kendilerini herkesin önünde şirke ve küfre çağırdığı zaman, onlar ona karşı durmuşlar ve ondan o dâveti işittikten sonra demişlerdi ki: رَبُّنَا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ: **Rabbimiz, göklerin ve yerin .....**

... لَنْ نَدْعُوَا مِنْ دُونِهٖٓ اِلٰهًا لَقَدْ قُلْنَٓا اِذًا شَطَطًا ﴿١٤﴾ هٰٓؤُلَٓاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا
مِنْ دُونِهٖٓ اٰلِهَةً لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى
عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ﴿١٥﴾

Rabbidir. Onlar, Dakyanus'a hiç aldırmadan, onun gücünü ve kuvvetini hiç önemsemeksizin, ona karşı "Bizi yokluktan ızhar ederek varlık fezâsında mevcut kılan Rabbimiz, ulvî ve süflî âlemlerin, gayp ve şehâdet, zâhir ve bâtın âlemlerinin Rabbidir. Gerçek ilah ve rab olmayı yegâne hak eden zât, her şey üzerindeki yegâne tasarrufu ile, hiçbir ortaklık olmaksızın, hiçbir varlıktan herhangi bir yardım ve destek almaksızın, her şeyi var edendir" diye söylemişlerdi. لَنْ نَدْعُوَ مِنْ دُونِهِ إِلَهًا: **Biz ondan başka hiçbir şeye aslâ ilah demeyiz.** Ondan başka hiçbir bâtıl varlığa tapmayız. Çünkü ibâdete ve kulluğa müstehak olan sâdece odur. Allâh'a yemin olsun ki, ondan başka birisine ilah olarak duâ eder, ya da taparsak لَقَدْ قُلْنَا إِذًا شَطَطًا: **İşte o zaman gerçekten saçmalamış oluruz (14).** Gerçekten ve hakîkatten çok çok uzak söz söylemiş ve şirke, küfre, çeşitli sapıklıklara ve azgınlıklara batmış oluruz. Allâhü Teâlâ bizleri böylesi durumlardan muhâfaza eylesin.

Sonra onlar bunun doğru olmadığını, tam tersine ahmaklık olduğunu beyanla şöyle dediler: Doğru yoldan sapmış olan هَؤُلَاءِ قَوْمُنَا: **Şu kavmimiz,** sırf azgınlıkları ve sapıklıkları sebebiyle اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً: **Ondan/Allah'tan başka ilahlar edindiler.** Bâtıl olan, hiçbir hakîkati olmayan putları Tanrı edinerek, Allâh'a tapar gibi onlara taptılar. لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ: **Onlar üzerine açık bir delil getirmiş olsalardı ya!** Taptıkları o bâtıl ilahların ilahlığa ve rabliğe lâyık olduğu hakkında kesin, açık bir delil, huccet, burhan ve kayıt veyâ ap-açık bir mûcize getirmiş olsalardı ya! Mâdemki böyle bir delilleri yoktur, o halde onlar kendisi için şirk koşmakla, ortak çıkarmakla Allâhü Teâlâ'ya karşı ap-açık iftirâ ediyorlar demektir. Halbuki فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا: **Allâh'a yalan iftirâ edenden daha zâlim kim vardır? (15)** Vâhid ve Ehad olup, ulûhiyette yegâne olan Allâhü Teâlâ'ya karşı, yalan şeyleri yakıştıran, varlığın gerçeğine aykırı olarak, ellerinde hiçbir aklî ve naklî

وَاِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ فَأْوُۤا اِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهٖ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ اَمْرِكُمْ مِرْفَقًا ﴿١٦﴾ وَتَرَى الشَّمْسَ اِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ ....

mesnetleri olmadığı halde, sırf yalan, yanlış ve zulüm olarak ona şirk koşan, özellikle de hiçbir işe yaramaz bu gibi putları, heykelleri ve sûretleri onun şerîki ve ortağı yapan kimselerden daha sapkın ve daha azgın kimse var mıdır?

وَ: **Ve** Dakyanus ile onlar arasındaki olay cereyan edip, aralarında çeşitli konuşmalar geçtikten sonra onlardan birisi diğerlerine dedi ki: Artık burayı terk etmek bize vâcip oldu! اِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ: **Mâdemki onlardan ve onların Allah'tan başka taptığı şeylerden uzaklaştınız,** onların kendilerini ve Vâhid, Ehad, Hak ve ibâdet etmeye yegâne müstehak olup, sırf rızâsı için kendisine seve seve, hiçbir şeyden korkmadan ibâdet ettiğiniz -ki, size yakışan da budur- Allâh'a ortak olarak koşmuş oldukları, ilah edindikleri, ona tapar gibi taptıkları putları terk ettiniz, yâni burayı terketmekte, buradan uzaklaşmakta hemfikirsiniz, o halde bu kavmin aralarından ayrılın فَأْوُوا اِلَى الْكَهْفِ: **Ve mağaraya sığının.** Düşmanlarınızın korkusundan sırf Rabbinize ilticâ ve rızık konusunda ona tevekkül etmiş bir şekilde mağaraya gidin. İşte o zaman يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهٖ: **Rabbiniz size rahmetini yayacak.** Hem sizin hem de bizim yaşamımızla ilgili olarak onun izin, irâde ve lutfunu bulacaksınız. وَ: **Ve** ona sığınıp, ona tevekkül edip, işlerinizi ona havâle ettikten sonra يُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ اَمْرِكُمْ مِرْفَقًا: **O size işinizi kolaylaştıracaktır (16).** Bu bedensel sıkıntılarınıza karşı, rûhânî olarak zevk alabileceğiniz ve daha çok faydasını göreceğiniz lezzetleri Rabbiniz size lutfedecektir.

وَ: **Ve** ey olaylara ve eşyâya nazar edip ibret alan kimse! İşte Allâhü Teâlâ'nın onlara ihsan etmiş olduğu onca merhamet ve şefkatinin bir kısmı olarak تَرَى الشَّمْسَ اِذَا طَلَعَتْ: **Görürdün ki, güneş doğduğu zaman,** güneş bütün bir yaz boyunca doğudan doğup ortalığı harâret bestığı zaman, تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ: **Mağaralarının sağ ....**

... وَاِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُۜ ذٰلِكَ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِۜ مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِۚ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا ﴿١٧﴾

---

tarafına kayıyordu. Güneşi; ışığı ve sıcağı ile onlara eziyet vermemek için mağaranın o tarafından hareket ediyor görürdün. وَإِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ: **Ve battığı zaman da sol taraftan batıyordu.** Güneş batmaya meylettiği zaman da onları kendi sıcağından koruyarak, onlara zarar vermeksizin mağaranın sol tarafından batardı. وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُ: **Halbuki onlar mağaranın tam ortasında idiler.** Güneş onlara bu şekilde davranırken onlar mağaranın herhangi bir kenarında değil tam ortasında yatıyorlardı. Dolayısıyla onlar eğer Allâhü Teâlâ'nın koruması ve muhâfazası altında olmasalardı, o onların üzerinden güneşin ışığını bertaraf etmemiş olsaydı, doğuşundan batışına kadar güneşin ışığı onların üzerinden eksik olmayacaktı. ذَلِكَ: **İşte bu,** yâni Cenâb-ı Hakk'ın rahmetini Ashâb-ı Kehf'in üzerine yayması, onlara merhamet etmesi, güneşin ışığını onların üzerine düşürmemesi ve bütün eziyetleri onların üzerinden kaldırması, مِنْ آيَاتِ اللَّهِ: **Allâh'ın âyetlerindendir.** Cenâb-ı Hakk'ın onları kabul ettiğine, rızâsının onlar üzerinde olduğuna, onların Hakk'ın tevhîdine erdiğine, her işlerinde Hakk'a mütevekkil olduklarına, onun takdirine râzı ve ihlaslı olduklarına bir delildir. مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ: **Allâh'ın doğru yolu gösterdiği kişi hidâyete ermiştir.** İlm-i ezelîsi ve takdîri ile kimin hidyetini istemiş ve hükmü kimin üzerinde bu şekilde gerçekleşmişse o kişi, sâlih amelleri olmasa bile hidâyete ermeye, kurtuluş ve felâha kavuşmaya muvaffak olmuştur. وَمَنْ يُضْلِلْ: **O kimi de saptırırsa,** Cenâb-ı Hakk'ın irâdesi ve takdîri kimin sapmasına dâirse, -velev ki, sâlih ameller işlemiş olsa dahi- o kişi sapacaktır. Onun sapmasıyla ilgili hüküm aslâ değişmez. Dolayısıyla Allâhü Teâlâ'nın sapmasını murat ettiği فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا: **O kimse için mürşit bir velî bulamazsın (17).** O kimseyi doğuştan gelen dalâletinden kurtarıp onun işlerini düzeltecek ne bir velî, ne de ona kurtuluş yolunu gösterecek bir mürşit bulabilirsin.

وَتَحْسَبُهُمْ اَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ ۗ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ ۗ
وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ ۜ لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ
فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا ﴿١٨﴾

وَ: **Ve** Allâhü Teâlâ'nın onlar üzerine lutuf ve merhametinin bolluğunun bir işâreti olarak onları yanları ve sırtları üzerine yatmış oldukları halde onlara baktığında تَحْسَبُهُمْ أَيْقَاظًا: **Onları uyanık zannederdin.** Çünkü onların gözleri açık ve uyanık gibi nefes alıp vermeleri sebebiyle zannederdin ki, onlar uyanık; وَهُمْ رُقُودٌ: **Halbuki onlar uykuda idiler.** Onların sağa sola dönmeleri gerektiği zaman, yâni yanları üzerine fazla durmaları sebebiyle bedenlerine bir zarar gelmesin diye وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ: **Biz onları sağa sola çeviriyor idik.** Onların köpeklerine gelince, وَكَلْبُهُمْ: **Köpekleri;** bu köpek onlarla birlikte mağaraya gelmişti. Önce onu yanlarından kovmaya çalıştılar ama Cenâb-ı Hak o köpeği konuşturdu ve o şunları söyledi: "Ben Allâh'ın evliyâlarını severim; bırakın sizinle birlikte kalayım." Bunun üzerine köpeğin kendilerine katılmasına izin verdiler. Bâzıları bu köpeğin bir çobanın köpeği olduğunu, Ashâb-ı Kehf'in o çobana yiyecek verdiklerini ve ona başlarından geçenleri anlattıklarını, bunun üzerine çobanın köpeği ile birlikte onlara katıldığını söylerler. Bâzı kıraatlerde "ve kelbuhum" kelimesinin "ve kâlibuhum" şeklinde okunması bu görüşü desteklemektedir. بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ: **Girişte ön ayaklarını uzatmıştı.** Onların köpekleri de mağaranın hemen girişinde ön ayaklarını yere sere serpe uzatıp yaymıştı. لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ: **Onların hâline bir baksaydın,** onların mağara içerisindeki bu heybetli hallerine bir baksaydın, لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا: **Onlardan hemen uzaklaşıp kaçardın.** Hallerinden korkup hemen yanlarından uzaklaşırdın. Onların şehirden uzak, dağın ortasındaki bir mağarada bu şekilde tuhaf ve bu gözleri açık duruşlarından, uyuyuşlarından dolayı kalbine korku gelir, وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا: **İçin onlardan korkuyla dolardı (18).**

وَكَذٰلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَٓاءَلُوا بَيْنَهُمْۜ قَالَ قَٓائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْۜ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍۜ قَالُوا رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْۜ فَابْعَثُٓوا اَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هٰذِهٖٓ اِلَى الْمَدٖينَةِ ....

İşte onları biz bu acâyip ve tuhaf bir şekilde nasıl uyuttuysak, وَكَذٰلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ: **Aynı şekilde, aralarında durumu birbirlerine sorsunlar diye uyandırdık.** Birbirlerine "acabâ uykuda ne kadar kaldık, ne zamandan beri mağarada bulunuyoruz?" gibi sorular sorup durumu kendi aralarında soruştursunlar diye onları uykularından uyandırdık. Bu da Allâhü Teâlâ'nın onlar üzerindeki lutuf, ihsan ve iyiliğinin ne kadar bol olduğuna, kudretinin nasıl sonsuz olduğuna onları muttali kılmak ve ayrıca onların yakînlerini, gönül huzurlarını, Allâh'a olan güvenlerini artırmak içindi. Onlar yerlerinden doğruldukları zaman قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ: **İçlerinden biri dedi ki: Ne kadar kaldınız?** Bu mağarada ne kadar uyuda kaldınız? Uyuyan kişi uykuda ne kadar kaldığını bilemeyeceği için, zannî ve tahmînî olarak قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ: **Dediler ki: Bir gün ya da daha az.** Tam bir gün ya da bir günden daha az uyumuş olabiliriz. Çünkü onlar mağaraya günün sabahında girmişler ve öğle vaktinde uyanmışlardı. Dolayısıyla onlar uyandıkları zamanı aynı günün veya ertesi günün öğle vakti zannediyorlardı. Fakat tırnaklarının ve saçlarının uzamış olduğunu görünce قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ: **Dediler ki: Ne kadar uyuyakaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir.** Çünkü o, hiçbir zaman uyumaz, dâimâ ayaktadır, her yerde hâzırdır, onun için hiçbir değişme ve bozulma sözkonusu değildir. Oysa bizler uyuruz ve uykumuzda hiçbir şeyin şuuruna varmayız. Kaldı ki, ne kadar uyuduğumuzu şu anda tespit etmek de pek önemli görünmüyor, zira bizim için şu anda en önemli husus karnımızı doyurmak. فَابْعَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ: **Şehre şu para ile birisini gönderin de,** parayı elinde tutan kişi dedi ki: Şu basılmış para ile birisini şehre gönderin. "El-Verık" sözlükte, basılmış olsun veya olmasın gümüş anlamına gelmektedir. Burada maksat para olarak basılmış olanıdır. Şehir de, Dakyanus'tan kaçmış oldukları Tarsus'tur.

...فَلْيَنْظُرْ اَيُّهَٓا اَزْكٰى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ
بِكُمْ اَحَدًا ﴿١٩﴾ اِنَّهُمْ اِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ اَوْ يُعِيدُوكُمْ فٖى
مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُٓوا اِذًا اَبَدًا ﴿٢٠﴾

فَلْيَنظُرْ أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ: **Baksın, hangi yiyecek daha güzelse ondan size biraz azık getirsin.** Bu giden kişi hangi aşçının yemeği temiz ve güzel ise araştırsın da ondan bir miktar getirsin; böylece açlığımızı giderelim. Çünkü bizler açız. Ayrıca o kişi, وَلْيَتَلَطَّفْ وَلاَ يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا: **Dikkat etsin, sizi kimseye fark ettirmesin (19).** Çarşıda pazarda dolaşırken insanlara güzel ve uygun bir şekilde davransın, oradan hemen uzaklaşsın ve sakın sizin hâlinizi ve yerinizi oradaki her hangi bir kimsenin anlamasına fırsat vermesin.

Sizin durumunuzun farkına vardıktan sonra إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ: **Eğer sizi ele geçirecek olurlarsa,** size üstün gelirlerse, يَرْجُمُوكُمْ: **Sizi taşlarlar,** sizi taşlayarak öldürürler, أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ: **Ya da kendi dinlerine döndürürler.** Sizi mürted yaparak tevhîde nâil olmanızdan önceki inancınıza döndürürler. وَلَنْ تُفْلِحُوا إِذًا أَبَدًا: **O zaman da artık sonsuza kadar felah bulaşamazsınız (20).** Eğer onların dînine dönecek olursanız, hiçbir zaman kurtuluşa eremezsiniz ve aslâ ıslah olmazsınız.

Şehre birisini gönderdiler. Adam çarşıya girdi. Lokantacılar arasında dolaştı. Temiz bulduğu birisini tercih etti. Yiyeceğin ücretini ödemek için cebinden parayı çıkardı. Paranın üstünde Dakyanus'un ismi yazılı idi. Onu define bulmakla itham ettiler. Krala götürdüler. Kral tevhit ehli bir Hıristiyan idi. Adam, başlarından geçeni krala sonuna kadar anlattı. Orada bulunanlardan birisi dedi ki: Babalarımız inançları yüzünden Dakyanus'tan kaçan bir grup gençten bahsetmişlerdi; bunlar onlar olmalı.

İnananı ve inanmayanı ile birlikte tüm şehir halkı yanında olduğu halde kral mağaraya gitti. Adam arkadaşlarını krala gösterdi. Kral onlarla konuştu, sohbet etti. Ashâb-ı Kehf de "Allah seni insanların ve cinlerin şerrinden korusun, seni muhâfaza etsin" diye onun için duâ ettiler.

وَكَذٰلِكَ اَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا اَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَاَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَاۚ اِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ اَمْرَهُمْ ....

Sonra memleketlerine döndüler ve orada vefat ettiler. Onların cenâzesini kral defnettirdi ve yanlarına bir mescit yaptırdı.

وَ: **Ve** nasıl ki biz, onları uzun bir süre ölü gibi uyutmuş, sağa sola döndürmek sûretiyle güneşin sıcağından ve türlü eziyetlerden, sıkıntılardan koruyarak onlara merhamet etmiş, basîretlerinin ve Allâh'a bağlılıklarının artması için, tıpkı haşr günü ölülerin diriltilmesi gibi onları uykularından tekrar kaldırmış isek كَذٰلِكَ أَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ: **İşte öylece onların hâlinden de haber verdik.** Onlar ve onları görenlerin hallerinden bilgi vermek sûretiyle insanları haberdar ettik. Böylece onların kıssalarını işiten mü'minler لِيَعْلَمُوا: **Bilsinler** ve iyice inansınlar ki, أَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ: **Allâh'ın vaadi gerçektir.** Dilediği ve istediği her şeye o sonsuz kudreti ile kâdir ve muktedir olan Allâhü Teâlâ'nın vaadi değişmez ve kendisine lâyık olduğu şekilde vaadinin dışında bir şey yapmaz. Yine özellikle şuna da kesin bir şekilde inansınlar ki, وَأَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا: **Kıyâmette hiçbir şüphe yoktur.** Cenâb-ı Hakk'ın bütün peygamberlerin lisânı ile bildirip vaad ettiği kıyâmet gününün geleceği ve gerçekleşeceği husûsunda hiçbir şüphe yoktur. Onun Ashâb-ı Kehf'i 309 sene sonra diriltmesi buna işârettir ve bu olay bu konudaki insanların ihtilaflarını ve tartışmalarını kesin bir şekilde ortadan kaldırmaktadır. Ey resullerin en kâmili! Anlat ki, إِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرَهُمْ: **Hani onlar kendi aralarında durumlarını tartışıyorlar.** İnançlarındaki mahşer günü ve bedenen yeniden dirilme ile ilgili durumları tartışıyorlar. Halbuki Cenâb-ı Hak, mâdemki onları aradan bunca sene geçmesine rağmen korumuş, muhâfaza etmiş ve sonra uykudan uyandırarak tekrar diriltmiştir, yâni bütün bunlara kâdirdir, o halde bütün ölüleri kabirlerinden tekrar diriltmeye, ruhları bedenlere tekrar göndermeye de kâdirdir. Bütün bunlar onun kudreti ve irâdesi altında çok kolaydır. Ashâb-ı Kehf'i yattıkları yerden uyandırdıktan ve insanları onların hallerinden haberdar ettikten sonra onlar yanlarına gelen insanlarla konuştular. Başlarından geçenleri anlattılar. İnsanlar da onlara uykuda kaldıkları süreyi söylediler. Sonra insanlarla birlikte şehre ve memleketlerine döndüler; sonra da vefat ettiler.

فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِمْ بُنْيَانًا رَبُّهُمْ اَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلٰى اَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا ﴿٢١﴾ سَيَقُولُونَ ثَلٰثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ ....

İnsanlar onlar hakkında çeşitli görüşler ileri sürdüler. Müslümanlar "onlar bizdendir, çünkü bizler muvahhidiz" dediler. Kâfirler (Hıristiyanlar) da "onlar bizdendir, çünkü onlarla biz aynı nesildeniz" dediler. Kısaca hepsi de فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِمْ بُنْيَانًا: **Onların üzerine bir binâ yapın, dediler.** Müslümanlar "biz mescit yapalım" dediler. Kâfirler de "biz de onların üzerine bir kilise/ibâdethâne yapalım" dediler. Her iki grup da onların kâfir mi, îmanlı mı olduğunu bilemez. Bilakis, onları türlü türlü nîmetlerle besleyip büyüten, terbiye eden ve her çeşit rahmeti ile onlara merhamet eden رَبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ: **Rableri, onların hallerini en iyi bilendir.** Dolayısıyla onların gerçek durumları ve hallerinin iç yüzünü Allâhü Teâlâ'ya bırakmak en iyisidir.

Her iki grup arasında bu konudaki tartışma ve çekişme uzayınca, bu nizâda قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَى أَمْرِهِمْ: **Gâlip gelenler dediler ki:** delilleri diğerlerinden daha kuvvetli olup, tartışmada üstün çıkan Müslümanlar şöyle dediler: لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا: **Biz, onların üzerine bir mescit yapacağız (21).** Bu mescitte bizler Allâhü Teâlâ'ya teveccüh edeceğiz, ona yöneleceğiz; onlarla Hakk'a tevessül ve teberrük edeceğiz; onların mekânını ihtiyaçlarımızı Hakk'a arzetme, münâcât ve duâ mahalli edineceğiz. İşte böylece onların mezarlarının olduğu yer büyük, küçük herkesin Hakk'a mürâcaat ve ilticâ yeri oldu.

Ashâb-ı Kehf'in kıssasına dalıp, onların kaç kişi olduğu noktasında insanlar arasında ihtilaf çıkınca Cenâb-ı Hak önce insanların bu konuda dillendirdiği söylentileri, sonra da bu hususta yapılması gerekenin en doğrusunu şöylece buyurdu:

Bir kısmı سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ: **Diyor ki: Onlar üç kişiydi, dördüncüleri köpekleriydi.** Dördüncüleri köpekleri olmuştu. Diğer bir kısmı da وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ: **Diyor ki: Onlar beş kişiydi, altıncıları köpekleriydi.** Bu iki sözden ilki Yahudilerin, ikincisi ise ...

...رَجْمًا بِالْغَيْبِۚ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْۜ قُلْ رَبّ۪ٓي اَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ اِلَّا قَل۪يلٌ۟ فَلَا تُمَارِ ف۪يهِمْ اِلَّا مِرَٓاءً ظَاهِرًاۖ ....

Hıristiyanların görüşleridir. Bu sözler onlardan ancak رَجْمًا بِالْغَيْبِ: **Gayba taş atma şeklinde** sâdır olmaktadır; yoksa onların ellerinde ne târihî bir delilleri vardır, ne de peygamberlerden onlara böyle bir söz aktarılagelmiştir. Bir kısmı da وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ: **Onlar yedi kişiydi ve sekizincileri köpekleriydi, diyor.** Buradaki vav (ve bağlacı), tekit ifâde etmesi için ve sıfat ile mevsuf arasındaki bağlantının öneminden dolayıdır. Bu, aynı zamanda, olayın yâni onların yanında bir köpek olduğunun doğruluğuna da işâret etmektedir. Bu şekilde kullanım Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok yerde geçmektedir. Meselâ, وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلاَّ وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ: "Biz, hiçbir memleketi yok etmedik ki, ve onların belli bir kitabı/yazgısı olmasın." (Hicr, 15/4) âyeti ve diğerleri buna örnektir. Bu ve (vav) aynı zamanda "Zeyd geldi ve yanında elbisesi vardı" cümlesindeki "ve" gibidir. Bu sözü mü'minler Rasûlullah'tan, o Cebrâil'den ve o da Allâhü Teâlâ'dan almıştır. Eğer onlar aynı şekilde devam ederse, yâni hâlâ tahminlerle atmaya devam eden ve kıssa hakkında şüpheye düşen olursa, ey resullerin en kâmili, قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ: **De ki: Onların sayısını en iyi bilen Rabbimdir.** Zîrâ başından sonuna kadar, onların durumlarından hiçbir şey Allâh'ın ilmi dışında değildir. O, ilm-i huzûrî sâhibidir; o hiçbir şeyden habersiz ve hiçbir şey de ondan gizli değildir. مَا يَعْلَمُهُمْ إِلاَّ قَلِيلٌ: **Onlar hakkında çok az bilgileri var.** İnsanlar, Ashâb-ı Kehf'in gerçek durumu ile ilgili olarak, birazcık târihî rivâyetlerden gelen bilgi dışında pek bir şey bilmemekteler. Bildiklerinin çoğu da gerçeğe uygun değil. Dolayısıyla, mâdemki onların bilgileri hiçbir delile dayanmamakta, sâdece gaybı (karanlığı) taşlamaktan ibâret, فَلاَ تُمَارِ فِيهِمْ إِلاَّ مِرَاءً ظَاهِرًا: **O halde onlar hakkında zâhiren görünenden başka bir şeyle tartışmaya girme.** Ey resullerin en kâmili! Bu kıssadaki gençler hakkında, insanlarla, ne daha fazla, ne de daha derin bir şekilde değil sâdece sana vahyettiğimiz kadarıyla tartışmaya gir; o câhil, o akılsız ve saçma sözleri seni güldüren o gibi kişilerle daha fazla tartışma. Aynı ....

... وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ اَحَدًا ﴿٢٢﴾ وَلَا تَقُولَنَّ لِشَايْءٍ اِنّى فَاعِلٌ
ذٰلِكَ غَدًا ﴿٢٣﴾

şekilde وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَدًا: **Sakın o gençler hakkında onlardan hiç kimseye fikir danışma (22).** Bu gençlerle ilgili olarak, onların durumları artık sana vahiy ile belli olduktan sonra, artık Ehl-i Kitap'tan hiç kimseye hiçbir şey sorma. Çünkü bundan sonra senin onlardan bir şey sorman, ya onları zor duruma düşürmek, ya da imtihan etmek için olacaktır. Bunlar ise ne peygamberlik mertebesinde bulunan birisine, ne de peygamberliğin gereği olan güzel ahlâka yakışan davranışlardan değildir. Eğer öğrenme maksadıyla soracak olursan, zâten onlar konunun gerçeğini bilmekten âcizler. Kaldı ki, vahyin üstüne başkalarına soru sormak olmaz.

Yahudiler, rûhu, Zülkarneyn'i ve Ashâb-ı Kehf'in durumunu sırf imtihan etmek amacıyla Rasûlullâh'a sormalarını Kureyşlilerden istediler. Onlar da bunları sordular. Rasûlullah "yarın gelin, size bunları bildireyim"[20] dedi. "İnşallah" demedi ve olayı Cenâb-ı Hakk'ın irâdesine bağlamadı. Bunun üzerine vahiy kapısı birkaç gün kapandı. Rasûlullah sıkıntıya girdi. Kureyş onu yalancılıkla itham etmeye başladı. Rasûlullah'ı çok şiddetli bir hüzün sardı. Cenâb-ı Hak böyle davranmaktan, bir daha hiçbir işinde "inşallah" demeyi ihmal etmemekten onu kesin ve kat'î bir şekilde men ederek, ona bu husustaki edebinin nasıl olması gerektiğini şu şekilde, mübâlağalı ve net bir dille öğretti: Ey resullerin en kâmili! Yapmaya kesin kararlı olduğun وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ غَدًا : **Bir şeyde sakın "ben şunu yarın elbetteki yapacağım" demeyesin (23).**

---

[20] Hadîsin tamâmını Kurtubî'nin tefsirinde şöyle nakletmektedir: Âlimler, Cenâb-ı Hakk'ın Resûlullâh'ı bu olayda azarladığını söylemektedirler. Zîrâ kâfirler ruhtan, Ashâb-ı Kehf gençlerinden ve Zülkarneyn'in durumundan sorduklarında, Rasûlullah "inşallah" demeksizin onlara "sorunuzun cevâbını yarın vereceğim" demişti ve bu yüzden vahiy on beş gün gelmedi. Kâfirler Hz. Peygamber hakkında dedikoduya başladılar. Bunun üzerine rahatlatan ve "yarın ben şöyle şöyle yapacağım" dememek gerektiğini, çünkü gelecekteki bir şeyin gerçekleşmesinin Cenâb-ı Hakk'ın irâdesine bağlı olduğunu öğreten bu âyet indi. Kurtubî, *et-Tefsîr,* X/385; Seâlebî, *et-Tefsîr,* III/14.)

إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسٰى أَنْ يَهْدِيَنِ رَبِّى لِأَقْرَبَ مِنْ هٰذَا رَشَدًا ﴿٢٤﴾ وَلَبِثُوا فِى كَهْفِهِمْ ثَلٰثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا ﴿٢٥﴾

إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ: **Ancak Allah dilerse,** de. Yâni, bir şeye azmettikten, yapmayı kesin kararlaştırdıktan sonra "inşallah" de. Ey resullerin en kâmili! وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ: **Unuttuğun zaman Rabbini zikret/ hatırla.** وَ: **Ve** bir şeye yepmayı planladığında "inşallah" demeyi ve onu Allâh'ın irâdesine bağlamayı unuttuğun zaman, unuttuğunu hatırlar hatırlamaz, bunu telâfi etmek için, isterse aradan bir müddet geçmiş olsun, hemen Rabbini hatırla, onu zikret. Onların/inkârcıların sorularının içyüzünü sana gösterdikten sonra, hem Cenâb-ı Hakk'a şükretmek maksadıyla hem de sana olan nîmetini daha da artırması için şöyle قُلْ عَسَى أَنْ يَهْدِيَنِي رَبِّي لأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَدًا: **De: Umarım ki, Rabbim beni bundan daha doğru bir yola/bilgiye ulaştırır (24).** "Umarım ki, Rabbim bu Ashâb-ı Kehf kıssasında ve onların durumlarının içyüzü ve gerçeği husûsunda, lutuf ve ihsânıyla beni daha doğru ve sağlam bir bilgiyi öğretecektir. Bunu da benim nübüvvetimi desteklemek ve risâletimi kuvvetlendirmek için yapacaktır." Gerçekten de Cenâb-ı Hak, Hz. Peygamber'e, birtakım gayb haberleri, kendinden çok daha önce yaşamış olan peygamberlerin kıssaları, kıyâmetin alâmetleri ve şartları, âlemlerde, dünyâ ve âhiret hayâtında cereyan eden ve edecek olan, kuru veya ıslak yâni bütün olaylara şâmil olan Kur'ân'ın vahyedilmesi gibi Ashâb-ı Kehf kıssasından daha büyük ve önemli birçok olağanüstü şeyler öğretti ve bildirdi.

وَ: **Ve** Ehl-i Kitap, Ashâb-ı Kehf'in sayısında nasıl ihtilaf ettilerse, onların mağara içinde uykuda ne kadar müddet kaldıkları husûsunda da ihtilaf ettiler. Bir kısmı dedi ki: لَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلاَثَ مِائَةٍ سِنِينَ: **Onlar mağarada üç yüz yıl kaldılar.** Güneş yılıyla bu kadar yıl kaldılar. En meşhur olan söylenti budur. Bir kısmı da وَازْدَادُوا تِسْعًا: **Dokuz yıl artırdılar (25).** Yine güneş yılıyla. Ya da murada maksat ilkinin yâni üç yüz yılın güneş takvimine göre, ikincisinin de ay takvimine göre olması muhtemeldir. Bu durumda her ikisi de aynı şey olur. Çünkü güneş yılı ile ay yılı arasında her yüz yılda üç yıllık bir fark vardır. Üç yüz yılda dokuz yıl ...

قُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثُواۚ لَهُ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ اَبْصِرْ بِه۪ وَاَسْمِعْۜ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِه۪ مِنْ وَلِيٍّۘ وَلَا يُشْرِكُ ف۪ي حُكْمِه۪ٓ اَحَدًا ﴿٢٦﴾

eder. Yâni güneş takviminin üç yüz yılı ay takviminin üç yüz dokuz yılına denk gelir.

Ey resullerin en kâmili! Mâdemki Ashâb-ı Kehf'in mağarada kaç yıl kaldığı husûsunda elde tahminden ve atmaktan başka delil ve dayanak bulunmamaktadır, o halde قُلْ: **De ki:** Her türlü sırra ve gizli olan şeye muttali olan اللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا: **Allah, onların ne kadar süre kaldıklarını en iyi bilendir.** Onların mağarada kaç yıl kaldığını en iyi bilen Allâhü Teâlâ'dır. لَهُ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ : **Göklerin ve yerin gaybı ona âittir,** mazharlarından ve gölgelerinden başkasına değil. Onların her türlü görünmeyen ve bilinmeyen sırrına, ulvî (yukarı) ve süflî (aşağı) âlemlerde vâki olan her türlü gayba ıttılâ-ı huzûrî ve şühûdîsi ile Allâhü Teâlâ sâhiptir. Cenâb-ı Hak, her türlü iltifat yâni bir şeye yönelme ve bir şeye kulak vermeden münezzeh olduğu ve görmesi ve işitmesi için أَبْصِرْ بِهِ وَأَسْمِعْ: **O ne güzel görücü ve işiticidir** demek, bizim hakkımızda kullanıldığı gibi değildir. Onun görmesi ve işitmesinde her şey apaçıktır, bizim görmemiz ve işitmemiz gibi değildir. Görünmeyen (gayb) ve beş duyu ile hissedilebilen her şey, hiçbir noksanlık olmaksızın onun ilm-i huzûrîsinde ve ilim mertebesinde aynı şekildedir. مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ: **Onlar için Allah'tan başka bir velî yoktur.** Gökler ve yer için, işlerini çekip çeviren, gözeten ve idâre eden Allah'tan başka herhangi bir kimse yoktur. Zîrâ Allâhü Teâlâ vücutta/varlıkta ve tasarrufta yegânedir, mülkünde ve tasarrufunda kendisine yardımcı ve destek olan başka birisi yoktur. Gücü, kibriyâsı ve kudreti gereğince, ne icmâlen geçmişteki takdirinde, ne de tafsîlen hâlihazırda yarattıklarından ve mazharlarından وَلاَ يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا: **Hiç kimseyi hükmüne ortak etmez (26).** Bilakis, vücut verme ve yok etme, yaşatma ve öldürme, yaratma ve rızık verme… zât-i ilâhiyyeye âit isim ve sıfatların gereği olan eserlerden ne zuhûra gelirse, âfakta meydâna gelen bütün hâricî hâdiselerin hepsi sâdece ve sâdece ona hastır, ancak ve ancak ona âittir. Bütün bunların hepsi, mazharlarında Hakk'ı ve âşikârlığını görmeye

وَاتْلُ مَٓا اُوحِيَ اِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَۚ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِه۪ۚ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِه۪ مُلْتَحَدًا ﴿٢٧﴾

engel olan, kalın perde ve âciz hüküm sâhiplerine âit vehim ve hayâl gibi şeylerden hiçbir karışım olmaksızın, arada hiçbir araç-gereç ve vâsıta bulunmaksızın, her şeyden evvel ona istinat eder. Vuslat ve müşâhede erbâbına gelince; onlar hayâl, evham ve âdet perdelerini yırtmışlardır; varlıkta ondan başka bir şey görmezler. Onların nazarında Hak'tan gayrısı yoktur. İşte bu sebeple onlar, ilâhî tecellîler gereğince meydâna gelen hâdiseleri yalnızca Cenâb-ı Hakk'a isnat eder ve yalnızca ondan bilirler. Çünkü onların nazarında ondan başka gidilen ve gelinen bir yer yoktur; başlangıç da, son da Hakk'adır.

Mâdemki âlemde hissedilen ve müşâhede edilebilen ne varsa, gaybın bütün anahtarları ve ilim ve idrâke dâir bütün kilitler Hakk'a âittir, onun huzûrundan neş'et eder o halde, ey resullerin en kâmili! Mü'min olup da sana tâbi olan var ya işte وَاتْلُ مَا اُوحِيَ اِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ: **Onlara Rabbinin kitâbından sana vahyedileni oku.** Hiçbir değişiklik ve üzerinde oynama olmaksızın, sana nasıl indi ise öylece oku. Zîrâ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِه۪: **Onun kelimelerini değiştirecek kimse yoktur.** Onun sözlerinde ondan başka bir kimse tasarrufta bulunamaz. Müşriklerin "sen bize bundan başka bir Kur'an getir ve onu değiştir" demelerine de kulak asma. Onu değiştirmek hiç kimsenin haddine değildir. وَ: **ve** eğer nefsinden gelen bir telkin ile onu değiştirme veyâ tahrif etme vehmine kapılacak olursan, لَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِه۪ مُلْتَحَدًا: **Ondan başka bir sığınak aslâ bulamazsın (27).** Kelâmını tağyir ve tebdil etttiğin için Allâhü Teâlâ'nın sana azâbını indirdiği, seni muâheze edip, intikâmını almaya başladığı zaman, yine ondan başka ilticâ edecek bir merci bulamazsın.

Kureyş'in haddini bilmez bâzı cüretkârları, Rasûlullah'tan, Ümmü Mektûm ve Ebû Zer gibi ashâbın fakirlerini, kılık kıyâfetlerinin perişanlığı ve düşkünlükleri dolayısıyla yanından uzaklaştırmalarını talep ettiler ve böylece kendisinin sohbetine katılacaklarını, meclisine geleceklerini söylediler. Rasûlullah onların bu öneri ve taleplerini önemsedi. Fakirlere meclisinde onlarla/Kureyşli zenginlerle berâber iken yanına ...

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ
وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْۚ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ اَغْفَلْنَا
قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ وَكَانَ اَمْرُهُ فُرُطًا ﴿٢٨﴾

---

gelmemelerini emretti. İşte Cenâb-ı Hak, rasûlünün bu davranışını kesinlikle reddetti, onu böyle bu davranıştan şiddetle men etti ve habîbine bu hususta şu sözleriyle edep öğretti:

Her ne kadar Kureyş senden fakirleri etrâfından uzaklaştırmanı ve kovmanı şidetle talep etseler dahi, وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ: **Sabah akşam Rablerine duâ edenlerle berâber sen de sabret.** Sakın Kureyşlilerin isteklerini yerine getirme. Onların dış görüntüsüne, zenginliklerine, süslü elbiselerine meyleden nefsini, gece gündüz Rablerine ibâdet ve kulluk eden fakirlerle birlikte olmaya zorla, onlarla berâber ol. Onlar sâdece يُرِيدُونَ وَجْهَهُ: **Onun rızâsını istiyorlar.** Onlar; son derece fakir ve yoksul olmalarına rağmen, içlerinde hevâ-hevesten, dünyâ âlâyişinden hiçbir eser olmaksızın, muhlisâne olarak Hakk'a yöneliyorlar. وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا: **Dünyâ hayâtının süsünü isteyerek, gözlerini onlardan ayırma.** Zengin ve hâli vakti yerinde olan Kureyşlilerin senin sohbetine katılmalarını isteyip onlara iltifat ederek, onların makamlarına, mallarına ve servetlerine meylederek, sakın ola ki gözlerini üstü başı perişan olan o ihlaslı kimselerden almayasın. وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا: **Kalbini zikrimizden gâfil kıldığımız kimseye uyma.** Sakın bu zengin fakat Allâh'ın rahmet ve merhametinden uzaklaşmış olan zenginlerin îman etmelerini arzulayarak, onların fakirleri etrâfından kovma isteklerini yerine getirme. O, kalplerini zikrimizden yüz çevirme mührüyle mühürlediğimiz kimselere boş yere candan iltifat etme. Biz onların kalbine öyle bir mühür vurduk ki, bir daha o mühür asla oradan kazınmaz. وَ: **Ve işte o kimse bu yüzden inatçı olmuş, haddi aşmış,** اتَّبَعَ هَوَاهُ: **Hevâ ve hevesine uymuştur.** Mevlâ'sından yüz çevirmiş, ona sırtını dönmüş ve hevâsını ilâh edinmiştir. وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا: **Onun işi aşırılıktır (28).** Onun hevâ ve hevesini ilah

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَٓاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَٓاءَ فَلْيَكْفُرْۙ اِنَّٓا اَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًاۙ اَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَاۜ وَاِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَٓاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَۜ ....

edinmesi, haddi aşmaktan, bâtıla yönelip, Hakk'tan yüz çevirmekten başka bir şey değildir.

Korkutma ve kendine çekmek için değil, sırf doğruyu gösterme ve tebliğ adına وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ: **De ki: Rabbinizden gelen gerçek!** Sizi yok iken var edip ızhar eden, peygamberler göndermek, kitaplar indirmek sûretiyle hâlinizi ıslah eden Rabbinizin size indirdiği, ondan size gelen doğru, açık ve kesin bir hakîkat. Ey Rasûlüm! Sana vahyedilenin üzerinde hiçbir değişiklik yapmadan ve bozmadan tebliğ et, insanlara duyur. Sana tebliğ etmekten ve duyurmaktan başka bir şey gerekmez. Onlardan فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ: **Dileyen îman etsin,** kurtuluşu ve felâhı isteyen Allâh'a, kitaplarına ve peygamberlerine tebliğin gereğince îman etsin, وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ: **Dileyen de inkâr etsin,** her iki âlemde vebâli ve cezâyı isteyen kimse de kâfir olsun. Bilesin ki, Allâhü Teâlâ onların küfrüne de, îmânına da aldırmaz; kullarının kendisine îman etmesine de, inkâr etmesine de onun ihtiyâcı yoktur, bunlardan münezzehtir.

Sonra Cenâb-ı Hak tehdit ve tenbih yoluyla şöyle buyurmaktadır:

إِنَّا: **Muhakkak ki biz,** adâletimiz ve kahrımız gereğince, bizden yüz çeviren, emir ve yasaklarımıza sırtını dönen kullarımız ve özellikle de أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا: **Zâlimler için bir ateş hazırlamışızdır.** Hükümlerimizin dışına çıkanlar için alev dolu bir ateş hazırladık. أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا: **Onun katmanları onları sarıp sarmalamıştır.** Alevin içine düşen kıl çadır gibi onları alevler kuşatmıştır. Öyle ki, onlar وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ: **Su istediklerinde erimiş demire benzeyen ve yüzlerini kavuran bir su verilecek onlara.** Ciğerlerinin yangınının şiddetinden dolayı su isteyecek olsalar, onlara ateşte erimiş demire benzer ve içmek için ağıza götürüldüğünde kasıp kavuran bir su verilecek.

... بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَٓاءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اِنَّا لَا نُض۪يعُ اَجْرَ مَنْ اَحْسَنَ عَمَلًاۚ ﴿٣٠﴾ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهَارُ ....

Kısaca, بِئْسَ الشَّرَابُ: **Ne kötü içecek!** Erimiş demir ne korkunç bir içecek! Cehennem ve onun mahrûmiyet ateşleriyle dolu olan vâdileri وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا: **Ne kötü bir gidilecek yer! (29)** Kâfirlerin içerisinde ebedî olarak kalacakları cehennem ne kötü bir mesken ve kalınacak yer!

Cenâb-ı Hak, sünneti olduğu üzere, bu vaîdinin/korkutmasının ardından hemen vaadini/müjdesini getirerek şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا: **Îman edenlere,** zâtımızın birliğine, sıfat ve isimlerimizin kemâline, gönderdiğimiz peygamberlerimize, devir ve dönemine göre bizden sâdır olan hükümlerimizi açıklayan kitaplarımıza inanan وَ: **Ve** îman etmekle birlikte عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ: **Sâlih amel işleyenlere,** gönderilen kitaplar ve peygamberler vâsıtasıyla kendilerine emredilen fiilleri yerine getirerek, yasakladığımız şeylerden kaçınanların karşılığını vermek bize âittir. Biz onların karşılığını veririz, hem de amel ve ihlaslarına karşılık olarak hak ettiklerinin katbekat fazlasıyla. إِنَّا: **Muhakkak ki biz,** fazl ve lutfumuzun makâmı gereğince لاَ نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلاً: **Güzel amel işleyenlerin ecrini zâyi etmeyiz (30).** Niyetinde ihlaslı olan, maksadına yerine getiren ve azmini tamamlayan kimselerin ücretini ihmal etmeyiz.

أُوْلَئِكَ: **Bunlar,** said, muhsin ve muhlis olanlar var ya, işte لَهُمْ: **Onlar için** ahrette جَنَّاتُ عَدْنٍ: **Adn cennetleri vardır.** Yâni ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn mertebelerinden oluşan, içerisinde ebediyyen kalınacak, ikâmet edilecek ve dinlenilecek cennetler vardır. Bununla birlikte تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الأَنْهَارُ: **Onların altlarından ırmaklar akar.** Ezelî ve ebedî olan zât denizinden süzülüp gelen, tecellî-yi ilâhî ve nefes-i rahmânî ile sürekli yenilenen mârifet ve hakîkat ırmakları da onların ayaklarının altından akıp durur. Dahası; ahlaklarını ve iç dünyâlarını dünyâda iken ilâhî emirlerin gereğince süslemelerine karşılık olarak.

... يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَاِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِـِٔينَ فِيهَا عَلَى الْاَرَآئِكِؕ نِعْمَ الثَّوَابُؕ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٣١﴾ وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا رَجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِاَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ اَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ ....

يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ: **Orada altın bileziklerle süslenecekler.** Yine, وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ: **İpek ve atlastan yeşil elbiseler giyecekler.** İnce ipek ve kalın atlas kumaşlardan yapılmış süslü elbiseler giyecekler. Bu da onların dünyâda iken takvâ ile zînetlenmelerinin ve sâlihlik elbisesini giymiş olmalarının bir karşılığı olacak. Büyük bir nîmet ve refah içinde olmaları sebebiyle مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ: **Koltuklara kurulup oturacaklar.** Dünyâda iken itaat ve ibâdete devam uğrunda çekmiş oldukları sıkıntılara karşılık divanlarda kurula kurula oturacaklar. Kısaca, نِعْمَ الثَّوَابُ: **Ne güzel mükâfat!** Cennet ehlinin görmüş olduğu bu karşılık ve almış olduğu sevap ne hoş, ne iyi! وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا: **Ne güzel bir kalınacak yer! (31)** Mükâşefe ve müşâhede erbâbının içerisinde kalacakları, gezip dolaşıp dinlenecekleri, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin kalbine gelmeyen bu yerler ne güzel!..

Sonra Cenâb-ı Hak, rasûlüne, mü'min ile kâfirin durumlarının daha iyi anlaşılması için örnek vermesini emretti ve şöyle buyurdu:

Ey resullerin en kâmili! وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلاً رَجُلَيْنِ: **Onlara iki kişiyi misal ver.** Konunun daha açık ve ayan beyan olması için, İsrâil Oğullarından iki kardeşin durumunu örnek olarak anlat. Onların birisi mü'min ve muvahhid, diğeri kâfir ve müşrik idi. Babaları da ölmüştü. Ondan büyük bir mîrasa kondular. Ve aralarında paylaştılar. Mü'min olan, malını Allah yolunda sarfetti, fakirlere, kimsesizlere ve yolda kalmışlara dağıttı. Kâfir olan ise dükkan, tarla, bağ bahçe ne bulduysa topladı, satın aldı. Malı çoğaldı. Öyle ki, جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ: **Onlardan birisine iki üzüm bağı vermiştik.** Denemek ve imtihan etmek için inkârcı olana iki üzüm bağı vermiştik. وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ: **Onu hurmalarla çevrelemiştik.** Daha da güzel olması için o üzüm bağının etrâfını

...وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا ﴿٣٢﴾ كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ اٰتَتْ اُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْـًٔا
وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهَرًا ﴿٣٣﴾ وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِه۪ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ اَنَا
اَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَاَعَزُّ نَفَرًا ﴿٣٤﴾

hurma ağaçları ile donatmıştık. وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا: **O ikisinin arasına bir de ekinlik koymuştuk (32).** O iki bahçenin arasında da buğday, arpa gibi çeşitli hububatın ekildiği bir tarla vardı.

كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ آتَتْ أُكُلَهَا: **Her iki bahçe de yiyeceklerini vermişti.** Her iki bağ da her sene ürününü tam ve bol olarak vermişti. وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْئًا: **Ürünlerinde hiçbir eksiklik olmadı.** Diğer bahçelerde, bağlarda beklendiğinin tersine, o iki bağın verdiği üründe, meyvede ve hâsılatta hiçbir sene hiçbir noksanlık olmadı. Diğer bağların ürünlerindeki verim azaldığı halde, onların ürünü her sene daha da arttı. وَ: **Ve** bununla berâber, فَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهَرًا: **İkisinin arasından bir de ırmak akıtmıştık (33).** Sürekli sulanması için her iki bağın arasından bir ırmağı da gürül gürül akıtmıştık.

وَ: **Ve** bu iki bağın yanında كَانَ لَهُ ثَمَرٌ: **Onun bir serveti vardı.** Mal, mülk, altın, gümüş, para, köle gibi kıymetli şeylerden oluşan büyük bir serveti de vardı. فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ: **Arkadaşıyla konuşarak ona dedi ki:** Bir gün, kâfir olan adam alaylı bir edâ ile, kendi zenginliğini, malını, mülkünü ön plana çıkarıp karşısındakini zımnen tahkir ederek ve şımararak diğer adama şöyle dedi: أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا: **Benim senden daha çok malım var.** Benim, türlü türlü lezzet ve zevk aldığım, hülyâsına daldığım mallarım seninkinden daha çok. وَأَعَزُّ نَفَرًا: **Adamlardan yana da senden daha güçlüyüm (34).** Çoluk-çocuk, yardımcılar, hizmetçiler, çalışanlar gibi herhangi bir ihtiyâcımda bana yardım eden, seferde iken veyâ evimde otururken benimle düşüp kalkan, arkadaşlık ve ahbaplık eden insanların sayısı ve gücü bakımından senden daha güçlü ve daha iyiyim.

وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ قَالَ مَٓا اَظُنُّ اَنْ تَبٖيدَ هٰذِهٖٓ اَبَدًاۙ ﴿٣٥﴾ وَمَٓا اَظُنُّ
السَّاعَةَ قَٓائِمَةًۙ وَلَئِنْ رُدِدْتُ اِلٰى رَبّٖى لَاَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٣٦﴾ قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ
وَهُوَ يُحَاوِرُهُٓ ....

وَ: **Ve** böbürlenerek ve şımarık bir şekilde دَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ: **Kendisinin zâlimi olarak bağına girdi.** Küfrü, inkârı, şımarıklığı, servetine, malına, mülküne, geçici dünyâ metâına, avânesine, yardımcılarına ve yandaşlarına güvenip kibirlenmesi sebebiyle kendisini Allâh'ın azâbına ve türlü cezâlandırmalarına sunduğu, mâruz bıraktığı için kendisine zulmederek o anlatılan bağına girdi. Tûl-i emeli, hırsı, gurûru ve gafletinin azgınlığıyla قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا: **Dedi ki: Ben bunun bir gün yok olacağını zannetmiyorum (35).** Bu bağın bir gün gelip de yok olacağını, virâne olacağını aslâ ve aslâ zannetmiyorum. Bilakis o, canlılığını ve bu halîni sonsuza kadar devam ettirecektir.

وَ: **Ve** yine ben مَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً: **Zannetmiyorum ki, kıyâmet kopsun!** O peygamberlerin iddiâ ettiği kıyâmetin bir gün gelip kopacağına, dünyânın yıkılıp, yok olacağına aslâ inanmıyorum. وَلَئِنْ رُدِدْتُ إِلَى رَبِّي: **Rabbime döndürülsem bile,** farzedelim ki, söyledikleri gibi kıyâmet kopup dünyâ hayâtı son buldu ve ben de yine onların iddiâlarına göre kabrimden kaldırıldım ve amellerin hesâbının görülmesi için Rabbimin huzûruna götürüldüm, لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا: **Elbetteki ondan daha iyi bir gidilecek yer bulacağım (36).** Âhirette bu dünyâdakinden daha iyi bir bahçem, cennetim olacak ve bu dünyâda bana verilenden daha iyi bir mekânım ve yerim olacaktır! Adam bunları alaylı bir şekilde söylüyordu. Yâni diyordu ki: Ben bu mertebeye zâten lâyığım, bu makâmı dünyâda da âhirette de hak ediyorum ben. Âhiret olsa bile, orada da aynı mertebeye ve makâma yine lâyığım!

Adam, övünmede, böbürlenmede, gaflette, gururda, Allâh'ı, onun kudreti ve kuvvetini, irâdesinin kesin takdir ve hükmünü harekete geçirip yerine getirmede ne kadar hızlı olduğunu inkârda bu kadar laf söyleyince mü'min قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ: **Arkadaşı ona konuşarak dedi ki:** Vaaz u nasîhat yoluyla ve biraz da onun ne kadar beyinsiz ve

... اَكَفَرْتَ بِالَّذٖى خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوّٰيكَ رَجُلًاؕ ﴿٣٧﴾ لٰكِنَّا۠ هُوَ اللّٰهُ رَبّٖى ....

ahmakça düşündüğünü vurgulayarak ona şöyle dedi: أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاكَ رَجُلاً: **Seni topraktan, sonra nutfeden yaratan, sonra da bir insan şeklini vereni inkâr mı ediyorsun? (37)** Ey ifsatçı ve azgın! Önce seni yaratanı inkâr mı ediyorsun? Ki, o senin hammeddeni evvelâ basit bir toprak olarak takdir etti. Öyle aşamalardan geçtin ki, âdî bir nutfe hâline geldin. Sonra o seni herkesin aşağıladığı hattâ tiksindiği nutfeden yarattı. Nutfeye öyle bir şekil verdi ki, seni türlü türlü ihsan ve lutuflarla sağlam, düzgün bir hâle getirdi ve sen akıllı, kendi işini becerebilen, acâyip, sırlı ve hârika olayları çözebilecek kâbiliyette, hayrını ve şerrini ayırt edebilen bir insan oldun. Sonra yaratıcın seni dünyâ hayâtında îman, mârifet, sâlih amel ve bunların gerekleriyle, ayrca âhirette de bunlardan hesaba çekilme, yaptıklarının karşılığını görme gibi uhrevî inançlarla sorumlu tuttu. Ama sen, bütün bunları inkâr ettin, büyüklendin, inatçı ve dikbaşlı bir kâfir oldun ha? Ey azgın ve haddini bilmez adam! Ne türlü azâplara dûçar olacağını orada göreceksin sen!

لَكِنَّا: **Fakat ben,** adı sanı anılmayan bir şey iken, daha doğrusu hiçbir şey değilken beni yokluk âleminden yaratıp ızhar eden, benim ilk varlığıma basit bir toprak parçasını ve sonra atılan bir meniyi vesîle kılan, sonra da bana şekil verip bedenimi düzenleyen ve düzgün bir bedene sâhip kılan, akıllı ve kendine yeten bir insan olmamı sağlayan Rabbimi senin gibi inkâr ediyor değilim. Onun zâtını tanıyor ve biliyorum. Ona kulluk ediyor ve nîmetlerine şükrediyorum. Bağışladığı lutuf ve ihsanlarının hakkını edâ etmeye çalışıyor, yalnızca ona yöneliyor ve derdimi ve ihtiyâcımı ona arzediyorum. Gönderdiği peygamberleri ve kitaplarını, o kitaplarda emir, nehiy ve dünyâ ve âhiret hayâtı ile ilgili inanılması gereken ne tür îman unsuru ne varsa hepsini tasdik ediyorum. Ben onun nîmetlerini nasıl inkâr edebilir, nasıl küfredebilir, lutuf ve ihsanlarının hakkını ödemeyi nasıl unutup ihmal edebilirim ki: هُوَ اللّٰهُ رَبِّي: **O Allah benim rabbimdir.** Benim ve varlık âleminde yansıma ve gölge adına ne varsa her şeyin rabbidir. Varlıkta, ulûhiyette ve

... وَلَٓا اُشْرِكُ بِرَبّ۪ٓى اَحَدًا ﴿٣٨﴾ وَلَوْلَٓا اِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَٓاءَ اللّٰهُۙ لَا قُوَّةَ
اِلَّا بِاللّٰهِۚ اِنْ تَرَنِ اَنَا۬ اَقَلَّ مِنْكَ مَالًا وَوَلَدًاۚ ﴿٣٩﴾ فَعَسٰى رَبّ۪ٓى اَنْ يُؤْتِيَنِ خَيْرًا
مِنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِنَ السَّمَٓاءِ ....

rubûbiyette o müstakildir, tektir. Kayyûmiyeti (her şeyi ayakta tutması) ve deymûmiyeti (dâimliği) ile mütevahhiddir (tektir), müteferriddir (birdir). وَلاَ أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا: **Ben Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmam (38).** Beni türlü türlü nîmetler, izzetler, ikramlar, lutuflar ve ihsanlarla besleyip büyüten Rabbime, onun dışındaki herhangi bir şeyi ortak koşmam, ona şirk koşmam. Kaldı ki, varlıkta ancak o vardır; ondan başka bir şey yoktur.

Ey akıllı ve işini bilen kişi! وَلَوْلاَ إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللّٰهُ لاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللّٰهِ: **Nolaydı, bağına girdiğin vakit, "mâşallah, kuvvet ancak Allâh'ındır" deseydin ya!** O sâhibi olmakla övündüğün üzüm bağına girdiğinde, "Ben bunun bir gün yok olacağını zannetmiyorum" diyeceğine, "burası ancak Allâh'ın takdir ve irâdesi dâhilinde böyle kalabilir; eğer o istemezse ayakta kalamaz. Çünkü onun gücü ve kuvveti karşısında hiçbir şey ayakta duramaz, güç ve kuvvet esâsında ona âittir" deseydin ya!... Ve yine sen ey kâfir, inkârcı, müsrif ve haddini aşmış kişi! إِنْ تُرَنِي أَنَا أَقَلَّ مِنْكَ مَالاً وَوَلَدًا: **Eğer beni mal ve evlat bakımından kendinden daha aşağı görüyorsan (39)** -çünkü sen beni ayıpladın, tahkir ettin, malını, mülkünü ve sâhip olduğun bu süslü şeyleri bana övünüp böbürlenerek anlattın-, bilesin ki, îman, irfan, Allâh'a bağlılık ve ona güvenme bakımından da ben senden daha güçlüyüm.

فَعَسَى رَبِّي: **Umarım ki Rabbim,** lutuf ve ihsânının bolluğu sebebiyle Rabbimden umarım ki: أَنْ يُؤْتِيَنِي خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ: **Bana senin bağından daha hayırlısını verir.** Hani senin şu bana karşı üstünlük taslayıp övündüğün bağın var ya, işte Rabbim bana ondan daha güzel ve daha berketlisini verir. Zirâ o istediğini yapmaya kâdirdir. Yine belki de, وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ: **Oraya gökten bir âfet indirir de,** o bağına gökten geceleyin birdenbire inen yıldırımlar yağdırır, orayı yakıp yıkar, kökünü

... فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا ﴿٤٠﴾ اَوْ يُصْبِحَ مَٓاؤُ۬هَا غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا ﴿٤١﴾
وَاُح۪يطَ بِثَمَرِه۪ فَاَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلٰى مَٓا اَنْفَقَ ف۪يهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا
وَيَقُولُ يَا لَيْتَن۪ي لَمْ اُشْرِكْ بِرَبّ۪ٓي اَحَدًا ﴿٤٢﴾ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ

kazır da, orası فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا: **Kupkuru bir toprak hâline geliverir (40).** Sen bir de bakarsın ki, o güzel bağın, üzerine ayak basılmayan, üzerinde hiçbir bitkinin yetişmediği çorak bir arâzi oluvermiş!

أَوْ يُصْبِحَ مَاؤُهَا غَوْرًا: **Ya da suyu çekiliverir.** Bağın ortasından akan su derinlere çekilir ve bir daha o su ile o bağı sulamak aslâ mümkün olmaz. فَلَنْ تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا: **Bir daha onu arasan da bulamazsın (41).** Toprağı kazsan veyâ daha başka gerekli işlemlerini yapsan da bir daha o suyu arayıp bulamazsın.

Cenâb-ı Hak o mü'min kula, kendisinden bir lutuf ve ikrâm olarak istediği şeyi verdi. وَ: **Ve** o kâfir kimsenin bağına Cenâb-ı Hak gökten çokça yıldırım gönderdi, tâ ki, أُحِيطَ بِثَمَرِهِ: **Onun serveti kuşatılıp yok edildi.** Adamın bütün serveti târümâr edilip helâk oldu. Her şeyinin kökü kazındı; onun bir daha faydasını görmedi. Bağın suyu kurudu, güzelliği gitti, tâzeliği ve canlılığı soldu... فَأَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلَى مَا أَنفَقَ فِيهَا: **Ona yaptığı masraflar üzerine ellerini ovuşturuyordu.** Kâfir, bağını o hâle getirinceye kadar yaptığı onca emek va malı aklına getirince, ellerini bir karnına, bir böğrüne koyup durmaya başladı. O bağ, وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا: **Çardakları üzerine çökmüş bir vaziyetteydi.** Yanıp yıkılmış ve yerle yeksan olmuştu. Kâfir, gaflet ve gurur sarhoşluğundan uyanıp, başına gelen bu yıkımın ilâhî menşeini gördüğünde, pişman ve perişan bir şekilde şöyle وَيَقُولُ يَالَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا: **Diyordu: Keşke Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmasaydım (42).** Nolaydı, inat ve kibirle Rabbime şirk koşmasaydım da bu başıma bu türlü belâlar gelmeseydi.

İşte o zaman وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَنصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ: **Ona Allah'tan başka yardım edici birileri olmadı.** Allâh'ın azâbına, sorgulamasına

... وَمَا كَانَ مُنْتَصِرًاۜ ﴿٤٣﴾ هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلّٰهِ الْحَقِّۜ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٤﴾ وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَٓاءٍ اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَٓاءِ فَاخْتَلَطَ بِه۪ نَبَاتُ الْاَرْضِ فَاَصْبَحَ هَش۪يمًا ....

karşı ona yardım edecek, destekleyecek o övündüğü kimselerden hiçbiri kalmadı. Tam tersine, onun yardım isteyebileceği, kendisinden sâdır olan suç ve kabahatin affını dileyeceği Allah'tan başka hiçbir kimsesi yoktur. Zîrâ Cenâb-ı Hak, hatâsı ne kadar büyük olursa olsun, kulunu affeder ve ona yardım eder. وَمَا كَانَ مُنْتَصِرًا: **Kendi kendini de kurtaramadı (43).** O kadar güçlü ve zengin olmasına rağmen, başına gelen felâket ve azaptan kendisini kurtaracak gücü bulamadı.

هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلّٰهِ الْحَقِّ: **İşte burada velâyet hak olan Allâh'a âittir.** İşte bu ve benzeri durumlarda yardım etmek, hâkim olmak, güç yetirmek, azamet, kibriyâ, yenilmezlik ve zenginlik, kendi varlığı ve devamlılığı ile var ve dâim olan Allâhü Teâlâ'ya mahsustur. هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا: **Onun mükâfâtı daha hayırlıdır.** Ulûhiyet ve rubûbiyetinin gereği olarak, âhirette velîlerine, dostlarına vereceği ecir daha iyi, eminlerine, sevdiklerine bağışlayacağı lutuf ve ihsanlar daha güzeldir. وَخَيْرٌ عُقْبًا: **Onun vereceği sonuç da daha hayırlıdır (44).** Düşmanlarından intikam alma ve dostlarına yardım etme bakımından o daha hayırlıdır.

Ey resullerin en kâmili! وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا: **Onlara dünyâ hayâtının örneğini ver.** Dünyâya, onun türlü türlü günahları ve isyanları berâberinde getiren geçici süsüne ve zevklerine meyledenler için, dünyânın geçiciliğine ve çabucak yok olup gideceğine dâir şöyle bir misal ver: O, كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ: **Gökten indirdiğimiz bir su gibidir.** Dünyâ hayâtı, bizim güç ve kudretimizi, yaratmamızın hârikalığını ve hikmetimizin derinliğini ızhar etmek için gökten indirdiğimiz suya benzer. فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ: **Onunla yeryüzünün bitkileri birbirine karışır.** O su sâyesinde bitkiler büyüyüp serpilir, öyle terütâze, öyle canlı, öyle güzel bir hâle gelir ki, görenlerin gözleri o manzaraya hayran kalır. Sonra o bitkiler güneşin sıcağına veyâ soğuk havaya dayanamayarak kuruyup gider. فَأَصْبَحَ هَشِيمًا: **Kupkuru olur.** Yaprakları birbirinden

... تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُقْتَدِرًا ﴿٤٥﴾ اَلْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ اَمَلًا ﴿٤٦﴾ وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْاَرْضَ بَارِزَةً ....

ayrılmış, parçalara bölünmüş çer çöp hâline gelir. Öyle ki, تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ: **Rüzgâr onu savurur.** Onu alıp havalara uçurur, ona istediğini yapar. Sonsuz güç ve kuvveti ile mutlak kâdir ve muktedir olan وَكَانَ اللّٰهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقْتَدِرًا: **Allah, her şeye muktedirdir (45).** Dilediğ ve elde etmek istediği her şeye mutlak gücü ile ulaşır, elde eder; Onun kudretini sonu yoktur, dilediği üzerinde dilediği gibi tasarruf eder. Güç ve kuvvet ancak ve ancak Allâh'a âittir.

Mâdemki dünyâ hayâtının hâlini, anlamını, sonunu öğrendin, onun bâkîliğinin, sebatkarlığının ve kalıcılığının olmadığını anladın, o halde onun en önemli unsurlarından olan اَلْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا: **Mal-mülk ve çoluk-çocuk dünyâ hayâtının süsüdür.** Bunlar geçicidir, ârizîdir, kalıcı değillerdir. Sunulacak, arzedilecek şeyler eğer ki devamlı ve kalıcı değilse, o halde, sunacak ve arzedecek kişiye en uygun olanı وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ: **Bâkî olan sâlih amellerdir,** seninle dünyâda da âhirette de berâber olacak, seni Allâh'a yakınlaştıran, onun katında makbul, yüce mertebeli, azaptan kurtaran, kurtuluşa ve felâha ulaştıran güzel davranışlardır. Bunlar خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا: **Rabbinin katında sevap ve emel olarak daha hayırlıdır (46).** Çünkü onlar vesîlesiyle, inâyet (ilâhî yardım) ve kalp sâhiplerinden olup da, Allâhü Teâlâ ile mülâki olma şerefinin ümîdi içerisinde bekleyen, onun rızâsını gözetleyen kimselere vaat edilmiş olan mârifet, hakîkat, mükâşefe ve müşâhedelere nâil olunur.

وَ: **Ve** ey resullerin en kâmili! Allâh'a vediği sözü ve ahdi unutanlara hatırlat ki: يَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ **O gün dağları yürütürüz.** Kudretimizin gücü ve korkunç hâkimiyetimiz sâyesinde o gün dağları hareket ettirir, onu parça parça eder, un ufak hâle getiririz. Öyle ki, وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً: **Yeryüzünü çırılçıplak görürsün.** Apaçık, dümdüz ve birbirinden .....

... وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ اَحَدًا ﴿٤٧﴾ وَعُرِضُوا عَلٰى رَبِّكَ صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ بَلْ زَعَمْتُمْ اَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا ﴿٤٨﴾ وَوُضِعَ الْكِتَابُ ....

---

yüksek hiçbir yüksek yeri kalmamış ve ayrıca, içine gömülmüş olan cesetleri de ızhar etmiş, dışına çıkarmış olarak görürsün. وَ: **Ve** insanları yeryü-zünde dışarı çıkardıktan, cesetler onun üzerinde ortaya çıktıktan sonra حَشَرْنَاهُمْ: **Onları haşrederiz.** Hepsini çırılçıplak ve örtüsüz bir şekilde amellerin arzedileceği yere ve meydana toplarız. فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا: **Bir tânesini bile geride bırakmayız (47).** Bir kişiyi dahi orada terk etmeyiz.

وَ: **Ve** onlar mahşerde topluca biraraya getirildikten sonra, ey resullerin en kâmili, tıpkı dünyâdaki hükümdarlara askerlerin arzedildiği, takdim edildiği gibi, onlar da عُرِضُوا عَلَى رَبِّكَ صَفًّا: **Rabbine sıra sıra arzedilirler.** Düzgün sıralar hâlinde ve içlerinden bir kişi dahi Rabbinin görüşünden saklanamayacak, bir şeyin arkasına gizlenemeyecek şekilde onun huzûruna çıkarılırlar. Sonra Cenâb-ı Hak tarafından heybetli, dehşetli ve azametli bir şekilde şöyle seslenilecek: لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ: **Daha önceden sizi nasıl yarattı isek, öylece bize geldiniz.** Bugün huzûrumuzda çırılçıplaksınız; sizler yaratılırken, zuhur ederken de aynı şekilde idiniz. بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا: **Bilakis, sizin için hesap görülecek bir zaman belirlemeyeceğimizi sanmıştınız (48).** Peygamberlerimiz aracılığı ile size vaat ettiğimiz öldükten sonra dirilmeyi, haşrı, hesâba çekilmeyi gerçekleştirebileceğimizi aklınıza aslâ getirmemiştiniz. Peygamberleri yalanladınız, cenneti ve cehennemi inkâr etmiştiniz. Fakat şimdi, o şüphelendiğiniz hak gerçek oldu, ortaya çıktı.

وَ: **Ve** anlatıldığı şekilde onlar huzûra dizi dizi çıkarıldıktan sonra, onların yaratıldıkları andan ölünceye kadar, âhirete hazırlık yeri olan dünyâdaki bütün amellerinin, hallerinin ve davranışlarının tafsîlâtını içeren وُضِعَ الْكِتَابُ: **Kitap ortaya konur.** Bu iş şâhitlerin ve Cenâb-ı .....

... فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَاوَيْلَتَنَا مَالِ هٰذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً اِلَّا اَحْصٰيهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ اَحَدًا ﴿٤٩﴾

Hakk'ın huzurunda gerçekleşir. فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ: **Suçluları onun içindekilerden dolayı korkuya kapılmış görürsün.** O zaman onları, daha kitap kendilerine okunmadan korkudan tirtir titriyor görürsün. Kitap onlara okunduktan, kendilerinde meydâna gelen bütün fiillerin hepsinin teferruatlı bir şekilde, hiçbir noksan bırakılmaksızın onda yazılmış olduğunu işittikten sonra, hasretle, ölümü temennî ederek içlerinden yakaran bir sesle وَيَقُولُونَ يَاوَيْلَتَنَا: **Derler ki: Nolaydı bizlere** ölüm gelip şu anda yok etseydi! Ey ölüm! Şu an senin gelme zamânın, neredesin? مَالِ هٰذَا الْكِتَابِ: **Bu nasıl bir kitap!** Ne acayip bir kitap! Bütün rezilliklerimizi, bütün suçlarımızı toplamış. Öyle ki, لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا: **Küçük büyük hiçbir hatâ bırakmamış, saymış.** Her şeyi en ince detayına kadar, hiç atlamaksızın sayıp dökmüş, kaydetmiş. Bir rivâyete göre İbn Abbas'tan, diğer bir rivâyete göre de İbn Mes'ud'dan şöyle nakledilmiştir: Kitabın yazdığı küçük fiil tebessüm, büyük fiil ise kahkahadır. وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا: **Yaptıklarını önlerinde hazır buldular.** Hayır, şer, iyilik, kötülük, ne işlemişlerse, ne bir eksik ne bir fazla aynen tespit edilip yazılmış olduğunu gördüler. Nasıl olmasın ki, ey resullerin en kâmili! وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا: **Rabbin hiç kimseye zulmetmez (49).** Ne fazla ne eksik, hiç kimseye toplu iğne ucu kadar, zerre miktârınca dahi zulmetmez.

Şeytanın, bütün şerlerin, aldanmaların, fitnelerin, gafletlerin, şeklerin, inkârların ve sapıklıkların kaynağı olması hasebiyle, Cenâb-ı Hak onun kibirlenme ve kendini beğenme kıssasından nasîhat alanlara bir hatırlatma ve gâfil ve aldanmış olanlara da bir tenbih ve uyarı olması amacıyla bir kere daha bahsetmektedir. Bundaki maksadı, kendisinden insanlara bir öğüt ve hatırlatma olması, insanların şeytanın hîle ve aldatmacalarına karşı bir düşünerek hareket etmeleri, onun ve rûhânî kuvvetleri istilâ ederek ele geçirmiş nefs-i emmârenin tasallutundan ....

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا اِلَّٓا اِبْل۪يسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ
عَنْ اَمْرِ رَبِّه۪ اَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُٓ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُون۪ي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ
لِلظَّالِم۪ينَ بَدَلًا ﴿٥٠﴾

---

kaynaklanan bâtıl evham ve hayallerden, yalan kuruntu ve beklentilerden teşekkül eden ordusu olan avânesinin vesveselerinden iyice kaçınmalarını sağlamaktır.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلاَئِكَةِ اسْجُدُوا لآدَمَ: **Hani, meleklere, 'Âdem'e secde edin' demiştik.** Melekleri çâresiz ve âciz kıldıktan sonra Âdem'i hilâfet ve niyâbet için seçtiğimiz zaman, o îtiraz eden meleklere "size karşı üstünlüğü, şerefi ve hilâfete müstehak ve lâyık olduğu iyice belli olduktan sonra, bizim nâibimiz ve halîfemiz olan Âdem'e tam bir şekilde saygı gösterin, onun önünde gönülden eğilin" demiştik ya, işte onu da anlat. Onlar bu sözü işitir işitmez, uyulması zorunlu olan bu emri gönül hoşnutluğu ile yerine getirmek için فَسَجَدُوا إِلاَّ إِبْلِيسَ: **İblis hâriç hepsi hemen secde ettiler.** O, geri durdu, kendi pis fıtratından kaynaklanan çeşitli boş ve geçersiz bahâneler ileri sürerek secde etmedi. O secde etmekten kaçındı, çünkü كَانَ مِنَ الْجِنِّ: **O, cinlerdendi.** Cin olarak yaratılmıştı. Daha sonra hikmet gereği meleklere katıldı. فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ: **Rabbinin emrinin dışına çıktı.** Aslında bu onun yaratılışının bir gereği idi. أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ: **O sizin apaçık bir düşmanınız iken, beni bırakıp da onu ve zürriyetini mi velî ediniyorsunuz?** Ey onun aldatmacalarına kanmış, göz boyamalarına aldanmış, üçkağıtçılığına inanmış olanlar! Onun size düşmanlığı açıkça ortaya çıktığı halde, onu ve onun sizinle karışmış, sizin içinize yerleşmiş ve sizin en büyük düşmanınız olan bedeninizdeki güçlerinizi mi kendinize en yakın hissediyorsunuz, onları mı can ciğer dost kabul ediyorsunuz? Çünkü işlerinizi onlara havâle ediyor ve onların tasarrufuna giriyorsunuz. Halbuki onların aslı da nesli de sizin ezelî ve ebedî düşmanınızdır. Şeytan, zürriyeti ve onların velâyeti, hâkimiyeti, dostluğu ve arkadaşlığı بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلاً: **Zâlimler için ne kötü bir bedeldir (50).**

مَٓا اَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَا خَلْقَ اَنْفُسِهِمْۖ وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلّ۪ينَ عَضُدًا ﴿٥١﴾ وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَٓاءِيَ الَّذ۪ينَ زَعَمْتُمْ

Emir ve nehiylerimizi yerine getirmeyenlerin bize karşı tercih etmiş oldukları ne kötü bir bedeldir, karşılıktır.

Yahyâ b. Muâz'dan (r.a.) şöyle nakledilmiştir: Cenâb-ı Hak'tan başkasına nazar eden ve güvenen bir kimse; velîlik mertebesine ulaşamaz, Allâh'ın velîleri arasına giremez, onun velîleri ile düşmanlarını ayırt edemez, geleceğini göremez.

Ey ahmak ve haddi aşanlar! Sizler beni bırakıp da İblis'i ve zürriyetini nasıl velî edinebilirsiniz; halbuki ben İblis'i ve avânesini مَا أَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ: **Göklerin ve yerin yaratılışına şâhit kılmadım,** ne gökler ve yer yaratılırken, bana yardım etsinler, destek olsunlar diye şeytanı ve yakınlarını yanımda hazır etmedim ki, sizler onları bana ibâdette ortak yapasınız! Yine وَلَا خَلْقَ أَنفُسِهِمْ: **Kendilerinin yaratılışına da,** onları yaratırken den kendilerinden bir kısmını o anda şâhit tutmadım. Kısaca, yaratmada ben tek başımayım; ondan da ötesi vücutta/varlıkta tek başımayım. Bunun için, وَمَا كُنتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا: **Saptıranları aslâ yardımcı edinmedim (51).** Eşyâyı ve varlığı yaratırken, herhangi birisinin yardımına aslâ ihtiyâcım olmadığı için, huzûrumda bulunmanın şerefinden sapmış olanları hiçbir zaman kendime destekçiler olarak kabul etmem. Onlardan yardım ve destek almam kesinlikle sözkonusu olmaz, olamaz! Durum böyle olunca siz nasıl olur da ibâdette, itaatte ve gönülden bağlanmada onları bana ortak yaparsınız? Üstelik, muhabbette ve dostlukta onları bana tercih ediyorsunuz!

Ey resullerin en kâmili! وَ: **Ve** yine hatırla ki, Allâhü Teâlâ, يَوْمَ يَقُولُ: **O gün şöyle der:** kâfirleri ve müşrikleri azarlama, paylama, rezil ve rüsvâ etme tarzı ile şöyle buyuracaktır: Ey azgınlığa ve dalâlete boğulup batmış olanlar! نَادُوا شُرَكَائِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ: **O iddia ettiğiniz ortaklarımı çağırın bakalım!** Hani bugün onlar sizin şefaatçileriniz ya; hani bana tapar ve kulluk eder gibi, hattâ ondan daha iyi bir şekilde onlara taptınız ya; işte onları çağırın da sizi azâbımdan kurtarsınlar ve

... فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا ﴿٥٢﴾ وَرَاَ الْمُجْرِمُونَ
النَّارَ فَظَنُّوا اَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿٥٣﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِى
هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ....

huzûrumda size şefaat etsinler bakalım! Onlar da yardım dilenen ve feryâd ü figan eden bir sesle فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ: **Onlara seslenirler, fakat onlar öbürlerinin çağrısına cevap veremezler.** Onların yardım çağrılarına cevap veremezler. Çünkü onlar kendi durumları ile meşguldürler. Diğerlerinin vebâlinden ve sorumluluğundan dolayı sorguya çekilmede, hesap vermededirler. وَ: **Ve** bununla berâber جَعَلْنَا بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا: **Aralarına bir uçurum koymuşuzdur (52).** O tapanlar ve kendilerine tapılanlar arasına büyük, geniş ve derin bir boşluk, bir uçurum, cehennemin içi ateşle dolu vâdilerinden birini koyduk; o iki grubun artık birbirlerine kavuşmaları kesinlikle mümkün değildir.

Amelleri ortaya dökülüp, hesâba çekildikten ve herkes intikam ve muâhezeyi gerektiren suçtan ve günahtan ne işlemişse onun karşılığında azâplandırılmak üzere cehenneme doğru sevk edilmeye başlandıktan sonra وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا: **Suçlular ateşi görürler; ona gireceklerini tahmin ederler,** onun içine düşeceklerini artık iyice anlarlar. Onun içine nasıl düşmesinler ki, وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا: **Ondan bir kaçış yolu bulamazlar (53).** Oradan başka gidecekleri yol yoktur önlerinde. Dahası, başlarında bu iş için görevli melekler onları oraya doğru yönlendirmekte, zorla ve baskıyla cehennemin içine onları sokmaktadırlar.

وَ: **Ve** onlar cehennemden başka bir yere gidiş ve kurtuluş yolunu nasıl bulabilirler ve ellerinden daha başka ne gelir ki, cehennemden kurtuluş yolu dünyâda idi ve onlar onu orada kaybettiler. Bununla birlikte لَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ: **Biz bu Kur'an'da insanlar için her şeyin misâlini birer birer anlattık.** Gaflet ve unutkanlığa batmış olan insanlara hidâyet yolunu gösteren, onları sapıklıktan ve taşkınlıktan kurtaran bu kitapta, yine onları hidâyete erdirecek, gaflet ve hevâdan uzaklaştıracak olan her şeyin misâlini defâlarca tekrar ederek,

... وَكَانَ الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ﴿٥٤﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُٓوا اِذْ
جَٓاءَهُمُ الْهُدٰى وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ اِلَّٓا اَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْاَوَّلٖينَ اَوْ يَأْتِيَهُمُ
الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلٖينَ اِلَّا مُبَشِّرٖينَ وَمُنْذِرٖينَۚ ....

açık açık zikrettik. Fakat onlar uyanmadılar, akıllanmadılar; tam tersine hakkı bâtılla değiştirdiler ve hakka karşı mücâdeleye, husûmete ve tartışmaya kalkıştılar. وَكَانَ الْإِنسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا: **İnsan tartışmaya her şeyden daha çok düşkündür (54).** Her ne kadar akıllılık ve îman yönünden de diğerlerinden üstün olsa da, unutma ve nankörlük üzerine yaratılmış olan insanın tartışmaya ve karşı koymaya olan düşkünlüğü diğer mahlûkattakinden çok daha fazladır.

Sonra Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır:

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا: **İnsanları îman etmekten ne alıkoydu.** Onların îman ve kendilerine geleni tasdik etmelerine engel olan şey nedir? إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَى: **Halbuki onlara hidâyet de geldi.** Kendilerine doğru yolu gösteren, mu'ciz ve mürşid kitapla desteklenmiş olan peygamber de gönderilmiştir. Yine onları وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ: **Rablerinden istiğfar etmekten engelleyen nedir?** Muâhezeyi intikama müstehak olmamak için her günâhın arkasından pişman olup, günahta ısrarcı olmayıp hemen tevbe etmekten onları engelleyen şey nedir? Bu, başka değil إِلاَّ أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ: **Ancak öncekilerin başına gelen şeylerin onların başına da gelmesi,** helâk olup gitmeleri, köklerinin kazınması gibi felâketlerin onları da ansızın kuşatması, أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلاً: **Ya da azâbın onların önüne gelmesidir (55).** Yerin dibine geçme (deprem), gökten çeşitli belâların gelmesi, mahvolup gitme gibi insanın başına türlü türlü azapların peşpeşe gelmesi. Bu tür belâlar insanı yavaş yavaş helâke sürükler, mahveder, yeryüzünden kaldırır.

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلاَّ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ: **Biz peygamberleri ancak müjdeci ve uyarıcılar olarak göndeririz.** Onları türlü türlü rûhânî, ledünnî ve nûrânî fetihler, feyizler, mükâşefeler, müşâhedeler ile müjdeciler olarak gönderdik. Ayrıca onları, Hakk'ın huzûrundan ve rahmetinden kovulmayı, mahrûmiyeti ve ateşte temelli kalmayı gerektiren türlü

... وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا اٰيَاتٖى
وَمَٓا اُنْذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِاٰيَاتِ رَبِّهٖ فَاَعْرَضَ عَنْهَا
وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُۜ ....

türlü azaplara, cezâlara, sıkıntılara ve belâlara karşı da uyarıcı olarak gönderdik. Bu onların hallerinin ıslah edilip düzeltilmesi, kendilerine dârü's-selâm (cennet) yolunun gösterilmesi, şüphe ve vehim karanlıklarından kurtaran tevhit yoluna girmelerini teşvik edilmeleri içindir. Ne var ki, وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ: **İnkâr edenler hakkı bâtılla çürütmek için mücâdele ederler.** Allâh'ı ve rasûlünü inkâr edip, onlara karşı husûmet besleyenler yanlış ve sahte şeyler, gerçek dışı şeyler ileri sürerek, sapasağlam olan, her şeyiyle gerçek ve sâbit olan hakkı, o ileri sürdükleri şeylerle yerinden oynatmak, sarsmak, kaydırmak, kökünden sökmek ve çürütmek için tartışırlar, mücâdele ederler. وَ: **Ve** işte bunun için اتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنْذِرُوا هُزُوًا: **Âyetlerimi ve uyarıldıkları azâbı alaya alırlar (56).** Zâtımın azametine, hikmetimin genişliğine, güç ve kudretimin sonsuzluğuna delâlet ve işâret eden âyetlerimle alay ederler; yine, türlü türlü korkutmaları içeren uyarıları alay konusu yaparlar, bütün bunlarla dalga geçip ciddîye almazlar, onlara gülüp geçerler. İşte bu sebepledir ki, âyetlerimize -ona hiç de yakışmadığı halde- sihir, şiir, öncekilerin masalları gibi yakıştırmalar yaparlar.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ: **Rabbinin âyetleri kendisine hatırlatıldığı halde yüz çeviren ve yaptıklarını unutan kimseden daha zâlim kim vardır?** Nasîhat dinlemesi ve durumunu düzeltmesi için kendisine Rabbinin âyetleri okunduğu halde, bırak onu kabul etmeyi, bırak ona sarılıp yerine getirmeyi, inkâr ve kibirle onu dinlemekten dahi yüz çeviren ve kendi elleriyle işlediği onca cürüm, günah, küfür, şirk ve azgınlığı unutan kimsenin bu davranışından daha kötü bir davranış, daha çirkin bir davranış ve Allâh'a karşı işlenmiş daha büyük bir zulüm var mıdır? Halbuki eğer onlar o âyetleri can kulağıyla dinleyip gereklerini yerine getirselerdi, o âyetler onların kötülüklerini siler, ortadan kaldırır, iyiliklerini kat kat yapardı. Onlar nasıl öğüt alsınlar, nasıl tefekkür etsinler ki, onlara olan kahrımız ve ....

... اِنَّا جَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ وَفٖى اٰذَانِهِمْ وَقْرًاۜ وَاِنْ تَدْعُهُمْ
اِلَى الْهُدٰى فَلَنْ يَهْتَدُٓوا اِذًا اَبَدًا ﴿٥٧﴾ وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِۜ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ
بِمَا كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَۜ...

öfkemiz gereğince إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ: **Şüphesiz ki biz, onu anlamamaları için onların kalplerine perdeler koyduk.** Kur'ân'ı idrâk etmemeleri ve onun mânâ ve maksadını anlayamamaları için onların kabul ve tefekkür vâsıtaları olan kalplerini kalın, yoğun ve sert perdelerle mühürlemişizdir. Onlar bu Kur'ân'ın derinliğine inip, onu işâret, anlam ve sembollerini nasıl kavrayabilirler ki? وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا: **Biz onların kulaklarına da bir ağırlık** koyduk. Dolayısıyla, bırak onu anlayıp onunla amel etmeyi, ona kulak verip, can kulağıyla dinlemeleri dahi mümkün değildir. O ağırlık buna engel olur. İşte perdelerinin kalınlığı, engellerinin büyüklüğü ve örtülerinin ağırlığı sebebiyle, ey resullerin en kâmili! وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَى: **Onları hidâyete dâvet etsen bile,** felah ve kurtuluşa çağırsan bile, فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا أَبَدًا: **Artık ebediyyen hidâyet bulamazlar (57).** Kalpleri mühürlenmiş ve kulaklarına ağırlık konmuş olması dolayısıyla artık onlar hiçbir şekilde doğru yola giremezler. Bizim fiilimize karşı konulmaz, bizim sözümüz değiştirilemez; velev ki, yine bizim bir emrimiz ve tevfikimiz olmasın!

Her ne kadar onlar peygamberleri ve kitapları yalanlasalar, küfür ve şirkte ısrar etseler, azâbın üzerlerine âniden gelmesini alaylı bir şekilde isteseler de Cenâb-ı Hak yine de onlara mühlet veriyor ve süre tanıyor. وَرَبُّكَ الْغَفُورُ: **Rabbin Gafûr'dur.** Kullarının günahlarını ve ayıplarını örtmekte çok cömerttir. Çünkü o, ذُو الرَّحْمَةِ: **Rahmetin sâhibidir.** O sonsuz rahmete ve tam bir hikmete sâhiptir. Ola ki, kulları yaptıkları kötülüklerin farkına varırlar, kendilerini bekleyen vahim âkibeti düşünürler de, yaptıkları kötülüklere pişman olup, bir daha yapmazlar. Çünkü لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ: **Eğer onları yaptıkları yüzünden muâheze edecek olsaydı, azâbı onlar için hemen gönderirdi .** Onları hiç beklemeden cezâlandıracak olsaydı, azâbı onlar üzerine derhal gönderirdi. Fakat o, rahmet ve hikmeti gereğince, ……..

... بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْئِلًا ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ الْقُرٰٓى اَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا ﴿٥٩﴾

kullarının tevbe etmelerini, pişman olmuş bir şekilde kendi kapısına yönelmelerini bekleyerek, onlara belli bir süre veriyor. بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْئِلًا: **Fakat onlar için öyle belirlenmiş bir zaman vardır ki, ondan hiçbir kurtuluş çâresi bulamayacaklar (58).** Onların helâk olmaları için mutlakâ bir randevu, belirlenmiş bir zaman dilimi var; işte o gün hiçbir telâfî sözkonusu olmayacak, hiçbir tevbe ve pişmanlık işe yaramayacak. İşte o gün mahşer ve cezâ günüdür. O günün Bedr günü olduğu da söylenmiştir. O zaman geldiğinde onlar kaçıp kurtulacak hiçbir yer bulamayacaklar. Bilakis, süreyi uzatma ve bekleme olmaksızın derhal azâba çekilecekler, helâk edilecekler.

وَتِلْكَ الْقُرٰى أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا: **İşte zulmettikleri için helâk ettiğimiz memleketler...** Yaşadıkları yerlerin ve meskenlerinin kalıntıları ve izleri hâlâ gözler önünde olan kavimler. Koyduğumuz sınırları aşarak, peygamberlere indirdiğimiz kitaplarda belirttiğimiz emir ve yasaklarımızın dışına çıkarak, onları yalanlayıp inkâr ederek zulmetleri yüzünden o toplumları helâk ettik. Fakat bizim, kahrımıza müstehak olan ve bu sebeple kendisini yok etmeyi istediğimiz memleketler hakkında daha önceden de uyguladığımız üzere, وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا: **Onların helâk olmaları için de bir zaman tâyin etmiştik (59).** O zaman geldiğinde de helâk olup gittiler. Çünkü kesin olan kaderi kimse değiştiremez, bizim verdiğimiz hükmü kimse sorgulayamaz.

وَ: **Ve** ey resullerin en kâmili, yine onlara Mûsâ-yı Kelîm'in, Mısır topraklarına girip minbere çıktığı zaman yaptığı o belâğatli, güzel, kalplere işleyen, gözlerden yaş akıtan ve kendisinin de hoşuna giden hutbeyi de anlat.

Ona "yeryüzünde senden daha âlim kimse var mıdır?" diye sorulduğunda "hayır!" demişti. Kendisini böyle beğenmesi ve ucüplenmesi üzerine Cenâb-ı Hak onu ayıpladı ve "bizim iki denizin buluştuğu yerde (mecmau'l-bahreyn) bir kulumuz var, o senden daha âlim" buyurmuştu. Bunun üzerine Mûsâ (a.s.) şöyle duâ etti: "Yâ Rab! Ona nasıl ulaşabilirim? Onu bulayım, ona hizmet edeyim, ondan ilim ....

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِفَتٰيهُ لَٓا اَبْرَحُ حَتّٰٓى اَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ اَوْ اَمْضِيَ حُقُبًا
فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾

öğreneyim ve nefesinin güzel fetihlerinden istifâde edeyim." Cenâb-ı Hak buyurdu ki: "Tuzlu (kurutulmuş) bir balık al; sana azık olsun. Kulumuzu aramaya çık. Balığı kaybettiğin yer onu bulacağın yerdir." Mûsâ (a.s.) kendisine emredilenleri yaptı.

Onlara anlat: إِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ: **Hani Mûsâ adamına demişti ki:** Kendisine hizmet eden Yûşa' b. Nûn'a şöyle demişti: لاَ أَبْرَحُ حَتَّى أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ: **İki denizin birleştiği yere ulaşıncaya kadar durmayacağım.** Rum ve Fâris denizlerinin karşılaştığı yere kadar oturmak, dinlenmek ve yolculuktan geri kalmak yok; orada Rabbimin bana işâret ettiği kişiyi bulacağım. أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا: **Ya da çok uzun bir müddet gideceğim (60).** "Eğer onu bulamazsam, onu bulup istifâde edinceye kadar çok yol yürüyeceğim." Torbasına kızartılmış tuzlu bir balık koydu ve onu Yûşa'ya verdi. Yola çıktılar. "Balığı kaybettiğin zaman bana haber ver" diye adamına tenbihledi.

فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا: **O ikisinin birleştiği yere varınca balıklarını unuttular.** İki denizin birleştiği yere varınca, Mûsâ (a.s.) kendisine balığın kaybolduğu haberinin verileceğini unuttu, hizmetçisi de balığın başına gelenleri, yâni canlanıp suya atladığını ve orada gözden kaybolup gittiğini efendisine söyleyeceğini unuttu. Bu olay Yûşa iki denizin birleştiği yerde abdest almak için gittiğinde oldu. Denizin kenarında bir kaya vardı. Abdest almak için onun üzerine oturdu. Bu arada torbasına su sıçradı. Sular balığın üzerine damladı. Balık torbanın içinden dışarı fırladı, denizin içine daldı ve فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا: **Denizin içinde yolunu buldu, kayıp gitti (61).** Su, balığa gıda oldu, balık suyun altında kolayca akıp gitti. Yûşa' balığın canlanmasına, suyun içine sıçramasına ve orada kaybolup gitmesine şaşırdı kaldı. Mûsâ (a.s.) ve hizmetçisi yolculuklarına devam ettiler. Gece boyunca ve ertesi gün öğleye kadar denizi geçtiler; Yûşâ' gördüklerini Hz. Mûsâ'ya anlatmayı unuttu.

فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتٰيهُ اٰتِنَا غَدَٓاءَنَاۘ لَقَدْ لَق۪ينَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا نَصَبًا ﴿٦٢﴾ قَالَ اَرَاَيْتَ اِذْ اَوَيْنَٓا اِلَى الصَّخْرَةِ فَاِنّ۪ي نَس۪يتُ الْحُوتَۘ وَمَٓا اَنْسَان۪يهُ اِلَّا الشَّيْطَانُ اَنْ اَذْكُرَهُۚ وَاتَّخَذَ سَب۪يلَهُ فِي الْبَحْرِۗ عَجَبًا ﴿٦٣﴾ قَالَ ذٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِۗ فَارْتَدَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمَا قَصَصًاۙ ﴿٦٤﴾

فَلَمَّا جَاوَزَا: **Uzaklaştıklarında,** kaya uzaklarında kalıp, gece boyunca aç, bî-ilaç yürüdüklerinde, Mûsâ (a.s.) kendisine hizmet eden قَالَ لِفَتَاهُ آتِنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا: **Gencine dedi ki: Yiyeceğimizi getir; bu yolculuktan çok yorgun düştük (62).** Kayadan beri yürüyoruz, çok yorulduk, bitkin düştük.

Yûşa' olayı hatırlayıp şaşkınlıkla, efendim قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ: **Dedi: Gördün mü! Biz kayanın yanında durduğumuzda ben balığı unuttum.** O kayanın yanında dinlenmek için oturduğumuzda oradaki suyla abdest almak istedim. Su torbaya sıçradı. Balık torbanın içinden denize sıçradı ve onun içinde gözden kaybolup gitti. وَمَا أَنْسَانِي إِلاَّ الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ: **Bana onu başkası değil, ancak şeytan unutturdu.** Sen uykudan uyandıktan sonra balığın başına gelen bu acâyip ve hârikulâde olayı sana söylememi şeytan bana unutturdu. وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا: **Balık, denizin içinde şaşılacak bir şekilde yolunu tutup gitmişti! (63)** Onun suyun içinde öyle akarak kaybolup gidişi görenleri hayrette bırakacak şekildeydi.

Mûsâ (a.s.) Yûşa'dan balığı bu şekilde kaybettiğini duyunca sevindi ve ferahladı. Bu sevinç ve ferahlıkla قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ: **İşte bu bizim istediğimiz şeydi!** Bu yolculukta bizim maksadımız ve aradığımız şey işte buydu. Bu olay bizim aradığımızı bulacağımızın, murâdımıza ereceğimizin işâreti. Hemen فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا: **İzlerini tâkip ederek gerisin geriye döndüler.** Kayanın yanına varıncaya kadar yolculuğun sıkıntısını hafifletmesi için birbirlerine قَصَصًا: **Kıssalar (64)** anlatmaya başladılar.

فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَٓا اٰتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾
قَالَ لَهُ مُوسٰى هَلْ اَتَّبِعُكَ عَلٰٓى اَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾ قَالَ اِنَّكَ لَنْ
تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٦٧﴾

فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا: **Kullarımızdan birini buldular.** Kayanın yanında ibâdet ve irfanda mükemmel, hâlis, tertemiz, sırf hayır dolu kullarımızdan birini buldular. Çünkü biz, ihsan ve cömertliğimizin bereketiyle آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا: **Ona katımızdan bir rahmet vermiştik.** Bu, onun amelinin karşılığı olarak değil, ona bizim bir ihsânımızdı. Bunun yanında وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا: **İndimizden (ledün) bir ilim de öğretmiştik (65).** Arada eğitim öğretim araç, gereç ve unsurları olmaksızın ve sâdece ve sâdece bizim bir kerem ve atâmız olarak ona, olmuş, olan ve olacağı haber verebildiği gayba dâir ledünnî bir ilim de bağışlamıştık.

Onun yanına vardıklarında onun sohbeti ile müşerref oldular.

قَالَ لَهُ مُوسَى: **Mûsâ ona dedi ki;** Mûsâ (a.s.) edepli bir şekilde ve öğrenme amacıyla ona şöyle dedi: هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا: **Sana öğretilen bilgilerden bana, doğruya iletici bir bilgi öğretmen için sana tabi olabilir miyim? (66)** Ey Hak tarafından desteklenmiş, yakîn mertebelerini tamâmını aşmış, vahdet denizine ulaşıp onun dalgalarında yüzen kâmil insan!

Gayb sırlarından, ilhamlarından, ışıklarından sana öğretilen ilimden bir miktar da bana Tevrat üzerinde yol gösterecek şekilde ve benim kâbiliyetim ölçüsünde öğretir misin?

O dedi ki: Ey Mûsâ! İlim olarak Tevrat ve meşgûliyet olarak da İsrâil Oğulları yeter!

Mûsâ (a.s.) cevap olarak şöyle dedi: Allâhü Teâlâ bana senden istifâde etmemi emretti. Beni bundan mahrum etme.

Hz. Mûsâ ısrar etti. Bunun üzerine قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِي صَبْرًا: **Sen benimle birlikte sabredemezsin (67).** Ey Mûsâ! Dinî kuralların ve şer'î hükümlerin açıklanması ile ilgili zâhirî ilimlerde ve mazlumun zâlimden intikâmını alması gibi siyâsî ilimlerde her ne kadar çok ve mükemmel bir bilgiye sâhip olsan da, bana sabredemezsin. Kaldı ki, Rabbinin katından getirdiğin şeriate, konulmuş kurallara ve Tevrat'ın …

وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلٰى مَا لَمْ تُحِطْ بِه۪ خُبْرًا ﴿٦٨﴾ قَالَ سَتَجِدُن۪ٓي اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ صَابِرًا
وَلَٓا اَعْص۪ي لَكَ اَمْرًا ﴿٦٩﴾ قَالَ فَاِنِ اتَّبَعْتَن۪ي فَلَا تَسْـَٔلْن۪ي عَنْ شَيْءٍ حَتّٰٓى اُحْدِثَ لَكَ
مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾ فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَا رَكِبَا فِي السَّف۪ينَةِ خَرَقَهَا ....

hükümlerine aykırı olarak gördüğün her şeyi engellemeye peygamber olman hasebiyle zâten mecbursun. Benim sâhip olduğum gayb ve sır ilimleri ise senin kurallarına aykırı gelebilir ve işte o zaman benim yaptıklarıma dayanamazsın.

Sonra bir başka mâzeret daha açıkladı: وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا: **İçyüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredebilirsin ki? (68)** Ey Mûsâ! Mânâsını ve içyüzünü bilmediğin bir şeye nasıl sabredebilirsin?

Mûsâ (a.s.) yumuşakça ona قَالَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللّٰهُ صَابِرًا وَلاَ أَعْصِي لَكَ أَمْرًا: **İnşallah beni sabırlı bulacaksın. Sana hiçbir işte karşı gelmeyeceğim (69).** Benim sırrına vâkıf olmadığım ve şerriatin ve dînî hükümlerin zâhirine de aykırı olan gayb ve hârikulâde olaylarla ilgili ne yaparsan yap, sana hiçbir muhâlefet göstermeyeceğim.

Mûsâ (a.s.) onu kabul etmeye mecbur bıraktıktan sonra Hızır (a.s.) ona tavsiye yoluyla şöyle قَالَ فَإِنْ اتَّبَعْتَنِي فَلاَ تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا: **Dedi: Eğer bana tâbi olacaksan, ben sana bir şey söylemedikçe bana hiçbir şey sormayacaksın (70).** Mâdem öyle, o halde, senin hoşuna gitmeyen ve şeriatin zâhirine de aykırı gelen hiçbir şeyde, sen soru sormadan önce ben sana o olayın açıklamasını yapıp îzah etmedikçe beni sorularla bunaltıp, benden bir şeyler öğrenmeye çalışmamalısın.

Bu şekilde kendi aralarında anlaştıktan sonra, bir gemi bulmak için denizin kenarında yürüyerek فَانطَلَقَا: **Gittiler.** Bir gemiye rastladılar. Sâhiplerinden kendilerini gemiye almalarını istediler. Adamlar onları ücretsiz olarak gemiye almayı kabul ettiler. Sâhile iyice yanaştılar ve حَتَّى إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ: **Gemiye bindiler.** Denizin kıyısında duran gemiye bindiler. Gemi gitmeye başladı. Epeyce bir gittikten sonra خَرَقَهَا: **Gemiyi .....**

... قَالَ اَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ اَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا اِمْرًا ﴿٧١﴾ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِىَ صَبْرًا ﴿٧٢﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِى بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِى مِنْ اَمْرِى عُسْرًا ﴿٧٣﴾ فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَا لَقِيَا غُلَامًا ....

deldi. Yâni Hızır (a.s.) gemiyi tahrip etmeye, yaralamaya başladı. Bir veyâ iki tahtasını kopararak yerinden çıkardı. Mûsâ (a.s.) bunu görünce elbisesiyle o açık yeri kapatmaya çalıştı ve nehy-i münker (kötülüğü engelleme) tarzıyla قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا: **Dedi ki: İçindekileri boğmak için mi onu deldin?** Gemiyi delersen denize batar ve içindekiler de orada boğulur. Vallâhi لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا: **Öyle bir iş yaptın ki! (71)** Şaşılacak, vahim bir şey yaptın. Senin maksadın, hiçbir şer'î mecbûriyet olmadığı halde bir grubu öldürmek.

Hızır (a.s.) hatırlatma ve paylama yoluyla ona قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا: **Dedi ki: "Ben sana, bana sabredemezsin dememiş miydim?" (72)** Ey Mûsâ! Daha işin başında zâhirî ilimdeki alışkanlığın sebebiyle benim yaptıklarıma dayanamazsın dememiş miydim?

Mûsâ (a.s.) verdiği sözü hatırlayıp özür dileyerek قَالَ لاَ تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ: **Dedi ki: Unuttuğum şeyden dolayı beni sorgulama.** Bana yaptığın tavsiyeyi ve sana verdiğim sözü unuttum, gaflete düştüm; bundan dolayı beni azarlama. وَلاَ تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا: **Ve işimde bana zorluk çıkarıp engelleme (73).** Benim sana tâbi olmamı gerektiren işlerin sırları ve gayblarını öğrenme işimde, sırf bu unutmamdan dolayı bana zorluk çıkararak beni bu maksadımdan mahrum etme, engelleme. Beni senden ayırma. O zaman senden beklediğim maksada nâil olamam.

Hz. Mûsâ daha nice özürler beyan etti. Bunun üzerine Hızır (a.s.) onun özrünü mecbûren kabul ett. Sonra gemiden indiler:

فَانطَلَقَا حَتَّى إِذَا لَقِيَا غُلاَمًا: **Yürüdüler... Derken bir çocukla karşılaştılar.** Henüz âkil-bâliğ olmamış, çocuklarla oynanayan bir oğlana rastladılar. Hızır, çocuktan hiçbir günah ya da hiçbir suç sâdır olmamışken hemen onun başını tuttu, öldürünceye kadar taşlara vurdu ve ...

... فَقَتَلَهُ قَالَ اَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا نُكْرًا ﴿٧٤﴾ قَالَ
اَلَمْ اَقُلْ لَكَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِىَ صَبْرًا ﴿٧٥﴾ قَالَ اِنْ سَاَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ
بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّى عُذْرًا ﴿٧٦﴾

çocuğu hemen فَقَتَلَهُ: **Öldürüverdi!** Hz. Mûsâ bu işe şaşırıp kaldı! Öfkelendi; öfkesini tutamadı, azar ve paylama dolu bir sesle قَالَ أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً: **Dedi ki: Tertemiz bir cana mı kıydın?** Hiçbir günâhı olmayan, tertemiz bir mâsumu mu katlettin? بِغَيْرِ نَفْسٍ: **Bir cana karşılık da değil!** O herhangi birisini de öldürmedi ki bu yaptığın onun bu katline karşılık şer'an bir kısas olsun! Kaldı ki, o çocuk öyle birisini kasden öldürse bile senin buna velâyet hakkın da yok! Vallâhi لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا: **Sen görülmemiş/korkunç bir iş yaptın (74).** O çocuğu öldürmekle sen eşi, benzeri görülüp duyulmamış kötü bir şey yaptın. Çünkü, bir insan öldürmek, özellikle de hiçbir günâhı olmayan, suç işlememiş, bütün günahlardan mâsum ve tertemiz bir cana kıymak büyük günahlardandır.

Hızır (a.s.) ondan bu eleştiriyi işitince hışımla ve sert bir şekilde قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِي صَبْرًا: **Ben sana 'bana sabretmeye güç yetiremezsin' dememiş miydim? Dedi (75).** Çünkü seninle benim aramda farklılık var. Senin ilminle benim ilmim birbirine uymaz. Beni kendi hâlimle başbaşa bırak. İşime karışma! Benden ayrıl ve istediğin yere git. Bu kadar yeter!

Mûsâ (a.s) onu bu kadar öfkelenmiş görünce, son derece pişman bir biçimde قَالَ: **Dedi ki:** Efendim! Sana verdiğim sözü bozmamdan ve sana karşı sû-i edeple davranmamdan dolayı beni seninle arkadaş ve yoldaş olmaktan mahrum etme, beni bırakma! إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي: **Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam benimle yoldaşlığı kes.** Seninle arkadaşlığımı bitir. Zîrâ قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا: **Doğrusu, benden dilenecek özrün sonuna ulaştın (76).** Bundan sonra senden özür dilemeyeceğim. Eğer senin işine karışırsam senden ayrılacağım.

فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَٓا اَتَيَٓا اَهْلَ قَرْيَةٍِۨ اسْتَطْعَمَٓا اَهْلَهَا فَاَبَوْا اَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا
جِدَارًا يُرِيدُ اَنْ يَنْقَضَّ فَاَقَامَهُ ....

Hz. Peygamber'in şöyle söylediği rivâyet edilmiştir: "Allah, Mûsâ kardeşime rahmet eylesin; Bu sözü hayâsı sebebiyle söyledi. Yoksa o, arkadaşı (Hızır) ile daha fazla kalabilseydi daha pekçok acâyip şey görecekti."[21]

فَانْطَلَقَا حَتّٰى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ: **Gittiler... Derken bir beldeye geldiler.** İlim konusunda aralarında anlaştıktan sonra berâber yine yola koyuldular ve nihâyet Antakya veyâ Eyle denen yere geldiler. Açlıklarının şiddetinden dolayı اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا: **Onlardan yiyecek istediler. Fakat halk onları misâfir etmekten kaçındı.** Onlara herhangi bir yiyecek vermediler. فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَّ: **Yıkılmak üzere olan bir duvar gördüler.** Duvar neredeyse yıkılmak üzere idi. Hızır فَأَقَامَهُ: **Hemen onu doğrulttu.** Onardı, düzeltti ve yeniden sapasağlam bir şekle getirdi.

---

[21] Hadîsi İbn Hibbân şu lafızla rivâyet etmiştir: "İbn Abbas, Ebû İbn Ka'b'dan Resûlullâh'ın şöyle söylediğini rivâyet etmiştir: Resûlullah peygamberlerdeni herhangi birinin kıssasını anlatacağı zaman söze kendisi ile başlardı. Bir gün şöyle dedi: Allâh'ın rahmeti bizim ve Musâ'nın üzerine olsun; eğer arkadaşına sabredebilseydi çok acâyip şeyler görürdü. Fakat o utandı da **'Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam benimle yoldaşlığı kes'** (Kehf, 18/75) dedi."
Zeylaî şöyle demiştir: "Bu hadîsi Ebû Dâvûd *Sünen*'inde Kitâbü'l-Kırâât ve Nesâî de Tefsîr bölümünde zikretmiştir. Buna göre Hamza ez-Zeyyât Ebû İshak'tan; o, Sa'd b. Cübeyr'en; o, İbn Abbâs'tan; o, Ebû İbn Ka'b'dan şöyle rivâyet etmiştir: Resûlullah peygamberlerden birisini anlatacağı zaman söze duâ ile başlardı ve duâda da önce kendisini zikrederdi. Bir gün şöyle buyurdu: "Allâh'ın rahmeti bizim ve Musâ'nın üzerine olsun; eğer arkadaşına sabredebilseydi çok acâyip şeyler görürdü. Fakat o, **'Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam benimle yoldaşlığı kes; doğrusu, benden dilenecek özrün sonuna ulaştın'** (Kehf, 18/75) dedi."
Hadîsi Müslim de kitabının Fazâilü'l-Enbiyâ bölümünde aynı sözlerle şu şekilde zikretmiştir: "Allâh'ın rahmeti bizim ve Musâ'nın üzerine olsun; eğer arkadaşına sabredebilseydi çok acâyip şeyler görürdü. Fakat o, arkadaşını sorgulayıp ve suçlayarak demiştir ki: **''Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam benimle yoldaşlığı kes; doğrusu, benden dilenecek özrün sonuna ulaştın'** (Kehf, 18/75). Eğer sabretseydi acâyip şeyler görecekti. (Bak.: Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ahâdîs ve'l-Âsâr,* II/305, no: 744, Sûretü'l-Kehf.)

... قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ اَجْرًا ﴿٧٧﴾ قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَاُنَبِّئُكَ
بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٧٨﴾ اَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ
فِي الْبَحْرِ فَاَرَدْتُ اَنْ اَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾

Hz. Mûsâ ondan bu tuhaf işi görünce îtiraz tarzında قَالَ: **Dedi ki:** Bu lüzumsuz bir iş, -zîrâ onlar yolcu idiler, duvar tâmir etmek gibi ne bir işleri ve amaçları vardı, ne de böyle bir iş için vakitleri vardı- لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا: **Eğer isteseydin buna karşı bir ücret alabilirdin (77).** Onlar bize yemek vermekten kaçındıklarına göre, eğer sen isteseydin bu yaptığın işe karşılık onlardan pekâlâ bir ücret alabilir ve onunla azık ve yiyecek tedârik edebilirdin.

Hızır (a.s.) Hz. Mûsâ'dan bu gibi sözleri işitince قَالَ هَذَا: **Dedi ki: Bu,** yâni bu suâlin ve îtirâzın, فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ: **Benimle senin arandaki ayrılıktır.** Benim senden ayrılmamı gerektiren sebeptir. Fakat hemen ayrılmayacağım; سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا: **Sana, o sabredemediğin şeylerin içyüzünü anlatacağım (78).** Hani senin hoşuna gitmeyen, hemen îtirazla karşıladığın olayların sırrını haber vereceğim, onların sırlarından bahsedeceğim. Bununla birlikte Önce olayları zikredip, sonra da onların tafsîlini sana anlatacağım:

Allâhü Teâlâ'nın bana verdiği ilhâm ve kalbime gönderdiği telkin ile tahrip ettiğim أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ: **Gemiye gelince; o, fakirlere âitti.** Ondan başka geçim kaynakları olmayan zavallı kimselerindi. يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ: **Onlar denizde çalışıyorlardı.** Denizden o gemi sâyesinde elde ettikleri ile geçimlerini sağlıyorlardı. فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا: **Onu hasarlı hâle getirmek istedim.** Onun bir kusuru ve eksiği bulunsun, zedeli halde olsun istedim. وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ: **Onların ilerisinde bir kral vardı.** Çünkü ileride, etrâfındakilere kötülük yapan, zâlim bir kral vardı ve o kral يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا: **Her gemiyi gasp ediyordu (79).** Sağlam ve hasarsız gemileri zorla ve zulümle alıkoyuyor, buna karşılık da hiçbir bedel ödemiyordu. Ben, geminin o fakirlerin elinde kalması için onu kusurlu

وَاَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ اَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَٓا اَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًاۚ ﴿٨٠﴾ فَاَرَدْنَٓا
اَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكٰوةً وَاَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٨١﴾ وَاَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ
لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِى الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ اَبُوهُمَا صَالِحًاۚ ....

hâle getirdim. Esâsen bu, Cenâb-ı Hakk'ın izni ve inâyeti ile ve yine onun zayıf kullarının hallerini gözetmesi, onların menfaatini düşünmesi sebebiyledir.

Hiç tereddüt etmeden öldürdüğüm وَأَمَّا الْغُلَامُ: **Oğlana gelince:** O, Allâhü Teâlâ onu küfür, âsîlik ve türlü türlü şirk ve azgınlık karakteri üzerine yaratmıştı. فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ: **Onun ebeveyni de mü'min idiler.** Muvahhid ve müslümandılar. فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا: **Onun ebeveynini küfür ve azgınlık ile sarmasından korktuk (80).** Kötü karakteri ve bu çikin hâli dolayısıyla, bir de anne ve babasının onun üzerine aşırı düşkünlükleri sebebiyle, o çocuğun ebeveynini küfür ve isyâna düşürmesinden korktuk.

فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا: **Böylece, Rablerinin onlara, bu çocuğun yerine daha hayırlı ve daha merhametli bir çocuk vermesini diledik (81).** O çocuğu öldürüp ortadan kaldırmak istedik. Çünkü böylece, kendilerini tevhit ve îman nîmeti ve ismet ve temizlik ikrâmı ile besleyip büyüten o anne-babaya Rablerinin o çocuğa mukâbil, küfür ve günah kirinden tertemiz, îman ve islâm karakteri üzerine bulunan ve üstelik anne-babasına ihsanda bulunmada, güzellik etmede ve merhametli davranmada daha iyi bir çocuk bağışlamasını murat ettik.

Sağlamca ayakta durmasını istediğim وَأَمَّا الْجِدَارُ: **Duvara gelince:** -Ki, bu da Allâh'ın vahiy ve ilhâmı ile olmuştur-. O duvar فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ: **Şehirdeki iki yetim çocuğa âitti.** Bu iki çocuk henüz yetişkin olmamıştı. وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا: **O duvarın altında onlara âit bir defîne vardı.** Orada altın ve gümüşten oluşan bir hazîne gömülü idi. O çocukların وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا: **Babası sâlih bir zâttı.** Tevhit ehli, Hakk'a teslim olmuş ve dâimâ ona yönelmiş birisiydi. Ey Mûsâ! Sırf bu ....

... فَاَرَادَ رَبُّكَ اَنْ يَبْلُغَٓا اَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَاۗ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَۚ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ اَمْر۪يۜ ذٰلِكَ تَاْو۪يلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًاۜ ﴿٨٢﴾

yetimlere olan atâ ve ihsânının bolluğu ile ve sâlih babalarını da gözetmek üzere فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا: **Rabbin, o çocukların rüştlerine erişmelerini ve defînelerini çıkarmalarını murat etti.** Çocukların yetişip, yetimlikten çıktıktan sonra -zîrâ büluğ çağını geçince yetimlik kalmaz ve insan artık hür ve olgun fikir ve düşünce sâhibi olur- defînelerini o duvarın altından çıkarmalarını istedi. Her türlü noksanlıktan münezzeh olan Allâhü Teâlâ bana duvarı düzeltip sağlamlaştırmamı ve böylece hazîneyi muhkemleştirmemi emretti. Ey Mûsâ! Bu, رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ: **Rabbinden bir rahmettir.** Cenâb-ı Hakk'ın o iki yetim çocuğa, onların beslenip büyümesine olan merhametinin bir gereğidir. Bilcümle, وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي: **Ben onu kendiliğimden yapmadım.** Senin hoşuna gitmeyen, tuhaf ve kötü bulduğun ve îtiraz edip karşı çıktığın o şey, bizâtihi benden sâdır olan, benim kendi aklım, fikrim ve görüşümden kaynaklanan bir şey değildi. Bilakis, onu bana ilham eden, onu bana yapmayı gösteren ve bizzat yapmamı emreden Allâhü Teâlâ'dır. Ben bu işte sâdece memurum; memur ise mâzurdur. ذَلِكَ: **İşe bu** etraflıca anlattıklarım, تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا: **Senin sabredemediğin şeylerin içyüzüdür (82).** Tâkat getiremediğin şeylerin sırrı artık sana zâhir olmuştur.

Hızır ile Mûsâ (Allâh'ın salavâtı onların ve bizim peygamberimizin üzerine olsun) arasında geçen bu olaylardan Hakk'ı talep eden, ârif, akıllı, gönül ve edep sâhibi olan birisi şunu hemen anlar, aklı ile kavrar: Şeyhten ve onun irşâdından istifâde etmenin şartı ve kemâl ve irşâda ulaşmanın esâsı, mürîdin kâmil ve mükemmil (kemâle erdiren) bir mürşide karşı mevt-i irâdî ile nefsini öldürmesi, ona karşı herhangi bir îtiraza kalkışmamasıdır. O bilmelidir ki, mürşidin ortaya koyduğu bir fiil ve davranış, mürîdin algıladığı şekilde bir şeriatin ve aklın dışındadır. Mürid, mürşidden gördüğü bir davranışı dâimâ en doğru olarak algılamalı ve en doğruya yorumlamalıdır. Mürşid ile tartışmamalı, ona karşılık vermemeli, onun karşısında susmalıdır. Bütün işlerini mürşidine havâle ve teslim etmeli, onu işlerinde vekil kılmalı, kendisine kefil ve garantör

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنْ ذِى الْقَرْنَيْنِۜ قُلْ سَاَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًاۜ ﴿٨٣﴾ اِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِى الْاَرْضِ
وَاٰتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَیْءٍ سَبَبًاۙ ﴿٨٤﴾ فَاَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٥﴾

olarak görmelidir. Onda fânî olmalı, onun bakâsı ile bakâ mertebesine erişmelidir. Kendi gücüne, kuvvetine, aklına ve bilgisine güvenerek kendisini hiçbir işte ve şeyde tasarruf sâhibi olarak görmemelidir.

Allâhım! Bize katından bizi nefsimizin sürüklemelerinden kurtaracak bir rahmet bağışla.

Sonra Allâhü Teâlâ nebîsi Muhammed (s.a.v.)'e tenbih yoluyla şöyle buyurmaktadır:

Ey resullerin en kâmili! Yahudiler, reddedilmişler, Hıristiyanlar, pisliğe bulaşmışlar, ve kovulmuşlar, tıpkı Ashâb-ı Kehf ve ruh sorularında olduğu gibi, seni imtihan etmek ve seni denemek için وَيَسْأَلُونَكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ: **Yine sana Zülkarneyn'den soruyorlar.** Onun seyahatini ve âlemin etrâfında dolaşmasını senden soruşturuyorlar. قُلْ سَأَتْلُو عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا: **De ki: Size ondan bir miktar okuyacağım (83).** Zülkarneyn'nin kıssalarından birazını size anlatacağım. Bunu bana Cenâb-ı Hak kitâb-ı mu'ciz'inde (karşısındakileri âciz bırakan kitabında) vahiyle haber verdi. Zülkarneyn Rumlu el-Fîlkos oğlu Büyük İskender'dir. Kendisine "zü'l-karneyn (iki uç sâhibi)" denmesinin sebebi, onun dünyânın iki ucunu yâni doğusu ve batısını dolaşmış olmasındandır. Onun velîliği ve peygamberliği konusunda ihtilaf vardır. Cenâb-ı Hak onun hakkında şöyle buyurmaktadır:

Makâmımızın, cömertliğimizin ve fazlımızın azametinden dolayı إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ: **Biz onu yeryüzünde sapasağlam yaptık.** Onun için dünyâda büyük bir kudret ve sağlamlık takdir ettik. Onu desteklemek ve kuvvetlendirmek için وَآتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا: **Her şeyin yolunu/vâsıtasını ona verdik (84).** İstediği şeylere ulaştıran vesîleleri ona bağışladık. Arzu ettiği bir şeye ulaşmasını sağlayan araçları ona hazırladık, onu maksatlarına vâsıl olmada muvaffak kıldık.

İskender فَأَتْبَعَ سَبَبًا: **Hemen bir yol tuttu (85)** ve böylece sağlamlık ve maksadına ulaşmada -yine bizim ona ihsânımız sâyesinde- bize güvenip dayanma yolunu ve vâsıtasını öğrendi ve ona tutundu, sarıldı.

حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ ف۪ي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًاۜ قُلْنَا
يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ اِمَّٓا اَنْ تُعَذِّبَ وَاِمَّٓا اَنْ تَتَّخِذَ ف۪يهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾

Sonra batıya doğru gitmek istedi. Bunun vâsıta ve yolunu tuttu. حَتَّى إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ: **Tâ ki, Güneş'in battığı yere ulaşınca,** güneşin kendisine değil de onun gözden kaybolduğu yere vâsıl olunca, orada öyle bir topluluğa rastladı ki, orası okyanusun sâhili idi, onlar tam sınırda idiler ve daha batıda herhangi bir yerleşim yeri bulunmuyordu. وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ: **Onu orada siyah balçıklı bir su gözeneğinde batar gibi gördü.** Zülkarneyn, orada güneşi âdetâ balçığın bir gözeneğinde batıyormuş gibi hissetti. "Hamietin" kelimesi bâzı kıraatlerde sıcaklık anlamına gelen "hamiyyetin" şeklinde de okunmuştur. Bu durumda mânânın sıcak ve harâretli yâni kızgın bir göz anlamına gelmesi câizdir. Yâni orada güneşin batması bu vasıflardaki (kızgın) bir gözün görüşünde batması gibidir. Aksi halde güneşi yeryüzünün tamâmı kuşatamazken onun küçük bir parçasında batması mümkün değildir. Zîrâ gökbilimcilere göre yeryüzü güneşin bir parçası gibidir ve 166'da biridir. وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا: **Yine orada bir topluluk gördü.** O topluluk kâfir idiler ve Sâni' (her şeyi güzelce var eden) ve Hakîm (mutlak hüküm sâhibi) yaratıcıya inanmıyorlardı. Elbiseleri hayvan derisinden yapılmaydı ve yiyecekleri de deniz dalgalarının kendilerine getirdiği ölmüş deniz hayvanları idi. Zülkarneyn onların yanlarına varınca, kâfir olduklarını gördü.

Onlar hakkında yapması gerektiği şey hakkında yine bizden bir inâyet ve yardım olmak üzere onu serbest bıraktık. Şöyle قُلْنَا: **Dedik:** Ona nidâ ederek şöyle ilham ettik: يَاذَا الْقَرْنَيْنِ: **Ey Zülkarneyn!** Bu inkârcı toplum hakkındaki seçim senin; إِمَّا أَنْ تُعَذِّبَ: **İstersen onlara azap edersin,** küfürleri yüzünden onlardan bir kimse kalmayıncaya kadar hepsini helâk ederek cezâlandırırsın, وَإِمَّا أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا: **İstersen haklarında bir güzellik yolunu tutarsın (86).** Diğer mü'minlerde olduğu gibi, onlar hakkında da şer'an ve dînen güzel olan bir tarz benimsersin.

قَالَ اَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ اِلٰى رَبِّهٖ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا ﴿٨٧﴾ وَاَمَّا مَنْ اٰمَنَ
وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَٓاءًۨ الْحُسْنٰىۚ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ اَمْرِنَا يُسْرًاۜ ﴿٨٨﴾ ثُمَّ اَتْبَعَ
سَبَبًا ﴿٨٩﴾ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ ....

Zülkarneyn onlar hakkında verilecek kararda serbest bırakılıp onların durumları kendisine bırakılınca, Cenâb-ı Hakk'ın kendisini yaratmış olduğu adâlet ve insaf karakteri gereğince قَالَ: **Dedi ki:** Önce onları îmâna dâvet edeceğim, tevhit ve irfanı onlara telkin edeceğim. أَمَّا مَنْ ظَلَمَ: **Kim ki zulmederse,** kibirlenerek küfründe, hevâ ve hevesine tâbi olmada ısrar eden olursa فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ: **Onu cezâlandırırız.** İslâm'a dâvet edildiği halde kabul etmediği için had cezâsı ile onu dünyâda öldürürüz. ثُمَّ يُرَدُّ إِلَى رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا: **Sonra da o kişi Rabbine döndürülür ve o da onu görülmedik bir azap ile cezâlandırır (87).** Kıyâmet günü Cenâb-ı Hak da dünyâ ehlinin hiç bilmediği bir azap ile onu cezâlandırır.

Onlardan وَأَمَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا: **Her kim de inanır ve sâlih amel işlerse,** îman eden ve îmânının gereği olarak sağlam, düzgün ve güzel davranışlar sergileyen kimsenin halini de biz düzeltiriz ve onu dünyâ hayâtında biz gözetiriz. فَلَهُ جَزَاءً الْحُسْنَى: **Onun için en güzel karşılık vardır.** O kimse, -kıyâmet günü, mutlak atâ ve ihsan sâhibinin huzûrunda en büyük sevâba, en yüce merteye ve en bereketli karşılığa nâil olacaktır. وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا: **Buyruğumuzdan ona kolay olanını söyleyeceğiz (88).** Zülkarneyn'e, bu küfürde azgınlık çöllerinde helak olan topluluk hakkında, kolay ve onların tamâmını öldürüp yok etme ifrâtı ile onları küfür ve sapıklık üzere bırakma ifrâtı arasında mûtedil olan şeyi söyleyeceğiz.

Zülkarneyn, batıdaki bu topluluk hakkında kendisine emredilen ilâhî hükmü uyguladıktan ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا: **Sonra bir yol tuttu (89).** Kendisini doğuya götürecek bir vâsıtaya ve yola tutundu.

Onunla seyahat etti. حَتَّى إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ: **Derken, güneşin battığı yere gelince,** güneşin ışıklarının doğduğu ve dünyâyı ....

... وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلٰى قَوْمٍ لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًاۙ ﴿٩٠﴾ كَذٰلِكَۜ وَقَدْ اَحَطْنَا بِمَا
لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿٩١﴾ ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًاۙ
لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾

aydınlatmaya başladığı yere ulaşınca, önce وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَى قَوْمٍ لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًا: **Onu, kendileri ile aralarında ondan başka bir örtü yapmadığımız bir toplumun üzerine doğuyor gördü (90).** Yâni, güneş doğduğu zaman onun sıcaklığından korunmaları için onlarla güneş arasına, dağ, taş, ağaç ve benzeri şeylerden herhangi bir engel, kalın perde veyâ örtü koymadığımız bir topluluğa rastladı. Tam tersine hepsi çırıl çıplaktı; üzerlerinde hiçbir giysi yoktu. Yeri kazıyorlar, çukurlar ve oyuklar açıyorlar ve oralarda yaşıyorlardı. Çünkü toprakları binâ yapmaya müsâit değildi.

كَذٰلِكَ: **İşte böyle.** Yâni onlar da batıdakiler gibi kâfir ve inkârcı idiler. Onlar aynı zamanda savaşta, kavgada ve dövüşe hiç düşünmeden dalmada insanların en şiddetlisi ve cüretkârı idiler. Onların öyle silahları, savaş âletleri ve mühimmatları vardı ki, diğer insanlarınkine hiç mi hiç benzemezdi. Yine onlar insanlar içerisindeki en kalabalık topluluk idiler. Ne var ki, onlar sayıca ne kadar çok, hîle ve tuzakları ne kadar fazla olursa olsun, وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا: **Biz onun yanındakileri ilmimizle kuşatmışızdır (91).** Biz, İskender'i, yanındaki askerlerini ve hizmetkârlarını düşmanlarının durumlarıyla ilgili olarak iyice bilgilendirdik. Onlar da o toplulukla savaştılar, gâlip geldiler ve batıdaki toplulukta olduğu gibi onlar üzerine de İslâm'ın hükümleri vaz edildi.

İskender ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا: **Sonra bir yol tuttu.(92)** Üçüncü olarak, yeryüzü üzerinde bir yol daha tuttu ve doğu ile batı arasında seyahat etti.

حَتَّى إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ: **Tâ ki, iki setin arasına geldiğinde,** yâni iki dağın arasına ki, İskender onların arasına bir set çekmişti. Bu iki dağ Ermeni bölgesi ile Azarbaycan dağlarıdır. Yine bu iki dağın, kuzey tarafın sonlarında, daha ötesinde Yecüc ve Mecüc'ün bulunduğu Türk yurdunda olduğu da söylenir. وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا: **Orada öyle bir halk gördü ki, neredeyse hiçbir söz anlamıyorlardı (93).** Öyle

قَالُوا يَاذَا الْقَرْنَيْنِ اِنَّ يَاْجُوجَ وَمَاْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِى الْاَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلٰٓى اَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾ قَالَ مَا مَكَّنّ۪ي ف۪يهِ رَبّ۪ي خَيْرٌ فَاَع۪ينُون۪ي بِقُوَّةٍ اَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾ اٰتُون۪ي زُبَرَ الْحَد۪يدِ ....

acayip bir toplum ile karşılaştı ki, onlar konuşulan dillerden hiçbirini anlamıyorlardı.

Tercüman vâsıtası ile قَالُوا يَاذَا الْقَرْنَيْنِ: **Dediler ki: Ey Zülkarneyn!** Bizler güçsüz ve mazlumuz. Zâlimlerin ellerinden kurtulabilmemiz için senin yardımına ihtiyâcımız var. إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ: **Ye'cûc ve Me'cûc,** -bunlar iki Türk boyunun ismidir- مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ: **Yeryüzünde bozguncudurlar.** Yâni bizim şu topraklarımızda onlar çeşit çeşit ifsatlar ve karışıklıklar çıkarmaktalar. Denir ki: Onlar ilkbaharda ortaya çıkarlar, yeşillik adına ne varsa her şeyi silip süpürürler, yaş olanları yeyip bititirler, kuru olanları da alıp götürürlerdi. Hattâ insanları da yedikleri söylenir. فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَى أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا: **Bizimle onlar arasına bir set yapman karşılığında sana bir miktar vergi/mal verelim, olur mu? (94)** Öyle bir set yap ki, onlar bir daha bize karşı hurûç edemesin ve böylece bizler senin sâyende onlardan emin olalım. Buna karşılık da senin gücün ve saltanatın için sana, kendi aramızda paylaşacağımız kâfî bir miktarda vergi verelim.

قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ: **Dedi ki: Rabbimin bana verdiği şey daha hayırlıdır.** Rabbimin lutuf ve ihsânı ile bana bağışlamış olduğu imkân, kudret, saltanat, mal ve mülk sizin kendi aranızda paylaşıp toplayarak bana getireceğiniz şeyden daha hayırlıdır. Benim ücret olarak sizin malınıza ve mülkünüze ihtiyâcım yok. Fakat ücret mukâbilinde yardımınıza ihtiyâcım var; فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ: **Bana bedenen yardım edin.** Set yapmam için ücret karşılığında çalışarak, amelelik ederek bana yardım edin. Allâh'ın irâde, lutuf ve keremi ile أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا: **Sizinle onlar arasına sağlam bir set çekeyim (95).** Sapasağlam, dünyâ yok oluncaya kadar kolay kolay tahrip olmayacak bir engel yapayım.

Öncelikle آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ: **Bana demir kütleleri getirin.** Büyük demir parçalarını önümde hazır edin. Demir parçaları önüne geldikten

... حَتّٰٓى اِذَا سَاوٰى بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا حَتّٰٓى اِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ اٰتُونٖٓى اُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا ﴿٩٦﴾ فَمَا اسْطَاعُٓوا اَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا ﴿٩٧﴾ قَالَ هٰذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبّٖى فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ رَبّٖى ....

sonra, adamlara suya ulaşıncaya kadar yeri kazmalarını emretti. Kayadan ve erimiş bakırdan oluşan temelleri toprağın iyice altına yerleştirdi. Sonra, her iki kütlenin arasına kömür ve odun koymak sûretiyle demir kütlelerini düzenli bir şekilde yerleştirmelerini emretti. Bu şekilde seti yükseltmeye devam etmelerini söyledi. حَتّٰى إِذَا سَاوٰى بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ: **İki taraf da eşitlenip aynı hizâya gelince,** yâni iki dağın arasını doldurup da onların arası aynı yükseklikte set ile yükselince, onun her iki tarafına da körükçüler koymalarını emretti ve onlara قَالَ انفُخُوا: **Körükleyin, dedi.** حَتّٰى إِذَا جَعَلَهُ نَارًا: **Onu ateş hâline getirince,** üfledikleri bu kütleler ateş koru gibi bir hâle geldiği zaman bu harâret odunu ve kömürü tutuşturdu ve alevler demir kütlelerine erişti. Geriye küçük bir yarık kaldı. قَالَ: **Dedi ki:** Erimiş bakırı آتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا: **Bana getirin, onun üzerine boşaltayım (96).** Onun üzerine dökeyim de arada hiçbir boşluk kalmayıp her taraf eşit olsun, birleşme yerleri belli olmasın. Onu döktü, her yer dümdüz ve aynı seviyede oldu, sanki arada hiç birleşme yerleri yokmuş gibi aralarında hiçbir boşluk ve kalmadı.

فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ: **Artık onu ne aşabildiler,** yâni Yecüc ve Mecüc, yüksekliği sebebiyle ne o seddi aşıp geçebildiler, وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا: **Ne de onu delebildiler (97).** Sağlamlığı, derinliği ve kalınlığı dolayısıyla ne de onu delebildiler.

Set tamamlanıp iş bitince Zülkarneyn kendisine bahşettiği nîmetler için Allâh'a şükretmek için قَالَ هَذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي: **Dedi ki: İşte bu Rabbimden bir rahmettir.** Setin bu kadar sağlam ve iyi olarak tamamlanması Rabbimin bana indirdiği bir rahmettir. Zîrâ onun bana olan tevfîki ve imkânı olmasaydı, ben böyle şeyleri yapamazdım. فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي: **Rabbimin vaadi geldiği zaman,** kıyâmet günü yaklaşıp, emâreleri belirdiği -ki, Yecüc ve Mecüc'ün ortaya çıkışı da emârelerden ....

... جَعَلَهُ دَكَّاءَۚ وَكَانَ وَعْدُ رَبّى حَقًّاۜ ﴿٩٨﴾ وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فى بَعْضٍ وَنُفِخَ فِى
الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًاۙ ﴿٩٩﴾ وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًاۙ ﴿١٠٠﴾ اَلَّذِينَ كَانَتْ
اَعْيُنُهُمْ فى غِطَاءٍ عَنْ ذِكْرى..

---

birisidir-, şartları ortaya çıktığı zaman, جَعَلَهُ دَكَّاءَ: **Onu yerle bir edecek.** O gün Rabbim bu sapasağlam ve yüksek setten ayakta bir zerre dahi koymayacak, onun yüksekliğinden eser kalmayacak ve işte o zaman Yecüc ve Mecüc insanların üzerine yürüyecek. وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا: **Rabbimin vaadi gerçektir (98).** Rabbimin kıyâmetin kopması, yeryüzünün dümdüz olması ile ilgili söylediği her şey mutlakâ gerçekleşecektir; çünkü onun sözlerinde bir kusur ve yanlışlık aslâ olmaz, onun vaadi şüphesizdir, mutlak gerçektir.

Sonra Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır:

وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ: **O gün onların bir kısmını bırakırız; dalga dalga birbirlerine karışırlar.** Kıyâmet günü, kahır ve celâlimiz muktezâsınca yeryüzünü dümdüz yapıp, toz-toprak ettikten ve o sapasağlam, yüksek ve aşılması zor seti yerle bir ettikten sonra, yine bizim kendilerine verdiğimiz imkân ve fırsat ile, Yecüc ve Mecüc'ü ortaya salıveririz ve bir kısım insanlar onların istilâsı, sultası ve boyunduruğu altına perişan bir şekilde, zoraki girip onlara karışırlar. وَ: **Ve** onlar Yecüc ve Mecüc'ün zulmü ve kahrı altında perişan bir şekilde inlerken نُفِخَ فِي الصُّورِ: **Sûra üfürülür.** Mahşer günü toplanmak için sûra üfürülür ve Büyük Felâket (kıyâmet) kopar. فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا: **Onları öyle bir cem ederiz ki... (99)** O gün bütün mahlûkatı hesâba çekmek için mahşerde toplayıp bir araya getiririz.

وَ: Ve onları toplayıp bir araya getirdikten sonra عَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا: **O gün cehennemi kâfirlerin karşısına öyle bir koyarız ki... (100)** Haşr günü peygamberleri ve kutsal kitapları yalanlayan, onlara îtiraz eden ve hesap gününü inkâr eden kâfirlerin karşısına herkesi dehşete düşürüp ağlatacak derecede dikeriz, arz ederiz!

الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَنْ ذِكْرِي: **Onlar, gözlerinde benim zikrime karşı perde olan kimselerdir.** Onlar; dünyâda iken, beni ....

... وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا ﴿١٠١﴾ اَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِى مِنْ دُونِى اَوْلِيَاءَ اِنَّا اَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾

zikretmeye işâret ve delâlet eden âyetlerime karşı gözleri kalın perdelerle perdelenmiş olanlardır. Katımdan desteklenmiş ve tevhîdime yönlendirilmiş olan mü'minler için mükâşefe ve müşâhede edilmeye hazır zâtımı mülâhaza etmeye götüren, vesîle olan nîmetlerim ve ihsanlarım üzerinde düşünüp, tefekkür ettiren beni zikretme, beni hatırlama ibâdetine işâret ve delâlet eden âyetlerime karşı, onların gözlerinde dünyâ hayâtında iken kalın bir perde ve örtü vardı. Yine onları وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا: **Dinlemeye tahammül edemiyorlardı (101).** Hakk'ın âyetlerini, gerçek sözleri dinleyip onlara kulak vermeye güç yetiremiyorlar, buna bile katlanamıyorlardı. Çünkü onlar, Hakk'ın fıtrat olarak kendilerine bahşetmiş olduğu Hak sözü dinleyip işitme, tevhîdin delillerine kulak verme kâbiliyetlerini iptal etmişler, bu fıtratlarını işlemez hâle getirmişlerdi.

Sonra Cenâb-ı Hak, kendisini bırakarak, kendisinin yarattığı diğer şeyleri kendilerine ilah edinen kâfirleri ve müşrikleri azarlayıp kötüleyerek şöyle buyurmaktadır:

أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِي أَوْلِيَاءَ: **Kâfirler, beni bırakarak kullarımı velî edineceklerini mi zannettiler?** İnkâr edenler ve müşrikler, beni bir kenara bırakarak, Üzeyr, Îsâ ve diğer bütün putlarda yaptıkları gibi benim kullarımı/yarattıklarımı kendilerine ilah edinecekler, bana ibâdet ettikleri, bana taptıkları gibi onlara tapacaklar ve bizim de cezâ gününde onlardan intikam almayacağımızı mı zannettiler? Kellâ ve hâşâ! Onlardan nasıl intikam almayız ki, إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا: **Biz kâfirlere konak olarak cehennemi hazırlamışız! (102)** Bize, bizden başkasını şirk koşan, bizden başkasını kendisine ilah edinen âyetlerimizden, kitaplarımızdan ve peygamberlerimizden yüz çeviren kâfirler için, kahrımızın ve gazabımızın şiddetinden dolayı, mahrûmiyet ateşi ile dolu uzaklık cehennemini kıyâmet günü kalacakları yerler olarak hazırladık. Buna karşılık, o gün, mü'minler vuslat ve güven cennetlerinde/bahçelerinde konaklayacaklardır.

Ey resullerin en kâmili! Allah'tan başkasını, onun yarattığı şeyleri kendisine rab edinip, Allâh'a tapar gibi onlara tapan, Hakk'ın tevhîdini,

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْاَخْسَرِينَ اَعْمَالاًۜ ﴿١٠٣﴾ اَلَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا ﴿١٠٤﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَٓائِه۪ فَحَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ ....

birliğini inkâr eden, her iki âlemin gerçeklerini açıklayan kitapları ve peygamberleri kabul etmeyen kâfirlere قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالاً: **De ki: Amel/davranış bakımından en çok ziyâna uğrayanları bildireyim mi? (103)** Ey zarar ve azgınlık batağına düşmüş inkârcılar! Kârlı çıktığını zannettiği halde ortaya koyduğu davranış ve amel bakımından en çok zarar edenlerin kimler olduğunu haber vereyim mi?

الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا: **Onlar, dünyâ hayâtında iken gayretleri boşa gidenlerdir.** Onlar, ruhban sınıfı ve hangi ümmetten olursa olsun kibir ve riyâ sâhibi kimseler gibi, dünyâda iken sâlih amel, infak, sadaka, hayır ve hasenat gibi güzel davranışların gayretinde olup da bu fiilleri yoldan sapan, yolu şaşıran, emekleri boşa giden kimselerdir. وَهُمْ: **Halbuki onlar** dünyâda iken يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا: **Çok güzel ameller işlediklerini zannediyorlardı (104).** Halbuki onlar bu davranışlarının kendilerine Allah katında faydalı olacağını, onlar sâyesinde büyük mertebe ve derecelere erişeceklerini hesaplıyorlardı. Ne var ki, onlar çok büyük bir hüsran, ziyan, zarar ve kayıp içerisindedirler. Çünkü onlar sâlih amel ve ibâdetlerin temeli olan Allâh'ın birliğine îmandan ve kitapları ve peygamberleri tasdikten yoksundurlar.

أُولَئِكَ: **İşte bunlar,** bu şakîler, bu cehennemlikler, Hak'ın rahmetinden uzak kalanlar ve küfür ve inkâr cibilliyeti üzere yaratılmış olanlar الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ: **Rablerinin âyetlerini ve onunla karşılaşmayı inkâr etmiş olanlardır.** Onlar, Hakk'ın birliğine, peygamberlerini ve kitaplarını tasdik etmeye delâlet ve işâret eden âyetlerini yalanlayan ve onun, insanların üzerinden perdelerin kalktığı, her şeyin ayan beyan ortaya çıktığı zaman gerçekleşecek olan kendisiyle karşılaşma, onun huzûruna çıkma vaadini kabul etmeyen kâfirlerdir. Bu sebeple de فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ: **Onların amelleri boşa gitmiştir.** Dünyâ hayâtıda iken kazanç ve fayda umarak ortaya koymuş oldukları fiiller âhirette boşa ...

...فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾ ذٰلِكَ جَزَٓاؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُٓوا اٰيَاتٖى
وَرُسُلٖى هُزُوًا ﴿١٠٦﴾ اِنَّ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ
نُزُلًاۙ ﴿١٠٧﴾

çıkmış, zâyi olmuş, kaybolup gitmiştir. فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا: **Kıyâmet günü onlar için terâzi kurmayız (105).** Melik ve Cebbâr olan Allâhü Teâlâ'nın huzûrunda îtibar derecesinden düştükleri, îtibara lâyık olmadıkları için, amellerin karşılığı için hazırlanmış olan terâziyi onlar için koymayız, onların amellerini mîzânda tartmayız.

Bilakis, Küfür ve şirk üzerine gerçekleşmiş olan ذَلِكَ جَزَاؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا: **İşte böyle. İnkâr etmeleri, âyetlerimi ve peygamberlerimle alay etmeleri sebebiyle onların karşılığı cehennemdir (106).** Onların kıyâmet günü faydasının kendilerine döneceğini umarak fakat küfür ve şirk esâsına dayalı olarak yapmış olduğu amellerinin karşılığı; küfre düşmeleleri, indirdiğim âyetlerle ve kullarıma tevhîdimi öğreten o âyetlerle destekli olarak gönderdiğim peygamberlerimle alay etmeleri, onları inadına yalanlamaları nedeniyle, rahmetten uzaklık, mahrûmiyet, huzurdan kovulmuşluk ve hüsran cehennemidir.

Sonra Cenâb-ı Hak sünneti ve âdeti olduğu üzere, korkutmasının ardından müjdesini şöyle belirtmektedir: إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا: **İman edenler,** tevhîd-i zât, sıfât ve ef'âle yakînen inananlar وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ: **Ve sâlih ameller işleyenler,** tevhîd-i zâta yakınlaştırıcı, onun şânına lâyık ve ona uygun davranışlarda bulunanlar, كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا: **İşte onların konaklama yeri Firdevs cennetleridir (107).** Orada konuk edilecekler ve yerleştirileceklerdir. Firdevs bahçeleri, cennetin ortası olup, oradan etrâfın seyredildiği yüksekçe bir mekândadır. Bundan dolayı Rasûlullah "Allâhü Teâlâ'ya duâ ettiğiniz zaman Firdevs'i dileyin. Çünkü o, cennetin ortasıdır"[22] buyurmuştur. Firdevs, gayb bahçesi ve

---

[22] Buhârî şu lafızla rivâyet etmiştir: "Ebû Hureyre şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah buyurdu ki: 'Kim Allâh'a ve rasûlüne inanan, namazı kılan, ramazan orucunu tutan kimseleri cennete koymak Allah üzerine haktır. O kimse ister Allah yolunda cihat etsin, isterse doğduğu topraklarda otursun' Dediler ki: 'Yâ Rasûlallah! İnsanlara müjde vermeyelim mi?' Buyurdu ki: 'Cennette Allâh'ın, uğrundaki mücâhitler için hazırladığı yüz derece

خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾ قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبّى ....

gaybî fütûhatların merkezidir. Aynı zamanda tevhit mertebelerinin en yücesidir. Seyr u sülûk orada nihâyete erer. Ondan daha ötede seyr u sülûk edilecek, gidilecek bir mertebe ve yol yoktur.

خَالِدِينَ فِيهَا: **Orada ebedî olarak kalacaklar.** Çünkü orası her türlü kirden tertemiz, taptâze, rûhânî zevki ve füyûzâtı hiç bitmeyen bir yerdir. لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا: **Ondan hiç ayrılmak istemeyecekler (108).** Firdevs cennetleri oraya giren mü'minlerin fıtratlarına ve onların sâhip olduğu kâbiliyetlerinin mertebesine en uygun uygun olduğu için, onlar oradan başka bir yere gitmeyi aslâ düşünmeyecekler ve böyle bir şeyi aslâ istemeyecekler. Çünkü onun hemen üstünde, kendisinden bütün kâbiliyet ve yeteneklerin karşılığının dağıtıldığı Arş-ı Rahmân yer almaktadır.

Sonra Cenâb-ı Hak, Yahudiler, "siz; kitâbınızda bâzan 'kendisine hikmet verilen kimseye gerçekten de çok hayır verilmiştir' (Bakara, 2/269) âyetini, bâzan da 'size çok az bir ilim verilmiştir' (İsrâ, 17/85) âyetini okuyorsunuz; bunlar birbiriyle açıkça çelişmektedir" diyerek, Kur'an âyetleri arasında bir çelişki ve tenâkuz olduğu iddiâsına kalkıştıkları ve ona dil uzattıkları için, habîbine şunu emretmiştir:

Ey resullerin en kâmili! Şüphelerini ortadan kaldıran bir söz olarak onlara قُلْ: **De ki:** İnsaf edin! Biz, kendisine hikmet bağışlanan kimseye Cenâb-ı Hakk'ın bütün bütün ilminin ve bilgisinin verildiğini iddia etmiyoruz. Böyle aslâ mümkün olmayan, tamâmen muhal olan bir şeyi biz nasıl iddia edebiliriz? Aslâ böyle bir iddiada bulunamayız. Çünkü لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي: **Rabbimin kelimeleri/sözleri için, eğer deniz mürekkep olsaydı,** dünyâdaki bütün denizler, Rabbimin kelimelerini/sözlerini yazmak ve kağıda geçirmek için kalemlerin

---

vardır. Her iki derecenin arası gökler yer arası kadar geniştir. Allâh'a duâ ettiğiniz ondan zaman Firdevs cennetini isteyin. O, cennetin en orta ve en yüksek yeridir. Onun yukarısından Rahmân'ın arşı görünür ve cennetin ırmakları oradan çıkar.' (Buhârî, *es-Sahîh,* III/1028, rakam: 2637, bâb: Deracâtü'l-Mücâhidîn; İbn Hibbân, *es-Sahîh,* X/472, ramak: 4611; Bethakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* IX/15, rakam: 17544. Daha başka kaynaklarda hadîsin başka varyantları da rivâyet edilmiştir.)

... لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبّى وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾ قُلْ اِنَّمَا
اَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحٰى اِلَىَّ اَنَّمَا اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ
عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ اَحَدًا ﴿١١٠﴾

kendisi ile yazı yazdığı mürekkep olsaydı, لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي: **Rabbimin kelimeleri tükenmeden önce deniz tükenirdi.** Deniz sınırlı ve belli bir miktarda ve Rabbimin kelimeleri de sınırsız ve sonsuz olması hasebiyle, Rabbimin kelimeleri bitmeden önce deniz biterdi. Nasıl olmasın ki, وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا: **Bir o kadarını da destek olarak getirsek bile...(109)** Bir o kadar denizi, hattâ binlerce katını mürekkep olarak getirsek bile bu yine böyle olur; biz sonlu olanın binlerce katını tahayyül etsek bile, esâsında, sonlu olanın sonsuz olanla kıyas edilmesi ne doğrudur ve ne de böyle bir şey mümkündür.

Allâh'ın kelimeleri ve sözlerinin sınırı ve hudûdu olmadığı onlara bu kadar açık bir şekilde belli olduktan sonra onlara, hiçbir üstünlük ve tefrika belirtisi taşımayan, sırf hikmetten ve akıldan kaynaklanan bir söz olarak şunu قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ: **Söyle: Ben de sizin gibi bir beşerim.** Ben de tıpkı sizler gibi, bir beşerin sâhip olabileceği ilim kâbiliyetine ve idrâke sâhibim. Yaratılış olarak sizinle benim aramda bir fark yok. Ne var ki, يُوحَى إِلَيَّ: **Bana vahyediliyor.** Gerçek bir ilim ve kaynaktan bana şöyle vahyediliyor: أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ: **Sizin ilâhınız birtek ilahtır.** "Sizin mâbudunuz ve sizi ızhar edip yaratanınız Ehad, Samed, Ferd ve Vitr'dir yâni o yegânedir. Onun ne ortağı, ne benzeri ne de vezîri vardır. Vücutta, yaratmada ve ızhar etmede tek başınadır. Dilediğini dilediği gibi yapandır. İstediği hükmü istediği gibi verendir; kimse ona karışamaz." Benim sizden tek farkım işte budur. Sizden فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ: **Her kim Rabbi ile karşılaşmayı umuyorsa,** Rabbini mükâşefe ve müşâhede etmeyi dileyen kimse, فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحًا: **Sâlih amel işlesin.** Nefsini, enâniyetini ve benliğini ortadan kaldıran, beşerî ve hayvânî sıfat ve zaafları yok eden, kötü ahlâkı silip süpüren amellerde ve davranışlarda bulunsun. Ayrıca وَلاَ يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا: **Hiçbir şeyi Rabbine şirk koşmasın (110).** Onun yarattığı hiçbir mahlûku ona şirk koşmasın;

amellerinde mahluktan bir şey beklemesin. İbâdetinde riyâ yapmasın. Kibir ve gösteriş yapmasın.

Rasûlullah "Ümmetim için en çok korktuğum şey küçük şirktir" deyince, "Küçük şirk nedir?" diye sordular. O da buyurdu ki: "Riyâdır."[23]

Bir hadîs-i kutsîde de Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır: "Ben ortağı aslâ kabul etmem. Birisi bir amel işlese ve ona benden başkasını ortak etse. Ben o amelden uzağım. Çünkü o kimse amelini diğeri için yapmıştır."[24]

Özetle, ameller kesret ve ikilik üzerine ve başkalarından bir şey bekleyerek işlenmemelidir. Bilakis, ârif olan kimse, yaptığı bir amel için herhangi bir karşılık dahi beklemez. O, sâdece Cenâb-ı Hakk'ın emrini yerine getirmek, onun rızâsını gözetmek için sâlih amel işler. Aklına ondan başkasını aslâ getirmez.

Allâhü Teâlâ bizleri tevhit makâmını tahakkuk ettirenlerden, gerçekleştirenlerden, o makâmın hakîkatine erenlerden ve riyâ ve taklit tevehhümünden emniyette olanlardan eylesin. Bizleri her türlü azgın şeytanın şerrinden muhâfaza eylesin.

---

[23] Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid,* Mâ Câe fi'r-Riyâ bölümünde (I/102) "Ahmed b. Hanbel, V/428, rakam: 23680'de rivâyet etmiştir ve ricâli sahihtir" demiştir. Taberânî de *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde (IV/253, rakam: 4301) şu sözlerle rivâyet etmiştir: Rasûlullah "Ümmetim için en çok korktuğum şey küçük şirktir" buyurdu. "Küçük şirk nedir?" diye sordular. Buyurdu ki: "Riyâdır. Bu amellerin sâhipleri geldiğinde 'gidin, amellerinin karşılığını kendilerine riyâ yaptığınız kimselerden isteyin' denir. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (Bâb: Mâ Câe fi'r-Riyâ, I/222) "bu hadîsin ricâli (rivâyet edenler), Abdullah b. Şebîb b. Hâlid'in ricâlidir ve o da sikadır (günilir ve sağlamdır) demiştir. Benzer bir rivâyet de Beyhakî'nin *Şuabü'l-Îmân*'ında (V/333, rakam:6831) yer almaktadır.

[24] Müslim, *es-Sahîh,* IV/2289, rakam: 2985; İbn Huzeyme, *es-Sahîh,* II/67, rakam: 938; İbn Mâce, *es-Sünen,* II/1405, rakam: 4202; Taberânî, *el-Evsat,* VI/324, rakam: 6529. Hadîsin başka rivâyetleri de vardır.

SÛRENİN HÂTİMESİ

Ey muvahhit olup, tevhitte temekkün (sağlamlık) makâmının hakîkatine ulaşmak isteyen kimse! Allâhü Teâlâ seni mak'ad-i sıdk ve yakînde (sadâkat ve yakîn makâmı) mukarrer kılsın, sebat ve kararlılıkta dâim eylesin.

Kabul edilmesini umut ederek yapmış olduğun amelleri riyâ, gözteriş, kendini beğenme gibi her türlü kirden korumalısın. Çünkü bunların hepsi de şeytanın hîle ve tuzaklarıdır. Şeytan bu tuzaklarla Allâh'ın has kullarını avlar. Onları teslîmiyet ve rızâdan uzaklaştırır. Allâh'a şirk koşma gibi büyük bir fitne ve günahkârlık çukuruna düşürür. Hakk'ın hoşnutluğundan alıkoyar. Şeytanın hîle ve tuzaklarından Allâh'a sığınırız.

Bu tür hastalık ve rahatsızlıların sana bulaşmaması için uzlete çekilmeli ve halvete devam etmelisin. Hemcinslerin ve insanlar arasındaki yaşantın ile ilgili karışık duygu ve vesveselerden kalbini, gönlünü, aklını ve iç dünyânı temizleyip arındırmalısın. Bu tür hastalıkların ortaya çıkmasına en çok kuruntu, mal-mülk ve makam-mevkîden kaynaklanan hayvânî lezzetler ve arkadaşlar arasındaki tefrika gibi şeyler sebep olur.

Eğer işinin kolay olmasını istiyorsan; zamânının bir kısmını maîşetini temin etmekle geçir. Yeterli olana kanaat et, fazlasını temine çalışmaktan sakın. Akıllı insanların çoğunu gereksiz arzu ve beklentiler mahvetmiştir.

Kısaca; Uzlet ne güzel dosttur! Dünyânın aldatmacalarından kaçmak ve tuzaklarını terk ketmek ne iyidir! Kötü ve zararlı arkadaşlarla karışmaktansa, mağaralarda ve ıssız yerlerde adı sanı kaybolmak ne güzeldir!

Yâ Rab! Bizden râzı olacağın ve seveceğin şeylerde, lutfun ve fazlın ile bizleri muvaffak eyle.

MERYEM SÛRESİ

Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm
Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın Adıyla

SÛRENİN GİRİŞİ

Varlıktaki birliği keşfen idrak eden, ilahi sıfatların mevcûdatın tamamına sirayet etmiş olduğunu hakke'l yakin düzeyinde bilen kimseye şu husus gizli kalmaz: İlahi isimlerin mazharı konumundaki varlıkların kendi tekâmülüne doğru seyri, aslında o şeyde bilkuvve haldeki ilahî sıfatların yaratma ve icadı iledir. Her türlü beşeri günah kirinden arınan, şehadet boyutunun bağlarından yücelen, meleklerin huylarına bürünen, peygamberlik görevi için seçilen ve Allah'ın halifesi olan bir peygamber yaratmayı ancak bu tür bir gerekçeden dolayı ister. Şüphesiz Zekeriya (Rahmân olan Allah'ın salavatı bizim nebimiz Hz. Muhammed'e ve onun üzerine olsun) sözü edilen hilafet ve vekalet için seçilmiş, şeytanın şerrinden ve hilesinden beri olan yüce zatlar arasındadır. Bu yüzden Zekeriya'nın çocuk istemesinin asıl nedeni, gayb âleminden şehâdet âlemine çıkması arzu edilen ilahi bir sıfattır.

Bu ilahi sıfatın zuhuru, Allah'a mahsus hikmet gereği Zekeriya (as)'nın dua ve niyazına bağlıydı. Bu yüzden Hz. Zekeriya, ilahi dergâha yönelip bütün kayıt ve bağlardan tümüyle kurtulduğu bir anda duasının kabul edileceğini keşfen anladığı bir halde iken umutlu bir şekilde Rabbine yalvarıp yakardı.

Hz. Muhammed (sav), Peygamberlere ait tüm mertebelerin başlangıcı ve toplandığı yer olduğundan kulu Zekeriya'nın, halefi Yahya ile ilgili Cenab-ı Hakk'a yaptığı duasını Allah u Teala Hz. Peygamber'e bildirmiştir. Mamafih bu olay ilahi sanatın nadir rastlanan bir örneği ve fevkalade bir olay olduğundan eşi benzeri nadir görülen bir mucizedir. Çünkü Zekeriya ve hanımının üreme ve doğurma vakti geçmiş olduğundan hiç biri çocuk yapabilecek durumda değildi.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

كٓهٰيٰعٓصٓ ﴿١﴾ ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّاۚ ﴿٢﴾ اِذْ نَادٰى رَبَّهُ نِدَٓاءً خَفِيًّا ﴿٣﴾

قَالَ رَبِّ اِنّ۪ي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنّ۪ي..

SÛRENİN TEFSİRİ

Allah u Teâla yüce ism-i şerifinin bereketiyle habibi Hz. Muhammed (sav)'e hitap ederek buyurdu: بِاسْمِ اللّٰهِ : Eşi benzeri görülmemiş mükemmel bir çok mucizeyle nebi ve resullerine tecelli eden **Allâh'ın adıyla başlarım.** Onlara karşı **O,** الرَّحْمَانِ: **Rahman'dır.** Ebedi saadete vesile olan sebeplere götüren hacet kapılarını onlara açar. Onlara karşı الرَّحِيمِ: **Rahîm'dir.** Onları makamların en yücesine ve değerlisine ulaştırır.

كهيعص: **Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd. (1)** Bizlerin yerine Senden sadır olan o yüce kudret eliyle bütün mahlukatın işlerine kafi olan, onları selamet ve emniyet yurduna hidayet eden Ey Allah'ım! Bu sure: ذِكْرُ رَحْمَةِ رَبِّكَ: **Bu,** seni terbiye eden, besleyip büyüten Rabb olarak sana yeten, sapıklık içinde olanlara hidayet veren, vahiy ve gaipten gelen ilhamlarla, lisanından dökülen saf ve temiz bir ledünni ilim pınarını kalbinde coşturan **Rabbinin,** عَبْدَهُ زَكَرِيَّا: bollukta ve darlıkta O'na yönelen, musibet ve sıkıntılar hücum ettiğinde O'nu hatırlayıp O'na dönen **kulu Zekeriyya'ya olan rahmetini anmadır. (2)** Şu zamanı hatırla ki: اِذْ نَادٰى رَبَّهُ: **Bir zamanlar o,** ümit var bir muhtaç edasıyla **Rabbine yalvarmıştı.** نِدَاءً خَفِيًّا: ümitle, özlemle **gizlice içinden. (3)** Kendisi ve eşinin her ikisinin tamamen yaşlandığı bir dönemde çocuk isteme-sinden ötürü toplum nazarında ayıpla karşılanmamak için ve çocuk yapma zamanı geçmiş olduğundan duasında bu ümitsizliğini belirterek mustarip birinin içten münacatıyla O'na gizlice yalvardı.

Allah'a dert yanarak ve ihtiyacını O'na açarak şöyle قَالَ: **demişti:** "Ey birçok lütuf ve kerem ile beni terbiye edip büyüten رَبِّ: **Rabbim!**

... وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ اَكُنْ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾ وَاِنّٖى خِفْتُ
الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَآئٖى وَكَانَتِ امْرَاَتٖى عَاقِرًا ....

Son derece zayıf ve güçsüzlükten ötürü إِنِّي: **Şüphesiz** وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي **benim kemiğim zayıflayıp gevşedi** yani vücudumu ayakta tutan kemiklerim zayıfladı ve neredeyse kırılıp dökülecek hale geldi. وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْباً: **ve başım bembeyaz alev gibi tutuştu.** Yani başımı ak saçlar kapladı, saçımın siyahlığı gitti. Saçlarım, bitkilerin sonbaharda solup sararması gibi ecel ve ölümün artık gelmekte olduğunu haber vererek bembeyaz oldu. وَلَمْ أَكُن بِدُعَائِكَ: **Sana dua etmekle de** yani sana dua ettiğim hiçbir zaman رَبِّ شَقِيّاً: **ey Rabbim, bedbaht,** perişan, hüsrana uğrayıp reddedilmiş biri **olmadım." (4)** Aksine fazl u kereminle duama icabet eden ve beni umduklarıma kavuşturan hep Sen oldun. Her ne kadar bu dua normal şartlarda kabulü mümkün görünmeyen çok uzak bir ihtimal gibi görülse de Senin kudret ve keremine nispetle ne kadar yakındır. Senin güç ve kudretine nispetle bu gayet kolay ve basittir. Özellikle de bunu bana ilhamla bildirip dile getirmeye muvaffak kılan Sen olduktan sonra.

Ey Rabbim وَإِنِّي: **"Gerçekten ben,** مِن وَرَائِي: **arkamdan** خِفْتُ الْمَوَالِيَ: **yerime geçecek varislerden** yani benden sonra yerime geçip dini önder[25] olmayı dört gözle bekleyen amcalarımın oğullarından **endişedeyim.** Onların dinin esaslarını ve Müslümanlar arasındaki şeâir-i İslamı tahrif edeceklerinden korkuyorum. Çünkü Yarabbi! Sen onların halini benden daha iyi bildiğin üzere, onlardan doğruluk, iyilik ve hayır umulmaz. Benim ise benden sonra yerime geçecek hayırlı bir oğlum yok. Üstelik yaşlılık ve zayıflıktan ötürü benim çocuk yapma kudretim de yok. وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِراً: **ve karım da** hayatında hiç doğurmamış; yani doğuştan **kısır bir kadındır.** Bu yüzden Senin eşsiz sanat ve harikulade kudretinden başka bu konuda sığınacak hiçbir yerim yok.

---

[25] Yani Musevi hahamlığının merkezi.

... فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾ يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴿٦﴾ يَا زَكَرِيَّا اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيٰى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾

Onun için normal yoldan ve zahiri sebepler dairesinden değil bizzat مِن لَّدُنك: **Senin katından** kerem ve ihsanınla فَهَبْ لِي: **bana** ümmetimin din[26] işini üstlenecek وَلِيًّا: **bir çocuk ihsan et. (5)** Şöyle ki:

Peygamberlikte, dindarlıkta, hüküm vermede ve özellikle de ihsan ve lütfunla bana indirmiş olduğun her şeyde يَرِثُنِي: **bana da mirasçı olsun.** Aynı şekilde dinin şiarlarından, hidayet ve yakinin esaslarından onlardan geriye kalanla مِنْ آلِ يَعْقُوبَ: **Yakub ailesine de** وَيَرِثُ: **mirascı olsun.** Zekeriya'nın Yabub b. İshak'ın kardeşi olduğu söylenmektedir.[27] وَ: **Ve** sonuç olarak kerem ve lütfunla اجْعَلْهُ رَبِّ: **Rabbim, onu** رَضِيًّا: **rızana kavuştur. (6)** Senin hükmünle başına gelecek tüm olaylarda Senden razı olan, umumi bela geldiğinde buna sabreden, Senin nimetlerine şükreden Senin ve kullarının nazarında kendisinden razı olunan bir kişi olsun.

Sıkıntısını Allah u Teâla'ya söyleyerek yaptığı duadan sonra Cenab-ı Hak duasına icabet etti. Rahmet ve keremiyle şöyle nida ederek bu icabetini hemen yerine getirdi: يَا زَكَرِيَّا: "**Ey** bize yalvarıp dua eden, bizden yerine geçecek ve ismini yaşatacak bir halef isteyen **Zekeriyya!** إِنَّا: **Şüphesiz** keremimizin yüce makamından **biz** نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ: **sana** senden ve senin tamamen kısır olan eşinden doğacak, dininin, şeriatının ve dini önderliğinin esaslarını yaşattığından ötürü اسْمُهُ يَحْيَى: **ismi Yahya olan bir oğlan çocuğunu müjdeliyoruz.** لَهُ مِن قَبْلُ سَمِيًّا: **Bundan önce ona** bu isimde **hiçbir adaş** لَمْ نَجْعَل: **yapmadık** (7) ve yaratmadık. Gerçekten o, bu isimle anılan ilk kişidir.

---

[26] El yazması nüshada dinim şeklindedir.

[27] Yabub b. İshak'ın –her ikisine de selam olsun- ehlinden biri dini önderliğe varis olsun. Denilir ki Yakub, Zekeriya'nın kardeşiydi veya İmran, Süleyman (as) neslindendi.

قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِى غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَاَتِى عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿٨﴾ قَالَ كَذٰلِكَۚ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْـًٔا ﴿٩﴾

Zekeriya Cenab-ı Hak katından verilen müjdeyi işitmişti.

Her hali Allah u Teâla tarafından ayrıntılı şekilde bilinmesine rağmen Zekeriya sevincinden ve Allah ile yapılan mükalemeyi uzatmak istediğinden bunun gerçekleşmesini garip ve tuhaf görür bir halde قَالَ: **Dedi ki;** رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِي غُلَامٌ: "**Rabbim!** Bu yaşımda bu acziyet ve zayıflıkla **nasıl oğlum olabilir?** وَ: ve şüphesiz كَانَتِ امْرَاَتِي عَاقِرًا: **Karım** doğuştan **kısırdır.** وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ: **ben de** mafsallarımda, eklemlerimde ve kemiklerimde neredeyse hiç su kalmamış kupkuru şekilde yaşlılık ve ihtiyarlıktan عِتِيًّا: **son derece kocamış bir vaziyette iken mi!? (8)**

Allah u Teâla قَالَ: **Şöyle dedi:** "Ey Zekeriya bu gibi şeylerin bizim kudretimize zor geleceğini zannetme. Bilakis كَذٰلِكَ: **Dediğin gibidir.** Yani aynen böyle, sen piri fani iken ve zevcen de yaşlı ve kısır bir halde iken sana bir oğul takdir ettik. Sonsuz kudretimizden bir nebze göstermek üzere ikinizden bir oğlan çocuğu dünyaya getireceğiz. Bu tür şeyler normal şartlarda imkânsız ve zor şeyler olsa da bize ve bizim kudretimize nispetle gayet kolay ve basittir. Ey Zekeriya işte böyle قَالَ رَبُّكَ: **Rabbin buyurdu** O'nun sözüne kulak ver هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ: **bu işi yapmak bana kolaydır.** Yani senden ve eşinden çocuk yaratmak bana göre kolay bir iştir ve benim güç ve kudretime nispetle gayet sıradan basit bir şeydir. وَ: **Ve** nasıl kolay olmasın ki şüphesiz ben قَدْ خَلَقْتُكَ: **Nitekim** مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْـًٔا: **bundan önce sen hiçbir şey değilken,** öncesinde hiçbir benzeri olmaksızın **seni yarattım (9)** ve senin varlığını ademdeki sübutundan takdir edip vücuda getirdim. Gerçekten de öncesinde mevcut bir örnek olmaksızın eşsiz bir yaratılışla seni vücuda getirdim ve ne bir madde ne bir süre ve sebep veya numune olmadan

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي اٰيَةًۜ قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾ فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَاَوْحٰى اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿١١﴾

yaratarak yokluk karanlığından yaratıp zuhura getirdim. Bu ise buna nispetle elbette gayet basit bir şeydir.

Sonra Zekeriya (as) isteğine kavuşacağını anlayınca hanımının hamile olduğuna dair bir alamet ve işaret istemeye başladı. Şöyle ki:

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي: **Zekeriyya şöyle dedi: "Rabbim!** İhsanınla **bana** hanımımın hamile olduğunu gösteren آيَةً: **bir alamet ver.** Allah u Teâla قَالَ: **buyurdu ki;** آيَتُكَ أَلاَّ تُكَلِّمَ النَّاسَ: **Senin alâmetin insanlarla konuşamaz hale gelmen,** yani sana arız olan geçici bir rahatsızlıktan, herhangi bir hastalık veya dilsizlikten kaynaklanmayacak şekilde insanlarla konuşamamandır. Gerçekte hiçbir hastalığın yokken ve سَوِيًّا: **sapasağlam olduğun halde** üç gün ثَلاَثَ لَيَالٍ: **üç gece** konuşamayacaksın. **(10)** Zira senin Hak ile meşguliyetin halk ile meşgul olmanı engelleyeceğinden söz konusu süre boyunca remiz, işaret ve ima dışında insanlarla konuşamayacaksın.

Sonra hamilelik vakti yaklaşıp belirtileri ortaya çıkınca:

فَخَرَجَ: **Nihayet** sabahleyin عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ: **mihraptan** yani sürekli adeti olduğu üzere namaz ve dua için halvette bulunduğu hücreden **kavminin karşısına çıktı.** Her sabah kavminin huzuruna çıkarak namaz, dua, huşu ve Allah'a yönelme gibi konularda onlara emri bil marufta bulunmak Zekeriya'nın (as) adetiydi. فَأَوْحَى: **işaret etti,** إِلَيْهِمْ: **onlara** yani konuşup hitap edemediğinden şunu ima ve işaret etti: بُكْرَةً وَعَشِيًّا: **Sabah ve akşam,** yani içinde olduğunuz şu sabah vaktinde ve gelecek olan akşam vaktinde ve daha sonraki sabah ve akşamlarda أَنْ سَبِّحُوا: Rabbinizi **tesbih edin (11)** ve yüceliğine layık olmayan şeylerden O'nu tenzih edin. Her gün onlara bu şekilde sürekli nasihat ederdi.

يَا يَحْيٰى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍۜ وَاٰتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّاۙ ﴿١٢﴾ وَحَنَانًا مِنْ
لَدُنَّا وَزَكٰوةًۜ وَكَانَ تَقِيًّاۙ ﴿١٣﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٤﴾

Ancak bu üç günlük süre boyunca konuşamadığından el ve gözüyle işaret ve imada bulundu.

Yahya'nın varlığını şekillendirip tesviye ettikten sonra annesinin karnından sapasağlam bir şekilde onu çıkardığımızda onu terbiye etmek ve yüceltmek gayesiyle dedik ki:

يَا يَحْيٰى: "**Ey** tarafımızdan ilahi bir ihsan sonucu bağışlanmış ve katımızdan desteklenmiş olan **Yahya!** خُذِ الْكِتَابَ: **Kitaba** yani Tevrat'a بِقُوَّةٍ: **kuvvetle** yani halis bir niyet ve gerçek bir kararlılıkla **sarıl,** onu zapt et ve koruma altına al. وَ: **ve** Tevrat'ı korumasını ona şundan dolayı emrettik. Zira آتَيْنَاهُ الْحُكْمَ: **ona hikmet** yani Tevrat'ta bulunan hikmeti **verdik** ve Tevrat'ı anlayıp ondan hüküm çıkarmayı صَبِيًّا: henüz buluğa ermemiş **bir çocukken** ona ihsan ettik. **(12)**

وَ: **Ve** daha küçükken ona hikmet verip Tevrat'ı anlamayı ona ve babasına bir ikram ve ihsan olmak üzere مِنْ لَدُنَّا: **katımızdan** neşet eden حَنَانًا: **bir merhamet** ve şefkatten ötürü nasip ettik. وَ: **ve** aynı şekilde ona bütün pisliklerden ve günahlardan زَكَاةً: **paklık,** temizlik verdik. وَ: **ve** bundan dolayı çocukluğundan ta ölüm vaktine kadar o, yasaklanan ve münker olan şeylerden sakınan تَقِيًّا: **çok takva sahibi,** günahlardan ve mahzurlu olan şeylerden çekinen كَانَ: biriydi. **(13)** وَ: **Ve** fıtratının şeref ve değerinden ötürü بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ: **anne ve babasına karşı** kalbine بَرًّا: **iyilikseverlik** ve ihsan verdik. Hiçbir vakit ve halde onların emrinden dışarı çıkan bir serkeş جَبَّارًا: **bir zorba,** onların hüküm ve emrini terk eden عَصِيًّا: **bir isyankâr değildi. (14)**

وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿١٥﴾ وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ
مَرْيَمَ اِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ اَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾ فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا
فَاَرْسَلْنَا اِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا ....

وَ: **Ve** tüm günahlardan uzak ve her türlü pislik ve ma'siyetten tertemiz olduğundan سَلَامٌ عَلَيْهِ: **ona selam olsun,** yani bizden ona sürekli selam, yücelik, koruma ve emniyet olsun. يَوْمَ وُلِدَ: **Doğduğu gün,** onu şeytanın şerrinden koruruz. وَيَوْمَ يَمُوتُ: **öleceği gün** imanını kaybetmekten onu koruruz وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا: **ve dirileceği gün** onu perişanlıktan, hüsrana uğramaktan, pişmanlıktan ve bozguna uğramaktan koruruz. **(15)**

Ey peygamberlerin en kâmili olan Resûlüm! فِي الْكِتَابِ: **kitapta** yani sana indirilen Kur'an-ı Kerim'de önde gelen hanımefendilerden مَرْيَمَ: **Meryem'i** yani Zekeriya kıssasından daha garip ve şaşırtıcı olan Meryem kıssasını ve onun o nadir durumunu وَاذْكُرْ: **an** ve şu vakti anlat ki إِذِ انتَبَذَتْ: **Hani o,** hayız müddeti sona erip temizlendiğinde temiz yaratılışı itibariyle necibe bir hanımefendi olduğundan boy abdesti almak için مِنْ أَهْلِهَا: **ailesinden ayrılmış,** yani çekilip uzaklaşmıştı. Bu yüzden yalnız kalmak ve gizlenmek gayesiyle مَكَانًا شَرْقِيًّا: **doğu tarafında bir yeri** tercih etti. **(16)** Yani Beyt-i Makdisin doğusunda insanların olmadığı uzak bir yeri tercih etti.

Son derece ihtiyatlı ve tedbirli olduğundan ansızın birinin gelme ihtimaline karşın مِن دُونِهِمْ حِجَابًا: **onlardan,** insanların bakışından kendisini örtüp koruyacak **bir perde** فَاتَّخَذَتْ: **edindi** ve astı. Sonra elbiselerini çıkardı. Boy abdesti aldığı esnada kudret ve hikmetimizi göstermek ve ilm-i ezelide hükmettiğimiz hükmü yerine getirmek için فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا: **Biz ona ruhumuzu** yani ruhumuzu taşıyan **meleğimizi** yani Cebrail (as)ı **gönderdik.** Korkmaması için Cebrail (as) فَتَمَثَّلَ لَهَا: ona temessül

... بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾ قَالَتْ اِنّ۪ٓي اَعُوذُ بِالرَّحْمٰنِ مِنْكَ اِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ﴿١٨﴾
قَالَ اِنَّمَٓا اَنَا رَسُولُ رَبِّكِۗ لِاَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا ﴿١٩﴾ قَالَتْ اَنّٰى يَكُونُ
ل۪ي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْن۪ي بَشَرٌ وَلَمْ اَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾

ederek yakışıklı, henüz bıyık ve sakalları çıkmamış kıvırcık saçlı bir genç olarak بَشَراً سَوِيّاً: **tam bir insan şeklinde göründü. (17)**

Buna rağmen endişelendi ve çok korktu. Son derece korkup endişelendiğinden قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ: **Ben** özellikle مِنكَ: **senden** yani senin ve senin gibilerinin şerrinden her türlü zulüm ve sapmadan kullarını korumaya kafi olan بِالرَّحْمَنِ: **Rahmân'a sığınırım.** Bu yüzden إِن كُنتَ تَقِيّاً: **Eğer** Allah'tan **korkan** O'nun gazap ve cezasından sakınan **biriysen** benden uzaklaş. **(18)**

Sonra Cebrail (as) Meryem'in iffet ve masumiyetini görünce

Meleklik iffetiyle özür beyan ederek قَالَ: **Dedi ki;** إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ: **"Ben Rabbinin gönderdiği bir elçiyim.** Allah'ın bana verdiği izin ve emirle لأَهَبَ لَكِ: **sana** her türlü bayağılıktan ve günahtan غُلاَماً زَكِيّاً: **temiz bir oğlan çocuğu bağışlamak için** beni sana gönderdi." **(19)** O, fazilet ve olgunluğun her alanında yücelip terakki etmiş, birçok mucize, kemalat, keramet ve daha peygamber olarak gönderilmeden bir çok mucize gösterecek biridir.

Sonra Meryem (as) Cebrail'in sözlerini işittikten ve velayet nuruyla onun Allah tarafından gönderilmiş olduğunu anlayınca;

Şaşırmış bir vaziyette edepli ve endişeli şekilde **Meryem** قَالَتْ: **dedi ki;** Bunun sebepleri bende gerçekleşmedi ki أَنَّى: **Nasıl,** yani nereden يَكُونُ لِي غُلاَمٌ وَ: **Benim çocuğum olabilir?** Çünkü لَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ: **hiçbir insan bana** nikâhla hamile kalmamı sağlayacak cinsel münasebetle **dokunmuş değildir.** وَلَمْ أَكُ: **Ben** hayatım boyunca Allah'a isyan etmiş, O'nun koyduğu sınırlar dışına çıkmış bir günahkar da **değilim ki** zina ile çocuk doğuracak zinakar bir fahişe بَغِيّاً: **iffetsiz bir kadın** olayım. **(20)**

قَالَ كَذٰلِكِۚ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌۚ وَلِنَجْعَلَهُ اٰيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّاۚ وَكَانَ اَمْرًا مَقْضِيًّا ﴿٢١﴾ فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِه۪ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾ فَاَجَٓاءَهَا الْمَخَاضُ اِلٰى جِذْعِ النَّخْلَةِۚ ....

Cebrail (as) قَالَ: **dedi ki;** كَذٰلِكِ: **"Bu, dediğin gibidir. Ancak** Rabbinin hükmü icra edilmiş ve Allah'ın ezeli takdiri onun olacağına hükmetmiştir. Bunu garipseme ve zor addetme. Çünkü masumiyet ve iffet üzere seni terbiye edip yetiştiren قَالَ رَبُّكِ: **Rabbin buyurdu ki:** هُوَ: **Bu,** yani bir insanla cinsi münasebet ve sıradan sebepler olmaksızın sana bir oğul bağışlamak عَلَيَّ هَيِّنٌ: **bana göre pek** basit ve **kolaydır.** Çünkü hiçbir şey bize zor gelmez. Hiçbir şey bizim kudretimizle boy ölçüşemez. Bilakis bir şeyi murat ettiğimizde ona "ol" deriz, o da sebepsiz ve illetsiz hemen oluverir. وَ: **Ve** onu vücuda getirip yaratıyoruz ki لِنَجْعَلَهُ آيَةً لِلنَّاسِ: **biz onu insanlar için** kudretimizin sonsuzluğuna, yaratma sanatımızın ve hikmetimizin eşsizliğine delalet eden **bir mucize** وَرَحْمَةً: **ve** inen bir **rahmet kılacağız.** مِنَّا: **bizden** bütün kullarımıza ve özellikle sana Ey Meryem! وَكَانَ: **Hem,** İsa'nın yaratılışı, babasız dünyaya gelişi ve göğe yükselişi أَمْراً مَقْضِيّاً: levh-i mahfuzda ve ilm-i ilahide **önceden kararlaştırılmış,** belirlenmiş **bir iştir. (21)**

Meryem bunları işittikten sonra Cebrail (as) Meryem'in elbisesine üfledi. Bunun üzerine nefhanın tesiri karnına ulaştı ve Meryem hamile kaldı:

فَحَمَلَتْهُ: **Meryem İsa'ya gebe kaldı,** yani bir anda İsa'ya gebe kaldı ve İsa birden karnında büyüdü. Meryem'in doğum sancıları arttıktan sonra ailesinden utandığından, insanların onu kınamasından ve kocası olmadan İsa'yı doğurmasından ötürü onu ayıplamalarından endişe ettiğinden ötürü İmran ailesinden بِهِ مَكَاناً قَصِيّاً: **uzak bir yere o haliyle** tek başına فَانْتَبَذَتْ: **uzaklaşıp gitti. (22)**

فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ: **Sonra doğum sancısı onu** إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ: kurumuş **bir hurma dalına tutunup dayanmaya zorladı.** Doğum ...

...قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا ﴿٢٣﴾ فَنَادٰيهَا مِنْ تَحْتِهَٓا اَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾ وَهُزّ۪ٓي اِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿٢٥﴾

anında ona yaslanmak ve insanlardan onunla gizlenmek için ona sıkıca sarılmaya mecbur kaldı. Istırap ve kederinin şiddetinden ve kınanıp rezil olma endişesinden öylesine sıkılmıştı ki o esnada ölümü temenni ederek قَالَتْ: **Dedi ki:** يَا لَيْتَنِي مِتُّ: **"Keşke** قَبْلَ هٰذَا: **bu** kınanma ve rezillikten **önce ölseydim** ve yok olsaydım, وَكُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا: **unutulup gitseydim. (23)** Hiç kimsenin beni hatırlamayacağı şekilde terk edilip yok olmuş olsaydım.

Sonra bebeğini doğurunca ve elemi iyice artınca

فَنَادَاهَا: **Ona seslendi,** yani bebek annesine Allah'ın ilhamı ve bu kudreti vermesiyle مِنْ تَحْتِهَا: **aşağı tarafından** şöyle seslendi: أَلَّا تَحْزَنِي: **"Sakın üzülme!** Ey anneciğim! Benim doğumum ve babasız dünyaya gelişim sana zor gelmesin bil ki; قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ: **Rabbin altındaki** bebeği سَرِيًّا: **önde gelen** itaatkar bir seyyid, pak, temiz, mucize ve kerametlere sahip cömert tabiatta **biri yapmıştır. (24)** İşte! Susuzluğunu gidermen, bedenini ve elbiseni doğum atıklarından temizlemen için ayaklarının dibinden akan bir pınarın senin için ortaya çıkışı bu mucizelerden biridir. وَ: **Ve** açlığını gidermek için هُزِّي إِلَيْكِ: **kendine doğru silkele,** بِجِذْعِ النَّخْلَةِ: yanındaki **hurma dalını** tutup sana doğru salla. عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا: **üzerine devşirilmiş** gayet olgunlaşıp olmuş ve sarkıp toplama vakti gelmiş **taze hurmalar** تُسَاقِطْ: **dökülsün** yani ondan meyveler düşsün. **(25)**

Denilir ki: Bu hurma ağacının dalları yoktu, kurumuş bir kütük halindeydi ve zaman kış mevsimiydi. İsa'nın bir kerameti ve annesine gösterdiği bir mucize kabilinden (salavatu'r-Rahman her ikisinin de üzerine olsun) kütük bu haldeyken dallanıp budaklandı, meyveye durdu ve meyveleri olgunlaştı.

فَكُلِى وَاشْرَبِى وَقَرِّى عَيْنًا فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ اَحَدًا فَقُولِى اِنِّى نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا فَلَنْ اُكَلِّمَ الْيَوْمَ اِنْسِيًّا ﴿٢٦﴾ فَاَتَتْ بِهٖ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْـًٔا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾ يَٓا اُخْتَ هٰرُونَ مَا كَانَ اَبُوكِ امْرَاَ سَوْءٍ ....

فَكُلِي: Ey anneciğim hurmadan **ye,** وَاشْرَبِي: pınardan **iç** وَقَرِّي عَيْناً: **ve gözün aydın olsun,** yani oğlun sebebiyle gözün aydın olsun, için huzur bulsun. فَإِمَّا تَرَيِنَّ: **Şayet** durumun hakkında ve oğlunla ilgili sana soru soran مِنَ الْبَشَرِ أَحَداً: **bir insan görürsen,** فَقُولِي: ona cevaben de yani işaretle ona şunu anlat: إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْماً: **Ben Rahmân'a bir oruç** yani sükut orucu **adadım.** فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنسِيّاً: **Onun için bugün hiçbir kimseyle** yani hiçbir insanla **konuşmayacağım. (26)**

Allah u Teâla'nın Meryem'e susmasını ilham etmesindeki hikmet, insanların sefih ve beyinsiz takımıyla mücadele edip tartışmaması içindir. Çünkü oğlu cevabının zorluk ve sıkıntısına yetecektir.

Sonra Meryem'in durumu ortaya çıktı ve bu olay insanlar arasında yayıldı. Meryem de nifas müddetince orada bir mağarada bekledi, nifas süresi bittikten sonra:

فَأَتَتْ بِهِ: **Meryem onu** yani oğlunu قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ: kucağında **taşıyarak kavmine getirdi.** Çocuğu Meryem'le birlikte görünce onu kınayıp azarlamaya başladılar. Azarlayıp kınama kabilinden ayıplayarak ona seslenerek şöyle قَالُوا: **dediler:** يَا مَرْيَمُ: "**Ey** Beyt-i Makdis'te masumiyetiyle ün salmış iffetli ve saliha kadın **Meryem!** لَقَدْ جِئْتِ: **Doğrusu sen** sonunda شَيْئاً فَرِيّاً: benzeri **görülmemiş** son derece rezil ve çirkin **bir şey,** bir kötülük **yaptın." (27)**

يَا أُخْتَ هَارُونَ: "**Ey** hayırlı bir adamın, **Harun'un kız kardeşi!** Meryem'e, Harun'a nispetle onun kardeşi demeleri azarlayıp kınamak içindir. Meryem'in Hz. Musa'nın kardeşi Harun'un neslinden olduğu da söylenir. Aralarından çok uzun zaman geçmiş olsa da Meryem'i ona nispet etmişlerdir. مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ: **Senin baban** fuhşiyat, zina ve Allah'ın hududunun dışına çıkmak gibi işler yapan **kötü bir adam**

... وَمَا كَانَتْ اُمُّكِ بَغِيًّا ﴿٢٨﴾ فَاَشَارَتْ اِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِى
الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴿٢٩﴾ قَالَ اِنّى عَبْدُ اللّٰهِ اٰتَانِىَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنى نَبِيًّا ﴿٣٠﴾

değildi. وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا: **Annen de iffetsiz,** zinakar, günahkar **bir kadın değildi." (28)** Aksine her ikisi de bu toplumun fuhşiyat ve günahlardan uzak, en hayırlı ve temiz insanlarıydı. Peki sen bunu nasıl ve nereden peydahladın? !

Kınama ve azarlama bu şekilde devam edip sürdükten sonra;

فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ: **Bunun üzerine Meryem** onları susturacak bir cevap vermesi için **onu** yani oğlunu **gösterdi.** Gerçekten de şaşırıp hayretler içinde kalacaklardı. Meryem'in onu işaret ettiğini ve cevabı ona havale ettiğini görünce alay ederek قَالُوا: **Dediler ki:** كَيْفَ نُكَلِّمُ مَن كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا: **"Biz beşikteki** emzirilen **bir çocukla nasıl konuşuruz? (29)** Onun gibi birinin konuşması olur şey değil! Sen gerçekten rezil oldun ve hayâsızca bir şey yaptın. Buna mukabil kendini bize karşı henüz daha süt emen mamafih günahı olmayan bu masum bebekle mi savunuyorsun!

İsa, kınayanların annesine karşı küstahlığını, iftirada iyice haddi aştıklarını, annesinin içinde bulunduğu zorluk ve ıstırabı görünce Allah'ın kendisine ilham ve bildirmesiyle fasih ve net konuşan birinin fesahat ve belagati üzere ve karşı konulamaz bir hikmeti içerir tarzda onlara şöyle cevap verdi: قَالَ: **Dedi ki:** "Ey cahiller! Benim durumum ve yüce halim nede-niyle masumiyet ve iffet abidesi haline gelmiş annemi kınayıp ayıp-lamayın, onun şanının ve kadr u kıymetinin yüceliğine layık olmayan şeylerle ona iftira etmeyin. إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ: **Şüphesiz ben,** Hakîm ve işlerini tastamam yapan yani Mutkin olan ve eserlerini tek başına icra eden **Allah'ın kuluyum.** Beni nübüvvet ve risaletle görevlendirdi. Çeşitli mucizelerle beni destekledi, tamamen kerem ve lütfuyla beni kendi ruhundan yarattı, tevhidine hidayet ve irşad için beni kullarına resul olarak gönderdi. Bundan dolayı آتَانِيَ الْكِتَابَ: **bana kitab** yani Allah'ın katından bana inen İncil'i risalet ve irşadımı yaymak ve kemalimi tamamlamak üzere **verdi** وَجَعَلَنِي نَبِيًّا: **ve beni** diğer peygamberler gibi **bir peygamber yaptı." (30)**

وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا اَيْنَ مَا كُنْتُۖ وَاَوْصَانِي بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَيًّاۖ ﴿٣١﴾
وَبَرًّا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ ....

وَجَعَلَنِي مُبَارَكاً: **Beni,** insanların iyi olanları için çok fayda veren hayır ve bereketi bol olan **mübarek** biri **kıldı.** أَيْنَ مَا كُنتُ: **nerede olursam olayım.** Her nerede yaşar ve kiminle birlikte olursam hayır ve iyiliğim onlara da ulaşır. وَ: **Ve** Allah'ın beni terbiye ve tezkiye edişinin mükemmelliğinden أَوْصَانِي: **bana** بِالصَّلَاةِ: **namazı** ve bütün varlığımla O'nun dergahına tam olarak yönelmeyi **emretti.** وَالزَّكَاةِ: **ve zekatı** yani beşeri nefislerden beslenen, dünyevi bağımlılıklara daldıran, Cenab-ı Hakk'ın zati vahdetinin saffetinden uzaklaştıran, bütün rezillik ve pisliklerden kurtulup temizlenmeyi emretti. Bütün kirlerden tertemiz, saf bir halde Allah'ın beni yarattığı ruhullah ile مَا دُمْتُ حَيّاً: **hayatta bulunduğum müddetçe** bana bunları emretti. **(31)** Arınmışlığımı ve beşeri günahlardan hiçbiri ile kirlenip bulanmamış o lahuti saffeti muhafaza edebilmem için ilahi inayetiyle bunları bana emretti.

وَ: **Ve** aynı şekilde beni بِوَالِدَتِي: **anneme karşı** بَرّاً: **hürmetkar,** iyiliksever, onun istek ve hizmetini yerine getiren, ona karşı rahmet ve tevazu kanadını açıp onu himaye eden biri yaptı. Hamd ve övgü; beni temizlik, iyilik, birçok mucize, ebedi kurtuluş ve diğer kullarına karşı tevazu ve alçakgönüllülük üzere bahtiyar olarak yaratan ve terbiye eden hamdin gerçek sahibi olan Allah'a olsun. Zira وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّاراً: **beni** insanlara karşı zorbalık ve kibre kalkışan bir **zorba** ve Allah'ın rahmetinden uzak, O'nun azabını hak eden bir شَقِيّاً: **isyankâr yapmadı." (32)**

وَ: **Ve** Allah ruhullah diye tabir edilen ilahi zati vahdetin saflığına erişmekten engelleyen şeylerin hepsinden beni kurtarıp temizleyince السَّلَامُ عَلَيَّ: **selam** yani Allah'ın selam ve muhafazası **benim üzerime olsun.** يَوْمَ وُلِدتُّ: beni şeytanın dokunuşundan koruyan hal sayesinde

... وَيَوْمَ اَمُوتُ وَيَوْمَ اُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾ ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَۚ قَوْلَ الْحَقِّ
الَّذ۪ي ف۪يهِ يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾ مَا كَانَ لِلّٰهِ اَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍۙ سُبْحَانَهُۜ اِذَا قَضٰٓى اَمْرًا...

doğduğum gün, وَيَوْمَ أَمُوتُ: aynı şekilde **öleceğim gün** şeytanın şerrinden, vesvesesinden beni korur. وَيَوْمَ أُبْعَثُ: **ve** haşr için daha önce olduğu gibi Allah'ın hayat ve ruhuyla diri hale geleceğim حَيًّا: **dirileceğim günde. (33)**

İsa'nın sözlerini duyduklarında onun durumu hakkında şaştı kaldılar. Onun ve annesinin şanının ve kıymetlerinin yüceliğinde hayrete düştüler. Bunun akabinde de ihtilaf ederek fırkalara ayrıldılar. Bir grup İsa'nın ulûhiyetine hükmetti, bir grup Allah'ın oğlu olduğuna, bir grup da teslise inandı. Onların bir kısmı da İsa'ya ve annesine, onların yüceliğine uygun olmayan şeylerle iftirada bulundular.

Allah u Teâla Habibine (sav) olan vakıayı ve açık gerçeği haber verdi ve buyurdu ki:

ذَلِكَ: **İşte,** yani bu sözleri söyleyen ve anılan bu sıfatlarla muttasıf olan عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ: **Meryemoğlu İsa budur.** İsa, Hıristiyanlardan aşırıya gidenlerin söyledikleri şekilde değildir ve Yahudilerin haddi aşanları tarafından söylenenler de doğru değildir. Bilakis ey Peygamberlerin en kâmili olan Resulüm! الَّذِي: **Bu** sana zikredilen, قَوْلَ الْحَقِّ: **Hakk'ın sözüdür.** فِيهِ يَمْتَرُونَ: Onlar **İsa hakkında ihtilaf edip durmaktalar,** tereddüde düşmekteler. **(34)** Halbuki onda hiçbir şüphe yoktur. Hıristiyanlarca Allah'ın oğlu olduğuna dair söylenen şeyin doğruluğu yoktur. Çünkü

مَا كَانَ لِلَّهِ: **Asla Allah için olmaz,** yani Allah u Teâla'nın şanının yüceliğine أَن يَتَّخِذَ مِن وَلَدٍ سُبْحَانَهُ: **Çocuk edinmek** yakışmaz. **O bundan münezzehtir.** Yani zatı itibariyle O, aile ve çocuk gibi şeylerden münezzehtir. Zira aile ve oğul ile yardım edilip desteklenme Allah'ın zatına yaraşır şeyler değildir. O, bütün bunlardan yüce ve münezzehtir. Bilakis O'nun hükmü ve şanı hiç şüphesiz **O,** أَمْرًا: emr âleminde olan işlerden **bir şeyin** إِذَا قَضَى: **olmasını diler** ve murat ederse yaratma ......

... فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٣٥﴾ وَإِنَّ اللّٰهَ ....

iradesinin taalluk ettiği **şeye** فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ: **sadece** كُنْ: **'ol' der.** Bu irade taalluku, (kun/ol) ifadesindeki kaf harfinin nundan önce gelmesi şeklinde bir sıralama ve süreye de tabi değildir.

Çünkü kendi zatıyla kaim olan Allah u Teâla'nın kelamı, zatına mahsustur. O'nun kelamında harf, ses, duraklama düşünülemez ki bizden çıkan kelimelerdeki gibi takdim ve tehir şeklinde bir sıralama tasavvur edilebilsin. Doğrusu Allah u Teâla'nın sonsuz kudretiyle bizim lisanımızda bizim lafızlarımızın cinsinden olmayan mucize bir lafız yaratmasıdır ki hükmünü icra etmeği murat ettiği vakitte O'nun kelamını tabir ve ifade edebilelim. İşte bu lafız kun/ol ifadesidir. İlahi hükümle karar verilen şeyin meydana gelişini ifade için فَيَكُونُ: lafzı kullanılır. Ol der **o da** herhangi bir gecikme ve ibarede akabinde oluşu ifade eden *ta'kibiyye fa'*sından anlaşılan bir tertip olmaksızın **oluverir. (35)** Şanı böylesine yüce olan bir varlığın aileye, çocuğa, bir kadını hamile bırakma ve cinsel ilişkide bulunma gibi şeylere nasıl ihtiyacı olabilir! Allah u Teâla tüm bu söylediklerinden münezzehtir, yücedir.

Doğrusu Allah u Teâla bir ikincisinin olması imkânsız olan Vahid, Ehad, Ferd ve Vitr olan biricik varlıktır. Her şeyin kendisine muhtaç olduğu kendisinin ise hiçbir şeye muhtaç olmadığı Samed'dir, bir eş yahut oğul edinmiş değildir.

Bu ifadeler yani (ذَٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ: **İşte Meryemoğlu İsa budur)** [Meryem 19/34] ayetinden buraya kadar olan ayetler ara cümle kabilindendir.

Sonra Allah u Teâla İsa lisanından ve ona vahyettiği sözleri aktararak buyurdu ki:

وَ: **Ve** İsa kendi nesebinin temizliği ve annesinin iffeti hakkında epey şey söyleyince ve konuşma çağı gelmemiş bir bebekken hayret edilecek şekilde konuşunca peygamberlik nuruyla ve yüce fıtratıyla bazı insanların kendisi ve annesi hakkında ileri geri şeyler söyleyeceklerini ve kendisini ilah edineceklerini anladı. Onların düşünce ve bilgisizliğini, aşırılıklarını ve bu ilah edinme işini reddeden bir ifadeyi de hemen bunun ardından ekleyerek şöyle dedi: إِنَّ اللّٰهَ: Babasız olarak beni yaratıp

... رَبّى وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَق۪يمٌ ﴿٣٦﴾ فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ مِنْ
بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ ﴿٣٧﴾

vücuda getiren o **Allah şüphesiz** رَبِّي: **benim de Rabbimdir.** Çeşitli kerametlerle beni ve annemi terbiye edip yetiştiren ve kudretiyle beni adem (yokluk) gizliliğinden yaratıp varlık alanına çıkaran Rabbimdir. وَ: **ve** o Allah u Teâla رَبُّكُمْ: aynı şekilde **sizin de Rabbinizdir.** Sizi yaratan ve benim gibi sizleri de yoktan var eden Rabbinizdir. فَاعْبُدُوهُ: **O halde O'na ibadet edin** ve O'nu tevhid edip birleyin, mahlukattan hiçbir şeyi O'na ortak koşmayın, gerçek tevazu ve ihlasla O'na yönelin. Çünkü ibadete layık olan yalnızca O'dur. O'ndan başka ibadet edilecek hiçbir ma'bud yoktur. O'ndan başka ilah yoktur. هٰذَا: **İşte** sizlere beyan ettiğim bu yol, صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ: **dosdoğru yoldur,** açık ve sağlam yoldur. **(36)** Hakk'ı bilmeye ve O'nu tevhide götüren bir yoldur. Öyleyse O'nun birliğine yakinen inanıyorsanız bu yola girin ve bu yola tabi olun.

İsa (as) apaçık ve belirgin bir şekilde onları uyardığı halde:

فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ: **Ne var ki, fırkalar** yani Hıristiyan ve Yahudi fırkaları İsa ve annesinin durumu hakkında hiçbir şer'i ve akli kanıta dayanmaksızın مِن بَيْنِهِمْ: **kendi aralarından** neşet eden bir ihtilaf sebebiyle **ihtilafa düştüler.** Hıristiyanlar İsa'yı ilah ve Allah'ın oğlu kabul ederek ifrata; Yahudiler ise İsa ve annesine onların şan ve kıymetine uygun olmayan şeyleri iftira etmek suretiyle tefrite düştüler.

Sonuç olarak her iki fırka da şiddetli azaba ve pek kötü bir cezaya müstahak oldular.

فَوَيْلٌ: Büyük bir **hüsran,** şiddetli ve elim bir azap لِّلَّذِينَ كَفَرُوا: **kâfirlere** yani İsa hakkında gerçeği gizleyip örten, hiçbir delil ve burhan olmadan batıla sapanlara **olsun.** مِن مَّشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ: **O büyük günün şehadetinden,** yani kıyamet günü görülüp ortaya çıkacak manzaradan ötürü onlara yazıklar olsun. **(37)** O gün onlar yüzükoyun vaziyette cehenneme sürüklenirler ve aşağılanarak perişan bir vaziyette yüz üstü

أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا لٰكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِى ضَلَالٍ مُبِينٍ
﴿٣٨﴾ وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِىَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِى غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ
﴿٣٩﴾ إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا ....

oraya atılırlar. Ey dinleyen! أَسْمِعْ: بِهِمْ: **onları** yani onların ah u vahlarını [Bir nüshada cehennemdeki acelelerini] **bir işitsen** وَأَبْصِرْ: Ey gören kimse! onların zincir ve prangalarını **bir görsen!** Mecbur ve yüzüstü[28] bir vaziyette yaptıklarını arz edip hesaba çekilmek için يَوْمَ يَأْتُونَنَا: **bize gelecekleri gün** لٰكِنِ الظَّالِمُونَ: **Fakat** emir ve yasaklarımızın dışına çıkan **o zalimler** الْيَوْمَ: dünyadaki ilk var oluştaki **bugün** فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ: **apaçık bir sapıklık** ve kıyamet gününün dehşet ve korkularından derin bir cehalet **içindedirler. (38)**

Ey Peygamberlerin en kâmili olan Resulüm! وَأَنْذِرْهُمْ: yanındakileri ve **onları** geçmişte kaçırdıkları fırsatları bir daha telafi edemeyecekleri, geride geçmişe duyulan faydasız bir özlem ve pişmanlığın kaldığı, ceza için hazırlanmış يَوْمَ الْحَسْرَةِ: **o hasret günüyle uyar.** إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ : **Çünkü iş bitmiş olacak,** azap gelecek ve emirlerin yapılma zamanı artık geçmiş olacak. وَ: Halbuki هُمْ فِي غَفْلَةٍ: **onlar** onun gerçekleşmesinden **hâlâ gaflet** ve aldanış **içindeler** وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ: **ve onlar iman etmezler,** peygamberlerin lisanından ve semavi kitaplarda vaat edilen bu günün geleceğine inanmazlar. **(39)** Gaflet ve sapıklık deryasına gömülmüş, aldanış yurdu olan dünyada yollarını şaşırmış, bu yalancı inkarcılar nasıl olur da bu günü tasdik etmezler.

إِنَّا: **Şüphesiz** Kahhâr ve Celâl olan **biz,** tek başımıza نَحْنُ: **biz** نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا: karşı konulamaz kudretle yeryüzünü yok ettikten ve parçalarının yok olmasından ve temellerinin paramparça edilmesinden sonra **bütün yeryüzüne ve üzerindekilere varis olacağız.** Şöyle ki;

---

[28] Yüz üstü anlamına gelen meshûbîn kelimesi el yazması nüshada hapsedilmiş anlamına gelen mescûnîn şeklindedir.

... وَاِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾ وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ اِبْرٰهِيمَ اِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٤١﴾
اِذْ قَالَ لِاَبِيهِ يَٓا اَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ ....

yeryüzündeki tüm canlılar yok olacak bizim kerim olan Zatımızdan ve ezeli olan sıfatlarımızdan başka hiçbir şey kalmayacaktır. Böylece parlayıp yenilenen tecellilerimiz, eşsiz bir suretten daha eşsiz ve mükemmel bir hale dönüşür. Çünkü biz her an ve halde bir tecelli ile tecelli etmekteyiz. Hiçbir hal de diğer bir hal ile meşgul olmamıza engel değildir. وَ: **ve** yeryüzündeki canlılara, varlığın bütününe ve görünen fezaya nasıl olur da varis olmayız. Elbette ki tüm bunlar bize kalacaktır. Çünkü bütün mahlukât, إِلَيْنَا يُرْجَعُونَ: gölgenin sahibine, dalgaların denize, ışık huzmelerinin ve gölgelerin güneşe dönmesi gibi **mutlaka bize döndürüleceklerdir. (40)** Bütün mahlûkatın bize dönüşünden sonra izzet ve celâlimizin perdeleri ardından nida edilir: "Bugün mülk kimindir?" Yine izzet ve celâl perdeleri ardından cevap verilir. Varlıkları gölgeden ibaret olan tüm kesreti Kahhâr ismiyle kahr eden Vâhid olan Allah'ındır.

Ey Peygamberlerin en kâmili olan Resulüm! فِي الْكِتَابِ: okunan ve sana indirilen **Kur'ân'da** atan إِبْرَاهِيمَ: **İbrahim'i** وَاذْكُرْ: **an.** Yani İbrahim'in övgüye değer ahlâkını ve mizacının güzelliğini senin ve beraberindeki müminlerin istifade etmesi ve onun ahlâkına uymanız için anlat. إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا: **Şüphesiz ki o, sıddıktı.** Doğruluk, sadakat, Hakk'ı tasdik ve O'nu tevhid etmede son derece dosdoğru نَبِيًّا: **bir peygamberdi. (41)** Peygamberlerin halis olanlarından biriydi. Putlara ibadet edilen o gaflet döneminden uyanıp aydınlanış zamanını hatırla ki:

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ: **O, bir zaman babasına** onun halini sorgulayarak ve düşünüp anladığı şeyi onun da anlaması ümidiyle hayretle seslenip **şöyle demişti:** يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ: **"Babacığım!** مَا لَا يَسْمَعُ: hiçbir şey **işitmeyen** işitme yetisi olmayan وَلَا يُبْصِرُ: **görmeyen** yani görme yetisi olmayan **bir şeye niçin tapıyor** ve itaat ediyorsun? Halbuki bir ma'bud, kullarının hallerini, ihtiyaçlarını ve yakarışlarını muhakkak görüp işitmelidir.

... وَلَا يُغْن۪ي عَنْكَ شَيْـٔاً ﴿٤٢﴾ يَٓا اَبَتِ اِنّ۪ي قَدْ جَٓاءَن۪ي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْن۪ٓي
اَهْدِكَ صِرَاطاً سَوِياًّ ﴿٤٣﴾ يَٓا اَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَۜ اِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ عَصِياًّ ﴿٤٤﴾

وَ: İşitmiyor ve görmüyorsa لاَ يُغْنِي: **engelleyemez,** mani olamaz عَنكَ شَيْئًا: ve **sana bir faydası olmaz. (42)** Başına gelen kötülüklere engel olup seninle ilgilenemez. Öyleyse ilah ve rab olamaz. O halde kendi elinle yontup şekil verdiğin bir şeye niçin ibadet edip itaat ettin. Doğrusu hayretler olsun sana! O senin yapıp ettiğin şey iken sen tuttun onu ilah edindin ve ibadete layık bir ma'bud belledin. Hâlbuki sen aklı başında ilim sahibi birisin o ise varlığı itibariyle şuuru olmayan cansız bir varlıktır.

يَا أَبَتِ إِنِّي: "**Babacığım!** Ben senin yaşça küçük oğlun olsam da **doğrusu;** Cenab-ı Hak katından küçük yaşıma rağmen مَا لَمْ يَأْتِكَ: büyük olduğun halde **sana gelmeyen** مِنَ الْعِلْمِ: **bir ilim** قَدْ جَاءنِي: **bana geldi ve** indi. Çünkü fazl u kerem Allah'ın kudret elindedir, iradesiyle onu istediğine verir. فَاتَّبِعْنِي: **O halde bana uy** yani Rabbimin katından bana indirilen gerçek ve doğru inanca tabi ol **da** أَهْدِكَ: **seni** Allah'ın tevfik ve irşadıyla صِرَاطًا سَوِيًّا: ma'buda ve O'nu birleyip tevhid etmeye ulaştıran **doğru bir yola eriştireyim. (43)** يَا أَبَتِ لاَ تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ: "**Babacığım!** Bu boş ve batıl hayallere ve cansız putlara ibadet etmek suretiyle **şeytana tapma.** Çünkü bunlar şeytanın vesvese ve saptırmasıyla olmaktadır. Nitekim şeytan senin ve insanoğlunun eski ve daimi düşmanıdır. إِنَّ الشَّيْطَانَ: **Çünkü** iğva verip Hak yolundan saptıran **şeytan** كَانَ: ezelden ebede kadar başta iman ve irfân olmak üzere bir çok hayır ve saadeti bahşeden, şefkatli ve ihsanı bol olan, Hennân ve Mennân olan Allah ile karşılaşma anında mahrumiyet ve perişanlıktan kurtaran لِلرَّحْمَنِ: **Rahmân'a** عَصِيًّا: **âsî oldu." (44)** Kendisi isyan ettiği gibi başkasının isyan etmesini beklemeye koyuldu ve ehl-i Hakk'ı hak yolundan sapıtıp dalalete düşürmek için vesveseleriyle onları sapıtmaya çalışır.

يَا اَبَتِ اِنّ۪ٓي اَخَافُ اَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾
قَالَ اَرَاغِبٌ اَنْتَ عَنْ اٰلِهَت۪ي يَٓا اِبْرٰه۪يمُۚ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَاَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْن۪ي
مَلِيًّا ﴿٤٦﴾

يَا أَبَتِ إِنِّي: "**Babacığım! Doğrusu ben** son derece merhametli olduğumdan عَذَابٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ: dalalete düşüp isyan edenleri cezalandıracak **Rahmân'dan** sevap ve mağfiret yerine **bir azap** başına gelir ve أَن يَمَسَّكَ: **sana dokunur** diye أَخَافُ: senin için **korkmaktayım**. O takdirde isyanın ve haddi aşman sebebiyle فَتَكُونَ: **olursun.** لِلشَّيْطَانِ وَلِيّاً: **şeytanın dostu (45)** ve arkadaşı; haddi aşıp düşmanına tabi olduğundan ve O'na isyan ettiğinden ötürü de Rahman'a düşmanlık etmiş olursun.

Sonra İbrahim'in babasıyla yaptığı konuşma ve nasihat kabilinden yaptığı diyalog böyle sürüp devam edince:

Babası onu azarlayıp tehdit ederek ve dalalete düşürmeye çalışarak قَالَ: **Dedi ki:** أَرَاغِبٌ أَنتَ: **Sen yüz mü çeviriyorsun?** Yani yüz çevirip uzaklaşıyor musun? عَنْ آلِهَتِي: **benim ilâhlarımdan** ve ma'budlarımdan. Hâlbuki يَا إِبْراهِيمُ: "**Ey İbrahim!** Onlara ibadet etmen senin için en uygun olan şeydir. Çünkü hayırlı evlat dinde atalarına uyar. Bilhassa senin ataların onlara ibadet edip o halde göçüp gitmişlerken sen kalkıp bizim ilahlarımıza ibadetten yüz çeviriyorsun. Bu inancından derhal vazgeç! Allah'a yemin olsun ki; لَئِن لَّمْ تَنتَهِ: **eğer** reddedip **vazgeçmezsen** لَأَرْجُمَنَّكَ: şahitlerin huzurunda ölünceye kadar **seni muhakkak taşlarım. Haydi** kalk yanımdan! مَلِيّاً: **uzun bir müddet,** وَاهْجُرْنِي: **benden uzaklaş** ve benden ayrıl. **(46)** Şayet bu inancından pişman olur da bizim halimize -yani putlara ibadete- geri dönersen o zaman bana dön. Aksi halde defol. Benimle senin aranda hiçbir bağ kalmadı demektir. Ben artık senden uzak ve beriyim.

Sonra İbrahim (as) babasının sapıklık ve dalaletteki fanatikliğini, cehalet ve zulümdeki aşırılığını görünce;

قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَۚ سَاَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبّٖيۜ اِنَّهُ كَانَ بٖي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾ وَاَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَاَدْعُو رَبّٖيۘ عَسٰٓى اَلَّٓا اَكُونَ بِدُعَٓاءِ رَبّٖي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾

Allah'a yönelerek O'na secde edip babasına selam vererek قَالَ: **İbrahim şöyle dedi:** سَلَامٌ عَلَيْكَ: **"Selâm sana olsun,** yani benim selamım senin üzerine olsun ey babacığım! İzninle senden ayrılıyorum. Ancak şu kadarı var ki ben سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي: **senin için Rabbimden** seni şirk günahlarından kurtarıp Cenab-ı Hakk'ı tevhid mertebesine eriştirmesi için **mağfiret dileyeceğim.** Bunu babalık hakkına teşekkür etmek ve beni yetiştirip büyütme hakkını gözettiğimden ötürü yapacağım. Yoksa ben Allah'a doğru yöneliyorum ve bana savurduğun tehditlerin şerrinden de yine O'na sığınıyorum. إِنَّهُ: **Çünkü o** Allah u Teâla كَانَ بِي حَفِيًّا: **bana karşı çok lütufkâr,** şefkatli ve merhametlidir." **(47)** Senin şerrinden ve bana düşmanlık eden bütün herkesin şerrinden beni koruyup muhafaza eder.

وَ: Nasihatlerim sana bir şey ifade etmiyor, uyarı ve öğütlerim sana bir fayda vermiyorsa o halde أَعْتَزِلُكُمْ: **"Ben, sizden ayrılırım** ve sizleri kendi halinize bırakır sizi terk ederim. وَ: **ve** aynı şekilde مِن دُونِ اللَّهِ: **Allah'tan başka** مَا تَدْعُونَ: **taptığınız** ve ibadet ettiğiniz **şeyleri** de terk ederim **ve** onlardan[29] uzaklaşıp ihsanıyla beni iman ile terbiye edip yetiştiren lütfu ile beni tevhid ve irfânın sonsuz yüceliğine eriştiren ve yalnızca kendisine ibadet ettiren bütün zaman ve hallerimde O'na itaat etmemi sağlayan وَأَدْعُو رَبِّي: **Rabbime dua (ibadet) ederim.** عَسَى أَلاَّ أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي: **Rabbime yalvarışımda** ve O'na doğru yönelip derdimi sıkıntımı O'na açmakla شَقِيًّا: Allah'ın gazabını celbeden bir bedbaht, O'nun rahmetinden mahrum kalıp hüsrana uğramış **bir şaki olmayacağımı umarım" (48)**

[29] İbaredeki anhum ifadesi minhum anlamındadır.

فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَهَبْنَا لَهُٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلاًّ
جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾ وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا
﴿٥٠﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسٰى ....

فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ: **İbrahim onlardan uzaklaşıp** onların arasından kaçıp yalnız kalmayı tercih edince وَ: **ve** مَا يَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللّٰهِ: **onların Allah'tan başka ibadet ettikleri şeylere** ve putlara ibadeti terk edince lütuf ve keremimizle وَهَبْنَا لَهُ: **ona** إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ: **İshak'ı ve Yakub'u bağışladık** ki onlarla hoş vakit geçirsin ve onların sohbetiyle gurbet kederini giderebilsin. وَ: **Ve** onların mizaç ve fıtratının necip ve değerli oluşundan ötürü onlardan كُلاًّ: **her ikisini** babaları gibi vahyin ve ilhamın beşiği جَعَلْنَا نَبِيًّا: **bir peygamber yaptık. (49)**

وَوَهَبْنَا لَهُم: **Biz onlara** yani İbrahim'e ve çocuklarına رَّحْمَتِنَا: **rahmetimizin** مِّن: genişliğinden ve cömertliğimizden mal, evlat, makam ve servet gibi bir çok **lütuflarda bulunduk.** Böylece kıyamet gününe kadar insanların müracaat ettikleri bir merci ve hakim haline geldiler. وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ: **Onlara dillerde güzel bir övgü verdik,** yani insanların dillerinde söylenip onlara raci olan övülme ve medihlerini gerçek bir doğruluk övüncü kıldık. Bu, kralların ve zorba yöneticilerin övülmesi gibi yaltaklanma türünden bir övgü değildir. Bu yüzden onların övülmesi mertebe ve derecelerinin yüceliğinden dolayı dünya yaşamlarının sona ermesiyle عَلِيًّا: **yüce** ve belirgin hale gelmiştir. **(50)** Bütün bunlar İbrahim (as)'in duasının bereketi ve Allah u Teâla'nın ona icabeti sayesindedir. Nitekim Rabbine yönelik münacatında şöyle dua etmiştir: وَاجْعَل لِّي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ: **Sonra gelenler arasında bana sadakat lisanı nasip eyle.** [Şuara 26/84]

Ey Peygamberlerin en kâmili olan Resulüm! وَاذْكُرْ: **an** sana indirilen فِي الْكِتَابِ: **Kur'ân'da** Kelim sıfatını haiz kardeşin مُوسَى: **Musa'yı** ve mübarek ağaçtan inkişaf edip aydınlanmasının kıssasını da anlat.

... إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥١﴾ وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْاَيْمَنِ
وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ﴿٥٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَا اَخَاهُ هٰرُونَ نَبِيًّا ﴿٥٣﴾ وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ
اِسْمٰعِيلَ اِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ ....

إِنَّهُ: **Şüphesiz ki o,** Cenab-ı Hakk'ın vahdetini müşahededeki keşfinin mükemmelliğinden كَانَ مُخْلَصًا: **ihlaslı bir kuldu,** saf tevhide erişmiş ve tümüyle beşeriyet günahlarından arınıp temizlenmişti. وَ: Ve aynı zamanda irşad etmek ve onları olgunlaştırıp kemale erdirmek üzere İsrail oğullarına kitap ve mucizelerle desteklenerek gönderilmiş كَانَ رَسُولًا: **bir peygamber** ve نَبِيًّا: vahiy, ilham ve rüya ile desteklenmiş **nebiydi. (51)**

وَ: **Ve** mükemmel ihlasından ve bize çok yönelmesinden dolayı نَادَيْنَاهُ: **ona** bir hayli mücahede ve riyazatlardan sonra **seslendik.** مِن جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ: **Tur dağının sağ yanından,** yani Musa için uğur, bereket ve birçok saadet barındıran tarafından seslendik. وَ: Bu sesleniş ile keşf olunan şeyin keşfinden ve müşahede edilen şeyin müşahedesinden sonra نَجِيًّا: **hususi bir konuşmada bulunmak üzere** قَرَّبْنَاهُ: **onu** kendimize **yaklaştırdık. (52)** Böylece bizimle münacat edip konuşur hale geldi. Zira o an biz onun işitmesi, görmesi ve diğer bütün hisleriyiz. Bu yüzden bizimle işitir, bizimle görür ve bizimle konuşur.

وَوَهَبْنَا لَهُ مِن: **Ona** رَّحْمَتِنَا: olan **rahmet** ve ihsanımızın **kemalinden,** onu desteklemek amacıyla nübüvvet ve risalet hükümlerini yerine getirmede ona destek olup güç versin diye أَخَاهُ هَارُونَ: **kardeşi Harun'u** نَبِيًّا: **bir peygamber olarak ihsan eyledik. (53)** Böylece o da ilahi hükümlerin icrasında gerçek bir kararlılık ve halis niyet üzere olsun.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ: **Kur'ân'da** ilahi takdir gereği başına her ne gelmişse hepsine rıza gösteren, Allah için kurban olmayı göze alan ceddin إِسْمَاعِيلَ: **İsmail'i de an.** إِنَّهُ: **Çünkü** Allah'a olan güven ve itimadının, bütün işlerindeki tevekkülünün kemalinden ötürü **o,** كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ: .....

... وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥٤﴾ وَكَانَ يَأْمُرُ اَهْلَهُ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا
وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ اِدْرِيسَ اِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٥٦﴾

vaadine ve Allah ile olan ahdine **sadık,** misak-ı ilahiye tam olarak bağlı **bir kuldu,** musibet ve belalara sabreden Allah'ın ihsan ve nimetlerine şükreden biriydi. Her ne kadar ona belli bir şeriat indirilmemiş olsa da وَكَانَ: babası ve kardeşleri gibi رَسُولاً نَبِيًّا: **gönderilmiş bir peygamberdi. (54)** Çünkü İbrahim'in çocukları (İbrahim'e ve onun evlatlarına selam olsun) ataları Hz. İbrahim'in millet ve şeriatı üzere gönderilen nebi ve resullerdi.

وَ: **Ve** onun övülen hasletlerinden biri şüphesiz o, öncelikli olarak كَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ: **ailesine ve çevresine emrederdi.** Çünkü irşat ve ahlâki olgunluğa onlar başkalarından daha öncelikli ve uygunlardı. بِالصَّلاَةِ: **namaz kılmayı,** vücudun bütün organlarıyla Cenab-ı Hakk'a doğru yönelip hem zihnen hem gönülden Hakk'a yakınlaşma demek olan namazı emrederdi. وَالزَّكَاةِ: **ve zekat vermeyi,** dünyanın gösterişli süslerine ve geçici metaına meyletmekten niyeti arındırıp vicdanı temizleme anlamına gelen zekatı emrederdi. وَكَانَ: **Ve** Cenab-ı Hakk'a doğru halis bir yönelişten alıkoyan bağ ve engellerden mükemmel bir şekilde uzaklaşıp temizlendiğinden, عِندَ رَبِّهِ: onu mükemmel bir rıza ve teslimiyet üzere yetiştiren **Rabbinin katında** ahde vefasından, gösterdiği istikamet ve başına gelen belalara karşı sabrından dolayı مَرْضِيًّا : **kendisinden razı olunmuştu. (55)**

Ey Peygamberlerin en kâmili olan Resulüm! فِي الْكِتَابِ: **Kitapta** tevhid ve irfânı tahsil etmiş, tasdik ve yakine erişme yöntemlerine bağlı kalarak ağır riyazat ve mücahedelerle nefsini ve onun boş hülyalarını o derin çukurundan söküp çıkaran إِدْرِيسَ: **İdris'i de** وَاذْكُرْ: **an.** Hikmet ve rüşdünün kemalinden dolayı إِنَّهُ: **şüphesiz o,** كَانَ صِدِّيقًا: tasdik ve tahkike erişmede bir hayli yol almış **bir sıddıktı,** نَبِيًّا: insanları hidayete sevk .....

وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٥٧﴾ أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيّٖنَ مِنْ ذُرِّيَّةِ اٰدَمَ
وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْرَٓائٖلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا
اِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُ الرَّحْمٰنِ خَرُّوا ....

edip ahlâki kemale erdirmek için diğer nebiler gibi insanlara gönderilmiş **bir peygamberdi. (56)**

وَ: Yüce şanı, üstün burhanı, mükemmel bir şekilde nefsanilikten arınıp temizlendiğinden dolayı **ve** ona yönelik bir ihsan olmak üzere رَفَعْنَاهُ: **Biz onu yücelttik.** مَكَانًا عَلِيًّا: **yüce bir yere. (57)** Bu yer, irfan ve tevhid derecelerinin en yücesidir. Dördüncü veya altıncı semaya yüceltilmiş olduğu da söylenir.

أُولٰئِكَ: **İşte bunlar,** Zekeriya'dan İdris'e kadar anılan tüm bu isimler, Allah'ın yeryüzündeki nebileri ve emin kullarıdır. Çünkü onlar الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِم: **Allah'ın** zahiri ve batıni bir çok nimetle **kendilerine nimetler verdiği** ve hidayetlerine vesile olup insanları olgunlaştırmaları için halkın arasından seçtiği **kimselerdir.** Onlar مِن ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ: **Âdem'in soyundan ve** yeryüzünde tufan meydana geldiği sırada gemide **Nuh ile beraber taşıdıklarımızın neslinden** gelen مِّنَ النَّبِيِّينَ: **peygamberlerdendiler.** وَ: **Ve** onların bazısı وَ مِن ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ: **İbrahim'-in ve** Allah tarafından kendisine وَ إِسْرَائِيلَ: **İsrail** unvanı verilen İbrahim'in oğlu Yakub'un **neslindendir.** Onların her biri مِمَّنْ هَدَيْنَا: tevhidimize **hidayet ettiğimiz** وَاجْتَبَيْنَا: **ve** insanları kemale eriştirip şer'i hükümleri onlar arasında icra etmeleri için insanlar arasından **seçtiğimiz kimselerdir.** Onları, yakinlerinin, irfanlarının ve tevhid konusunda eriştikleri mertebe ve yücelikten dolayı seçtik. إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَن: **Kendilerine Rahmân'ın âyetleri,** Allah'ın birlik ve münezzehliğinin delilleri **okunduğunda** خَرُّوا: tevazu ve huşu ile **yere kapanırlardı.** Alınlarını tevazu ve alçakgönüllülüğün sembolü konumundaki

... سُجَّدًا وَبُكِيًّا ﴿٥٨﴾ فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ اَضَاعُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا ﴿٥٩﴾ اِلَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَاُو۬لٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْـًٔا ﴿٦٠﴾

toprağa koyarak tevazu ile سُجَّدًا: **secde ederler,** Cenab-ı Hakk'ın geniş rahmetinden lütuf ve cemalini ümit ederler, وَبُكِيًّا: **ve** kahır ve Celâlinden ötürü Allah korkusundan **ağlayarak** secdeye kapanırlar. **(58)** Çünkü mümin her halinde korku ve ümit dengesini korumalıdır.

Bir çok kötülük, fitne ve fesat çeşidine mekan olan yeryüzünde bunlar iyice ayyuka çıkıp yayılınca her birine kendi dönemine uygun şekilde indirilen şer'i hükümleri yerine getirmek için bu peygamberler bütün gayretlerini sarf ettiler, güç ve takatleri nispetince kemale eriştirip irşada çalıştılar. Bunlardan sonra;

فَخَلَفَ مِن بَعْدِهِمْ: **Sonra bunların ardından** خَلْفٌ: **öyle** kötü **bir nesil** -half kelimesi sükun ile- **geldi ki** الصَّلَاةَ: Cenab-ı Hakk'a doğru yakınlaştıran ve imanın da en güçlü sebeplerinden olan **namazı** gerçekten أَضَاعُوا: **zayi edip** terk ettiler وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ: ve Cenab-ı Hak'tan uzaklaştıran bir çok azabı ve cezayı gerektiren **heva ve heveslerine uydular.** فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ: **onlar** غَيًّا: fani şehvet ve lezzetlerinden ötürü kötülük ve perişanlığı veya azap ve cehennemi, **bu taşkınlıklarının karşılığını** dünyadaki ilk var oluşta **mutlaka göreceklerdir. (59)**

إِلاَّ مَن تَابَ: **Fakat tevbe edip** o günahlardan pişman olmuş bir şekilde dönen, bir daha da asla onlara dönmeyen وَآمَنَ: **iman eden,** yani onların haram olduğuna inanan وَ: **ve** tevbe edip vazgeçtikten sonra hevasına uyduğundan dolayı bozup ifsat ettiklerini düzeltmek için عَمِلَ صَالِحاً: **salih amel işleyen,** şeytanın iğva ve ayartmasına aldanıp hevalarına uyarak yaptıkları şeylerden tevbe eden, yaptıklarından vazgeçip pişman olan فَأُولَئِكَ: **o kimseler** itaatkar diğer müminler gibi يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ: **cennete girecekler.** وَلاَ يُظْلَمُونَ شَيْئاً: **ve hiçbir haksızlığa da uğratılmayacaklardır,** yani isyankarlar hariç şayet tevbeleri ihlas ve tam ....

جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمٰنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ اِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا ﴿٦١﴾ لَا
يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا اِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿٦٢﴾ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي
نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾

pişmanlıkla yapılmışsa müminlerin derecelerinden hiçbir şey eksiltilmez. Bilakis Allah'ın diğer kullarına verilenler, onlara da verilecektir. **(60)**

جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمٰنُ عِبَادَهُ: **O cennet,** Allah'ın fazl u keremi sonucu, amel ve بِالْغَيْبِ: **gaybe** iman etmelerine karşılık **Rahmân'ın kullarına vadettiği "Adn" cennetleridir.** Yani levh-i mahfuzunda ilm-i ezelisiyle vaat ettiklerine onlar vasıl olup orada karar kılacaklardır. اِنَّهُ: **Şüphesiz** kullarına şefkat ve merhametinin enginliğinden كَانَ وَعْدُهُ: **O'nun** onlara vaat etmiş olduğu **vaadi** مَأْتِيًّا: **mutlaka yerini bulacaktır. (61)** Yani şüphe ve tereddüde mahal olmaksızın meydana gelecektir. Selamet yurdu olan cennete girdiklerinde:

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا: **Onlar orada** hiçbir kimseden لَغْوًا: **boş bir söz,** fuzuli bir konuşma **işitmezler.** Her taraftan övgü, şeref ve rahatlama olmak üzere اِلَّا سَلَامًا: **Ancak "Selam" işitirler.** وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ: **Onların** hazırlanmış maddi-manevi **rızıkları da vardır.** فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا: **Orada sabah akşam,** yani bütün vakitlerini kapsayan rızıkları vardır. **(62)** Çünkü o nimetleri sürekli tadacaklardır.

تِلْكَ الْجَنَّةُ: Vasfedilip vaat edilen **işte bu cennettir.** الَّتِي نُورِثُ: **vereceğimiz** مِنْ عِبَادِنَا: **kullarımızdan** مَنْ كَانَ: **olan** تَقِيًّا: takva ile muttasıf olan **müttaki** ve nefsin hevasından sakınan ve Allah'tan korkan **kimseyi** yerleştirip karar kıldıracağımız yer işte bu cennettir. **(63)**

وَ: Müşrikler, Allah resulüne ashabı kehfi, ruhun mahiyetini ve Zülkarneyn kıssasını sormuş Allah resulü de onlara cevap vereceği vaadinde bulunmuş ancak inşallah diyerek istisnada bulunmamıştı. Resulüllah'a vahyin gelişi gecikmiş, on beş gün vahiy kesilmişti. Bu sürenin kırk gün olduğu da söylenmektedir. Bunun üzerine müşrikler Allah resulünü kınayıp onunla alay ederek şöyle dediler: Rabbi onu terk etti ve ona kızdı.

وَمَا نَتَنَزَّلُ اِلَّا بِاَمْرِ رَبِّكَۚ لَهُ مَا بَيْنَ اَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذٰلِكَۚ وَمَا كَانَ رَبُّكَ
نَسِيًّاۚ ﴿٦٤﴾ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِه۪ؕ
هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّاۚ ﴿٦٥﴾

Sonra Cebrail (as) gelince Peygamberimiz (sav) Cibril'e geç gelmesinin sebebini sorup şikayet etti. Cebrail (as) cevaben dedi ki: **Biz,** melekler topluluğu, مَا نَتَنَزَّلُ: **inmeyiz** ve bir kimseye vahiy getirmeyiz اِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ: **senin Rabbinin emri** ve O'nun göndermesi **olmadan.** Çünkü لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا: **önümüzdekilerin,** yani bizim yanımızda alenen mevcut olanların وَمَا خَلْفَنَا: **ardımızdakilerin,** yani sırrımızda ve isti'dadımızda potansiyel olarak mevcut olan ancak bizden gizli olup bize görünmeyen şeylerin وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ: **ve bunların** her ikisinin **arasındakilerin** tasarrufu **hep O'nundur.** Kısaca hiçbir şeyimiz O'nun ilminden gizli kalmaksızın her halimizi bilir, her şeyimizi ihata edip kuşatır. Gerçekte hepsi O'nun katında hazır ve mevcuttur. وَ: O halde مَا كَانَ رَبُّكَ: **senin** şanı yüce olan **Rabbin** نَسِيًّا: **unutmuş değildir. (64)** Ki vahyin gecikmesi O'nun unutmasına hamledilsin. O'nun unutması nasıl tasavvur edilebilir. Zira O:

رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا: **göklerin, yerin ve aralarındakilerin Rabbidir.** Göklerden ve yerden hiçbir şey O'nun ilminden bir an dahi olsa gizli saklı kalamaz. Ey peygamberlerin en kâmili olan Resûlüm! Sana okuduğumuz vahyi tahkiken belledin ve manasını derinlemesine tefekkür ettin فَاعْبُدْهُ: **O halde,** ibadete sevk edip en hayırlı mükafatı vermesi için O'ndan inayetini umarak **O'na ibadet et** وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ: **ve O'na ibadet etmekte sabırlı ol,** ibadetin zorluklarına tahammül et ve ibadette sebatlı ol. İnmesini bekleyip istediğin vahiy için acele etme, bunun yanında ümidini de kesme. Çünkü hepsi O'nun kudret elindedir ve belli bir zamanı vardır. Kâfirlerin alay ve eleştirilerinden ötürü sıkıntılanma. Bundan ötürü nasıl sıkıntıya düşebilirsin ki هَلْ تَعْلَمُ: **Hiç sen bilir misin** ve işittin mi? لَهُ سَمِيًّا: **Allah'ın ismini taşıyan başka birini. (65)** İstediğine erişmek için yöneleceğin, ...

وَيَقُولُ الْاِنْسَانُ ءَاِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ اُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾ اَوَلَا يَذْكُرُ الْاِنْسَانُ اَنَّا
خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْـًٔا ﴿٦٧﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ......

ubudiyete layık O'ndan başka bir ilah var mı ki sen de farz ı muhal ona yönelesin. Öyleyse ibadet edip ibadete sabırla devam etmelisin. Sıkıntılara da göğüs gerip acele etmemelisin. Bütün her şeyi tevekkül ile büyük ve yüce olan Cenab-ı Hakk'a havale etmelisin.

وَ: **Halbuki** Cenab-ı Hakk'ın rububiyetinden son derece cahil ve gafil oluşundan dolayı يَقُولُ الْاِنْسَانُ: unutkan, Allah'ın nimetlerine karşı nankör ve yok olan şeyleri tekrar iade edip dirilteceğine dair Allah'ın kudretini inkar eden **insan şöyle der:** أَئِذَا مَا مِتُّ: **Ben öldüğüm zaman** ve un ufak haline gelmiş birkaç kemik halinde iken لَسَوْفَ اُخْرَجُ: **ileride gerçekten** yerden **çıkarılacak mıyım?** حَيًّا: **diri olarak,** sapasağlam tekrar diriltilmiş olarak! **(66)** Asla! Böyle bir şeyin olması kesinlikle imkansızdır, boş bir sözdür, besbelli bir hezeyandır.

أَ: Kudretimizi inkar edip bu inkarında ısrar mı ediyor? وَلَا يَذْكُرُ الْاِنْسَانُ: Kibirli ve inatçı **insan hatırlamaz mı?** مِن قَبْلُ وَ: **daha önce** لَمْ يَكُ شَيْـًٔا: **hiçbir şey değilken** اَنَّا خَلَقْنَاهُ: **onu yarattık** ve yoktan var ettik. **(67)** Yani henüz şey diye tabir edilebilecek bir varlığa sahip değilken onu yoktan yarattık. Üstelik o varlığından önce ne bir şeyiyyeti ne de bir numunesi ve benzeri mevcuttu. Biz, onu tam yokluk (adem-i sırf)tan vücuda getirip yaratmayı takdir ettik. Öyleyse parçalara ayrıldıktan sonra onu diriltmeye neden gücümüz yetmesin. Hem diriltme hem ilk yaratma bizim kudretimize nispetle aynı derecede kolay olsa da onlara göre yeniden diriliş hiçbir şey ve numune olmaksızın yoktan var edip yaratmaktan daha kolaydır.

فَوَرَبِّكَ: İlahi isimlerin en yüce ve kapsamlısı olan **Rabbine,** O'nun izzet ve celâline **andolsun ki** لَنَحْشُرَنَّهُمْ: **elbette** o dalalet içindeki sapkınları **mahşerde toplayacağız.** وَالشَّيَاطِينَ: onları saptıran **şeytanları**

... ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾ ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ اَيُّهُمْ اَشَدُّ
عَلَى الرَّحْمٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ اَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ اَوْلٰى بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾

ile beraber zincirlere vurulmuş şekilde onları haşredeceğiz. ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ: **Sonra onları muhakkak** bağlanıp zincirlenmiş halde حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا: **cehennemin etrafında dizleri üstünde,** güçlü ve kudretli bir hâkimin huzurunda birçok suçtan cezalandırılmak üzere korkudan dizleri üzerine çökmüş huzursuz bir vaziyetteki bir cani gibi **hazır bulunduracağız. (68)**

ثُمَّ: Cehennemin kenarında toplanıp hazır edilmelerinden **sonra** لَنَنْزِعَنَّ: **muhakkak ayırıp atacağız.** مِن كُلِّ شِيعَةٍ: **her zümreden** yani azabı gerektiren günahların iyice yaygınlaştığı her bir gruptan أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ: bir çok hayır ve bereketi feyziyle onlara ulaştıran **Rahmân'a karşı en ziyade** عِتِيًّا: **isyankâr hangileri ise** seçip çıkaracağız. **(69)** O'na karşı isyanda, emirlerini terk edip yasaklarını işlemede cüret bakımından serkeşlik edenleri cehennemdeki yerine öncelikle fırlatılıp atılmak üzere seçip ayıracağız. Sonra cehennemliklerin tamamı kendi derece ve sıralarına uygun şekilde cehennem azabının kuvvet ve zayıflığına ve farklı tabakalarına göre cehenneme atılırlar.

ثُمَّ: Seçip ayıklamamızdan **sonra** لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَى: **layık olan** ve hak edenlerin **kimler olduğunu elbette biz daha iyi biliriz.** بِهَا: **oraya**, yani cehenneme girmeye صِلِيًّا: **atılmaya,** yani herkesten önce öncelikli olarak girmeye ve fırlatılıp atılmaya kimlerin layık olduğunu elbette biz daha iyi biliriz. **(70)** Onlar, hem kendileri dalalette olan hem de başkalarını sapıklığa sürükleyen önde gelen liderler ve kanaat önderleridir. Zira onların azabı, kendi sapıklıklarına ilaveten başkalarını da saptırdıklarından katlanarak verilir.

Sonra Cenab-ı Hak bütün insanoğluna hitap ederek buyurdu ki: Dünyanıza onun lezzet ve şehvetlerine sakın aldanmayın:

وَاِنْ مِنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَاۚ كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّاۚ ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا
وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

وَ: **Ve** biliniz ki إِن مِّنكُمْ: **İçinizden hiç kimse yoktur ki,** yani ey dünyanın geçici zevklerine dalmış olanlar hiç biriniz إِلاَّ وَارِدُهَا: **istisna edilmemek üzere mutlaka herkes oraya varacaktır,** yani cehenneme girecek ve ona düşecektir, her biriniz dünyadan telezzüzü miktarınca cehennem azabından tadacaktır.

Dünyada sadece açlıklarını giderecek kadarıyla beslenip sade ve zaruret hasıl olacak şekilde giyinen kanaatkar ve itaatkar müttaki müminlere gelince onlar, sönmüş bir halde iken ibret alıp kurtulduklarına şükretsinler diye cehenneme şöyle bir uğrayacaklar. İsyan ettikten sonra tevbe eden müminler ise isyanlarıyla, telezzüzleri miktarınca cehennem azabından tadacaklardır. Sonra Cenab-ı Hakk'ın adaleti gereği cehennemden çıkarılacaklar.

Müminlerin büyük günah işleyenlerine ve tevbe etmeksizin o günahlarla dünyadan göçüp gidenlere, kafir ve müşriklerin geneline gelince işte cehenneme tam anlamıyla girecek olanlar onlardır. Ancak müminlere şefaat erişecek, kâfirlerin ise asla kurtuluşları olmayacak, ebediyen cehennemde kalacaklardır.

Ey dinleyiciler! Tereddüt etmeyin ve söylenen şeyden sakın şüpheye düşmeyin. Çünkü: كَانَ: **Bu,** sizin gelişiniz ve cehennemin size arz edilmesi عَلَى رَبِّكَ: **Rabbinin katında** vacip olan kesinleşmiş ilahi hükümler arasında yer alır. Ey peygamberlerin en kâmili olan Resûlüm! حَتْماً مَّقْضِيّاً: bu herhangi bir şüphe ve vazgeçme olmaksızın **kesinleşmiş bir hüküm** ve gerekliliktir. **(71)** Çeşitli hikmet ve maslahatlardan dolayı Allah'ın kimseye söylemeyip sadece kendisine has kıldığı kendi koyduğu hükümlerdendir.

ثُمَّ: Girip vardıktan **sonra** نُنَجِّي: **kurtaracağız** الَّذِينَ اتَّقَوا: dünyadayken gazabımızdan korkup rızamızı talep ederek haramlarımızdan **sakınan kimseleri** kurtaracağız. وَّنَذَرُ الظَّالِمِينَ: **ve** emir ve yasaklarımızın dışına çıkan **zalimleri de** ebediyen فِيهَا جِثِيّاً: **toptan cehennemde bırakacağız. (72)** Cehennemden çıkıp kurtulmaları asla mümkün değildir.

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ اٰمَنُٓوا اَيُّ الْفَرِيقَيْنِ
خَيْرٌ مَقَامًا وَاَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾ وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ اَحْسَنُ اَثَاثًا

Aksine cehennemde zahmet ve darlık içinde ebediyen birçok azapla cezalandırılacaklar.

وَ: Cehennemde nasıl ebediyen kalmasınlar ki onlar isyan ve sapıklıklarının aşırılığından gaflet ve günahkarlıklarının derinliğinden آيَاتُنَا: tevhidimize, nimet vermeye, intikam ve cezalandırmaya tam olarak muktedir olduğumuza işaret eden **ayetlerimiz** إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ: imtihan dünyasında **onlara okunduğu zaman,** بَيِّنَاتٍ: şüphe ve tereddüde mahal olmaksızın i'caz bakımından **apaçık** olan o delillere karşılık vermeden aciz kalıp onlarla susturulduktan sonra قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا: **o inkâr edenler,** sahip oldukları mal, makam, servet ve liderliğe sarılıp bunlarla övünerek ve alay eder bir şekilde söylenerek لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ: **iman edenlere dediler ki: "Bu iki zümreden** yani bir çok zevk ve lezzeti tatmış olan, istek ve arzularının tamamına erişmiş olan biz zenginler mi yoksa fakir ve güçsüz olan ve gündelik yiyeceği dahi olmayan muhtaç durumdaki siz fakirler mi **hangisi?** خَيْرٌ مَقَامًا: **mevki bakımından,** yani Allah katında mertebe ve makam bakımından **daha iyi** وَأَحْسَنُ نَدِيًّا: **meclis ve topluluk itibariyle,** Allah indinde makam ve meclis bakımından **daha güzeldir?" (73)** Şayet bizler Allah indinde sizlerden daha faziletli ve hayırlı olmasaydık bu verdiklerini bize vermez sizi de bunlardan mahrum bırakmazdı.

Müminlere karşı sahip oldukları dünya malı ve geçici dünya süsüyle övünüp büyüklük taslamalarından sonra Cenab-ı Hak onların bu iddiasını çok beliğ ve sarih bir şekilde reddetti ve onları korkuttu. Bu yüzden ibret alsınlar diye buyurdu ki:

وَكَمْ: **Halbuki** أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ: **kendilerinden evvel** geçmiş zamanlarda **nice** yani birçok قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ: **asrın** مِنْ: halkını **helak etmişizdir. Ki onlar** bu böbürlenen inatçılardan **daha** çok ve **iyi durumdaydılar.** أَثَاثًا: **mal bakımından** yani dünyevi zenginlikler ve buna bağlı olarak ...

... وَرِءْيًا ﴿٧٤﴾ قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمٰنُ مَدًّا حَتّٰٓى اِذَا رَاَوْا
مَا يُوعَدُونَ اِمَّا الْعَذَابَ وَاِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَكَانًا
وَاَضْعَفُ جُنْدًا ﴿٧٥﴾ وَيَزِيدُ اللّٰهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى ....

---

sahip oldukları makam, servet, kibir ve kendini beğenmişlik yönüyle وَ: **ve** رِئْيًا: **gösteriş** yani süs ve gösteriş bakımından daha güzeldiler. **(74)**

Açık delil ve uyarılara rağmen akıllarını başlarına devşirmediler. O delil ve uyarıları düşünüp de Hakk'ı gerçekten tevhid etmeyi kavrayamadılar. Allah'ın nimetlerine şükretmediler aksine ısrar edip sahip oldukları geçici dünya süsleri ile kibirlenmeye devam ettiler. Bunun üzerine helak edildiler, kökleri kazınıp yok edildiler.

Ey peygamberlerin en kâmili olan Resûlüm! Tamamen hikmetle bize vekaleten onlara قُلْ: Şöyle de**:** مَن كَانَ: **Her kim** فِي الضَّلَالَةِ: **sapıklığa** dalıp batmışsa, dalalete meyilli ise فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَنُ: **Rahmân ona mühlet verip** مَدًّا: uzun **bir süre** bolluk ve refah içinde ömür sürdürsün حَتَّى إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ: **Nihayet** resullerin dilinden ve kutsal kitaplarda onlara **vaat edileni gördükleri vakit.** Bu vaat edilen, Müslümanların onlara galip gelip onları öldürmesi, esir alması veya onları aciz ve küçük düşmüş bir şekilde cizye ödemeye mecbur etmesi gibi dünya yaşamında başlarına gelecek türden acil إِمَّا الْعَذَابَ: **bir azap olur.** وَإِمَّا: **veya** onlara ansızın السَّاعَةَ: **kıyamet** gelir. **O vakit** ayan beyan olarak فَسَيَعْلَمُونَ: **bilecekler** مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا: **kimin mevkii** ve makamı Allah katında **daha fena** وَأَضْعَفُ جُندًا: **ve yardımcıları daha zayıfmış,** destekçileri daha azmış.**(75)**

وَ: **Ve** kafirlerin malı kendi aleyhlerine bir vebal, kazançları onlar için bir cezalandırılma sebebi olunca يَزِيدُ اللَّهُ: mümin kullarına hidayet veren **Allah** الَّذِينَ اهْتَدَوْا: kendi irfân ve tevhidinin özüne **hidayeti kabul edenlere daha çok** هُدًى: **hidayet verir.** Fani olan dünya malından ve ...

...وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا ﴿٧٦﴾ اَفَرَاَيْتَ الَّذٖى كَفَرَ بِاٰيَاتِنَا وَقَالَ لَاُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾ اَطَّلَعَ الْغَيْبَ اَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾

---

gelip geçici dünya metaından eksilttiği şeylere karşılık onlara ezeli ve ebedi olarak devam eden bir hidayet ve rüşd verir. Allah'a yakınlaştıran ve bir çok ihsan ve sevabı kapsayan وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ: **baki kalacak salih ameller** خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ: Ey peygamberlerin en kâmili olan Resûlüm! **Senin Rabbinin katında** ثَوَابًا: sonuçta dönüşü ve faydası olacak **sevap bakımından da daha hayırlıdır,** وَخَيْرٌ مَرَدًّا: **sonuç** yani dönülüp varılacak yer **bakımından da daha hayırlıdır. (76)** Çünkü mal, makam ve servetin sonuç olarak varacağı yer bir hasret ve perişanlıktan başka değildir. İbadetlerin sonucu ise cennettir, Allah'ın mağfiretidir.

Sonra Allah u Teâla böbürlenen kâfiri kınayıp azarlamak amacıyla buyurdu ki:

أَفَرَأَيْتَ: Ey riyakar asi zalim! Zatımızın azametine, sıfat ve isimlerimizin kemaline delalet eden بِآيَاتِنَا: **ayetlerimizi** الَّذِي كَفَرَ: **inkâr edip,** yüz çeviren ve böbürlenen kişiyi **gördün mü?** İstihza ve alayla yemin edip iyice abartarak وَقَالَ: **Dedi ki**: Allah'a ant olsun ki; لَأُوتَيَنَّ: şayet farz ı muhal ahiret hayatı var ise aynı şekilde orada da **elbet bana** bu dünyada verilenin bir benzeri gibi مَالاً وَوَلَدًا: **mal ve evlat verilecek. (77)** Bu söz, bu düşüncede olan kimsenin aldanışının, bilgisizliğinin, gafletinin, kibrinin ve sahip olduğu makamın gerçek olduğuna inanmasının hangi boyutlara vardığının bir sonucu ve göstergesidir. Bu yüzden Allah u Teâla en beliğ ve kesin bir surette şu ayetiyle onu reddetmiştir.

أَطَّلَعَ الْغَيْبَ: **O gaybı mı bildi?** Yani gaflet ve cehalet çölünde şaşırıp kalmış olan bu isyankâr, gayb ilmine ve sırlarına muttali olduğunu mu iddia ediyor? أَمِ اتَّخَذَ: **Yoksa edinmiş** ve almış mı? عِنْدَ الرَّحْمَنِ: **Rahmân katından** yani bir peygamber lisanından yahut bir melek aracılığıyla Allah katından ahirette ona mal ve çocuk verilecek diye عَهْدًا:

كَلَّاۜ سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّاۙ ﴿٧٩﴾ وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْت۪ينَا
فَرْدًا ﴿٨٠﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّاۙ ﴿٨١﴾ كَلَّاۜ ....

bir söz mü aldı? (78) Çünkü yeminle teyit edilen ve böyle kesin addedilen bir iddianın bunlardan biri olmaksızın anlamı kalmazdı.

كَلَّا: **Hayır** ve asla bu cahil yalancının ne gayba muttali olması ne de Allah katında bir söz alması mümkün değildir. Gerçekte سَنَكْتُبُ: **yazacağız** ve hafaza meleklerine yazmalarını emredeceğiz. مَا يَقُولُ: malına ve makamına aldanıp mağrur olan bu müsrifin **söylediklerini** yazacağız وَنَمُدُّ لَهُ: ve her şeyin karşılığının verileceği kıyamet günü **onun aleyhine çoğaltacağız** ve artıracağız. مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا: inkarı, ısrarı, küfründeki aldanışı ve müminlere zulmedip onlarla alay etmesine karşılık azabın üzerine **binlerce kat azap ile artıracağız. (79)**

وَ: **Ve** onu helak edip öldürdükten sonra نَرِثُهُ مَا يَقُولُ: **O söylediği şeylere de biz varis olacağız,** yani mal, çoluk, çocuk ve diğer şeylerden söyleyip böbürlendiği şeyler bize kalır, tüm onları ondan alırız, onlardan hiçbir şey onda kalmayacak şekilde onu yapayalnız bırakırız. وَيَأْت۪ينَا: **ve** arz ve ceza günü olan kıyamet gününde **o** ne ailesi ne malı ne de ameli olmadan فَرْدًا: **tek başına** bir sıfır olarak **bize gelecektir. (80)**

وَ: Allah u Teâla hakkındaki derin cehaletlerinden, O'nun yüceliğinden, tevhidinden ve her şeyi hakimiyeti altında bulunduran mutlak gücünden gafil olduklarından nefislerinin bozuk hevasına uyarak اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اٰلِهَةً: **Allah'tan başka ilâhlar edindiler.** لِيَكُونُوا: yani ilahları **olsunlar diye** لَهُمْ عِزًّا: **onlar için kuvvet ve şeref,** yani edindikleri ilahlar onlara göre Allah katında izzetli ve değerli olduğundan kendilerine şefaatçi olur da azaplarını hafifletirler. **(81)**

كَلَّا: **Hayır,** putlara ibadet sayesinde Allah'a ulaşacakları, onlardan şefaat görecekleri ve kurtuluşlarına vesile olacakları şeklinde inandıkları hiçbir fayda gerçek değildir onlar için bir manidir.

... سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّٓا اَرْسَلْنَا
الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ اَزًّا ﴿٨٣﴾

Aksine سَيَكْفُرُونَ: tapındıkları bu ilâhlar o gün **inkar edecekler** بِعِبَادَتِهِمْ: **onların ibadetlerini,** yani kafirlerin kendilerine yaptığı ibadeti inkar edecekler. وَ: O takdirde nasıl olur da onlar için şefaat edebilirler. Gerçekte يَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا: **aleyhlerine dönüp düşman olacaklardır.** **(82)** Onlara karşı gelir ve onlara düşman olurlar. Hatta onları öldürmek ve azaplarının artmasını isterler.

Kafirler, inanç ve irfan fıtratı üzere yaratılmış akıllı insanlar olmasına rağmen Hz. Muhammed (sav), onların kalplerinin bu kadar katı, gaflet içindeki şaşkınlık ve sarhoşluklarının bu denli derin olmasına, Allah'ın birliği ile ilgili ayetler bu kadar açık ve net iken kafirlerin bu ayetlerin gerçekliğini düşünüp kavrayamamasına şaşırıp kalırdı. Gerçek ortaya çıkmasına, Cenab-ı Hakk'ın şanının yüceliği belli olmasına, Hakk'ın yüceliği Hz. Muhammed'in (sav) risaletiyle yüceltilmesine, ona indirilen Kur'an'a, peygamberliğin ve dini ahkamın onunla sona ermesine rağmen tüm bunlardan sonra onlar halen inkar ediyorlar. Allah u Teâla Hz. Muhammed'in (sav) hayretini ortaya koyan bir tarzda onların günah ve sapıklıklarının ve onda ısrar etmelerinin sebebine işaret etti ve ona hitaben buyurdu ki:

Ey peygamberlerin en kâmili olan Resûlüm! أَلَمْ تَرَ: **Görmedin mi** ve anlamadın mı? Zillete düşüren Muzill ismimiz mucibince أَنَّا: **Biz** أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ: sapkınlığa sürükleyen **şeytanları gönderdik** عَلَى الْكَافِرِينَ: ezeli ilmimizde ve levh-i mahfuzdaki hükümde dalalet ve zillete düşmeleri murat olunan **o kâfirler üzerine** musallat ederiz. Şöyle ki تَؤُزُّهُمْ: **Onları kışkırtırlar,** yani günah ve isyana teşvik eden vesveseleri ile onlara tesir eder, harekete geçirir ve onları ayartırlar. Böylece onları çeşitli fitne ve cürümlere düşürürler. Başlarına bir çok kötülük açan, sevaplardan ve hayattaki gayelerinden onları uzaklaştıran nefsani şehvet ve lezzetleri onlara süslü gösterirler. أَزًّا: sürekli olarak **kışkırttıkça** kışkırtırlar. **(83)** Şöyle ki; asli fıtratı itibariyle marifet ve tevhide hazır bir ...

فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْۜ اِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّاۚ ﴿٨٤﴾ يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ اِلَى الرَّحْمٰنِ
وَفْدًاۙ ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ اِلٰى جَهَنَّمَ وِرْدًاۢ ﴿٨٦﴾

vaziyette yaratılan kalpleri muazzam ve kesif bir örtü ile kapatılıp mühürlenir. O tür kalplerin temizlenip arınması asla mümkün değildir. Bundan dolayı açıklığına, parıldayan berraklığına ve parlak nuruna rağmen hakkın ortaya çıkmasını, ayetlerinin işaretlerini ve alametlerinin parlak delillerini kavrayamadılar.

Ey peygamberlerin en kâmili olan Resûlüm! Onları helak edeceğimize ve onlardan intikam alacağımıza dair hallerini bilip anlayınca فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ: **Öyleyse onların hemen azaba uğratılmalarını isteme.** Helak edilmelerini geciktirip mühlet vermemizden, onları yakalayıp intikam almayacağımızı ve onları ihmal ettiğimizi zannedip ümitsizliğe düşme. Ecel ve vakitleri süresince onlara mühlet vermekle gerçekte إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ: **biz onların günlerini sayıyoruz.** عَدًّا: Vakti gelince sen ve beraberindeki müminler onların şerrinden ve fesadından emin olacak surette onları yakalar ve köklerini kazıp onları yok ederiz. **(84)**

Ey peygamberlerin en kâmili olan Resûlüm! Kafirler için o özlem يَوْمَ: **gününü** anlat. Zira نَحْشُرُ: o günde **haşrederiz.** الْمُتَّقِينَ: **takva sahiplerini,** yani açıklayıcı konumdaki Peygamberlere nazil olan ilahi kitaplardaki haram ve işlerden kendilerini koruyan müminleri إِلَى الرَّحْمَٰنِ وَفْدًا: **heyet olarak Rahmân'ın huzuruna** toplarız. **(85)** Rahmet ve mağfiretle ödüllendirilip iman ve takvalarının mükafatı olarak rahmet deryasına gark edilmek ve Cenab-ı Hakk'ın rızasına nail olup fazladan bir ihsan olarak ilahi lütufa eriştirilmek üzere gruplar halinde huzurda toplanırlar.

O gün cani وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ: **suçluları** tam bir kahır ve gazapla hayvanları ağıla sürükler gibi zindanlara en kötü, en karanlık ve en derin yer olan إِلَى جَهَنَّمَ: **cehenneme süreceğiz.** Hayvanların darp, bağrış, çağrış ve diğer zorbalıklarla ağıllara ve mağaralara getirilmesi gibi وِرْدًا: **susuz olarak** onları cehenneme süreceğiz. **(86)**

لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ اِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْدًاۘ ﴿٨٧﴾ وَقَالُوا اتَّخَذَ
الرَّحْمٰنُ وَلَدًاۜ ﴿٨٨﴾ لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْـًٔا اِدًّاۙ ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ

Onlar işte bu halde şaşkın bir vaziyette, zorluk ve sıkıntı içinde kalırlar. Zannettikleri şekilde ne amelleri ne tapındıkları batıl ilahları onlara bir fayda verir. Ne onlara şefaat edebilirler ne de onları cehennemden kurtarabilirler.

Ma'budları onlara nasıl şefaat edebilir ki? Çünkü onlar:

Azabı hafifletmek İstediklerinde kendilerine dahi لاَ يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ: **şefaat etme hakkına sahip değillerdir.** Doğrusu onlara ait bir şefaatin olması mümkün değildir. إِلاَّ مَنِ اتَّخَذَ: Ancak **alan** ve hak eden **kimse müstesna** عِنْدَ الرَّحْمَٰنِ: **Rahman'ın katında**, yani O'nun katından عَهْدًا: **bir ahd. (87)** Bazı nebilerin ümmetlerinden asi olanlara yapacakları şefaat gibi her türlü yardım ve isteğin kendisinden istenildiği Rahman olan Allah u Teâla şayet onlara izin verirse Allah, kurtarmayı murat ettiği kimseyi bu şefaatçinin şefaatine izin vererek kurtarabilir.

وَ: Allah katında en büyük ve çirkin suçlarla helak edilecek bu tür insanların mahrumiyet, perişanlık ve hüsran ateşi olan cehennemden kurtuluşları nasıl mümkün olur. Zira Allah'tan, O'nun yücelik ve ulûhiyetinin yüceliğinden tümüyle gafil olduklarından ifrata düşerek şöyle قَالُوا: **Dediler:** اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ: Çokluk ve noksanlık ayıbından münezzeh, sonradan yaratılma ve mümkün bir varlık olma gibi mahlûk vasıflarından mukaddes ve yüce olan "**Rahmân** وَلَدًا: **çocuk edindi." (88)** Çocuk edinme, bir varlığın imkani varlığının ve noksanlığı bulunduğunun en belirgin nişanelerinden biridir.

Allah'a yemin olsun ki; Ey Allah'a iftira eden müfteriler! لَقَدْ جِئْتُمْ: **Yemin olsun ki, siz** Allah u Teâla'ya çocuk nispet etmekle شَيْئًا إِدًّا: **çok çirkin bir şey söylediniz, (89)** çok büyük bir kötülük, çirkin ve feci bir iftira attınız. Şu derecede ki:

تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ: Sağlamlığına, ahenk ve bütünlüğünün pek muhkem oluşuna rağmen **az kalsın, gökler** مِنْهُ: **söyledikleri sözden ...**

... وَتَنْشَقُّ الْاَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّاۙ ﴿٩٠﴾ اَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ وَلَدًاۚ ﴿٩١﴾
وَمَا يَنْبَغ۪ي لِلرَّحْمٰنِ اَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًاۜ ﴿٩٢﴾ اِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ اِلَّٓا اٰتِي الرَّحْمٰنِ ....

çatır, çatır **çatlayacak**, yani sizin bu sözünüzü işittiğinde Allah'a böyle bir nispette bulunmuş olmanızdan dolayı Allah'ın kahrından, gazabından ve azabının geleceğinden korkup ürperdiğinden dolayı gökler çatlayacak, وَتَنشَقُّ الْأَرْضُ وَ: keza **yer yarılacak ve** الْجِبَالُ: **dağlar** تَخِرُّ: **parçalanacak.** هَدًّا: **dağılarak**, yani dağlar tümüyle bir kerede parçalanıp un ufak olacak şekilde haşyet ve korkudan düşecek yok olacak. **(90)** Bütün bunlar Cenab-ı Hakk'ın celâl sıfatlarının ve kahrının korkusundan ve ilahi gayretten neşet eden Kahhar isminden dolayıdır. Şu sebeple;[30]

أَن دَعَوْا: **iddia ettiler** ve isnada kalkıştılar. Zatı bakımından hüdus ve imkan gibi mahluk sıfatlarından yüce olan لِلرَّحْمَنِ: **O Rahman'a** وَلَدًا: **çocuk. (91)**

وَمَا يَنبَغِي: **Halbuki gerekmez** ve yaraşmaz. Her an ve halde tecelli eden ve hiçbir halin O'nu diğer bir halden alıkoyup meşgul bırakmadığı لِلرَّحْمَنِ: **Rahman olan Allah'a** أَن يَتَّخِذَ: bir eş **edinmek** ve neslini devam ettirip, onunla kuvvet bulsun diye وَلَدًا: bir **çocuk** edinmek yaraşmaz. **(92)** Allah u Teâla zalimlerin bu isnatlarından çok yücedir, bütün bunlardan münezzehtir. Doğrusu:

Cemalullahı seyre dalmış O'nun celâlinin kahır ve şiddetinden haşyet içinde olan müheymin meleklerinden إِن كُلُّ مَن فِي السَّمَاوَاتِ: **Göklerde** وَالْأَرْضِ: **ve yerde bulunan hiçbir kimse yoktur ki,** yani tabiat aleminde yaratıcısına doğru iradesiyle yönelen hiçbir varlık yoktur ki إِلَّا آتِي الرَّحْمَنِ: güzel isimlerinin ve yüce sıfatlarının gölgelerini onlar için hazırlayıp, tecelli ettiren, fazl u keremiyle kendi varlık denizinin ....

[30] Metindeki vasıta kelimesi sebep anlamında kullanılmıştır.

... عَبْدًاۜ ﴿٩٣﴾ لَقَدْ اَحْصٰيهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّاۜ ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمْ اٰتٖيهِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَرْدًا ﴿٩٥﴾
اِنَّ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾

---

damlalarından onları feyizlendiren **Rahmân'ın huzuruna çıkmasın.** O'nun tasarrufu altında zelil ve güçsüz biçimde O'nun kudret ve iradesi doğrultusunda yönlendirilerek O'nun ilminin ve levh-i mahfuzda cereyan eden hükmünün kapsamı altında kuşatılmış olarak عَبْداً: **kul olarak** O'nun huzuruna gelir. **(93)**

لَقَدْ أَحْصَاهُمْ: **And olsun ki Allah onların hepsini kuşatmıştır** ve ayrıntılı şekilde onları bilmektedir. Onların hiçbir hal, fiil, söz, hareket ve duruşları göz açıp kapayıncaya kadar da olsa O'nun ilminin, kudret ve iradesinin dışında değildir. وَعَدَّهُمْ عَدّاً: **kendilerini ve yaptıklarını bir bir saymıştır, (94)** yani bu dünyada iken her bir fert ve şahısla ilgili bütün şeylerle birlikte her birini tek tek kuşatır ve bilir.

Aynı şekilde وَكُلُّهُمْ آتِيهِ: **onların her biri Allah'ın huzuruna çıkacaktır.** يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرْداً: **Kıyamet günü,** yardımcılarından ve bütün arkadaş ve dostlarından ayrılmış olarak **tek başına** gelecek. **(95)**

Sonra Allah u Teâla buyurdu ki:

إِنَّ: **Şüphesiz** seçilmiş olanlar Allah'a ve O'nun birliğine الَّذِينَ آمَنُوا: **iman edenler**, Allah u Teâla katından desteklenen O'nun elçilerine itaat eden ve Peygamberlere indirilen ilahi kitaplarda açıklanıp beyan edilmiş emir ve yasakların tümüne sıkıca yapışanlar وَ: **ve** bunun yanında عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ: Allah u Teâla'nın rızasını talep ederek ve ahlâki kemali hedefleyerek Allah'a kurbiyete vesile olan nafile ibadetlerden **salih amel işleyenler var ya;** rahmet ve kereminin genişliğine ve lütfunun enginliğine uygun şekilde onları mükafatlandırmaya kefil olan لَهُمُ الرَّحْمَنُ: **Rahman onlar için** سَيَجْعَلُ: **yaratacak** ve meydana getirecektir. وُدّاً: bütün müminlerin kalplerinde **bir sevgi** ve muhabbet yaratacaktır. **(96)** Böylece onları severler ve içten bir sevgi ile onlara yönelirler. O insanların sevilmesi için bir şeyler verme, iyilik yapma, hediye ve ikramda bulunma gibi insanların birbirini sevmesi için gereken

فَاِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنْذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا ﴿٩٧﴾ وَكَمْ
اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍۜ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُمْ مِنْ اَحَدٍ اَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿٩٨﴾

sıradan sebeplere ve vasıtalara gerek kalmaz. Allah'ın kullarının geneli, nefsani benliklerinden sıyrılıp bunu Allah'a bedel olarak vererek *abdal* haline gelmiş zatları içten gelen tabi bir sevgi ile sever.

Allah u Teâla bu surede dinin önemli konularına dair ibretleri, uyarıları, ahlâk ve edep ilkelerini beyan ettikten sonra Habîb'i ve sevgilisi Hz. Muhammed'e (sav) olan nimetlerini ifade etmek için ve marifet ve hükümlerin tümünü içeren Kur'an'ın mertebe ve kıymetinin yüceliğine işaret etmek üzere şöyle buyurdu:

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ: **Biz onu** yani Kur'ân'ı بِلِسَانِكَ: **senin dilin üzere kolaylaştırdık** ve senin dilinde indirdik. لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ: **onunla** ilahi emir ve yasaklara muhalif davranmaktan kendilerini koruyan **müttakileri** Allah'tan onlara yönelik inayet ve ihsan sonucu verilecek büyük bir müjde ile **müjdeleyesin,** o müjde onların rıza makamına erişip cemalullah ile mülaki olma şerefine erişmeleridir. وَتُنذِرَ بِهِ: **ve onunla korkutasın** yani Kur'an'da belirtilen ürkütücü uyarı ve azaplarla uyarman için قَوْمًا لُدًّا: **inat eden,** azılı, dik kafalı, düşmanlık ve inatçılıkta iyice haddi aşıp içinde oldukları fısk ve bozgunculukta ısrar edenleri Kur'an'la uyarman için onu sana indirdik. **(97)**

وَ: Ey peygamberlerin en kâmili olan Resûlüm! İnat ve düşmanlıklarına devam etmelerine aldırma, azgınlık ve bozgunculuklarından ötürü hüzünlenme. Çünkü كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ: **Hem onlardan önce nice nesilleri helak ettik,** yani önceki kavimlerden birçoğunu helak ettik. Onlar da bunlar gibi sapıklık ve dalalette ısrar ediyor, düşmanlıkla mücadelede ısrar ediyorlardı. Düşün ve bak! Ey peygamberlerin en kâmili olan Resûlüm! هَلْ تُحِسُّ: **görüyor musun,** مِنْهُم: **onlardan** yani helak edilmiş olanlardan, kudretimizin, kahrımızın ve gazabımızın yakalayıp cezalandırmasından sağ salim kurtulan مِّنْ أَحَدٍ: **birini** أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا: **yahut onların hafif bir sesini,** onların kabir ve mezarlarından işitilen cılız bir sesi **işitiyor musun? (98)** Doğrusu sanki hiç yaşama-

mışlar gibi yok olup gittiler. Bu türden veya başka şekilde onların da helak edilmesi bize ağır gelen zor bir şey değildir.

Yarabbi! İşlerimizin akıbetini hayır ve en güzel neticeyle sonuçlandır.

SÛRENİN HATİMESİ

Ey Allah'ın güzel isimlerini düşünüp tefekkür eden! Cenab-ı Hakk'ın subuti ve selbi sıfatlarını cemal-celâl, lütuf-kahır ve birbirine karşılık gelen diğer tüm ikili sıfatlarının sırlarını keşfetmek isteyen salik! Yapman gereken şudur: Allah u Teâla'nın bu surede birçok kez tekrarladığı Rahman isminin manası hakkında derince düşünüp tefekkür etmelisin. Zuhura gelen ve gizli kalan, olan ve olacak olan her şeyin başlangıcının bu isim olduğunu kavrayıp keşfetmek için Hakk'ın rahmetinin genişliğine, yaratmış olduğu mahlûkatı üzerindeki kerem ve ihsanının enginliğine işaret eden Rahman isminin manası hakkında derince düşün. Çünkü Allah u Teâla kevn u fesâd (oluş ve bozuluş) âleminin tüm unsurlarının arşları üzerinde Rahman ismiyle istiva etmiştir. Aynı şekilde adem (yokluk) gizliliğinden zuhur eden şeyler de onunla zuhur edip varlık alanına çıkmışlardır.

Sonuç olarak somut veya soyut hiçbir varlık yoktur ki bu ismin kapsamı içinde O'nun terbiye ve tasarrufu altında olmamış olsun. Zira farz ı muhal Rahman isminin âlemle irtibatı ve âleme olan feyzi bir an için kesilecek olsa âlemin zuhuru da varlığı da artık olmazdı.

Bu yüce ismin hakikatini kavrar, şefkat ve lütuf yönüyle tüm mahlukat üzerindeki ihata ve şümulünü yakinen anlarsan Allah u Teâla'nın şu ayetinin hakikatine erişmiş olursun: إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ إِلاَّ آتِي الرَّحْمَنِ عَبْداً: **Göklerde ve yerde bulunan hiçbir kimse yoktur ki Rahmân'ın huzuruna kul olarak çıkmasın** (Meryem 19/93).

Allah u Teâla ihsan ve yardımıyla, rahmet ve kereminin genişliği ile bizleri esma-yı hüsnâsının manalarını hakkıyla idrak eden ve parlak sıfatlarının sırlarını keşfedip anlayan kimselerden kılsın inşallah.

TÂHÂ SÛRESİ

Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm
Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın Adıyla

SÛRENİN GİRİŞİ

Aklın kayıt ve sınırlarıyla mukayyet zahir bilginlerinin sahip olduğu formel ve sınırlı bilginin ötesinde keşf ve müşâhede feyzi ile vücûd mertebelerini keşf yoluyla anlayan basiret sahiplerine şu husus gizli kalmaz: Her türlü nispet ve nitelemenin ötesindeki saf ve halis vücûdun, mazharlardaki zuhûru itibariyle bir çok mertebesi bulunmaktadır. Bu külli ve cüzi mertebelerden her biri, ilahi isimlerden belirli bir isim (ism-i hass) vasıtasıyla zuhûr eder ve zuhûru itibariyle o vücudun hem külli isimlerini hem cüzi mazharlarını barındırır. Bütün metrebelerin kaynağı ve döneceği mertebe, diğer tüm mertebelerin kendisinde mündemiç olduğu o en yüce mertebedir. O yüce mertebeyi hiçbir akıl idrâk edemez. Hiçbir lisan, o mertebe hakkında bir şey söyleyemez. Ona erişebilecek hiçbir yol yoktur. Her türlü iz ve alamet orada yok olur. Söz, nispet ve her türlü niteleme orada geçersiz kalır. Orada ne yön vardır, ne işaret.

İşte bu mertebe *Ahadiyyet* ve *Samediyyet* mertebesidir. O metrebeye kesretin erişmesi mümkün değildir. Zira kesret, nispetten doğar. Nispet ise ancak iki veya daha çok varlık arasında tasavvur edilebilir. Bu mertebede ise ikilik asla mevcut değildir.

İşte bu mertebe, *Muhammediyye mertebesi*dir. Yaratılışın başlangıcında tüm mertebeler zuhûr itibariyle bu mertebeden ortaya çıktıkları gibi yücelme (urûc) ve dönüş bakımından bütün mertebelerin nihayeti yine bu mertebeyedir. Bu yüzden sûrenin başlangıcında Allahu Teâla kullarını irşad etmek ve onlara olan nimetini vurgulamak amacıyla Hz. Muhammed'in (sav) mertebesine işarette bulundu. Böylece Cenab-ı Hakk'ın yüce dergâhına yönelmek isteyen her talip, her sâlik ve O'nun yüce dergâhını isteyen ve bunun için ibadet eden her âbid, Hz. Muhammed'i (sav) uyulacak bir rehber olarak görsün.

بِسْـــــــــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

طٰهٰ ﴿١﴾ مَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰىۙ ﴿٢﴾

Allahu Teâla *Muhammediyye mertebesi*nin, mertebelerin bidayet ve nihayeti olduğunun anlaşılması için ayrıca sûrenin sonunda da bu mertebeye işarette bulunmuştur. Çünkü varlık dairesinin iki yarım yayını oluşturan *vücûb* ve *imkân, gayb* ve *şehâdet Muhammediyye mertebesi*nde birleşmektedir.

Muhammediyye mertebesi, tüm mahlûkatın başlangıç ve sonu olduğundan bu mertebe umumi rahmet gereğince tüm mahlûkatın hidayetini ve bu mertebeye dönmesini talep eder. Bu yüzden Allahu Teâla, Hz. Muhammed'in (sav) bu yöndeki hidayet talebini hissettiren bir tarzda ona seslenerek kendi yüce ismini andıktan sonra Hz. Muhammed'e (sav) hitaben şöyle buyurmaktadır:

SÛRENİN TEFSİRİ

بِاسْمِ اللّٰهِ: Bütün isim ve sıfatlarıyla tecelli eden, bütün mahlûkatın zuhûr ettiği ve yine ona döneceği toplayıcı mertebe (*mertebe-i câmia'*) olan *Muhammediyye mertebesi*nde tüm varlık mertebelerini isim ve sıfatları üzerine tertip eden **Allah'ın adıyla başlarım.** İlk var oluşta (dünyâda) bütün mahlûkatı *Muhammediyye mertebesi*nden zuhûra getirmekle **O,** الرَّحْمَانِ: **Rahman'dır.** Ahiretteki yaratılışta tüm mahlûkatı tekrar o mertebeye döndürüp iade etmesiyle de **O,** الرَّح۪يمِ: **Rahîm'dir.**

طٰهٰ: **Tâ, Hâ. (1)** Ey bütün insanlara umumi hidayet talep eden (t̲âlibu'l-h̲idâyet)!

Ey ebedi saadete yönelen ve şakavetten yüz çeviren! مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقٰى: **Sana,** irşat ve kemale eriştirmedeki yüceliğimizden dolayı, hidayetle dalâleti, saadetle bahtsızlık ve şakaveti birbirinden ayıran **Kur'ân'ı, sıkıntıya düşesin diye indirmiş değiliz. (2)** Yani kâfirlerin zannettiği gibi önceden bahtiyar biri iken Kur'an'ın inişiyle bahtsız bir şaki olasın diye Kur'an'ı indirmiş değiliz. Aksine biz onu indirdik.

اِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ يَخْشٰىۙ ﴿٣﴾ تَنْزِيلاً مِمَّنْ خَلَقَ الْاَرْضَ وَالسَّمٰوَاتِ الْعُلٰىۜ ﴿٤﴾
اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ﴿٥﴾ لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَمَا
بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى ﴿٦﴾

Onu, اِلَّا تَذْكِرَةً: **Ancak** sana ve sana uyan müminlere en büyük saadet için **bir öğüt olarak** indirdik. Onun saadet öğüdü oluşu, onların her birine de şamil değildir. Bilakis لِمَنْ يَخْشٰى: Allah'ın uyarı ve tehditlerinden **korkan kimseye** ve emirlerine sıkı sıkıya uyup yasaklarından kaçınan kimseye mahsustur. **(3)** Zira Kur'an'ı, umumi rahmetimiz gereği bütün beşeriyete yönelik olarak sana inzal ettik. Bundan dolayı da onu parça, parça tenzîl edip indirdik.

تَنْزِيلاً مِمَّنْ: **Parça parça bir indirilişle,** خَلَقَ الْأَرْضَ: **yeryüzünü yaratanın** yani süflî âlemi yarattığımız ismimizden, وَالسَّمَاوَاتِ الْعُلَى: **ve yüce gökleri yaratanın katından** yani ulvi âlemi yaratanın katından parça parça bir indirişle indirdik onu. **(4)**

İşte bu isim, umumi rahmetle zuhûr eden ve eşyada onunla karar kılan الرَّحْمَنُ: **Rahman'dır.** عَلَى الْعَرْشِ: **Arş üzerinde** yani tüm zerrelerin arşları üzerinde bu şekilde istivâ etmiştir; zirâ hiçbir zerre O'nun ilminın kapsamı dışına çıkamaz. Bilakis O, اسْتَوَى: hepsinin ilmi ve umûmî rahmeti üzerinde istiva etmiş, **hakim olmuştur. (5)**

Çünkü لَهُ: istila edip kaplamak ve tam bir şekilde ihata etmek **O'na aittir.** مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَ: **Göklerde olanlar,** مَا فِي الْأَرْضِ: oluş ve bozuluş içinde zuhûra gelen varlıklardan olup da **yeryüzünde** olanlar وَ: **ve** aynı şekilde مَا بَيْنَهُمَا: **bu ikisinin arasında** zuhûra gelen **şeyler** وَ: **ve** keza مَا تَحْتَ الثَّرَى: **toprağın altıda bulunanlar şeyler,** tüm bu sayılanların hepsi O'nundur. **(6)**

Bütün bu sayılanlar, Cenab-ı Hakk'ın senin varlığın dışında olması nispetiyle, yani onun afâktaki zuhûr ve istîlâsına nispetle söylenmiştir.

وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَاِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفٰى ﴿٧﴾ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ
الْحُسْنٰى ﴿٨﴾ وَهَلْ اَتٰيكَ حَدِيثُ مُوسٰىۢ ﴿٩﴾

وَ: **Ve** Allah'ın sendeki zuhûr ve istîlâsına gelince, hiç şüphesiz O senin zatını, fiillerini ve sözlerini istîlâ edip kaplamıştır. Şöyle ki; إن تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَإنَّهُ يَعْلَمُ: **Sen sesini yükseltirsen, şüphesiz O,** senin ve başkalarının da bildiği bu sözü **bilir.** Elbette senden başka kimsenin bilmediği السِّرَّ: **gizliyi de** bilir, وَأَخْفَى: **gizlinin gizlisini de bilir. (7)** Aynı şekilde senin bilmediğin, istidadın gereği, potansiyel olarak sende var olan ancak daha zihnine gelmemiş en gizli şeyleri de bilir.

Cenab-ı Hak zuhûr eden ve etmeyip gizli kalan her şeyin özü ve arşı üzerinde istîlâ edip onu ihata ettiğinden, sabit olan hiçbir varlık yoktur; gerçekte sadece اللهُ: **Allah** vardır. Yani hiçbir şeyin kesinlikle ihatası dışına çıkamayacağı, âlemin tüm mertebelerini toplayan bu ism-i câmi' ile isimlendirilen Allah vardır sadece. Çünkü لاَ إلَه إلاَّ هُوَ: **Ondan başka hiçbir ilâh yoktur,** yani mevcut hiçbir varlık yoktur, kendisinde herhangi bir taaddüt ve çokluğun, parçalanma ve çoğalmanın katiyen olmadığı ve bir isme sahip varlıktan başka hiçbir varlık yoktur. O halde Allahu Teâla bir ikincisinin olması imkânsız olan Vahid, Ehad, Ferd ve Vitr olan biricik varlıktır. Her şeyin kendisine muhtaç olduğu, kendisinin ise hiçbir şeye muhtaç olmadığı Samed'dir, bir eş yahut oğul edinmiş değildir. Bu konudaki nihai söz, لَهُ: **O'na aittir,** الأَسْمَاء الْحُسْنَى: cüzleri sayılamayan **en güzel** külli **isimler,** Allah ismiyle isimlendirilen bu varlığa aittir. **(8)** İsimlerin farklılaşmasıyla zuhûrat ve tecelliler de Allah ismiyle isimlendirilen bu varlıktan yani müsemmadan ayrılıp farklılaşmaktadır.

Ey peygamberlerin en kâmili! Kâinattaki zuhûratımızı sana mücmel olarak bildirdiğimiz gibi ayrıntılı olarak da anlatıp bildirdik.

وَ: **Ve** işte şunun gibi: هَلْ أَتَاكَ: **Sana geldi mi?** Yani حَدِيثُ مُوسَى: Allah ile konuşma şerefine erişen Kelim vasfını haiz **Musa'nın hikayesi, (9)** senin indinde sabit oldu mu? Karanlık bir kış gecesinde o

اِذْ رَاٰ نَارًا فَقَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوٓا اِنّٓي اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلّٓي اٰتيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ اَوْ اَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّٓا اَتٰيهَا نُودِيَ يَا مُوسٰى ﴿١١﴾ اِنّٓي اَنَا۬ رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَۚ اِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًىۜ ﴿١٢﴾

ve ailesinin muhtaç olduğu ateş vasıtasıyla Musa'nın keşfe erişmesinin, müşâhedeyle aydınlanışının hikayesi sana geldi mi?

إِذْ رَأَى نَاراً: **Hani o** ısınmak ve karanlıkta yollarını bulmak için ihtiyaç duydukları **bir ateş görmüştü de** فَقَالَ لِأَهْلِهِ: o gece ateşe ihtiyacı olan **ailesine demişti ki:** امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَاراً لَعَلِّي: **Yerinizde durun, benim gözüme bir ateş ilişti, belki** ateşin yanında bir insana rastlar da ondan yolu sorarım. Dönüşte de آتِيكُم مِّنْهَا بِقَبَسٍ: **size** ısınacağınız **bir kor getiririm** أَوْ: **yahut** ondan bir kandil yaparım. أَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى: **Ateşin yanında bir rehber bulurum,** yani ışık veren bu kandil sâyesinde hedefimize eriştirecek bir yol da bulabilirim. **(10)**

فَلَمَّا أَتَاهَا: Hemen ailesine dönebilmek için hızlıca **ateşe vardığı zaman** نُودِيَ: ona yönelsin ve böylece keşfe erişip aydınlansın diye yanan ağaç tarafından **şöyle seslenildi:** يَا مُوسَى: "**Ey** talep çölünde şaşırıp hayrete düşmüş olan **Musa! (11)** Yanan bu ağaçtan beni iste, beni talep et ve oradan zuhûrumu zor ve uzak bir ihtimal olarak görme ki, oradan sana tecelli edip inkişaf edeyim.

Her ne kadar aradığın bu suret üzere senin için zuhûr etmiş olsam da إِنِّي أَنَا رَبُّكَ: **şüphesiz ben senin Rabbinim,** yani bana yönelip irfan ile beni bilebilmen için çeşitli lütuf ve keremlerle seni terbiye edip yetiştiren, mücâhede yolunda çeşitli bela ve imtihanlarla seni sınayan hakiki matlubun ve gayen benim. İşte şimdi hicap ve sınırları kaldırdım ve sen keşf ve müşâhede makamına eriştin. فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ: **Hemen ayakkabılarını çıkar,** Rabbini bulduktan sonra talepten arın ve sıdk makamında karar kıl. إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى: **Çünkü sen** ağyârın rezilliklerinden **mukaddes bir vadi olan Tuvâ'dasın. (12)** Yani başkasına yönelmekten kurtuldun ve olgunlaşma talebine artık ihtiyacın kalmadı.

وَاَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحٰى ﴿١٣﴾ اِنَّن۪ٓي اَنَا اللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا فَاعْبُدْن۪ي وَاَقِمِ

الصَّلٰوةَ لِذِكْر۪ي ﴿١٤﴾ اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ ....

وَ: **Ve** keşf ve müşâhede makamına vasıl olduktan sonra أَنَا اخْتَرْتُكَ: **"Ben seni seçtim,** yani hakikat deryasına yönelmeyi unutan insanları kemale eriştirip risalet görevini yerine getiresin diye keşfe nail olan velâyet erbabı arasından seni seçtim. O halde sana düşen, insanları hidayete sevk etmeye çalışmak ve nefsin arzularına meyletmekten kaçınmaktır. فَاسْتَمِعْ: **Şimdi dinle** yani kemale eriştirme ve risalet vazifende kendini yalnızca şuna ver: لِمَا يُوحَى: keremimizin yüceliğinden sana **vahyolunacak şeylere** kulak ver. **(13)** Bozuk heva ve arzulara dönüp bakma ki ne sen yoldan sapasın ne de onları yoldan saptırasın.

Benim vekilim olarak insanlara şunu tebliğ et: إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ: **Şüphesiz ben** isim mertebelerinin tümünü ihata eden Vahid ve Ehad olan **Allah'ım,** لاَ إِلَهَ: **hiçbir ilâh yoktur,** yani tüm mertebeleri toplayan hiç bir ilah yoktur, إِلاَّ أَنَا: bütün mertebeleri toplayan, itaat edilip boyun eğilmeyi hak eden **sadece benim.** فَاعْبُدْنِي: **Onun için** ibadetin hakkını vererek **bana kulluk et**, yani bana karşı güzel edebi muhafaza et ve benim ahlâkımla ahlâklan. وَأَقِمِ الصَّلاَةَ: **Ve namazı ikame et,** yani bütün organ ve uzuvlarınla namazı kıl. لِذِكْرِي: **beni anmak için,** yani beni zikretmek ve bana şükretmek üzere tüm varlığınla bana doğru yönel. **(14)** Ta ki varlığının her birinden sana tecelli edeyim. Böylece işiten kulağın, gören gözün, elin, ayağın ve diğer azaların olayım. Böylece sonunda en büyük kıyametin kopsun. Mevlan olan Allah'ın huzuruna çık ve en nihayet yükselip varacağın Sidre-i Münteha'daki Me'va cennetine yerleş.

Sonra Allahu Teâla kullarına öğretmek için ve onları tam olarak keşf ve müşâhede talebine teşvik etmek üzere buyurdu ki:

إِنَّ السَّاعَةَ: **Çünkü,** ey Mûsâ! Tıpkı senin inkişâfın gibi, **kıyamet de** yani hiçbir talep ve isteğin kalmayacağı, her şeyin tam olarak ortaya çıkıp keşfolunacağı an da ءَاتِيَةٌ: **muhakkak gelecektir,** aslında o her bir

... اَكَادُ اُخْفِيهَا لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعٰى ﴿١٥﴾ فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَا
يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ فَتَرْدٰى ﴿١٦﴾ وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسٰى ﴿١٧﴾ قَالَ هِيَ
عَصَايَ اَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا ....

---

insan için, her an, sürekli olarak vuku bulmaktadır. Fakat أَكَادُ أُخْفِيهَا: **onun vaktini gizli tutuyorum ki,** yani onlar için ortaya çıkmasını gizlerim ki, لِتُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَى: **herkes yaptığının karşılığını görsün,** ilahi mertebelerden bir mertebeye yerleşip erişsin. **(15)** Yani herkes, uğrunda çalışıp gayret ettiği ve peygamberlerin diliyle bildirilen emirlere bağlı kalıp yasaklardan kaçınma hususunda yerine getirdiği şeylerin karşılığını görsün. O anı böyle gizlerim ki, teklif ve şeri' kurallar batıl olup geçersiz olmasın.

Durum böyle olunca: فَلاَ يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا: **Seni, ona** iman **etmekten alıkoymasın,** yani tahkiki imanı talep etmeyen, başkalarını taklit ederek, مَنْ لاَ يُؤْمِنُ بِهَا: **ona iman etmeyen kimsenin** yüz çevirmesi ve inkarı tam inkişafa erişmeyi emretmekten seni sakın engellemesin. Gerçekte onu inkâr edip ondan yüz çeviren, وَاتَّبَعَ هَوَاهُ: gaflet ve Mahrumiyet çölünde sapıklığa sürükleyen **kendi heva ve hevesine uyanın** inkarı seni ona iman etmekten alıkoymasın. فَتَرْدَى: **Sonra** cehalet ve perişanlık hastalığıyla **helak olursun. (16)**

Umumi risalet görevi için seni seçtiğimizden, risalet davandaki en sadık ve doğru şahidi de sana bağışladık. Bu yüzden öncelikle sana şöyle sorduk:

وَمَا تِلْكَ: Taşıdığın **bu** odun **nedir?** بِيَمِينِكَ يَا مُوسَى: **Ey** eşyanın hakikatine muttali olmak isteyen **Musa! Sağ elindeki nedir? (17)** Yani onun faydalarını, sonuçlarını ve sonuçta neye dönüşebileceğini biliyor musun, bilmiyor musun?

قَالَ: Musa sopayla ilgili kendi bilgisi gereğince **dedi ki:** هِيَ: **O,** yani bu odun عَصَايَ: **benim asamdır,** bazı işlerde onu kullanırım. Yorulup bitkin düştüğümde أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَ: **ona dayanırım ve** sürünün yemesi

... وَاَهُشُّ بِهَا عَلٰى غَنَمٖى وَلِىَ فٖيهَا مَاٰرِبُ اُخْرٰى ﴿١٨﴾ قَالَ اَلْقِهَا يَامُوسٰى ﴿١٩﴾
فَاَلْقٰيهَا فَاِذَا هِىَ حَيَّةٌ تَسْعٰى ﴿٢٠﴾ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعٖيدُهَا سٖيرَتَهَا الْاُولٰى
﴿٢١﴾ وَاضْمُمْ يَدَكَ اِلٰى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ اٰيَةً اُخْرٰى ﴿٢٢﴾

---

için yaprakları sallayıp ağaçtan yaprak düşürmeye ihtiyacım olunca أَهُشُّ بِهَا عَلَى غَنَمِي: **koyunlarıma** onunla yaprak **silkerim** ve düşürürüm. وَلِيَ فِيهَا: **Yine onda** bunlardan başka, مَآرِبُ أُخْرَى: gölgelenme, sürüngenlerden korunma, düşmanla dövüşürken kullanmak gibi **diğer bazı başka faydalar da söz konusudur. (18)**

قَالَ أَلْقِهَا يَا مُوسَى: Allah: **"Ey Musa! onu (yere) bırak" dedi. (19)** Böylece en büyük mucizemizi gör. فَأَلْقَاهَا: Musa da ilahi emre uyarak **onu bıraktı.** فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى: **Bir de ne görsün! O,** diğer yılanlar gibi karnı üzerine sürünüp giden **bir yılan olmuş sürünüp gidiyor. (20)** Bunun üzerine Musa ondan korktu. Bu konuda az bilgiye sahip olduğundan ve Allah'ın imtihan ve denemelerine alışkın olmayışından ötürü göğsü daraldı. Zira peygamberliğin daha ilk anlarındaydı.

Musa'dan korku emareleri ortaya çıkınca Allahu Teâla قَالَ: **buyurdu ki:** خُذْهَا: **"Tut onu,** Ey Musa! O senin asan. وَلَا تَخَفْ: **Ve** onun bu yeni suretinden **korkma.** Şüphesiz sonsuz kudretimizle سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا: **biz onu yine** الْأُولَى: **eski durumuna** ve şekline, elindeyken bazı işlerini yaptığın o ilk haline **çevireceğiz. (21)** Biz yalnızca onun suretini değiştirdik ki, canlı olan insanların inkar ve sapıklık içinde olanlarını hidayete erdirmekten kat be kat daha zor olan cansızları diriltmeye muktedir olduğumuzu bununla anlayabilesin.

وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاء: **Bir de elini koynuna koy ki,** akıl ve bakışları hayrete düşüren bir parlaklıkta **bembeyaz çıksın,** مِنْ غَيْرِ سُوءٍ: **kusursuz olarak** yani onu örtecek ve nurunu azaltacak bir perde ve engel olmaksızın, yine bu آيَةً أُخْرَى: senin için bir önceki mucizeden daha parlak **bir başka mucize olmak üzere** sana verilmiştir **(22)**

لِنُرِيَكَ مِنْ اٰيَاتِنَا الْكُبْرٰىۚ ﴿٢٣﴾ اِذْهَبْ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَغٰىۚ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ
لٖى صَدْرٖىۙ ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرْ لٖٓى اَمْرٖىۙ ﴿٢٦﴾ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانٖىۙ ﴿٢٧﴾

Seni peygamber olarak kendisine göndereceğimiz kişiye göndermeden önce sana bu mucizeleri gösterdik.

لِنُرِيَكَ: Öncelikle **sana** مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى: **en büyük mucizelerimizden (bir kısmını) gösterelim diye bunları yaptık (23)** ki, bu mucizelerle kalbin itminana kavuşsun ve böylelikle risalet görevinde sana yardım edip teyit ederek seni destekleyelim.

Kalbin mutmain ve sırtın pek olduktan sonra, ey hidayete eriştiren Musa! Bizim vekilimiz olarak, bizim hidayet ve tevfikimizle inat ve kibir denizine dalıp sapıklık içinde olan اذْهَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ: **Firavun'a git,** إِنَّهُ طَغَى: **çünkü o hakikaten azdı (24).** Yani sömürdüğü zayıf insanlara "Ben sizin en yüce rabbinizim" demekle bize karşı kibirlenip büyüklendi. O halde uyarılarımızı ona tebliğ et ve bunlara ilaveten akli, nakli ve keşfi delilleri de söyle. Belki onlarla aklı başına gelir ve onlar sayesinde içinde bulunduğu isyan ve inattan vazgeçer.

Musa, Allah'ın bu hitabını işittikten sonra قَالَ: Gitme hazırlığına koyularak ve Rablerin rabbi olan Allah'tan muvaffakiyet isteyerek **dedi ki:** رَبِّ: **Ey Rabbim!** Ey birçok lütuf ve keremle beni terbiye edip bana Rablik yapan ve bana davamda doğru olduğuma şahit olsunlar diye iki değerli ve yüce mucize veren Allah'ım! اشْرَحْ لِي صَدْرِي: **Benim göğsüme genişlik ver,** yani kalbimi öyle genişlet ki hatırıma düşmandan bir korku aslâ gelmesin. **(25)**

وَ: **Ve** buna ilaveten يَسِّرْ: **kolaylaştır** لِي أَمْرِي: **benim bu işimi** ki, onu tebliğ etmede sıkıntıya düşmeyeyim ve Firavun'un saltanat ve debdebesinden çekinip korkuya kapılmayayım. **(26)**

وَ: **Ve** peygamberlik görevini yerine getirmeye başladığımda احْلُلْ: düşmanın, özellikle de böylesine haddi aşmış bir zalimin korkusundan meydana gelebilecek arızi dil tutukluğumu kaldır ve عُقْدَةً مِّن لِّسَانِي: **dil sürçmemi çöz (27).**

يَفْقَهُوا قَوْلٖيۜ ﴿٢٨﴾ وَاجْعَلْ لٖي وَزٖيرًا مِنْ اَهْلٖيۙ ﴿٢٩﴾ هٰرُونَ اَخِيۙ ﴿٣٠﴾ اُشْدُدْ بِهٖٓ
اَزْرٖيۙ ﴿٣١﴾ وَاَشْرِكْهُ فٖٓي اَمْرٖيۙ ﴿٣٢﴾ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثٖيرًاۙ ﴿٣٣﴾ وَنَذْكُرَكَ كَثٖيرًاۜ ﴿٣٤﴾

يَفْقَهُوا قَوْلِي: **Ki, sözümü iyi anlasınlar** ve ondaki maksadımı iyi kavrasınlar. **(28)**

وَ: **Ve** ey Rabbim! Peygamberlik görevini yerine getirmeye beni uygun gördüysen, اجْعَلْ لِّي وَزِيراً: **bana bir vezir,** bu görevimde beni tasdik edecek ve bana bu konuda yardım edecek bir yardımcı ve destek **ver.** Yabancıların bana sevgi ve şefkati az olacağından, yardımcımı yabancılar arasından seçme, bilakis مِّنْ أَهْلِي: **ailemden**, yakın akrabalarımın arasından birini yardımcım yap. **(29)**

Yani هَارُونَ: **Harun'u,** çünkü o أَخِي: **kardeşimdir.** Yaşça benden büyük ağabeyimdir. **(30)** Şefkat bakımından baba gibidir.

Ey benim gerçek yardımcım ve destekçim olan Allah'ım! Harun'u benim yardımcım kılarsan اشْدُدْ بِهِ: **Onunla kuvvetlendir** أَزْرِي: **arkamı,** yani sırtımı onunla kuvvetlendirip muhkem hale getir. **(31)**

وَ: **Ve** kardeşimin destek ve yardımı, peygamberlik görevinde bana eşlik etmesi halinde gerçekten işe yarar. أَشْرِكْهُ: Ey Rabbim! Keşfe erişenlerden, vahdaniyetine yakinen inananlardan, emirlerine bağlı olan ve yasaklarından kaçınanlardan olması için, bana tecelli edip beni keşfe eriştirdiğin gibi ona da tecelli edip keşfini açmak suretiyle فِي أَمْرِي: **işimde** ve peygamberliğimde **onu bana ortak kıl. (32)**

Ya Rabbi! Kardeşimle desteklenmeyi sadece şundan dolayı istedim.

كَيْ نُسَبِّحَكَ: **Seni tesbih edelim** ve şanına uygun olmayan şeylerden zatını كَثِيراً: **çokça** takdis edelim. **(33)**

وَنَذْكُرَكَ: **Seni** esma-i hüsnan ve en yüce sıfatlarınla كَثِيراً: **çokça analım,** bunlarla sana çokça yakarabilelim. **(34)**

اِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿٣٥﴾ قَالَ قَدْ اُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسٰى ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ مَنَنَّا
عَلَيْكَ مَرَّةً اُخْرٰى ﴿٣٧﴾ اِذْ اَوْحَيْنَٓا اِلٰٓى اُمِّكَ مَا يُوحٰى ﴿٣٨﴾ اَنِ اقْذِفِيهِ فِى التَّابُوتِ
فَاقْذِفِيهِ فِى الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ ....

Biz nasıl olur da seni tesbih edip zikretmeyiz ki? إِنَّكَ: **Hiç şüphesiz sen** zatınla, sıfatlarınla ve isimlerinle كُنتَ: kuşatansın بِنَا بَصِيرًا: **bizi** ve bütün hallerimizi **görensin. (35)**

Allahu Teâla Musa'ya olan rahmetinden ve tümüyle O'na yönelmesini istediğinden, ona olan nimetlerini belirtmek üzere قَالَ: **buyurdu ki:** قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ: **"Dilediğin sana verildi,** yani bize teveccüh edip bize yöneldiğinden, isteklerinin hepsi gerçekleşti. يَا مُوسَى: **Ey Musa!" (36)** Biz sana nasıl yardım etmeyiz ki?

وَلَقَدْ: **Muhakkak,** senin tam idrâk ve şuurunun olmadığı bir zaman, sana olan rahmet ve şefkatimizin genişliğinden dolayı مَنَنَّا عَلَيْكَ: **sana ihsanda bulunmuştuk** مَرَّةً أُخْرَى: **diğer bir defa daha. (37)**

Hani o vakit إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّكَ مَا يُوحَى: **İlham edilmesi gereken şeyi annenin** kalbine **ilham etmiştik. (38)** O bela anında annene, öldürülme tehlikesinden seni kurtarması için ne gerekiyorsa onu bildirdik. Bu olay İsrail oğullarının erkek çocuklarını öldürmekle görevli Firavun'un adamlarının haksız yere seni öldürmek için annenin evini kuşattıkları esnada oldu. Annen ıstırap içinde ve çok zor durumdaydı. Öyle ki, neredeyse senin hayatından artık ümidini kesmişti. İşte tam bu esnada ona ilhamla şunu bildirdik:

أَنِ اقْذِفِيهِ: **Onu koy** فِي التَّابُوتِ: ahşap **tabut içine** ve bırak. Bunun üzerine o da bir sandık buldu ve seni onun içine koydu. Sonra ikinci kez ona ilhamla bildirdik ki Musa'yı bıraktığında Yaratanına ve koruyucusuna tevekkül et ve Musa'nın durumunu O'na havale et. فَاقْذِفِيهِ فِي الْيَمِّ: **denize** yani Nil nehrine **bırak** ve boğulmasından korkma. فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ: Elbet **deniz de onu sahile atsın.** Çünkü deniz, içine ....

... يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِي وَعَدُوٌّ لَهُ وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَى عَيْنِي ﴿٣٩﴾
إِذْ تَمْشِي أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى مَنْ يَكْفُلُهُ ....

bırakılan şeyi doğal olarak kıyıya doğru sürükleyip atar. Sahile yaklaşıp da insanlar onu görünce يَأْخُذْهُ: **alsın,** alınmasını emretsin. عَدُوٌّ لِي: **hem benim düşmanım,** ilahlık iddiasında bulunarak iyice haddi aşmış olan Firavun kast ediliyor, وَعَدُوٌّ لَهُ: **hem onun düşmanı,** bebek kast ediliyor. Yahut o zamiri, İsrailoğullarının çocuklarını ifade etmektedir. Çünkü Firavun onlara düşmandır. Gerçekte ise Musa, onların hepsine karşı duyulan düşmanlığın sebebidir. وَ: **Ve** düşmanın senin denizden alınıp çıkarılmanı emrettikten sonra أَلْقَيْتُ: **bırakmıştım** kudretimin kemalinden, güç ve kuvvetimin fazlalığından Firavun ve eşi Asiye'nin içine (Allah Asiye'den ve Musa'nın ehl-i beytinden razı olsun) عَلَيْكَ: **üzerine** yani ey Musa seni koruyup, yetiştirme ve büyütme hususunda مَحَبَّةً: sana yönelik şiddetli düşmanlıklarına rağmen onların kalplerine **bir sevgi** atmıştım ve bu sevgi, مِنِّي: **benden** kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla onun helakine sebep olabilesin diye seni düşmanının elinde yetiştirmekle kudretimin kemalini göstermek ve seni korumak için onlara destek ol. وَ: **Ve** katımdan bir sevgi onların kalplerine attım ki لِتُصْنَعَ: sen **yetiştirilesin** ve büyütülesin **diye.** Her ne kadar görünürde düşmanın elinde olsan da عَلَى عَيْنِي: **benim gözetimim altında** yani sıfat ve isimlerimin huzurunda yetiştirilmen için böyle yaptık. **(39)** Çünkü tüm mahlûkat benim zatımın, sıfatlarımın ve isimlerimin mazharlarıdır.

Seni koruyup yetiştirmek için onların kalplerine katımdan aşırı bir sevgi ve şefkat atmakla birlikte annenin tarafını da ihmal etmeyip dikkate alıp gözettim. إِذْ تَمْشِي أُخْتُكَ: **Hani** seni denizden çıkarmalarından sonra senin için bir süt anne arıyorlarken **kız kardeşin** Meryem **yürüyordu.** فَتَقُولُ: Aracılık etmek ve yol göstermek amacıyla onlara **diyordu ki** هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى مَن يَكْفُلُهُ: **"Ona bakacak** ve onu emzirecek **birini size buluvereyim mi?"** Onlar o beldedeki birçok sütanneyi sana ....

... فَرَجَعْنَاكَ اِلٰٓى اُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا ....

getirmelerine rağmen sen onları emmedin. Çünkü annene vaadimizi yerine getirmek için sütanneleri sana haram kılmıştık. Bu yüzden kız kardeşinin sözünü kabul ettiler ve bunun üzerine anneni istediler. Annen seni emzirdi hem gönlü rahat etti ve sevindi hem de seni emzirdiğinden dolayı annene emzirme ücreti ödediler. Sonuç olarak فَرَجَعْنَاكَ إِلَى أُمِّكَ: **Böylece** anneni koruyarak sana olan nimetimizi göstermek için **seni tekrar annene verdik ki** annenin de كَيْ تَقَرَّ: **aydın olsun** ve nurlansın عَيْنُهَا: senden ayrıldığından beri gözünün aydınlığı gittiğinden seni görmekle **gözü** aydınlansın. وَ: Sonuç olarak لَا تَحْزَنَ: Ey Musa hiçbir halükarda **kederlenmeyesin** diye böyle yaptık. Çünkü sana zarar ve eziyet veren her şeyden seni koruyup gözeten benim ve sana emrettiğim her şeyde senin yardımcınım. وَ: **Ve** aynı şekilde sana olan nimetimizi an ve şu vakti hatırla ki قَتَلْتَ نَفْسًا: **Sen birini** yani Firavun hanedanından birini **öldürmüştün**. Bunun üzerine kısas olarak seni öldürmeye karar vermişlerdi. Sen hem onlardan hem de bu işin uhrevi cezasından korktun. Çünkü sen şer'i bir ruhsat olmaksızın birini öldürmüş ve yaptığının kötülüğünden ve düşmanının korkusundan dolayı çok endişelenip üzülmüştün de فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ: **seni gamdan kurtardık** ve yaptığından ihlaslı bir şekilde içten pişman olduğundan tövbeni ve günahtan dönüşünü kabul etmekle uhrevi endişeni giderdik. Seni onların yurdundan çıkarıp onlardan uzaklaştırmakla da dünyevi endişeni giderdik. وَفَتَنَّاكَ: **ve** onların arasından çıkardıktan sonra da **seni** yine **imtihan ettik** فُتُونًا: **çeşitli musibetlerle** yani irşad ve kemale eriştiren bir rehber haline gelebilmen için açlık, susuzluk, kaybolma, gurbet yabancılığı, yalnızlık acısı, bunalıp daralma, keder, yolculuğun sıkıntı ve zorluklarına katlanma gibi bir çok şeyle imtihan ettik ve sınadık.

... فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِي أَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلَى قَدَرٍ يَا مُوسَى ﴿٤٠﴾ وَاصْطَنَعْتُكَ
لِنَفْسِي ﴿٤١﴾ اِذْهَبْ أَنْتَ وَأَخُوكَ بِآيَاتِي وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي ﴿٤٢﴾ اِذْهَبَا إِلَى فِرْعَوْنَ

Seni bu ve benzeri zorluklarla imtihan ettikten sonra rüşdünü tamamlayıp kemale erişmen için seni Medyen şehrine ulaştırıp yönlendirdik. فَلَبِثْتَ سِنِينَ: **Bu sebeple yıllarca** yani sekiz veya on yıl[31] **kaldın.** فِي أَهْلِ مَدْيَنَ: **Medyen halkı içinde** Şuayb (as)'ın yanında ondan olgunluk elde edip onun sohbetinin şerefiyle kemale erişebilmen ve onun ahlâkına bürünebilmen için bizim kamil ve mükemmil olan nebimiz ve halifemizin yanında kaldın. ثُمَّ: Onların arasında bir müddet kaldıktan ve kamil bir rüşd ve olgunluk elde edip kemale eriştikten **sonra** جِئْتَ عَلَى: yetiştiğin ve alışık olduğun kendi vatanına **geldin.** قَدَرٍ: **Belli bir seviyeye,** yani keşf ve müşâhededen kendi kazanç ve gayretinin üzerinde gerçekte bizim katımızdan çok yüce bir seviyeye eriştin يَا مُوسَى: **ey Musa! (40)** Kerem ve ihsanın bir sonucu olarak bunları elde ettin. Nasıl böyle olmasın.

وَ: Muhakkak اصْطَنَعْتُكَ: **Ben seni seçtim,** yani keşfe erişenler arasından seni ben seçtim لِنَفْسِي: **kendime. (41)** Halifem, naibim, işimi yerine getiren velim ve sırlarımın taşıyıcısı olman için seçtim. Peygamberlik için seni seçmiş olduğuma göre:

اذْهَبْ أَنتَ: Asıl **sen git** وَأَخُوكَ: sana tabi olarak da **kardeşin** بِآيَاتِي: benim sizi tasdik edip doğruladığıma ve sizlerin peygamberliğini desteklediğimi gösteren **ayetlerimle** ve mucizelerimle git. وَلاَ تَنِيَا: **İkiniz de gevşeklik etmeyin,** yani zayıflık göstermeyin ve gevşemeyin فِي: tebliğ**de** ذِكْرِي: aldanıp korkarak emir ve yasakları içeren **benim zikrimi** tebliğde gevşeklik veya zayıflık göstermeyin. **(42)** Bilakis:

اذْهَبَا: Emrimizle hızlıca **gidin** إِلَى فِرْعَوْنَ: debdebe ve saltanatını nazarı dikkate almadan kibirlenip böbürlenmede iyice haddi aşan ....

[31] Şuayb (as)'ın yanında sekiz veya on sene kalmak, Musa'nın tercihine bırakıldı. Fakat o on yıl kaldı. Denilir ki ilk on yıldan sonra bir on yıl daha kalmıştır.

...اِنَّهُ طَغٰىۚ ﴿٤٣﴾ فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى ﴿٤٤﴾ قَالَا رَبَّنَٓا اِنَّنَا نَخَافُ
اَنْ يَفْرُطَ عَلَيْنَٓا اَوْ اَنْ يَطْغٰى ﴿٤٥﴾ قَالَ لَا تَخَافَٓا اِنَّن۪ي مَعَكُمَٓا اَسْمَعُ وَاَرٰى ﴿٤٦﴾ فَأْتِيَاهُ
فَقُولَٓا اِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ ....

---

diktatör **Firavun'a** gidin. إِنَّهُ طَغَى: **çünkü o** bize karşı **gerçekten azdı. (43)** Haddi aşıp isyan edenlerin ise hiçbir şekilde azametine itibar edilmez. Ona gittiğinizde:

فَقُولاَ لَهُ: Kalbi fesat kasvetinden yumuşar ve yola gelir ümidiyle peygamberlerin adeti olduğu üzere **ona** قَوْلاً لَيِّنًا: nazikçe ve şefkatle **yumuşak söz söyleyin.** Böyle yapınca لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ: **olur ki** insanların yaratılmış olduğu asli fıtratı **tezekkür eder de** sizleri tasdik eder ve dininize iman eder أَوْ يَخْشَى: **yahut** sizlerin duanızla başına gelecek azaptan **korkar. (44)**

قَالاَ: Beşeriyetleri gereği Firavun'dan ve adamlarından korkup bize sığınarak **Musa ile Harun dediler ki:** رَبَّنَا: "**Rabbimiz!** Her ne kadar gücünle kudretinle bizi terbiye edip mucizelerinle bizleri desteklemiş olsan da إِنَّنَا: beşeriyet zaafından **biz** نَخَافُ أَن يَفْرُطَ عَلَيْنَا: işkenceyle ve ölümle **onun bize kötülük yapmasından** أَوْ أَن يَطْغَى: **veya onun** senin yüceliğine layık olmayan hakaretlerle sana karşı **azgınlığını artırmasından korkarız. (45)**

قَالَ: **Allah u Teâla buyurdu ki:** لاَ تَخَافَا: Onun haddi aşmasından ve saldırganlığından **korkmayın,** إِنَّنِي مَعَكُمَا: **zira ben** risalet görevinizi yerine getirirken **sizinle beraberim.** أَسْمَعُ: Onun sözlerini **işitir** وَأَرَى: **ve** yaptıklarını **görürüm.(46)** Dolayısıyla size saldırmaya kalkışırsa onu durdurmaya kadirim.

فَأْتِيَاهُ: **O halde** saltanat ve debdebesini dikkate almadan ona karşı cesurca **gidin** فَقُولاَ إِنَّا رَسُولاَ رَبِّكَ: **de** Firavun'a **deyin ki: "Biz** seni değerli bir insan yapan ve birçok nimetle seni besleyip büyüten, sana mühlet vererek seni yaşatan **Rabbinin elçileriyiz.** Sana mühlet verdi ta ki sen

... فَاَرْسِلْ مَعَنَا بَنٖٓى اِسْرَٓائٖلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْۜ قَدْ جِئْنَاكَ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكَۜ وَالسَّلَامُ عَلٰى
مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى ﴿٤٧﴾ اِنَّا قَدْ اُوحِيَ اِلَيْنَٓا اَنَّ الْعَذَابَ عَلٰى مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى
﴿٤٨﴾ قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا ....

O'nun kullarına karşı büyüklenip zorbaca davranmakla O'na karşı da kibirlenene kadar. Şimdi senin kibrin ayan beyan ortaya çıkınca senin zulüm ve taşkınlığından onları kurtarmak için tahakkümün altındaki temiz kullarını bizimle göndermen için bizi sana elçi olarak gönderdi. Ey mütekebbir zorba! Allah'ın izni ve vahyi ile sana tebliğ ettiğimiz şeyi işittiğinde فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ: zulüm ve zorbalığından ötürü senden korkan ve endişe içinde olan **İsrail oğullarını** bu tahakkümden kurtulmaları için **bizimle gönder.** وَ: Allah u Teâla onları senin azabından kurtarmak üzere bizi gönderdiğinden لاَ تُعَذِّبْهُمْ: sana karşı elçilik görevimizi yerine getirip ilahi mesajı ilettikten sonra **onlara** artık **azab etme.** Çünkü قَدْ جِئْنَاكَ بِآيَةٍ: **biz muhakkak sana** parlak, karşı konulamaz, apaçık ve belirgin **bir mucize ile geldik.** Çünkü bu mucize مِّن رَّبِّكَ: Rabbu'l-âlemin olan **Rabbindendir.** Şayet o mucize hakkında gerçekten düşünüp tefekkür eder de isyan ve inatçılığı terk eder ve O'nun birliğine iman edersen وَالسَّلاَمُ: **Selam** yani Allah katından bir emn u selamet عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى: **doğru yolda gidenlere** ve en büyük mucizeleri derinden düşünüp nefsani arzuları terk eden kimselere olsun.**(47)** Her kim de nefsin heva ve arzusuna tabi olur da sapıtıp şaşırırsa hem ahiret hem dünya azabını hak eder.

Ey gaflet ve sapıklık çölünde helak olan kimseler! Biliniz ki:

إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا: Rabbimizin katından "**bize kesin olarak vahyolundu ki** أَنَّ الْعَذَابَ: ilahi **azap** muhakkak عَلَى مَن كَذَّبَ وَتَوَلَّى: **inkâr edip ona sırt çeviren** yani Hakk'ı yalanlayan O'nun emir ve yasaklarından yüz çeviren herkese inecektir.**(48)**

Firavun onların cesaret ve cüretini görüp sözlerini işitince alay eder şekilde onlara قَالَ: **Dedi ki:** فَمَن رَّبُّكُمَا: Sizi büyütüp yetiştiren, benim

... يَا مُوسٰى ﴿٤٩﴾ قَالَ رَبُّنَا الَّذ۪ٓي اَعْطٰى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدٰى ﴿٥٠﴾ قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْاُو۫لٰى ﴿٥١﴾ قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبّ۪ي ف۪ي كِتَابٍۚ لَا يَضِلُّ رَبّ۪ي وَلَا يَنْسٰىۘ ﴿٥٢﴾

---

azabımdan İsrail oğullarını kurtarmak için sizi peygamber olarak gönderen "**Sizin Rabbiniz kim?**" Hâlbuki ben, seni büyütüp yetiştiren benden başka bir rabbinin olduğunu hiç bilmiyorum. يَا مُوسَى: **Ey** peygamber olarak kendisine uyulan **Musa! (49)**

قَالَ: Düşünür de aklı başına gelir ümidiyle uyarı mahiyetinde Musa da ona **dedi ki**: رَبُّنَا الَّذِي: "Eşyayı yokluktan zuhûra getiren **Bizim Rabbimiz** أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ: **her şeye şeklini** yani dünyadaki ilk var oluştaki mertebesini **veren,** ثُمَّ هَدَى: **sonra da** bütün mahlûkatı ahiretteki ikinci var oluşta kendisine döndürmek ve boyun eğdirmek suretiyle **yolunu gösterendir. (50)** Çünkü var oluşun başlangıcı O'ndandır ve nihai dönüş yine O'na olacaktır.

قَالَ: Firavun **dedi ki**: Madem ki bütün her şey Rabbinin katındandır ve onların hallerini sana bildirip öğretmiştir. فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولَى: **Öyleyse geçmiş asırlar**daki insanların **durumu nedir? (51)** Onlar senin gibi birine tabi olmakla hidayete mi ermişler yoksa iddia ettiğin gibi nefsin hevasına uyup dalâlette mi kalmışlardır?

قَالَ: Musa **dedi ki**: Onların hidayette mi yoksa dalâlet içinde mi olduklarını bilmiyorum. Çünkü عِلْمُهَا عِندَ رَبِّي: onların haline ilişkin bana vahiyle bir şey bildirmiş değildir. Doğrusu onların halleri Allah katında sabittir. **Onların bilgisi Rabbimin katında** فِي كِتَابٍ: **bir kitapta** ilahi mertebedeki ilm i ezelisinde ayrıntılı olarak sabittir. Şöyle ki لَا يَضِلُّ رَبِّي: **Rabbim yanlış yapmaz** yani Allah u Teâla'nın ilminden onların haline ilişkin hiçbir şey gizlenemez. وَلَا يَنسَى: **ve** Rabbim malumatından hiçbir şeyi **unutmaz. (52)** Çünkü bütün mahlûkata nispetle O'nun bilgisi huzuridir, aşikârdır. İlm i ilahide ne gizlilik ne de unutkanlık olabilir.

Sonra Musa bizim ve sizin Rabbiniz şeklindeki nitelemeden ortaya çıkan muhtemel ikiliği bertaraf etmek için dedi ki: Rabbimiz:

اَلَّذ۪ي جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ ف۪يهَا سُبُلًا وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءًۜ فَاَخْرَجْنَا بِه۪ٓ اَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتّٰى ﴿٥٣﴾ كُلُوا وَارْعَوْا اَنْعَامَكُمْۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِاُو۬لِي النُّهٰى۟ ﴿٥٤﴾

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْداً: **Yeryüzünü sizin için bir döşek,** rahatça yaşayıp ömür süreceğiniz bir mekan **yapan,** وَسَلَكَ: **ve açan** yani takdir eden لَكُمْ فِيهَا سُبُلاً: yeryüzündeki yaşam ve rahatınızın tam olması için **orada sizin için yollar** açan Rabbinizdir. Bazısı yazın oraya göçtüğünüz dağ şeklinde yokuş yollardır. Bazısı da kışın tekrar döneceğiniz düz arazi şeklindedir. وَ: Aynı şekilde yaşamınızı rahatça sürdürmeniz için sizler için أَنزَلَ: **indirdi,** مِنَ السَّمَاءِ: **gökten** مَاءً: **su**, yani ölü toprağı diriltmek için sebepler âlemi olan gökten su indirdi. فَأَخْرَجْنَا: **Böylece çıkardık** بِهِ: **onunla** yani su sebebiyle orada yaratıp bitirdik. أَزْوَاجاً: **türler** ve çeşitler مِّن نَّبَاتٍ شَتَّى: çeşitli kederlerinizi gideren bir rahatlandırıcı ve sizi kuvvetlendirici olmaları için **farklı bitkilerden** bitirdik.**(53)** Yiyeceğe ihtiyaç duyarsanız

كُلُوا: İstediğinizden bolca **hem siz yiyin** وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ: **hem de** etlerinden yiyip bazılarını da taşıyıcı ve binek olarak kullanarak yaşamınızı kolaylaştıran **hayvanlarınızı otlatın.** إِنَّ فِي ذَلِكَ: **Bu** yaratma, gökten su indirme ve yerden bitirmede[32] لَآيَاتٍ: **nice ibretler,** kudret ve irademize işaret eden apaçık deliller **vardır!** لِّأُوْلِي النُّهَى: akıllarını tabiat olaylarını sadece sebeplere irca etmekte kullanmayıp öncelikle onları Müsebbibe ve zata irşât eden **akıl sahipleri için** bunlarda nice ibretler vardır. **(54)**

Yeryüzünde yarattığımız mahlûkatın eşsizliklerini ve nadide özelliklerini iyice düşünecek olursanız şuna kesin inanır ve kanaat getirirsiniz ki bizler;

[32] Ayetlerde daha önce geçen ce'ele, inzâl ve ihrâc kelimelerine atıfta bulunmaktadır.

مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً اُخْرٰى ﴿٥٥﴾ وَلَقَدْ اَرَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَاَبٰى ﴿٥٦﴾ قَالَ اَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ اَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسٰى ﴿٥٧﴾

مِنْهَا: **Ondan** yani yerden خَلَقْنَاكُمْ: bitkilerin ilkbaharda topraktan bitmesi gibi kudret ve irademizle **sizleri yarattık.** وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ: Sonbaharda bitkilerin dökülüp zeval bulması gibi ömrünüzün bitmesiyle takdir edilmiş ecellerle **yine ona döndüreceğiz.** وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ: **Hem de** yaptıklarınızın karşılığının verileceği o günde haşir ve arz için **sizi ondan çıkaracağız.** تَارَةً أُخْرَى: **bir kez daha** çıkaracağız.**(55)**

وَ: Firavun'a elçi olarak gönderilen Musa'ya ve kardeşine nazikçe söz söylemesini, hem afaki hem de enfüsi delillere işaret edip bunlara dikkat etmesini emretmiş olmamızla birlikte لَقَدْ أَرَيْنَاهُ: Firavun'un ilahi rahmetten uzak, küfür ve inat çölünde helak olan biri olduğunu ezeli ilmimizde biliyor olmakla birlikte yaptıklarının karşılığının verildiği vakit onu zulmü ile yakaladığımız esnada bize karşı hiçbir delili kalmasın diye **And olsun ki** belirgin bir şekilde **biz, Firavun'a gösterdik.** آيَاتِنَا: peygamber olarak gönderilen Musa'nın doğruluğuna delalet eden **mucizelerimizin** كُلَّهَا: **hepsini** birbiri ardınca gösterdik. Bu ayetler; asa, yed-i beyza, tufan, çekirge, haşarat, kurbağa, kan, yıllar ve karanlıkta kalmalarıdır. فَكَذَّبَ: hepsini **yalanladı** وَأَبَى: onlardan herhangi birini dahi tasdik etmemekte **direndi, kabulden çekindi. (56)** Bilakis hepsinin sihir ve gözbağcılık olduğunu iddia etti.

قَالَ: Mevkiinin yüceliğine ve saltanatının büyüklüğüne aldanarak alay ve inkar etmek amacıyla soru sorar şekilde **dedi ki:** أَجِئْتَنَا: Son derece bayağı ve zayıf oluşuna rağmen başımıza geçmek ümidiyle **mi geldin bize?** لِتُخْرِجَنَا: azamet ve kuvvetimizin kemaline rağmen **bizi çıkarmak için** مِنْ أَرْضِنَا: uzun süreden beri yaşamakta olduğumuz **yerimizden** بِسِحْرِكَ: gurbet diyarlarında bu halkın şeytanlarından öğrenmiş olduğun **sihrinle** يَا مُوسَى: **Ey** imkansız bir şeyi temenni eden **Musa! (57)** Senin bu yalan ve batıl delillerin karşısında aciz kaldığım söylentisinin ...

فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَٓا اَنْتَ
مَكَانًا سُوًى ﴿٥٨﴾ قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَاَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾
فَتَوَلّٰى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ....

yayılmasından korkmasam seni öldürmekte bir an tereddüt etmezdim. Ama sen yerinde dur bakalım.

فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ: **O halde biz de** senin sihrinden daha üstün **bir sihirle,** başka çeşit bir sihirle değil bilakis مِثْلِهِ: **onun gibi** yani senin sihrin gibi fakat ondan daha üstün bir sihirle **sana geleceğiz.** Defol yanımdan ve kendi halini düşün artık! İstersen bu boş hezeyanlarından tövbe edip af dileyerek bana yönel ki hatanı bağışlayayım. فَاجْعَلْ: **O halde belirle** yani herhangi bir vakit tayin et بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِداً لاَ نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلاَ أَنتَ: **bizimle senin aranda bir vakit ve bir buluşma yeri** belirle ki **ne sen, ne biz caymayalım** مَكَاناً سُوًى: Sonra **uygun bir yer** tayin et. **(58)** Yani aramızda geçecekleri her bir insanın görebileceği hiçbir engel ve maninin olmadığı düz bir yer tayin et ki orada olanların gözü önünde rezil olasın.

قَالَ: Musa **dedi ki**: Rabbim, benimle birliktedir beni destekleyecektir. Sihir ve müsabaka tehdidiyle bana karşı hamlenden korkacak değilim. Bilakis مَوْعِدُكُمْ: **sizin** mucize ile boy ölçüşmek için **buluşma zamanınız** يَوْمُ الزِّينَةِ: **süs günü** yani bayram günüdür. Çünkü o günde uzakta ve yakında olan tüm insanlar toplanırlar. وَ: **Ve** insanların evlerine gittikleri vakit olmasın أَن يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى: zinetlerini göstermek için daha önceden hazırlanmış **insanların toplanacağı** ve çevresindekilere süslerini göstereceği sabahleyin **kuşluk vakti olsun. (59)** Böylece sana göstereceğim mucize hakkında hiç kimsenin herhangi bir şüphe ve tereddüdü kalmasın.

فَتَوَلَّى فِرْعَوْنُ: **Bunun üzerine Firavun döndü gitti** ve böbürlenerek Musa ile konuşmasından ayrıldı. فَجَمَعَ كَيْدَهُ: **ve bütün hile vasıtalarını topladı** yani ülkesinin sihirbazlarının hepsine Musa'nın getirmiş

... ثُمَّ اَتٰى ﴿٦٠﴾ قَالَ لَهُمْ مُوسٰى وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ
بِعَذَابٍۚ وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرٰى ﴿٦١﴾ فَتَنَازَعُٓوا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ وَاَسَرُّوا النَّجْوٰى ﴿٦٢﴾

olduğu sihri etkisiz hale getirmelerini emretti. ثُمَّ أَتَى: **sonra** ileri gelen adamlarıyla ve sihirbazlarıyla birlikte belirlenen yere **geldi. (60)** Belirlenen yerde hazır olmalarından sonra;

قَالَ لَهُم: **Onlara** yani sihirbazlara مُوسَى: **Musa,** peygamberlik şefkati gereğince veya Allah'ın ona ilham yoluyla bildirmesiyle husumet içermeyen yalnızca öğüt amacı taşıyan şu sözü **söyledi:** وَيْلَكُمْ: **"Yazıklar olsun size!** Yani bu haddi aşan isyankara uymakla akıl yolunu terk eden siz akıllılar! Sizlere yazıklar olsun! لاَ تَفْتَرُوا عَلَى اللّٰهِ كَذِباً: Allah'ın fiillerine sihir ve gözbağcılıkla[33] karşı konulabileceğini kabul ederek **Allah'a yalan uydurmayın.** Çünkü getirdiğim şey, Allah'ın kendi ihsanıyla bana verdiği mucizelerdendir. Şayet Allah'a iftirada bulunacak olursanız, فَيُسْحِتَكُمْ: **Sonra kökünüzü keser,** yani sizi helak eder ve tümüyle sizi yok eder. بِعَذَابٍ: kahrından inen **bir azapla** وَقَدْ: Ey aklı başında olan kimseler **gerçekten** şu husus sizce kesindir خَابَ: Allah'ın kudretini geçersiz kılacağını veya ona mukabele edeceği gibi iddialarla Allah'ın zatına layık olmayan bu tür şeylerle Allah'a مَنِ افْتَرَى: **iftira eden kimse** ebedi **hüsrana uğramıştır. (61)**

Sihirbazlar Musa'dan bu sözleri işitince ve bunlar üzerinde gerçekten düşünüp kafa yorunca bu sözlerin yalnızca hikmet ve zekâ eseri olduğunu anladılar. Bu yüzden Musa'nın sözlerinden çok etkilendiler. فَتَنَازَعُوا: **Sihirbazlar tartıştılar** ve istişare ettiler. أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ: Bu tür sözlerin ancak Allah katından desteklenen ve kuvvetini O'ndan alan birinin lisanından çıkacağını, bu sözlerin birbirlerine üstünlük sağlamaya çalışan sihirbazların sözüne benzemediğini konuşarak **aralarında durumlarını** istişare ettiler. Böylece sihirbazların her bir kendi içinde Musa'yı tasdike meyletti. وَأَسَرُّوا النَّجْوَى: **ve konuşmalarını gizli tuttular**

[33] Metindeki eş-şuûze kelimesi el yazması nüshada eş-şe'beze şeklindedir. Her iki kelimenin manası da aynıdır.

قَالُٓوا اِنْ هٰذَانِ لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ اَنْ يُخْرِجَاكُمْ مِنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا
بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلٰى ﴿٦٣﴾ فَاَجْمِعُوا كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوا صَفًّا وَقَدْ اَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلٰى ﴿٦٤﴾

yani Firavun ve ileri gelen adamlarından bu konuşulanları gizlediler. **(62)** Firavun ve ileri gelenler müsabakanın yapılacağı yerde yerlerini alıp yerleştiler. Firavun, Musa'yı ve kardeşini engelleyip alt etmeleri için sihirbazları huzuruna alarak onlarla konuştu.

قَالُوا: Firavun ve ileri gelenler sihirbazlara destek vermek amacıyla **dediler ki:** إِنْ هَذَانِ: **bu iki** basit **adam** لَسَاحِرَانِ: **muhakkak sihirbazdır.** Sihirlerini yaymak ve müşteri toplamak için de hayali rablerince görevlendirilen birer peygamber olduklarını iddia ediyorlar. Sihirlerini iyice yaydıktan sonra يُرِيدَانِ أَن يُخرِجَاكُم مِّنْ أَرْضِكُم: **sizi** yıllardır yaşadığınız **yurdunuzdan çıkarmak istiyorlar.** بِسِحْرِهِمَا: **büyüleriyle** yani iddia ettikleri gibi ilahi bir emirle değil de yalnızca sihirleriyle sizi yurdunuzdan çıkartmak istiyorlar. Sizi çıkardıktan sonra da A'malika topraklarının tamamını istîlâ edip yerleşmeyi istiyorlar. وَيَذْهَبَا: **ve** karar kılıp yerleştikten sonra da **yok edecekler** بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلَى: **örnek dininizi** yani sizin en büyük adetinizi ve en yüce mevkinizi yok etmek istiyorlar.**(63)** Kısaca yıllardan beri olanın tam aksine büyüklük onlara zillet ve alçaklık bize olsun diye bizim ve İsrail oğullarının halini değiştirip onları bizim yerimize geçirmek istiyorlar.

Onların maksatlarındaki hakareti tüm açıklığı ile işittiyseniz

فَأَجْمِعُوا كَيْدَكُم: **Öyleyse bütün tuzaklarınızı bir araya getirin,** yani ihtiyaç anında hiçbir şeye muhtaç olmayacağınız şekilde sihrinizin tüm gereklerini hazırlayın ثُمَّ ائْتُوا: **sonra** onlarla **gelin** صَفًّا: **hep bir sıra halinde** onlara karşı toplanarak hep bir arada saf saf gelin. Zira böyle yapmak heybet bakımından daha etkilidir. وَ: **Ve** şunu biliniz ki قَدْ أَفْلَحَ الْيَوْمَ: **Bugün muhakkak zafer kazanmıştır,** yani çeşitli ihsan ve lütuflara nail olup kurtulmuştur. مَنِ اسْتَعْلَى: onların ikisine **galip gelen** ve üstünlük sağlayan büyük bir zafer kazanmış ve kurtulmuş demektir.**(64)**

قَالُوا يَامُوسٰٓى اِمَّٓا اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّٓا اَنْ نَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقٰى ﴿٦٥﴾ قَالَ بَلْ اَلْقُوا فَاِذَا
حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ اِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ اَنَّهَا تَسْعٰى ﴿٦٦﴾ فَاَوْجَسَ فٖى نَفْسِهٖ خٖيفَةً
مُوسٰى ﴿٦٧﴾ قُلْنَا لَا تَخَفْ اِنَّكَ اَنْتَ الْاَعْلٰى ﴿٦٨﴾

Sonra sihirbazlar orada emredilen şekilde saf saf dizilince aşırı küstahlıklarından ve galip geleceklerine son derece güvendiklerinden قَالُوا: **dediler ki:** يَا مُوسَى: **Ey Musa!** Musa'yı önemsiz addedip basit gördüklerinden ona bu şekilde seslendiler. إِمَّا أَن تُلْقِيَ: Öğrenip bize karşı getirmiş olduğun şeyi öncelikle **ya sen at,** وَإِمَّا أَن نَّكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَى: **yahut** sana karşı elimizde olanı **ilk atan biz olalım. (65)** Binaenaleyh her ikisi de bize göre eşittir. Çünkü biz bir topluluğuz. Burada toplanan insanların hepsi bizimle birlikte sen ise güçsüzsün ve seninle birlikte yalnızca kardeşin var.

قَالَ: Musa **dedi ki:** Ey ahmaklar beni zayıf zannetmeyin, Rabbim benimle beraberdir, inşallah beni destekleyecek ve yeryüzündeki tüm insanlara karşı da olsa beni galip getirecektir. بَلْ أَلْقُوا: Ey mağrurlanıp aldananlar! **Hayır** öncelikle **siz atın.** Bunun üzerine sihirbazlar attılar. فَإِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ: **Bir de ne görsün! Onların** sihirde kullandıkları **ipleri ve değnekleri,** يُخَيَّلُ إِلَيْهِ: **ona** yani Musa'ya **görünmede** مِن سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَى: **yaptıkları sihirden ötürü sanki** bizzat kendinden **yürüyorlarmış gibi göründü.(66)**

فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُّوسَى: **Bu yüzden Musa içinde bir korku hissetti. (67)** Yani onların kendisine üstün geleceğinin korkusunu içinde gizledi.

Sonra Musa'nın korkusunu bildiğimizden,

قُلْنَا: Yüreğini rahatlatmak ve korkusunu gidermek amacıyla ona **dedik ki:** لَا تَخَفْ: Ey bizim tarafımızdan doğru yola yönlendirilen Musa! Onların gerçek olmayan gösterilerinden **korkma!** إِنَّكَ أَنتَ الْأَعْلَى: **çünkü muhakkak sen üstünsün. (68)** Yani attıktan sonra galip gelecek kişi sensin.

وَاَلْقِ مَا فٖى يَمٖينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُواۜ اِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍۜ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ
حَيْثُ اَتٰى ﴿٦٩﴾ فَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا اٰمَنَّا بِرَبِّ هٰرُونَ وَمُوسٰى ﴿٧٠﴾ قَالَ اٰمَنْتُمْ
لَهُ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْۜ اِنَّهُ لَكَبٖيرُكُمُ الَّذٖى عَلَّمَكُمُ السِّحْرَۚ ....

وَ: Ve sana vahiyle bunu bildirmemizle kalbin itminana erip huzura kavuştuktan sonra أَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ: Korkmadan ve tereddüt etmeden tam cesaretle ve üstün gelecek bir kudretle **sağ elindekini** yani asanı **atıver,** تَلْقَفْ: **yutsun** مَا صَنَعُوا: sana karşı koymak için **onların yaptıklarını** bir lokmada yesin. إِنَّمَا: **Çünkü** صَنَعُوا: **onların yaptıkları** şekil ve suretlerin itibar edilecek bir yanı yoktur. Bilakis onlar **ancak** كَيْدُ سَاحِرٍ: **bir büyücü tuzağı** ve bir düzenbaz hilesidir. وَلاَ يُفْلِحُ: **Başarıya ulaşamaz** ve galip gelemez السَّاحِرُ: **Büyücü ise** sihir ve hileleriyle حَيْثُ أَتَى: **her nerede olursa olsun. (69)** Hangi yere gelmiş olursa olsun, ister yardımcılarının yanında, isterse başka bir yerde olsun başarıya ulaşamaz.

Bunun üzerine Musa Rabbinin emrine uyarak asasını yere attı. Asa büyük bir yılana dönüştü ve ardından sihirbazların tüm iplerini yuttu.

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ: **Sonunda sihirbazların** hepsi birden سُجَّداً: yaptıklarından pişman olmuş ve son derece itaatkar bir biçimde **secdeye kapandılar.** Kalplerindeki inanca uygun şekilde lisanlarıyla قَالُوا: **dediler ki:** آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَى: **"Musa ile Harun'un Rabbine iman ettik. (70)** Kudret ve irade O'na aittir, O'nun yaptığına, asla karşı konulamaz, istediğini yapar, murat ettiği şekilde hüküm verir.

Firavun, sihirbazların Musa'nın yanında iman edişlerini ve itaatkar şekilde boyun eğişlerini duyduktan sonra azarlama kabilinden onlara قَالَ: **dedi ki:** آمَنتُمْ لَهُ: **ona iman mı ettiniz?** Benden izin almadan onun sihrine teslim mi oldunuz. Doğrusu قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ: **size izin vermeden önce** ona teslim olmanızla artık anladım ki إِنَّهُ: **şüphesiz o** yani Musa لَكَبِيرُكُمْ: **büyüğünüzdür** الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ: **size sihir öğreten** ......

... فَلَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَاُصَلِّبَنَّكُمْ فِى جُذُوعِ النَّخْلِۘ وَلَتَعْلَمُنَّ
اَيُّنَٓا اَشَدُّ عَذَابًا وَاَبْقٰى ﴿٧١﴾ قَالُوا لَنْ نُؤْثِرَكَ عَلٰى مَا جَٓاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذ۪ى فَطَرَنَا
فَاقْضِ مَٓا اَنْتَ قَاضٍۜ ....

öğreticiniz ve rehberinizdir. Onunla yalnız kaldığınızda beni mülkümden çıkarmak üzere onunla anlaştınız. Öyleyse izzet ve celalime ve yüce şanıma ant olsun ki çok kötü bir şekilde sizden intikam alacağım. فَلَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم: **And olsun ki, ellerinizi ve ayaklarınızı** öncelikle **keseceğim** مِّنْ خِلَافٍ: **çaprazlama** yani karşılıklı olarak وَ: **ve bundan sonra** لَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ: **muhakkak sizi hurma dallarına asacağım.** Böylece kalbinde bana karşı öfke ve düşmanlık olanlar sizlerin halinden ibret alsın. Musa'nın rabbinin azabının şiddetinden ve sürekli oluşundan korktuğunuzdan dolayı O'na iman ettiyseniz وَلَتَعْلَمُنَّ أَيُّنَا أَشَدُّ عَذَاباً وَأَبْقَى: **hangimizin azabının daha şiddetli ve devamlı olduğunu bileceksiniz. (71)** Ben mi yoksa Musa'nın Rabbi mi?

Sihirbazlar keşfe erişmelerinden sonra قَالُوا: **dediler ki**: "Ey Firavun! لَن نُّؤْثِرَكَ: **Seni tercih etmeyeceğiz** عَلَى مَا جَاءنَا: **Bize gelen** ve Hak'tan bize açıkça keşfolunan, özellikle de onu tercihimize sebep olan tercihe şayan deliller **üzerine** مِنَ الْبَيِّنَاتِ: **bu açık mucizelerin** ortaya çıkmasından sonra artık seni tercih etmeyeceğiz. Hâlbuki getirdiğimiz sihirden başka senin hiçbir delilin yok ve Musa onu da iptal edip geçersiz kıldı. وَ: **Ve** sonuç olarak şimdi keşfen anladık ki o Allah u Teâla muhakkak الَّذِي فَطَرَنَا: **bizi yaratandır** ve O'na karşı seni tercih etmeyeceğiz. [O ki tek başına ve kendi iradesiyle yokluk gizliliğinden bizleri vücuda getirdi. Dolayısıyla bizim hakiki mutasarrıfımız O'dur. Ey haddi aşan zalim Firavun! Senin korkutma ve tehdidini nazarı dikkate almıyoruz. Binaenaleyh][34] فَاقْضِ: **hükmünü ver** yani bizim hakkımızda مَا أَنتَ: **vereceğin cezayı ver** قَاضٍ: kesip asma ve diğer başka cezalardan ...

[34] Köşeli parantez içinde verilen cümle el yazması nüshadan düşmüştür.

...اِنَّمَا تَقْضٖى هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَاۜ ﴿٧٢﴾ اِنَّٓا اٰمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا وَمَٓا
اَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِۜ وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَاَبْقٰى ﴿٧٣﴾ اِنَّهُ مَنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا
فَاِنَّ لَهُ جَهَنَّمَۜ لَا يَمُوتُ فٖيهَا وَلَا يَحْيٰى ﴿٧٤﴾

neyi istersen verebilirsin. Çünkü إِنَّمَا تَقْضِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا: **sen, ancak bu dünya hayatına hükmedebilirsin. (72)** Yani sen hangi hükme varır neye hükmedersen bu hüküm ancak geçici ve mecazi olan dünya hayatıyla sınırlı olacaktır. Çünkü senin saltanat ve hükümetin sadece onunla sınırlıdır. Hâlbuki dünya da onun azabı da geçicidir, önemsizdir. Ahiret ve onun azabı[35] ise ebedidir ve çok önemlidir. Bundan dolayı

إِنَّا آمَنَّا بِرَبِّنَا: "**Şüphesiz biz** çeşitli nimetlerle bizi besleyip büyüten **Rabbimize iman ettik** artık. Geçmişte biz onu inkar etmiştik. Her türlü ortaktan, eşten ve benzerden yüce ve münezzeh olmasına rağmen seni O'na ortak koşmuştuk. Hâlbuki gerçek şimdi ortaya çıktı ve perdeler kalktı. Dolayısıyla biz de O'na yöneldik ve günahlarımızdan mağfiret talep ettik لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا وَ: **hatalarımızı bağışlasın diye ve** özellikle de مَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ: mucizeye karşı koymak için **bizi zorladığın sihirden** dolayı bizi bağışlasın diye istiğfar ettik. وَ: **Ve** bizim O'na dönüşümüzden sonra iyice anladık ki şüphesiz o yani اللَّهُ خَيْرٌ: **Allah** senden ve tüm her şeyden **daha hayırlıdır** وَأَبْقَى: **ve daha devamlıdır." (73)** Yani bütün mahlûkatın yok olmasından sonra baki kalacak olan Allah'tır.

Aynı şekilde bizce iyice anlaşıldı ki; إِنَّهُ مَن يَأْتِ رَبَّهُ: **Her kim** cezalandırmaya da nimet vermeye de kadir olan **Rabbine varırsa** مُجْرِماً: **suçlu** müşrik ve isyankar **olarak** فَإِنَّ: **şüphesiz** لَهُ جَهَنَّمَ: ilahi rahmetten uzaklık ve ebedi perişanlık yurdu olan **cehennem onun için** haktır ve sabittir. لَا يَمُوتُ فِيهَا: **Orada ölmez ki** rahat etsin. وَلَا يَحْيَى: Aynı şekilde yaşayacağı rahat bir **hayat da süremez. (74)**

---

[35] İ'kabuhâ kelimesi el yazması nüshada i'kabuhu şeklindedir.

وَمَنْ يَاْتِهٖ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ فَاُو۬لٰٓئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلٰىۙ ﴿٧٥﴾
جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَاۜ وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا مَنْ
تَزَكّٰىࣖ ﴿٧٦﴾ وَلَقَدْ اَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَسْرِ بِعِبَاد۪ي فَاضْرِبْ لَهُمْ......................

İkinci olarak hiç şüphesiz وَمَنْ يَأْتِهِ مُؤْمِناً: Allah'ın zatına, sıfat ve fiillerine yakinen **inanmış olarak gelirse** ve bunun yanında قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ: O'nun emirleri doğrultusunda **salih amel işlemişse** فَأُوْلَئِكَ: **o** salih müminler لَهُمُ: salihlerden başkasına değil **onlara vardır** الدَّرَجَاتُ الْعُلَى: tüm derecelerin nihayet bulduğu en yüce dereceye yakın **en yüksek dereceler** onlarındır. **(75)** Bu yüce dereceler

جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ: **Adn cennetleridir ki, altlarından ırmaklar akar,** yani itiş kakış ve izdiham olmadan Allah'ın cemalini seyre dalıp kendilerinden geçmiş basiret ehli için marifet ve hakikat nehirleri vardır. خَالِدِينَ فِيهَا: ne zaman ne de herhangi bir miktar ve ölçü mülahazası olmadan **orada ebedi olarak kalacaklardır.** وَذَلِكَ جَزَاء مَن تَزَكَّى: **Ve işte bu,** kötü huylardan ve bayağı tavırlardan **arınanların mükafatıdır. (76)**

Bu tür sonuçlar ve eserler nefsini tezkiye eden biri için nasıl olmasın ki;

وَلَقَدْ أَوْحَيْنَا: **Gerçekten** gaddar Firavun, Musa'yı öldürmeye karar verdiğinde onu ve kavmini kafirlerin elinden kurtarmak için zahirini kötü huylardan ve bayağı tavırlardan temizleyip içini de birçok keşif ve sır ile süsledikten sonra seçilmiş olan إِلَى مُوسَى: **Musa'ya** katımızdan **şöyle vahyettik:** أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي: "**Kullarımla geceleyin yürü,** yani onlarla birlikte kaçıyor gibi geceleyin yola çık. Bunu haber alınca Firavun ve ordusu gururla senin peşine düşecekler. Takipteki düşman, seni yakalamak üzere iken ve deniz, geçişinize engel olmuşken sana dedik ki: فَاضْرِبْ لَهُمْ: senin için bir mucize olmak üzere işlerinde kullandığın asanla

... طَرِيقًا فِى الْبَحْرِ يَبَسًاۙ لَا تَخَافُ دَرَكًا وَلَا تَخْشٰى ﴿٧٧﴾ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ
بِجُنُودِه۪ فَغَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْؕ ﴿٧٨﴾ وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدٰى ﴿٧٩﴾

---

denize **vur** ve **onlar** için ortaya çıksın. طَرِيقاً فِي الْبَحْرِ يَبَساً: **denizde** boğulmaktan ve ardındaki düşmandan korkmasınlar diye çamur ve bataklığın dahi olmadığı **kuru bir yol,** aynı şekilde sen de لاَ تَخَافُ دَرَكاً: **yetişilmekten** yani Firavun'un sana yetişeceğinden **korkmazsın** وَلاَ تَخْشَى: denizde boğulmaktan **endişe de etmezsin. (77)** Bunun üzerine Musa, Rabbinin izniyle gece yola çıktıktan sonra O'nun emriyle asasını denize vurdu. Peşindeki kavmi için açılan yoldan yürüyüp denizi karşıya geçtiler. Firavun ve adamları da oraya gelince onların bu kuru yoldan karşıya geçtiklerini gördüler.

فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهِ: **Firavun** vakit kaybetmeden **ordularıyla onları takip etti** ve denizin kuruluğuna aldanarak o yola girdiler. فَغَشِيَهُم: **sarıverdi** yani onları kapladı ve üzerlerini örttü. مِّنَ الْيَمِّ: **denizden** مَا غَشِيَهُمْ: **kendilerini sarıveren,** yani muazzam bir dalga onların üzerine kapandı.**(78)** Deniz önceki olduğu hale geri döndü. Böylece Musa kavmini doğru yola eriştirdi. Biz de ona ve kavmine lütuf olarak onları kurtardık.

وَأَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ: **Böylece Firavun** aceleyle İsrail oğullarını takip etmek suretiyle **kavmini yanlış yola sürükledi** وَمَا هَدَى: **ve doğru yola götürmedi** ve onları kurtuluş yoluna sevk etmedi. **(79)** Biz de önderiyle tabi olanıyla Firavun'u ve kavmini cezalandırarak onları boğduk.

İsrail oğullarını düşmanlarından kurtarıp düşmanlarını bir hamlede helak ettikten ve onların yurtlarını ve mallarını onlara tevarüs ettirdikten sonra İsrail oğullarına vermiş olduğumuz nimetlerimizi sayarak dikkatlerini bize yönelmeye ve dönmeye çektik. Böyle yapmamızın amacı her bir nimetin hakkını ifa için şükre devam etmeleri, bu şükürle nimetlerini artırdığımız kimselerden olmalarıydı. Bu yüzden bize yönelmeleri ve bütün her şeyin bizim katımızdan olduğunu anlamaları için onlara seslendik:

يَا بَنِيٓ اِسْرَٓائِيلَ قَدْ اَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ وَوٰعَدْنَاكُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْاَيْمَنَ وَنَزَّلْنَا
عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ﴿٨٠﴾ كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ
عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوٰى ﴿٨١﴾ وَاِنِّي لَغَفَّارٌ ....

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ: Ey kendilerine rahmet ve şefkat nazarıyla bakılan **İsrail oğulları** قَدْ أَنجَيْنَاكُم: öncelikle kudretimizle **sizleri kurtardık.** مِّنْ عَدُوِّكُمْ: zorba ve otoriter **düşmanınızdan** وَ: **ve** ikinci olarak farz olan emirleri yerine getirmedeki kusur ve suçlarınızdan kurtardık. وَاعَدْنَاكُمْ: Yaptığınız kusurdan affedildiğinize işaret olsun diye Tevrat indirilirken **size söz verdik,** siz جَانِبَ الطُّورِ: **Tûr dağına doğru** çıkarken. Dağın her yanına değil de özellikle الْأَيْمَنَ: bereketli ve kutlu **sağ yanına,** وَ: **ve** üçüncü olarak açlık, susuzluk, sıcak ve soğuk gibi çölün sıkıntılarından نَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ: **üzerinize kudret helvası** وَالسَّلْوَى: **ve bıldırcın indirmekle** sizleri kurtardık. **(80)** Helal şekilde onlardan yemenizi emrettik ve şöyle dedik:

كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ: Zorlu imtihanlara tahammül edip katlandıktan sonra **size verdiğimiz rızıkların en temizlerinden yiyin** ve artırmamız için nimetlerimize şükredin وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ: **ve bunda taşkınlık etmeyin,** yani Firavun ve kavmi gibi nimetleri bize değil de yalnızca kendinize ait zannederek kendinizden bilerek sapıtıp dalâlete düşmeyin. Nimetlere karşı inkâr ve nankörlükte şayet onlar gibi olursanız فَيَحِلَّ: **sonra iner** عَلَيْكُمْ غَضَبِي: onların başına indiği gibi **sizin üzerinize de** elbette **gazabım** iner. وَ: **Ve** şunu biliniz ki مَن يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَى: **Kimin üzerine de gazabım inerse, muhakkak o mahvolur. (81)** İlahi itibar ve yakınlık derecesinden sükût edip aşağılara düşer.

وَ: İlahi gazaba uğramakla imtihan edilirseniz tövbe ettikten sonra erişecek rahmetten ümidinizi kesmeyin. Çünkü إِنِّي: **şüphe yok ki ben,** ihlâsla bana yönelmenizden sonra لَغَفَّارٌ: **çok bağışlayıcıyım** ve ….

...لِمَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدٰى ﴿٨٢﴾ وَمَٓا اَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَا مُوسٰى ﴿٨٣﴾ قَالَ هُمْ اُولَٓاءِ عَلٰٓى اَثَرٖى وَعَجِلْتُ اِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضٰى ﴿٨٤﴾ قَالَ فَاِنَّا قَدْ فَتَنَّا ....

günahları örtenim. لِمَنْ تَابَ: yaptıklarından **tövbe eden,** وَآمَنَ: tövbe ettikten sonra önceki imanını güçlendirmek amacıyla **iman edip** وَعَمِلَ صَالِحاً: bundan sonra da yaptığı isyana pişman olmuş şekilde **salih amel işleyen** ثُمَّ اهْتَدٰى: **sonra da** ihlâsla ve salih amelle ilahi kurbiyet ve yakin derecelerine erişip **hidayete ulaşan kimse için** çok bağışlayıcı ve affediciyim. **(82)**

Musa, kavmine yönelik sevgisinden onların hidayete ermesini çok istiyor, bu yüzden onların kötü huylardan temizlenmesinde acele ediyordu. Tevrat'ı almak üzere Tur dağına kendisiyle beraber gelmeleri için kavminin en hayırlıları arasından yetmiş kişi seçti. Bu kişiler de Musa ile beraber yürüdüler. Musa Rabbi ile mülaki olmaya olan özleminden hızlıca dağa tırmandı. Onlara da tırmanıp peşinden gelmelerini söyledi. Onlar oraya varmadan Musa belirlenen yere vardı. Bunun üzerine Allah u Teâla onun bu konudaki aceleciliğine ve ıstırabına işaret etmek maksadıyla buyurdu ki:

وَمَا أَعْجَلَكَ: **"Seni daha çabuk gelmeye sevk eden nedir?** عَن قَوْمِكَ: yani hangi sebep senin yanında olgunlaşması gereken **kavminden** ayırdı da seni böyle erken getirdi? يَا مُوسَى: **Ey** onları olgunlaştırmak için gönderilmiş olan **Musa! (83)** Doğrusu senin kavminle birlikte gelmendi.

قَالَ: **Musa dedi ki:** هُمْ: "Son derece yakın olduklarından أُولاَء: bahsi geçen **o kimseler** uymuşlardır. عَلَى أَثَرِي وَعَجِلْتُ: **benim izimdeler, ben de** sana olan özlem ve iştiyakımın fazlalığından **acele ettim** إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَى: **sana gelmekte acele ettim ki benden razı olasın** ve kurbiyetimi artırasın" **(84)**

قَالَ: **Allah u Teâla buyurdu ki;** onlardan ayrılıp yalnız bırakınca büyük bir belaya düşmelerine sebep oldun. فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا: **"Doğrusu biz ....**

... قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَاَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾ فَرَجَعَ مُوسٰٓى اِلٰى قَوْمِهٖ غَضْبَانَ
اَسِفًا قَالَ يَا قَوْمِ اَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا اَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ اَمْ اَرَدْتُمْ
اَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَاَخْلَفْتُمْ...

imtihan ettik قَوْمَكَ: kardeşinle birlikte bıraktığın **kavmini** مِن بَعْدِكَ: **senden sonra,** yani onların arasından ayrılmandan sonra bizden başkasına ibadet edip etmediklerinin ortaya çıkması için kavmini imtihan ettik. Onlar da bize ortak koştular. وَ: **ve** أَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ: **onları saptıran da Sâmirî'den başkası değildir. (85)** O, Kıptilerin ziynet eşyalarını buzağı şeklinde kalıba döküp Cebrail'in bineğinin ayak bastığı yerden aldığı toprağı da onun içine kattı. Bu toprağın atılmasından sonra buzağı böğürdü. Samiri de şu sözüyle iyice haddi aştı: "İşte bu sizin ve Musa'nın ilahıdır." Musa bunları Rabbinden işitince

فَرَجَعَ مُوسَى: **Musa, hemen** Cenab-ı Hakk'ın izzet huzurundaki sevinç ve sürur makamından **döndü.** إِلَى قَوْمِهِ: kendi emrinden çıkarak Rabbine ortak koşan **kavmine** yönelip dini hamiyetinden ve Rabbine karşı kavminin yaptığı bu günaha kızdığından ötürü غَضْبَانَ: **öfkeli,** أَسِفاً: **üzgün,** hüzünlü ve acaba bunu telafi etmek mümkün olur mu olmaz mı diye düşünceli **şekilde** kavminin yanına gelince قَالَ يَا قَوْمِ: onlara şöyle **dedi:** "Sizleri kemale eriştirip olgunlaştırmak için yaptığım bu kadar çaba ve gayretimi zayi edip boşa çıkaran **ey kavmim!** Çeşitli nimetlerle sizi yetiştirip besleyen ve birçok beladan sizleri kurtaran Rabbinizden hayâ edip utanmıyor musunuz? Özellikle de size olan nimetlerini artıracağını vaat etmişken أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْداً حَسَناً: **Rabbiniz size** Tevrat'ı size indirerek ahlâkınızı onunla olgunlaştırmanız için hallerinizi güzelleştirip sizi kurbiyet makamına ulaştıracak **güzel bir vaad ile söz vermedi mi?** أَ: O'nun vaadini yerine getireceğini inkâr **mı** ediyorsunuz? فَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ: sürenin otuzdan kırk güne çıkmasıyla **size bu süre mi çok uzun geldi?** أَمْ أَرَدتُّمْ: **Yoksa** inkar ve ısrarda ileri giderek şunu **mu istiyorsunuz:** أَن يَحِلَّ: **inmesini** عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُم: **Rabbinizden size bir gazap** gelmesini mi istiyorsunuz da bu yüzden

... مَوْعِدِى ﴿٨٦﴾ قَالُوا مَٓا اَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلٰكِنَّا حُمِّلْنَٓا اَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ
الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذٰلِكَ اَلْقَى السَّامِرِىُّ ﴿٨٧﴾ فَاَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ
فَقَالُوا هٰذَٓا اِلٰهُكُمْ وَاِلٰهُ مُوسٰى فَنَسِىَ ﴿٨٨﴾

مَّوْعِدِي: Tevrat'ı almada bana uymanızla ilgili sizlere verdiğim **vaadimi** bozdunuz? **(86)**

قَالُوا: **Onlar dediler ki:** "Ey Musa مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا: **biz** senin ardından **sana verdiğimiz sözden,** bizi meşgul edip alıkoyan bir delil olmaksızın **kendiliğimizden,** kendi kudret ve irademizle **caymadık.** Bilakis وَلَكِنَّا: **biz** senin bize vaat ettiğin ahit üzerindeydik. Buna muhalif bir şey yapmıyorduk. Şu kadarı var ki حُمِّلْنَا أَوْزَارًا: **Fakat biz bir takım ağırlıklar yüklenmiştik.** مِّن زِينَةِ الْقَوْمِ: **kavmin** yani Kıptilerin **süs eşyasından** emanet yükler taşıyorduk. Firavun ve Kıptiler tamamen yok olduğundan onlara geri vermemiz mümkün olmadı. Aynı şekilde bu eşyaları sürekli olarak taşımak ve korumamız da mümkün değildi. Bu yüzden bir çukur kazmaya mecbur kaldık. فَقَذَفْنَاهَا: **Onları attık,** yani her birimiz elindeki ziynet eşyasını oraya gömdü. فَكَذَلِكَ أَلْقَى السَّامِرِيُّ: **Sâmirî de** elindeki altınları **böylece** oraya **atmıştı. (87)**

Hepimiz ziynet eşyasını ve altınları oraya attı. Bizler başka da bir şey yapmadık. Bundan sonra Samiri oraya elini soktu. فَأَخْرَجَ لَهُمْ: **Nihayet Sâmirî onlara** çukurdan عِجْلاً: **bir buzağı,** yani atılan bu altınlardan Allah u Teâla'nın var kıldığı bir buzağı heykeli **ortaya çıkardı.** Çıkan bu şey, hareketli ve canlı değildi. Gerçekte جَسَدًا: **bir heykeldi** لَّهُ خُوَارٌ: ancak inek sesi çıkaran **bir heykeldi.** فَقَالُوا: En başta Samiri, diğerleri de ona uyarak **dediler ki:** هَذَا: "Sığır gibi böğüren **bu** heykel, إِلَهُكُمْ: sizi yoktan var eden **Tanrınızdır.** وَإِلَهُ مُوسَى: **ve** arayış ve tereddüt içinde olan **Musa'nın da ilahı budur.** Musa daha önce onu bu çukura bırakmıştı. Fakat فَنَسِيَ: yerini **unuttu** ve gayretle onu aramaya koyuldu. **(88)** Tur'a da işte bunu aradığından dolayı tırmandı."

اَفَلَا يَرَوْنَ اَلَّا يَرْجِعُ اِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾ وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هٰرُونُ مِنْ قَبْلُ يَا قَوْمِ اِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهٖۚ وَاِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمٰنُ فَاتَّبِعُونِي وَاَطِيعُوا اَمْرِي ﴿٩٠﴾ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ ....

أ: Onlar böylesine cansız bir varlığın uluhiyetine inanacak kadar bırakınız aklı his dairesinden de mi dışarı çıktılar. فَلَا يَرَوْنَ: **Onlar görmüyorlar mıydı** ve bu cansız varlık hakkında düşünmüyorlar mıydı? أَلَّا يَرْجِعُ: **o buzağı, karşılık veremiyor** إِلَيْهِمْ قَوْلًا: **kendilerine hiçbir sözle,** suallerine bir cevap veremiyor. وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا: şayet ona iman etmezlerse **onlara ne bir zarar vermeye muktedirdir** وَلَا نَفْعًا: şayet ona inanırlarsa **ne de bir yarar vermeye kudreti vardır. (89)**

وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِن قَبْلُ: **Ant olsun ki Harun daha önce onlara şöyle demişti**, yani Musa dönmeden kendilerini ifsat edip sapıtan kavminin halini düzeltmek için Harun, Musa'nın yerine onlara Musa'nın onlara emrettiği ve hallerine en uygun sözü söylemişti: يَا قَوْمِ: "**Ey** bu heykel sebebiyle doğru yoldan sapan **kavmim!** إِنَّمَا فُتِنتُم بِهِ: **Siz bununla imtihana çekildiniz.** Bu buzağı, tevhit inancındaki derinlik ve kararlılığınızı ölçmek için yüce Rabbinizin sizi imtihan etmesinden başka bir şey değildir. Allah'a ortak koşmaktan vazgeçin ve O'na yönelip tövbe edin. وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَٰنُ: **Sizin gerçek Rabbiniz,** kardeşimi peygamber olarak size göndermekle ve sizi düşmanınızdan kurtarmakla size karşı son derece merhametli olan **Rahmân'dır.** Ben de kardeşimin vekiliyim, yerine sizin aranızda beni bıraktı. فَاتَّبِعُونِي: O halde Hakk'a uyabilmek için **gelin bana uyun,** batıla meyledip sapmayın وَأَطِيعُوا أَمْرِي: **ve emrime itaat edin,** sözümü ve size gösterdiğim yolu kabul edin ki haliniz düzelsin." **(90)**

قَالُوا: **Onlar** cevaben **şöyle demişlerdi:** "Evet kardeşinin vekili olduğun doğru fakat sen Rabbi bilmiyorsun, onunla konuşmuş değilsin. Gerçekte O'nu bilen ve Rabbiyle konuşan Musa'dır. لَن نَّبْرَحَ: **biz ....**

... عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتّٰى يَرْجِعَ اِلَيْنَا مُوسٰى ﴿٩١﴾ قَالَ يَا هٰرُونُ مَا مَنَعَكَ اِذْ رَاَيْتَهُمْ
ضَلُّوا ﴿٩٢﴾ اَلَّا تَتَّبِعَنِۜ اَفَعَصَيْتَ اَمْرِي ﴿٩٣﴾ قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا
بِرَاْسِي اِنِّي ....

ayrılmayız ve devam ederiz. عَلَيْهِ: **ona** yani bu heykele عَاكِفِينَ: **tapmaya,** ona ibadet edip O'na yönelmeye ve ona itaat etmeye devam ederiz. حَتّٰى يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَى: **Musa bize dönüp gelinceye kadar. (91)**

Sonra Musa Rabbi ile sözleşme ve münacatından dönüp kavmine gelince onları doğru yoldan ayrılmış şekilde dalâlet içinde buldu. Onların bu sapıklığına üzülerek kızıp öfkelendi.

قَالَ: Kardeşine çok kızdığından yaşça kendisinden büyük olmasına rağmen ona ismiyle hitap ederek **dedi ki:** يَا هَارُونُ مَا مَنَعَكَ: **"Ey Harun! Seni engelleyen ne oldu?** إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا: **Bunların** buzağıya ibadet edip hak yoldan ve Hakk'ı tevhid edip birlemekten **saptıklarını gördüğün vakit,** onlarla mücadele edip savaşmaktan seni ne engelledi. **(92)**

أَلاَّ تَتَّبِعَنِ: Bunu sana defalarca söylemiş olmama rağmen müşriklerle savaşma hususunda neden **benim yolumu takip etmedin?** Doğrusu seni ben onların arasına hallerini düzeltesin diye bıraktım. أَ: **Yoksa** sende **mi** kafir olup sapıttın da فَعَصَيْتَ أَمْرِي: **benim emrime karşı geldin? (93)** Musa çok sinirlendiğinden kardeşinin saçını, sakalını tutup çekmeye başladı.

قَالَ: Bu esnada **Harun** aralarındaki kardeşlik hakkına ve mazereti olduğuna işaret ederek Musa'ya dedi ki: يَا ابْنَ أُمَّ: Musa'nın sakinleşip şefkatli olmasını istediğinden onu annesine nispet ederek **"Ey anamın oğlu,** diye çağırdı. "Öfkeden sakın, bana bak ve özrüme kulak ver. لاَ تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلاَ بِرَأْسِي: özrümü dinlemeden **sakalımı ve başımı (saçımı) tutma.** Onlarla mücadeleyi terk etmiş değilim. إِنِّي: **Gerçekte ben** sayıca çok olduklarından dolayı onlarla savaşmaya her ne kadar muktedir ......

... خَشِيتُ اَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنٓي اِسْرَٓائِلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِى ﴿٩٤﴾ قَالَ
فَمَا خَطْبُكَ يَا سَامِرِىُّ ﴿٩٥﴾ قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهٖ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً
مِنْ اَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ لِى نَفْسِى ﴿٩٦﴾

---

olamasam da خَشِيتُ: buna rağmen şayet onlarla savaşırsam أَن تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَائِيلَ: **İsrail oğulları arasında ayrılık çıkardın,** yani onları birbirinden ayırıp gruplara böldün وَلَمْ تَرْقُبْ: **bakmadın** ve koruyup muhafaza etmedin قَوْلِي: sana söylediğim şu **sözümü:** "Kavmimin arasına benim halefim olarak geç ve ben dönünceye kadar onların arasını düzelt." **(94)**

Musa, Harun'un özrünü işitince yaptığına pişman oldu. Bunun üzerine onları saptıranı azarlamaya yöneldi ve قَالَ فَمَا خَطْبُكَ: **Dedi ki: "Senin bu yaptığın nedir?** Yani bu tefrika ve sapıklığı yapmaktaki amacın neydi? يَا سَامِرِيُّ: "**Ey** saptıran **Samiri!**" **(95)**

قَالَ: **Sâmirî dedi ki:** "Hedefim, beni onlardan üstün kılacak olağanüstü bir olayla onların başına geçebilmekti. Çünkü بَصُرْتُ بِمَا: **bir şey gördüm** لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ: **Onların** asla **görmedikleri** bir şeyi gördüm. Gördüğüm şey şudur: Doğrusu ben Cebrail'in hayat bineğine binmiş olduğunu gördüm. Ayağını her neye bassa o şey hayat buluyordu. فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ أَثَرِ الرَّسُولِ: **ilâhî elçinin** yani Allah'ın elçisi olan Cebrail'in ayağının bastığı **izinden bir avuç** toprak **aldım.** Onlar altın eşyaları eritinceye kadar o toprağı sakladım. فَنَبَذْتُهَا: **ve onu** erimiş mücevheratın içine **attım.** Böylece ziynet eşyalarından yapılan bu heykele ondan canlılık geçti ve ses çıkarıp böğürdü. Bunun üzerine ben de onlara o heykeli ilah edinmelerini emrettim. وَكَذَلِكَ سَوَّلَتْ: **Bunu, böylece hoş gösterdi** ve süsledi. لِي نَفْسِي: **bana nefsim. (96)** Böylece onların arasında kendisine uyulan bir önder ve lider olacaktım."

قَالَ فَاذْهَبْ فَاِنَّ لَكَ فِى الْحَيٰوةِ اَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَۖ وَاِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَنْ
تُخْلَفَهُۚ وَانْظُرْ اِلٰٓى اِلٰهِكَ الَّذٖى ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًاۜ لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِى
الْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾ اِنَّمَٓا اِلٰهُكُمُ اللّٰهُ الَّذٖى لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ ....

قَالَ: **Musa** ona **dedi ki**: فَاذْهَبْ: "**Haydi çekil git** yanımdan ve benimle tartışmayı kes. فَإِنَّ لَكَ: **Artık senin için** haktır ve sabittir فِي الْحَيَاةِ: **hayatta** yani hayatın boyunca أَنْ تَقُولَ لاَ مِسَاسَ: '**benimle temas yok' diye söylemen var.** Ne hissin var ne idrâkin. Yani hiç şüphesiz sen bu cansız heykelin canlı olduğuna inandığından, onu ilah edindiğinden ve bu yüzden bir çok kişiyi saptırdığın için hayatın boyunca hislerini, idrâkini ve bütün şuurunu kaybetmiş bir ölü gibi olacaksın. وَإِنَّ لَكَ: **ve şüphesiz** senin için ahirette sabit olmuştur ve hazırlanmıştır. مَوْعِداً: cehennemden **bir yer daha vardır,** لَنْ تُخْلَفَهُ: **asla kaçamayacağın** yani asla ondan uzaklaştırılıp nakledilmeyeceğin bir yer vardır. Çünkü o yaptığından senin bir tövben yok ki ondan kurtulabilesin. Böylece ebediyetler boyunca bu şekilde kalacaksın. وَ: **Ve** dünya ve ahiretteki durumunu anladıysan انظُرْ إِلَى إِلَهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ: **Bir de** عَاكِفاً: kararlı şekilde **ibadet edip durduğun ilâhına bak;** لَنُحَرِّقَنَّهُ: **elbette biz** ateş ile **onu yakacağız.** Şayet gerçekten ilah olsaydı ateş tabiî ki onu yakmazdı. Yakıp kül haline geldikten sonra da ثُمَّ لَنَنسِفَنَّهُ: **sonra muhakkak onu savuracağız** ve atacağız. فِي الْيَمِّ: yani **denize** نَسْفاً: hiçbir parçası karada kalmayacak şekilde **savurup** atacağız. **(97)** Bunun üzerine onu yaktı, denize savurdu ve İsrail oğullarına dönüp dedi ki:

إِنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ: **Sizin ilâhınız,** kemal vasıflarının tümümü kendinde toplayan **Allah'tan başkası değildir.** O, الَّذِي لاَ إِلَهَ: **kendisinden başka hiçbir ilâhın** yani başka hiçbir gerçek varlığın **olmadığı** vacibul vücuddur. إِلاَّ هُوَ: **Sadece O vardır.** O'ndan başkası yokluktur, ademdir. Şayet düşünürsen hiçbir şeyin O'nun ilahi ilim mertebesinin dışına .....

... وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾ كَذٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ مَا قَدْ سَبَقَۚ وَقَدْ اٰتَيْنَاكَ مِنْ لَدُنَّا ذِكْرًاۚ ﴿٩٩﴾ مَنْ اَعْرَضَ عَنْهُ فَاِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًاۙ ﴿١٠٠﴾ خَالِدِينَ فِيهِۜ وَسَٓاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ....

çıkamayacağını anlarsın. Çünkü gerçekte o وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ: zihinde ve dış dünyada **her şeyi** عِلْماً: **ilim bakımından kuşatmıştır. (98)**

كَذَلِكَ: **Böylece** yani Musa'ya kavmini hidayete eriştirsin ve düşmanını helak etsin diye vahyettiğimiz gibi sana da Ey Peygamberlerin en kâmili olan Resulüm, önceki peygamberlerin hikayelerini vahiyle bildiriyoruz ki sana düşmanlık edenler o peygamber düşmanlarının helak edilmesinden ibret alsınlar. Seni tasdik edip, sana iman eden müminler de o peygamber dostlarının hidayete eriştirilmesine sevinsin. Zira نَقُصُّ عَلَيْكَ: hiç bilgin yokken **sana** onların kıssalarını **anlatıyoruz** مِنْ أَنبَاء مَا قَدْ سَبَقَ: çok uzun zaman önce olup **geçmiş haberlerin bir kısmını** böylece sana anlatıyoruz. وَقَدْ آتَيْنَاكَ: **Şüphe yok ki, sana** nimet ve ihsan olarak **verdik.** مِن لَّدُنَّا: herhangi bir öğretici ve yol gösterici olmaksızın **katımızdan** ذِكْراً: **bir zikir,** daha önceki semavi kitaplarda hakikat, ahkâm ve kıssalara dair ne varsa hepsini tam ve veciz bir surette sana anlatıp hatırlatan kapsayıcı bir kitap verdik. **(99)**

مَنْ أَعْرَضَ عَنْهُ: **Kim ondan** yani Kur'an'dan **yüz çevirir de,** onun inişiyle neshedilmiş diğer kitaplardan birini kabul ederse فَإِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وِزْراً: **şüphesiz o, kıyamet günü bir günah,** yani neshedileni kabul edip Kur'an'ı terk ettiğinden ağır bir yük ve günah **yüklenecektir. (100)** Şöyle ki o kişi kalır

خَالِدِينَ فِيهِ: kıyamet gününde **devamlı o azabın altında kalacaklar.** Yani yapılanların karşılığının verildiği o günde ebedi azaptan terettüp eden azabın içinde ebediyen kalacaklar. وَسَاء لَهُمْ: **onlar** yani onlardan bu günahı yüklenenler **için bu ne fenadır** يَوْمَ الْقِيَامَةِ: inayet sahiplerinin

... حِمْلاًۙ ﴿١٠١﴾ يَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقاًۚ ﴿١٠٢﴾ يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ اِنْ لَبِثْتُمْ اِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ اِذْ يَقُولُ اَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً اِنْ لَبِثْتُمْ اِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبّى نَسْفًاۙ ﴿١٠٥﴾

---

günah yükünü hafifleten **kıyamet gününde** حِمْلاً: onları cehenneme sürükleyecek bu ağır **yük** ne fena bir yüktür! **(101)**

يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ: Kuvvede olanı fiili olarak ortaya çıkarmak için **sûr'a üfürüleceği gün** وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ: **biz suçlu** müşrikleri **mahşerde** يَوْمَئِذٍ زُرْقاً: **o gün,** gözleri gök mavi **göğermiş,** yüzleri de simsiyah şekilde **toplayacağız. (102)** Bu iki nitelik onların dünyada iken sahip oldukları haset ve nifak huylarının mahşerde kuvveden fiile çıkmış halidir.

Dünyadayken içlerinde barındırdıkları gizli çirkinlik ve suçları kendilerinin de görebileceği şekilde ortaya çıktığında

يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ: **kendi aralarında fısıldanırlar,** yani aralarında gizlice şu şekilde konuşacaklar: Biz de ortaya çıkan bu iğrençlik çok az müddet kaldığımız dünyada bizim huylarımızdı. Bunun üzerine bazıları diğerlerine der ki: إِن لَّبِثْتُمْ: "Dünyada إِلاَّ عَشْراً: **sadece on** gece **kaldınız." (103)** Bazıları bu sürenin daha az olduğunu söylerken diğerleri süreyi daha da azaltırlar. Bunu yaparken de hiç kimsenin muttali olmaması için hallerini gizlerler. Ama bizden nasıl gizleyebilirler ki. Çünkü

نَحْنُ أَعْلَمُ: **Biz** ilahi ismimiz gereği birbirine zıt بِ: bütün مَا يَقُولُونَ: **söylediklerini çok iyi biliriz.** Ancak söylenenlerin en doğru olanı إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً: **Görüşü en üstün olanı,** yani doğruya en yakın ve en isabetli olanı إِن لَّبِثْتُمْ إِلاَّ يَوْماً: **"Ancak bir gün kaldınız"** diyerek dünyada geçirilen zamanı çok küçük görmeleridir. **(104)** Dünyada kalınan sürenin böylesine az görülmesi mükafat gününün çok uzun süreli olmasındandır.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ: Dağlara sığınabilmek için o gün **dağların durumunun ne olacağını sana soruyorlar.** Dağlar bu şekilde yerlerinde kalacak mı kalmayacak mı? فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّي نَسْفاً: **De ki: "Rabbim onları**

فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًاۙ ﴿١٠٦﴾ لَا تَرٰى فٖيهَا عِوَجًا وَلَٓا اَمْتًا ﴿١٠٧﴾ يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُۚ وَخَشَعَتِ الْاَصْوَاتُ لِلرَّحْمٰنِ فَلَا تَسْمَعُ اِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾ يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾

ufalayıp savuracak." (105) Yani sanki çok ince eleklerde elenip ufalanmış gibi dağları tümüyle un ufak edecek.

فَيَذَرُهَا: **Böylece onu** yani dağların toz haline getirilip savrulmasından sonra yeryüzünü **bırakacak** قَاعًا: **dümdüz** bir zemin halinde صَفْصَفًا: pürüzsüz **boş** şekilde. **(106)** Şöyle ki:

لاَ تَرَى: Ey bakan! **Göremezsin** فِيهَا عِوَجاً وَلاَ أَمْتاً: düzlüğünden dolayı **orada bir çukur, ya da bir tümsek** ve çıkıntı göremezsin. **(107)**

يَوْمَئِذٍ: **O gün,** yani insanların mahşere toplanması için sura üflendiği vakitte يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ: **o davetçiye** ki o İsrafil'dir, **uyarlar.** Yani onların hepsi İsrafil'in yanında لاَ عِوَجَ لَهُ: **hiçbir tarafa sapmadan** toplanırlar. Çünkü zemin dümdüz olup çıkıntı ve çukur gibi hiçbir engel bulunmamaktadır. وَ: **Ve** işte bu günde خَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ: **sesler kısılmıştır,** لِلرَّحْمَنِ: o günün korku ve dehşetinin şiddetinden **Rahmân'a** yaptıkları dua ve yakarışlarında seslerini alçaltırlar. Şöyle ki onların sözlerini işitmeye kulak verecek olsan فَلاَ تَسْمَعُ إِلاَّ هَمْساً: **Artık bir fısıltıdan,** sessiz bir zikirden **başka hiçbir şey işitemezsin. (108)**

يَوْمَئِذٍ لاَ تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ: **O gün, şefaat** yani kurtulanlardan birinin isyankarlardan birine şefaati **fayda vermez** إِلاَّ مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ: **Rahmân'ın** bu günde kendilerine inayet olunan bazı isyankarlara şefaate **izin verdikleri müstesna** وَ: Bu izin verilenler Allah u Teâla'nın izni yanında رَضِيَ لَهُ قَوْلاً: **sözünden razı olduğu kimselerdir aynı zamanda. (109)** Yani şefaat vakti Allah u Teâla'nın şefaat edecek kimseden razı olması da gerekmektedir.

Allah u Teâla bazı kimseler için şefaate izin verir ve buna razı olur. Çünkü Allah u Teâla;

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ﴿١١٠﴾ وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ
الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ
فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾ وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا ....

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ: **Allah, onların geleceklerini de, geçmişlerini de bilir,** yani O'nun ilmi onların yaptığı isyanı, itaati ve tüm hallerini, hangi isyanın şefaate engel olduğunu, hangi isyankarın şefaati hak edeceğini kuşatıcı ilmiyle bilir. وَلاَ يُحِيطُونَ بِهِ عِلْماً: **Onlar ise O'nu,** ma'lumat-ı ilahiyyenin fiil ve eserlerinin inceliklerini **ilmen kavrayamazlar. (110)**

وَ: **Ve** işte bu günde عَنَتِ الْوُجُوهُ: **Bütün yüzler baş eğmiştir,** yani eşyanın vecihleri diğer bir ifadeyle zuhûr ve görünümleri yok olup helak olmuştur. Geriye sadece tek varlığın vechi (zatı) kalmıştır. O da لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ: **diri ve Kayyûm** (bütün yarattıklarını gözeten) **olan** mahlûkatlarınki gibi zuhûrdan ve gizli olmaktan münezzeh olan hareketten ve hareketsizlikten mukaddes olan **Allah'ınkidir.** وَقَدْ خَابَ: bu günde **gerçekten** apaçık bir **hüsrana uğramıştır** مَنْ حَمَلَ ظُلْماً: **Bir zulüm,** Vâhid ve Kahhâr olan Allah'a şirk zulmünü **yüklenen** perişan olmuştur. **(111)**

وَمَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ: **Her kim** dünyada iken **salih ameller işlerse,** وَهُوَ مُؤْمِنٌ: Allah'ın vahdaniyetine tam olarak inanan **bir mümin olarak** فَلاَ يَخَافُ: bu günde **artık korkmaz** ظُلْماً: salih amellerinin bütünüyle boşa çıkarılıp karşılıklarının verilmemesiyle **bir zulümden** وَلاَ هَضْماً: **ve** salih amelinin mükafatından eksiltmek suretiyle **bir hak ihlalinden** korkmaz. **(112)**

وَكَذَلِكَ: **İşte böylece,** yani ilmimizin tüm eşyayı kuşatması gibi أَنزَلْنَاهُ: **biz onu,** yani âlemde olan her şeyi muhit olan bu kitabı **indirdik.** Çünkü yaş kuru her şey ondadır. قُرْآناً عَرَبِيّاً: **Arapça bir Kur'ân olarak**

... وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ اَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾
فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّۚ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْاٰنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يُقْضٰٓى اِلَيْكَ
وَحْيُهُۘ وَقُلْ رَبِّ زِدْنٖي عِلْمًا ﴿١١٤﴾

---

yani dili Arapça olan bir kelam olarak وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ: **Onda tehditlerden nice türlüsünü tekrar tekrar açıkladık,** yani uyarı ve korkutmaya dair bir çok beyanlarda bulunduk **ki** لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ: **belki sakınırlar da** tevhidimize yönelirler ve bize ortak koşmaktan vazgeçerler. أَوْ يُحْدِثُ: **yahut verir,** Kur'an'ın uyarı ve azap uyarısını tekrarlar لَهُمْ ذِكْراً: **onlara** geçmiş ümmetlerin boğulma, yüzlerinin meshi, güneş ve ay tutulmalarıyla Allah'ın onları cezalandırmasına dair hallerinden **bir ibret ve uyanış olur** da belki bundan öğüt alırlar ve akılları başlarına gelir. **(113)**

Kibirlenmek suretiyle isyan ve inatla şayet derlerse ki: "Senin rabbinin bizim iman ve takvamıza ihtiyacı mı var? Şayet yoksa neden bizim iman etmemizi umup bekliyor? Ey Peygamberlerin en kâmili olan Resulüm! Onlara de ki:

فَتَعَالَى اللَّهُ: **Allah yücedir,** yani münezzeh ve mukaddestir. الْمَلِكُ: mutlak **hükümranlık sahibi** olan الْحَقُّ: faydası yalnızca kendilerine dokunacak iman umuduna Allah'ın ihtiyacı olduğunu söyleyecek kadar zalim olan müşriklerin bu sözlerinden ezeli ve ebedi olarak daima sabit ve mevcut olan **Hak** yücedir, onların bu şekildeki zannından münezzeh ve mukaddestir. وَ: **Ve** ey Peygamberlerin en kâmili olan Resulüm! لَا تَعْجَلْ: **acele etme** بِالْقُرْآنِ: onlara **Kur'an'ı** okuyup tebliğ etme hususunda acele etme. مِن قَبْلِ أَن يُقْضَى إِلَيْكَ وَحْيُهُ: **Kur'ân sana vahyedilirken, vahiy bitmeden önce,** yani Cebrail (as) vahiy ve tebliğ işini bitirmeden önce tebliğ etmek için acele etme. Bilakis vahiy bitene kadar sabredip bekle. Sonra vahyin gizli remiz ve işaretlerini istidadın ölçüsünde düşün, tefekkür et. وَ: **Ve** düşünüp tefekkür ettikten sonra قُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْماً: **"Rabbim!** Kur'an'da mevcut olan eşsiz malumat, irfan ve hakikat sırlarına ilişkin **ilmimi artır" de. (114)**

وَلَقَدْ عَهِدْنَٓا اِلٰٓى اٰدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا ﴿١١٥﴾ وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا اِلَّٓا اِبْل۪يسَۜ اَبٰى ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يَٓا اٰدَمُ اِنَّ هٰذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ ....

Tüm bunlardan sonra Kur'an'ı onlara oku ve akılları nispetince Kur'an'da mevcut olan hakikatlere dikkatlerini çek.

وَ: Atan Adem'in (as) bizimle yaptığı ahdini unutması gibi sen de Kur'an'ı ümmetine tebliğ etme görevinde vahiy süreci tamamlanmadan acele etmemen gerektiğine ilişkin yasağımızı unutma. لَقَدْ عَهِدْنَا إِلَى: **Doğrusu** atan آدَمَ مِن قَبْلُ: **Âdem'den** ve hanımından **bundan önce** şu yasağımızla **söz almıştık: "Sakın bu ağaca yaklaşmayın yoksa zâlimlerden olursunuz"** (Bakara 2/35, A'raf 7/19) فَنَسِيَ: Şeytan onu kandırdığından bu ahdimizi **unuttu.** وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْماً: **ve biz onda bir azim,** ahdi muhafaza hususunda yasağın gereğini içinde tam bir kararlılıkla yerleştirmiş şekilde doğru ve isabetli bir kararlılık **bulmadık. (115)**

وَ: O zamanki ahdi bozuşunu ve düşüncesindeki kusuru anlat ki إِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ: **Bir vakit meleklere: "Âdem'e secde edin" demiştik;** yani ona değer verip saygı duyduğunuzu göstermek amacıyla itaatkar bir şekilde ona boyun eğin. Çünkü o sizden daha faziletli ve sıfatlarımızın tecellilerini daha fazla haizdir. فَسَجَدُوا: ona verdikleri değerden ve Rablerinin emrine bağlı kalarak itaatkar bir şekilde **secde edip** yere kapandılar. إِلَّا إِبْلِيسَ: aralarından **İblis'ten başka** أَبَى: **o çekinmişti,** kibir ve isyanından dolayı ona secde etmeyi reddetmişti. **(116)**

İblis ona saygı göstermekten kibirlenip böbürlenince onun düşmanlığını Adem'e bildirip onu uyardık:

فَقُلْنَا: Ona **dedik ki:** يَا آدَمُ: **"Ey** meleklerin secde etmesiyle şereflendirilmiş **Adem!** إِنَّ هَذَا: **Şüphesiz** sana secde etmeyi ve saygı göstermeyi reddeden **bu** İblis -yakında olanı göstermek için kullanılan işaret zamiri ile gösterilmiştir- عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ: **sana ve eşine düşmandır.**

... فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقٰى ﴿١١٧﴾ اِنَّ لَكَ اَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرٰى
﴿١١٨﴾ وَاَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا فِيهَا وَلَا تَضْحٰى ﴿١١٩﴾

Sizleri fesada sürüklemeyi ister. Bu yüzden onunla arkadaşlık etmekten, onun aldatmasından sakının ve onunla konuşmayın فَلاَ يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ: **Sakın sizi cennetten** imtihan dünyasına **çıkarmasın,** فَتَشْقَى: **sonra bedbaht olursun. (117)** Ey Adem! Özellikle sen maişetini temin etmek için yorulup bitkin düşersin. Çünkü oradaki maişetin meşakkatli emeğinle olacak. Hâlbuki cennette senin için hiçbir yorgunluk yoktur.

Bilakis: إِنَّ لَكَ: **"Doğrusu senin,** yani keza senin için haktır ve sabittir أَلاَّ تَجُوعَ فِيهَا وَلاَ تَعْرَى: cennet yiyeceklerinin ve elbiselerinin bolluğundan dolayı **acıkmaman ve çıplak kalmaman cennettedir." (118)**

وَأَنَّكَ لاَ تَظْمَأُ فِيهَا: **Ve sen orada ne susarsın.** Çünkü susuzluk fazla sıcaktan meydana gelir orada ise fazla sıcak yoktur. وَ: Orada sıcak nasıl olabilir ki zira onun sakiniysen لاَ تَضْحَى: **ne güneşin sıcağında kalırsın** ne de soğuk olur. **(119)** Çünkü cennetin sakinleri ne sıcak ne de soğuk ile eziyet görür ve sıkıntıya düşerler.[36]

Orada hiçbir yorgunluk ve bitkinlik olmadan bir süre müreffeh bir biçimde yaşayınca İblis düşmanlığını gösterdi ve onları cennetten çıkarabilmek için ona ve eşine vesvese vermeye başladı. Çünkü cennette oldukları sürece İblis'in onları saptırmaya gücü yetmiyordu.

[36] Bu iki ayet bizim itimat ettiğimiz nüshamızda bu şekildedir. Orada haşiyedeki tashihten sonra onun sözünü tashihe işaret eden bir delil de mevcuttur. Diğer bir nüshada ise şu şekildedir. إِنَّ لَكَ: yani onun şanından dolayı muhakkak haktır ve sabittir أَلاَّ تَجُوعَ فِيهَا: yani cennette yiyeceği kesintisizdir. وَلاَ تَعْرَى: Çünkü onun elbiseleri yenidir süreklidir, eskimez. وَأَنَّكَ لاَ تَظْمَأُ فِيهَا: **Orada susamazsın.** Çünkü susuzluk aşırı hararetten kaynaklanır orada ise hararet yoktur. وَلاَ تَضْحَى: sen aynı şekilde güneşe de maruz kalmayacaksın. Çünkü orada soğukluk da yoktur bilakis hava daima mutedildir. Ne aşırı sıcak ne aşırı soğuk vardır orada.

فَوَسْوَسَ اِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَٓا اٰدَمُ هَلْ اَدُلُّكَ عَلٰى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَا يَبْلٰى ﴿١٢٠﴾ فَاَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِۘ وَعَصٰٓى اٰدَمُ رَبَّهُ فَغَوٰىۖ ﴿١٢١﴾

فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ: **Nihayet şeytan ona vesvese verdi,** yani onun içine vesvesesini attı. Ve قَالَ يَا آدَمُ: nasihat verir şekilde **dedi ki: "Ey Adem!** Herhangi bir yorgunluk ve mihnet olmaksızın cennetteki yaşamın ne güzel! Yarasın! هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ: **Sana sonsuzluk ağacını göstereyim mi?** Şayet ondan yersen seni orada ebediyen yaşatacaktır. وَ: **Ve** sana مُلْكٍ لَا يَبْلَى: **çökmesi olmayan** yani yaratılmamış ve eskimeyen **bir saltanatı** göstereyim. **(120)** Teceddüd-i emsal ile sürekli olarak yenilenen bir saltanat, ne bir yere gideceği var ne de biteceği.

Onlara vesvese verince onun sözünü işitip vesvesesini kabul ettiler. Bunun üzerine Rablerine verdikleri sözü unuttular.

فَأَكَلَا مِنْهَا: **Bunun üzerine ikisi de o ağaçtan** doyuncaya kadar **yediler** ve def'i hacetlerini yapmak istediler. Yasaklanan şeyi işledikten sonra onlarda cennetin temizliğine zıt şeyler ortaya çıktı. Allah u Teâla onların cennetten çıkarılmalarını emretti. Öncelikle onların elbiseleri soyuldu. Yani fıtri olan temizlik ve takva elbisesinin soyulmasından hemen sonra فَبَدَتْ: **ortaya çıktı.** لَهُمَا سَوْآتُهُمَا: **ikisinin de ayıp** avret **yerleri kendilerine açılıp görünüverdi.** Bunun üzerine örtünmek zorunda kaldılar. وَطَفِقَا: **ve başladılar** يَخْصِفَانِ: **örtüp yamamaya** ve yapıştırmaya عَلَيْهِمَا: **üzerlerine** yani avret yerlerinin üzerine مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ: **cennet yaprağından** yani cennetteki bazı ağaçların yapraklarından. Bunun incir yaprağı olduğu söylenir. وَ: **ve** onların hali böyleyken melekler dediler ki عَصَى آدَمُ: kendisine secde edilip mükerrem kılınan **Âdem isyan etti** رَبَّهُ: zararlı şeyler yerine yararlı ve ıslah eden şeyleri yedirip içirmekle onu besleyip büyüten **Rabbine,** yasağından yüz çevirip saptıran şeytanın aldatmasıyla yasaklanan şeyi yapmağa koşarak Adem Rabbine isyan etti. فَغَوَى: Şeytanın iğvasıyla **şaşırdı** ve düşmanın aldatmasıyla asli ....

ثُمَّ اجْتَبٰيهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدٰى ﴿١٢٢﴾ قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ
لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقٰى ﴿١٢٣﴾

muradından saptı.**(121)** Çünkü düşman daima kendi düşmanını hedefinin tersine doğru sürükler.

ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ: Adem'e tövbe etmeyi ve yönelmeyi ilham ettikten **sonra Rabbi onu seçti**. Bunun üzerine Adem günahını itiraf etti ve şu sözüyle "**Ey Rabbimiz! Bizler kendimize zulmettik**" (A'raf 7/23) tövbe edip Rabbine yöneldi. فَتَابَ عَلَيْهِ: **Bunun üzerine Allah u Teâla** da onun **tövbesini kabul etti** وَهَدٰى: **ve ona doğru yolu gösterdi,** yani onu asli maksadına ve hakiki kıblesine yöneltti. **(122)** Ancak şu kadarı var ki Allah u Teâla yasakla ilgili önceki hükmünün hikmetini iptal etmez. O da Allah u Teâla'nın şu buyruğudur: "**İkiniz de** ilahi sınırların dışına çıkan **zâlimlerden olursunuz**" (Bkz. Bakara 2/35, A'raf 7/19).

Bu yüzden; قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا: **Allah şöyle dedi: "Oradan** yani emniyet ve sevinç yurdu olan cennetten ayrılık ve aldanış yurdu olan dünyaya **inin** جَمِيعًا: asıl ve fer'iniz itibariyle, dost da düşman da **hepiniz.** Dünyaya inmenizden sonra بَعْضُكُمْ: Ey Adem oğulları **bazınız** لِبَعْضٍ عَدُوٌّ: **bazınıza** dünya işlerinizde **düşmandır.** Şeytan ise ahiret işlerinizde sizin düşmanınızdır. Dolayısıyla dünyada olduğunuz müddetçe aranızdaki bu düşmanlık da mevcut olacaktır. Cennetten çıkıp dünyaya inmenizi emretmiş olmamıza rağmen sizleri orada sapıklık içinde mah-rum ve terk edilmiş bırakmayacağız. فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى: **Artık benden size** peygamberler ve onlara indirilen kitaplar vasıtasıyla **bir hidayet geldiği zaman** hidayetime tabi olunuz. فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ: kesin bir karar-lılıkla ve doğru bir şekilde **kim benim hidayetime uyarsa** فَلَا يَضِلُّ: sıfatlarımızla vasıflandığından dolayı dünyada **o, sapıklığa düşmez** وَلَا يَشْقٰى: **ve** bizde fani olup bizim ebediyetimizle baki olduğunda ahirette de **zahmet çekmez. (123)**

وَمَنْ اَعْرَضَ عَنْ ذِكْرٖي فَاِنَّ لَهُ مَعٖيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَعْمٰى ﴿١٢٤﴾ قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنٖٓي اَعْمٰى وَقَدْ كُنْتُ بَصٖيرًا ﴿١٢٥﴾ قَالَ كَذٰلِكَ اَتَتْكَ اٰيَاتُنَا فَنَسٖيتَهَا وَكَذٰلِكَ الْيَوْمَ تُنْسٰى ﴿١٢٦﴾ وَكَذٰلِكَ نَجْزٖي مَنْ اَسْرَفَ...............................

وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي: **Her kim de benim zikrimden** yani dalâletten hidayete yönlendiren resullerimizin lisanından okunan kitabım Kur'ân'dan **yüz çevirirse,** فَإِنَّ لَهُ: **Şüphesiz** dünyada olduğu müddetçe **onun için** sabittir ve haktır مَعِيشَةً ضَنكاً: kalbini daraltıp bunaltan **dar bir geçim vardır.** Şöyle ki kalbinde maişet ve dünya işinden başka bir şeyi düşünecek bir genişlik olmaz. وَ: **Ve** dünyadan göçtüğü zaman da نَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: **onu** en büyük **kıyamet günü haşrederiz.** أَعْمَى: **kör olarak. (124)** Yani dünyada iken Hak'tan yüz çevirişine ahirette körlük sureti verilir. Şöyle ki

قَالَ: Hasret ve üzüntüyle **der ki:** رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى: **"Rabbim! Beni** ahirette **niçin kör olarak haşrettin,** وَقَدْ كُنتُ بَصِيراً: **oysa** dünyada iken **ben gören bir kimseydim. (125)**

قَالَ: Allah u Teâla onu azarlayıp susturmak için **buyurur ki:** كَذَلِكَ: **"Böyledir,** yani şunun gibi ki أَتَتْكَ: Peygamberlerin lisanıyla **sana geldiğinde** sen de bize yaptın. آيَاتُنَا: seni hidayete eriştirip halini düzeltmek için **ayetlerimiz** sana gelmişti de فَنَسِيتَهَا: **onları sen unutmuş** arkana atmıştın. Senin o ayetlere ilgin, bir körün görülüp hissedilen şeylere karşı ilgisinden farksızdı. وَكَذَلِكَ: **Ve aynı şekilde** yani arkaya atılmış gibi الْيَوْمَ تُنسَى: ilahi rahmetten uzak ve mahrum bir şekilde sen de **bugün** cehennemde **unutulursun. (126)**

وَكَذَلِكَ: **İşte böylece,** yani yüz çeviren kimsenin unutması gibi نَجْزِي: **biz de cezalandırırız** ve cehennemde unutulmuş bir şekilde bırakırız. مَنْ أَسْرَفَ: **haddi aşanları,** akla ve aklın itibar ettiklerine uyarak Allah'tan ve onun Peygamberlerinden yüz çevirmede aşırıya giden ve

... وَلَمْ يُؤْمِنْ بِاٰيَاتِ رَبِّهٖ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَدُّ وَاَبْقٰى ﴿١٢٧﴾ اَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ
اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فٖى مَسَاكِنِهِمْ اِنَّ فٖى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِاُو۬لِى النُّهٰى ﴿١٢٨﴾

hayli zaman geçmesine rağmen وَلَمْ يُؤْمِنْ: **inanmayan** yani itaat etmeyen ve yakinen inanmayan بِآيَاتِ رَبِّهِ: nebi ve resullerine indirilen **Rabbinin âyetlerine** ve o ayetlerin işaret ve içeriklerini anlamaya gayret etmeyen kimseyi böyle cezalandırırız. وَ: **Ve** Allah'a yemin olsun ki itibar edilen bu tür şeyleri elde etme uğrunda çeşitli sıkıntılar çekip zorluklara katlanmış olsa da لَعَذَابُ الْآخِرَةِ: Allah'tan başkasıyla meşgul olup, O'nun ayetlerinden yüz çevirdiğinden dolayı O'nun hakkında **muhakkak ki ahiret azabı** أَشَدُّ: önceki çektiği zorluklardan **daha şiddetli** وَأَبْقَى: **ve** onlardan elde edilen saygınlığa göre vebali bakımından **daha kalıcıdır. (127)**

أَ: Kureyş kabilesi ayetlerimizi inkar edip onları inkarda ısrar **mı** ediyor ve ayetlerimizi inkar edenlere yönelik azabımızı akıllarına getirmiyorlar **mı?** فَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ: Ayetleri inkar edip resulleri yalanladıklarından dolayı geçmiş milletleri helak etmiş olmamız **onları, doğru yola sevk etmedi mi?** Ve akıllarını başlarına getirip onlara doğruyu göstermedi mi? Çünkü كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ: **onlardan önce nice nesilleri helak ettik** يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ: yani önceki milletlerden birçoğunu **yurtlarında yürüdükleri** esnada onlar gibi sıhhatli ve sapasağlam iken helak ettik. Azabımız onlara uyurken veya gündüz vakti geldi. Bizden yüz çevirip ayetlerimizi ve resullerimizi yalanladıklarından dolayı sanki hiç var olmamışlar gibi onları helak edip yok ettik. إِنَّ فِي ذَلِكَ: **Doğrusu bu** helak etmede لَآيَاتٍ: kitaplarımıza ve peygamberlerimize sırtlarını dönüp onları yalanlayanlardan intikam almaya muktedir olduğumuzu gösteren **nice** açık **deliller vardır.** Fakat bu deliller herkese aşikar olmaz. Ancak لِأُولِي النُّهَى: akıllarını en nihayet müşâhede mertebesine kadar yükseltmiş **ibret alacak akıl** sahipleri için birçok delil vardır. **(128)**

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَاَجَلٌ مُسَمًّىۜ ﴿١٢٩﴾ فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَاۚ وَمِنْ اٰنَٓائِ الَّيْلِ فَسَبِّحْ ....

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ: Ey Peygamberlerin en kâmili olan Resulüm! **Eğer senin** onlara dua etmen sebebiyle ümmetinin hakkında **Rabbinin verdiği bir hüküm** -ki o; yüzlerin maymun ve domuza çevrilmesi, kararması ve geçmiş milletleri helak ettiğimiz daha başka azap türlerinin dünyada iken onlardan kaldırılmış olmasıdır- **olmasaydı.** لَكَانَ: Bugün **muhakkak** münafıkların azabı لِزَامًا: azabın tüm sebepleri onlardan zuhûr ettiğinden **kesin ve gerekli olurdu.** وَ: fakat o azap için takdir edilmiştir أَجَلٌ مُسَمًّى: **tayin edilmiş belirli bir süre,** bu süre de ceza günüdür. **(129)**

فَاصْبِرْ: Ey Peygamberlerin en kâmili olan Resulüm! **O halde** عَلَى مَا يَقُولُونَ: tayin edilen sürenin gelişine kadar **söylediklerine sabret.** Onların şu sözünden bunalıp daralma: "Senin iddianla azabı getirebileceğini mi zannediyorsun senin buna gücün yetmez. Bu yüzden bizleri hayali bir kıyametle korkutmaya çalışıyorsun. Şayet diğer peygamberler gibi bir peygamber olmuş olsaydın onların ümmetlerine yaptıklarını sen de bizlere yapardın." وَ: **Ve** onların bu tür kaba sözlerini işittiğinde onlardan yüz çevir. Onlara dönüp bakma. Onlarla mücadele etmekle meşgul etme kendini. Sana erişen nimetlerine şükretmek için سَبِّحْ: kıyamet gününü inkar etmeleri gibi söyledikleri şeylerden Rabbini **tesbih** ve tenzih **et.** Bu tesbih بِحَمْدِ رَبِّكَ: **Rabbini hamd ile** birlikte olsun ve buna devam et. قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ: **güneşin doğmasından önce,** gaflet uykusundan uyandıktan sonra ve dünya işleriyle uğraşmadan önce وَقَبْلَ غُرُوبِهَا: **ve batmasından önce,** maişet kazanma işini bitirip boş kalıp istirahat için uykuya yatmadan önce وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ: istirahat için yaratılmış gecede şayet uyanırsan **gecenin bir kısım vakitlerinde** فَسَبِّحْ وَ: Aynı şekilde

... وَاَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضٰى ﴿١٣٠﴾ وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِهٖٓ
اَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِؕ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَاَبْقٰى ﴿١٣١﴾

tesbih et أَطْرَافَ النَّهَارِ: meşguliyetini bitirip boş vakit bulduğunda **gündüz saatlerinde.** لَعَلَّكَ تَرْضَى: Böylece **belki** tüm vakitlerde **sen** Allah'tan **razı olursun** Allah da senden razı olur. **(130)**

وَ: **Ve** tüm himmetleri dünyadan ibaret olan ehl-i dünyadan sakınmalısın ve onların dünya malı, nefsani süs ve eğlenceleriyle vakit geçirip ondan aldıkları lezzetlere iltifat dahi etmemelisin. Şöyle ki لاَ تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ: onun gibi olmayı temenni ederek **sakın** özlemle **bakma.** إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ: münafıklara ve müşriklere **verip faydalandırdığımız şeylere** أَزْوَاجاً: her şeyden **çifter çifter.** Çünkü مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنيَا: **Kâfirlerden bir kısmına** vermiş olduğumuz bu şeyler, **dünya hayatının ziyneti,** geçici süs ve yaldızı olarak لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ: **onları orada sınamak için** verilmiştir. Dünyada nasıl bir hayat sürdüklerini sınayıp imtihan edelim. O nimetler sebebiyle fakirlere karşı böbürlenip yeryüzünde mağrur bir şekilde mi yürüyorlar yoksa böyle yapmıyorlar mı? وَ: Dünya metaının geçiciliğine ve gerçek mahiyetine dikkatini çekmiş olduğumuza göre artık bizden rızık olarak bu geçici lezzetler yerine hazinelerimizde mevcut olan mükaşefe ve müşâhede nimetlerini iste. Çünkü رِزْقُ رَبِّكَ: Senin için makam-ı Mahmud'da keşf, müşâhede ve yücelik olmak üzere bunlarla seni rızıklandıran **Rabbinin rızkı** خَيْرٌ: dünyanın gösterişli ve hayali süslerinden senin için **daha hayırlıdır.** Çünkü bütün bunlar geçicidir ve yok olmaktadır, hiçbir devamlılığı yoktur. وَ: **ve** Rabbinin rızkı أَبْقَى: senin istidadınla birlikte Allah'ın dilediği kadar baki olduğundan senin için **daha devamlıdır. (131)**

وَ: Rabbinden bir lütuf ve ihsan olarak rızıklandırıldığın vakit Allah'ın sana ihsan ettiği manevi rızıktan nasiplenmeleri için Allah'ın sana verdiği rızka istek ve temayülü olan yakınındakilere de emretmelisin.

وَأْمُرْ اَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَاۜ لَا نَسْـَٔلُكَ رِزْقًاۜ نَحْنُ نَرْزُقُكَۜ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوٰى ﴿١٣٢﴾ وَقَالُوا لَوْلَا يَأْت۪ينَا بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّه۪ۜ اَوَلَمْ تَأْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْاُو۫لٰى ﴿١٣٣﴾

Bu yüzden şu buyruğumuzla sana emrettik ki: أْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ: İstidatlarında olan şeye işaret eden bir uyarıcı olması için bütün varlıklarını bizden başkasına yönelmekten alıkoyan **namaz kılmalarını ehline emret.** وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا: **kendin de ona sabırla devam et.** Yani onu tebliğ etmenin zorluklarına dayan ve rızkının eksileceği korkusundan onu tebliğde hiçbir kusur ve noksanlık gösterme. Çünkü biz لاَ نَسْأَلُكَ: **Biz senin için** onlardan **istemiyoruz** رِزْقًا: senin için onlardan **bir rızık** ve ücret istemiyoruz ki bu onlara zor geliyor. Bilakis نَّحْنُ نَرْزُقُكَ: **Seni** ve onları hazinelerimizden hiçbir şey eksilmeden tamamen bizim cömertlik ve lütfumuzdan **biz rızıklandırırız.** Aynı zamanda namazla elde edilen birçok değerli sonuca da dikkatlerini çek ve namazdan alıkoyup zihni meşgul eden şeylerden onları sakındır. وَ: **ve onlara de ki:** الْعَاقِبَةُ: Güzel **akıbet** لِلتَّقْوَى: **takvanındır,** yani takva ile muttasıf olan kimselerindir. **(132)** Yani Allah'ın razı olduğu ve onlara emrettiği şeyleri yaparak Allah'ı seven ve O'ndan razı olan ve Allah u Teâla'nın rızasına uygun olmayan işlerden de kaçınan ve sakınan kimselerindir.

Senin keşfini, müşâhedeni, Rabbinin katından böylesine engin bir rızık ile rızıklandırıldığını ve sana iman edenleri irşât etmeni işitmelerine rağmen inkârlarında ısrar ettiler. وَقَالُوا لَوْلاَ يَأْتِينَا: **Ve dediler ki:** "Keşf ve müşâhedeye eriştiğini iddia eden bu iddia sahibinin **bize getirmesi gerekmez mi!** بِآيَةٍ مِّن رَّبِّهِ: tasdik etmediğimiz ve risaletine de inanmadığımız uyduruk **Rabbinden bir mucize** getirmesi gerekmez mi!" Ey Peygamberlerin en kâmili olan Resulüm! Onlara de ki: أَ: "Önceki milletlere gösterilen ayetlerin getirilmesini inkâr mı ediyorsunuz? وَلَمْ تَأْتِهِم: kendisi bir mucize olan ve onlar için uyarıcı işlevi gören bu kitapta **onlara gelmedi mi?** بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْأُولَى: önceki peygamberlere

وَلَوْ اَنَّٓا اَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِه۪ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَٓا اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ اٰيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَذِلَّ وَنَخْزٰى ﴿١٣٤﴾ قُلْ كُلٌّ مُتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُواۚ فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ اَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ ....

istenilen mucizelerin gelişi gibi **önceki kitaplarda olan apaçık deliller** onlara gelmedi mi? **(133)** Bu mucizelere rağmen ümmetleri onlara inanmadılar. Bilakis onları yalanlayıp küfür ve sapıklıklarında ısrar ediyorlardı. Bu yüzden işte bunlar da aynı onlar gibiler.

وَ: **Ve** ey Peygamberlerin en kâmili olan Resulüm! Aynı şekilde onlara şu sözümüzü de söyle: لَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُم بِعَذَابٍ: **Eğer biz, onları** ısrar ve inatlarından dolayı katımızdan inen **bir azab ile** مِّن قَبْلِهِ: **bundan önce** yani senin onlara gönderilmenden önce **yok etseydik,** لَقَالُوا: **muhakkak ki** azap indiğinde helak olan geçmiş ümmetlerin dediklerine benzer bir söz **söyleyecekler.** رَبَّنَا لَوْلاَ: "**Ey Rabbimiz!** أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولاً: **bize** katından **bir peygamber gönderseydin de** فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ: birliğine işaret eden **âyetlerine uysaydık,** مِن قَبْلِ أَن نَّذِلَّ: bu azapla **zelil düşmemizden** وَنَخْزَى: **ve** bu utanç ve veballe **rezil olmanızdan önce.** Olmaz mıydı?" **(134)**

Bu açık delilleri ve sıralanan birçok tembih ve uyarıyı işittikten sonra yine de seninle inatlaşırlarsa onlarla konuşmaktan ve onlara öğüt vermekten vazgeç ve قُلْ: onların iman edeceğinden ve ıslah olacaklarından artık ümidini kesmiş olduğunu hissettiren şu sözü onlara **söyle:** كُلٌّ: "Bizler de siz de **hepimiz** مُّتَرَبِّصٌ: işlediği cürüm ve gerçeği inkar sebebiyle diğerinin helakini **beklemekteyiz.** فَتَرَبَّصُوا: veya **sizler de** suçumuzdan ötürü bizim helakimizi **bekleyedurun.** Dolayısıyla bizler de şirk ve isyanınız sebebiyle sizin helakinizi bekliyor olacağız. Haşir ve ceza gününde perde açılıp her şey ortaya çıkınca فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ: **Şüphesiz düz,** dosdoğru, eğrilik ve değişiklik olmayan **yolun sahiplerinin kimler olduğunu yakında bileceksiniz.** Bunlar …

... وَمَنِ اهْتَدٰى ﴿١٣٥﴾

biz miyiz yoksa siz mi? وَمَنِ اهْتَدٰى: ve bizden **kimlerin doğru yolda bulunduğunu** dalâlet çölünden vuslat sonsuzluğuna kimin yükseleceğini yakında bileceksiniz." **(135)**

SÛRENİN HÂTİMESİ

Ey Hz. Muhammed'e (sav) tabi olan kişi! Cenab-ı Hakk'ın hak yoluna tam bir istikametle sülûk edip o yolda ilerlemen ve hiçbir sapma ve inhiraf olmadan o yol üzerinde sabit kalabilmen için o yolda ilerleyerek varlık denizinin kaynağı ve tüm mevcudatın aslı olan Cenab-ı Hakk'ın zati vahdaniyetinin özüne erişebilmen için yapman gereken şudur. Bütün fiil ve amellerinde Hz. Peygamberin (sav) sünnetine tabi olmalısın. İstidadın ölçüsünde ve mümkün olduğu kadar onun ahlâkıyla ahlâklanıp onun sıfatlarıyla muttasıf hale gelmelisin.

Şer-i şerifin inceliklerinden hiçbir inceliği, en küçük bir şeyi bile ihmal etmemelisin. Bilakis Hz. Peygamberin (sav) Rabbinin katından getirdiği ve kendisinin ortaya koyduğu tüm şeylerde onların sırlarını araştırıp soruşturmadan Hz. Peygambere (sav) tabi olmalısın. En sonunda Cenab-ı Hakk'ın seni oraya erişmekle mükellef kıldığı ve bunun için seni yarattığı mertebeye vasıl olup eriştikten sonra tecelliler sana keşfolur. Peygamberinin (sav) sana vasiyet edip işaret ettiği şeylerin tümü sana görünür. Böylece Rabbin ister ve seni buna muvaffak kılarsa sen de ma'rifet ve yakin ehlinden olursun.

Ey Rabbimiz! Ey yüce kerem ve cömertlik sahibi olan Allah'ım! Lütfunla ve ihsanınla Senin inayetinin derecelerine ve tevhid mertebene erişmeye bizi muvaffak kıl.

ENBİYÂ SÛRESİ

Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm
Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın Adıyla

SÛRENİN GİRİŞİ

Tevhit makamına sapasağlam yerleşenlere, vahdet-i zatta yok olma mertebesine ulaşanlara şu husus gizli bir şey değildir: Vahdet-i zattan neş'et ederek ilahi isim ve sıfatların iktizasınca yeryüzüne indirilmenin ve yaratılmanın sırrı insanların marifet ve hakikat bilgileri elde etmeleri içindir, layık oldukları kemal dereceleri ile sıfatlanabilmeleri içindir. O zaman terakki ederek yavaş yavaş yücelirler ve başlangıcın kendisiyle başladığı ve sonucun da yine kendisine dönülerek olacağı zata erişebilirler. Ahretteki yaratılışlarında, bu dünyada yapıp elde ettikleri şeylerin ortaya dökülmesi ve seçilmesi kaçınılmazdır. Çünkü her mükellef başladığı yere, başladığı biçim ve şekilde dönecektir.

Bunun içindir ki Allah, arz ve ceza gününü kullarının amellerini değerlendirmek ve kendilerine uygun tabakaları ve dereceleri belirlemek için yaratmıştır. Yine bu arz ve ceza gününü, hesap sormayı, sıratı, mizanı, amel defterlerini, cenneti ve cehennemi yaratırken hepsinin hikmetlerini de yaratmıştır. Çünkü her mükellef ilahî adalet gereğince kendi işlediklerine göre bunları hak edeceklerdir. Bu ise cenab-ı Allah'ın en âdil ve en sağlam yoludur.

Gaflet ve dalalet batağına saplanmış olanlar, bunları inkar edenler ve bunları yalanlayanlar olduğu için Allahü sübhanehu bu sûreyi peygamberine indirmiştir. Bu Allah'ın emirlerine ve yasaklarına inanlar için bir müjdelemedir. Münafıklık ve yalancılık edenler için ise bir tehdittir. Mübarek ismi ile başlayarak Allah şöyle buyurmuştur:

SÛRENİN TEFSİRİ

بسم الله: Dünyada ve ahrette en âdil olan **Allah**'ın adıyla, bütün kullarını İslam'a ve naîm cennetine davet ederek : الرحمن : **Rahmân** olan Allah'ın

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ ف۪ي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَۚ ﴿١﴾ مَا يَأْت۪يهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ اِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَۙ ﴿٢﴾ لَاهِيَةً قُلُوبُهُمْۜ وَاَسَرُّوا النَّجْوَىۗ اَلَّذ۪ينَ ظَلَمُواۗ

adıyla, kullarından seçtiklerini kendisiyle bir araya gelme şere-fiyle şereflendirecek olan, çok yüce bir mevkide ağırlayacak ve ikramda bulunacak olmasından dolayı الرحيم: **Rahim** olan Allah'ın adıyla başlarız.

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَ: **İnsanlar için hesap zamanı yaklaştı, halbuki onlar gaflet içinde yüz çeviriyorlar.(1)** Asli fıtratları yaratıldığı zaman, marifetleri ve hakikatleri taşıma yükü kendilerine emanet olarak verildiğinde, iman ve tevhit sorumluluğunu kabul ederek, kendilerini Allah'a yaklaştıracak amellerdeki ve mes'uliyetlerdeki meşakkatleri göze alarak Allah'a verdikleri sözlerini unutanlara hesap sorma zamanı yaklaşmıştır. Yaptıklarının iyilerini ve kötülerini ayıklama zamanı ve hesaplarını sorma zamanı yaklaşmıştır. Allah katında kabul olan salih amellerle, kabul edilmeyen kötü ve adi fiillerin birbirinden ayıklanma zamanı gelmiştir. Onlar hâlâ gaflet ve şaşkınlık içindedirler. Allah'tan, onun kendilerini hesaba çekeceğinden habersiz gafildirler. Pek çokları da Allah'a yüz çevirmiş durumdadırlar, asla ona yönelmemişlerdir. Onun varlığını bile inkar etmektedirler. Hesap soracağını ve azap edeceğini mi inkar etmeyecekler?

مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ اِلاَّ اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ: **Rablerinden her ne zaman bir yeni hatırlatma gelse onu oynayarak dinlerler. (2)** Onlar, Rablerinden sadır olan ve kendilerini gaflet uyuşukluğundan ve unutkanlık aymazlığından uyandırmak için, zamanların ve çağların yeni vahiyler göndermeyi gerektiren durumlarına uygun olarak tekrarlanan vahiyler ile herhangi bir nasihat geldiği zaman o yeni uyarıyı gafletlerinden, körlüklerinden ve sarhoşluklarından dolayı kendisine vahiy indirilen peygamberle alay ederek dinlerler.

لاَهِيَةً قُلُوبُهُمْ وَأَسَرُّوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا: **Zalimler, kalpleri eğlenceye iyice alışmış bir halde** eğlenirlerken hissettiklerini **birbirlerinden .....**

... هَلْ هٰذَٓا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْۚ اَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٣﴾ قَالَ رَبّ۪ي يَعْلَمُ
الْقَوْلَ فِي السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِۘ وَهُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٤﴾

---

gizliyorlar ve şöyle diyorlardı:هَلْ هَذَا إِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ: **Bu sizin gibi bir adamdan başka bir şey değildir. Siz görüp dururken sihire mi geldiniz?(3)** Onların kalpleri oyunla meşgul olmaktan Kur'anın manasını düşünmeye fırsat bulamıyorlar. Onun belirttiği şeyleri dikkate almıyorlar. Onlar kalplerindeki düşmanlıklarından ve kendilerini büyük görmelerinden ötürü görmezden gelseler de Kur'an'ın hakikat olduğunu, mükemmel bir kitap olduğunu ve dinleyenleri şaşkına çevirdiğini idrak ediyorlardı. Çünkü onlar belagat ve fasahat erbabı insanlardı, zeki ve akıllı insanlardı. Fakat onlar yüreklerinde meydana gelen, Kur'an'ın hakikat ve mu'ciz bir kitap olduğu yönündeki duygu ve düşüncelerini birbirlerinden oldukça iyi saklıyorlardı. Kafir ve günahkar olmayı tercih ettikleri için, inatla ve böbürlenerek çeşit çeşit sapıklıklara gittikleri için kendilerine haksızlık eden o zalimler söyledikleri ile de bazı zayıf insanları saptırmaya çalışıyorlar ve o insanlara şöyle diyorlardı: Allah tarafından kendisinin peygamber olarak gönderildiğini, kendisine vahy edildiğini, kitap indirildiğini iddia eden bu zavallı adam sizinle aynı cinsten bir adamdan başka bir şey değildir. Tıpkı sizin gibi bir insandır. Onun size bir üstünlüğü yoktur. Gökten gönderilmiş olan peygamber ancak bir melek olabilir. Siz onu kabul edip, ona yönelip ve onun sihir olarak yaptığı bazı olağanüstü şeylere dayanarak söylediklerinde ve mucize diye bildirdiklerinde sadık olduğunu mu iddia ediyorsunuz? Bu söyledikleri doğru değildir. Siz gözlerinizle baka baka onun sihirlerini kabul ediyor musunuz, etmiyor musunuz diyorlardı. Kafirlerin bu sözleri onların peygamberi yalanladıklarının, zayıf insanları yoldan çıkarmak için uğraştıklarının, onların da peygamberi ve getirdiği dini inkar etmeleri hususunda teşvik ettiklerinin tescili ve belgesidir.

قَالَ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالأَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ: **Rabbim, gökte ve yeryüzündeki söylenenleri bilir, o duyan ve bilendir dedi.(4)** Ey peygamberlerin en mükemmeli, onlara cevap olarak şöyle de: Bana çeşit çeşit kerametler ve mucizeler veren Rabbim, ruhlar aleminde ve tabiat aleminde söylenen sözlerin, işlenen fiillerin ve oluşan hallerin neler .....

بَلْ قَالُوا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ بَلِ افْتَرٰيهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِاٰيَةٍ كَمَا اُرْسِلَ الْاَوَّلُونَ ﴿٥﴾
مَا اٰمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا اَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾

olduğunu bilir. Onun bilgisinden hiçbir şey kaçamaz, hiçbir şey onun bilmediği bir şey olamaz. Çünkü o Allah, kendisinden başkasının duyamayacağı şeyleri bile duyar, her şeyi de bilir. Kimsenin bilemediklerini bile sadece o bilir.

Sonra o kafirler, Kur'an'ın sihir olduğu yönündeki sözlerinden vazgeçtiler. Çünkü Kur'an'daki belagat, metanet ve diğer özelliklerle üstünlükler kendilerince de hüsn-i kabul gören özelliklerdi. Kur'an'daki en ince teferruata varıncaya kadar incelediler ve şöyle dediler:

بَلْ قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ بَلِ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ: **Bilakis, karmakarışık hayallerdir dediler, uyduruyor dediler, o bir şairdir dediler.** Rüyasında gördüklerini hayal gücüyle karıştırıyor, sonra onu yazıya döküyor ve gökten vahiy yoluyla bana indirilen Allah'ın sözüdür diyor, dediler. Söylediklerini kendi kendine uyduruyor, insanlar daha kolay kabul etsinler diye vahiy yoluyla bildirildi diyor, dediler. Hatta o bir şairdir, yalan ve hayal mahsulü sözleri insanların kulağına hoş gelecek biçimde düzene sokuyor ve söylüyor, dediler. Netice olarak o bir peygamber değildir, iddia ettiği gibi sözleri de Allah tarafından diğer peygamberlere indirilen vahiyler gibi indirilmiş bir ilahi söz değildir, dediler. فَلْيَأْتِنَا بِآيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ الْأَوَّلُونَ: **Öyleyse bize öncekilere gönderilen türden bir mucize göstersin, dediler.(5)** Daha önceki peygamberlerin gösterdikleri mucizeler gibi bir mucizeyi, kendisine önerilen veya önerilmemiş olanlardan bir mucizeyi göstersin ki biz de kendisini tasdik ve iman yoluna gidelim, dediler. Mesela önceki peygamberlerin asa mucizesi, beyaz el mucizesi, sağır ve dilsizi konuşturma mucizesi, ölüleri diriltme mucizesi gibi eski peygamberlerden vaki olan mucizeleri göstersin bakalım, dediler.

Onlar birbirlerine böyle söyleyince, Rasulullah s.a.v. kendisine de önceki peygamberlere verilen mucizelerden bahşedilmesini arzu etti ve şu ayet indi:

مَا آمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ: **Onlardan öncekiler inanmadılar da biz o beldenin halkını helak ettik, onlar mı inanacaklar?(6)** Onlardan öncekiler, istedikleri mucizeyi kendilerine gösteren ...

وَمَٓا اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ اِلَّا رِجَالًا نُوحٓى اِلَيْهِمْ فَسْـَٔلُٓوا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧﴾ وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ ﴿٨﴾

peygamberlerimize inanmadılar ve biz o beldeyi helak ederek onların soyunu kestik. Sen onların önerdikleri mucizeyi göstermiş olsan bile, daha öncekilere inanmadıkları gibi sana da inanmazlar. Ey peygamberlerin en mükemmeli, onların istedikleri mucizeleri gösterirsen sana inanacaklarını mı iddia ediyorsun? Kella ve hâşâ. Onlar gemi azıya aldıkları için, yüz derileri kalınlaştığı ve utanma hislerini yitirdikleri için asla sana inanmayacaklardır. Onların dediklerini yapsan bile işin sonunda söylediklerini kesinlikle kabul etmezler, sana iman etmezler ve o zaman helak edilmeyi, yok edilmeyi hakkederler. Halbuki bizim emrimiz ve hükmümüz senin kavmini bu dünyada sona erdirmemek üzere tecelli etmiştir. Bu sebepledir ki sana önerilen mucizeleri yapmana izin vermedik.

وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ اِلاَّ رِجَالاً نُوحِي إِلَيْهِمْ: **Biz senden önce, kendilerine vahiy indirdiğimiz insanlardan başkasını göndermedik.** Ey peygamberlerin en mükemmeli, senin kendileri gibi bir insan olduğunu ileri sürerek peygamberliğini inkar edenlere, insandan peygamber olmaz diyenlere bizim vekilimiz olarak şunları söyle: Biz eski ümmetlerden olup kendilerine peygamber gönderdiğimiz her ümmete kadınları değil sadece erkekleri peygamber olarak gönderdik. O erkekler erişkinliklerini ve aklî olgunluklarını tamamlamış kişilerdir. Reşitlik ve kemal derecelerinin en ileri seviyesine ulaşmış insanlardır. Onlara da sana vahyettiğimiz gibi vahyettik ki insanları tevhidimize yöneltsinler, gaflet uykusundan uyandırsınlar. Onları ıslah olmaya ve kazançlı çıkmaya sevk etsinler. Bunu inkar ederlerse onlara de ki: فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ: **Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorunuz.(7)** Ey inkar edenler, ey cahiller, ey büyüklük taslayanlar, eğer bilmiyorsanız öğrenmek için Tevrat, İncil ve diğer ilahi kitapları ezberlemekle meşgul olanlardan sizinle ilgili haberleri iyi bilen, bilgi ve tecrübesi olanlara sorunuz.

وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لاَ يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ: **Biz onları, yemek yemeyen varlıklar olarak yaratmadık, onlar ölümsüz de değillerdir.(8)** Senin de onlar gibi yiyip içtiğini ileri sürerek senin peygamberliğini inkar ediyorlarsa, peygamber denilen şahsiyetin diğer insanların yaptığı gibi yemek yememesi, su içmemesi gerekir diyorlarsa, bizim .....

ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ فَاَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَاءُ وَاَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ ﴿٩﴾ لَقَدْ اَنْزَلْنَا
اِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾

---

vekilimiz olarak onlara şöyle söyle: Bizi eskiden gelip geçmiş olan peygamberleri, kendi kafalarından hayal ettikleri gibi yemek yemeyen ve gıdalarını almaları için müsaade edilen içecekleri içmeyen putlar olarak yaratmadık. O peygamberler de diğer insanlar gibi sonradan yaratılmışlardır ve gıda almaya ihtiyaçları vardır. Onlar da gelişmeye ve yok olmaya mahkumdurlar. Diğer insanların cisimleri gibi onların cisimleri de yok olacaktır, kaybolacaktır. Onlar hayatlarında sonsuza kadar devam edecek değildirler. Onlara ölüm gelmeyecek değildir. Onları oluşturan kısımları dağılmayacak değildir. Bilakis onlar da bizim kudret elimizde yok olmaya mahkumdurlar. Onların varlığı ve hayatları bizim kendilerine bahşettiğimiz kadardır.

ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ: **Sonra vaadimizi gerçekleştirdik.** Yalancı ve inkarcılar o peygamberlerimizi yalanladıktan sonra biz de onlara verdiğimiz sözümüzü tuttuk. Biz onları yalanlayan düşmanlarını helak edeceğimizi ve kendilerini onların arasından salimen kurtaracağımıza söz vermiştik. Sözümüzde durduk. فَاَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَاءُ وَاَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ: **Onları ve istediklerimizi kurtardık, azgınlık edenleri de helak ettik.(9)** Onları kendilerine vaat ettiğimiz gibi kurtardık, ilm-i huzurîmizle kendilerine rahmet edeceğimizi bildiklerimizden o peygamberlere uyanları da kurtardık. Azgınlıkta ve inat etmede ısrar edenleri, eza ve bozgunculuk batağına saplananları da helak ettik, cezalandırdık.

لَقَدْ اَنْزَلْنَا اِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ اَفَلَا تَعْقِلُونَ : **Size bir kitap indirdik ki içinde zikriniz vardır, düşünmez misiniz?(10)** Ey Kureyş halkı, size önceki kitaplarda yer alan hükümleri bünyesinde barındıran bir kitap indirdik. O kitapta aynı zamanda sizin şerefli bir toplum olduğunuz, soyunuzun temiz olduğu, tıynetinizin pak olduğu, dininizin ve peygamberinizin mükemmel olduğu, diğer dinlerin hepsinden üstün olduğu zikredilmektedir. Kur'anda yer alan hususları hala düşünmeyecek misiniz? Kitabınızın ve peygamberinizin meziyetlerinin öteki dinlere ve peygamberlere üstünlüğünü anlamak için akıllarınızı kullanmayacak mısınız? Sizin dininizin diğer dinlere olan üstünlüğünü anlamayacak mısınız?

وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَاَنْشَاْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا اٰخَرِينَ ﴿١١﴾ فَلَمَّٓا
اَحَسُّوا بَاْسَنَٓا اِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٢﴾ لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُٓوا اِلٰى مَٓا اُتْرِفْتُمْ
فِيهِ وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْـَٔلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَٓا اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿١٤﴾

Ey nimet içinde yüzenler, bu kadar güzellikler içinde olmanıza bakmayınız, size mühlet vermemiz sizi gururlandırmasın, sizi unutacağımızı, azap ve ceza vermeyeceğimizi düşünerek kendinizi kurtulmuş sanmayınız.

وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَأَنشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا آخَرِينَ: Biz, **zulüm ve haksızlık yapan nice beldeleri dümdüz ettik ve yerlerine başka milletler inşa ettik.(11)** İyi biliniz ki biz bir çok beldenin halkını kahrettik, bellerini kırdık, soylarını tükettik. Onları refah içinde yaşadıkları yerlerden uzaklaştırdık. Çünkü o beldelerin halkları zulmediyorlardı, bizim tarafımızdan peygamberlere indirilen emirlerimizin ve yasaklarımızın sizin gibi dışına çıkıyorlardı. Onları helak ettikten sonra onların yerine başka kavimler yerleştirdik. O yeni gelenler bizim hükümlerimize uyuyorlar, emirlerimize itaat ediyorlar.

فَلَمَّا أَحَسُّوا بَأْسَنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ: **Onlar azabımızı hissedince hemen oradan kaçarlar.(12)** İrademiz onları cezalandırma ve intikamımızı alma yönünde oluştuktan sonra, azabımızın ön alametlerini hisseder hissetmez onlar beldelerini terk ederler ve kaçarlar. İyice azmış olmalarına ve güçleri çok olmasına rağmen onlar beygirin aslanlardan kaçması gibi kaçarlar.

Sonra onlara bir nevi alay edilerek şöyle denildi:

لاَ تَرْكُضُوا وَارْجِعُوا إِلَى مَا أُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْأَلُونَ: **Kaçmayın, bolluk içinde yaşadığınız yere ve evlerinize geri dönün, belki hesap sorulacaksınız.** Ey refah ve bolluk içinde yaşayıp şımaranlar, bu eğlenme ve dinlenme yerini bırakıp da nereye gidiyorsunuz? Keyfinize göre yaşadığınız yurtlarınıza ve beldelerinize geri dönünüz. Asırlardır yaşadığınız ve oturduğunuz evlerinize geri dönünüz. Onları niçin terk ediyorsunuz ve çıkıp gidiyorsunuz? Belki sizlere buraları niçin terk edip gidişinizin sebepleri sorulacaktır.

قَالُوا يَاوَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ: **Eyvahlar olsun, biz zalimlerden idik, dediler.(14)** Türlü türlü azaplar ve cezalar onları yakaladığı zaman, …..

فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوٰيهُمْ حَتّٰى جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ ﴿١٥﴾ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَٓاءَ
وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿١٦﴾

dünyalarını başlarına dar ettiği zaman onların kaçmaları ve koşuşturmaları hiçbir fayda sağlamayacaktır. Onlar, çok üzgünüz, eyvahlar olsun, bize yazıklar olsun, bizler birer zalim olmuşuz, ilahi adaletin gereklerini yapmayıp dışına çıkmışız. Başımıza gelenler bunun yüzünden geldi, eyvahlar olsun, bize yardım edebilecek yok mu, diye bağırdılar.

فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوَاهُمْ حَتّٰى جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ: **Onların bu feryatları, biz onları biçilmiş ekin gibi dümdüz edinceye kadar devam etti.(15)** Onların "vay başımıza gelenler, bizler birer zalim olmuşuz" sözlerini tekrarlayarak yalvarmaları, bağırmaları ve çağırmaları kendi ağızlarıyla boyun eğdiklerinin, itaat ettiklerinin, tam olarak zelil ve aşağı olduklarının ve burunlarının kırıldığının ifadeleridir. Çünkü onlar bu sözleriyle kendilerini kurtarmaya çalıştılar. Suçlarını itiraf ettiler. Tekrar o suçları işlemeyeceklerini de zımnen belirtmiş oldular. Ama yine de fayda etmedi. Çünkü tövbe etme zamanı geçmişti. Sonunda onların bedenleri kurumuş ve hasat edilmiş otlar gibi oldu. Hiçbir hayat belirtisi kalmadı. Sanki hiç birisi herhangi bir zaman içinde hiçbir hayat kokusu koklamamıştı. Kupkuru kesildiler.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ: **Biz gök yüzünü, yer yüzünü ve arasındakileri oynayarak yaratmadık.(16)** Biz onların yaptıkları haksızlık ve zulümleri niçin cezalandırmayalım, niçin onları biçilmiş, kuru ve cansız bir hale sokmayalım? Biz gökyüzünü boşuna yaratmadık. Gökyüzünü yıldızlarla süsledik. Her yıldıza bir işi yapma görevi takdir ettik. O yıldızları bizden başkası sayamaz. Yer yüzünü de boşu boşuna yaratmadık. Orasını da madenlerle, bitkilerle, hayvanlarla, ağaçlarla, ırmaklarla, çeşit çeşit meyve ve sebzelerle süsledik. Bunların her birisinin ayrı ayrı yaratılış gayesi ve hikmeti vardır, faydası vardır. Bizim ilm-i huzurîmiz dışında onları kimse bilemez. Gök ve yer arasında oluşan etkileşimin sonucunda, birbirine karşı yaptı etki neticesinde öyle harikalar ve acayip şeyler meydana getirdik ki akıllara şaşkınlık verir, diller onları anlatacak sözcük bulmada zorlanır, beyinler kavramaz. Biz bütün bu şeyleri boş yere, içlerine hiçbir sır koymadan, yaratılışlarına hiçbir

لَوْ اَرَدْنَٓا اَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا لَاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّٓا اِنْ كُنَّا فَاعِلٖينَ ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ
عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَاِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

güzellik katmadan yaratmış değiliz. Çünkü hikmet sahibi olan Allah yaptığı her fiiline öyle hikmetler ve faydalar gizlemiştir ki saymak mümkün değildir. Bizim mükemmel ef'âlimizin, muhkem eserlerimizin eğlence ve oyun olarak nitelenmesi bize layık mıdır? Bu bize yakışır mı? Bizim yarattıklarımızın ve meydana getirdiklerimizin boş ve abes şeyler olduğu, gereksiz şeyler olduğu şeklindeki değerlendirmeler bize layık mıdır?

Halbuki biz,

لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا لَاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا إِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ: **Bir eğlence edinmek isteseydik, kendi katımızdan onu da edinebilirdik ve yapardık. (17)** Eğer biz kendimiz için takdir etsek ve farz kılmış olsaydık kendi katımızdan faydasız, boş ve batıl şeyler, izzetimize halel getirecek, hikmetimize, şanımızın yüceliğine ve büyüklüğümüze halel getirecek şeyler yaratabilirdik. Yani onlar da bizim fiillerimizden olurdu, halis irademizden ve mükemmel kudretimizden sadır olmuş eserlerimizden olurdu. Fakat hâşâ ve kellâ. Biz her türlü hikmeti ve faydayı bilecek kadar fazla bilgiye sahip olmamıza rağmen, gücümüz ve kudretimiz mükemmel olmasına rağmen faydasız, boş ve hikmetsiz şeyler yaratmadık.

بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ: **Bilakis biz hakkı batılın üzerine salarız ve hak batılı yok eder. Bir de bakmışsın ki batıl yok oluvermiş.** Bilakis bize yakışan ve layık olan, şânımıza münasip düşen şey, varlığımızın güneşi olup kerem ve faziletimizin tecellisinin parıltıları olan hakikati batılın üzerine salmaktır. Çünkü batıl gölgedir, geçicidir, sönücüdür, yokluktur, boştur, yok olucudur. Hak geldiği zaman batılı yakalar ve onda bulunan geçici var olma ismini yok eder ve onu gerçekte olduğu şekilde yok eder. Artık batıla var olarak itibar edilmez, kıymet verilmez olur. Bunu, ibret alanlara, dünya hayatının bir eğlence ve oyuncaktan başka bir şey olmadığını, ahret hayatının ise devamlı yaşanacak gerçek hayat olduğunu göstermek için yapar. Ey basiret sahipleri bunu görünüz. Allah batılı nasıl darmadağın etmesin ve yok etmesin? Batıl hadd-i zatında mevcut değildir. Yok olucudur. Asla mevcudiyet kokusu koklamamıştır. وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ: **Allah'a ....**

وَلَهُ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِه۪ وَلَا
يَسْتَحْسِرُونَۚ ﴿١٩﴾ يُسَبِّحُونَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴿٢٠﴾ اَمِ اتَّخَذُٓوا اٰلِهَةً مِنَ
الْاَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ ﴿٢١﴾

---

yakıştırdığınız sıfatlardan dolayı **size yazıklar olsun.(18)** Ey cahiller, ey Allah'a zatına yakışmayacak yanlış işler yapmak gibi abes sıfatlar yakıştıranlar, onun yüce zatına eğlence ve oyuncak sıfatlarını isnat edenler, bu yok olucu gölgeleri kendi varlığına şerik tutanlar! İyi biliniz ki Allah'ın varlığı bu yakıştırmalarınızdan çok çok yücelerdedir. Bu düşüncelerinizden dolayı size yazıklar olsun.

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لاَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلاَ يَسْتَحْسِرُونَ: **Göklerde ve yerde olanlar onundur, yanındakiler onundur. Ona kulluk etmekte büyüklenmezler ve kulluğu yüksünmezler.(19)** Ey müşrikler, Allah'ın gölgelerini ve kullarını nasıl olur da Allah'a şirk koşarsınız? Göklerde, yani ruhlar aleminde olup bedenden soyutlanmış varlıkları da yaratan odur, var eden odur, ortaya çıkaran odur ve onlarla ilgili tasarruf yetkisi de kendisine aittir. Ruhlar alemiyle ilgili olarak yeryüzünde bulunan ruhlar da onundur. Allah'ın katında bulunup da hiçbir yere ayrılamayan, inip çıkamayan ruhlar da onundur, yaratanı Allah'tır. Hepsi de Allah'ın gücü ve kudretine ram olmuşlardır, zelilliklerini kabul etmişlerdir. Allah'a itaat etmekten vaz geçemezler, kibirlenemezler. Allah'a kulluk etmeyi, ona ibadet etmeyi yüksünemezler, bıkkınlık gösteremezler ve yerine getirirler.

يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لاَ يَفْتُرُونَ: **Gece ve gündüz hiç durmadan tesbih ederler.(20)** Yani bütün vakitlerinde Allah'ı yakışmayan şeylerden tenzih ederek tesbih ederler. Yorgunluk ve bezgilik göstermezler. Bilakis o görevlerini tam olarak yaparlar, görevlerini tam bir itaat duygusu ile yapmaya devam ederler. Ona boyun eğerler ve ondan korkarlar. Onlar Allah'a kulluk etmeyebilirler mi, Allah'ı tesbih etmeyebilirler mi? Onlar muvahhitlerdir, muhlislerdir. Onlar yıldızlara tapanlar gibi gökyüzünden putlar edinmiş inatçı müşrikler değillerdir.

أَمْ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِنْ الأَرْضِ هُمْ يُنشِرُونَ: **Yoksa onlar yer yüzünden tanrılar edindiler de onlar mı ölüleri diriltecekler?(21)** Bilakis onlar, putlara tapanlar gibi yer yüzünden tanrılar edindiler ki bu daha da ......

لَوْ كَانَ فِيهِمَٓا اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَاۚ فَسُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾ لَا يُسْـَٔلُ
عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ﴿٢٣﴾

kötüdür. Putlara ve heykellere Allah'a tapar gibi taptılar, kulluk etiler ve zımnen şu iddiada bulundular ki kendi elleriyle yonttukları veya madeni ziynetlerini eriterek kalıba döktükleri putları onların ölülerini kabirlerinden çıkaracaklarmış. Güya onlar tanrılarmış, onun için onlara tapıyorlarmış. Gerçek Tanrı'nın her türlü takdirata gücü yetmelidir, dilediği her şeyi yaratabilmesi gerekir. Bu cümleden olarak ölüleri haşr ve neşr etmesi gerekir. Hem de çok kolay olarak bunları yapabilmesi gerekir. Bu müşrikler tanrıların çokluğunu nasıl kabul edebiliyorlar?

Anlamıyorlar mı ki,

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلاَّ اللّٰهُ لَفَسَدَتَا: **Eğer gökte ve yerde Allah'tan başka tanrılar olsaydı fesat çıkardı.** Yani göklerde ve yerde bir, tek ve kendinden başkasını kahr edecebilecek olan Allah'tan başka ilahlar olmuş olsaydı göklerin ve yerin nizamları bozulurdu. Bu görünen düzenleri ve sistemleri içinde kesinlikle olamazlardı. Çünkü İlah kavramından anlaşılan şey onun istediği tasarrufta bulunma ve yaratma konularında, irade etme ve dileme hususlarında müstakil hareket edebilmesidir. Bütün tanrılar, tanrı olmanın bu sıfatları ile muttasıf olması gerektiğinden onların bir araya gelerek herhangi bir işte birlik sağlamaları mümkün değildir, olamaz. فَسُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ: **Arşın sahibi olan Allah onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzehtir.(22)** Vâhit, Ehad, Samed olan ve ilahlıkta ve tanrılıkta tek başına olan Allah, hükümranlığında ortağı olmayan, varlığında ve gerçekliğinde şek bulunmayan Allah arşın sahibidir. Bu arş üstünde yaratılmış olan her şeyi o yaratmıştır. Yaratılan her şey ondan yaratılmıştır. Allah çocuk sahibi olmaktan, eş ve ortak sahibi olmaktan, tevhidinde, yaratıp var etmesinde ve tek başına olmasında ve dilediğini yapmasında kendisinin bir benzeri olmasından kesinlikle münezzehtir.

لاَ يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ: **Yaptıklarından dolayı onu kimse sorguya çekemez, bilakis o sorgular.(23)** Allah'ın hükümlerini ve kararlarını reddedecek kimse yoktur. Boş ve batıl gölgelerden ibaret olan şeriklerin kendileri yaptıklarından dolayı hesaba çekileceklerdir. Nasıl olur da onlar kendilerini Allah'a ortak göstermeye layık görürler?

أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِه۪ٓ اٰلِهَةًۜ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْۚ هٰذَا ذِكْرُ مَنْ مَعِيَ وَذِكْرُ مَنْ قَبْل۪يۜ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَۙ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٤﴾

Bunun hesabı onlardan sorulacaktır. Allah, böyle yakıştırmacıların yakıştırmalarından çok yüce ve münezzehtir. Allah'ın mukaddes celalı ve büyüklüğü, asi ve kibirlilerin yakıştırdıklarından çok daha yücedir.

Allah'ın şânı yüce olmasına rağmen, vahdet-i zatı ile tanrılığında ve rablığında tek ve yalnız olduğunun delilleri ap açık belli olmasına rağmen müşrikler tereddüt ettiler. أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ: **Yoksa Allah'tan başka tanrılar mı edindiler? De ki delilinizi söyleyiniz.** Bilakis onlar Allah'tan başka ve Allah'a ortak olarak tanrılar edindiler. Bir tane de değil bir çok tanrılar edindiler ve onlara Allah'a tapar gibi taptılar, kulluk ettiler. Bu zulümdür, haksızlıktır, yalandır, cahilcedir ve inat için yapılmıştır. Ey peygamberlerin en mükemmeli, onları sakındırmak ve vazgeçirmek için şöyle söyle: Ey tek ve bir olan, Samed olan Allah'a ortak koşan müşrikler, eğer aklınız varsa, akıl ve mantığa göre davranıyorsanız, Allah'tan başka bir tanrıların olabileceğine dair deliliniz nedir, onu söyleyiniz. Sizin aklî bir delil getirmeniz mümkün değildir. Çünkü çelişkiler teorisi ortaklık yolunu kesin olarak kabul etmez. Siz naklî bir delil de getiremezsiniz. Çünkü bütün ilahî kitaplar Hakk'ın bir olduğu ve şerikinin olamayacağı hususunda görüş birliği içindedir. هَذَا ذِكْرُ مَنْ مَعِي وَذِكْرُ مَنْ قَبْلِي: **Bu benimle olanları ve benden öncekileri uyarandır.** Benden önceki bütün kitaplardaki hükümleri içine alacak şekilde bana indirilmiş olan bu kitap benimle beraber olan müminleri uyaran, onlara nasihatlerde bulunan kitap olduğu gibi benden önceki gelip geçmiş peygamberlerin ümmetlerinden onlara inanıp kabul etselerdi onları da uyaracak olan kitaptır. Fakat onlar o kitabın kendilerini Hakk'a götüreceğine inanmadılar. بَلْ أَكْثَرُهُمْ لاَ يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ: **Fakat onların çoğu Hakk'ı bilmiyorlar, bunun için yüz çeviriyorlar.(24)** Fakat onların çoğu cahillerdir, Hakk'ı bilmezler. Ufuklarda görünen, zahir ve açık olan, örtüsüz ve perdesiz halde görünen Hakk'ı tanımazlar. Onlar gözlerindeki perdeler kalın olduğu için, kalpleri üzerindeki kılıf kaba olduğu için Hakk'tan yüz çevirirler ve

وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ اِلَّا نُوح۪ٓي اِلَيْهِ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا۬ فَاعْبُدُونِ
وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُۜ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَۙ ﴿٢٦﴾ لَا يَسْبِقُونَهُ
بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِاَمْرِه۪ يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾

onu inkar ederler. Allah'ın kendisine ışık vermediği insanların ışığı bulmaları mümkün değildir.

Sonra, Cenab-ı Allah tevhidi tespit eden, taklitten en ufak bir iz bırakmayan çok parlak ve yüce bir söz buyurdu:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلاَّ نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنَا فَاعْبُدُونِي : **Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki ona "benden başka bir tanrı yoktur, bana kulluk ediniz" diye vahyetmiş olmayalım.(25)** Ey peygamberlerin en mükemmeli, biz senden önce lütuf ve keremimiz olarak gönderdiğimiz peygamberlere ilk olarak şunu vahyettik: Benden başka ibadet edilecek bir Hak tanrı yoktur, ibadet ve itaat edilmeye layık benden başka tanrı yoktur. Azamet ve Kibriya ridasını taşıyan benim, kemal ve celal sıfatları sadece ve sadece bana aittir, sonsuza kadar kalmak bana mahsustur. Onun için sadece bana ibadet ve kulluk ediniz, dedik. Ey helak olucu gölgeler, ey boş ve kaybolucu yansımalar, bana karşı değersiz ve güçsüz olduğunuzu kabul ediniz, benden korkunuz, bana boyun eğiniz. Zira benden başka döneceğiniz yer yok, dedik. Onlar, bize şirk koşma iddialarını sürdürdüler:

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَانُ وَلَدًا: **Rahman olan Allah bir oğul edindi, dediler.** Müşrikler Tevrat ve İncil'den delil toplama arzusuyla dediler ki Allah melekleri, Üzeyr'i ve İsa'yı oğul edinmiştir. Evlatlar babalarının ortaklarıdır. Halbuki bunlar Allah'ın sırlarıdır. سُبْحَانَهُ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ: **Allah bunlardan münezzehtir, onlar ise kendilerine nimet verilen kullardır.(26)** Allah onların bu ve bunun gibi hezeyanlarından münezzehtir. O adı geçenler ise Allah'ın sevgili kullarıdırlar.

لاَ يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ: **Onlar ondan önce söz söylemezler, onun emirleriyle** bildiklerini **bilirler.(27)** Onlar kölelerin Mevlalarına yaptıkları gibi yapmazlar, yani Allah söylemedikçe söylemezler, Allah'ın sözlerini ve hükümlerini tebdil ve tağyir etmezler. Onlar Allah'tan önce söze nasıl atılsınlar? Onlar sadece Allah'ın kendilerine bildirdiklerini bilirler, onun emirlerini uygularlar. İyiyse iyi, kötüyse ......

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدٖيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَۙ اِلَّا لِمَنِ ارْتَضٰى وَهُمْ مِنْ
خَشْيَتِهٖ مُشْفِقُونَ ﴿٢٨﴾ وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ اِنّٖٓي اِلٰهٌ مِنْ دُونِهٖ فَذٰلِكَ نَجْزٖيهِ
جَهَنَّمَۜ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمٖينَ ﴿٢٩﴾ اَوَلَمْ يَرَ الَّذٖينَ كَفَرُٓوا اَنَّ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَاۜ ....

kötü. Zira memurlar amirlerinin kararlarına karışmazlar. Onlar Allah'ın emirlerinin dışına nasıl çıkabilirler?

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ: **Allah onların önlerindekileri ve arkalarındakileri bilir.** Allah ilm-i huzurîsi ile onların yaptıklarını bilir, yapacaklarını da bilir, hallerini de bilir, eylemlerini de bilir. Onların bildiklerini de bilir, bilmediklerini de bilir. وَلاَ يَشْفَعُونَ اِلاَّ لِمَنْ ارْتَضَى: **Onlar sadece Allah'ın razı olduklarına şefaat edebilirler.** Eğer onlar Allah'ın emirlerinin dışına çıksalar başkalarına şefaatleri kabul edilmez, ya da onlar emirlerin dışına çıktıktan sonra Allah katında şefaat etmeleri ellerinden alınır. Onlar öyle kullardır. Sadece Allah'ın şefaat edilmesine rıza gösterip izin verdiklerine şefaatçi olabilirler. وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ: **Onlar Allah'ın azametinden korkarlar.(28)** Allah'ın huzurunda, Allah'ın izni olmadan nasıl şefaatçi olsunlar? Kendileri Allah'ın kemal-i kudretinden, azametinden ve kahrından titremektedirler, korkmaktadırlar. Kalpleri yerlerinden oynamaktadır.

وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَهٌ مِنْ دُونِهِ فَذَلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ: **Onlardan kim Allah'ı bırakarak "ben tanrıyım" derse bu sözlerinin yüzünden onları cehennemle cezalandırırız, zalimleri böyle cezalandırırız.(29)** Şefaatçilerin hali böyle iken, bu minval üzre korkmaktalar iken, onlardan birisi Allah'ın yanı sıra ben de ilahım, kulluk edilmeye ben de layık görülmeliyim, tanrılıkta ben de tek başımayım derse biz onları sadece bu sözlerinden dolayı, sözleri itikatları ile örtüşmese bile cehennemde dağlarız. O cehennem Allah'tan uzak kalmadır, mahrum olmadır, hayal kırıklığı yangınıdır, zarar ziyandır. Bize karşı edepsizlik edenleri, tevhidimizin gereklerinin dışına çıkan zalimleri böyle cezalandırırız.

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْض كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا: **İnkar edenler göklerin ve yerin tek küme olduğunu ve bizim onları ayırdığımızı**

... وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ اَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾ وَجَعَلْنَا فِى الْاَرْضِ
رَوَاسِىَ اَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾

---

görmediler mi? Bizim vahdetimizi inkar ederek bize bizim yarattıklarımızı şerik ve ortak koşanlar, bize haksız olarak çocuk sahibi oldu diyerek yalan söyleyenler, bizi bu gibi boş hurafelerle inkar etmeye kalkanlar bizim kudretimizin mükemmelliğinin delili olarak gözleri ve yeri ayırdığımızı görüp anlamıyorlar mı? Gökler ki isimlerimizin ve sıfatlarımızın alemidir. Yer de huyların, yansımaların ve gölgelerin alemidir. Bunlar birbirlerine geçmiş halde idiler, tek bir bütün idiler, ayrı ayrı değillerdi. Bizim isim ve sıfatlarımız zatımızın içindeydi, tecelli etmiş değildi. Yokluk tabiatı ise yokluk köşesinde hareketsiz durmakta idi ve var olma gölgesi üzerine düşmemiş idi. Biz zatî isimlerimizden ve sıfatlarımızdan neş'et eden sevgi ve istek tecellileri ile onları ayırdık. Bizim tecellilerimiz, yaratılışlara gizlemiş olduğumuz faydanın ve hikmetlerin tecelliler ışığıyla görülebilmesi için, kabul etmesi ve etkilenebilmesi için yaratmayı gerekli kılıyordu. وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ: **Biz her canlı şeyi sudan yarattık, inanmıyorlar mı?(30)** Eğer siz pek çok eşyanın birbiriyle uyuşan ve uyuşmayan sıfat ve isimlerle muttasıf zat-ı ilahinin istemesiyle nasıl meydana geldiğini anlamak istiyorsanız etrafınıza şöyle bir bakınız. Biz her canlı şeyi tek bir zat olan, pek çok vasıflarla muttasıf bulunduğu kendisinden sadır olmuş olan sudan yarattık. Yarattığımız her canlının su ile ilgili hisleri var, beslenmesi var, yetişip gelişmesi var, az veya çok su ihtiyacı var. Zira su canlıların değişimlerinde ve teşekküllerinde etkenlerin en önemlisi ve en belirgin olanıdır. Onlar buna hâlâ inanmıyorlar mı? Halbuki bu en açık biçimde görünen, en kolay biçimde hissedilebilen bir gerçektir.

Sonra Allah ihlaslı kullarına bol bol verdiği nimetlerini saymaya başladı. Böylece onları uyarmak istemekte, o nimetleri vereni düşünerek vahdet-i zatı anlamalarını istemekte, kemal-i kudretini ve her şeye hükmetiğini anlamalarını istemektedir. Allah şöyle buyurmuştur:

وَجَعَلْنَا فِي الأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلاً لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ:

Yeryüzüne insanlar sarsılmasın diye sabit dağlar yerleştirdik, gidecekleri yerleri bulsunlar diye aralarında geniş yarıklar var ettik.(31) Biz doğası gereği dönmeye ve değişmeye meyilli olan yer ….

وَجَعَلْنَا السَّمَٓاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًاۚ وَهُمْ عَنْ اٰيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿٣٢﴾ وَهُوَ الَّذ۪ي
خَلَقَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَۜ كُلٌّ ف۪ي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٣٣﴾

kürenin üzerinde sabit dağlar yarattık ki hareket edip onları sarsmasın, zarar vermesin diye. O yüce dağlar arasında yarıklar, vadiler, geçitler var ettik ki yol edinsinler. Bu yolları gidecekleri yerlere giderken rahat rahat kullansınlar diye biz onlara lütufta bulunduk. Umulur ki onlar yeryüzünün uzak yerlerine, uzak beldelere gitmek istediklerinde o vadileri yol olarak kullanırlar, ticaretlerini yaparlar, isteklerini ve faydalanacakları şeyleri elde ederler.

وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ: **Gök yüzünü muhkem bir çatı kıldık, onlar ise bu delillerimizden yüz çeviriyorlar.(32)** Üstlerinde kurulu olan gök yüzünü içinde tarımla uğraşma vakitleri, ticaret zamanları, karalardan ve denizlerden faydalanma günleri tayin edilmiş olan muhkem bir çatı, müstahkem bir tavan olarak yarattık. Çünkü bunlar onların en önemli geçim araçlarıdır. Oysa onlar göklerde bulunan ve yaratıcısının birliğine işaret eden delillerden, onları yaratanın ve var edenin mükemmel kudretinden yüz çevirmektedirler. Onları görmemekte ve inkar etmektedirler. Bizim tevhid ırmağımızdan içebilmek için, mükemmel kudretimize ve irademize inanmaya varabilmek için bu delillerimizi hiç düşünmüyorlar.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ: **Geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı yaratan odur, her biri bir yörüngede hareket eder.(33)** Onlar nasıl olur da göklerin yaratılışını düşünmezler? Nasıl olur da göklerdeki delilleri yaratanın tek bir zat olduğunu düşünmezler? O inkarcılar, o müşrikler gök yüzünde cereyan edenlerin tek bir mucidinin olduğunu, tek bir yaratanın ve var edeninin bulunduğunu nasıl inkar ederler? Geceyi yaratıp onların dinlenmeleri ve uyumaları için takdir eden Allah'tır. Gündüzü geçimlerini ve kazançlarını temin etmeleri için yaratan da odur. Güneşi ve ayı yiyeceklerinin ve meyvelerinin olgunlaşmasının iki sebebi olarak yaratan da yine Allah'tır. Güneş, ay ve diğer seyyareler yedi tabakanın her birindeki yörüngelerinde hareket ederler, durmadan ve aynı hızla dönerler ki onların faydalanacağı şeyler oluşsun, geçim şartları güzelleşsin. Halbuki onlar bunları bilmiyorlar ve şükretmiyorlar.

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ اَفَائِنْ مِتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ ﴿٣٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ
ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَاِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٣٥﴾

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِيْنْ مِتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ: **Biz senden önce de hiçbir insana ölümsüzlük vermedik, sen ölürsen onlar ebedî mi kalacaklar?(34)** Yani Hıristiyanlar İsa'nın ölümsüz olduğunu iddia ediyorlar ve hiç ölmemiş gibi, eskiden nasılsa şimdi de öyle kalacağını söylüyorlar. Yine insanlardan melekler safına katılanlar için de aynı iddialarda bulunuyorlar ve ölümsüz olduklarını söylüyorlar. Allah o insanlara en güzel cevabı en veciz biçimde veriyor ve şöyle buyuruyor: Ey peygamberlerin en mükemmeli, biz senin hemcinslerin olan insan oğlundan hiç birisi için ebedî hayat vermedik, ölümsüzlük vermedik. Ne senden öncekilere verdik, ne de senden sonra geleceklere vereceğiz. Onlar da beşerdir, yaratılmışlardır, oluşturulmuşlardır. Oluşturulmuş ve yaratılmış olan her şey yok olacaktır, cüzleri geri ayrışacaktır. Yaratılmış insanlardan bir fert ölümsüz olacak olsaydı o kişi kesinlikle sen olurdun. Ey peygamberlerin en mükemmeli, sen öldükten sonra o cahillerin iddia ettikleri gibi ötekilerin ebediyete kadar baki kalacaklarını mı zannediyorsun? Yok oluşun onları etkilemeyeceğini mi düşünüyorsun? Hâşâ ve kellâ! Asla böyle olmayacak.

Bilakis,

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ: **Her can ölümü tadacaktır.** Solunum yapan her canlı, iyi tabiatlı olsa da olmasa da, kötü huylu olsa da olmasa da, uzun ve kısa ömürlü olsa da olmasa da, yeryüzünde yaşayanlardan olsa veya göğe yükselenlerden olsa da olmasa da ölüm şarabını içecektir. Ölüm ona acılığını tattıracaktır, sekerat korkularını çektirecektir. Ölümden hiç kimse kurtulamaz. Rütbe ve derecesi yüksek olsa da, makam ve mevkii büyük olsa da ölümden kurtulamaz. Çünkü sizin hepiniz yaratılırken ölücü olarak yaratıldınız. Varlığınız geri dönücü olarak kılındı.

وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ: **Biz sizi kötülüklerle ve iyiliklerle imtihan ediyoruz ve sonunda bize geri döndürüleceksiniz.(35)** Biz bu hayatınızda ve yaratılışınızda imtihan ediyoruz. Sizi razı olduğumuz ve razı olmadığımız şeylerle karşılaştırıyoruz ve sizleri sınıyoruz. Bu bizim sizi imtihanımızdır ve bu imtihanda bir maksadımız ve hikmetimiz mevcuttur. Sizi dünyada böyle imtihan ettikten sonra siz ahret ....

وَاِذَا رَاٰكَ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ يَتَّخِذُونَكَ اِلَّا هُزُوًاۜ اَهٰذَا الَّذِى يَذْكُرُ اٰلِهَتَكُمْۚ وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمٰنِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٦﴾

hayatınızda sadece bize geri döndürüleceksiniz. Tıpkı gölgenin sahibine geri dönmesi gibi, yansımanın yansıyana geri gelmesi gibi. Çünkü bizden başkası yoktur. Biz sizi orada hesaba çekeceğiz, dünyadaki imtihanınızın sonucuna göre size muamele edeceğiz.

Sonra da habibini teselli için şöyle buyurdu:

وَإِذَا رَآكَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلاَّ هُزُوًا أَهَذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ: **Kafirler seni gördükleri zaman, ilahlarımızı diline dolayan adam bu mu diye seni alaya alırlar.** Hatırla. Sen Kur'an okumakla meşgul olduğun ya da ashabına ve akıl sahibi insanlara nasihatlerde bulunduğun sırada, paçalarını hak yoluna sıvamışları, senden güçlerinin yettiği kadar en çok faydalanmak isteyenleri, tevhid-i ilahi yolunda aydınlanmak isteyenleri vaazlarınla aydınlattığın sırada yanına gelerek seninle alay ediyorlardı, seni hakir görerek müminler nazarında küçük düşürmeye çalışıyorlardı. Birbirleriyle konuşurlarken " Zayıf ve aşağılık insanların arasındaki bu zavallı adam mı sizin tanrılarınızı diline doladı? Sizin tanrılarınıza kötü söyleyen, size şefaat edemeyeceğini söyleyen, dil uzatan bu adam mı" diyorlardı. وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمَانِ هُمْ كَافِرُونَ: **Onlar Rahman'ın zikrini inkar ediyorlar.(36)** Onlar hakir insanlar oldukları ve zayıf oldukları halde körlükleri sebebiyle, şaşkınlıklarından dolayı ve gaflette bulunmaları sebebiyle şek ve tereddüt şüphelerinden münezzeh olan Rahman'ın hatırlatmalarını inkar ediyorlar. Rahman'ın mevcudiyetini, hakikat olduğunu inkar ediyorlar. Halbuki o Rahman olan Allah yarattıklarını en mükemmel biçimde yaratması sebebiyle, onların tapındıkları boş, batıl ve değersiz mabutlarının hilafına, İlah olmayı ve Rab olmayı kesin surette hakketmektedir. Onlar Allah'ın gücü altında kahr olacaklardır, Allah'ın iradesine ve isteklerine ram olmaya mecburdurlar. Onların kendilerinin asla bir güçleri yoktur. Asıl onların kendileri alay edilmeye, aşağı görülmeye ve hor görülmeye en müstahak, en layık ve uygun kimselerdir.

Dalalet ve inkar deryasında boğulanlar, büyüklenme ve gururlanma çöllerinde yollarını şaşıranlar cezalandırılmalarını hızlandıracak davranışlar yaptıkları zaman, azap gelecekse hemen gelsin dedikleri, ...

خُلِقَ الْاِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍۜ سَاُرٖيكُمْ اٰيَاتٖي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ ﴿٣٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى
هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقٖينَ ﴿٣٨﴾ لَوْ يَعْلَمُ الَّذٖينَ كَفَرُوا حٖينَ لَا يَكُفُّونَ عَنْ
وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٣٩﴾

kıyamet kopacaksa kopsun, Allah yapacaklarını yapsın diyerek alaylarını ve aşağılamalarını sürdürdükleri zaman Allah onların inkarlarına ve acele etmelerine en güzel şekilde şöyle cevap vermiştir:

خُلِقَ الْإِنسَانُ مِنْ عَجَلٍ سَأُرِيكُمْ آيَاتِي فَلاَ تَسْتَعْجِلُونِي: **İnsan aceleci yaratılmıştır, size delillerimi göstereceğim, acele etmeyiniz.(37)** Canlılar içinde insanoğlu hayır ve şerri isterken oldukça sabırsız ve aceleci olarak yaratılmıştır. Hayır ve şer kendisinden yaratılmış gibi onu çabucak ister. Ey peygamberlerin en mükemmeli, bizim yerimize onlara şunları söyle: Ey müsrifler, ey mağrurlar, ne zamana kadar böyle aceleci olacaksınız? Yakında, bu dünya hayatınızda size bazı delillerimi, ahretteki azabımın mukaddimelerimi göstereceğim. Bazıları bu delillerden maksadın Bedir vak'ası olduğunu söylemişlerdir. Zira orada aceleci davrananlar Kureyş kabilesi olmuştu. Sonra size kıyamet azabı ve başka azaplar gelecek. Ey sapıtmış insanlar, ey yoldan çıkmış insanlar, sakın acele etmeyin!

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنتُمْ صَادِقِينَ: **Eğer bu dedikleriniz doğru ise "bu tehditler ne zaman" diye soruyorlar.(38)** Peygamber'den ve onun ashabından duyduklarını duyduktan sonra, bu vaat edilen gün ne zaman, bu tehditler ne vakit gerçekleşecek? Eğer doğru söylüyorsanız ve iddialarınız gerçek ise bize azabın ineceği zamanı ve kıyametin kopacağı vakti belirleyiniz demeye başladılar. Sonra Allah bu sorularının üzerine onların yaptıklarının kötülüğünü belirtmek ve onları korkutmak için şöyle buyurdu:

لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لاَ يَكُفُّونَ عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلاَ عَنْ ظُهُورِهِمْ وَلاَ هُمْ يُنْصَرُونَ: **İnkar edenler, önlerinden ve arkalarından** gelen **ateşi savamayacakları ve yardım edilmeyecekleri zamanın ne demek olduğunu bilselerdi** böyle demezlerdi.**(39)** Kafirler acele ettikleri azabın keyfiyetini bilselerdi bunları söylemezlerdi. O azap kesin olarak onları tutacak ve onlar yüzlerini ve sırtlarını dağlayan ateşten kurtulamayacaklardır. Çünkü o ateş onları her taraftan kuşatacaktır. Ateşlere öyle gömülecekler ki kendilerini o ateşten kimse çıkaramayacaktır. Çünkü ...

بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدِ
اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ
يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٤١﴾ قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ ....

her can kendi kazandığının karşılığını görecektir. Yani o günün ne kadar korkunç ve ne kadar zor bir gün olduğunu bilselerdi acele etmezlerdi. Fakat onlar bilmiyorlar. Bunun için gururla ve kibirle bunları söylüyorlar.

بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ: **Kıyamet azabı geldiği zaman ansızın gelecek ve onları şaşkına çevirecek.** O gün ansızın ve birden bire geldiği zaman onlar şaşıracaklar, sarhoş olacaklar, ne yaptıklarını bilemeyecekler, dehşet içinde kalacaklar. فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ: **Onlar o zamanı geri çeviremeyecekler, kendileri de bekletilmeyeceklerdir.(40)** Çünkü Allah'ın takdirini kimse reddedemez, onun hükümlerini kimse değiştiremez. Özellikle azap indikten sonra onlar mühlet isteseler bile kendilerine başka bir fırsat verilmeyecektir.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ: **Senden önceki peygamberlerle de alay edilmiştir.** Ey peygamberlerin en mükemmeli, onlara aldırma, alay etmelerine ve küçük düşürmeye çalışmalarına üzülme. Çünkü senden önceki pek çok peygamberle de alay edilmiştir. O peygamberlerin ümmetleri ile de alay edilmiştir. Tıpkı seninle beraber Kurayş ile alay edildiği gibi. فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ: **Sonunda alay edenleri alaya aldıkları şey sarmalayıp helak etti.(41)** Peygamberlerle alay eden kafirleri ahrette alaylarının vebali sarıp sarmaladı ve helak etti. Hem de o inatçı kibirliler yaptıklarının kat kat fazlası ile cezalandırıldılar. Sen üzülme, onların alaycı ifadelerinden dolayı için daralmasın. Onlar başlarına azap geleceğini ve cezalandırılacaklarını inkar ederlerse :

قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ: **Sizi gece ve gündüz Rahman'dan kim koruyabilir, diye sor.** Ey peygamberlerin en mükemmeli, onlara de ki sizi geceleri uyurken ve gündüz vakti işlerinizin başındayken Rahman olan Allah'ın azabından kim koruyacak? O Allah celal sıfatının gereği olarak her türlü kahır ve intikama gücü yetendir.

... بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾ اَمْ لَهُمْ اٰلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَاۜ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ اَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ ﴿٤٣﴾ بَلْ مَتَّعْنَا هٰٓؤُلَٓاءِ وَاٰبَٓاءَهُمْ حَتّٰى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ ....

Lütuf ve cemalinin gereği olarak size merhamet etmezse etmez. Fakat o size merhamet edecektir. O size hemen azap etmedi ki dikkat edesiniz diye, nimetleri şükür etmeye devam edesiniz diye, kerem hakkını yerine getiresiniz diye. بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ: **Fakat onlar Rablerinin zikrinden yüz çeviriyorlar.(42)** Onlar aşırı gaflet içinde bulundukları için kendilerini her türlü kötülüklerden ve cezalardan koruyacak olan Rablerinin zikrinden, öğüt ve uyarılarından yüz çeviriyorlar. Ona yönelmiyorlar, ibadetlerini yerine getirmiyorlar, şükretmeye devam etmiyorlar.

أَمْ لَهُمْ آلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَا: **Yoksa onları bizden koruyacak tanrıları mı var?** Yoksa o ısrarcı kafirler bizim kendilerine indirdiğimiz azabı kendi güçleri ile geri çevirebileceklerini mi iddia ediyorlar? Onları tanrıları mı koruyacak? O tanrı dedikleri şeyler bizim dışımızdadır, tanrılıkta ve rablıkta ortaklarımız değillerdir. Bizim yanımızda onlara şefat edecekler öyle mi? Hâşâ ve kellâ. Onların tanrılarının böyle bir şeye asla güçleri yetmez. لاَ يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنفُسِهِمْ وَلاَ هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ: **Onlar kendilerine bile yardım edemezler, bizden de yakınlık göremezler.(43)** Çünkü o heykeller yok olucu özellikler taşıdıkları için kendi başlarına gelecek kötülükleri bertaraf etmekten acizdirler. Başkalarına nasıl yardım etsinler? O tanrılar o insanlara yardım ve şefaat edebilmek için, başlarına gelen azabı savuşturabilmek için bizden de bir yakınlık temin edemezler. Eğer onlar, kendilerine ve atalarına mühlet verip azabı geciktirmemizi, onlara hayatları boyunca nimetler içinde müreffeh bir hayat sürdürmemizi kendilerini hiç cezalandırmayacağımızın ve kendilerinden intikam almayacağımızın bir belirtisi olarak düşünüyorlarsa bu yaptıkları boş bir hayalden ibarettir. İblis'in kendilerini gururlandırması sonucu tevessül ettikleri geçici ve hayal mahsulü bir teselliden ibarettir.

بَلْ مَتَّعْنَا هَؤُلاَءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ: **Bilakis biz bunları ve atalarını nimetler içinde yaşattığımız için hayat gözlerine uzun göründü.** Biz bu inatçılara ve sapık atalarına nimetler verdik ki bunların sonucunda hayat bitmeyecek sandılar. Yaşadıkları müddetçe çeşit çeşit

... أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾ قُلْ إِنَّمَا أُنْذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا يُنْذَرُونَ ﴿٤٥﴾

günahlar, suçlar irtikap ettiler. Kendilerinden intikam alınmayacağını, kendilerine ceza verilmeyeceğini sandılar, korunmakta olduklarını zannettiler. Azap ve eziyet gelmeyecek sandılar. أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ: **Bizim yeryüzüne geldiğimizi ve etrafını eksilttiğimizi görmüyorlar mı? Onlar mı galip geldiler?(44)** Onlar kendilerine zaman vermemizi, kendilerine azap etmeyeceğimiz şeklinde değerlendiriyorlar da, kendilerini kahretmek ve intikam almak için yer yüzüne gelişimizi görmüyorlar mı? Gönderdiğimiz yardımlarla Müslüman askerlerini kefere topraklarında galip getirişimizi görmüyorlar mı? Kefere topraklarını bir ucundan başlayarak uzak noktalarına kadar tahrip ettiğimizi ve eksilttiğimizi görmüyorlar mı? Beldelerini kenarlarından tahrip etmeye başlamamızdan, küçültmeye başlamamızdan sonra onlar bizim ordularımıza karşı galip geldiklerini mi söylüyorlar? Bizim peygamberlerimizin ordularını yendiklerini mi söylüyorlar? Bu sadece boş ve yalan bir iddiadan ibarettir. Onlar "biz ve atalarımız hayatımız boyunca Allah'ın koruması altında olduk, emniyeti altında bulunduk, sen Allah'ın bize ansızın azap edeceğini, felaket indireceğini nereden çıkarıyorsun, Allah ne bize ve ne de atalarımıza böyle tehditler yaptı" gibi sözler söyleseler bile.

قُلْ إِنَّمَا أُنذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ: **De ki ben sizi vahiyle uyarıyorum.** Ey peygamberlerin en mükemmeli, cevap olarak onlara de ki ben sizi kendiliğimden uyarıyor değilim, bilakis ben sizi Allah katından bana indirilmiş olan vahiyle uyarıyorum. Bu vahiy sizi uyarmam ve korkutmam için gönderilmiş olan hükümleri de kapsıyor. Ayetin devamında Allah onları azarlıyor ve şöyle devam ediyor: وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا يُنذَرُونَ: **Sağırlar ne kadar uyarılsalar da çağrıyı duymazlar.(45)** Size gönderilen, mucizelerle donatılan peygamber sizi nasıl uyarsın, sizi doğru yola nasıl getirsin ey hakikati duymama özrü ile malul olarak yaratılanlar, yaratılıştan yüz çevirme özrüyle yaratılmış olan insanlar! Peygamber, uyarılma ve korkutulma zamanınız gelmedikçe çeşitli hidayet yollarını ihtiva

وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٤٦﴾
وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ
حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ اَتَيْنَا بِهَا وَكَفٰى بِنَا حَاسِبِينَ ﴿٤٧﴾

---

eden zikri duymaz ve size de duyuramaz. Siz aşırı derecede sağırlaştığınız ve katılaştığınız için uyarılma ve korkutulma yeteneğinizin dışına çıkıyorsunuz, size vaat edildiğini ve vaat edilen şeyleri inkar ediyorsunuz.

وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَاوَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ: **Onlara Rabbinin azabının rüzgarı dokunuverse, vah başımıza gelenlere, bizler zalimlerden idik, diyeceklerdir.(46)** Ey peygamberlerin en mükemmeli, eğer benim küçücük bir esintim onlara ulaşsa, azabımın azıcık bir kokusu başlangıç olarak onların üzerine inse hemen bağırmaya çağırmaya başlayacaklar ve suçlarını itiraf edecekler, sonumuz geldi, biz zalimlerden idik, Allah'ın hududunu çiğneyenlerden idik, biz cezalandırılmayı hakkettik, helak olmayı hakkettik, ey ölüm gel artık, yetiş, zamanın geldi diye yalvarmaya başlayacaklardır.

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ: **Kıyamet günü için adalet terazileri koyacağız.** Onlar yaptıkları zulüm ve haksızlıkları itiraf eder etmez onları hemen cezalandırmayız ve azap etmeyiz. Bilakis kıyamet gününde en doğru, en adil teraziler koyarız ki eğriliği ve yanlışlığı yoktur, asla sağa sola eğimi yoktur. O terazilerde kulların amellerini tartarız. Salih olanları ve olmayanları belirleriz. Sonra o terazilerde ortaya çıkan sonuca göre karşılıklarını veririz. فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا: **Hiç kimseye haksızlık yapılmaz, hardal tanesi kadar küçük bile olsa ortaya koyarız.** Hiç kimsenin hakkı ve cezası zayi olmaz. Alacağı sevap veya çekeceği ceza bizim adaletimizin ve doğru yolumuzun gereği olarak ne ise o olur. Onların yaptıkları ameller ve zulümler hardal çekirdeği kadar küçük ve hafif olsa bile biz adaletimizi tamamlamak için onun karşılığını veririz, kullarımızın haklarını gözetiriz. وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ: **Hesapçı olarak biz yeteriz.(47)** Kullarımızın haklarını korumak için bizim hesabımız yeterlidir. Hiçbir şey bizim ilm-i huzurîmizin dışında kalamaz. Ne kadar küçük olsa bile.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى وَهٰرُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَٓاءً وَذِكْرًا لِلْمُتَّقِينَۙ ﴿٤٨﴾ اَلَّذِينَ
يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَهٰذَا ذِكْرٌ مُبَارَكٌ
اَنْزَلْنَاهُؕ اَفَاَنْتُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٥٠﴾

Allahü sübhânehu nasihat ve uyarı olarak sonra şöyle buyurdu: وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذِكْرًا لِلْمُتَّقِينَ: **Biz Musa ve Harun'a da aydınlatması ve takva sahiplerini uyarması için Furkan'ı vermiştik.(48)** Biz lütuf ve keremizin gereği olarak Musa ve kardeşi Harun'a, hak ve batılı birbirinden ayıran Tevrat'ı vermiştik. O kitap Allah'ın lütuf ve keremiyle bütün müminlerin, muvaahhitlerin önlerindeki karanlıkları aydınlatan bir ışık oldu. O insanlar gaflet, cehalet ve diğer çeşitli sapıklıkların karanlıklarında yollarını şaşırmışlardı. Tevrat, o insanların içindeki takva sahiplerine en büyük toplanma günü olan mahşer gününde Allah'ın huzurunda duracaklarını hatırlatan bir uyarıcı olmuştur.

الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ: **Rablerinin gıyabında korkanlar, kıyametten de korkarlar.(49)** Onlar Rablerinin gıyabında kalblerinden ve içlerinden korkarlarken sanki Allah önlerinde imiş gibi korkanlardır. Onlar içlerini dolduran bu korkularla kendilerine vaat edilen kıyamet gününden de korkmaktadırlar. O günün gerçek olacağından, hak ve kesin olduğundan korkarlar, hemen şimdi kıyamet kopacakmış gibi korkarlar.

وَهَذَا ذِكْرٌ مُبَارَكٌ أَنزَلْنَاهُ أَفَأَنتُمْ لَهُ مُنكِرُونَ: **Bu da bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Siz onu inkar mı ediyorsunuz? (50)** Önceki kitaplarda ne varsa içine almakta olan bu Kur'an, bu Furkan da bütün müminleri ve Muhammed ümmetinin muvahhitlerini uyaran, mübarek bir kitaptır. İhlaslı müminler için, fenafillah mertebesine ulaşabilenler için hayrı ve bereketi çoktur. Biz onu son peygamber olan Muhammed'e, güzel ahlakı tamamlayacak olan Muhammed'e, risalet ve nübüvvet halkasını kemale erdirecek olan Muhammed'e lütuf ve keremimizin mükemmelliğini göstermek için indirdik. En layık ve en güzel tahiyyat ve salavat onun üzerine olsun. Ey kibirli kafirler, siz o peygamberi ve kitabını inkar mı ediyorsunuz?

وَلَقَدْ اٰتَيْنَٓا اِبْرٰهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِه۪ عَالِم۪ينَۚ ﴿٥١﴾ اِذْ قَالَ لِاَب۪يهِ وَقَوْمِه۪ مَا هٰذِهِ التَّمَاث۪يلُ الَّت۪ٓي اَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا وَجَدْنَٓا اٰبَٓاءَنَا لَهَا عَابِد۪ينَ ﴿٥٣﴾

وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ: **Biz daha önce İbrahim'e olgunluk vermiştik, onu biliyorduk.(51)** Biz Musa ve Harun'dan önce İbrahim'e akıl ve olgunluk vermiştik. Böylece onu gaflet uyuşukluğundan uyandırdık. Marifet ve hakikat öğrenmeye, tevhit yolunda yürümeye ve Hakk'a yönelmeye başladı. Biz onun peygamberlik yükünü taşıma ve tevhit sırlarını keşfetme yeteneklerini ve kabiliyetlerini ilm-i huzurîmiz ile biliyorduk, kader levhasına yazmış idik.

Ey peygamberlerin en mükemmeli, hatırla: إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ: **Babasına ve kavmine, bu etrafına toplandığınız heykeller nedir diye sordu.(52)** Senin deden İbrahim, Hak kendisini yanına çekince ve kendi kapısına doğru yönlendirince, kendi babasının ve kendi kavminin yaptıklarını inkar ederek onlara şöyle demişti: Başına toplandığınız bu heykeller de nedir? Boş ve batıl, güçsüz kuru heykelciklerle ne işiniz var? Siz akıllılar zümresinden insanlar olduğunuz halde, tevhit ve irfan öğrenmek için yaratılmış olduğunuz halde bu heykellere niçin tapıyorsunuz, önünde eğiliyorsunuz? Görmüyor musunuz ki onlar cansız şeylerdir, hisleri yoktur, hareket edemezler. Hani marifet ve yakîn? Tercih edilenin, kendisine tercih edilene ibadet etmesi, hayır diyebilenler ve akıl sahibi olanlar için oldukça aşağılık bir şey değil midir?

Senin İbrahim dedenin sözleriyle akılları başlarına gelince, onun sözünü makul ve hikmetli buldular:

قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عَابِدِينَ: **Atalarımızı onlara taparlarken bulduk, dediler.(53)** Yani onlar İbrahim'e cevap olarak dediler ki biz bu heykellerin ibadet etmeyi ve tanrı olmayı hak ettiklerini tam olarak bilmiyoruz, bu işin sırrını da anlamıyoruz ancak bizden önceki atalarımızı bu heykellere taparlarken bulduk. Biz de onlar gibi tapıyoruz. Atalarımız akıllı ve zeki insanlardı. Onlar bu heykellere niçin taptıklarını herhalde biliyorlardır. Bu işin sırrını öğrenmeye çalışmak bizim işimiz değil. Biz sadece bizden öncekilerin taptıklarına tapıyoruz, dediler.

قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ اَنْتُمْ وَاٰبَاؤُكُمْ فٖى ضَلَالٍ مُبٖينٍ ﴿٥٤﴾ قَالُٓوا اَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ اَمْ اَنْتَ
مِنَ اللَّاعِبٖينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ الَّذٖى فَطَرَهُنَّ وَاَنَا
عَلٰى ذٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدٖينَ ﴿٥٦﴾ وَتَاللّٰهِ لَاَكٖيدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوا مُدْبِرٖينَ ﴿٥٧﴾

قَالَ لَقَدْ كُنتُمْ أَنتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ: **Dedi ki siz ve atalarınız apaçık bir dalalet içindesiniz.(54)** İbrahim onların ve atalarının büyük bir sapıklık içinde olduklarını Allah'ın lütfuyla anlayınca, ey gurur ve gaflet bataklığına saplanmış olan aptallar dedi. Siz, size tabi olanlar ve sizin tabi olduklarınız, kökleriniz ve dallarınız, yani soyunuzun tamamı büyük bir gaflet içindesiniz. Hakk'ın yolundan ve hidayetten ayrılmışsınız, sapıklık içindesiniz, diye söylemişti. Kendilerini sapık gösteren, cahil gösteren bu sözleri ondan duyunca:

قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنتَ مِنَ اللَّاعِبِينَ: **Dediler ki hakikaten olanları mı söylüyorsun yoksa oyun mu yapıyorsun?(55)** İbrahim'e dediler ki sen söylediklerinde ciddi misin yoksa bizim sapık ve cahil olduğumuzu söylerken şaka mı yapıyorsun? Bizimle alay mı ediyorsun, dediler.

قَالَ بَل رَّبُّكُمْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُنَّ: **Dedi ki sizin Rabbiniz göklerin ve yeryüzünün Rabbidir, onları yaratandır.** İbrahim şöyle cevap verdi: Din işlerinde oyun olmaz, alay ve şaka olmaz. Özellikle tanrılık ve rablık konusunda hiç olmaz. Netice olarak bu boş boş duran heykeller sizi yaratan, yoktan var eden tanrılarınız olamazlar. Sizi, yükseklerde olanları ve aşağılarda olanları yaratan, onları besleyen ve tanrılık eden birdir, tektir, yeganedir, biriciktir. O çoğaltılamaz, ikincisi var kabul edilemez. Kendi mülkünde tek başına tasarruf eder. Çünkü o mülkü kendi iradesi ile, tek başına ve hiçbir maddeye ve müddete ihtiyaç duymadan yaratan odur. وَأَنَا عَلَى ذَٰلِكُم مِّنَ الشَّاهِدِينَ: **Ben bunların şahitlerindenim,** dedi.**(56)** Size açıkladığım işlere şahit olanlardan birisi benim. Yani ben erbab-ı şühud olup mükaşefe ve hak yakınlığı mertebesini elde edenlerden birisiyim. Taklit ve tahmin erbabından değilim, dedi.

وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُم بَعْدَ أَن تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ: **Yemin ederim ki siz arkanızı döner dönmez putlarınıza bir şey yapacağım.(57)** İbrahim ile putperestler arasında cereyan eden konuşmanın sonunda İbrahim'e ….

فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا اِلَّا كَبِيرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ اِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿٥٨﴾ قَالُوا مَنْ فَعَلَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا اِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٩﴾ قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ اِبْرٰهِيمُ ﴿٦٠﴾

kötü şeyler söylediler, onunla alay ettiler, onu delirmiş ve aklını yitirmiş olmakla suçladılar. Sonra da onun yanından ayrıldılar. Putlar için yaptıkları ve ibadet için toplandıkları mekandan mutlu bir şekilde ayrıldılar. İbrahim kesin ve kararlı bir şekilde yemin ederek dedi ki ey cahiller, vallahi siz buradan ayrılır ayrılmaz sizin putlarınızı kıracak bir tuzak yapacağım. Sizin mabutlarınızı kıracağım ki onların batıl ve boş olduklarını gözlerinizle görünüz.

Onlar mabetlerini terk ettikten ve evlerine gittikten sonra İbrahim onların içinde putları .bulunan tapınaklarına girdi. فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا اِلاَّ كَبِيرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ اِلَيْهِ يَرْجِعُونَ: **Belki kendisine sorarlar diye bir büyük put hariç diğerlerini paramparça etti.(58)** Putların hepsini kırdı, dağıttı, parça parça etti. Sadece büyük bir putu kırmadı ki ihtiyaç halinde kendisine müracaat edilsin ve sorumlu tutulsun diye. Onlar putların kırıldığını öğrendiklerinde büyük puta gelecekler ve kimin yaptığını soracaklardı. Çünkü onun ilahların en büyüğü olduğuna inanıyorlardı. İlah ise onlara bir cevap vermeliydi, onların bütün ihtiyaçlarını karşılamalıydı.

Bir müddet sonra onlar mabetlerine ve kiliselerine ibadet etmek için girince bütün putlarının paramparça olduklarını, kırılan parçalarının sağa sola dağılmış olduklarını gördüler. قَالُوا مَنْ فَعَلَ هَذَا بِآلِهَتِنَا اِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ: **Bunu bizim ilahlarımıza kim yaptı ise o gerçekten zalimlerden birisidir, dediler.(59)** Çok üzülmeleri ve esef içinde kalmaları sebebiyle, bu suçu işleyeni dışlayan ve aşağılayan bir ifade ile dediler ki bunu bizim ilahlarımıza kim yapmışsa dinimizin gereklerinin dışına çıkmıştır, ilahlarımıza isyan etmiştir dediler.

قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ اِبْرَاهِيمُ: **İbrahim denilen bir gencin onlar hakkında konuştuğunu duyduk, dediler.(60)** Bunu bizim ilahlarımıza kim yaptı diye soranları duyanlardan bazıları, İbrahim denilen bir gencin ilahları hakkında kötü söylediğini, onlara tapanları ayıpladığını ve kabul etmediğini duyduk dediler. İbrahim adında bir genç

قَالُوا فَأْتُوا بِهِ عَلَىٰٓ اَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ﴿٦١﴾ قَالُوٓا ءَاَنْتَ فَعَلْتَ
هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا يَٓا اِبْرٰهِيمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هٰذَا فَسْـَٔلُوهُمْ اِنْ
كَانُوا يَنْطِقُونَ ﴿٦٣﴾ فَرَجَعُوٓا اِلٰٓى اَنْفُسِهِمْ فَقَالُوٓا اِنَّكُمْ اَنْتُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٦٤﴾

ifadesiyle tanımazdan geldikleri ve böylece ona yardım etmek istedikleri anlaşılmaktadır.

Bu haber yayılınca mabetlerinde toplandılar. İbrahim'den intikam alınması hususunda birbirleri ile istişarelerde bulunmak suretiyle kesin olarak şu kara vardılar: قَالُوا فَأْتُوا بِهِ عَلَى أَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ: **Onu insanların önüne getiriniz, herhalde şahitlik edeceklerdir dediler.(61)** Hepsi fikir birliği ederek, İbrahim'in insanların önüne çıkarılmasını istediler.Yani bütün insanlar tanrılarının yanına gelsinler, toplansınlar ve İbrahim'in öldürülmesine şahitlik etsinler. Böylece her kes tanrıların yardımından nasiplenmiş olsunlar.

Nemrud geldikten ve ülkesinin eşrafı etrafında toplandıktan sonra, avam ve havas herkes toplandıktan sonra intikamlarını almak için İbrahim'i getirdiler. قَالُوا أَأَنْتَ فَعَلْتَ هَذَا بِآلِهَتِنَا يَاإِبْرَاهِيمُ: **Ey İbrahim, bunu ilahlarımıza sen mi yaptın dediler.(62)** Onu halk önünde utandırmak ve rezil etmek için ilk olarak, bu fena davranışı, bu feci işi bizim ilahlarımıza sen mi yaptın ey rezil İbrahim, diye sordular.

قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَاسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنطِقُونَ: **İbrahim dedi ki bilakis o işi bu büyükleri yapmıştır, eğer konuşabiliyorlarsa onlara sorunuz.(63)** İbrahim, onların itikat ettikleri ve inandıkları bir üslupla cevap verdi. Ben bir kulum, tapan varlığım. Onlar ise tanrılardır, tapılan varlıklardır. Ben onlara karşı bu kötü eylemi nasıl yapabilirim? Bu işi yapsa yapsa hiç kırılmamış olan bu büyük put yapmıştır ki siz onun mabutluğuna ve uluhiyetine ortak olmayın diye. İnanmazsanız, bu işi onun yapıp yapmadığını diğer ilahlara sorunuz. Tabi onların konuşacaklarına inanıyorsanız. Çünkü onlar tanrıdırlar. Tanrılığın gereklerinden biri de konuşmaktır. Siz de zaten bütün konuşanları, ehl-i tekellüm ve lisan olanları onların yarattıklarına inanıyorsunuz. Sizin sorularınıza cevap vermeye en layık olan ve en önce gelen onlardır, dedi.

فَرَجَعُوا إِلَى أَنفُسِهِمْ فَقَالُوا إِنَّكُمْ أَنْتُمُ الظَّالِمُونَ: **Bunun üzerine birbirlerine dönüp zalim olan sizlersiniz dediler.(64)** İbrahim'in cevabını

ثُمَّ نُكِسُوا عَلٰى رُؤُ۫سِهِمْۚ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هٰٓؤُ۬لَٓاءِ يَنْطِقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ اَفَتَعْبُدُونَ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْـًٔا وَلَا يَضُرُّكُمْۜ ﴿٦٦﴾ اُفٍّ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ
مِنْ دُونِ اللّٰهِۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

duyunca her biri kendi vicdanı ile baş başa kaldı ve düşünmeye başladı. İçinden şöyle geçirdi: Ey zalimler, ey tanrı olmanın ne demek olduğundan habersiz olanlar, fıtrattan gelen aklın gereğinin dışına çıkma kusurunu işleyen sizsiniz, dediler. Sizin bu yapma heykelleriniz, ellerinizle yontuğunuz heykeller nedir? Bunlar sizi nasıl yaratabilir, var edebilir? Onları icat eden, ortaya çıkaran bizzat sizlersiniz.

ثُمَّ نُكِسُوا عَلَى رُءُوسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَؤُلَاءِ يَنطِقُونَ: **Akıllarını başlarına toplayınca, bunların konuşamayacaklarını** önceden **öğrenmişsin** dediler.**(65)** Yaptıklarının hata olduğunu ve İbrahim'in haklılığını ve söylediklerinin doğruluğunu anladıktan sonra beşerî kıskançlıkları ve cahillik duyguları onları İbrahim'le mücadele etmeye sevketti. Yani yaptıkları işin önünü ve arkasını, altını ve üstünü öğrendikten sonra, hakkı batıldan ayırt ettikten sonra işi tersinden almak istediler. Ey zeki delikanlı, onların konuşamayacaklarını öğrenmişsin. Zira onlar cansızdırlar, hisleri de yoktur. Nasıl konuşabilsinler ki?

Onlar tanrılarının cansız olduğunu, konuşma ve söz söyleme kabiliyetlerinin olmadığını itiraf ettikten sonra, قَالَ أَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ: **Siz Allah'ı bırakıp da size fayda ve zarar veremeyecek şeylere mi tapıyorsunuz, dedi.(66)** İbrahim onları kınayarak ve öfkelenerek şöyle dedi: Siz ey sapıklar, ey kibirli insanlar, Allah'ı bırakıp da başka şeylere tapmaktan utanmıyor musunuz, yüzünüz kızarmıyor mu? O Allah birdir, tektir, tek İlah'tır, tek Rab'tır. Göklerde ve yerde var olan her şeyi dilediği gibi tasarrufu altında bulunduran odur. Sizin taptığınız putların ne faydası dokunur ne de zararı. Onlardan hiçbir şey beklenmez.

İbrahim daha sonra, onları yaptıklarından tiksindirmek için, Allah'ın kendilerine verdiği marifet öğrenmeleri ve iman etmeleri için verilmiş olan akıllarının ermeyişine üzülmelerini sağlamak için şöyle dedi: أُفٍّ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ: **Size de, Allah'ı bırakarak taptıklarınıza da yazıklar olsun! Hâlâ anlamıyor musunuz?(67)** Ey

قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانْصُرُوا اٰلِهَتَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلٰى اِبْرٰهِيمَ ﴿٦٩﴾

âkil insanlar zümresinin dışında kalan insanlar, size yazıklar olsun. Faydalı ve faydasız şeyleri tek başına yaratan, türlü türlü iyilikleri sağlayan ve çeşit çeşit kötülükleri tek başına savuşturan Allah'ı bırakarak taptığınız putlara da lanet olsun. Ey Allah'a şirk koşanlar, siz akıllarınızı kullanmaz mısınız? Marifetleri ve hakikatleri elde etmeniz için size verilmiş olan akıllarınızı kullanmaz mısınız? Tahmin ve taklit ayıplarından arınmış olan tevhidin sırlarını öğrenmeniz için size verilmiş olan akıllarınızı kullanmaz mısınız? Allah'ın nur vermediği insanlar elbette nuru bulamazlar.

O putperest insanlar İbrahim'in ayıplamalarını ve kötülemelerini duyunca içlerindeki kavmiyetçilik ateşi parladı, kıskançlık öfkeleri şiddetlendi ve: قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانْصُرُوا آلِهَتَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ: **Onu yakınız ve tanrılarınıza yardımcı olunuz, eğer bir şey yapacaksanız** bunu yapınız, **dediler.(68)** İbrahim'in öldürülmesi ve cezalandırılması hususunu uzun uzun tartıştıktan sonra, onu yakınız dediler. Çünkü onu yakmaktan daha elim ve daha korkunç bir azap şekli yoktu. Böylece ilahlarınıza da yardım edersiniz. Zira yakarak azap etmek tanrıya mahsus bir davranıştır. Bu hususta Hz.Peygamber şöyle buyurmuştur: "Ateşi yaratandan başka kimse ateş ile azap edemez."[37] İbrahim'e bu şekilde azap etmeleri ilahları içindir. Bundan dolayı onun ateşte yakılmasını tercih etmişlerdir. Eğer ondan intikamlarını alarak ilahlarınıza yardım edecekseniz böyle yapınız, dediler. Sonra kuyuyu kazdılar, çukurun etrafını ördüler, odunları topladılar, ateşi tutuşturdular, mancınığı kurdular, İbrahim'i o mancınığın içine koydular ve ve ateşe fırlattılar.

قُلْنَا يَانَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ: **Ey ateş, İbrahim'e karşı soğuk ol, sâlimlik ver dedik.(69)** Biz o zaman dostumuz İbrahim'i koruyarak ateşe şöyle seslendik: Ey ısıtmak ve yakmak özelliğiyle yaratılmış olan ateş, ısıtmayı ve yakmayı terk et. Soğuk ol. Halil'imize ......

[37] Ebu Davut, Sünen, (Düşmanı ateşte yakmanın mekruhluğu bahsi) , 3/54 no 2673 ; el-Beyhakî, es-Sünen el-Kübra, 9/72 no 17844; ed-Dâremî, Sünen, (Allah'ın azabıyla azap etmenin yasaklanması bahsi) 2/293 no 2461. Daha başka kaynaklarda da başka ifade ve sözcüklerle zikredilmiştir.

وَاَرَادُوا بِه۪ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْاَخْسَر۪ينَۚ ﴿٧٠﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا اِلَى الْاَرْضِ
الَّت۪ي بَارَكْنَا ف۪يهَا لِلْعَالَم۪ينَ ﴿٧١﴾ وَوَهَبْنَا لَهُٓ اِسْحٰقَۜ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةًۜ وَكُلًّا جَعَلْنَا
صَالِح۪ينَ ﴿٧٢﴾

soğuklukla da zarar verme. Bilakis salimlik verici özelliğe bürün, sağlığa zarar vermeyecek hale dön ve İbrahim'e zarar verme.

وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ: **Ona tuzak kurmak istediler fakat biz onları yıkıma uğrattık.(70)** Onlar ateşin İbrahim'e zarar vermediğini gözleriyle görüp anlayınca, hatta bu kadarla kalmayıp ateş çayır çimene dönüşünce şaşkınlıktan dilleri boğazlarına kaçtı. Nasıl böyle olmasınlar ki?! O kafirler bu şekilde tuzak kurmak suretiyle ondan intikam almak istiyorlardı, tevhit davasını iptal etmek istiyorlardı. Olmadı. Yaptıkları aleyhlerine döndü ve orada mağlup oldular. Yapmak istedikleri şeylerde onları mahvettik. Tapınaklarından geri dönerlerken her şeylerini açık olarak kaybetmiş halde döndüler. Büyük bir hayal kırıklığı içindeydiler.

وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ: **Hem onu ve hem de Lut'u kurtardık, alemler için mübarek kıldığımız yere ilettik.(71)** Onlar dostumuz İbrahim'e karşı yaptıklarını yapınca biz de ona lütuf ve keremimizle yardım ederek onu kurtardık, ona kardeşinin oğlu Lut'u da arkadaş ettik. Sonra o ikisini, hayır ve bereketlerle donattığımız topraklara, güvenli ve güvenilir topraklara gönderdik. Böylece onlara yardım ettik. O topraklar bütün din ve dünya ehillerinin yöneldiği yerlerdir. O topraklar Şam diyarı olup enbiya ve evliya diyarıdır, sâlih ve mutlu insanların bölgesidir, ilahî vahyin indiği yerlerdir. Bundan dolayı bütün peygamberler ya bizzat buralara veya yakın çevresine gönderilmiştir.

Bazı kaynaklarca İbrahim a.s'ın vatanından ayrıldıktan sonra Şam'ın Filistin bölgesine yerleştiği ve Lut'un da Südûm bölgesine yerleştiği ve aralarında bir gün bir gecelik yürüyüş mesafesi olduğu ifade edilmiştir.

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ: **Ona İshak ve Yakub'u ilave olarak verdik, her birini de erdemli insanlar kıldık. (72)** Onları mukaddes topraklara yerleştirdikten sonra gurbet sıkıntısı çekmemesi için, kalbinin rahatlaması için, sevinmesi için merhamet …..

وَجَعَلْنَاهُمْ اَئِمَّةً يَهْدُونَ بِاَمْرِنَا وَاَوْحَيْنَا اِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَاِقَامَ الصَّلٰوةِ
وَاِيتَاءَ الزَّكٰوةِۚ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ﴿٧٣﴾ وَلُوطًا اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا
وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَٓائِثَۜ ....

---

ettik ve oğulları İshak ve Yakub'u da fazladan verdik ki üzüntüsü sona ersin. Biz ona İshak'ı "Ey Allah'ım bana erdemli bir evlat ver" diye yaptığı duasını kabul ederek vermiştik. Yakub'u da bir lütuf ve kerem ziyadesi olarak verdik, onu daha çok mutlu etmek için verdik. Çocuklarının her ikisini de peygamberliğe yakışır, erdemli evlatlar olarak lütfettik. Onları da tevhit sırlarını kabul etmeye müsait olarak, tanrılık ve rablık esrarını anlayacak kabiliyet ve yeteneği kalplerine koyarak verdik.

وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا: **Onları emirlerimize göre doğru yolu gösteren birer lider yaptık.** Onlar kendilerine bahşedilen güzellikleri kabul etmeye yetenekli ve kabiliyetli oldukları için kendilerini örnek alınacak önderler yaptık. İnsanları emirlerimiz doğrultusunda tevhit ırmağından içmeye yönlendiriyorlardı. وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ: **Kendilerine iyilik yapmayı, namaz kılmayı ve zekat vermeyi vahyettik.** Onları doğru yolu gösteren liderler kıldıktan başka yol göstericiliklerini mükemmelleştirmek için kendilerine salih ameller işlemelerini, itaat ve sevaba yönelik işler yapmalarını ve bu vesile ile tevhidimize yaklaşmalarının mümkün olacağını ilham ettik. Özellikle kendilerini bütün güc, hareket ve azaları ile Hakk'a yöneltecek olan namazı kılmalarını, kalplerini Allah'tan başkasından arındıracak olan zekatı vermelerini onların akıllarına koyduk. وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ: **Onlar bize kulluk ediyorlardı.(73)** Onlar normal olarak gerçek sebepleri gözleri ile görmüyorlardı ancak bize kulluk ediyorlardı, nefislerini aşağılıyorlardı, dış görünüşlerinde ve içlerinde samimi davranıyorlardı, yaptıkları her işte ve harekette ihlaslı idiler.

وَلُوطًا آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنْ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَائِثَ: **Lût'a kararlılık ve ilim bahşettik, hem de onu pis işler yapan beldeden kurtardık.** Biz fazilet ve erdem makamımızdan Lut'a düşmanlıkları sona erdirmesi ve anlaşmazlıkları sonlandırması için kararlılık verdik. Buna ilaveten meydana gelen olayların, hadiselerin sırlarını ve bu ....

إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاسِقِينَ ﴿٧٤﴾ وَأَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُ مِنَ
الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾ وَنُوحًا إِذْ نَادَى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ
الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾

olayları yapanın, meydana getirenin tek ve bir oluşunun hikmetini delalet eden işaretlerini anlayabileceği ilmi bahşettik. Bu ilim sayesinde, görü-nen ve görünmeyen olaylarda gizlenmiş olan hikmetlerin hangi aşama-larda meydana çıkacağını anladı. Yine lütuf ve keremimizden bahşede-rek onu ahalisi çok pis ve kötü işler yapmayı itiyat haline getirmiş olan beldenin fitnesinden kurtardık. O belde halkı aklen ve dinen, örf ve gelenekler açısından bakıldığında insan onurunu ayaklar altına düşüren, insanlar arasında tasvip olunmayan pis ve çirkin eşler yapıyorlardı. İnsanlar arasında çırılçıplak dolaşmak, livata yapmak, toplum içinde alenen gaz çıkarmak gibi çirkin davranışlar yapıyorlardı.

إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاسِقِينَ: **Onlar yoldan çıkmış, fasık bir kavim idiler.(74)** Netice olarak onlar türlü türlü fasıklıklar içinde yüzüyorlardı, her türlü günah ve cürme bulanmışlardı.

وَأَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ: **Onu rahmetimize dahil ettik, çünkü o dürüstlerdendir.(75)** Biz o beldenin ahalisinden intikam alır-ken ve onları en şiddetli biçimde cezalandırırken Lût'u ve daha önce esma-i hünsâmız muktezasınca kendilerini kurtarmayı irade ettiklerimizi kurtardık, korumamız altına aldık, yanımıza aldık. Çünkü o bizim ibade-timize uygun davrananlardandır, huzurumuza kabul edilenlerdendir.

وَنُوحًا إِذْ نَادَى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ: **Nuh da daha önceleri bize yalvar-dı ve biz duasını kabul ederek** فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ: **kendisini ve ailesini büyük sıkıntıdan kurtardık.(76)** Biz lütuf ve keremimizle Nuh'u da kurtarmıştık. Hatırlayınız. Kavmi kendisini yalanladığı, kendisiyle alay ettiği ve kendisini feci şekilde dövdükleri vakit Nuh bize yönelmek suretiyle yalvarmıştı ve dua etmişti. Bize yalvararak "*Ey Rabbim, yeryüzünde hiçbir kafir bırakma*"[38] diye yalvarmıştı. Biz de duasını kabul etmiştik ve istediklerini yerine getirmiştik. Böylece onu ve ailesini büyük felaketten, tufandan kurtarmıştık.

---

[38] Nuh, 71/26.

وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَاۜ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاَغْرَقْنَاهُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٧٧﴾ وَدَاوُدَ وَسُلَيْمٰنَ اِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ اِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِۚ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَۙ ﴿٧٨﴾

وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا: **Ayetlerimizi yalanlayan kavme karşı ona yardım ettik.** Nuh kafirler tarafından sıkıştırılınca ve ölümün eşiğine getirilince felaketten kurtulmak için bize yalvararak bizden yardım istedi. "Ben mağlup oldum, bana yardım et diye Rabbine yalvardı."[39] Bu sebeple biz onu ayetlerimizi inkar eden kavmin elinden kurtardık. Bizim ayetlerimiz, bizim zatımızın büyüklüğüne, isimlerimizin ve sıfatlarımızın kemâline delalet etmektedir. Nuh da o insanların böylece iman etmelerini ve tevhit yoluna gelmelerini istemekte idi. Onları doğru yola yönlendirdi. Fakat onlar bu daveti kabul etmekten imtina ettiler. إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ: **Onlar kötülük kavmi idi ve biz de onların hepsini suda boğduk.(77)** Onlar Hak ehli olanlara karşı kin ve düşmanlıkları şiddetli olduğundan kötülük yapan bir millet idiler. Sanki kötülük içinde yaşıyorlar ve kötülükle besleniyorlardı. Yeryüzünü onların bozgunlarından temizlemek ve fesatçı ve inatçı ırklarını yerinden söküp atmak için onların hepsini suda boğduk.

Ey peygamberlerin en mükemmeli, sana verilen kitaptakı Davut ve Süleyman kıssalarını hatırla. وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ: **Davut ve Süleyman** da **milletin koyunlarının yayıldığı bir ekin hakkında hüküm verirlerken onların hükümlerine şahitlik etmiştik.(78)** Kavmin birinin ekinlerinin içine başka bir kavmin koyunları geceleyin girerek ekinleri yemiş bitirmişti. Ertesi gün bu kavimler birbirlerine düşmüşler, kavga etmişler ve konuyu Davut ve Süleyman'ın hakemliğine taşımışlardı. Davut da, koyun sahibinin koyunlarını geceleyin başkalarına zarar vermemesi için kontrol altına alması gerektiğine binaen koyunların ekin sahibine verilmesine hükmetmişti. Biz de Davut'un verdiği hükme, yani ekin sahiplerinin zararlarının telafisi için koyunların verilmesi hükmüne hazır olan diğer

[39] Kamer, 54/10.

فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمٰنَۚ وَكُلًّا اٰتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًاۘ وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُ۫دَ الْجِبَالَ
يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَۜ وَكُنَّا فَاعِل۪ينَ ﴿٧٩﴾ وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ
مِنْ بَأْسِكُمْۚ ....

şahitler gibi şahitlik ettik. Davut hükmünü verirken oğlu Süleyman da yanında idi ve verdiği kararı duymakta idi.

فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ: **Nasıl hüküm verilmesi gerektiğini Süleyman'a anlattırdık.** Bu meselede doğru kararın ne olması gerektiğini Süleyman'a ilham ettik. O daha onbir yaşında idi. Şöyle dedi: "Sütünden ve yününden faydalanıp zararlarını karşılayabilmeleri için koyunların ekin sahiplerine verilmesi en doğrusudur. Ekin de eski haline gelinceye kadar sulanması ve korunması için koyun sahiplerine verilmelidir. Daha sonra da herkes kendi malını geri almalıdır." Bunun üzerine Davut, benim kararım Süleyman'ın kararıdır diyerek kendi hükmünden vazgeçti ve oğlunun hükmünü uyguladı. وَكُلًّا آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا: **Biz onların her birine hüküm ve ilim verdik.** Yani onların her birine, kabiliyetleri ve istidatlarına göre suverî ve manevî olarak yapılması gereken en doğru işi yapmayı öğrettik. وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ : **Dağları ve kuşları Davut ile beraber tesbih ettirdik.** Nasıl yapmayalım ki! Biz kendisini yüceltmek ve ikramda bulunmak için Davut'u, Allah'ı tespih ile meşgul olurken, cenab-ı Allah kendisine yakışmayacak şeylerden münezzehtir, arınmıştır diye zikir ederken dağların ve kuşların da kendisi ile beraber tespih etmelerini sağladık ki Davut'un elde edeceği sevabı artsın, derecesi yükselsin diye. وَكُنَّا فَاعِلِينَ: **Biz** bunları **yaptık.(79)** Biz bu gibi işleri peygamberlerimiz, velilerimiz ve bize yönelen kullarımız için yaptık. Ey insanlar, siz bu gibi durumlara şaşırmayınız, bizim kudretimizin böyle güzellikler halk etmesini imkansız görmeyiniz.

وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ: **Savaştığınız zaman sizi koruyacak zırh yapmayı ona öğrettik.** Yine Davut'a sizler için zırh yapmayı öğrettik. Bu da ona bir lütfumuzdur. Savaşlarda korunmak için giyilen demirden elbiseler yapmasını ona biz öğrettik. Zırhlar, eskiden demir plakalar idi. Onu bir elbise gibi yapmayı ve üretmeyi Davut'a Allah ilham etmişti. Biz ona bunları yapmasını öğrettik ki sizi okların ve

... فَهَلْ اَنْتُمْ شَاكِرُونَ ﴿٨٠﴾ وَلِسُلَيْمٰنَ الرّ۪يحَ عَاصِفَةً تَجْر۪ي بِاَمْرِه۪ٓ اِلَى الْاَرْضِ الَّت۪ي بَارَكْنَا ف۪يهَاۜ وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَالِم۪ينَ ﴿٨١﴾ وَمِنَ الشَّيَاط۪ينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذٰلِكَۚ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظ۪ينَۙ ﴿٨٢﴾

mızrakların yaralamasına karşı korusun diye. Zira demir elbiseler plakalardan daha korunaklı ve taşıması daha kolaydı. Hem de daha hafifti. فَهَلْ أَنتُمْ شَاكِرُونَ: **Peki ya siz şükrediyor musunuz?(80)** Ey bu kadar çok nimetimizden yararlananlar, sizler bu nimetlere şükrediyor musunuz?

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا: **Azgın esen rüzgarları Süleyman'ın emrine verdik, bereketlendirdiğimiz topraklara onun emriyle gider oldular.** Coşkun bir şekilde fırtınalar estiren rüzgarları Süleyman'ın emrine amade kıldık. Süleyman'ın emriyle rüzgarlar, sakinlerine bol bol bereket bahşettiğimiz topraklara çabucak ulaştılar. O topraklar Şam bölgesi topraklarıdır. Süleyman askerleri ile birlikte kilometrelerce kare ölçülerinde ibrişimden yapılmış bir kilim üzerine oturarak istedikleri yere kolayca ve çabucak gidiyorlar ve aynı gün evlerine geri dönebiliyorlardı.. Bu kilimin yapılmasını ona cinler öğretmişti. وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَالِمِينَ: **Biz her şeyi bilmekteyiz.(81)** Bu gibi olayları bizim gerçekleştirmiş olmamızı imkansız görmeyiniz. Çünkü biz yaratmayı istediğimiz şeyleri nasıl yaratacağımızı, onların nasıl var edileceklerini ve yok edileceklerini en iyi biçimde biliriz. Hikmetimizin ve kudretimizin gereklerini de yerine getiririz.

وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلاً دُونَ ذَلِكَ: **Dalgıçlık yapan ve başka işler de gören şeytanları da onun emrine verdik.** Yine biz denizlerin diplerini iyi bilen, hazinesini doldurmak ve genişletmek için en güzel mücevherleri denizden çıkaran, dalgıçlık dışında yüksek binalar yapmak, insanların kolay erişemeyecekleri saraylar inşa etmek, güzel ve enteresan sanatlar icat etmek, güzel heykeller yapmak ve çözümü güç düğümler oluşturmak gibi başka işler de gören şeytanları da Süleyman'ın emrine verdik. وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ : **Biz onları kontrol altında tutuyorduk.(82)** Süleyman'dan önce onlarla biz meşgul oluyorduk, onları gözetim altında tutuyorduk. Onların işlerini kötü yapmaları imkansızdır.

وَاَيُّوبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهُٓ اَنّ۪ي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِم۪ينَۚ ﴿٨٣﴾
فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِه۪ مِنْ ضُرٍّ وَاٰتَيْنَاهُ اَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ
رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَذِكْرٰى لِلْعَابِد۪ينَ ﴿٨٤﴾ وَاِسْمٰع۪يلَ وَاِدْر۪يسَ وَذَا الْكِفْلِۜ
كُلٌّ مِنَ الصَّابِر۪ينَۚ ﴿٨٥﴾

Yaratılışlarının gereklerine uygun olarak onların işlerinde hata etmeleri veya yanlış bir şey yapmaları mümkün değildir.

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ: **Eyüp, sen merhametlilerin en acıyanı iken benim başıma bir bela geldi diye Rabbine seslenmişti.(83)** Ey peygamberlerin en mükemmeli, hatırla, senin kardeşin Eyüp, Allah kendisini çeşit çeşit bela ve dertlere müptele ettiği zaman önce sabretti ama acıları şiddetlendi. Durumu öyle kötü bir hal aldı ki yalvarmaya ve figan etmeye başladı. Sonunda dayanamadı ve şikayet etmeye başladı. Ey Allah'ım, benim başıma bir bela geldi diye Allah'a hem şikayet etti, hem yalvardı ve hem de dua etti. Ey Rabbim dedi, akrabalarım, yakınlarım ve bana acıyabilecek olan herkes bir tarafa gitti. Bana acıyıp merhamet edebilecek sadece sen kaldın. Sen merhamet edicilerin en merhametlisisin, lütfunu yetiştir. Zira benim bugünden sonra gücüm de kalmadı, sabrım da tükendi. Çabalarım son noktasına ulaştı dedi.

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ: **Biz duasını kabul ettik ve o sıkıntıdan onu kurtardık.** وَآتَيْنَاهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَذِكْرَى لِلْعَابِدِينَ: **Ona aile efradını** geri **verdik. Bunlarla birlikte bir kat daha fazlasını da katımızdan bir lütuf olarak, kulluk edenlere hatırlatıcı olsun diye verdik.(84)** Biz onu şifaya kavuşturduktan ve hastalığını yok ettikten sonra başlarına evlerin yıkılması neticesinde ölenleri dirilttik. Telef olan mallarını da katımızdan bir lütüf olarak fazlasıyla geri verdik. Böylece onlara verdiğimiz nimetleri ve ihsanları artırdık ki kulluk edenler için bir teşvik olsun, hatırlatıcı olsun diye. Bize kulluk eden o insanlar sorumlulukların ağırlığına, itaat ve ibadetlerin zorluklarına karşı en çok sevabı ve mükafatı kazanmak için sabrettiler.

وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ: **İsmail'i, İdris'i ve Zülkifl'i hatırla, hepsi sabredenlerden idi.(85)** Ey peygamberlerin en

وَاَدْخَلْنَاهُمْ فٖى رَحْمَتِنَاۜ اِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحٖينَ ﴿٨٦﴾ وَذَا النُّونِ اِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ اَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادٰى فِى الظُّلُمَاتِ اَنْ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ سُبْحَانَكَۗ اِنّٖى كُنْتُ مِنَ الظَّالِمٖينَ ﴿٨٧﴾

mükemmeli, deden İsmail kaderin başına getirdiklerine sabretti ve rıza gösterdi. İdris en mükemmel hikmeti, marifetleri ve hakikatleri öğretir idi. Zülkifl ise bütün vakitlerini Allah'a kulluk ederek geçiriyordu. Öyle ki hiçbir şey onu Allah'a yönelmekten alıkoyamıyordu. Zülkifl'in İlyas peygamber olduğu veya Zekeriya peygamber olduğu veya Yûşa b. Nûn olduğu veya bu isimle anılan başka bir peygamber olduğu rivayetleri de vardır. Çünkü hayatının bütün günlerini oruç tutarak geçirmiştir. Allah katında saîd ve makbûl olan bu insanlardan her biri Allah'ın kendilerine reva gördüğü kaza ve kadere sabredenlerdendir. Hem de Allah'ın kendilerine bahşettiği nimetlere şükrederek sabredenlerdendirler.

وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ: **Biz onları rahmetimizin içine aldık, onlar dürüst insanlardandır.(86)** Bu sebeplerden dolayı biz onları mükafatlandırmak için rahmet bahçemize dahil ettik. Çünkü onlar işlerini, sözlerini, akidelerini ve ahvallerini düzeltmiş insanlardandır. Onlar kurbiyet ve yakîn derecelerine ulaşmış insanlardandır.

وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ: **Zü'n-nûn kızarak çekip gitmişti ve bizim gücümüzün yetmeyeceğini sanmıştı.** Ey peygamberlerin en mükemmeli, yanında iri bir balıkla gezen Yunus peygamberi ve onun hikayesini hatırla. Hani o zaman Yunus kavmine vaazlar yapmıştı ve fakat kavmi onun vaazlarını dinlememişlerdi. Başı dara düşmüştü. Onlara iyice kızmıştı ve öfkesine hakim olamamıştı. Sonunda öfkesini dindirmek ve içini ferahlatmak için onların aralarından çıkıp gitmişti. Böyle yaparak başka yerlerde bizim kendisini sıkıntılar içine sokamayacağımızı, kendisine üzüntü veremeyeceğimizi sanmıştı. Bizim kendisini tutamayacağımızı zannetmişti. Koşarak denize ulaştı ve gemiye bindi ama rüzgar kesiliverdi. Gemiciler "burada bir kaçak tayfa var" dediler. Kur'a attılar ve kur'a kendine çıkınca denize atladı. Onu bir balina yutuverdi. فَنَادٰى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ: **Karanlıklar içinde şöyle yalvardı: Senden başka İlah yoktur, sen her şeyden münezzehsin, ben zalimlerden oldum.(87)**

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذٰلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾ وَزَكَرِيَّا
إِذْ نَادٰى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ ﴿٨٩﴾

Hem gece vakti idi ve hem de o balinanın karnında idi. Karanlıklar bir biri üstüne gelmişti. İçine düştüğü feci durumdan kurtulabilmek için Allah'a yalvardı: Zatı ve evsafı itibariyle kulluk edilmeye layık olan, gerçek ve Hak olan başka bir tanrı yoktur. Sadece sen varsın ey önünde boyunlar eğilen Rabbim. Senin büyüklüğünün önünde akıl sahiplerinin boyunları eğiktir. Yasakladıklarını yapanların boyunları da eğilmiştir. Ey Rabbim, ben seni sana layık olmayan her şeyden üstün ve yüce tutuyorum. Ben senin iznin olmadan kavmimi terk ettim. Halbuki sen beni onlara peygamber olarak göndermiştin. Beni onların arasına açıkça daveti ve rehberliği olan bir peygamber olarak göndermiştin. Ben bu davranışımla senin hükmünün ve emrinin gereğinin dışına çıkanlardan oldum. Bunun için sen benim durumumu iyice kötüleştirdin ve beni hapsettin. Senin affın ve lütfun olmazsa benim bu daracık yerden kurtulmam mümkün değildir, diye yalvardı.

Bize tövbe ettiği için, bize samimiyetle yöneldikten ve yalvardıktan sonra, çok zorlandığı ve kurtulmak istediğini yalvararak gösterdikten sonra, فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ: **Biz onun duasını kabul ettik ve onu sıkıntıdan kurtardık.** Duasını kabul ettik ve onu balinanın karnından çıkardık ve onu içine düştüğü büyük sıkıntıdan ve dertten kurtarmış olduk. وَكَذٰلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ: **Biz inananları böyle kurtarırız. (88)** Biz bütün inananları böyle kurtarırız. İnananlar pişmanlıklarında ve tövbelerinde samimi olurlarsa onları sıkıntılarından ve üzüntülerinden bu şekilde kurtarırız.

وَزَكَرِيَّا إِذْ نَادٰى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ: **Zekeriya Rabbine yalvarmış ve ey Rabbim beni tek başıma bırakma, sen mirasçı bıraktıranların en hayırlısısın demişti.(89)** Kardeşin Zekeriya'yı da hatırla. O da ihtiyarladığı ve kendi yerine bırakacağı bir çocuğunun olmamasına üzülmüş, soyunu devam ettirecek bir çocuğunun olmasından ümidini kesmişti. Allah'a şikayet ederek sızlanmış ve ey beni türlü türlü kerem ve lütufla besleyen, büyüten Rabbim. Vücudumun olgunluğu kaybolmaya başladı. Cismimin azaları güçlerini yitirmeye başladı. Beni tek başıma, soyu kesilmiş olarak, unutulmuş olarak bırakma. Beni, ……

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيٰى وَاَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُ اِنَّهُمْ كَانُوا
يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا
خَاشِعِينَ ﴿٩٠﴾

mallarıma mirasçı olacak, ismimi yaşatacak bir çocuktan mahrum bırakma. Eğer hükmün böyle ise, ya da bu şekilde yaşayıp ölmemi takdir etmiş isen o zaman benim de diyecek bir şeyim yok. Zira sen mirasçı bıraktıranların en hayırlısısın, en cömerdisin, dedi.

Zekeriya bu şekilde yalvarınca ve isteğini söyleyince,

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيَى وَأَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُ: **Onun duasını kabul ettik, hanımını iyileştirdik ve ona Yahya'yı hediye ettik.** Ona yardım etmek ve destek olmak için yüksek lütfumuzdan bahşetmek suretiyle ona ismini yaşatacak olan Yahya'yı verdik. İhtiyarlamış olan karısını doğurgan bir genç hanım haline getirdik. Ayrıca Zekeriya'yı ve eşini zaman aşındırmış ve onların baba ve ana olma özelliklerini bozmuştu. Onları olumlu hale döndürdük. Böylece kemal-i kudretimizi ve gücümüzün kudretimizin ne kadar fazla olduğunu gösterdik. Adı geçen peygamberlere yaptığımız bu iyiliklerin hepsi lütuf ve keremimizin mükemmelliğindendir, erdem ve ihsanımızın ta kendisidir. إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ: **Çünkü onlar iyilik yapmakta birbirleriyle yarışıyorlardı.** Bize hakkıyla yönelen o insanlar bütün zamanlarında ve her hallerinde bizim katımızda makbul olan ibadet ve taatleri yerine getirmek için birbirleriyle yarış ediyorlardı. Bunların yanında, وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا: **Bizden umarak ve korkarak bize yalvarıyorlardı.** Bize yaptıkları bütün münacatlarında ve yalnız başlarına kaldıkları zaman yaptıkları dualarında bize yöneliyorlardı, kendilerini affetmemizi ve bağışlamamızı istiyorlardı. Aynı zamanda da bizden korkuyorlardı, gazabımızın ve kahrımızın şiddetinden korkmakta idiler. وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ: **Bize yalvarıp yakaran ve saygıyla boyun eğen insanlardı.(90)** Netice olarak onlar her zaman bize boyun eğiyorlardı, saygı gösteriyorlardı. Bu hasletleri sebebiyle Allah'ın bol bol lütfuna nail oldular, onunla karşılaşma şerefini kazandılar, yok olmadan sonraki bakayı elde ettiler.

وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً
لِلْعَالَمِينَ ﴿٩١﴾ إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ ﴿٩٢﴾

وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ: **İffetini koruyana ruhumuzdan üflemiş, onu ve oğlunu alemlere delil etmiştik.(91)** Ey peygamberlerin en mükemmeli, iffetli bacın Meryem'i hatırla. O kendisini helalden ve haramdan korumuştu, bekarlığa sabretmişti, hiçbir şeye gönül vermemişti, şehvet sapıklığına yanaşmamıştı. Tevhid yolundaki sıkıntı ve meşakkatlere katlanmak suretiyle Allah'a yaklaşmak için böyle yapmıştı. Kendini koruma ve muhafaza etme hususunda aşırılığa gittikçe iffeti kemale eriyordu, iffeti mükemmelleşiyordu. Biz Cebrail'e emrederek Meryem'in cebine ruhumuzu üflemesini söyledik ve o da üfledi. Buradan Meryem'in iç boşluğuna yayıldı ve İsa'ya hamile kaldı. Çocuğunu doğurduktan sonra Meryem'i ve oğlu İsa'yı kudretimize ve hikmetimize ayrı ayrı delalet eden acayip ve garip deliller haline getirdik, olağanüstü deliller kıldık. Bu, bir çocuğun babasız var edilmesidir. Bir kadının kendisine erkek dokunmadan doğurmasıdır. Bu Meryem için bir kerametir, İsa içinse bir mucizedir. Alemler için ise onların hüsn-i hallerinden, yüksek derecelerinden ve konumlarının yüceliğinden alınması gereken bir ibrettir.

Daha sonra Cenab-ı Allah bütün peygamberler topluluğuna ve ümmetlerine hitap ederek şöyle buyurdu:

إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِي: **Bu sizin ümmetiniz tek bir ümmettir ve ben de sizin Rabbinizim, bana kulluk ediniz.(92)** İslam milleti, tevhit ve Furkan yolu demek olan bu millet sizin örneğinizdir, dönüp bakacaklarınızdır. Bütün gücünüzle onların yaptıkları gibi yapacaksınız. Sizin yaratılmanızda ve var edilmenizdeki hikmet sizin tek bir millet olmanızdadır. Asla çok millet olamazsınız. Ben de sizin tek ve bir olan Tanrı'nızım, hiçbir şeye muhtaç olmayan yegane Rabbinizim. Ey benim isimlerimin ve sıfatlarımın yansımaları olan gölgeler, bana doğru yöneliniz ve bana saygıyla yaklaşınız, boyun eğerek geliniz, korkabildiğiniz kadar korkarak ve çekinerek yaklaşınız.

وَتَقَطَّعُوا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْۜ كُلٌّ اِلَيْنَا رَاجِعُونَ ﴿٩٣﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ
الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهٖۚ وَاِنَّا لَهُ كَاتِبُونَ ﴿٩٤﴾
وَحَرَامٌ عَلٰى قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَٓا اَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٩٥﴾

وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ: İşlerini aralarında parça parça ettiler. Tek bir ümmet iken ve aralarında asla bir anlaşmazlık yok iken din işlerini parçaladılar, hiziplere ayrıldılar ve aralarında anlaşmazlık çıktı. Herkes kendi dediğinin geçerli olduğunu savundu ve büyük gruplaşmalar oldu. Sen onların ihtilafları ile ve hizipleşmeleri ile ilgilenme, onları boş ver. Zira, **كُلٌّ إِلَيْنَا رَاجِعُونَ: Herkes bize dönecektir.(93)** Onlar, dalgaların tekrar denize döndükleri gibi bize döneceklerdir.

Onlar ihtilafa düşüp çeşit çeşit olunca, **فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ : Her kim mümin olarak iyi davranışlar yaparsa, فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ: çabalarını görmemek olmaz. وَإِنَّا لَهُ كَاتِبُونَ: Çünkü biz onları yazmaktayız.(94)** Onların içinden bizce makbul işler yapan olursa ve onlar bu işleri bizim tevhidimize inanarak yapıyorlarsa, peygamberlerimize ve kitaplarımıza inanarak yapıyorlarsa bizim rızamızı kazanmak için yapmış oldukları bu işleri boşa gitmeyecektir. Çünkü biz onların yaptıkları amellerden sevaba müstahak olanları muhafaza ediyoruz, onların mertebelerini yükseltecek olan davranışlarını korumaktayız. Aynı zamanda onların yaptıklarının karşılığını hiçbir şey zayi olmadan vermekteyiz.

وَحَرَامٌ عَلَى قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لاَ يَرْجِعُونَ: Helak ettiğimiz bir beldenin ihya olması imkansızdır, onlar dünyaya **tekrar dönmeyeceklerdir. (95)** Kendilerine olan kahrımız ve öfkemiz sebebiyle ahalisini helak ettiğimiz beldenin ihya olması mümkün değildir. Çünkü onlar bize yönelmemektedirler, bizim tevhidimize inanmamaktadırlar, kitaplarımıza ve peygamberlerimize inanmamaktadırlar. Üstelik de yalanlamaktadırlar ve inkar etmektedirler. Bundan dolayı onların mamur olmaları kıyametin kopacağı ve delillerimizin gerçekleşeceği zamana kadar engellenmiştir.

حَتّٰٓى اِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ ﴿٩٦﴾
وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَاِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ اَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُواۜ يَا
وَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فٖى غَفْلَةٍ مِنْ هٰذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمٖينَ ﴿٩٧﴾ اِنَّكُمْ وَمَا
تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَۜ اَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ ﴿٩٨﴾

حَتَّى إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنسِلُونَ: Sonunda **Ye'cüc ve Me'cüc'ün** kapıları **açılınca her tepeden saldırmaya başlayınca.** **(96)** Yani Ye'cüc ve Me'cüc'ün diğer insanlarla aralarındaki engeller kaldırılınca ve onlar beldeleri talan etmek için dağların ve tepelerin arkasından ortaya çıkarlar ve aç kalmış karasinekler gibi saldırıya geçerler.

وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ: **Ve hakikî vaat yaklaşınca** فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا: **İnkar edenlerin gözleri yuvasından fırlar.** Vaat edildiği şekilde Yecüc ve Mecüc'ü engelleyen bariyerlerin açılacağı zamanın yaklaşması, alametlerinin görünmesi ve kıyametin kopması hikayesi ve hikayenin gerçekleşmesi dehşet vericidir. Kafirler dünyada iken Allah'ı ve bu dehşet verici günü inkar etmişlerdi. O gün gerçekleştiği zaman, يَاوَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ: **Vay başımıza gelenlere, biz bunu bilmiyormuşuz, hatta zulmediyormuşuz.(97)** Gel ey ölüm, şimdi gelme zamanındır. Biz büyük bir gaflet içindeymişiz, dünyada iken bu günün geleceğini bilmiyormuşuz. Biz hükm-i ilahînin gereklerinin dışına çıkmışız. Kitaplar ve peygamberler gerçekleşeceğini bildirdikleri halde bizler kıyamet gününün gerçekleşeceğini inkar edenlerden olduk. Vay başımıza gelenlere.

Sonra Allah kendisine şirk koşan kafirlere hitap ederek, bütün kullarını ve onların tapındıkları mabutlarını kapsayan kesin bir ifadeyle şunları buyurdu:

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ: **Sizler ve Allah'ı bırakarak tapındıklarınız,** hepiniz **cehennem odunusunuz.** Ey müşrikler, ey Allah'ın yüceliğini ve kadrini bilmeyenler! Siz hepiniz cehennem odunusunuz. Allah'ı bırakıp da tanrı diye taptıklarınız, kulluk etmeye ve itaat etmeye layık gördükleriniz gölgeler ve heykeller de sizin gibi cehennem yakıtıdır, cehennem odunudur. أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ: **Siz oraya ....**

لَوْ كَانَ هٰٓؤُلَٓاءِ اٰلِهَةً مَا وَرَدُوهَاۜ وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٩٩﴾ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ
وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ اِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنٰىۙ
اُو۬لٰٓئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَۙ ﴿١٠١﴾ لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَاۚ وَهُمْ فٖي مَا اشْتَهَتْ
اَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَۚ ﴿١٠٢﴾

geleceksiniz. (98) Hepiniz koyunların suya geldiği gibi o cehenneme geleceksiniz.

لَوْ كَانَ هَؤُلَاءِ آلِهَةً مَا وَرَدُوهَا وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ: **Eğer onlar tanrı olsalardı cehenneme gelmezlerdi, hepiniz sonsuza kadar oradasınız.(99)** Eğer iddia ettiğiniz gibi onlar tanrı olsalardı cehenneme gelmezlerdi. Çünkü onların sizi kesinlikle kurtaracaklarına inanıyordunuz. Onlar ilah falan değiller. Fakat siz hepiniz, kullar ve tanrılar olarak hepiniz o cehenneme geleceksiniz. Onların tanrı olmadıkları ve sizler gibi kul oldukları belli olmuştur. Hem siz ve hem de onlar ebedi olarak orada kalacaksınız ve azap edileceksiniz.

لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لاَ يَسْمَعُونَ: **Onlar orada derin derin nefes alıp verirler ve hiçbir şey duyamazlar.(100)** Cehennem ehli cehenneme girdiğinde uzun uzun nefes alıp vermekten ve uzun uzun inlemekten başka bir şey yapamaz. O korkular içindeyken hiçbir şeyi de duyamaz.

Bu ayet indikten sonra İbnüzzübağrî itiraz etti. Üzeyr, İsa ve melekler mabutlardandır. Bu durumda sizin iddianıza göre onlar da cehennemliktirler. Halbuki onlar peygamberdirler, meleklerdirler. Cehennemden korunmuşlardır, dedi. Bu tartışmadan sonra şu ayet indi:

إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَى أُوْلَئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ: **Kendilerine daha önceden bizim iyiliklerimiz bildirilmiş olanlar cehennemden uzaklaştırılacaklardır.(101)** Tarafımızdan kendilerine daha önceden güzel hasletler verilmiş olanlar, yüce dereceler bağışlanmış olanlar, cennetler verilmiş olanlar mutlu olacaklardır. Onlara lütfumuzdan çok çok tahsis edilmiştir. Onlar cehennem ateşinden uzaklaştırılacaklardır. Çünkü onlar önceden merhametimize ve rahmetimize ve affımıza mazhar olmuşlardır. Şöyle ki:

لاَ يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنفُسُهُمْ خَالِدُونَ: **Onlar cehennemin uğultusunu** bile **duymayacaklardır, onlar canlarının çektikleri**

لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْاَكْبَرُ وَتَتَلَقّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ هٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذ۪ي
كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿١٠٣﴾ يَوْمَ نَطْوِي السَّمَٓاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا
بَدَاْنَٓا اَوَّلَ خَلْقٍ نُع۪يدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا اِنَّا كُنَّا فَاعِل۪ينَ ﴿١٠٤﴾

arasında ebediyen kalacaklardır.(102) Onlar cehennemden çok uzak olacakları için cehennemden gelen uğultuları bir arı vızıldaması kadar bile duymayacaklardır. Halbuki cehennemlikler bağıracaklar, feryat ve figan edeceklerdir. Uzak oldukları için bu sesler onlara ulaşmayacaktır. Cehennemliklerin seslerini nereden duyacaklar?! Onlar ruhani lezzetler arasında, nefislerinin çektiği şeyler arasında, refah ve nimet bolluklarında olacaklardır. Allah'ın kendilerine bir lütfu olarak hiçbir engelle karşılaşmadan isteklerinin hilafına herhangi bir durumla karşılaşmadan sonsuza kadar orada kalacaklardır. Cehennem azabından emin kılınmış olan onlar sevinç ve mutluluklarının zirvesinde iken niçin cehennem seslerini duyarak üzülsünler ki?

لا يحزنهم الفزع الأكبر: **En büyük dehşet ânı onları hüzünlendirmez.** En büyük dehşet ânı demek sûr'a son üfürme demektir. Halbuki o ân korku ve dehşetin tavanıdır. O dehşet ânının bile korkutamadığı o insanları cehennem uğultusu korkutabilir mi? وَتَتَلَقَّاهُمْ الْمَلَائِكَةُ هَذَا يَوْمُكُمْ الَّذِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ: **Melekler onları, işte size vaat edilen gününüz bu gündür diyerek karşılarlar.(103)** Cennete girdikten sonra onları melekler selamlayarak karşılarlar, onları kutlarlar ve ey müminler, dünyada iken size vaat edilen gününüz bu gündür derler. Siz dünyada iken bu güne inanıyordunuz. İşte şimdi inanmış olduklarınıza kavuştunuz, ümit ettiklerinizi kazandınız, derler.

Ey peygamberlerin en mükemmeli, يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ: **Gökyüzünü, yazılmış kağıtlar gibi dürdüğümüz günü** düşün. **Yaratmaya ilk başladığımızı** düşün. نُعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا: **Aynen öyle yapacağımızı vaat ediyoruz.** إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ: **Biz** vaat ettiklerimizi **yaparız.(104)** Yani biz bu serip yaydığımız gök yüzünü tıpkı kitap sayfaları gibi dürüp katlarız. O zaman ne isim kalır, ne resim kalır. Kitap sayfalarının dürülmesi ifadesi bir şeyin kaybolması, ...

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِى الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ اَنَّ الْاَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِىَ
الصَّالِحُونَ ﴿١٠٥﴾ اِنَّ فِى هٰذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ ﴿١٠٦﴾ وَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ
اِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٧﴾

hatırlanmaması ve unutulmasından kinayedir, o anlama kullanılmıştır. Netice olarak biz hiçbir madde olmaksızın yokluktan var ettiğimiz gibi var olan şeyleri yok ederiz. Hiç olmamışlar, yaratılmamışlar gibi yaparız. Mevcudatın yok edilmesi bizim yapmamız gereken bir vaadimizdir. Elbette biz vaatlerimizi gerçekleştiririz.

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ: **Biz Zikir'de yazdıktan başka Zebur'da da yazdık ki yer yüzünün yeni vârisleri erdemli kullarımdan olacak.(105)** Biz yarattıklarımızı nasıl yok etmeyelim? Biz Zebur'da ve tarafımızdan indirilen diğer kitaplarda her şeyin ilmimiz dahilinde olduğunu, yaratma ve var etmenin ilmimiz dahilinde olduğunu, kader levhamızda yazılı olduğunu bildirdik ve dedik ki cennet arsası Allah'ı dost edinenler ve onu sevenler için hazırlanmıştır, Allah'ın inayetine mazhar olanların yerleşecekleri bir yerdir. Çünkü her beşerî nefis için cennet fezasında hazırlanmış bir arsa vardır. Ancak oraya iman ve kendilerini Hakk'a yaklaştıracak güzel ameller işleyerek varabilirler. İman. Marifet ve tevhid ile muttasıf olmadıkları zaman oraya ulaşamazlar. Küfür ve inatları sebebiyle, zulümleri sebebiyle oraya ulaşamadıklarında ise kendileri için hazırlanmış olan o topraklara indimde makbul bir mertebeye yerleşmiş erdemli kullarım sahip olurlar. O topraklara tevhit ve iman alametlerine sahip olanlar, dinin öğrettiklerini bilenler, irfan yollarını tanıyanlar, kendisinden razı olunanlar ve takdiratımızın başlarına getirdiği her şeye razı olanlar varis olurlar.

إِنَّ فِي هَذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ: **Bu** anlatılanlarda, **kulluk eden kavimler için iyi bir tebliğ vardır.(106)** Kur'an'da zikredilen nasihatlarda, hatırlatmalarda, remiz ve işaretlerde tevhidin en yüce derecelerini bildiren en güzel tebliğler ve hatırlatmalar mevcuttur. Bu hatırlatma ve tebliğler ise Allah'a yakınlaşma yollarını bilenler, kulluk ve ibadet edenler içindir.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلاَّ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ: **Biz seni alemlere rahmet olarak gönderdik.(107)** Bu Kur'an'ı, bütün insanları tevhidin en yüce mevkilerine

قُلْ اِنَّمَا يُوحٰٓى اِلَيَّ اَنَّمَٓا اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌۚ فَهَلْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٨﴾ فَاِنْ
تَوَلَّوْا فَقُلْ اٰذَنْتُكُمْ عَلٰى سَوَٓاءٍۜ وَاِنْ اَدْر۪ٓي اَقَر۪يبٌ اَمْ بَع۪يدٌ مَا تُوعَدُونَ ﴿١٠٩﴾

çıkarak şekilde gönderdiğimiz gibi seni de ey peygamberlerin en mükemmeli yerimize vekil olarak, bizim ahlakımızla ahlaklanmış olarak, tevhid-i zatımıza mazhar olmuş olarak ve alemlere rahmet olman için gönderdik. Çünkü senden başka peygamber gönderilmeyecektir, senin dininden başka bir din de olmayacaktır. Sen peygamberlik halkasını tamamladın. Senin dinin de senden önceki bütün dinleri hükümsüz kıldı. Bütün din ve mezhep ehilleri, yaratılışlarındaki gayeye varabilmeleri için senin dinine katılmak zorundadırlar. Yaratılışın gayesi ise tevhit ve irfandır.

Sen son peygamber olduğun için ve senin dinin bütün dinleri nesh ettiği için, قُلْ إِنَّمَا يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ: **De ki bana hepinizin ilahının tek bir ilah olduğu vahyedildi.** فَهَلْ أَنتُمْ مُسْلِمُونَ: **Şimdi Müslüman oluyor musunuz?(108)** Sen bütün insanları dinine çağırmak için, bütün insanlığa bildirmek için şöyle söyle: Allah'ımdan bana vahiy geldi ve beni bütün kullarına peygamber olarak tayin etti. Ey sorumluluk metrebesinde olan insanlar, sizin hepinizin tanrısı tek bir tanrıdır. O tektir, hiçbir şeye muhtaç değildir, birden çok olmayı kabul etmez, hiçbir eksiği yoktur, hiçbir şey onu oyalayamaz, bilakis o her an başka bir şey yapar. Ey Allah'ın kulları, şimdi siz ona inanıyor musunuz? Tevhidine teslim oluyor musunuz? Onun itaatinde ve ona bağlanmada samimi ve ihlaslı mısınız, diye sor.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ آذَنْتُكُمْ عَلَى سَوَاءٍ: **Eğer yüz çevirirlerse de ki ben size bana bildirileni söyledim.** Sen onlara dinleri ile ilgili olarak yapmaları gereken en önemli görevlerini tebliğ ettikten sonra tevhide gelmekten yüz çevirirlerse, ey peygamberlerin en mükemmeli, onlara şöyle söyle: Allah'ın bana izin verdiği şeyleri vahyine sadık kalarak size dosdoğru öğrettim ve bildirdim. Bu bildirdiklerim sizi Hakk'ın tevhidine ve marifetine ulaştıracaktır. Tevhid caddesinden çıkarsanız, o doğru yoldan ayrılırsanız kesinlikle bir azap ile cezalandırılacaksınız. وَإِنْ أَدْرِي أَقَرِيبٌ أَمْ بَعِيدٌ مَا تُوعَدُونَ: **Size vaat edilen azap yakın mıdır, uzak mıdır ....**

إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿١١٠﴾ وَإِنْ أَدْرِي لَعَلَّهُ
فِتْنَةٌ لَكُمْ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ ﴿١١١﴾ قَالَ رَبِّ احْكُمْ بِالْحَقِّ ....

bilmiyorum.(109) Allah'ın sizi cezalandıracağı azabın inmesi yakın mıdır, uzak mıdır, ben onu bilemem.

Azabın ineceği kesinleştikten ve olacağının kararlaştırıldığı Allah tarafından bildirildikten sonra size mühlet verilmesi sizi gururlandırmasın, boşu boşuna sevindirmesin. Allah'ın sizi unutacağını da sakın aklınıza getirmeyin. Unutkanlık ve gaflet gibi eksiklikleri Allah'a asla yakıştıramazsınız. إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ: **Şüphesizdir ki o sizin açıkça söylediğinizi ve içinizde gizleyip** açığa vurmadıklarınızı **bilir.(110)** O Allah'tır ve ilm-i huzurisi ile sizin açık açık söylediklerinizi ve içinizde gizlediklerinizi, niyetlerinizi bilir.

وَإِنْ أَدْرِي لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَكُمْ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ: **Ne bileyim belki de o erteleme sizi sınamak içindir, kısa bir zaman daha faydalanmanız içindir.(111)** Size indirilecek olan azabın tehir edilmesi belki de sizi imtihan etmek içindir. Bakalım bu kadar uyarıdan sonra, o azabın korkunçluğu bu kadar açık bir şekilde anlatıldıktan sonra siz Allah'ın tevhidine yönelecek misiniz yoksa yönelmeyecek misiniz? Yine bilmiyorum ki bu azabın tehir edilmesi belki de sizin bir müddet daha dünyada yaşamanız ve daha fazla günahlar işlemeniz ve daha elîm cezalar hak etmeniz için size tanınmış geçici bir fırsattır.

Mekkeliler ile Rasulullah s.a.v arasındaki anlaşmazlık sürekli hale gelince ve olaylar fazlalaşınca Allah, sevgili peygamberine hitap ederek, Allah'a yalvarmasını, ondan yardım dilemesini ve ona şu sözlerle tevekkül etmesini emretti:

قَالَ رَبِّ احْكُمْ بِالْحَقِّ: **Ey Rabbim, adaletle hükmünü ver, dedi.** Ey peygamberlerin en mükemmeli, seni inkar etmekte ısrar ederlerse bize yönelerek ve bize yalvararak şöyle de: Ey beni peygamberlik ikramıyla yetiştiren, bana tebliğ, irşad ve teşri görevi veren Rabbim, benim ile bu inatçı kafirler arasındaki hükmünü adaletinle ver, ap açık beyan et. Sen biliyorsun ki bunlar kendilerine vaat edilen azap gelmeden itaat etmeyecekler. Sen onlara müstahak oldukları azabı kahrınla ver.

... وَرَبُّنَا الرَّحْمٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ ﴿١١٢﴾

وَرَبُّنَاالرَّحْمَانُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ: **Bizim Rabbimiz Rahman'dır, sizin söylediklerinizden ancak ona sığınılır.(112)** Bizim Rabbimiz Rahman'dır, rahmeti ve merhameti her şeyi içine alır. İnkar eden, ısrar eden ve kendisini kabul etmeyenleri bile kapsar. Fakat o Muîn ve Mennân olan Rabbimiz aynı zamanda marifet ve iman ehlinin en güçlü yardımcısıdır, zatına ve yüceliğine yakışmayan sözlerinizi izale etmesi için kendisine sığınılan Tanrı'dır. O müşrikler inat ve azgınlıklarının içinde yok olmuş olanlardır. Gaflet, sapıklık ve inkar denizinde boğulmuş olanlardır.

SÛRENİN HATİMESİ

Hallerini ıslah etmeyi isteyen, doğru ve dürüst konuşmayı, doğru ve dürüst davranışlar kazanmayı amaç edinen ey insan! Yaptıklarından ve başına gelenlerden dolayı sen Allah'tan yardım dilemelisin. Yaptıklarını ve başına gelenleri aradaki araçları ve bağlantıları görmeden Allah'a dayandırmalısın. Senin hakkındaki takdirlerine karşı yine Allah'ı kendine vekil edinmelisin. Bu davranış "Onu kendine vekil edin"[40] emrine uygun bir iş olur. Bütün işlerini, bütün durumlarını ve bütün davranışlarını Allah'a havale et. Çünkü bu işler suretleri senden çıkmış olsa da aslıda Allah'a ait işlerdir. Gerçekte senin zatında bir varlığın yoktur. Gerçek varlık Allahın kendisidir. Fiiller ve davranışlar onun davranışları olduğuna göre bunlardan dolayı oluşacak olanlar da ona ait olur.

Senin nefsini öldürmen ve nefsinin emrettiği şeyleri istetmemen gerekir, arzu ve hayal şeytanının emrettiklerini yaptırmaman gerekir. Çünkü seni saptıran o nefistir, azdıran odur, sana yardımcı olacak olandan ve sana lazım olandan seni uzaklaştıran odur. Sana yardımı olmayacak olan şeyleri, sana zararı dokunacak şeyleri sana güzel gösteren yine o nefistir.

Senin heva ve arzularının yönlendirmeleri ile, Mevla'dan uzaklaştıracak istekleri ile hidayet işaretlerini ayırt etmen gerekir. Seni yüksek derecelere yükseltecek olan takva alametlerini, Allah ile buluşma şerefini kazandıracak alametlerini iyi seçmen gerekir.

Eğer nefsini şehvet arzularının ordularından kurtarmak istersen, evham ve hayal gafletine düşürmeye çalışan şeytanların elinden kurtarmak istersen insanların arasında dolaşma. Topluluklardan uzak dur. Onların içine karışmaktan ve onlarla birlikte hareket etmekten sakın. Sana zarar verecek ve sana günah işletecek durumlardan seni koruyacak olan nefis halvetini tercih et. Zira kişi vahdetin tadını ve tevhidin lezzetini uzlette tadar, kalabalıklardan kaçmada bulur. Özellikle de nifakın galip geldiği ve düşmanlığın çoğaldığı bu zamanda.

Ey Rabbimiz, bize katından dünya lezzetlerinden kaçınma lezzeti ve senin sevgine yakınlaşma lezzeti bahşet. Senden başkasını sevmeden bizi kurtar. Sen istediklerini yapmaya gücü yetensin, senden umanları arzularına kavuşturmaya layık olan da sensin.

---

[40] el-Müzzemmil 73 / 9.

HACC SÛRESİ

Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm
Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın Adıyla

SÛRENİN GİRİŞİ

Zât kâbesine yönelmek, esmâ-i hüsnâ arafâtında vakfe yapmak, bütün rükünlerle birlikte her türlü yön ve ciheti kapsayan makamların etrafında tavaf etmek için dünya gailelerinden elini eteğini çekmiş olanlar çok iyi bilirler ki hakiki hac ve asıl olan manevi tavaf cismani sûretin arzularından uzaklaşmakla olabilir. Dünyadaki yaratılışın gereklerinden istek ve arzuları öldürerek uzak kalmakla olabilir. Allah'ı aşırı sevmekten kaynaklanan ve nefsin arzularını isteyerek yok etmekle olabilir. O Hak ki birden fazla olduğunu çağrıştıracak her türlü eklemeden münezzehtir.

Bu sebepten dolayı Allah, zât kıblesine ulaşma yolunu tutanlar için özel bir yer belirlemiştir. Onlar için özel bir yönelme biçimi tayin etmiştir. O insanlara yer yüzünün her neresinde olurlarsa olsunlar oraya yönelmelerini, orada vakfe yapmalarını ve orayı tavaf etmelerini emretmiştir. Orası mümkinât vâdileridir yahut da taayyünat vâdisinde bir yerdir. Oraya takvâ azıklarını yanlarına alarak, muvaffakiyet atlarına binerek, nefislerindeki kötülük emreden koçları kesmek suretiyle Allah'a yaklaşarak, kaçınılmaz olan ölüm elbiselerini giyerek, suverî hayatın gerektirdiği şeylerden soyutlanarak ve onun ihtiyaç duyduğu güç ve hareketi etkisiz kılarak, nefsin meyyal olduğu şehvet ve öfkeyi yasaklayarak gitmelerini emretmiştir. Öyle olmalı ki hac yapılırken şehvet arzuları olmamalı, bozgunculuk yapılmamalı, kavga olmamalı.

Sonra Allah insanların, kendilerine isim ve sıfatlarının sırlarını öğretecek olan Arafat'ta vakfe yapmalarını emretmiştir ki zât etrafında en çok haz verici tavafı yapabilsinler. Zira Allah'ın isim ve sıfatlarını tefekkür etmeden o tavafı gerçekleştirmenin yolu yoktur.

بِسْــــــــــــــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْۚ اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظ۪يمٌ ﴿١﴾ يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّٓا اَرْضَعَتْ ....

SÛRENİN TEFSİRİ

Tavaf-ı hakîkîden önce değer verilen şeylerin hepsinden uzaklaşılması gerekir. Allah'ın zatına yapılan ekleme ve çoğaltmaların kesin olarak atılması gerekir. Bunlar da âhret hayatında, kıyamet gününde en güzel ve en mükemmel şekilde yapılamaz. Allahü sübhanehu o büyük kıyamet gününden insanları uyarmıştır ki bu dünyada iken hazırlıklı olsunlar, gerekli olan münasip azıklarını yanlarına alsınlar. Kendi büyüklüğünü ve yüceliğini bildiren ismiyle başlayarak o günü insanlara hatırlatmak için şöyle hitap ediyor: بسم الله: Kullarının işlerini en güzel biçimde yerine getiren, onlar için الرحمن : **Rahmân** olan, onları tehlikelerden koruyan, onlara en bol iyilikler ihsan ederek, onların işlerini kolaylaştırarak الرحيم : **Rahîm** olan **Allâh**'ın adıyla başlıyorum.

يَاأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ: **Ey insanlar, Rabbinizden korkunuz, kıyametin sarsıntısı çok büyük bir şeydir.(1)** Ey verdiği sözü ve ahdini unutanlar. Sizi çeşit çeşit iyiliklerle, büyük nimetler içinde besleyen, yetiştiren Rabbinizden sakının, korkun. Onun yasak ettiği kötü şeylerden, günahlardan sakının. Sizi bu dünyada cezalandırmaması sizi boşa sevindirmesin. Öbür dünyadaki azabından ve kıyamet gününden korkun. Bu dünyanın görünen nizamını parçalamak için, hissettiğiniz dünyayı oluşturan kısımları darma dağın etmek için hazırlanmış olan kıyamet sarsıntısı çok büyük, çok feci bir şeydir. Çok korkunçtur. Öyle olacak ki gökler o günün şiddetiyle çökecektir, yerler de paramparça olacaktır. Bunları gören kişi hatırla:

يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ: **Onu gördüğünüz zaman emzikli her anne emzirmekte olduğu yavrusunu bırakıp kaçacak.** O şiddetli yer sarsıntısını, o korkunç sallanmayı gördüğünüzde, dehşete kapılan annelerin ne yapacaklarını bilemez olacaklarını ve bütün sevgisi ve annelik duygularına rağmen şefkatle emzirdikleri yavrularını terk ederek kaçacaklarını göreceksin. Kıyamet günün şiddetinden ve ....

...وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارٰى وَمَا هُمْ بِسُكَارٰى
وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَدِيدٌ ﴿٢﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِى اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ
وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ ﴿٣﴾ كُتِبَ عَلَيْهِ اَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَاَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ
اِلٰى عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٤﴾

---

dehşetinden وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا: **Hamileler yavrularını atacaklar.** Netice olarak, وَتَرَى النَّاسَ سُكَارٰى: **İnsanları sarhoş gibi göreceksin.** وَمَا هُمْ بِسُكَارٰى وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَدِيدٌ: **Oysa onlar sarhoş değillerdir fakat Allah'ın azabı çok şiddetlidir.(2)** Sanki bütün insanlar akıllarını kaybetmiş gibi olacaklardır. Şaşıracaklar ve ne yapacaklarını bilmez bir hale geleceklerdir. Gerçekte onlar sarhoş değillerdir. Fakat o esnada inecek olan azap çok feci olacaktır. Akıllarını başlarından alacak, gözleri görmeyecek, bütün güçleri ve hisleri kaybolacaktır.

İntikam alıcı, dilediklerini zorla yaptırabilen, kendisine karşı edepsizlik edenleri ahrette cezalandırmaya ve azap etmek için en mükemmel kudrete ve tam gayrete sahip olan Allah'a nasıl olur da layık olmayan sıfatlar izafe edilir, kıyamet günü, tekrar diriliş günü ve mahşer gününü nasıl inkar ederler? Üstelik de bu konuda büyük mucizeler varid olmuş iken?

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ: İnsanların içinde **öyle insanlar vardır ki herhangi bir bilgiye dayanmaksızın Allah ile ilgili tartışma açarlar ve azgın şeytanların peşine düşerler.(3)** Kavga etmek ve tartışma yapmak için yaratılmış insanlardan bir kısmı Allah'a ve peygamberine itaat etmeye çağıranlara düşmanlık ederler. Özellikle de Allah hakkındaki tartışmaları o kadar ileri götürürler ki sonunda Allah'ın zatını ve zatî sıfatlarının hepsini inkar ederler. Halbuki bunların tartışmaları herhangi bir aklî veya naklî delile dayanmaz. Sadece cahilliklerinden ve inatlarından dolayı bu tartışmaları sürdürürler. Böyle yaparak da saptırıcı, azgın, insanları inandıklarından vazgeçirmeye çalışan ve bozgunculuk yapan şeytana uymuş olurlar.

كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ: **Onun hakkında şöyle yazılmıştır ki o kendisine uyanı yoldan çıkaracak ve alev ....**

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ ف۪ى رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَاِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْۜ وَنُقِرُّ فِى الْاَرْحَامِ مَا نَشَٓاءُ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى ....

azabına yönlendirecektir.(4) Cennetten kovulmuş azgın şeytan için Allah öyle bir karar vermiştir ki bu kararın gereği olarak şeytana uyanları yani Allah'ı terkederek şeytanı velî edinenleri, şeytana uyarak onun izinden gidenleri şeytan doğru yol olan iman ve tevhit yolundan çıkaracaktır. Bu karartma ve yanıltmasıyla kendisine uyan o insanı alevleri uzaktan dağlayan cehennem azabına götürecektir. O ne kötü velîdir, ne kötü yardımcıdır!

يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ: **Ey insanlar, eğer öldükten sonra dirilme hususunda bir şüpheniz varsa.** Ey gaflete ve unutmaya dalmış olan, yaratılmışlığın ve mahluk olmanın gerekleri ile meşgul olan, türlü türlü asîlikler ve günahlar işleyen insanlar! Tekrar diriltip diriltemeyeceğimiz konusunda bir tereddüt, bir şüphe içindeyseniz, bilin ki hiçbir madde ve zaman yok iken yarattığımız gibi tekrar yaratmak bizim yapabileceğimiz bir iştir. Siz şüphe etmeyin. فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ : **Biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan, sonra uzuvları yarı belirlenmiş ve yarı belirlenmemiş mudgadan yarattık.** Biz sizin vücudunuzu önce kuru bir topraktan yarattık. Sizinle onun arasında asla bir benzerlik bulunmamaktadır. Zira o nutfenin ve meninin esasıdır ve meni de topraktan oluşan gıdalardan meydana gelmektedir. Sonra rahim içine serpilen nutfe de gıdaların özelliklerini taşımaktadır. Sonra rahim içine serpilen meniye şekil verdik ve sizi donmuş kan pıhtısı haline getirdik. Sonra bedenlerinizin uzuvlarını tayin ettik bu donmuş kandan et oluşturduk. Bir kısmını bütün cüzleri düzgün ve tam cenin yarattık ki hiçbir aybı ve kusuru yoktur. Yaratılış fıtratını bilmeye, hidayeti ve doğru yolu ayırt etmeye kabiliyetli ve donatılı olarak yarattık. Bazılarını da eksik yarattık, mükemmellik derecesinden uzak yarattık. Bütün bu değişiklikler bizim kemal-i kudretimizin ve irademizin delilidir. Tedbirlerimizin ve hikmetlerimizin sağlamlığını ifade eder. Biz böyle yarattık. لِنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى: **Size kudretimizi göstermek için böyle yaptık.**

... ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا اَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔا ....

Sonra o ceninlerden **dilediğimizi müddetleri doluncaya kadar ana rahminde tutarız.** Bütün yaratılmışlarla ilgili olarak ne kadar güçlü olduğumuzu size göstermek için böyle yaptık. Takdir edip yaratılmalarını gerçekleştirdiklerimizin hepsi doğru yaratılmışlardır, kusursuz yaratılmışlardır. Sonra o yavruyu istediğimiz şekilde sabitleriz. Yani erkek veya dişi olmalarını takdir ederiz, ona göre şekilden şekle sokarız ve pek çok aşamadan geçiririz. Onun en mükemmel hale gelebilmesi için istediğimiz ve bildiğimiz müddeti doluncaya kadar bekletiriz. ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا: **Sonra sizi bir bebek olarak dünyaya çıkarırız.** Yavru doğru zamana erişince, bedeninin azaları tamamlanınca ve bizim istediğimizin gerektirdiği olgunluğa kavuşunca ona ruhumuzdan üfürürüz. Çünkü ona üfürmemizde onun yaratılması ve dünyaya gelmesinin gayesine matuf bir sebep vardır. Sonunda sizleri annelerinizin karnından korumaya ve emzirmeye muhtaç bir bebek olarak dışarı çıkarırız. ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ: **Sonra gücünüze kavuşmanız için** sizi büyütürüz. Sizi çeşit çeşit beslemek suretiyle, türlü türlü gıdalarla büyütürüz, karakterinizi ve hissiyatınızı derece derece geliştiririz ki olgunluğa erişiniz, bedensel olarak kuvvetli hale geliniz, ortaya koymak için yaratıldığınız marifet ve hakikat meyvelerini veriniz. وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى: **Bazılarınız vefat eder.** Kendilerini buna muvaffak ettiklerimizin içinden bazıları bu güçlü çağına gelmeden veya geldikten sonra ölürler. وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا: **Sizden bazılarınız bildiklerini de bilemez oluncaya kadar, ömrünün en düşkün çağına kadar yaşatılır.** Erzel-i ömür düşkünlük ve ihtiyarlık yaşıdır ki akıl noksanlığı şeklinde, beden ve ruh yapısında zafiyet şeklinde görülebilir. Hatta bildiği şeylerle bile ilgisi kalmaz. Öyle olur ki çok iyi bildiği şeyleri sanki onun ilgi alanına hiç girmemiş gibi bilemez olur. Unutkanlık ortaya çıkar, hafıza kaybı ortaya çıkar ve idrak kaybolur. Bütün bunlar bizim kudret-i kâmilemizi ortaya koymamız, tam ve her şeyi içine alan irademizi göstermemiz içindir. Bizim mükemmel gücümüze, yaptığımızın sağlamlığına ve bir hikmetinin

... وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً فَاِذَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَٓاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَاَنْبَتَتْ مِنْ
كُلِّ زَوْجٍ بَهٖيجٍ ﴿٥﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّهُ يُحْيِ الْمَوْتٰى وَاَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَدٖيرٌ ﴿٦﴾

bulunmasına şaşırma. Buna benzer olayları görmüyor musun? وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً: **Sen yer yüzünü de kupkuru halde görürsün.** Sen yer yüzünü kupkuru ve verimsiz bir halde, nemden ve rutubetten uzak, yeşillikten uzak, sanki bir kül gibi görüyorsun. فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ: **Biz üzerine su indirdiğimiz zaman o topraklar kıpırdar, kabarır ve her çeşit bitkinin en güzelini ortaya çıkarır.(5)** Biz o toprakların canlılığını irade edip istediğimiz zaman yani içinde hayat özelliği bulunan suyu indirdiğimiz zaman o topraklar özlemle hareket eder. Bu hareketle beraber kabarır ve içindeki kuruluktan kurtulur ve havaya ulaşmak için yükselir, kendisine bahşedilmiş olan olgunluğa erişir. Bu dereceye yükseldikten sonra da bizim kendisine verdiğimiz miktarlarla, yerden bitebilecek her sınıf ve çeşitten en güzel, en acayip bitkiler ortaya çıkar. Bu, akıl ve idrak sahipleri için, yok olanın tekrar var edilmesi ve ahret inancıyla ilgili her şeyin en açık delillerinden ve dayanaklarındandır.

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ: **Bu anlatılanlar ispat ediyor ki o Allah haktır,** وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَى وَأَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ: **O Allah ölüleri diriltir ve o Allah her şeye kâdirdir.(6)** Mahlukatın nasıl yaratıldığını anlamayan akıllar için, reddetme hayalleri kuran zayıf kimseler için bu anlatılanlar göstermektedir ki azamet ve Kibriya kisvesiyle yücelmiş olan Allah sabittir, hakikattir, hak ve gerçek olma sadece ona mahsustur, ondan başka hiçbir şey var değildir, hak olarak ibadete layık olan Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur. Her şeye gücü yeten olması, hayat sahibi olması, her şeyi yapabilen olması ve yaşatan olması özellikleriyle o Allah kendi iradesi ve isteğiyle ölüleri diriltir. Yine o Allah zatıyla, isim ve sıfatlarıyla her şeye kâdirdir. Kudreti altında bulunan her şeyi, ilm-i huzurisi içinde kalan her şeyi ve yegane iradesiyle istediği her şeyi yapmaya en iyi gücü yetendir. Yaptıklarında en küçük bir hata, en küçük bir eksiklik veya en küçük bir tereddüt ve sallanma yoktur.

وَاَنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَاۙ وَاَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ
يُجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍۙ ﴿٨﴾ ثَانِيَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ
سَبِيلِ اللّٰهِ ....

وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا: **Kıyamet saati de gelecektir, bunda şüphe yoktur.** Allah katından bildirilmiş olan kıyamet zamanı gelecektir. Bunda şüphe yoktur. Çünkü kıyamet günü de Allah'ın takdir ettiği ve vaktini ilm-i huzurisi ile belirleyerek kader levhasına yazdıklarındandır. وَأَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ: **Allah'ın kabirlerdekileri tekrar diriltecěğinde de şüphe yoktur.(7)** Yaptıklarını tek başına ve kendi iradesiyle yapan Allah kıyamet gününde, kabirlerdeki iyilik veya kötülük yapmış olan nefisleri tekrar diriltecektir. Onları hesaba çekecek ve bu hesaba göre de cezalandıracaktır. İyilik yapmışlarsa iyilik görecekler, kötülük yapmışlarsa da kötülük göreceklerdir.

وَمِنْ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ: **İnsanlar arasında bir bilgiye, bir ilhama veya aydınlatıcı bir belgeye dayanmadan Allah'ın emirlerine itiraz edenler vardır.(8)** Kâfir ve unutkan olarak yaratılmış insanlar arasında büyüklenerek Allah'ın emirlerini kabul etmeyenler, onun geçmiş ve gelecek olan her şeye hükmetmesini inkar edenler vardır. Halbuki onların elinde, bu malumatların gerçek mi yoksa zan mı olduğuna kaynaklık eden herhangi bir bilgileri, aklî delilleri yoktur. Allah tarafından kendilerine ilham edilmiş, kalplerine doğmuş bir şey de mevcut değildir. Ellerinde vahye dayalı, onun doğruluğuna inanan birinin kalbine ilham edilmiş, iman edilerek kabul edilmiş ve benimsenmiş bir naklî delilleri de yoktur. Bu insan elinde aklî, naklî, keşfî ve şuhûdî hiçbir delil olmamasına rağmen apaçık ve meydanda duran gerçek delilleri düşünmekten yüz çeviriyor, çaba ve gayretlerini bunları anlamaya sarf etmiyor.

ثَانِيَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ: **Allah yolundan saptırmak için vücudunu oynatarak,** gerdan kırarak, mücadele ediyor. Yani boynunu eğiyor, koltuklarını kabartıyor ve bu hareketi ile ellerinde deliller bulunan, erbâb-ı keşf ve erbâb-ı şühûd olanlara karşı büyüklük taslıyor, inat ediyor, uzak duruyor. Hak ehli olanlara yaklaşmayarak zayıf insanları peygamberlerin kendilerine indirilen vahiylere, kitaplara ve suhuflara

... لَهُ فِى الدُّنْيَا خِزْىٌ وَنُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٩﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ
يَدَاكَ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٠﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ ...

dayanarak açıkladıkları Allah yolundan saptırmak istiyor. لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ: **O kişi bu dünyada aşağılanacaktır, kıyamet gününde de kavurucu azabı ona tattıracağız.(9)** Kendisi yanlış yolda olması ve başkalarını da yanlış yola saptırması sebebiyle bu günahkar isyancı için dünyada aşağılanma, kovulma, lanetlenme, sürgün hayatı ve esaret reva görülecektir. Dünya hayatı bittikten sonra da kıyamet gününde ona kavurucu cehennem ateşi azabını tattıracağız ki ondan daha şiddetli bir azap yoktur.

O insana azap etmekle görevlendirdiklerimize, azap ettikleri sırada o insanı aşağılamak, azarlamak ve kınamak için şöyle demelerini emrettik:

ذَلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدَاكَ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ: **Bu olanlar senin kendi ellerinle hazırladıklarındır,** şunu unutma ki **Allah kullarına haksızlık etmez.(10)** Çekmekte olduğun bu şiddetli azabı çekmeyi sen dünyada iken kendi ellerinle kazandın ve hak ettin. Bunlar senin dünyada işlemiş olduğun günahların ve kabahatlerin cezasıdır. Üzerine hiçbir ilave ve ekleme yapılmamıştır. Bu kadar azabı çekmeyi gerektirecek bu kadar çok günah işleyen ey müsrif kişi, iyi bil ki en mükemmel adaletle muttasıf olan Allah kullarını cezalandırırken ve intikamını alırken asla nimetlerini ve lütuflarını verirken davrandığı gibi aşırılığa gitmez.

وَمِنْ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ: **İnsanlar arasında bazıları vardır ki Allah'a kulluk ederken kenarda dururlar.** İnsanlar arasında, kendilerine nimeti vereni unutanlardan, nimetlere kör bakanlardan öyleleri vardır ki Allah'a samimiyetle kulluk etmezler, ucundan kenarından kulluk ederler. İçlerinde bir şüphe vardır, can u gönülden ibadete sarılmazlar. Savaş zamanında ordunun bir kenarında durup bekleyen kişi gibidirler. Tereddüt içinde beklerler. Zaferi hissederlerse yerlerinde sabit dururlar, etmezlerse kaçarlar. Halbuki Allah onların imanına ve ibadetine muhtaç olmaktan münezzehtir.

... فَإِنْ اَصَابَهُ خَيْرٌۨ اطْمَاَنَّ بِهٖۚ وَاِنْ اَصَابَتْهُ فِتْنَةٌۨ انْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِهٖۜ خَسِرَ الدُّنْيَا
وَالْاٰخِرَةَۜ ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُب۪ينُ ﴿١١﴾ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا
يَنْفَعُهُۜ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَع۪يدُۚ ﴿١٢﴾ يَدْعُوا لَمَنْ ضَرُّهُٓ اَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهٖۜ ....

فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ: **Kendisine bir iyilik dokunsa mutlu olur, bir kötülük dokununca da eski haline geri döner.** Bu kararsız mümin, iman ettikten sonra başına bir iyilik gelse bunun imanından dolayı olduğunu, Müslüman olduğu için bu iyiliğe nail olduğunu düşünür ve memnun olur. Başına bir kötülük, bir musibet veya bir bela geldiğinde ise hemen eski görüşüne geri dönerek imanına da, Müslümanlığına da kötü söylemeye başlar. Bu adam, خَسِرَ الدُّنْيَا وَالآخِرَةَ ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ: **Hem dünyayı ve hem de ahreti kaybetmiştir ki işte bu en büyük hüsrandır. (11)** O kararsız insan çeşit çeşit bela ve musibetlerle dünyasını kaybedecektir, ahrette cennet makamlarından mahrum edilecektir, sonsuza kadar cehennem çukurlarında kalacaktır, pek çok ziyana uğrayacaktır. İki dünyadaki bu kaybetme en büyük hüsrandır. Bundan daha büyük, bundan daha feci bir hüsran yoktur. Allah'ın huzurundan kovulmuş, reddedilmiş kişi nasıl zarar etmesin ki?

يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لاَ يَضُرُّهُ وَمَا لاَ يَنْفَعُهُ: **Allah yerine kendisine zarar da veremeyen fayda da sağlayamayan şeylere dua eder.** Yani mükemmellik sıfatlarının hepsiyle muttasıf olan ve kulluk ve itaata zatı ve vasıfları itibariyle müstahak bulunan Allah'ı bırakarak isyan etse ve karşı gelse kendisine zarar veremeyecek olan, iman etmese kendisinden bir zarar gelmeyecek olana veya inanıp iman etse bile, hakkıyla kulluk etse bile ona sevap veremeyecek olan, ona ihsanda bulunamayacak olan bir şeye kulluk eder. ذَلِكَ هُوَ الضَّلاَلُ الْبَعِيدُ: **İşte bunlar en uzağa sapmadır.(12)** Kendisinden bir zarar ya da fayda beklenmeyen bir şeye bağlanmak ve itaat etmek hidayet ve tevhitten ayrılarak hiçbir ölçüyle ölçülemeyecek kadar uzaklara sapmaktır.

Hatta, يَدْعُوا لَمَنْ ضَرُّهُ أَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهِ: **Kendisine zararı faydasından daha yakın olana dua eder.** Yolunu şaşırmış olan o günahkar cahillik ederek ve inat ederek Allah'tan başkasını ibadet ve kulluk etmeye layık

... لَبِئْسَ الْمَوْلٰى وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ ﴿١٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۜ اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿١٤﴾

görmesi sebebiyle şirke saplanmıştır ve zararı faydasından daha yakın bir şeye dua etmiş, yalvarmış demektir. Halbuki tek ve bir olan, hiçbir şeye muhtaç bulunmayan, tek başına Tanrı ve Rab olan Allah'tır, müşrik olanın cehenneme gireceği de kesindir, kaçınılmazdır. Böyle olunca zararı daha yakın olmuş olur. Faydasına gelince, o tapındığı şeyin Allah indinde kendisine şefaatçi olacağına inanmaktadır. Allah katında şefaat sadece Allah'ın izniyle olacağından, bunların bir şefaat hakkının olmayacağı kesindir. Yemin ederim ki onlar, لَبِئْسَ الْمَوْلَى وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ: **Ne kötü dost ve ne kötü yoldaştır.(13)** O putlar, o tanrılar ne kötü yardımcıdır, tapındıkları kafirler de ne kötü arkadaştırlar, ne kötü yoldaştırlar. Onlar bu kafirlerin kendilerine nimetler veren tanrılar olduklarını sanıyorlar ve onlara tapıyorlar. Şefaat Allah katındadır. Kesin ve kaçınılmaz olanı terk ederek yok olanı, vehim ve zandan ibaret olanı kabul etmek kafirlikten başka bir şey değildir, boştur, boşu boşuna yapılmış bir iştir.

Ey Rabbimiz, lütfunla bizi en doğru yola yönlendir.

Sonra Allahu sübhanehu, vaat edenin vaatlerinin nasıl sonlandırılacağı hususunda takip ettiği yolun gereğine göre şöyle buyuruyor: إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ: **Hiç kuşkusuz Allah iman edenleri ve doğru ameller yapanları içinde ırmaklar akan cennetlere yerleştirecektir.** Kullarını dârüsselâma yönlendiren Allah, kendisine iman eden, peygamberlerini ve kitaplarını doğrulayan ve bunun yanında kitaplarında emrettiği ve peygamberlerinin diliyle duyurduğu emirlerini yerine getiren ve onlara tutunan, yasaklamış olduklarından da uzak duran kullarını ilme'l-yakin, ayne'l-yakin ve hakka'l-yakin bahçelerine yerleştirir. O bahçelerin içinde örnekleri çoğaldıkça çoğalan cüz'î marifetler ve hakikatler akmaktadır. Onlar öyle remizler ve sembollerdir ki ârif olanlar dış görünüşlerden ilâhî tecellileri ve dış görünüşlerle ilgili diğer hususiyetleri anlarlar. Netice olarak, إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ: **Allah dilediğini yapar. (14)** Allah seçkin kullarına dilediği

مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللّٰهُ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ اِلَى
السَّمَٓاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ﴿١٥﴾ وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاهُ
اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍۙ ....

doğruları yaptırır, onlara başarı ve muvaffakiyeti verir, onlara rıza makamını ve buluşma şerefini nasip eder.

Müşrikler ve kalplerinde Rasüllah'a karşı derin düşmanlığı bulunanlar, aşırı kini ve garezi bulunanlar Allah'ın kimseye yardım etmeyeceğine inanıyorlardı. Peygamber'in iddia ettiği gibi bir yardımın ne dünyada ve ne de ahrette olacağını kabul ediyorlardı. Allah bu iddalara hem cevap olması ve hem de peygamberine yardımcı olmak ve ona itibar kazandırmak şöyle buyurdu:

مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَنصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لِيَقْطَعْ: **Dünyada ve ahrette Allah'ın peygamberine yardım etmeyeceğine inanan** kimse **bir araçla göğe çıksın ve** bağı **kessin.** Allah'ın dünyada ve ahrette peygamberine yardım ulaştıramayacağını zannedenler, Allah'ın kendisine ulaştıracağını vaat ettiği yardımı dünyada da ahrette de ulaştıramayacağını iddia edenler öyle bir şey yapsınlar ki bu yaptıkları ya peygamberin iddialarını ispat eder, doğruluğunu kabul ettirir ya da yardım da yoktur, yardımcı da yoktur. Bir inkarcıya, peygambere olan öfkenin ve kininin kaybolması için bir ip ile göğe doğru yüksel. Yani bir ipe tutunarak göğe doğru çık ve yer yüzünden uzaklaş. Yerdekiler vahiy yolunu kes deyince sen de kesersin dediler. Yerdekiler kessin kessin diye bağırınca o da kendi ipini kesti ve yere düştü. فَلْيَنظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ: **Görsünler bakalım, hilesi öfkesini geçirecek mi? (15)** Yere düştükten ve öldükten sonra görsünler bakalım Peygambere'e karşı içinde hissettiği öfkesi ve kini kaybolmuş mu, olmamış mı?

Netice olarak diyebiliriz ki inkarcıların inkarları ve müşriklerin peygambere karşı hissettikleri düşmanlıkları ancak bu şekilde yok olabilir.

وَكَذَلِكَ أَنزَلْنَاهُ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ: **İşte biz Kur'an'ı apaçık ayetler halinde indirdik.** Biz Rasulullah s.a.v'e pek çok olayda yardım ettiğimiz gibi ....

... وَاَنَّ اللّٰهَ يَهْدٖى مَنْ يُرٖيدُ ﴿١٦﴾ اِنَّ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَالَّذٖينَ هَادُوا وَالصَّابِئٖينَ
وَالنَّصَارٰى وَالْمَجُوسَ وَالَّذٖينَ اَشْرَكُواۗ اِنَّ اللّٰهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهٖيدٌ ﴿١٧﴾

onun peygamberliğini teyit etmek ve ona yardımcı olmak için o peygamberin doğru söylediğine ve peygamberlik iddiasının hak olduğuna, getirdiği dinin herkesi kapsadığına ve tam olarak aydınlattığına delalet eden apaçık delilller indirdik. Yine o peygambere vahyettik ki وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يُرِيدُ: **Allah dilediğini doğru yola sevk eder.(16)** Ey peygamberlerin en mükemmeli, sen Allah'ın sana vahyi sayesinde onlara doğru yolu açıkladıktan sonra, kullarını doğru yola sevk eden, onlara en doğru yolu bulduran Allah dilediklerine hidayeti nasip eder. Allah'ın iradesi hidayeti istemişse o hidayete gider, doğru yolu bulur. Allah'ın iradesi o kulun dalalette olması şeklinde ise o zaman da yolunu sapıtır, doğru yolu bulamaz.

Netice olarak sen sadece tebliğ et, duyur ve açıkla. Doğru yolu buldurmak Allah'ın işidir. Sevdiklerini doğru yola yönlendirmek için kendini yorma. Sen sevdiklerini doğru yola yönlendiremezsin. Çünkü hidayet ve dalalet işi büyük ve yüce olan Allah'a aittir. Bundan dolayı Allah şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا: **İman edenlerle Yahudî olanlar, Sâbiîler, Hıristiyanlar, Mecûsîler ve müşrik olanlara** gelince إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ : **Allah kıyamet gününde onları bir birinden ayırır.** إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ: **Allah her şeyi görmektedir.(17)** Müminler, peygamberleri Muhammed'in Allah'ın zatının, sıfatlarının ve fiillerinin bir olduğuna inanmaya çağırmakta olduğuna inanmaktadırlar. Yahudîler, kendi ümmetini Allah'ın sıfatların birliğine inanmaya çağırmıştır. Sâbiîler yıldızların ve gezegenlerin sırlarını incelemeye davet etmektedirler. Hıristiyanlar İsa as'a inanmaktadırlar ki o da ümmetini Allah'ın fiillerinin bir olduğuna iman etmeye çağırmaktadır. Mecûsîler hayır işleyen ile şer işleyenin ayrı tutulmasını istemektedirler. Müşrikler de kendisine bir şerik ve ortak edinmekten münezzeh olan Allah'a şirk koşmaktadırlar. Bu zikredilenlerin hepsi ....

۝ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ وَالشَّمْسُ
وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَٓابُّ وَكَث۪يرٌ مِنَ النَّاسِ
وَكَث۪يرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ ....

kendilerinin haklı olduklarını ve ötekilerin batıl olduklarını iddia etmektedir. Kullarının açıkça söylediklerini ve gizlediklerini bilmekte olan Allah hak ve doğru yolda olanlar ile yanlış ve batıl yolda olanları kıyamet gününde birbirinden ayıracaktır. Nasıl ayırmasın ki? Dünyanın bütün ufuklarında ve nefislerde tecelli etmiş olan Allah her şey ile beraberdir, birliktedir ve her şey onun önünde cereyan etmektedir. O her şeyi görmekte ve her şeye şahit olmaktadır. Her şeyi gözetlemekte ve kontrol etmektedir. Hiçbir şey, asla onun bilgisi dışında kalamaz.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الأَرْضِ: **Göklerde ve yerde olanların Allah'a secde ettiklerini görmedin mi?** وَالشَّمْسُ والقمر وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِنْ النَّاسِ: **Güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların çoğu** Allah'a secde ediyor. وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ: **Birçoğuna da azap yazılmıştır.** Ey gözleri gören kişi bunları görüp anlamaz mısın ki yücelerde olanlar da alçaklarda olanlar da her şeyi var eden Allah'a secde ediyorlar, boyun eğiyorlar, itaat ediyorlar. Güneş ve ay gibi büyük yıldızlar, yer yüzünün büyüklerinden olan dağlar, ağaçlar ve hayvanlar Allah'a secde ediyorlar, itaat ediyorlar, boyun eğiyorlar. Tevhit fıtratına göre yaratılmış olan insanların, iman etmeye, manifet ve yakin derecelerini bilmeye yetenekli olarak yaratılmış olan insanların bir çoğu da Allah'a secde ediyor, boyun eğiyor, itaat ediyor. Bu insanların bir çoğu da atalarını taklit etmek suretiyle aslî fıtratlarından uzaklaştıkları için, kendilerini doğru yoldan ayıranlara uydukları için Allah'ın azabına müstahak olmuşlardır. Böyle olacaklarını ilm-i huzurîsi ile bildiği için de kader levhasına böylece yazmıştır. وَمَنْ يُهِنْ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ: **Allah kimi hakîr eylerse onu şerefli kılacak yoktur.** Allah tarafından derecesi düşürülen, tenzil edilen insanları tekrar

...اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يَشَٓاءُ ﴿١٨﴾ هٰذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فٖى رَبِّهِمْ فَالَّذٖينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُؤُ۫سِهِمُ الْحَمٖيمُ ﴿١٩﴾

yüceltecek, saygın hale getirecek kimse yoktur. إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ: **Şüphesiz ki Allah dilediğini yapar.(18)** Kullarının yetenek ve kabiliyetlerini bilmekte olan Allah ilmi ve bilgisi gereği olarak kullarına dilediğini yapar.

Daha sonra Yahudilerle Müslümanların tartışmaları uzadı, münakaşaları ve düşmanlıkları devam etti ve öyle oldu ki Yahudiler şöyle dediler: Biz Allah'a yakınlaşmada sizden daha çok hak sahibiyiz. Çünkü bizim dinimiz sizinkinden daha eskidir, peygamberimiz sizinkinden daha üstündür ve kitabımız sizinkinden daha faziletlidir. Müminler şöyle cevap verdiler: Allah'a yakın olmada biz sizden daha çok hak sahibiyiz. Zira bizim dinimiz kendinden önceki bütün dinleri nesh etmiştir, peygamberimizle peygamberlik halkası tamamlanmıştır, bizim peygamberimiz güzel ahlakı tamamlamıştır. Kitabımız eski ve bazı hükümleri kaldırılmış bütün kitaplardaki hükümleri kapsamaktadır, içine almaktadır. Bizim kitabımız diğer kitaplardan daha faziletlidir, daha erdemlidir. Üstelik biz hiçbir peygamberi inkar etmiyoruz, hiçbir kutsal kitabı inkar etmiyoruz. Halbuki siz İsa'yı da, dinini de, kitabını da inkar ettiniz. Bizim dinimiz de, peygamberimiz de, kitabımız da sizin kitabınızda zikredilmiş olmasına rağmen ve onun hak olduğunu bilmenize rağmen inat için inkar ediyorsunuz.

Allah kitabında bu iki grubun hikayesine yer verdi ve aralarındaki hükmünü şu şekilde verdi : هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ: **Bu ikisi birbirleriyle düşmandırlar ve Rableri hakkında çekişmektedirler.** Bu iki grup, yani Müminlerle Yahudiler Allah'ın zatının bir olduğu ve rablığının ve tanrılığının bütün mahlukata şamil olduğu hususunda birbirleriyle kavga etmektedirler. فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ: **Bunlardan inkar edenler için ateşten bir elbise biçilmiştir, başlarının üstünden kaynar su dökülecektir.(19)** Zatıyla bir olan Allah'ı inkar edenler için, Allah'a şirk isnat edenler için, Allah'ın

يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ ﴿٢٠﴾ وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ ﴿٢١﴾ كُلَّمَا
أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٢٢﴾
إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

---

kitapları ve peygamberleri arasında ayırımcılık yaparak inkar ederken veya inanırken veya yalanlarken hepsini bir tutmayanlar için cehennem ateşinden yapılmış giysiler hazırlanmıştır. Allah burada cehennemi onları içine alması ve her şeylerini kapsaması cihetiyle bir elbiseye benzetmiştir. Bunların yanında o kafirlerin başlarının üzerine ısıtılabileceği kadar ısıtılmış kaynar sular dökülecektir.

Öyle olacak ki, يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ: **Derileri ile birlikte iç organları da eriyecektir.(20)**

وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ: **Onlar için demirden yapılmış kamçılar vardır.(21)** Onları oraya zorla atmak için görevlendirilmiş zebanilerin ellerlinde demirden yapılmış kamçılar vardır.

كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا: **Azaptan kurtulmak için her çıkmak istediklerinde tekrar ateşin içine atılacaklardır.** Cehennemden çıkıp kurtulmak için her çırpınmalarında tekrar ateşe atılacaklardır. Yani cehennem azabının şiddetini görür görmez, alevler onları tutar tutmaz hemen geri dönerek veya yüksek kenarlara çıkmaya çalışarak kendilerini kurtarmak isteyecekler. Fakat demir kırbaçlarla kendilerine vurularak ve zorla ateşin içine tekrar atılacaklardır. Hem de bu esnada kendilerine, وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ: **Tadın bu yakıcı azabı** denilecektir.**(22)** İnkar etmede ısrar eden, inatla kafirliği sürdüren, aşırılıklara giden, türlü türlü kötülükleri ve ahlaksızlıkları yapanlar, şimdi tadın bakalım bu yakıcı azabı, rüşvet ve gayr-ı meşru kazançlarla kalplerinizi ferahlatmalarınıza karşılık olarak bu yakıcı ateş kalplerinizi yaksın şimdi, denilecektir.

Sonra cenab-ı Allah daimî olan sünnetinin icap ettirdiği şekilde şöyle buyurdu:

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ:

Allah, iman edip iyi davranışlarda bulunanları içinde ırmaklar akan bahçelere koyar. İman ehli olanlara güzellik ve sevgi tecellileriyle

... يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٢٣﴾
وَهُدُوا اِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ وَهُدُوا اِلٰى صِرَاطِ الْحَمِيدِ ﴿٢٤﴾
اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ....

kendini izhar eden Allah kendi tevhidine ihlasla iman ederek nezdinde kabul gören, onları kendine yakınlaştıran ameller yapan kullarını ödüllendirmek için, mutlu etmek için içinde ırmaklar çağlayan bahçelere yerleştirir. Oradaki güzellikler ve ırmaklar onlara bütün kederlerini unutturur, içleri açılır ve ferahlarlar. يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ: **Orada altın bileziklerle ve incilerle bezenirler, giysileri de ipektir.(23)** İç güzelliklerinin dışarıya yansıması olarak altınlı ve incili bilezikler takarlar. Onların yüzlerine yumuşak yumuşak dokunması için, refahlarını ve nimetlerini mükemmelleştirmesi için orada her zaman ipek elbiseler giyeceklerdir.

وَهُدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ وَهُدُوا إِلَى صِرَاطِ الْحَمِيدِ: **Onlar orada sözün güzeline götürüldüler, Allah'ın yoluna iletildiler.(24)** Orada onların sadece dış görünüşleri süslenmedi, sadece içleri ferahlatılmadı. Bilakis doğrulukla ve doğruya iman etmekle tam muttasıf olabilmeleri için sözün en güzeline götürüldüler. "Hamd bize vaat ettiklerine inandığımız Allah'a layıktır" diyerek şükretmeye devam etmeleri için, "Hamd bizi buna yönlendiren Allah'a layıktır" diyerek şükretmeleri için doğru sözü söylemeye yönlendirildiler. Sözlerinde ve fiillerinde doğrululukla ve adaletle muttasıf olduktan sonra ise tevhid yoluna yönlendirildiler. O tevhit yolu ki başka şeylere imanı kesinlikle reddeder, hamd sadece kendisine layık ve mahsus olduğu için de Hamîd yolu olarak isimlenmiştir.

Sonra Allah şöyle buyurdu: إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ: **Kendileri inkar ederek Allah yoluna ve Mescid-i Haram'a gitmeyi engelleyenlere şiddetli azaptan tattıracağız.** Allah'ın tevhidini inkar edip Allah'ın dinine ait şiarlardan yüz çeviren ve hem de insanları sürekli olarak hidayet ve Allah'a yakınlaşma yollarından uzak tutanlara elem verici azabımızdan tattıracağız. Özellikle de Mescid-i Haram'dan uzaklaştıranları, insanların oraya ulaşmalarına mani

... الَّذِى جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَٓاءًۨ الْعَاكِفُ ف۪يهِ وَالْبَادِۜ وَمَنْ يُرِدْ ف۪يهِ بِاِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ اَل۪يمٍ ﴿٢٥﴾ وَاِذْ بَوَّاْنَا لِاِبْرٰه۪يمَ مَكَانَ الْبَيْتِ اَنْ لَا تُشْرِكْ ب۪ي شَيْـًٔا وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّٓائِف۪ينَ وَالْقَٓائِم۪ينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿٢٦﴾

olanları şiddetli biçimde cezalandıracağız. الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً: **Biz Mescid-i Haram'ı insanlar için eşit kıldık.** Çünkü biz Mescid-i Haram'ı bütün insanlar için kıble olarak tayin ettik. Oraya gelme imkanı bulabilen insanların bu kıblenin etrafında tavaf etmelerini de farz kıldık. Bu sebepledir ki Mekke ve etrafı hiçbir kimsenin mülkü olamaz. Bilakis orada, الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِي: **Mukim olan ile dışarıdan gelen eşittir.** Mekke'de mukim olan ile Mekke'ye başka yerlerden gelenler eşittir. وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ: **Her kim orada azgınlık ederek Hak'tan saparsa, haksızlık ederse** biz ona feci azabı tattırırız.**(25)** Oraya gelmek isteyenlere mani olarak veya başka bir şekilde Mescid-i Haram'a karşı kötülük etmeye kalkanları, azgınlık edenleri, orada yanlışlıkla veya unutarak değil de kasden ve taammüden haksızlık ve zülüm edenleri sadece niyet etseler ve niyetlerini gerçekleştirmiş olmasalar bile şiddetli ve feci bir azaptan tattırmak suretiyle cezalandırırız.

وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لاَ تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهِّرْ بَيْتِي: **Biz Kabe'nin yerini İbrahim'e vahy ederken "bana hiçbir şeyi şirk koşma ve evimi temiz tut"** demiştik. لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ: **Tavaf edenler için, ayakta duranlar için, rükuda ve secdede olanlar için** evimi temiz tut demiştik.**(26)** Biz feci azabımızı onlara nasıl tattırmayalım? Bizim bu evimiz tam bir temizlik üzerine bina edilmiştir. Bütün putlar temizlenmiştir. Ey peygamberlerin en mükemmeli, hatırlasana! Biz İbrahim'i bize bir ev yapması emriyle şereflendirdiğimiz zaman, tufanda göçmüş ve yeri kaybolmuş olan Kabe'nin yerini belirledik ve ona bildirdik. Çünkü yer ile dümdüz olmuştu ve ona işaret eden hiçbir delil kalmamıştı. Yerini İbrahim'e biz öğrettik. Gönderdiğimiz bir rüzgar Adem a.s tarafından yapılmış olan Kabe'nin etrafını süpürerek toprakları kaldırdı ve İbrahim de eski temel üzerine yeni binayı yaptı. Aynı zamanda biz İbrahim'e şu tavsiyede bulunduk: Sakın bana mevcut olan tecellilerimden ve gölgelerimden hiçbir şeyi şirk koşma. Zatımı şerik ve

وَاَذِّنْ فِى النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلٰى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْت۪ينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَم۪يقٍۙ ﴿٢٧﴾ لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ ....

ortaklardan temizledikten sonra göğsündeki Allah evini temsil eden bu evi de her türlü kabahatin ve günahın işlenmesinden, eza ve cefaya sebep olacak şeylerden, pisliklerden, kirlerden ve çirkin görülen şeylerden arındır, temizle, diye vasiyet ettik. Çünkü biz orayı tavaf edenlerin kıblegahı olarak tayin ettik. Kabe'nin etrafında tavaf eden bu insanlar yaptıkları tavaflarıyla zat-ı ilâhî etrafındaki tavaflarını gerçekleştirmek istiyorlar, Allah'ın isim ve sıfatlarının arafatında duracakları vakfelerini gerçekleştirmek isterler. Ayakta duranlar, yani bütün uzuvlarıyla tevhit zatına daimi olarak yönelme halinde olanlardır, daimi olarak tevhit zatına hakiki meyil ve özlemi duymaya devam ederler. Aynı zamanda bu insanlar kendilerine engel olacak nefis bağlarını ve şirk bağlarını koparanlardır. Rükuda olanlar ise kulluk yüklerini yerine getirmeye çalışmaktan belleri bükülenlerdir. Secde edenler, yani kendilerinin aşağı olduğunu kabul edenler Allah'tan başka hiçbir şeyin olmadığı yola girebilmek için boyunlarını eğenlerdir, benlik alınlarını mezellet toprağına sürenlerdir, Kahhar olan, Cebbar olan, Melik olan Allah'ın huzurunda benliklerini yere çalanlardır.

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالاً وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ: **İnsanlara hac etmeleri** gerektiğini **duyur; ister yaya olarak gelsinler, ister çok uzaklardan geldikleri için argınlaşan develerle gelsinler.(27)** Biz İbrahim'e gerekli tavsiyelerde bulunduktan sonra şunu da emrettik: Bütün insanlara hac etmelerinin gerektiğini ilan et, iyice duyur. Yakınlarda yaşayanlar da, uzaklarda yaşayanlar da haccın farz olduğunu duysun ve bilsin. Sana gelmelerini ve yaptığın evi ziyaret etmelerini ve etrafında tavaf etmeleri gerektiğini onlara ilan et. Yakınlarda olanlar yaya olarak gelebilirler. Uzaklarda olanlar da uzun yolculuk develerini bitkin düşürse bile gelmelidirler. Çünkü biz hac etmeyi onların hepsine farz kıldık.

لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ: Haccın **kendilerine sağlayacağı faydaları görsünler.** Orada, geldikleri takdirde kendilerine öbür dünyada fayda verecek yerler vardır, üzerinde durdukları zaman fayda verecek yerler vardır. Biz onlara fenafillah ile tevhit yoluna girmeyi kolaylaştırırız, …...

... وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ فٖى اَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهٖيمَةِ
الْاَنْعَامِۚ فَكُلُوا مِنْهَا وَاَطْعِمُوا الْبَٓائِسَ الْفَقٖيرَۘ ﴿٢٨﴾ ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ
وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتٖيقِ ﴿٢٩﴾

dünyadan uzaklaştırmayı kolaylaştırırız, dert ve sıkıntı elbiselerinden soyutlanmayı kolaylaştırırız, nefis güçlerinin gereklerini yerine getirmekten kurtarır, takva libası ile süslenmeyi kolay hale getiririz, Cenab-ı Mevlâ'ya doğru yolculuğa hazırlanmayı kolaylaştırırız, Dârülbekâ'ya ulaşmaktan alıkoyan mal ve evlat sevgisi gibi engellerden soyutlanmayı kolaylaştırırız. وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ: **Belirli günlerde, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlara Allah ismini zikretsinler.** Orada, azamet ve Kibriya ridasına bürünmüş olan Allah'ın tayin ettiği ve özellikle Allah'a yönelmek ve dua etmek için belirlediği günlerde Allah ismini ansınlar. Çünkü bütün isim ve sıfatları şamil olan Allah ismi, güneşin hiçbir parça ve cüz'ü dışarıda bırakmaksızın bütün gölgeleri ve ışıkları kuşatıp içine aldığı gibi her şeyi içine alır. O günler Zilhicce'nin on günüdür. Kurban günlerine de denilmiştir. Allah'ın adını, elinizdeki kurbanlık hayvanları Allah'a yaklaşmak için kesip kurban ederlerken zikretsinler. فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ: **O etlerden yiyiniz, yoksul ve fakire de yediriniz. (28)** Kurban olarak kestiğiniz hayvanların etlerinden yiyiniz ve fakirlik sıkıntısında olanlara da yediriniz.

ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ: **Sonra temizliklerini yapsınlar, adaklarını yerine getirsinler ve beyt-i atîki tavaf etsinler.(29)** Kurbanlarını kestikten sonra dünya kirinden, beşer olma isyankarlığından ve benliklerinin gereklerinden kaynaklanan pisliklerini temizlesinler. Dünya kirlerini temizledikten sonra, kendilerini doğru yoldan saptıran nefs-i emmâre sığırını keseceklerine dair taayyünatlarının vadisinin bir köşesinde yaptıkları adakları yerine getirsinler. Kirlerden ve pisliklerden temizlendikten ve adaklarını yerine getirdikten sonra insanlık elbiselerinden soyutlanarak en eski ev olan Kabe'yi tavaf etsinler. Burası en sağlam zaviyedir, ezelidir ve ebedidir. Bir kopmaya uğramaz, yok olmaz ve kaybolmaz. Bütün bu işler yok olma yolundan

ذٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللّٰهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ﴿٣٠﴾ حُنَفَاءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ ....

gitmek isteyenler içindir, hacc-ı hakikîyi eda etmek ve manevi tavafı yapmak isteyenler içindir.

ذٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللّٰهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ: **İşte** bu anlatılanlara göre, **kim Allah'ın saygın kıldığı şeylere saygı gösterirse Allah katında kendisi için en iyisini yapmış olur.** Yani Allah'ın hac zamanında yapılmasını haram kıldığı şeylere riayet ederse, oranın hürmetini zedeleyerek kendi kendini kurban kesmeye mecbur edecek bir şey yapmazsa bu hali Allah katında makbul olur. Bir kabahat işleyerek kurban kesmesinden daha iyi olur. وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعَامُ اِلاَّ مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ: **Size okunanlar dışındaki bütün hayvanlar size helal kılınmıştır.** Ey müminler, iyi biliniz ki size kitabınızda haram oldukları bildirilmiş olanlar dışındaki bütün hayvanlar, türleri ve çeşitleriyle beraber helal kılınmıştır. Etlerinin yenilmesi, sütlerinin içilmesi, tüylerinden ve yünlerinden faydalanılması, hac zamanında kurban edilerek Allah'a yaklaşılması helaldir. Haram olan hayvanları Allah şöyle açıklamıştır: "Ölmüş hayvanları yemek size haram kılınmıştır..."[41] فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ: **Putların pisliğinden kaçınınız, yalan söylemekten uzak durunuz.(30)** Allah'ın size helal kıldıklarını öğrendikten sonra siz ey muvahhitler putlar sebebiyle meydana gelen pisliklerden uzak durunuz. Çünkü o şirktir, tevhit inancına zıttır. Şirk ise pisliklerin en pisidir. Yalan söylemekten ve bühtandan da sakınınız, uzak durunuz. Yalan söylemek bir zulümdür ve zulüm kafirliğe çok yakındır. Şirk belli bir şeydir. İman ve tevhit ehilleri için gerekli olan adaleti ve kişiliği kaybettirmesi şirkin özelliklerindendir. Yani şirkten sakınınız, tevhide ters düşen günahlardan kaçınınız.

حُنَفَاءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ: **Allah'a ortak koşmayanlardan ve samimiyetle inananlardan olunuz.** Onun dininden başka bir yöne yüzünüzü çevirmeyiniz, onun yarattıklarından ve tecelli ettiklerinden hiçbir

[41] Maide, 5/3.

... وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَاَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَٓاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ اَوْ تَهْو۪ي بِهِ
الرّ۪يحُ ف۪ي مَكَانٍ سَح۪يقٍ ﴿٣١﴾ ذٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَٓائِرَ اللّٰهِ فَاِنَّهَا مِنْ تَقْوَى
الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾ لَكُمْ ف۪يهَا مَنَافِعُ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَٓا اِلَى الْبَيْتِ الْعَت۪يقِ ﴿٣٣﴾

şeyi ona şerik koşmayınız. وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنْ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ: **Allah'a şirk koşan kişi gökten düşerken kuş kapmış gibi olur veya** gökten düşerken **rüzgar tarafından uzak bir yere savrulmuş** gibi olur.**(31)** Ey akıl sahipleri, ey tevhide inananlar biliniz ki tek ve bir olan, kesinlikle her türlü şerikten münezzeh olan Allah'a şirk koşan insan ister açıktan ve isterse gizlice şirk koşmuş olsun, tevhit ve irfanın en yüce makamı olan iman burcundan yere düşmüş ve daha havada iken kuş kapmış ve onu tenha ve sapa bir yere fırlatmış gibi olur. Yahut da gökten yere düşerken bir rüzgar tarafından derin bir vadiye, ıssız bir yere savrulmuş gibi olur.

Netice olarak, Allah korusun, Allah'a şirk koşan insan öyle bir dalalet çukuruna düşer ki oradan kurtulması asla mümkün değildir. Hüküm ve emir birlikte zikredilmiştir. ذَلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوب: **Bunların yanında, Allah'ın dininin sembollerine saygı gösterenler** bilsinler ki **onlar kalplerdeki takvadandır.(32)** Bu anlatılanlar edep ve adabı unutup, kadrini ve kıymetini bilmeyerek Allah'a şirk koşmuş olanlar için zikredilmiştir. Hac ederken yerine getirilmesi gereken işlere hakkıyla saygı duyanların yaptıkları ise kalplerindeki takvadan kaynaklanmaktadır. O kalpler her halinde Allah'a bakarken Hakk'ın nuru ile bakmaktadır.

لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى: **Sizin o hayvanlardan bir vakte kadar faydalanmak hakkınızdır.** Hac farizasını eda eden ey Müslümanlar, kurbanlık hayvanların sütünden, yününden, kılından, yağından ve yavrularından Allah'ın kurban kesme günü olarak belirlediği vakit gelinceye kadar faydalanma hakkınız vardır. ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ: **Sonra, vakit gelince beyt-i atîke getireceksiniz.(33)** Kurban kesme vakti girince o hayvanların beyt-i atik olan Kabe'ye veya civarına getirilerek kurban edilmeleri gerekir.

وَلِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكاً لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَه۪يمَةِ الْاَنْعَامِۜ
فَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُٓ اَسْلِمُواۜ وَبَشِّرِ الْمُخْبِت۪ينَۙ ﴿٣٤﴾ اَلَّذ۪ينَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ
قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِر۪ينَ عَلٰى مَٓا اَصَابَهُمْ وَالْمُق۪يمِي الصَّلٰوةِۙ ....

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ: **Biz her ümmet için bir kurbanlıklar belirledik, Allah'ın kendilerine verdiği kurbanlık hayvanları keserken Allah adını zikretsinler.** Biz eski ümmetlerin her biri için muayyen bir kurbanlıklar tayin ettik ki bize onlarla yakınlaşsınlar. Onları hediye ve kurban olarak bize sunsunlar diye. Bu imkanı onlara Allah'ın kendilerine verdiği nimetler arasından ellerinde bulunan kurbanlık hayvanları kurban ederken Allah adını zikretsinler diye sağladık. Çünkü at, eşek gibi hayvanlar kurban edilmeye uygun değildir. Her ümmetin bize yakınlaşmak maksadıyla kurban edeceği hayvanları tayin ettikten ve belirledikten sonra şunu söyledik: فَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ: **Sizin ilahınız tek bir ilahtır, ona teslim olunuz, sen itaat edenleri müjdele.(34)** İyice biliniz ki sizin ilahınız Ehad, Samed, Ferd ve Vitr olan tek bir ilahtır, tanrınız birden fazla veya ortaklı olamaz. Eğer işilerinizi ona teslim etmiş iseniz o ilahınıza yönelmelisiniz. Ey peygamberlerin en mükemmeli, Müslümanlar arasından en büyük sevaba, en yüksek makama ve Allah'a ile buluşmayı kazanmaya inananları, her işlerinde boyun eğerek Allah'ın emirlerine boyun eğenleri, Allah korkusu ve çekincesiyle şehvet ateşleri küllenen ve soğuyan mütevazı insanları müjdele.

الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ: **Onlar, Allah zikredildiği zaman kalpleri titreyenlerdir.** Onlar nimet vermeye ve intikam almaya kadir ve muktedir olan Allah'ın adı anıldığı zaman Allah'ın kahrından ve gazabından korkarak kalpleri titreyen, onun celal sıfatlarının etkisinden, onun hükümranlığının ve yüceliğinin öfkeyle gösterilmesinden yürekleri titreyen müminlerdir. وَالصَّابِرِينَ عَلَى مَا أَصَابَهُمْ: **Başlarına gelen her şeye sabredenlerdir.** Allah'ın takdir ettiği ve belirlediği hükümlerine göre başlarına gelebilecek her türlü bela ve musibetlerin Allah'tan geldiğini bilerek sabredenlerdir. وَالْمُقِيمِي الصَّلَوةِ: **Namazlarını kılanlardır.** Onlar farz kılınan namazları vaktinde, şartlarına ve rükünlerine uygun olarak

... وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٥﴾ وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيهَا
خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا
الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ كَذٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾

âdâbıyla kılanlardır. Böylece Allah'a yakınlaşmak, tam bir huşu ile, kendi benliklerini kırarak Allah'a yönelmek isteyenlerdir. وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ: **Kendilerine verdiğimiz rızıklardan infak edenlerdir.(35)** Onlara nasip ettiğimiz nimetlerden emirlerimize uygun olarak dağıtanlardır. Yani Allah'ın "Sadakalar fakirler içindir.."[42] ayetinde belirttiği ölçülere uygun şekilde dağıtanlardır. Bu yolla Allah'a yaklaşanlardır.

وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ: **Develeri sizin için Allah'ın sembollerinden biri yaptık.** Büdn, iri deve demektir. Bedenindeki kemiklerin iriliği, gövdesinin büyüklüğü, fiyatının yüksekliği ve insanların gönlündeki yerinin büyüklüğü sebebiyle bu ismi almıştır. Biz o iri develeri Allah'ın dininin önemli sembollerinden biri haline getirdik. لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ: **Sizin için onlarda hayır vardır.** Onları kurban ederseniz, Allah katında büyük sevaplar, sayısız ecirler kazanırsınız. Onları kesmek istediğiniz zaman, فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ: **Onlar sağlıklı iken üzerlerine Allah'ın adını zikrediniz.** Onları kurban edeceğiniz zaman şöyle söyleyerek helal olmasını sağlayınız: "Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Allah'tan başka ilah yoktur. Allah en büyüktür. Allah'ım bu emir senden gelmiştir. Bizim senin emirlerine tutunmaktan başka yapacağımız bir şey yoktur. Bu kurbanı kesmemizin sırrı sendedir, senin elindedir. Hikmetini de sadece sen biliyorsun." Sonra onları ağzı, boynu ve ayakları sıkıca bağlı olarak gırtlağından kesiniz. فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا: **Yere düştükleri ve canları çıktığı zaman** فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ: **Etlerinden hem kendiniz yiyiniz, hem de ihtiyaçlarını belli eden ve etmeyen yoksullara yediriniz.** Kurban ettiğiniz devenin etinden fakir olup da haline şükredenler ile fakirliğini gizlemeyerek sizden isteyenlere de yediriniz. كَذٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ: **Bu develeri sizin emrinize**

---

[42] Tevbe 9/60.

لَنْ يَنَالَ اللّٰهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَٓاؤُهَا وَلٰكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْۜ كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْۜ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾

amade kıldık, umulur ki şükredersiniz.(36) Yani develeri sizin emrinize bu şekilde verdik, inşallah şükredersiniz. O develer çok güçlü ve iri hayvanlar olmalarına rağmen sizler gibi oldukça güçsüzlerin emrine boyun eğdirdik. Onları size boyun eğdirdik, emrinize amade kıldık ki siz de size musallat olan nefs-i emmârelerinizi boyun eğdirmeyi öğrenin. O develerin bütün güçleri yerinde olduğu halde nasıl bağlamış ve Hak yolunda kurban etmişseniz, nefs-i emmârelerinizi de öyle yapın. Umulur ki sizler buna gücünüzü yetiren nimeti veren Allah'a şükr edersiniz, Allah'ın katında olup da hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir insanın aklına gelmeyen nimetlerin bedelini bu dünyada dağıtırsınız.

Hediye ve kurbanlarla Allah'a yaklaşmak isteyen ey Müminler, iyi biliniz ki: لَنْ يَنَالَ اللّٰهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلٰكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ: **Kurbanların etleri ve kanları Allah'a gitmeyecek, fakat sizin takvanız gidecektir.** Sizlerin tasadduk ettiğiniz kurban etleri ve akıttığınız kanlar Allah'a ulaşmayacaktır. Zira Allah onları almaktan ve faydalanmaktan münezzehtir. Fakat Allah'ın yasakladığı ve haram kıldığı şeylerden kaçınarak onun emirlerine sıkı sıkı sarılmanız, onun emrettiklerini yapmanız Allah'a ulaşacaktır. Netice olarak Allah'ın emirlerine tutunmak ve yasakladıklarından kaçınmak sizi Allah'a yakınlaştıracaktır, etler ve kanlar değil. Sonra Allah bu emrini tekit ederek şöyle buyurmaktadır: كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدَاكُمْ: **Size doğru yolu gösterdiğinden dolayı Allah'ı tekbîr etmeniz için böylece onları sizin emrinize verdi.** Sizi iman ve tevhit yoluna yönlendirdiği için azamet ve kibriyâ ile yücelmiş olan, şanı ve şerefiyle yüceltilmeye tek başına layık olan Allah'ı tekbir etmeniz, tazimde bulunmanız, büyüklüğünü gerektiği gibi ikrar etmeniz için bu şekilde keseceğiniz kurbanları size tahsis etmiştir, emrinize amade kılmıştır. وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ: **İhsanda bulunanlara müjdele. (37)** Ey peygamberlerin en mükemmeli, iyi işler yapıp ihsanda bulunanlara müjdeler ver. Onlar Allah'ı görüyormuş ibadet etmektedirler, Allah'a karşı edepli davranmaktadırlar, sanki ona bakıyorlarmış gibi davranmaktadırlar.

إِنَّ اللّٰهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ اٰمَنُوا إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾
أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا ....

Müminler önceleri müşriklerin düşmanlıklarından çekinmişler, onların husumetlerinden ve belalarından korkmuşlardı. Daha sonra ziyaret ve tavaf yapmak için Mekke'ye gittiklerinde onlarla savaştılar, canlarına ve mallarına zararlar verdiler, evlatlarını esir aldılar. Çünkü Allah onların korkusunu gidermiş kalplerindeki çekinceyi şu kavli ile yok etmişti:

إِنَّ اللّٰهَ يُدَافِعُ عَنْ الَّذِينَ آمَنُوا: **Allah iman edenleri savunur.** Kullarının işlerine kefil olan, onları eza verecek şeylerden koruyan Allah kendisine iman edenleri, dininin sembollerine inananları ve onları Allah'ın emirlerine uygun olarak yerine getirmeye kararlı olanları zalim, azgın ve düşman kafirlerin tuzaklarına karşı müdâfâ eder, savunur. Allahu sübhânehû kemâl-i kudretin sahibi olarak, hainlik edenlerin hıyanetlerine karşı dostlarını ve sevgililerini savunmaz olur mu hiç? إِنَّ اللّٰهَ لاَ يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ: **Allah hainlik eden nankörleri sevmez.(38)** Düşmanlarından intikam alıcı olan Allah verdiği nimetleri inkar ederek kendi dost ve velilerine karşı hainlik edenleri sevmez. Şöyle ki bu nankör kafirler kurbanları putlarına adamak suretiyle uygunsuz mahallere sarf etmektedirler.

Kafirlerin Müslümanlara zarar vermeleri çoğalınca ve yaptıkları eziyetler zulüm ve düşmanlığa varınca Müminler kafirlerle savaşmaya ve onlara karşı koymaya karar verdiler. Ancak Rasulullah s.a.v Allah'ın izni ve vahyi ile Müslümanları savaşmaktan 70 kere men etti. Zira Müslümanların savaştan men edilmesiyle ilgili olarak 70 ayet nazil olmuştur. Her defasında Hz. Peygamber onlara "Allah emir verinceye kadar sabrediniz" buyurmuştur.

Sonunda kafirlerin zulümleri ve verdikleri zararları dayanılmaz hale gelince, kendilerini savunmaya ve savaşmaya güçleri ve kudretleri olmasına rağmen adam yerine konulmadıklarında ve hakir görüldüklerinde, أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا: **Zulme uğrayanların savaşmalarına izin verildi.** Kafirlerin pek çok eza ve zulümlerine tahammül edenlerin savaşmak istemelerine Allah tarafından ve peygamberinin ....

... وَاِنَّ اللّٰهَ عَلٰى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌۙ ﴿٣٩﴾ اَلَّذِينَ اُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ
حَقٍّ اِلَّٓا اَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللّٰهُۜ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ
صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللّٰهِ كَث۪يرًاۜ وَلَيَنْصُرَنَّ
اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُۜ ....

---

lisanıyla müsaade edilmiştir ve bu ayet savaşı yasaklayan 70 ayetten sonra savaşılmasına ruhsat olarak nazil olmuştur. Bundan dolayı bu ayetin 70 küsur ayeti nesh ettiği ifade edilmiştir. Allah onlara zulme ve haksızlığa uğradıkları için, kafirler ve müşrikler tarafından ezaya maruz kalmaları sebebiyle mazlum durumunda oldukları için izin vermiştir. وَاِنَّ اللّٰهَ عَلٰى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ: **Allah'ın onları galip getirmeye gücü yeter.(39)** Allah dostlarını düşmanlarına karşı galip kılmaya, düşmanları sayıca çok olsalar bile, kadirdir. Allah dostları için düşmanlarından intikam almaz olur mu?

اَلَّذِينَ اُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ اِلَّا اَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللّٰهُ: **Haksız yere yurtlarından kovulanlar "Rabbimiz Allah'tır" demekten başka bir şey yapmadılar.** Onlar kendi yurtlarından zulüm ve haksızlıkla kovulmuşlardır. Onların kovulmalarını gerektiren geçerli hiçbir dini müsaade yoktur. Onlar sadece "Bizim Rabbimiz tek ve bir olan, Samed olan, eşten ve çocuktan münezzeh olan Allah'tır" demiş oldukları için yurtlarından kovulmuşlardır. Allahu sübhanehu kafirlerin şerlerini tevhit ehli dostlarının üzerinden tabii ki def eder. Zira, وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللّٰهِ كَثِيرًا: **Allah insanların bir kısmıyla diğer bir kısmını bertaraf etmeseydi içlerinde Allah adı zikredilen manastırlar, havralar, kiliseler ve camiler yıkılıp giderdi.** Yani Allahü teâlâ iman ehlini inatçı müşriklere tasallut ettirmeseydi, Allah düşmanlarının Allah dostlarını istila etmesi neticesinde ruhbanların manastırları, Hıristiyanların kliseleri, Yahudilerin havraları ve Müslümanların camileri harap olurdu, kaybolurdu. Allah her birini ayrı ayrı saymak suretiyle ifade ediyor ki oralarda çok zamanlarda Allah ismi sık sık zikredilmektedir, anılmaktadır. وَلَيَنْصُرَنَّ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ: **Allah kendisine yardım edenlere yardım eder.** Yemin olsun ki kullarının kefili olan ...

... إِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ اَلَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْاَرْضِ اَقَامُوا الصَّلٰوةَ
وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ وَاَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلّٰهِ عَاقِبَةُ الْاُمُورِ ﴿٤١﴾

Allah dinine ve peygamberine yardımcı olanlara ve kitabına iman edenlere yardım eder. إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ: **Allah güçlüdür, galiptir.(40)** Kullarının kalplerindeki samimiyeti bilen Allah galiptir, velilerine nimet vermeye de düşmanlarından intikam almaya da kadirdir. Allah ehl-i iman olanların zayıflarını Arap kisralarının ve Acem kaysarlarının en şiddetlilerine musallat etmiş ve kendi dininin kıyamete kadar insanlar arasında yayılmasını sağlamıştır. Allah o insanlara nasıl yardım etmesin!

Zira onlar, الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ: **Kendilerini yeryüzüne egemen kılarsak namazı kılacak olanlardır, zekatı verecek olanlardır, iyiliği emredecek ve kötülüğü yasaklayacak olanlardır.** Eğer onlara ibadet ve itaat etmek için yaratılmış olan dünyada hükmetme ve dilediği gibi tasarruf etme imkanı verirsek onlar namazları kılarak bize yönelmeye devam edecek olanlardır. Onlar her türlü itaat ve razı olma halleri sergileyerek bize yönelmeye devam edeceklerdir. Bunun yanında zekatları verecеklerdir. Çünkü zekat vermek onların içlerini dünya ziynetlerine yönelmekten temizleyecektir. Onlar kendilerinden küçük olanlara aklen ve dinen iyi olanları yapmalarını emrederler; aklen, dinen ve örfe göre kötü kabul edilen şeyleri yapmaktan onları men ederler. Bunları da peygamberlerinin diliyle kendilerine indirilmiş olan kitaplarında açıklandığı şekilde yaparlar. وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ: **İşlerin sonu Allah'a aittir.(41)** Aralarında cereyan edecek olan işlerin hepsinin neticesi kullarının işlerini sevk ve idare etmekte olan Allah'a varacaktır. Onların dış görünüşlerini ve içlerinden geçen duygularını güzelleştirecek olan ve onların tevhit mertebesine ulaşmalarını engelleyecek olan manialarıkaldıracak olan yine Allah'tır.

Allah'ın Rasülü kavminin kendini yalanlamasından ve kendisine layık olmayan yakıştırmalarda bulunmalarından dolayı üzülünce Allahü sübhanehu sevgili peygamberini teselli etmek ve onun üzüntüsünü gidermeyi irade ederek şöyle buyurdu:

وَاِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾ وَقَوْمُ
اِبْرٰهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾ وَاَصْحَابُ مَدْيَنَ وَكُذِّبَ مُوسٰى فَاَمْلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ
ثُمَّ اَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٤﴾ فَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ..

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ: **Seni yalanlıyorlarsa** üzülme, **onlardan önce Nuh, Âd ve Semûd kavmi de** peygamberlerini **yalanlamıştır.(42)**

وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ: **İbrahim'in kavmi ve Lût'un kavmi de yalanlamıştır.(43)**

وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ وَكُذِّبَ مُوسَى فَأَمْلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ: **Medyen halkı de peygamberlerini yalanlamıştır, Musa da yalanlanmıştır. Ben o kafirlere önce zaman verdim sonra da hesaba çekiverdim ve inkar etmek neymiş** gördüler.**(44)** Ey peygamberlerin en mükemmeli, kavmin seni yalanlarsa onlara ve yalanlamalarına aldırış etme. Senin ümmetinden önce gelmiş olan Nuh'un kavmi kardeşin Nuh'u (a.s) yalanladılar. Ad kavmi kardeşin Hûd'u (a.s) yalanladılar. Semûd kavmi de kardeşin Salih'i (a.s) yalanladılar. Peygamberlerin atası olan deden İbrahim-i Halil'i kendi kavmi yalanlamıştır. Kardeşin Lut'u (a.s) da kendi kavmi yalanlamıştır. Medyen halkı kardeşin Şuayb'ı (a.s) yalanlamıştır. Musa da yalanlanmıştır. Yani özellikle İsrail oğulları kardeşin Musa-yı Kelîm'i tekrar tekrar yalanladılar. Halbuki Musa'nın gösterdiği mucizeleri en açık ve en inkar edilemez mucizelerden idi. Ben önce o inatçı, kibirli kafirlere zaman ve mühlet verdim. Sonra da onları çeşit çeşit azap ve ceza ile hesaba çektim, köklerini kuruttum. Nimetten ceza vererek, bolluktan sonra sıkıntıya sokarak, lezzetten sonra acı tattırarak, sevinçten sonra ağlatarak, saraylardan sonra kabre sokarak beni inkar etmenin nasıl olduğunu onlara gösterdim. Ey peygamberlerin en mükemmeli, kudretimizin bu kadar büyük olduğuna ve her şeye bu şekilde hakim oluşumuza şaşırma.

فَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ: **Biz pek çok beldenin halkını zalimlik yaparlarken helak ettik.** Yani biz nice ülkelerin halklarını Allah'ın belirlediği sınırları aştıkları için türlü türlü azap ile ....

... فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ مُعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَشِيدٍ ﴿٤٥﴾ اَفَلَمْ يَسِيرُوا
فِي الْاَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَٓا اَوْ اٰذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَاۚ فَاِنَّهَا لَا
تَعْمَى الْاَبْصَارُ وَلٰكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ ﴿٤٦﴾

---

cezalandırarak yok ettik. فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا: **O beldeler ters yüz olmuş durumdadır.** Şimdi o beldelerin duvarları, yıkılmanın ve parçalanmanın şiddetli oluşu sebebiyle tavanları üzerine yıkılmış haldedir. وَبِئْرٍ مُعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَشِيدٍ: **Nice su kuyuları ile sapasağlam köşkler de kullanılmamaktadır.(45)** Pek çok su kuyusu belde halkı öldüğü için kullanılmamaktadır, yapısı ve kolonları sapasağlam, temeli ve duvarları yerli yerinde olan nice köşklerde de kimse kalmamıştır, artık oturanları da yoktur.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا: **Hiç yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı, düşünecek akılları yok mu, duyacak kulakları yok mu?** Şimdi bu hatırlatılanları inkar mı ediyorlar? Gözlem yapmak ve ibret almak için hazırlanmış olan yeryüzünde hiçbir yere gidip gelmediler mi? Helak olmuş ümmetlerin başına gelenlerden ibret alacak yürekleri, akılları yok mu? O helak olmuş ümmetlerin nasıl ve neden helak olduklarını, köklerinin nasıl kurutulduğunu anlatan haberleri duyacak ve değerlendirecek kulakları yok mu? فَإِنَّهَا لاَ تَعْمَى الأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ: **O olayları ve haberleri gözler görmezlik edemez fakat göğüs kafesleri içindeki yürekler görmezlik ederler.(46)** O milletlerin nasıl ve neden helak oldukları kıssalarını ve olaylarını gözü olan görür. Çünkü gözler önlerindeki eski tarihi kalıntılarını görür. Fakat göğüs kafeslerindeki bazı kalpler bunları görmez ve ibret almazlar. Bazı insanlar bu olaylara ibret alan, düşünen ve araştıran bir insan gözüyle bakmazlar, ibret almazlar ve görülmesi gerekeni görmezler. Netice olarak denilebilir ki helak olmuş milletlerin başına gelenlerden ve onları helak eden olaylardan ibret almayanlar, gözleri sağlıklı olduğu halde kalpleri kör olduğu için gerçekte kördürler.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ وَعْدَهُ وَاِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَاَلْفِ
سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾ وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ اَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ
اَخَذْتُهَا وَاِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿٤٨﴾ قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ
اِنَّمَٓا اَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٤٩﴾

Kafirler, "hani ne zaman gerçekleşecek" diyerek kendilerinin başına geleceği vaat edilen azabın geciktiğini ve onların çabuk gelmesini istediklerini söylemelerinden sonra şu ayet indi:

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ وَعْدَهُ: **Azabın çabuklaşmasını senden istiyorlar. Allah verdiği sözden caymayacaktır.** Ey peygamberlerin en mükemmeli, senin lisanınla kendilerine bildirilen azabın çabuklaşmasını senden istiyorlar. Sözlerinde sadık olan Allah vaatleri bir müddet sonra da olsa elbette gerçekleşecek ve o azap onların başına inecektir. وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ: **Rabbiniz katında bir gün sizin saymanıza göre bin sene gibidir.(47)** Ey peygamberlerin en mükemmeli, Allah katında azap günlerinden biri, şiddeti ve ezası bakımından sizin ölçülerinize göre bin sene gibidir.

Ey ahmaklar, o azap gününü isterken o kadar acele etmeyin!

وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ أَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا: **Nice beldeler var ki ben ahalisi zalimlik ettiği halde onlara önce zaman verdim ve sonra cezalandırdım.** Nice ülkeler var ki ahalisi zalimlik ettikleri ve sizler gibi azabı hak ettikleri halde cezalandırılmalarını geciktirdim. Ama daha sonra o ülkelerin ahalisi daha ileri gidip azap gerektiren daha fazla işler yapınca onları çok şiddetli azap ile cezalandırdım. Hiç birisi o azaptan kurtulamadı. Çünkü وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ: **geri dönüş banadır.(48)** Yani herkes yine bana dönecektir, onların sonları benim yanımdadır. Bilmiyor olsalar bile onların benden başka gidecekleri yer yoktur.

قُلْ يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ: **De ki ey insanlar, ben sizin için açık bir uyarıcıyım.(49)** Ey peygamberlerin en mükemmeli, yalansız ve hikmet dolu sözlerle şöyle söyle: Ey gaflet ve nisyan üzere yaratılmış insanlar, ben sizin için Allah katından gönderilmiş bir peygamberim, ...

فَالَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرٖيمٌ ﴿٥٠﴾ وَالَّذٖينَ
سَعَوْا فٖى اٰيَاتِنَا مُعَاجِزٖينَ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَحٖيمِ ﴿٥١﴾

sizi Hak yolundan, doğru yoldan engelleyecek, sizi şaşırtacak şeyleri size açıklıyorum ve bildiriyorum:

فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ: **İman edenler ve güzel ameller yapanlar için mağfiret ve güzel rızık vardır.(50)** Sizin içinizden Allah'a inanıp, onun peygamberlerini ve kitaplarını kabul edenler için, ve bunların yanı sıra peygamberlerinin lisanıyla ve kitapları aracılığı ile kendilerine yapılması emredilen, Rabları katında da kabul gören güzel işleri yapanlar için mağfiret vardır. Onların eskiden işlemiş oldukları günahları affedilecektir, silinecektir. Yine onlar için suret ve mana rızıkları vardır. Onlar imanlarının ve güzel amellerinin mükafatı olarak hem bu dünyada nimetlere kavuşacaklar, hem de ahrette cennete nail olacaklardır.

وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ: **Ayetlerimizi kabul ettirmemek için birbirleriyle yarışarak koşuşturanlar; işte onlar cehennemliklerdir.(51)** Bütün çabalarını ve gayretlerini ayetlerimizi iptal ettirmek, kabul edilmelerine mani olmak için sarfedenler var. Hem de ayetlerimize inanların o ayetleri inkar etmeleri için birbirleriyle yarışırcasına koşuşturuyorlar. İşte onlar eşkiyalardır, kovulmuş olanlardır, onlar cehennem halkıdır. Onlar cehennemin daimi mülazimleridir ve oradan asla kurtuluşları yoktur.

Hz. Peygamber kendi kavminin kafirlikteki ısrarını, şiddetli inatlarını ve kendisine ve dinine karşı aşırı kinlerini gördükten sonra Allah'tan, kendisini o kafirlere yakınlaştıracak ve sevdirecek bir şey göndermesini temenni etti. Allah'ın ihsan edeceği o şeyin onların kalplerindeki düşmanlığı gidermesini ve kalplerini yumuşatmasını istedi. Bunun üzerine Allah Necm suresini inzal etti. Hz. Peygamber, kafirlerin dinleyeceklerini ve Hak yoluna döneceklerini umduğu için sevinçle o ayetleri okumaya başladi. Necm suresinin 19 ncu ve 20 nci ayetleri olan "Lât'ı ve Uzzâ'yı gördünüz mü? Onların üçüncüsü olan Menât'ı gördünüz mü?....." ayetlerini okuyunca, Kureyşliler Peygamber'e doğru yöneldiler ve öyle yaklaştılar ki Peygamber onların kabul edecekleri hissine kapıldı. Onların kabulleneceği duygusu Hz. Peygamber'i öyle ...

وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ اِلَّٓا اِذَا تَمَنّٰٓى اَلْقَى الشَّيْطَانُ فٖٓى اُمْنِيَّتِهٖۚ فَيَنْسَخُ اللّٰهُ مَا يُلْقِى الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ اٰيَاتِهٖۜ ....

meşgul etti ki adeta kendinden geçti. Tam bu esnada şeytan kendi istediklerini peygamberin dili üzerine koyuverdi ve Kureyşlilere ayeti şöyle duyurdu: "İşte bunlar yüce insanlardır, onlardan şefaat beklenir"[43]. Kureyşliler buna çok sevinmişlerdi ve Hz. Peygamber de çok arzuladığı şeyin gerçekleşmekte olduğu hissiyle, dualarının kabul olduğu hissiyle ağzından çıkanın farkında olamamıştı. Kendisi hakkında güzel şeyler ifade ederek kafirlerin kendisine doğru yönelmekte olduklarını gördü. Surenin sonunda müminlerin ve müşriklerin hep beraber secdeye kapanmalarıyla peygambere karşı ihsanları ve sevgileri de artmış oluyordu. Bu durum Hz. Peygamberi sevindirdi. Kureyş de Hz. Peygamber'den ve sözlerinden memnun oldular ve "Muhammed bize şefaat edecek olanları hayırla zikretti" dediler.

Bunun üzerine Cebrail a.s geldi ve Peygamber'in söylediklerinde vahiy olanla vahiy olmayan şeylerin karıştığını haber verdi. Hz. Peygamber bu duruma çok üzüldü ve Allah'ın kendisini cezalandırmasından çok korktu. Arkasından şu ayet inzal edildi ve peygamber teselli buldu, korkusu da gitti:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلاَ نَبِيٍّ إِلاَّ إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ: **Biz senden önce hiçbir rasul ve nebi göndermedik ki şeytan onun isteklerine müdahale etmek istememiş olsun.** Ey peygamberlerin en mükemmeli, sizden önce kendisini kitap, din ve vahiy ile gönderdiğimiz peygamberler ile başka peygamberlerin getirdiği dinlerin yayılmasında yardımcı olmak üzere nebi olarak gönderilen peygamberlerin, yani kendileri ile kitap gönderilmemiş olan peygamberlerin hepsi kendiliklerinden ve bir vahiy inmeksizin bir talepte bulundukları, bir şeyin olmasını Allah'tan istedikleri zaman, şeytan onlara müdahele etmeye çalıştı, vesveselerini vahiyle karıştırmak istedi. O peygamberlerin hepsi uyanıp gerçekleri hatırladıkları zaman ve Allah'a tövbe ederek yalvardıkları zaman, فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ: **Allah, şeytanın karıştırdığı şeyleri iptal eder, sonra da sağlamlaştırır.**

[43] Bu hikaye muhakkikler nezdinde anlatılagelmiştir.

... وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌۙ ﴿٥٢﴾ لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِى الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذ۪ينَ ف۪ى
قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْۜ وَاِنَّ الظَّالِم۪ينَ لَف۪ى شِقَاقٍ بَع۪يدٍۙ ﴿٥٣﴾

Peygamberlerinin koruyucusu ve destekçisi olan Allah, şeytanın katıştırmak istediklerini ayıklayarak hükümsüz kıldıktan sonra katından indirilmiş olan ayetlerini muhkem hale getirir, onların haberlerini verir ve ayetlerdeki hükümleri birer birer açıklayarak sağlamlaştırır. وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ: **Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.(52)** Kullarının ahvalini ve kabiliyetlerini sevk ve idare eden Allah, onların istidatlarına uygun olarak inzal ettiği her şeyi en iyi bilir. İndirmiş olduğu ayetlerinde kullarının menfaatleri için hikmetleri vardır.

Eğer sen şüpheye düşer ve dersen ki Allah, bizim peygamberimiz Hz. Muhammed başta olmak üzere diğer bütün peygamberleri korumaya ve şeytanın vesveselerinden ve karıştırmalarından kurtarmaya kadir ise o peygamberleri şeytanın vesvese ve karıştırmalarına düşmeden, başlangıçta, en başında niçin korumuyor? Bu soruya şöyle cevap verildi:

Allah o peygamberleri daha hataya düşmeden korumamıştır. Çünkü,

لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ: **Kalplerinde hastalık bulunanları ve kalpleri katılaşanları imtihan etmek için.** Şeytanın vahiy esnasında araya sokuşturmalarından, kalplerinde hastalık olup Hak'tan ve Hak yolundan ayrılmak isteyenleri imtihan etmek için korumamıştır. Bakalım onlar Hak kelamını tanıyorlar mı, şeytanın sokuşturma ve karartmalarından ayırt edebiliyorlar mı, yoksa bilemiyorlar mı diye onları sınamak için korumamıştır. Özellikle bazılarının kalpleri Allah kelamı sığamayacak kadar katılaşmıştır ki onlar müşriklerdir. Allah o müşriklerin kalplerini, gözlerini ve kulaklarını mühürlemiştir, kalın örtülerle kapatmıştır. O galiz örtüler onların Allah'ın ayetlerini görmelerini ve maksatlarını anlamalarını engeller. Neticeten, akıl ve şeraitin gereklerinin dışına çıkan zalimler, kendi elleri ile yonttukları kuru şeyleri Allah'a denk tutarak şefaatçi kabul etmeleri sebebiyle, وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ: **Zalimler büyük bir düşmanlık ....**

وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهٖ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْؕ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذِينَ اٰمَنُوا اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٤﴾ وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِى مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتّٰى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً اَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾

---

içindedirler.(53) Hakk'a karşı büyük bir muhalefet ve kavga içindedirler. Zaten Allah'ın nurlandırmadıklarında nur olmaz.

وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ: **Kendilerine ilim verilenler onun Allah tarafından indirilmiş bir hakikat olduğunu bilsinler ve ona iman etsinler.** Ey peygamberlerin en mükemmeli, kendilerine Allah tarafından ledün ilmi bahşedilenler, Allah katından gönderilenleri kabul etmeye muvaffak kılınanlar bilsinler ki Kur'an, kapsamı içindeki emirler, nehiyler, hükümler, marifetler ve hakikatler ile birlikte kesin olarak Rabbin tarafından indirilmiştir. Şeytana da o sokuşturmayı imtihan için yaptıran senin Rabbindir. Kur'ân'ı Allah'ın indirdiğine inansınlar, kullarını sınamak için peygamberlerinin dillerini dolaştırması için şeytana cür'et verenin de Allah olduğuna inansınlar. فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ: **Kalpleri rahatlasın.** Kalpleri mutmein olsun, bağlılıkları artsın. Çünkü onlar çok tehlikeli ve kaçınılması gereken bir duruma geldiler. وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ: **Şüphesiz ki Allah iman edenleri sırat-ı müstakime yönlendirendir.(54)** Kullarının kalplerinden geçenleri bilen Allah, en küçük bir şüphe ve tereddüt duymaksızın iman edenleri, kendi tevhidine götüren, eğimi ve engebesi olmayan dosdoğru yola iletendir.

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً: **İnkar edenler Kur'ân hakkında şüphe içindedirler; kıyamet ansızın kopuncaya kadar,** أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ: **ya da son günün azabı yakalarını tutuncaya kadar şüphe içinde kalmaya devam edeceklerdir. (55)** Allah'a inanmayıp, gönüllerinin hastalığı ve yüreklerinin körlüğü sebebiyle onun büyük alametlerinin gereklerini yapmaktan kaçanlar o olayın Kur'an mı yoksa insanları imtihan etmek için Allah'ın şeytana sokuşturma ....

اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِلّٰهِۜ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْۜ فَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّع۪يمِ ﴿٥٦﴾ وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَاُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُه۪ينٌ ﴿٥٧﴾

yaptırması mı olduğu hususunda şüphe içindedirler. Kıyamet belirtileri ansızın ortaya çıkıncaya kadar da bu şek ve tereddütleri içinde olacaklardır. Ya da kıyamet gününün azabı kendilerini yakalayıncaya kadar. Allah o günü kısır olarak nitelemiştir. Çünkü o zamanda yapılacak tövbe de, iman de kabul edilmeyecektir. O zaman kimseye yardım da edilmeyecektir. Sanki o gün hiçbir hayır doğurmayacaktır, yaptıklarının meyvesi olmayacaktır, tövbeleri kabul edilmeyecektir. Tövbeleri nasıl kabul edilebilir ve istiğfarları onlara nasıl fayda sağlayabilir?

الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ: **O gün her şey Allah'ındır, haklarındaki hükmü de o verir.** Bu imtihan ve deneme dünyası sona erdikten sonra hüküm ve tasarruf tamamen Allah'ındır. Çünkü Allah ilahlığın, rablığın ve tasarrufun tek başına ve kesin olarak sahibidir. Allah kulların ilk yaratılışları olan dünya hayatlarında da böyle idi. Ancak kullarına belirli hikmetler ve faydalar gereği olarak itaat ve bağlanma gücü verdiği gibi inkar etme ve inat etme gücü de verdi. Çünkü dünya imtihan ve deneme yeridir. O süre bittikten sonra, dünyada yapmaları gerekirken yapmadıkları şeylerin telafisi çabaları kabul edilmez. Üstelik Allahü teâlâ onların ne yaptıklarını bilmesinin gereği olarak kesin hükmü ile haklarında kararını verir. İyilik hakketmişler ise iyilik, kötülük hakketmişler ise kötülük verir. فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ: **İman edip güzel ameller işleyenler naîm cennetlerindedir.(56)** Kalp rahatlığı ve samimi duygularla iman ettiksen sonra imanlarına uygun düşen güzel işler yapanlar ahrette naîm cennetine girerler. Daimî olarak orada ikamet ederler. Daha aşağı bir mevkie gitmezler. Bilakis daha yüce mevkilere yükselirler ve sonunda Allah'a kavuşma şerefini elde ederler.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ: **İnkar edenler ve ayetlerimizi yalanlayanlar için ise alçaltıcı bir azap vardır.(57)** Allah'ı inkar edenler ve tevhidimizi açıklamak için peygamberlerimizin diliyle indirilen ayetlerimizi yalanlayanlara gelince o yalanlayıcı ve ....

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ قُتِلُوا اَوْ مَا تُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللّٰهُ رِزْقًا حَسَنًاۜ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٥٨﴾ لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلًا يَرْضَوْنَهُۜ ....

reddedici eşkiyalar için ahrette alçaltıcı bir azap vardır. Çünkü onlar Allah'ın peygamberlerini ve o peygamberlere vahyedilen ayetleri değersiz ve alçak gördüler. Allah daha sonra şöyle buyurdu:

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمْ اللّٰهُ رِزْقًا حَسَنًا: **Allah yolunda hicret edip sonra öldürülen ya da ölenlere Allah kesinlikle güzel bir rızık verecektir.** Dünya nimetlerini terk ederek kendilerini Allah yoluna verenler, terk edilemeyecek ve yok olunacak olanı isteyenler vardır. Onlar, Allah'ın tevhidini, onun tek başına var olduğunu bilmeyenler ve tanımayanlar tarafından öldürüldüler, ya da kendi iradeleri ile bu suret hayatının gerektirdiklerini yapmayı terk etmiş halde yaşarken daha sonra ecelleri ile öldüler. İşte dilediğine dilediği rızkı veren Allah o insanları kendi katından takdir edeceği en güzel rızıklarla ödüllendirecektir. Düşmanlarına bile rızık veren Allah kendi dostları olan o insanlara güzel rızıklar vermez olur mu! وَإِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ: **Şüphesiz ki Allah rızık verenlerin en iyisidir.(58)** Her yerde, bütün ufuklarda tecelli eden, oralarda yaşan insanların ve diğer canlıların rızkını vermeye kefil olan Allah şüphesiz ki rızık verenlerin en iyisi, en hayırlısıdır. Burada "rızık verenler" ifadesi mecazi olarak kullanılmıştır. Çünkü her şeyin döneceği yer Allah'ın kendisidir, başlangıçları da Allah'tandır. Her canlı onun izniyle yapacağını yapar. Herkes onun gölgesi altındadır, yaptıkları her şey Allah'a dayanır.

Allahü teâlâ kendi yolunda cihat etmelerinin, alışık oldukları dünyadan ayrılarak, nefislerinin istediği lezzetlerden ve hayvanî şehvet arzularından vaz geçerek türlü meşakkatlere ve sıkıntılara tahammül etmelerinin bedeli olarak manevî bir rızıkla onları ödüllendirdikten sonra لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ: **Onları memnun olacakları bir makama girdirecektir.** Lütuf ve kerem sahibi Allah o insanları, nefislerinin dünyada terk ettikleri yerlerinin, yurtlarının ve yüksek yüksek köşklerinin yerine kabul etmeye kesinlikle razı olacakları bir eve, bir makama girdirecektir. İşte bu makam, Allah'ın isim ve sıfatları kürsüleri üzerinden

... وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾ ذٰلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهٖ ثُمَّ
بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ يُولِجُ
الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٦١﴾

---

bahşedeceği mükaşefat ve müşahedat makamlarıdır, Lâhût aleminin bilinmezlerinden bahşedilecek olan makamdır. وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ: **Allah alîmdir, halîmdir.(59)** Kullarının işlerini sevk ve idare eden Allah onların menfaatlarını da bilir, kabiliyetlerinin gerektirdiği şeyleri de bilir, onların kabiliyet ve istidatlarının razı olacağı ve kabulleneceği şeyleri onlara yaptırır.

ذَلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنصُرَنَّهُ اللَّهُ: **İşte böyle. Her kim kendisine yapılan saldırıya aynıyla karşılık verir ve sonra da zulme uğrarsa, Allah o mazluma kesinlikle yardım edecektir.** Her şey Allah'ı isteyerek, sadece onun yüzünü görmeyi arzulayarak dünyalıklarını terk eden insana Allah'ın lütufta bulunması gibidir. Bir insan, günün birinde kendisini yenerek eza eden insandan intikam almak ister ve onu kendisine reva görülen ezanın aynı ile cezalandırmak isterse ve fakat aynı zalime tekrar yenilip onun zulmüne tekrar maruz kalırsa Allah o mazluma kesinlikle yardım eder. Yani aziz ve müntakim olan Allah aynı mazluma ikinci kere de yardım edecektir ve o mazlumun intikama cür'et edip etmemesi gerektiğine, onun layık olup olmadığına bakmayacaktır. O Allah kudret anında affedendir, fırsat yakaladığında öfkesini tutandır. إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ: **Allah affedicidir, bağışlayıcıdır.(60)** Allah o kullarının güçlendikleri zaman intikam almaya koşmalarını da affeder.

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ: **Bu, Allah'ın geceyi gündüze ve gündüzü de geceye katmasıdır.** Zulme uğrayanlara bu şekilde yardım edilmesi şaşmaz adalet sahibi Allah'ın, eşitlenmeleri için karanlık geceyi aydınlık gündüze çevirmesi ve aydınlık gündüzü de karanlık geceye sıra ile çevirmesidir, üstün gelen ile ile üste çıkan nefretin eşitlenmesidir. وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ: **Allah semîdir, basîrdir. (61)** Kulunun menfaatlerini en güzel hikmetlerle çekip çeviren Allah ...

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِه۪ هُوَ الْبَاطِلُ
وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَب۪يرُ ﴿٦٢﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ
مَٓاءًۘ فَتُصْبِحُ الْاَرْضُ مُخْضَرَّةًۜ اِنَّ اللّٰهَ لَط۪يفٌ خَب۪يرٌۚ ﴿٦٣﴾

kulakların duyabileceği türden her şeyi en iyi şekilde duyandır, gözlerin görebileceği türden her şeyi en iyi şekilde görendir.

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ: **Bütün bunlar Allah'ın gerçek ve diğer tapındıkları şeylerin boş şeyler olmasındandır.** Yani ufkun her tarafında tecelli eden Allah'ın bütün duyulacakları duyması ve görülebilecekleri görmesi onun Hak olmasındandır. Onun var olması, gerçek olması ve var etmesi zorunludur. Kesinlikle bir benzere ve ortağa ihtiyacı da yoktur. Ey müşrikler, Allah'tan başka olarak kendilerine ilah denilenler var ya, işte onlar boştur, batıldır. Yokluğa ve yok olmaya mahkumdurlar. Onların bir varlığı yoktur. Varlığı bile olmayan şeyler nasıl ilah olabilirler? İlah'ın vacibü'l-vücud olması gerekir. Tanrı'nın zati sıfatlarının ve ilahi isimlerinin ve bunlara göre özellikleri olması gerekir. Halbuki o tanrı denilen şeyler var olmaktan bile soyutlanmışlardır, onların olmayan varlıklarının sıfatları nasıl olabilir ki? وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ: **Allah yücedir, büyüktür.(62)** İyi biliniz ki azamet ve kibriyâ kisvesine bürünen, şanı ve şerefiyle en güçlü olan, koruyuculuğun ve sonsuza kadar var olmanın tek sahibi olan Allah zatıyla öyle yücedir ki akıl sahipleri onun yüceliğini dilleri ile ifade edemezler, ariflerin anlayışları da o yüceliği kavramaya yetmez. O Allah öyle büyüktür ki kendi yarattıklarından, yaptıklarından, var ettiklerinden hiçbir şeyin onu, isim ve sıfatlarını kuşatması, kavraması ve tam ifade etmesi mümkün değildir.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً: **Allah'ın gökyüzünden yağmur yağdırdığını ve toprağın yeşermeye başladığını görmedin mi?** Ey gözleri gören kişi, en güzel eserleri ve en akıl almaz, en harika sanatları açığa çıkaran Allah su buharlarını ve gazları gök yüzüne çıkardıktan ve onları birbiri ile birleştirdikten sonra gökyüzünden yeryüzüne tertemiz su olarak indirdi. Bu sayede kurumuş topraklar yemyeşil hale dönüştü. Sen bunları görmüyor musun? إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ:

لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِۜ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْغَنِىُّ الْحَم۪يدُ ۟ ﴿٦٤﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِى الْاَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْر۪ى فِى الْبَحْرِ بِاَمْرِه۪ۜ وَيُمْسِكُ السَّمَٓاءَ اَنْ تَقَعَ عَلَى الْاَرْضِ اِلَّا بِاِذْنِه۪ۜ ....

Allah lütuf sahibidir, her şeyden haberdardır.(63) En güzel tedbirleri halk eden Allah güzeldir, lütüf ve kerem sahibidir. Allah en ince ve en hassas bilgilerin de sahibidir. İster küçük olsun, isten büyük olsun hiçbir şey onun bilgisi dışında kalama, o her şeyden haberdardır.

Hiçbir şey onun bilgisinin dışında olamaz, zira لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ: **Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır.** Mülk de onundur, tasarruf da onundur, onları var eden ve ortaya çıkaran da odur. Ulvi ve yüce olarak yaratılmış olanlar da ona aittir, alçak ve süflî olarak yaratılmış olanlar da ona aittir. Her şey onundur. وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ: **Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, övülmeye layıktır.(64)** Görünen ve görünmeyen her şeyde tecelli etmiş olan Allah zatıyla, yarattıklarından veya gölgesini yansıttıklarından hiçbir şeye muhtaç değildir. İsim ve sıfatlarıyla gerçekleştirdiklerinden dolayı da hakkıyla hamd edilmeye layıktır.

أَلَمْ تَرَى أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ: **Yeryüzündeki her şeyi ve denizde izniyle yüzen gemiyi Allah'ın sizin emrinize amade kıldığını görmedin mi?** Ey göz sahibi, kullarının işlerini yerine getirmeye kefil olan Allah sizin yaşamınızı düzene sokmak için neler yaptığını görmüyor musun? Yeryüzündeki hayvanların etlerini yeyip onlardan faydalanmıyor musunuz? Yeryüzünde onlarla tarım yapıyorsunuz, gerektiğinde biniyorsunuz ve üzerlerine yük sarıyorsunuz. Denizdeki gemiler Allah'ın izni ile ve onun isteğine uygun olarak su üzerinde yüzmektedir. Siz onları istediğiniz yöne sevk ederek geçiminizi sağlamak için istediğiniz şekilde kullanıyorsunuz. وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الأَرْضِ إِلاَّ بِإِذْنِهِ: **Göğü de kendi izni olmadıkça yere düşmekten korur.** Allah gök kubbeyi direksiz halde ve havaya asılı olarak tutar. Eğer gök kubbe yer yüzüne düşmüş olsa yaşam düzeninin bozulur. Eğer size bir zarar dokunmuyorsa bu Allah'ın çok hoş bir lütfudur.

... اِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَح۪يمٌ ﴿٦٥﴾ وَهُوَ الَّذ۪ٓي اَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُم۪يتُكُمْ
ثُمَّ يُحْي۪يكُمْ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾ لِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكاً هُمْ نَاسِكُوهُ
فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي الْاَمْرِ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَ اِنَّكَ لَعَلٰى هُدًى مُسْتَق۪يمٍ ﴿٦٧﴾

Yenilecek bitkileri güçlendirecek olan yağmurları yağdırmıştır ve göğü düşmekten korumuştur. Eğer Allah'ın tutması ve koruması olmasa, havada asılı olanın düşmesi mümkündür. Allah istediği zaman gök kubbe yer yüzünün üzerine düşecektir ki o gün kıyamet günüdür. إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ: **Allah insanlara karşı çok şefkatli ve merhametlidir.(65)** Kullarının menfaatlerini gözeten Allah inkarcı ve unutkan olarak yaratılan insanlara karşı çok şefkatlidir, merhametlidir. Onların işledikleri kötülükleri affeder ve hiç ummadıkları yerden onlara rızıklar verir.

وَهُوَ الَّذِي أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ: **O size hayat verendir, sonra öldürecek ve daha sonra tekrar diriltecek olandır.** Allah size nasıl şefkat etmez ve merhamet göstermez! Sizi yokluk karanlığından çıkararak, hiçbir maddeye ve müddete gerek duymadan ilk defa yaratarak dünyada hayat veren odur. Sonra kendi kudretinin ve her şeyi kapsayan gücünün icabını yapmak ve göstermek için sizi öldürecek olan da odur. Daha sonra, ilk yaratılışta size emrettiklerinin karşılığını vermek için sizi ahrette tekrar diriltecek olan da yine odur. إِنَّ الْإِنسَانَ لَكَفُورٌ: **Fakat insan nankördür.(66)** Unutkanlık mizacıyla yaratılan insan Allah'ın türlü nimetlerini kabul etmez, inkar eder.

لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ: **Biz her ümmet için bir ibadet tarzı gösterdik, onlar da onu yaptılar.** Biz her ümmet için muayyen bir ibadet şekli belirledik, o ibadetler içinde bize kurbanlarla ve hediyelerle yakınlaşmak istediler. فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي الْأَمْرِ: **Bu konuda seninle çekişmesinler.** Ey peygamberlerin en mükemmeli, kesmekte olduğun kurbanlar, yerine getirdiğin dinî vecibeler ve diğer hususlar hakkında seninle tartışmasınlar. وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ: **Sen Rabbine davet et.** Sen sana emrolunduğu gibi onları Rabbinin tevhidine çağır. إِنَّكَ لَعَلَى هُدًى مُسْتَقِيمٍ: **Sen ......**

وَاِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾ اَللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمَٓاءِ
وَالْاَرْضِۜ اِنَّ ذٰلِكَ فِى كِتَابٍۜ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾

---

gerçekten dosdoğru bir yoldasın.(67) Sen Rabbine çağırmakla en doğru olanı yapıyorsun. Sen onları hiçbir sapmaya ve engebeye maruz kalmadan Allah'ın tevhid-i zatına götürecek olan açık ve doğru yola davet ediyorsun.

وَإِنْ جَادَلُوكَ فَقُلْ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ: **Eğer seninle mücadeleyi sürdürürlerse "Allah sizin ne yaptığınızı en iyi şekilde bilendir" de. (68)** Eğer onlar inat ederek ve böbürlenerek senin bu davetin hakkında seninle cedelleşirlerse onları dinleme, yüzlerine dönüp bakma ve de ki her işin gizlisini de aşikar olanını da bilen Allah sizin içinizden geçirdiklerinizi ve ne demek istediklerinizi çok iyi bilmektedir. Sizi de bu bilgisine göre cezalandıracaktır.

اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ: **Allah kıyamet gününde, ihtilaf etmekte olduğunuz konulara dair hakkınızdaki hükmü verecektir.(69)** Eğer beni düşmanlığınıza katarsanız, unutmayınız ki her iki tarafın da kalplerinden geçeni çok iyi bilen Allah kıyamet gününde, ihitilaf ettiğiniz dinim ile ilgili olarak yaptıklarım ve peygamber olarak yerine getirdiğim görevlerimle ilgili konulara dair sizinle aramdaki hükmünü verecektir.

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ: **Allah'ın yerde ve gökte ne varsa bildiğini bilmez misin?** Senin gördüğün ve görmediğin her şeyde tecelli eden Allah ilm-i huzurisi ile olmuş olan ve olacak olan her şeyi bilir, hiçbir şey onun ilmi ve bilgisinin dışında kalmış olamaz. Allah'ın ilminin hertürlü malumatı kapsadığını ve kuşattığını inkar edebilir misin? Allah o bilgileri bilmiyor olabilir mi? إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ: **Onların hepsi kitaptadır.** Yani yerde ve gökte olan her şey yazılı olarak bir kitapta tespit edilmiş durumdadır, levh-i mahfuzta kayıtlıdır, ilm-i huzurisi dahilindedir. إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ: **Bu iş Allah için çok kolaydır. (70)** Bütün bunlar Allah için zor şeyler değildir ve Allah'ın her şeyi .....

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهٖ عِلْمٌ
وَمَا لِلظَّالِمٖينَ مِنْ نَصٖيرٍ ﴿٧١﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فٖى
وُجُوهِ الَّذٖينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذٖينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ
اٰيَاتِنَا ....

anlatıldığı şekilde bilmesi, her türlü mükemmellik sıfatları ile muttasıf olan Allah için kolay bir iştir.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ: **Onlar Allah'ı bırakıp, Allah'ın hakkında hiçbir delil indirmediği,** hatta **kendilerinin bile hakkında bilgi sahibi olmadıkları şeylere tapıyorlar.** O insanlar, Allah'ın ilminin her şeyi kuşatmasını inkar etmeleri sebebiyle, tapmaya müstahak olan Allah'ı bırakıyorlar ve putlara tapıyorlar. Halbuki Allah o şeylere tapılabileceğine dair hiçbir delil inzal etmemiştir ki ellerinde iddialarını destekleyecek kanıtları olsun. Hatta onlar, o putların tapmaya layık olduklarına işaret eden herhangi bir aklî delile de sahip değillerdir. Bilakis onlar haksız olarak, ellerinde akli ve nakli bir dayanak olmadan o putlara tapmaktadırlar. وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ: Bu **zalimleri bir kurtaran olmayacaktır.(71)** Aklın ve naklin gerektirdiği sınırları tecavüz eden bu zalimleri kurtaracak, Allah'ın azabını onlardan uzaklaştıracak ya da Allah katında onlara yardım ve şefaat ederek azabın hafifletilmesi için çalışacak hiçbir kişi olmayacaktır.

وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَ: **Ayetlerimiz açık açık kendilerine okunduğu zaman kafirlerin yüzlerindeki hoşnutsuzluğu görürsün.** Aklın ve naklin sınırlarını aştıkları ve dalabildikleri kadar zulme daldıkları için, bizim zatımızın birliğine delalet eden, isimlerimizin ve sıfatlarımızın mükemmelliğini anlatan ayetlerimiz kendilerine anlamları çok açık olarak okunduğu zaman o kafirlerin yüzlerinde inkar belirtileri, hoşnutsuzluk ve kibirlenme belirtileri görürsün. يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا: **Onlar neredeyse kendilerine ayetlerimizi okuyanların üzerine saldıracak gibi olurlar.** Onların düşmanlıkları ve aşırı öfkeleri sebebiyle, kendilerine ayetlerimizi okuyanların üzerine yani Peygamber ve ashabının üzerlerine saldıracaklar ve onları cezalandıracaklar gibi olduklarını yüzlerinden anlarsın. Onlara ve

... قُلْ اَفَاُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكُمْۜ اَلنَّارُۜ وَعَدَهَا اللّٰهُ الَّذِينَ كَفَرُواۜ وَبِئْسَ
الْمَصِيرُ ﴿٧٢﴾ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُۜ اِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ
دُونِ اللّٰهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُۜ وَاِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْـًٔا لَا
يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُۜ ....

---

okudukları ayetlere bu derece kızarlar. قُلْ أَفَأُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذَلِكُمُ النَّارُ: **De ki size bu halinizden daha kötüsünü haber vereyim mi? Cehennem.** Ey peygamberlerin en mükemmeli, onları kınamak ve korkutmak için şöyle söyle: Siz bu yüce ayetleri dinlemekten geri duruyorsunuz, sıkılıyorsunuz ve duyduğunuz zaman kendinizi kötü hissediyorsunuz. Size bu ayetlerden daha ağırını haber vereyim mi? Haber vereceğim şey sizi bu ayetlerden daha çok kızdıracak ve daha çok üzecektir. O cehennemdir. وَعَدَهَا اللّٰهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ: **Allah onunla kafirleri cezalandırmayı vaat etti. O ne kötü sondur!(72)** Allah, kafirleri inkar etmeleri ve yoldan çıkmaları sebebiyle cehennemle cezalandıracağına söz verdi. Cehennem sapıtanlar ve inkar edenler için ne kötü sondur.

يَاأَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ: **Ey insanlar, size bir misal verildi, şimdi onu dinleyiniz.** Ey gâfil ve unutkan olarak yaratılmış olan insanlar, ey Allah'ın büyüklüğünü ve gerçek gücünü bilemeyen asi insanlar, siz böyle olduğunuz için Allah'a şirk koştunuz. Halbuki Allah onların hepsinden yücedir, onlardan zatı ile münezzehtir. Allah'a şerik tutup taptıklarınız hakkında size bir misal verildi, o misali iyi dinleyiniz, iyi düşününüz: إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ: **Allah'ı bırakıp da taptıklarınızın hepsi toplansa bir sineği bile yaratamazlar.** Ey kandırılmış olan kibirliler, her türlü mukadderatı yerine getirmeye eksiksiz ilmi, mükemmel iradesi ve sağlam hikmeti ile kadir olan Allah'ı bırakıp da tanrı olarak tapındıklarınız bir karasinek bile yaratamazlar. Hatta karasinekten daha küçük bir mahluku bile yaratmaya güçleri yetmez. Tek başlarına değil, hepsi bu iş için bir araya gelseler ve yaratmaya çalışsalar yine de yaratamazlar. وَإِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لاَ يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ: **Karasinek onlardan bir şey kapsa, onlar onu bile geri alamazlar.** Sineği yaratmayı ve var etmeyi bırakın, o küçücük sinek o batıl

... ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ ﴿٧٣﴾ مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِۜ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزٖيزٌ ﴿٧٤﴾

---

tanrıların süslerinden ve ziynetlerinden herhangi bir şeyi koparıp alsa, o tanrılar ellerini uzatıp da sineğin aldığı o şeyi geri alamayacak kadar acizdirler, güçsüzdürler. Siz ey aptallar, o ölü ve acizlere, ellerinden hiç bir şey gelmeyen boş şeylere nasıl taparsınız, kulluk edersiniz? Düşünen akıl sahipleri için belli olmuştur ki ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ: **İsteyen de güçsüzdür, istenen de güçsüzdür.(73)** Dua edip yalvararak bunlardan istekte bulunan akıllı insanlar zümresinin dışında kalan zavallılardır, mabud olarak kabul ettikleri de en basit, en küçük bir dereceden daha aşağıdadır. O eşyaları yaratan ve var edenin yanında mevkileri söz konusu bile olamaz. Allah, zalimlerin büyük ve yüce görerek ismini söylediği şeylerden çok yücelerdedir.

مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ: **Onlar Allah'ı hakkıyla takdir edemediler.** Bütün bu olanlar onların her yaratılanı yaratmaya ve her istediğini yapmaya kadir olan Allah'ı şanına yaraşır biçimde takdir etmemeleri ve bilmemeleri sebebiyledir. Onlar Allah'ı tanınması gerektiği şekilde tanımadılar, vasfedilmesi gerektiği biçimde vasıflandırmadılar. Cahillik ve inat ederek, Allah'ın şanına ve zatına yakışmayan şeyleri Allah hakkında söylediler. Allah'ın yarattığı en hakir ve en zavallı nesneleri Allah'a ortak ve eş koştular. اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزٖيزٌ: **Şüphesiz ki Allah çok kuvvetlidir, çok üstündür.(74)** Azamet ve Kibriya ridasına bürünmüş olan Allah zatıyla güçlüdür, güç ve kuvvet sadece ona aittir. Allah hem de azizdir, emrettiklerinde ve hükmettiklerinde üstün olan, sözü geçendir. Mülkünde ve sahibi olduğu her şeyde tek başına tasarrufa sahiptir. Kendi istediğini yapar, istediği gibi hüküm verir. Onun yaptıklarını kabul etmeyecek yoktur. Onun verdiği hükümleri bozacak da yoktur.

Allah'ın şanı yüce olduğu için, varlığının delili sağlam olduğu için, gücü ve kudreti sonsuz olduğu için yine onun kendisinin yarattıkları arasından seçtiği ve hoş gördüğü vasıtalarla kendisine yalvarılır, yönelinir. Allah onları, uluhiyetinin çöllerinde kaybolanları kendi sünetinin gereği ve hikmetinin icabı olarak tevhidinin pınarlarına yöneltmek için seçmiştir. Allah kitabında şöyle açıklıyor:

اَللّٰهُ يَصْطَف۪ى مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِۜ اِنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ بَص۪يرٌۚ ﴿٧٥﴾ يَعْلَمُ مَا
بَيْنَ اَيْد۪يهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْۜ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٧٦﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ ....

اللَّهُ يَصْطَفِي مِنْ الْمَلاَئِكَةِ رُسُلاً وَمِنْ النَّاسِ: **Allah meleklerden ve insanlardan elçiler seçer.** Yüce olan ve zatı her insanın erişemeyeceği kadar, herkesin isim ve sıfatlarının sırlarını birer birer göremeyeceği kadar yücelmiş olan Allah kendisine yakınlaştırmış olduğu meleklerden bazılarını elçi olarak seçerek insanların en özellerine, kullarının en seçkinlerine gönderdiği gibi insanların en iyilerinden de peygamberler seçerek bütün insanlara peygamber olarak gönderir. Bu peygamberler de o insanlara Allah'ın tevhidini gösterir, onları Allah'a giden en doğru yola sevk eder. إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ: **Allah işitendir, duyandır.(75)** Kullarının donanımlarını bilen Allah onların ne söylediklerini işitir, dua ve münacatlarını duyar ve isteklerini yapar. Yaptıklarını görür ve ona göre de karşılığını verir.

Çünkü , يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ: **Allah onların önlerindekini de, arkalarındakini de bilir.** Allah, ilm-i huzurisi ile halen yapmakta oldukları şeyleri, eskiden yapmış olduklarını ve ileride yapacak oldukları şeyleri bilir. وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ: **Bütün işler Allah'a döndürülür.(76)** Cümle olarak ezelde ve edette olmuş ve olacak olan, açık ve gizli, hal ve mana olarak, dünya ile veya ahretle iligili her iş ilk başladığı yer olan Allah'a geri döndürülecektir.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ: **Ey iman edenler, rükû ediniz, secdeye kapanınız ve Rabbinize kulluk ediniz.** Allah'ın tevhidine ve her şeyin öncelikle ve bizzat Allah'a döneceğine inanmış olan ey insanlar, rükû ederek Allah'a yöneliniz, onun önünde eğiliniz. Onun huzurunda secdeye kapanınız, onun önünde yüzünüzü yere sürünüz. Bütün vücudunuzla ve azalarınızla Rabbinize tapınız, kulluk ediniz. Kendi zatını tanıyabileceğiniz kadar tanımanız için sizi türlü türlü nimetlerle yetiştiren odur. Size verdiği nimetlere şükretmelisiniz, gücünüz yettiği kadar size bahşettiği lütuflara şükretmelisiniz. Ona gücünüz yettiği kadar hakkıyla kulluk etmelisiniz. O sizi bunları yapmanız için ...

... وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۩ ﴿٧٧﴾ وَجَاهِدُوا فِي اللّٰهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبٰيكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ اَبِيكُمْ اِبْرٰهِيمَ ....

---

yaratmıştır. وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ: **Ve hayır işleyiniz, inşallah kurtulursunuz.(77)** Allah'ın rızasını kazanmak için size emr edildiği gibi iyilikler yapınız. Allah'ın gazabına uğramamak için, sizi cezalandırmasından korkarak kötülükler işlemekten sakınınız. Böyle yaparsanız size vaat edilen Me'vâ cennetini kazanırsınız, Allah'ı yakından görme şerefi elde edersiniz.

Ey Allah'ım, lütuf ve kereminle bizi senin razı olacağın ve seveceğin şeyleri yapmaya muvaffak kıl.

وَجَاهِدُوا فِي اللّٰهِ حَقَّ جِهَادِهِ: **Allah yolunda hakkıyla cihat ediniz.** Allahü tealanın yüce zatından bildirilen bu yüce buyrukları duydunuz. Bundan sonra Allah'ın tevhidi yolunda gücünüzün yettiği her şey ile ve kalplerinizle Allah'a bağlanarak cihat ediniz. Onun yolunda yok olabilmek için bütün varlığınızı harcayınız. Siz ey Allah şevki ve sevgisi ile Allah'a yönelmiş olan müminler, kalplerinizle Allah'a bağlanıp da onun yolunda cihat etmez olabilir misiniz? هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ: **O sizi seçti ve din konusunda size bir zorluk yüklemedi, atanız İbrahim'in dinini sizin için seçti.** Sizi tevhidini anlamanız ve irfanını ile muttasıf olmanız için yarattıkları arasından seçti. Sizlere peygamberler gönderdi, kitaplar indirdi ve onlarla sizi kendine yönlendirdi. Din ve din kuralları belirleyerek size tevhidinin yolunu gösterdi. Bu yolların hepsi sizi ona götürür. Allah sizin için vaz ettiği dinde size zor gelecek, sizin gücünüzü ve kuvvetinizi aşacak hiçbir şey istemedi. Sizin dininizi İbrahim'in dinini genişleterek size emretti. Onda hiçbir zorluk ve sıkıntı yoktur. İbrahim'in babalığını Rasülullah'ın dedeleri vasıtasıyla bütün ümmete teşmil etti. Rasülullah o ümmetin babasıdır. Zira her ümmetin peygamberi o ümmetin babası gibidir. Hatta babaların en iyisidir. Çünkü baba onları Hak yoluna yönlendirmiştir. Burada baba sözcüğünün yönlendiren ve yetiştiren anlamları dışında bir manası yoktur. Allah sizi İbrahim'in milletinden halkettiği gibi ....

... هُوَ سَمّٰيكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِى هٰذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَٓاءَ عَلَى النَّاسِۚ فَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللّٰهِۜ هُوَ مَوْلٰيكُمْۚ فَنِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٧٨﴾

هُوَ سَمَّاكُمْ الْمُسْلِمِينَ مِن قَبْلُ: **Sizi başından beri Müslümanlar olarak isimlendirdi.** Sizi eski kitaplarında da Müslümanlar olarak niteledi ve buyurdu ki "Kim ki Muhammed'i peygamberlerin sonuncusu olarak kabul eder ve inanırsa Müslüman olur". وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ: **Bunda peygamberin size şahit olması ve sizin de insanlara şahit olmanız vardır.** Bu kitapta isimlendirme teslim olma şeklinde yapılmıştır. Böylece yine sizleri zımnen Müslümanlar olarak zikretmiştir. Sizi Müslümanlar olarak isimlendirmiştir, yani siz peygamberlerin en mükemmelinin size şahit olmasını, kıyanet gününde Allah'a teslimiyetinize şahit olmasını kabul ediyorsunuz. Böylece siz Peygamberin sancağı altında toplanmakla en şerefli, en erdemli ümmet olacaksınız. Hem de peygamberliğin bütün ümmetlere ulaştırılmasına şahitlik edeceksiniz. Çünkü siz en iyi, en şerefli ümmet olacaksınız. فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ: **Namazı kılınız, zekatı veriniz ve Allah'a sıkıca sarılınız.** Allah'a yönelmeye bütün uzuv ve erkanınızla devam ediniz, şevkle ve arzu ile ona yaklaşmak isteyiniz. Sizin dünyaya ve dünya nimetlerinize düşkünlüğünüzü gidecerek olan zekatı vermeye devam ediniz. Sonuç olarak her halinizde Allah'a sımsıkı sarılınız. Onun lütuf ve kereminden emin olunuz. Bütün işlerinizde ona tevekkül ediniz. هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ: **O sizin Mevla'nızdır. Ne güzel Mevladır, ne güzel yardımcıdır.(78)** Size yardım eden, işlerinizi çekip çeviren odur. O ne güzel yardımcıdır, ne güçlü yardımcıdır. En güzel vekil olan Allah bize yeter.

SÛRENİN HATİMESİ

Allah yolunu tutarak Allah düşmanları ile ve tevhide ulaşmaktan alıkoyan engellerle savaşan ey insan, sana düşen şey öncelikle kendi nefsin ile savaşmandır. Çünkü nefsin senin düşmanlarının en düşmanıdır, senin iç dünyanı istila etmek ve ele geçirmek için acımasız olan odur. Senin nefsin vahdet kürsülerinin kamp alanı olan, izzet kahramanının konaklama yeri olan, ilahî vahyin ve gaybî bilgilerin iniş yeri olan kalbini şiddetle ele geçirmek ister. Sen nefsinin tesirini yok etmelisin, öfke ve şehvetten kaynaklanan güç ve kuvvet kollarını parçalayıp dağıtmalısın. Kalbi tahrip ederek nefs-i emareyi yaşatmak isteyen, onu güçlendirmek ve kuvvetlendirmek isteyen bütün hayvani sıfatların icaplarını yapmamalısın. Çünkü nefsin düşmanlığı ve engellemesi direkt olarak Allah'ın zatına ve hak oluşunadır. Diğer düşmanlıklar da yine nefis aracılığı ile olur.

Sakın! Nefsine bağlanmaktan ve ona uymaktan iyice sakın! Unutma ki o nefsin seni Hak ile meşgul olmaktan alıkor, seni Hak yolundan şaşırtır, seni batıl yola teşvik eder ve batıla götürür.

Ey nefs-i emare askerlerini yenmek isteyen mücahit kişi, iyi bil ki şeytanın seni kandırmasından uzak durmadıkça, nefsin tehlikelerinden, isteklerinden ve büsbütün arzularından uzak durmadıkça bunun gerçekleşmesi mümkün değildir. Allah yoluna girmek için kollarını ihlasla ve kararlılıkla sıvamalısın. Riyadan ve gösterişten uzak olmalısın. Beşeri özelliklerinin gereklerini yapmaktan sağlam irade ile uzaklaşmalısın. Fenafillah yolu ile vahdet-i zata yönelmelisin. Kesretteki korkuları hissettiren duygulardan kurtulmalısın.

Sonuç olarak bir salik, Allah yolunda yok olmadıkça ve Allah'ın varlığı ile var olmadıkça tevhit yolunda yürümesi gerçekleşmez.

Ey Rabbimiz, katından bize öyle bir cezbe lütfet ki bizi nefislerimizin tuzaklarından korusun, bizi senin tevhit fezana ulaştırsın. Bize lütuf ve ihsanlarını bahşet ey Rabbimiz.

MÜ'MİNÛN SÛRESİ

Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm
Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın Adıyla

SÛRENİN GİRİŞİ

Kurtuluşa ermiş, velayet erbabı için umulan tevhid mertebelerinden eşsiz bir mertebeye ve yüce bir dereceye ulaşmış, vahdet-i zatiyyenin; Zat'a dair tecellilerden ve sıfatlara dair oluşlardan taşan vücudun boyasıyla boyanmış ve yine kendisinde mündemiç bulunan kemâlâtın izharı için Zat'tan aydınlanıp parıldamış olan yokluğa nispet edilen hüviyetlere dair suretlerin ve taayyünlere dair heykellerin üzerine yayılıp açılmasının keyfiyetinin ve onlara sirayet edişinin sırrında kendinden geçmiş olan müminlere şu husus gizli kalmaz: Tevhid-i zâtîye yakinen inanan bir müminin, insânî vasıflarından ve tabiî inkişâfı vasıtasıyla yapmacık olarak ortaya çıkan beşerî dürtülerinden; Zatî, ilâhî isimlerden yansıyan lâhutî ve zâtî oluşlar zirvesine terakkisi ancak huşu ve itaat edip boyun eğmeyle birlikte yönelme ve tam bir tezellül ve Hak'tan uzaklaştıran enâniyetin gereklerini yok eden aşırı bir pişmanlık ile nefsi kırma, lafızların ve bakışların aşırılıklarından yüz çevirme ve vusule mani olan dünya süslerinden temizlenmekle mümkündür. Aynı şekilde öfke ve şehvet gibi hayvani vasıfların hepsinden de temizlenmekle mümkündür. Ancak varlığını devam ettirebilmek ve hiç kimseye muhtaç olmamak gibi ilâhi hikmetin gerektirdiği miktar müstesna. Her kim ki bu sınırı aşarsa amel bakımından, dünya hayatında iken çabaları boşa giden ve işlerini güzel yaptıklarını zanneden, dolayısıyla en çok hüsranda bulunanlar zümresine katılırlar.

Hâsılı, beşeriyetinin gereklerinden soyunmakla beraber, sürekli ve halis bir meyille ve tam bir teveccühle Hakka doğru yönelen bir kimsenin, en nihayet fenadan da fani oluncaya kadar tedricen beşerî yönünü fani kılması gerekir. Aynı şekilde o kimsenin, seyr son bulup Hak'tan başka her şey ortadan kalktığında ve ancak iyilik içinde iyilikten başka bir şey kalmadığında dahi, sonsuz rahmet mertebesinin genişliğine ve lâhûtiyet fezasına vusulünü mümkün kılacak şekilde bu beşeri vasıflarından fani olması gerekir. "Dikkat edin! Allah'ın velileri için her

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَۙ ﴿١﴾ اَلَّذ۪ينَ هُمْ ف۪ي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَۙ ﴿٢﴾ وَالَّذ۪ينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَۙ ﴿٣﴾

---

hangi bir korku söz konusu değildir, onlar hüzünlenmezler de (Yûnus Sûresi, âyet 62).

İşte bu sebeple Yüce Allah, habîbine (s) yakinen inanan müminlerin hallerinden, sıfatlarından ve iman mertebelerinde yükselişlerinden haber verdi. Ve O'nun en yüce ve en büyük ismiyle teberrük ederekten şöyle buyurdu:

SÛRENİN TEFSİRİ

بِاسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَانِ الرَّحِيمِ: Müminleri birçok çeşit itaat, farklı hayır ve iyiliklere muvaffak kılarak ihsan derecesine eriştirmesi bakımından **Rahmân ve** cehennemin farklı derecelerinden kurtarıp cennetin en üst tabakalarına eriştirmesi bakımından da **Rahîm olan,** iman erbabına bu imanlarında rüsûh sahibi olup oraya iyice yerleştikten sonra tevhidin kerametini ve irfanı bolca veren **Allah'ın adıyla** başlarım.

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ: **Gerçekten,** ilme'l-yakîn mertebesinde rüsûha erip her hangi bir sarsıntı ve değişme, telvîn yaşamaksızın orada sabit ve emin bir şekilde yerleşmiş olan **müminler kurtuluşa ermiştir (1)** ve tevhidin en yüksek mertebesi, seyr ü sülukun nihai noktası olan, talep ve irfanın artık son bulduğu makama erişmişlerdir.

الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ: **Onlar ki,** imanda rüsuh sahibi oluşlarının mükemmelliğinden ve o makama iyice yerleşmiş ve emin bir şekilde sıkı sıkıya yapışmış olmalarının kuvvetinden dolayı, rıza ve kabul mertebesine ulaştıran miraçlarından ibaret olan **namazlarında huşû içindedirler.(2)** Namazlarında Hak Teâlâ'ya karşı herhangi bir tereddüt ve sendeleme söz konusu olmaksızın bütün organlarıyla ve temel unsurlarıyla ihlâslı ve mütevazı bir şekilde, herhangi bir zorlama olmaksızın tazarru ve yakarış içindedirler, hasretle O'nu arzularlar.

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ: **Onlar ki,** kendilerini Hakk'a teveccüh etmekten meşgul eden **boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler,(3)...**

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكٰوةِ فَاعِلُونَۙ ﴿٤﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَۙ ﴿٥﴾ اِلَّا عَلٰٓى
اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَۚ ﴿٦﴾ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَٓاءَ ذٰلِكَ
فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْعَادُونَۚ ﴿٧﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِاَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَۙ ﴿٨﴾

uzaklaşırlar. Onların yüz çevirip uzaklaşmaları nefislerinin ve kalplerinin kerih gördüğü şeylerdendir.

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ: **Onlar ki,** nefislerini dünyanın geçici malına ve metaına meyletmekten temizleyen **zekatı,** dünya malına iltifat edip meyil etmeyi terki nefislerine alıştırmak suretiyle **yerine getirirler,(4)**

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ: **Ve onlar ki,** kendileri için behimi bir miras ve beşeriyetlerini ayakta tutan en kuvvetli payanda olan **ferçlerini (iffetlerini) korurlar,(5)** Cinsel organlarının gereklerinden, onun arzularından ve ona hoş, süslü gelen şeylerden yüz çevirirler.

اِلاَّ عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ: **Ancak,** insan neslinin devamı, korunması hikmetini ve neslin çoğalması maslahatını muhafaza etmeye binaen aldıkları **eşleri ve** esirlerden ve cariyelerden **ellerinin altında olanlar hâriç.** Bunlarla ilişkilerinden dolayı **kınanmış değillerdir.(6)** Şayet ihtiyaç miktarından fazla olmadan, aşırıya düşmeksizin ve mübalağa etmeksizin yaparlarsa bundan dolayı kınanmazlar.

فَمَنْ ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمْ الْعَادُونَ: **Şu halde, her kim bunun ötesine gitmeyi isterse,** zikri geçen helal yolların dışında sınırları zorlamayı ve haddi aşmayı talep ederse **işte bunlar,** ilahi sınırların ve yerli yerinde olan hikmetin gereklerinden çıkıp uzaklaşan, **haddi aşan kimselerdir.(7)** İşte onlar haddi aşma ve düşmanlığa hasredilmiş kimselerdir ki onların kurtulması ve başarıya ulaşması asla umulmaz.

وَالَّذِينَ هُمْ لأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ: **Yine onlar ki,** yaratılıştan en mükemmel bir şekilde adil, eşitlik ve hakkı gözetme taraftarı ve yine sıfatları ile manevi ve zahiri ahlakları bakımından mutedil oluşlarından dolayı kendilerine güvenilip emanet edilen **emanetlerine ve** söz verdikleri **ahitlerine,** -bu emanet yada ahit Allah için yada sair kullar için olsun hiç fark etmez- hemen **riayet ederler.(8)** Onları muhafaza etme hususunda duruşlarını hiç bozmazlar, bu hususlarda taalluk eden

وَالَّذِينَ هُمْ عَلٰى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾ أُولٰٓئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ﴿١٠﴾ اَلَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾

haklar ve onlara riayet etmek söz konusu olduğunda hiçbir şeyi geciktirmeksizin yerine getirmede ve onun hakkına riayette devamlıdırlar.

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ: **Ve hasılı onlar ki,** kurtuluşa ermiş, muhabbet ve velayet erbabınca hakka'l-yakin diye tabir olunan şühud ve keşf mertebesinden ibaret olarak övülen akıbete erişmiş olan o müminler, kendilerini Rablerine yaklaştıran ve beşeriyet ve ulûhiyet mertebelerini birbirinden ayıran **namazlarını muhafaza ederler.(9)** Yani onlar namazlarını şartlarına ve edeplerine riayet ederek, vaktinde eda etmede hiç aksatmaksızın devamlıdırlar. Bununla beraber mezkûr güzel vasıflarla, rıza gösterilen ve teşekkür edilen ahlak ile o namazlarında samimidirler; her türlü gösteriş, işittirme, kendini beğenme ve münasebetsizlikten sakınırlar.

أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ: **İşte asıl onlar,** Allah katında makbul olan o mutlu kimseler; nebilere, resullere ve Allah'ın en hayırlı ve en temiz kullarına **varis** olan veli**lerdir.(10)**

الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ: **Öyle ki,** kendisi için yaratılmış oldukları şeye, kendilerini irşat edip yönlendiren yol gösterici nebi ve resullerden istifade edip onlardan irşat olunmalarının yanı sıra zatî olarak da hak kazanmış olmaları sebebiyle şühud ve keşf makamını tahakkuk ettirmekten ibaret olan **Firdevs'e varis olan bu kimseler orada ebedî kalırlar.(11)** Onlar oraya iyice yerleşmişlerdir ve kurbiyet makamındadırlar. Orada değişime ve dönüşüme uğramazlar.

Onlar bunun için yaratılmış olmalarına rağmen Firdevs'e nasıl varis olmazlar ve nasıl orada ebedi kalmazlar? Özellikle de, (salât ve selam onlara olsun) nebi ve resullerin, bu azametli nebilerin ve kerim resullerin arkasından gelen râşit velilerin yol göstermelerine uygun bir şekilde seyr ü süluklarını kemale erdirip, süluklarıyla alakalı ibadetlerini tamamladıklarında böyle bir makama nasıl varis olmazlar? Zîrâ وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ: **And olsun biz insanı, süzülüp çıkarılmış bir**

ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِى قَرَارٍ مَكِينٍ ﴿١٣﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ
مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ اَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا اٰخَرَ ......

çamurdan, yani çamurdan süzülmüş, seçilip çıkarılmış bir öz ve hulasadan **yarattık. (12)** Âdem'in ve oğullarının bedenlerini evvela takdir edip izhar ettik. Yani onları bütün süfli cisimlerin maddesi olan ve o maddelerin en kuvvetli unsuru ve heyulası olan topraktan yarattık.

ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ: **Sonra onu,** yani topraktan seçerek süzüp çıkardığımız özü dönüştürüp **emin ve sağlam bir karargahta,** sapasağlam bir kale olan ana rahminde tertemiz, masum bir **nutfe haline getirdik.(13)** Belirli bir müddet o nutfeyi sığınılacak sapasağlam bir karargâha yerleştirdik.

ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً: **Sonra,** o nutfeyi sapasağlam bir karargaha yerleştirdikten bir müddet sonra, ana rahmine yerleştirilen o **nutfeyi,** cüzleri bitişip yapışmış bir et parçası haline çevirdik, **bir alaka olarak yarattık.** Öyle ki o, bir çiğnemi kabul edebilir bir hale dönüştü. Sonra **o alakayı,** o et parçasını takdir edilmiş olan ayrılığından ve farklılaşmasından sonra bitişik ve yapışık **bir çiğnem et parçası halinde yarattık.** فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا: **Derken o bir çiğnem et parçasını,** yumuşaklık ve çiğnenebilirlik özelliğinden uzaklaştırarak, bedeni ayakta tutması ve onun dayandığı sütunlar olması için eğilip bükülmeyen sağlam, sert **bir kemik halinde yarattık.** فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا: **Derken,** kırmaya ve kırılmaya elverişli ve sert olan **o kemiklere,** onları kırıp zarar verecek her şeyden korumak için **bir et giydirdik.** İşte o zaman onun bedenine dair suretinin terkibi ve tabiî kalıbı bütün gerekleriyle; damarlar, kemikler, sinirler, kıkırdak dokular, atar damarlar vb. gibi diğer bütün tamamlayıcı unsurlarıyla tamamlanmış olur. ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ: Terkibi tamamlanıp mizacı ve sureti de en eşsiz ve en çok beğenilen bir şekilde kemale erişmesinden **sonra** ise **onu diğer bir yaratılmış olarak teşekkül ettirdik** ve o artık diğer canlılar gibi iradesiyle hareket eden, hisseden bir canlı oldu. Yani onu eşsiz bir şekilde, diğer cisimler arasında sadece insanın bedenine mahsus olarak husûsî bir şekilde yarattık. Bu farklı yaratma ise, Bizim sıfatlarımızla sıfatlanıp, ahlakımızla ahlâklanması ve Bizim hilafetimize ve niyabetimize hak .....

... فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٤﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ
اِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَٓائِقَ وَمَا
كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ ﴿١٧﴾

---

kazanması ve onun Bizim için, Bizim güzel isimlerimizin ve yüce sıfatlarımızın gölgelerini aksettirmeye kabiliyetli bir aynaya dönüşmeye layık olması için ona ruhumuzdan nefh etmemizden ibarettir. فَتَبَارَكَ اللّٰهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ: **Yapıp yaratanların en güzeli olan,** akılların hayrete düştüğü, bunlardan daha basitlerini düşünmede anlayışların takatsiz kaldığı bu gibi gelişim ve değişimlere mükemmel bir kudret ile kadir ve muktedir olan **Allah, pek yücedir.(14)** Yani pek büyük ve pek azametlidir. O, zatı itibarıyla yaratma ve takdir bakımından, takdir edip yaratanların en güzelidir. Ve yine, akıl ve adet bakımından muhal olsa da şayet O'nun dışında bir takdir edici farz edilecek olursa O, zatı itibarıyla, önce her hangi bir örneği olmaksızın ilk kez, eşsiz ve emsalsiz yaratma bakımından onların da en tamı, en mükemmelidir.

ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ لَمَيِّتُونَ: **Sonra siz,** ey Adem oğulları! **Bunun ardından,** yani suretinizin ve mananızın bu şekilde tamamlanmasının ardından bu dünya hayatındaki ömrünüzün sona ermesi için Bizim katımızda takdir edilmiş olan ecellerinizle **muhakkak ki öleceksiniz. (15)**

ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ: **Sonra da siz, şüphesiz ki** arz olunmak ve yaptıklarının karşılıklarını görmek için hazırlanmış olan **kıyamet gününde tekrar diriltileceksiniz.(16)** Dünya hayatında kazandığınız şeylerin eksiğini, kusurunu sayıp dökmek için haşr olunacaksınız.

Sona yüce Allah, kulları üzerine olan nimetlerini onlara lütufta bulunmak ve bol bol ihsan etmek üzere saymaya başladı ve şöyle buyurdu:

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ: **Andolsun Biz, sizin üstünüzde,** yani üst tarafınızda **yedi yol yarattık.** Yani birbirleri üzerine mutabık, bir biriyle uyumlu, birinden diğerine yollar olan ve süfli alemde maişetinize taalluk eden şeyleri değil de, yıldızları müştemil olan semaları yarattık. وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ: Hasılı, geçmişteki ve peşi sıra gelen daha sonraki hallerden hiçbir halde **Biz, yaratıklardan,** yani Bize güvenip dayanan,

وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً بِقَدَرٍ فَاَسْكَنَّاهُ فِى الْاَرْضِ وَاِنَّا عَلٰى ذَهَابٍ بِهٖ لَقَادِرُونَ
﴿١٨﴾ فَاَنْشَاْنَا لَكُمْ بِهٖ جَنَّاتٍ مِنْ نَخٖيلٍ وَاَعْنَابٍ لَكُمْ فٖيهَا فَوَاكِهُ كَثٖيرَةٌ وَمِنْهَا
تَاْكُلُونَ ﴿١٩﴾

Bizim gölgelerimizin yayılmasından zuhur eden mahlukatın hiç birisinden **habersiz değiliz. (17)** Onların hiçbirisinin muhafazasından ya da gözden geçirilip teftiş edilmesi hususunda şaşkın ve hayretler içerisinde değiliz.

وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ: **Gökten uygun,** bilinen ve mutedil **bir ölçüde yağmur indirdik.** Bütün kullarımıza yönelik umumi cömertliğimizin kemalinden ve rahmetimizin bolluğundan dolayı, yeryüzünden suyu duman ve buhar halinde gökyüzüne yükselttikten sonra, yoğunlaşmış, üst üste yığılmış bir buluta dönüşünceye kadar gayet zarif ve mükemmel bir şekilde terkip ettik. Sonra bu yoğunlaşmış buluta havanın yaklaşıp nüfuz etmesiyle ondan oluşan su, damlalar halinde yeryüzüne düştü de bu şekilde yeryüzüne mahlûkatın yiye geldikleri ekinleri Biz gönderdik. فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ: **Ve onu,** gökten indirdiğimiz o suyu **yerde durgunlaştırdık,** onu yerin altına indirdik. Yani o suyu, biriksin diye yerin altındaki oyuklara ve yeryüzünün derinlerindeki gözeneklerine intikal ettirdik. Sonra kullarımızın ihtiyaçlarını karşılamak için ve o kullarımıza, onların dünya hayatındaki yaşamlarında bir kolaylık olsun diye gökyüzünden indirdiğimiz o suyu, ihtiyaç miktarında akan, içinde barındırdığı suyu dışarı çıkaran su kaynakları yaptık. وَإِنَّا عَلَى ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ: Yeryüzünün içine girdirdikten sonra **Bizim onu gidermeye de,** yani o suyu, tıpkı çıkarıp indirmeye muktedir olduğumuz gibi yerin dibine çekme, kurutma, buharlaştırarak yeryüzünden yükseltme yada bunların dışındaki yok etme yollarıyla o suyu giderip yok etmeye de **elbet gücümüz yeter. (18)**

فَأَنشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ: **Böylece onun,** yani yerin altında saklanıp biriktirilen suyun **sayesinde sizin yararınıza hurma bahçeleri ve üzüm bağları,** ağaçlarının kökleri ve meyveleri muazzam cennet gibi bahçeler **meydana getirdik ki,** لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ: **bunlarda,** yani bu bahçıvanların ekip, dikip yatıştirdiği bağ ve ....

وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَٓاءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْاٰكِلٖينَ ﴿٢٠﴾ وَاِنَّ
لَكُمْ فِى الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقٖيكُمْ مِمَّا فٖى بُطُونِهَا وَلَكُمْ فٖيهَا مَنَافِعُ كَثٖيرَةٌ
وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢١﴾ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

---

bahçelerin fidanlarında aynı şekilde **sizin için birçok** ürün, birbirine geçip sarılmış, dallanıp budaklanmış farklı bir çok çeşit **meyve vardır ve** aynı şekilde **siz onlardan** bünyenize gıda ve kuvvet olması için **yersiniz. (19)**

Özellikle de sizin için o su ile, Mısır ile Eyle arasında yüksek bir dağ olan وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِلآكِلِينَ : **Tûr-ı Sinâ'da yetişen,** büyüyen mübarek **bir ağaç da meydana getirdik,** yarattık **ki, bu ağaç, hem** kandillerde aydınlık veren **yağ, hem de yiyenlerin ekmeğine katık,** yani azık **edecekleri** yağı içinde karışmış olarak barındıran bir meyve (zeytin) **verir.(20)** Zira onlar ekmeklerini, katık etmek için o yağın içine bandırırlar.

Ey bizim kendilerine verdiğimiz nimetleri düşünenler ve yine faydalanmaları için kendilerine verdiğimiz farklı hayvanlar üzerinde tefekkür edenler! وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهَا: **Hayvanlarda da,** yani Bizim katımızdan size bir nimet olarak gönderilmiş olan ve sizin de kendilerinden faydalandığınız hayvanlarda da şayet iyiden iyiye düşünürseniz **sizin için elbette** nimetlerimizin ne kadar yüce ve kudretimizin ne kadar mükemmel olduğunu gösteren azametli **ibretler vardır.** Zira **onların karınlarındakilerden,** aralarında hiçbir münasebet olmamasına rağmen karınlarındaki karışımlardan ve bitkilerden **size** içimi gayet kolay, halis, tertemiz süt **içiririz.**وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ: Aynı şekilde **onlarda,** yani hayvanlarda, onların sırtlarında, yünle-rinde, kıllarında, postlarında ve bunların haricindeki farklı birçok organlarında **sizin için birtakım faydalar daha vardır; ayrıca,** tabiatınızı kuvvetlendirmek ve onu sapasağlam yapmak için o hayvanların **etlerini yersiniz. (21)**

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ: Hasılı, **hem onlara** yani karada hayvanlar üzerine **ve hem** denizlerde de **gemiye yüklenirsiniz. (22)**

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُۜ اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ الْمَلَؤُا الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ مَا هٰذَٓا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْۙ يُر۪يدُ اَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْۜ ....

Yüce Allah, Âdemoğullarına ihsan ettiği bu nimetlerini bu şekilde saydıktan sonra bu nimetleri inkâr edip, o nimetlere şükretmeyi layıkıyla yerine getirmeyenlerin azarlanmalarına hükmetti ve şöyle buyurdu:

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ: **And olsun biz,** cömertliğimiz ve lütfumuz makamından **Nûh'u,** istikametten ayrılıp itidal yolundan saptıklarında **kavmine gönderdik.** فَقَالَ يَاقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ أَفَلاَ تَتَّقُونَ: Ve o sadece ona olan vahyimiz, sadece ona yönelik hitabımız gereğince, nübüvvet ve risalet makamlarından kaynaklanan şefkat, hidayet ve irşat görevlerinden kaynaklanan acıma ve rahmet muktezasınca yalnızca O'na yönelmeleri için şöyle dedi: **"Ey kavmim!** Hz. Nuh, onlara yönelik nasihatlerindeki samimiyetinden ve onlara yönelik şefkatinin mükemmelliğinden dolayı onları bizzat kendi nefsine izafe etti ve "Ey kavmim!" dedi. Ve sözlerine şöyle devam etti: Hiçbir şeye muhtaç olmayıp her şeyin kendisine muhtaç olduğu, doğurmamış ve doğrulmamış olan, hiçbir şeyin Kendisine denk ve eşit olmadığı, bir ve tek olan **Allah'a kulluk edin.** Ve iyice biliniz ki; **Sizin için O'ndan başka** gerçekten ibadet edilen ve kendisine kulluk edilmeye müstehak olan **bir tanrı yoktur. Hâlâ sakınmaz mısınız?** Hâlâ O'nun dışında bir ilah mı ediniyorsunuz? O'nun çok çeşitli azap ve alçaltmayla intikam almasından ve şiddetli tutuşundan hâlâ sakınmaz mısınız? **dedi" (23)**

Hz. Nuh, risalet çağrısı ile zuhur edip de daveti bu mezkûr şekilde izhar etti. فَقَالَ الْمَلأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَذَا اِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ: **Bunun üzerine, kavminin içindeki kâfirlerden ileri gelenleri,** yani putları, halk tabakasının zayıfları için tıpkı Allah'a ibadet etmede olduğu gibi ibadet ettikleri ilahlar edinen eşrafı onun davetini küçük görmek ve kendi küfürlerini terviç etmek için **"Bu,** Allah'tan nübüvvet ve risalet iddiasında bulunan bu hakir adam" **dediler, "tıpkı sizin gibi bir beşer olmaktan başka bir şey değildir.** Bilakis hal bakımından sizden daha zayıf, akıl ve mal bakımından da sizden daha düşüktür" ....

... وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَاَنْزَلَ مَلٰٓئِكَةًۚ مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فٖٓي اٰبَٓائِنَا الْاَوَّلٖينَۚ ﴿٢٤﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا
رَجُلٌ بِهٖ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِهٖ حَتّٰى حٖينٍ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبِّ انْصُرْنٖي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾

dediler. "Bu şekilde sizden düşük ve hakir olmasına rağmen **size üstün ve hâkim olmak istiyor.** Bu yalan çağrısı ve batıl iftirasıyla sizin üzerinize hâkimiyet kurmaya çalışıyor." وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لأَنزَلَ مَلاَئِكَةً مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ: **Eğer Allah** bir peygamber göndermek **isteseydi, muhakkak ki bir melek gönderirdi.** Zîrâ melekler, O'nun katından nübüvvet ile gönderilmeye daha lâyık ve daha evladırlar. Onların insanlarınkinden farklı olarak Allah ile bir münasebetleri vardır. Hâlbuki insanların yüce Allah o şekilde münasebetleri yoktur. Bununla beraber **biz geçmişteki atalarımızdan böyle bir şey,** bir beşerin Allah katından risaletle gönderildiğini **duymadık."(24)** Yani geçmiş zamanlarda bu şekilde bir ahit asla gerçekleşmedi, bilakis;

إِنْ هُوَ إِلاَّ رَجُلٌ بِهِ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِهِ حَتَّى حِينٍ: **Bu, yalnızca kendisinde delilik bulunan bir kimsedir.** Yani, Allah katından kendisine risalet görevi verildiğini iddia eden bu kişi, kendisine bir tür delilik arız olmuş ve bu sebeple dimağı karışmış ve aklı gitmiş bir adamdır. Dolayısıyla bu, şeytanın çarptığı bir kimsedir ve bu gibi hakikatten uzak ve imkânsız hezeyanları dile getirmektedir. **Öyleyse, bir süreye kadar ona katlanıp (durumunu) gözetleyin bakalım." (25)** Bekleyin ve ona bu işinde mühlet verin, ona meyletmeyin ve ona iltifat da etmeyin ki onun şeytan çarpmış ya da dimağının fesada uğramış olup-olmadığı hususu size aşikâr olsun. Ya da o, üzerinde bulunduğu bu halden kurtulup iyileşinceye ve eski haline dönünceye kadar bekleyin.

Nuh (a) onlardan işiteceğini işittikten, onların cahilliklerini ve sefih oluşlarını ifade eden beyanlarını dinledikten sonra, onlardan ümidini kesti. İman etmeyeceklerine dair hiçbir ümidi kalmayınca onları Allah'a şikâyet ederek ve onlara karşı Allah'tan şöyle yardım diledi.:

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِي: Ey her türlü kerem ve cömertlikle beni terbiye eden ve beni, kendisinin dosdoğru, hak yolundan sapmışları irşat etmek ve tevhidine yönlendirmek için risalet göreviyle gönderen **Rabbim! dedi,** onlar için gönderildiğim şeyi onlara tebliğ ettim, benim bu tebliğimi kabul etmediler, beni yalanladılar ve benim bu işte ....

فَاَوْحَيْنَٓا اِلَيْهِ اَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَاِذَا جَٓاءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُۙ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْۚ وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُواۚ اِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾

ehliyetsiz, tutarsız olduğumu söylediler. **Beni yalan çıkarmalarına karşı,** yani beni yalanlamalarının bedeli olarak ve beni yalanlamaları sebebiyle onlara azap etmek ve onları helak etmek üzere **bana yardım et!" (26)**

فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنْ اصْنَعْ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا: **Bunun üzerine,** resulümüzü ve onun tevhid ve imana dair olarak Bizim katımızdan getirdiği şeyleri yalanlamalarından sonra sadece o inkârcılara yönelik olarak vaat ettiğimiz azaptan ve helâk olmaktan onu kurtarmak için **ona şöyle vahyettik: Bizim nezaretimiz altında ve vahyimizle gemiyi yap.** Yani gemiyi yap ve onun yapımını her hangi bir kimseden talim etmemiş olmandan dolayı korkma. Bilakis o gemiyi bizim gözetimimiz altında yap. Yani yalnızca sana yönelik korumamız altında bu gemiyi yap, Biz seni onun yapımı hususunda hata ve fesadın arız olmasından koruruz. Yine o gemiyi bizim emrimizle ve onun yapılış keyfiyetini sana talim etmemizle yap. Onların seni ehliyetsiz görmelerine ve seninle alay etmelerine, seni hataya, şeytanın çarpmasına, deliliğe ve türlü sıkıntılara nispet etmelerine aldırış etme. فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ: **Bizim** onların boğulmaları ve köklerinin kazınmasına taalluk eden vucûbî **emrimiz gelip de tandır kaynayınca,** söz konusu olan, belirlenmiş olan tandır kaynayıp da su ondan kaynayıp taşarak çıkınca **her cinsten eşler halinde iki tane,** yani âlemdeki bütün türlerin bakasını sağlamak için hayvan türlerinden erkek ve dişi olmak üzere ikişer tane al. وَأَهْلَكَ إِلاَّ مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ: **Ve** aynı şekilde **bir de** din ve akrabalık bakımından seninle alakalı olan **ailenden, daha önce kendileri aleyhinde hüküm verilmiş olanların,** yani kendisinin helak olacaklardan olduğuna dair kader levhamızda Bizim katımızdan bir hüküm verilmiş olanların **dışındakileri gemiye al.** Yani hakkında boğulacağına ve helak olacağına dair daha önce kaderimiz/emrimiz vaki olanlar -ki bu da oğlun Kenan'dır- dışında bütün aileni, bütün bu zikredilenleri hemen gemiye bindir. وَلاَ تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ: Ailenden kafir olanların

فَإِذَا اسْتَوَيْتَ اَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذٖى نَجّٰينَا مِنَ الْقَوْمِ
الظَّالِمٖينَ ﴿٢٨﴾ وَقُلْ رَبِّ اَنْزِلْنٖى مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَاَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلٖينَ ﴿٢٩﴾ اِنَّ فٖى
ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ وَاِنْ كُنَّا لَمُبْتَلٖينَ ﴿٣٠﴾

hakkında daha önce emrimiz vaki olduktan sonra ey Nuh! **Zulmetmiş olanlar konusunda bana hiç yalvarma!** Hakkında boğulacağına dair daha önce bir hüküm verdiğim kimse için Bana dua etme. Kendilerini azabımıza arz etmek suretiyle nefislerine zulmetmiş bir kavmin kurtulması için de gayret gösterme. **Zira onlar kesinlikle boğulacaklardır! (27)** Artık onlar boğulup helak olacaklar arasında sayılmışlardır. Bizim emrimiz artık hükmedilmiş ve hüküm de kesinleşmiş olduktan sonra senin duanın onların lehine hiçbir tesiri yoktur.

فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلْ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي نَجَّانَا مِنْ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ: Ey Nuh! **Sen,** müminlerden **yanındakilerle beraber gemiye yerleştiğinde,** gemiye binerek onu mekân edindiğinde ve siz o gemi üzerinde aziz olarak iyice yerleşmiş olduğunuzda, Allah'ın helaki gelip de vaat edilmiş ve söz verilmiş olan yardımın gerçekleşmesi ve bunun dışındaki diğer büyük nimetlerden sana lütufta bulunduklarımızdan dolayı şükrederek şöyle **de:** Cömertliğinin kemâli ve rahmetinin genişliğinden dolayı **bizi,** azgınlık ve inat ile şeriatin ve aklın gereklerinden uzaklaşan **zalimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun. (28)**

وَقُلْ رَبِّ أَنزِلْنِي مُنْزَلاً مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ: **Ve** yine aynı şekilde kurtuluş gemisine yerleştikten sonra **de ki: "Rabbim!** Lütfunla ve kereminle **beni mübarek bir yere,** iyilikleri ve bereketi çok olan bir yere **indir.** Şüphesiz ki cömertliğinin mükemmel oluşundan dolayı **Sen, iskân edenlerin en hayırlısısın."(29)** Yani, Sen'den başka hiçbir konuk eden ve Sen'in vücudun dışında hiçbir varlık olmamasına rağmen şayet senden başka bir konuk eden farz edilse bile Sen konuk edenlerin en hayırlısısın. Zîrâ güç ve kuvvet yalnız yüce ve azîm olan Allah'a aittir.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ وَإِنْ كُنَّا لَمُبْتَلِينَ: **Şüphesiz bunda,** yani Nuh'un kavmiyle olan bu mezkûr hikâyesinde; onun ve inananların kurtulup inkârcıların helâk oluşunda, ona geminin yapılmasının öğretilmesinde, söz konusu olan tandırdan suyun çıkartılmasında ve o suyun yeryüzünü ....

ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَرِينَ ﴿٣١﴾ فَاَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣٢﴾

bütünüyle kaplamasında, onun gemisinde olanların kurtulmasında ve bunlar dışındaki harikulade işlerde **sizin için birtakım âyetler vardır.** Yani bütün bunlarda hârikulâde işleri ve onlardaki sıra dışılığı düşünüp tefekkür edenler ve bu olağanüstü vakıaların oluşuna ibret ve basiret gözüyle bakanlar için Bizim her işimizdeki kudret, irade ve tecrübemizin kemâline işaret eden apaçık deliller vardır. **Çünkü Biz, kullarımızı böyle denemişizdir. (30)** Yani durum ve iş o ki; şüphesiz ki Nuh'un kavminin başına gelen bütün bu hadiselerle Biz, umumi olarak kullarımızdan kimin bundan ibret ve nasihat aldığını görmek için onları deneyip, tecrübe etmişizdir. İşte bütün bunlar da, Bizim katımızdan onlara yönelik bir uyarı ve hatırlatmadan başka bir şey değildir.

ثُمَّ أَنشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ: Nuh'un kavminin boğulmasından ve helak olmasından **sonra** da **onların,** yani Nuh'un ve onunla beraber gemide bulunanların **ardından bir başka nesil getirdik. (31)** Nuh'un gemisinde bulunanların zürriyetlerinden başka bir nesil ortaya çıkardık.

Nuh'un kavminin ardından gelenler de Ad ve Semûd kavmidir ki onlar da aynı şekilde tevhid yolundan saptılar.

فَأَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ أَنْ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ: **Bunun üzerine,** onları da imtihan etmek ve onlardan düşünenleri denemek için **onlar arasından** neş'et eden ve vahyimiz ve ilhamımız muktezasınca **"kendilerine,** Bir olan, tek olan, ulûhiyette ve vücudda müstakil olan **Allah'a kulluk edin; çünkü** biliniz ki **sizin O'ndan başka** kendisine ibadet edilen ve dönülen, O'nun dışında zulüm ve yalan üzere ilah edindiğiniz ve ibadet ettiğiniz, başınıza gelen olaylar ve aksiliklerde kendisine yönelerek tazarruda bulunduğunuz **bir tanrınız yoktur" diyen,** mesajını ileten **bir resul gönderdik.** أَفَلَا تَتَّقُونَ: **Hâlâ Allah'tan,** O'nun gazabından **korkmaz mısınız?** Ve O'nun kahrından ve intikamından sakınmaz mısınız? **(32)**

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَاءِ الْاٰخِرَةِ وَاَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا مَا هٰذَا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَئِنْ
اَطَعْتُمْ بَشَرًا مِثْلَكُمْ اِنَّكُمْ اِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٣٤﴾ اَيَعِدُكُمْ اَنَّكُمْ اِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا
وَعِظَامًا اَنَّكُمْ مُخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَاءِ الْآخِرَةِ وَأَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا مَا هَذَا إِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ: Allah'ın elçisi kendisine vahyedileni onlara tebliğ ettikten sonra **onun kavminden** putları ilah edinmek suretiyle Allah'ı ve ilahın tek oluşunu inkâr ederek **kâfir olup ahirete,** ceza gününe ve o gün için vaat edilmiş olan bütün vaatlere **ulaşmayı yalanlayan ve** bütün bu küfürlerine, şirklerine ve âhiret hayatını inkârlarına rağmen, **dünya hayatında** sâdece **kendilerine** yönelik olan nimetlerimizi bollaştırmak sûretiyle, kendilerine mühlet vermek için **refah verdiğimiz varlıklı kişiler,** yani onların ileri gelen-leri, eşrafı azgınlıkla ve böbürlenerek avamdan zayıf kimselere **dediler ki: "Bu** yalancı iddia sahibi kimse. **O da sadece sizin gibi bir insan;** sizin üzerinize ziyade bir meziyete sahip değildir, **sizin yediğinizden yer, sizin içtiğinizden içer." (33)**

وَلَئِنْ أَطَعْتُمْ بَشَرًا مِثْلَكُمْ إِنَّكُمْ إِذًا لَخَاسِرُونَ: Allah'a yemin olsun ki! **Gerçekten, tıpkı kendiniz gibi bir beşere,** sizin gibi bir beşer olmasına rağmen aklınızı karıştırıp şüpheye düşürmek ve aldatmak üzere, size emrettiği şeylerde **itaat edecek olursanız,** kendi türünüzden brilerine boyun eğip itaat ettiğiniz için, elbetteki büyük bir hüsrân ile **hüsrâna uğrarsınız." (34)** Çünkü bu, aklın ve idrakin hüsrâna uğraması ve hayli aziz olan nefsin de aynı ölçüde zillete düşmesidir.

أَيَعِدُكُمْ أَنَّكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا أَنَّكُمْ مُخْرَجُونَ: Ey tecrübe ve keskin kavrayış üzere yaratılmış olanlar! Onu dinliyor ve dediklerini kabul mü ediyorsunuz? **"Size, ölüp, toprak ve kemik yığını haline geldiğinizde,** küçük parçalara ayrılıp bozuluncaya, yok olup hebâ oluncaya kadar parçalarınıza ayrılmak sûretiyle ufalanmış bir ceset yığını haline geldiğinizde, bu şekilde toprak olduktan sonra **sizin gerçekten de** tekrar topraktan **çıkarılacağınızı mı,** daha önce olduğunuz hale ....

هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ ﴿٣٦﴾ اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٧﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾

döndürüleceğinizi mi **vaat ediyor?" (35)** Size idraklerden uzak bütün bu hurafeleri mi vaat ediyor?

هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ: **"Heyhât o,** öldükten sonra dirilmek, yok olduktan sonra tekrar vücûd bulmak ve insanın ölümünden sonra tekrar eski hâline döndürülmesi hakkında **size vaat edilen şey ne kadar uzak!" (36)** Yani size vaat edilen şey gerçek olmaktan ne kadar da uzak, ne kadar da imkânsız.

اِنْ هِيَ اِلاَّ حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ: Yani ey akıl sahipleri! **Hayat** sadece **şu dünya hayatımızdan ibarettir.** Bizim için hayat şu dünya hayatımızdan başka bir şey değildir. Zîrâ bizim varlığımız bu dünyadaki hayatımıza hasredilmiştir. Bu dünyada **ölürüz,** var olduktan sonra yok oluruz. Aynı şekilde bu dünyada **yaşarız,** yokluktan sonra yine bu dünyada varlık buluruz. Hâsılı **bir daha diriltilecek değiliz." (37)** Diğer eşyada da müşahede ettiğimiz gibi bu dünyada öldükten sonra hayat sahibi olarak yeniden diriltilecek değiliz. Bir diğer ifadeyle dünya dışında bizim için her hangi bir menzil yoktur; hayatımız oradadır, ölümümüz oradadır, bizim için onun dışında bir diyar söz konusu değildir.

اِنْ هُوَ اِلاَّ رَجُلٌ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا: **"Bu adam, sadece Allah hakkında yalan uyduran bir kimsedir.** Yani yalan iddia sahibi bu kimse, kendisini Allah'ın gönderdiğini, ona şöyle şöyle vasiyette bulunduğunu iddia etmek suretiyle O'na karşı iki yüzlülük yapan, Allah'a yalan isnat ve nispetlerde bulunmak suretiyle iftira atan bir adamdan başka kimse değildir. İddia ettikleri de bizzat kendi nefsi cihetinden uydurduğu yalanlardan başka bir şey değildir. وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ: Hâsılı **biz ona,** mutlak manada onun bu iddiasına, hatta bu iddiasını ispat etse dahi **inananlardan olmayacağız." (38)** Zîra o da bizim gibi bir beşerdir ve Allah'tan bir beşere yönelik hiçbir risâlet de olası değildir.

Elçimiz onların iman etmelerinden iyice ümidini kestikten sonra Allah Teâlâ'ya onlar hakkında şikâyette bulunaraktan onlar aleyhine bedduaya başladı. Şöyle ki;

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِى بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٣٩﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ ﴿٤٠﴾ فَاَخَذَتْهُمُ
الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً فَبُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾ ثُمَّ اَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ
قُرُونًا اٰخَرِينَ ﴿٤٢﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٤٣﴾

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ: O peygamber: **"Rabbim, dedi, beni yalanlamalarına karşı bana yardımcı ol!"(39)** Yani beni yalanlamalarına karşı onlara azap ver. Zîra ey Rabbim! Onların beni yalanlamaları Seni yalanlamayı gerektirir.

قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ: Her türlü eksiklikten münezzeh olan yüce **Allah şöyle buyurdu:** Sabret ve onlardan intikam alma hususunda acele etme. Zîra onlar **pek yakında,** kısa bir zaman sonra yalanlama ve inkâr etme fiillerinden dolayı **pişman olacaklar!" (40)**

فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ: **Nitekim, Hak tarafından korkunç bir ses,** gökyüzü cihetinden ansızın gelen olağanüstü bir ses **yakalayıverdi onları!** Denildi ki; Yüce Allah'ın iradesi onların helak olunmalarına taalluk ettikten sonra, Cebrâil (a), olağanüstü bir ses ile onlar üzerine doğru hak ile yani artık vukuu vacip olmuş, gerçekleşmesi kaçınılmaz olmuş bir azap ile karışmış bir şekilde korkunç bir ses çıkardı ve onlar helâk oldular. فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً فَبُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ: **Kendilerini hemen sel süprüntüsüne çevirdik.** Yani selin sürüklediği süprüntülere çevirdik ki; o da suyun götürdüğü çer çöp, saman ve köpükten, cürüften ibarettir. **Bırak zalimler topluluğu uzak olsunlar, canları cehenneme! (41)** Yani zalimler topluluğunun bu şekilde oldukları şey bırak uzak olsun! Onlar hakkında denildi ki; Yüce Allah katından nebi ve resullerinin lisanlarıyla indirilen emir ve yasaklarının gereklerinden uzaklaşan zalimler topluluğu hayli uzak olsunlar, defolsunlar.

ثُمَّ أَنشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا آخَرِينَ: **Sonra onların ardından,** nesillerinin tükenmesinin ardından **bir başka nesil getirdik. (42)** Yani Salih, Lût, Şuayb ve diğer peygamberlerin kavimlerini, onların peygamberleri ve kitaplarını yalanlamaları sebebiyle inat ve küfür üzere helak olan ümmetlerini getirdik. Hâsılı onları da helâk ettik. Şöyle ki;

مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ: **Hiçbir ümmet, ecelini ne öne alabilir, ne de erteleyebilir. (43)** Yani hiçbir ümmet, o ümmetin helak

ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَاۜ كُلَّمَا جَٓاءَ اُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَاَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا
وَجَعَلْنَاهُمْ اَحَاد۪يثَۚ فَبُعْدًا لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٤٤﴾ ثُمَّ اَرْسَلْنَا مُوسٰى وَاَخَاهُ هٰرُونَ
بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُب۪ينٍۙ ﴿٤٥﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِه۪ ....

olması için tayin ettiğimiz ve yine kendisiyle onların helak olmalarını takdir ettiğimiz ecelin acilen vuku bulmasını sağlayıp öne alamaz. Aynı şekilde onlar helak olmaları için belirlenip takdir edilmiş olan süreyi öne almak veya geciktirmek vüsatine de sahip değildirler.

ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَى كُلَّ مَا جَاءَ أُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ: Bu sapkın ümmetlerin kökü kazınıp nesilleri tükendikten **sonra biz** tevhidimize dair olan dosdoğru yoldan sapan ve sünnetimizin gereklerinden ayrılanlar üzerine **peyderpey,** aralarına her hangi bir fetret dönemi girmeksizin peş peşe, aralıksız olarak **peygamberlerimizi gönderdik.** Her defasında olduğu gibi onların durumları da şöyle oldu: Hallerinin ıslahı, helak olmuş sapkın kavimlerin ardından itidal üzere gelmeleri ve yine amellerinin itidal üzere olması için herhangi **bir ümmete peygamberlerinin geldiği her defasında, onlar bu peygamberi yalanladılar.** O peygamberleri inkâr ettiler ve onlara karşı savaş ve münakaşa ile galip gelmeye çalıştılar. İşte bu sebeple, Biz de peygamberlerimizi yalanlamaları ve onları inkâr etmeleri sebebiyle o inkârcıları helak ettik ve nesillerinin kökünü kazıdık. فَأَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا: Onları helak etmek suretiyle **birbiri ardından yok ettik.** Yani yeryüzünü pisliklerinden ve ifsatlarından temizleyinceye kadar, onları birbirleri ardınca peş peşe helak ettik. وَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ فَبُعْدًا لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ: **Ve onları ibretlik hikayeler yaptık.** Yani üzerlerinde cereyan eden hadiseleri iyice düşünenler ibret alsınlar diye onların hallerini, kıssa ve hikâyelere çevirdik. İyice düşünüp ibret alanlar onların bu kıssalarını işittikten sonra onlar hakkında şöyle derler: **Artık,** her türlü eksiklikten münezzeh olan yüce Allah'ın tevhidine iman etmeyip O'nun elçilerine ve katından getirdikleri ve her iki dünyaya da taalluk eden itikatların hepsine **iman etmeyen kavmin canı cehenneme! (44)**

ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَى وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ: **Sonra,** işte bu helak olmuş ahmaklar topluluğun, nesillerinin kökünden kazınmasından sonra, Musa'dan sadır olan bir mucize, harikulade bir iş olması

... فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾ فَقَالُوا اَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا
لَنَا عَابِدُونَ ﴿٤٧﴾ فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾

---

ve karşı çıkanı da icbar etmesi için kudretimizin kemaline, yaptığımız işlerin sapasağlam oluşuna ve hikmetimize delalet eden **birtakım âyetlerimizle** teyit edilmiş olarak **ve** ayrıca **açık bir ferman ile Musa'yı ve** ona destek olup arka çıkması için **kardeşi Harun'u Firavun'a ve ileri gelenlerine gönderdik.** Yani apaçık bir aklî delil, yine apaçık ve kesin bir huccet ile, her ikisini de desteklenmiş olarak Firavun'a ve kavminin eşrafına gönderdik. Musa'ya vahyedileni onlara tebliğ ettiler ve daveti onlara izhar ettiler. فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ: **Bunun üzerine onlar** azgınlıkla ve inatla onu kabul etmekten **kibre kapıldılar ve** onlar bizatihi kendi nefislerinde **ululuk taslayan,** böbürlenen ve zorba **bir kavim oldular. (45, 46)**

Firavun'un büyüklenmedeki hali en nihayet kendi nefsi için ulûhiyet ve rubûbiyet iddia edecek kadar ileri boyutlara vardı.

فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ: **Bu sebeple;** Allah'a imana, O'nun tevhidine davete, sâlih amel işlemeye ve Tevrat'ta indirilmiş olan emirlere sıkı sıkıya yapışmaya, yasaklardan da kaçınmaya dair o ikisinden, yani Hz. Musa ve Hz. Harun'dan işitecekleri şeyleri işittikten sonra kendi aralarında istişare edip o ikisinin davet ettiği şeyden uzaklaşarak ve bütün mesailerini onlarla alay etmeye ayırarak **biz, dediler, "kavimleri bize kölelik ederken bizim benzerimiz olan bu iki adama inanacak mıyız?" (47)** Bir beşer olma bakımından bir benzerimiz olmalarına rağmen bu ikisinin sözlerini kabul mü edeceğiz? O ikisinin mal, kemal ve nesep bakımından bizim üzerimize artı bir meziyetleri yoktur. Zîrâ o ikisinin içerisinden neşet ettiği kavimleri şimdiye kadar bize köle idiler. Biz de onlar üzerine hâkim olan, musallat olan efendiler olduk. Nasıl olur da asalet ve nesep bakımından her hangi bir şerefleri olmayan bu ikisine iman edip boyun eğeriz!

فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ: **Böylece onları** inkar ettiler ve şiddetli bir yalanlamayla **yalanladılar** ve onların getirmiş oldukları açık delil ve mucizeleri de sihir ve gözbağcılığına hamlettiler. Ve bu ikisine karşı şiddetli bir düşmanlık ve husûmet ile galip gelmeye çalıştılar. **Bu yüzden de,** onları inkâr etmeleri ve yalanlamaları sebebiyle daha sonra

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾ وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهُ اٰيَةً وَاٰوَيْنَاهُمَا اِلٰى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾

Nil ya da Kızıl Deniz'de boğulmak suretiyle nesillerinin kökü kazınıp **helâk edilenlerden oldular. (48)**

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ: Ey Resullerin en mükemmeli! Şunu da zikret. **And olsun biz Musa'ya** ona olan lütfumuz ve cömertliğimizin mükemmelliğinin bir göstergesi olarak **belki onlar,** yani Musâ'nın kavmi **yola gelirler** ve onunla tevhid meskenine yönelirler **diye o kitabı da,** yani hem zahiri ve hem de batını ıslah etmeyi ihtivâ eden Tevrat'ı **verdik. (49)**

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً: Musa'nın süresi dolduktan ve düşmanlarının kökü kazındıktan sonra **Meryem oğlunu** -Rahman'ın salavatı onun üzerine olsun- **ve annesini de** -Allah ondan razı olsun- yani her ikisini de kudretimizin kemaline ve hikmetimizin eşsizliğine ve yine kudretimiz ve yaptığımız işlerin ne kadar olağan üstü oluşuna delalet eden **bir âyet kıldık.** İsa'yı (a), asla gizlenemeyecek olan mucizelerden ve olağan üstü şeylerden kıldık. Yine aynı şekilde Meryem'i de kerametlerden ve peygamber gönderileceğine dair harikulade ispat ve delillerden kıldık. Her hangi bir eşin teması olmaksızın hamile kalma, kış mevsiminde kuru hurma ağacından sırf onun için meyve düşmesi, benzer bir şekilde mihrapta iken ve bütün kapılar üzerine kapatılmış olmasına rağmen dünya yemeklerine ve meyvelerine benzeyen yiyeceklerin yanında bulunması ve bunun gibi diğer bazı peygamber gönderileceğine dair olağan üstü belirtiler Hz. Meryem'in kerametlerindendir.

وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ: Cahiller o ikisini yurtlarından çıkardıktan sonra **onları, yerleşmeye elverişli, sulu bir tepeye,** yerden yüksek, yiyecek ve içeceği bol, sakinlerinin maişet hususunda her hangi bir tereddüt ve sıkıntıya düşmeksizin nimetlerinden faydalanıp refah içerisinde yaşadığı bir mekâna döndürdük, **yerleştirdik. (50)** Denildi ki; bu mekân Kudüs ya da Şam'dır.

Sonra yüce Allah, aslî olarak nebi ve resullerinin hepsine birden onlara tabî olarak da tüm ümmetlerine nidâ ve hitap ederekten, bedenin tahribine götürecek ve idrak edici ve hareket ettirici kuvveleri gerektirdikleri şeylerden zafiyete düşürecek, aynı şekilde idrak ve ....

يَٓا اَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًاۜ اِنّ۪ي بِمَا تَعْمَلُونَ عَل۪يمٌۜ ﴿٥١﴾
وَاِنَّ هٰذِه۪ٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَاَنَا۬ رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ ﴿٥٢﴾

---

hareket için kullanılan bütün âlet ve organları zafiyete düşürecek derecede ifrata varan bir zühd ve ruhbaniyetten onları uzaklaştırmak üzere şöyle buyurdu:

يَاأَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنْ الطَّيِّبَاتِ: **Ey peygamberler!** Yani Subhân olan Allah kendi zamanlarında risâlet görevini yerine getiren her bir peygambere nida etti. Sizin için yaratıp çıkarttığımız **temiz ve helal olan şeylerden** ve ellerinizle kazandığınız yiyeceklerin en temiz ve hoş olanlardan açlığınızı giderecek ve mizacınızı itidal üzere koruyacak miktarda **yiyin.** Mizacınız mutedil, melekeleriniz de güçlü olduktan sonra وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ: sizi bize yaklaştıracak olan ve şeytanın güzel göstermesiyle fasit arzulardan nefislerinizde hâsıl olan kötülüğü ıslah edici olan **güzel amel ve hareketlerde bulunun. Çünkü ben sizin** ihlâs üzere **yaptıklarınızı bilirim** ve zahitlerden ve ruhbanlardan olun ya da olmayın hiç fark etmez o samimi amellerinizin karşılığını size veririm. **(51)**

وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً: Zîra siz, sizi Rabbinize yaklaştıran amellerinizdeki konumunuza dair temel gayenin ihlas ve yumuşak başlılık olduğunu bildiniz. Öyleyse sizin hepinize ihlâs ve yumuşak başlılığa devam etmeniz ve sarılmanız gerekir. **"Ve işte bu,** yani Rabbinizden sizin için zikredilen ve vaat edilen bu yol, **sizin ümmetiniz,** yani sizin örnek alınacak bu milletiniz ve kıbleniz Rabbinizin tevhidine ulaştıran bir yoldur ve bu sebeple de kendisinde asla parçalanma, çoğalma ve ihtilaf olmayan **bir tek ümmet** olmuştur. Her ne kadar, zamanların ve asırların muktezasınca farklı din ve şeraitler hasebince birçok, muhtelif veçhesi olsa da sizin ümmetiniz bir tek ümmettir. وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِي: **ve Ben de sizin,** bir olan, tek olan, hiçbir şeye muhtaç olmayan, eşsiz olan, yegâne **Rabbinizim.** Öyle ki sayılmaya ve çokluğa aslâ uygun olmam. **Öyle ise Benden,** Benim yakalamamdan, tutmamdan, celalimin ve kahrımın gereklerinden **sakının,** zîrâ sizin için Benim dışımda başka bir sığınak yoktur denildi. **(52)** Böyle olmakla beraber;

فَتَقَطَّعُوا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًاۜ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾ فَذَرْهُمْ فِى غَمْرَتِهِمْ
حَتّٰى حِينٍ ﴿٥٤﴾ اَيَحْسَبُونَ اَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهٖ مِنْ مَالٍ وَبَنِينَۙ ﴿٥٥﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ فِى
الْخَيْرَاتِۜ بَلْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٦﴾

فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا: **Derken insanlar kendi aralarındaki işlerini,** yani tek olan dinlerini ve bir olan milletlerini muhtelif parçalara, bir birinden farklı gruplara ve muhtelif milletlere **parça parça böldüler.** Onlardan her biri de kendi dininin ve milletinin hakikat üzere olduğunu iddia ediyordu. كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ: Bu sebeple onlardan **her grup, kendinde bulunan** din ve millet **ile sevinip böbürlendi,** taaccüp edip mesrur oldu. **(53)**

فَذَرْهُمْ فِي غَمْرَتِهِمْ حَتَّى حِينٍ: Bu şekilde gruplara ayrılarak tevhitten sapıp onun yolundan ayrıldıktan sonra onları kendi hallerine bırak amaçsızca dolaşıp oyalansınlar. **Sen şimdi onları bir zamana kadar gaflet ve sapıklıkları ile** yani cehaletleri ve azgınlıkları ile **baş başa bırak!(54)** Yani onların gözlerinden körlük gidip basiretlerinden perdeler açılıncaya ve azabı ayân beyân görünceye kadar onları kendi hallerine bırak. Onların o azabı geri çevirme imkânları aslâ olmayacak ve ondan da aslâ kurtulamayacaklar, dolayısıyla küçük düşürülmüş olarak helak olup gidecekler.

أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهِ مِنْ مَالٍ وَبَنِينَ: Gaflet ve sapıklık denizine batmış o sapkınlar **sanıyorlar mı,** inanıyorlar mı **ki, onlara,** nefislerini eğlendirip oyalamak ve kalplerini meşgul etmek üzere **verdiğimiz servet ve** nefislerini esir alıp boyunlarına boyunduruk vurup köleleştiren **oğullar ile,(55)** نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ بَلْ لاَ يَشْعُرُونَ: **kendilerine faydalar sağlamak için can atıyoruz?** Ve bütün bunları onlar için bir kurtuluş ve onlar üzerine bir yardım olsun diye mi veriyoruz? Yani onlar elde ettikleri iyilikleri tarafımızdan sadece kendilerine verilen bir lütuf olduğunu ve Bizim onlara bunları vermede yarıştığımızı mı zannediyorlar? Bundan ötürü mü bu iyiliklerle gurur duyuyor ve böbürlenerek Musa ve Harun münasebetiyle kendilerinden mal ve evlat bakımından aşağıda gördükleri kimselere karşı üstünlük taslıyorlar? Bilakis bütün bunlar, en şiddetli azap ve en kötü cezanın sebeplerini hâsıl etmeleri ve bunun ....

إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾
وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾ وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى
رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿٦٠﴾ أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴿٦١﴾

---

vasıtasıyla da cehennemin en aşağı mertebelerine müstehak olmaları için Bizim katımızdan onlara yönelik bir istidraçtır, mühlet vererek oyalamadır. **Hayır, onlar işin farkına varamıyorlar. (56)** İşte onlar istidracı kerametten ayıramıyorlar, bunun farkında değiller. Bu sebeple de kendilerinin sahip olduğu iyilikleri keramete ve ona dair düşüncelere hamlediyorlar. Döndürülüp varacakları yerin neresi olduğunu yakında bilecekler.

Sonra yüce Allah şöyle buyurdu:

إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ: **Rablerine olan saygıdan dolayı titreyenler,(57)** korkanlar, kaygılananlar, sakınanlar, وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ: **Rablerinin** peygamberlerine inen **âyetlerine inananlar,(58)** tasdik edenler, itaat edenler, وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لاَ يُشْرِكُونَ: **Rablerine ortak tanımayanlar,(59)** bilakis O'nu vücûdda müstakil tanıyıp O'ndan başkasına vücûd isnat etmeyenler ve hadiseleri sıradan sebeplere değil tam tersine bütünüyle, öncelikle ve bizzat O'na isnat edenler.

وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ: **Ve yapmakta oldukları işleri,** amelleri, verdikleri sadakaları ve mutlak manada iyilikleri, bütün bu amel ve iyiliklerle **Rablerine döneceklerinden ötürü** onları îfâ ederken **kalpleri titreyerek,** korkarak, ürkerek **yapanlar; (60)** sürekli korku ile ümit arasında bulunan O'nun kahrından korkup lütfunu ümit eden bu kimselerin amelleri kabul mü yoksa ret mi edilir?

أُولَئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ: **İşte onlar,** Allah'a karşı edebi en güzel şekilde yerine getiren, amellerini ihlasla yapan o mutlu kişiler **iyiliklere koşuşurlar ve iyilik için yarışırlar. (61)** Yüce Allah'tan birçok çeşit karşılık ve cömertlik umarak iyiliklere, her türlü ibadet, itaat ve güzelliklere rağbet eder ve bu hususta yarışırlar. Asıl işte bunlar, her türlü iyilik, güzellik ve hayır konusunda sürekli acele edip gayret gösteren ve yarışanlardır.

وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾ بَلْ قُلُوبُهُمْ فِى غَمْرَةٍ مِنْ هٰذَا وَلَهُمْ اَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذٰلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ ﴿٦٣﴾ حَتّٰٓى اِذَٓا اَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ اِذَا هُمْ يَجْـَٔرُونَۜ ﴿٦٤﴾

وَلاَ نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلاَّ وُسْعَهَا: Zahirinizi ve batınınızı temizleyip saflaştıran bir çok çeşit yükümlülükle sorumlu tutulan ey mükellefler! Biliniz ki **Biz hiç kimseyi, gücünün yettiğinden başkası ile yükümlü kılmayız.** Ona istidat ve kabiliyetlerinin muktezasınca gücünün, takatinin yeteceği miktardan başka taşıyamayacağı bir yükü yüklemeyiz. Nasıl olur da takatlerinin yetmeyeceği bir şeyden onları sorumlu tutarız? وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنطِقُ بِالْحَقِّ: **Nezdimizde** ifrat ve tefrite düşmeksizin vakıaya mutabık, dosdoğru ve sabit olan **hakkı söyleyen,** meydana gelmiş, halen geliyor olan ve gelecek olan bütün halleri içine olan kuşatıcı **bir kitap vardır.** Bu kitap sonsuz ilim mertebemiz ve kaza levhimizdir. وَهُمْ لاَ يُظْلَمُونَ: **Ve onlar** azabın artırılması ya da sevabın azaltılması suretiyle asla **haksızlığa uğratılmazlar. (62)** Bilakis onlardan her biri kendisinde sabit olan şey muktezasınca cezalandırılırlar.

Gaflet ve dalalete aşırı derecede dalmış olmalarından dolayı kâfirler, bütün oluş ve yok oluşu içine alıp kuşatan ve vakıaya mutabık hak ile konuşan kitabımızı inkâr ediyorlar.

بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِنْ هَذَا: **Hayır, onların** iman ve tasdiki idrak etmek üzere yaratılan **kalpleri bu hususta,** kendisine kurtuluş, başarı ve kazanç terettüp eden tevhit ve tasdik yolu hakkında **bir cehalet,** bir örtü ve bir perde **içindedir.** وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذَلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ: **Ayrıca onların bundan öte,** yani elçilerimizin lisanı üzere kullarımızın Bize ibadet ettiği bu yoldan öte, batıl görüşleri ve fasit arzuları gereğince **birtakım** şer, **kötü işleri vardır ki, onlar bu işleri yapar dururlar. (63)** Hak yolundan ve tevhit yolundan sapıp ayrılarak sürekli bu kötü işlere yönelirler.

حَتَّى إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْأَرُونَ: **Nihayet, refah ve bolluk içinde olanlarını,** kendilerine nimet verilmiş olanlarını **sıkıntıya uğrattığımızda, bakarsın ki onlar feryadı basarlar. (64)** Hemen dua

لَا تَجْـَٔرُوا الْيَوْمَ اِنَّكُمْ مِنَّا لَا تُنْصَرُونَ ﴿٦٥﴾ قَدْ كَانَتْ اٰيَاتٖى تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ
عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُونَۙ ﴿٦٦﴾ مُسْتَكْبِرٖينَ بِهٖۗ سَامِرًا تَهْجُرُونَ ﴿٦٧﴾

etmeye ve yardım dilemeye başlarlar. Yani onlar rahatlık ve hoşnutluk zamanlarında Biz'den gafildirler. Onları bir bela, bir zorluk ve sıkıntıyla ansızın yakaladığımız zaman hemen yalvarıp niyaz ederekten kendilerini Biz'e hasreder, dua etmeye ve Biz'den yardım istemeye yönelirler.

İşte bu sebeple onları reddetmek ve kovmak kabilinden olmak üzere onlara denildi ki:

لَا تَجْأَرُوا الْيَوْمَ إِنَّكُمْ مِنَّا لَا تُنصَرُونَ: Ey haddi aşanlar! **Boşuna feryat etmeyin,** yardım da talep etmeyin **bugün!** Azabın indiği o an boşuna Biz'den yardım istemeyin! **Zira,** refah ve rahatlık günlerinizde Biz'den gafil olmanız ve Biz'i inkâr etmeniz sebebiyle aslâ **Biz'den yardım göremeyeceksiniz. (65)** Artık bu gün duanız size hiçbir fayda vermez.

Ben'den utanmadığınız halde nasıl olur da Ben'den yardım talep edersiniz? Zîrâ;

قَدْ كَانَتْ آيَاتِي تُتْلَى عَلَيْكُمْ فَكُنتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ تَنكِصُونَ: Zatımın azametine, şanımın yüceliğine, kuvvetimin ve saltanatımın şiddetine delalet eden **âyetlerimiz** kalplerinizi yumuşatmak ve ayıplarınızı ıslah etmek için **size okunurdu da buna karşı siz,** hayli azgın ve kibirli olmanızdan dolayı **arkanızı dönerdiniz. (66)** Haliniz şöyle iken, ayetlerimizi işitmekten yüz çevirerek bozguna uğramışların geri dönüşüyle arkanızı dönüp giderdiniz;

مُسْتَكْبِرِينَ بِهِ سَامِرًا تَهْجُرُونَ: **Buna karşı,** yani Kitaba ve içindeki ayetlere karşı onları hiç anlamamanız sebebiyle **kibirlenerek ve** aynı şekilde aranızda devam eden alışkanlığınız ve adetiniz olduğu üzere geceleyin o Kitap'tan alay ederek bahsederdiniz, **geceleyin** ona karşı abuk sabuk konuşur, **hezeyanlar savururdunuz. (67)** Zirâ siz alışkanlığınız üzere geceleyin Ka'be'nin etrafında toparlanarak özellikle yeni uydurulmuş dedikodularla hezeyan dolu gece sohbetleri yapardınız. Hatta bu gece sohbetlerini mutlak manada bu dedikodularla terk ederdiniz. Öyle ki Kitab'ın ve âyetlerin zikrini asla işitmezdiniz. İçindeki emirleri ve yasakları nasıl işitip anlayacaksınız?

اَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ اَمْ جَٓاءَهُمْ مَا لَمْ يَاْتِ اٰبَٓاءَهُمُ الْاَوَّلٖينَۘ ﴿٦٨﴾ اَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ
فَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَۘ ﴿٦٩﴾ اَمْ يَقُولُونَ بِهٖ جِنَّةٌۜ ....

Ayetlerimizle ve elçilerimizle hayli şiddetli ve derinden alay edip onlara karşı büyüklenmenize rağmen Biz'e dua ediyor ve Biz'den yardım mı talep ediyorsunuz?

أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ أَمْ جَاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ آبَاءَهُمُ الْأَوَّلِينَ: **Onlar bu sözü,** yani onlar için Kur'an'ın i'caz'ı zuhur etsin ve onun beşer takatinin ve aklın tavrının ötesinde olan belâgâtı ve fesâhâtı onlar için âşikâr olsun da inkâr etmede ve yalanlamada yarışmasınlar, bilakis onu tasdik edip ona ve onu getiren kimseye iman etsinler diye söylenen ve işitilen bir söz olarak zuhur eden bu Kur'ân'ı **hiç düşünmediler mi?** Müşrikler bu Kur'an'ı hiç düşünmeden inatlaşmalarından ve büyüklenmelerinden dolayı mı inkâr ediyorlar. **Yoksa kendilerine, daha önce geçmişteki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi? (68)** Tam tersine, kendilerini uhrevi azaptan kurtaracak olan bir Kitab'ın Allah katından kendilerine geldiğini iyice düşünselerdi ve o Kitab'ın içindekilere sıkı sıkıya yapışsalardı bilirlerdi. Halbuki kendilerine gelen bu Kitap öyle bir şeydir ki onun bir benzeri geçmişteki atalarına gelmemişti. Ta ki onu iyice düşünsünler ve ona iman etsinler, dolayısıyla da azaptan kurtulsunlar. İşte bu helak olmuş olan ahmaklar topluluğu azgınlık ve dalalete iyice dalmış olanlar, o kitaba iman etmeyi ve içindeki emir ve yasaklara sıkı sıkıya sarılmanın vaktini kaçırıyorlar, nasıl olacak da kurtuluşu, necatı hak edecekler?

أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنكِرُونَ: **Yoksa peygamberlerini tanımadılar da bu yüzden mi onu inkâr ediyorlar?(69)** Yani bilakis, peygamberlerinin yüce şanına, burhanlarının eşsizliğine, aklının ve rüşdünün mükemmelliğine, ahlakının ve tavırlarının itidalli oluşuna ve kendisine verilen emanetlerde ve ahitlerinde vefalı ve güvenilir oluşuna yönelik olan şiddetli öfkelerinden ve hayli dik kafalı oluşlarından dolayı onları tanımadılar. Onları cehaletle ve inatla inkâr ettiler.

أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ: **Yoksa onda bir delilik olduğunu mu söylüyorlar?** Onda bir aklî bulanıklık ya da şeytan çarpması olduğunu mu söylüyor, ona böyle şeyler mi nispet ediyorlar? Ve ondan zuhur eden bu

... بَلْ جَٓاءَهُمْ بِالْحَقِّ وَاَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٠﴾ وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ اَهْوَٓاءَهُمْ لَفَسَدَتِ
السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ بَلْ اَتَيْنَاهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧١﴾
اَمْ تَسْـَٔلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ ....

eşsiz şeylerin ondaki bu akıl karışıklığı ve şeytan çarpmasından, onun tahayyülatından meydana geldiğini mi söylüyorlar?

بَلْ جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ: **Aksine o, kendilerine hakkı getirmiştir.** Tam tersine kendilerine gönderilen peygamberler getirdikleri her şeyi hak ile ilahi vahye mutabık doğruluk ile iç içe geçip karışmış olarak getirmiştir.

وَأَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ: **Hâlbuki onlar haktan hoşlanmamaktadırlar.(70)** Fakat onlar batıla meyilli olduklarından ve nefislerinin arzuladıkları şeylere yönelmiş olduklarından dolayı haktan hoşlanmazlar.

وَلَوْ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتْ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ: **Eğer hak,** vahiy **onların kötü,** batıl **arzu ve isteklerine,** fasit görüşlerine **uysaydı, mutlaka gökler ve yer ile bunlarda bulunan,** isteyerek hakka doğru yönelen şuur ve idrak sahibi **kimseler,** onların amellerinin uğursuzluğundan, fiillerinin kötülüğünden, ahlaklarının ve tavırlarının çirkinliğinden dolayı **bozulur giderdi.** İşte bu sebeple onlara gönderdiğimiz ve peygamberlerine vahyettiğimiz şey onların nefislerinin arzuladığı ve hevâ ve heveslerinin gerektirdiği şeylerin hilafınadır. بَلْ أَتَيْنَاهُمْ بِذِكْرِهِمْ: **Hayır, bilakis Biz onlara bizzat kendi zikirlerini getirdik;** yani Biz kendilerine, kendi hallerine en uygun, durumlarına en layık olan emir ve yasakları, vaat ve tehdidi, korkutma ve müjdelemeyi, tabir ve misali, kıssaları ve eserleri zikreden bir hatırlatma getirdik. فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ: **Fakat onlar,** hayli kör ve sarhoş olmalarından ötürü, kendi hallerini ıslah edecek olan, yine kendi nefislerini vebalden ve cezadan kurtaracak olan bizzat **kendi zikirlerine sırt çevirirler.(71)** Azgınlıkla ve büyüklenerek ondan yüz çevirdiler.

أَمْ تَسْأَلُهُمْ خَرْجًا: Ey resullerin en mükemmeli! **Yoksa sen onlardan bir haraç mı istiyorsun?** Yani onlar, risalet görevini yerine getirmen ve onlara risaleti tebliğ etmen için senin kendilerinden bir ücret, bir karşılık talep edeceğini mi düşünüyor yada böyle mi inanıyorlar? Bu sebeple mi senden, dininden ve kitabından yüz çeviriyorlar? فَخَرَاجُ رَبِّكَ

...وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٧٢﴾ وَاِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٧٣﴾ وَاِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ ﴿٧٤﴾ وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ لَلَجُّوا فٖى طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٥﴾

خَيْرٌ: Halbuki, seni maddi ve manevi türlü nimetlerle terbiye eden **Rabbinin vergisi** ve en büyük sevaplarla ve en yüce derecelerle sana O'nun verdiği karşılık senin için onların vereceği ücretten **daha hayırlıdır.** وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ: Şayet seni fakirlik ve yoksulluğa (faka) nispet ederlerse onlara de ki: O'ndan başka rızık veren olmaması gerçeğine rağmen şayet O'nun dışında her hangi bir rızık veren farz edilse bile **O,** her türlü eksiklikten münezzeh olan yüce Allah, **rızık verenlerin en hayırlısıdır. (72)**

وَإِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ: Hasılı, **gerçek şu ki sen,** yalnızca sen **onları** Allah'ın vahyi ile **doğru bir yola,** kendisinde asla bir eğrilik bulunmayan dosdoğru bir yola, hidayete **çağırıyorsun. (73)** İşte bu yol da tevhid-i zât yoludur. Fakat onlar bizzat kendi nefislerinde tevhid caddesinden sapmış kimselerdir, öyleyse senin onları hidayete çağırman ve onları irşat etmen onlara bir fayda vermez.

وَإِنَّ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنْ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ: **Fakat,** amellerin, hallerin ve arazların azamet ve celal sahibi olan yüce Allah'a arz edilip eksik ve kusurlarının sayılıp döküleceği **ahirete inanmayanlar,** onu tasdik etmeyenler **ise, ısrarla** kendilerinin ahiret hayatında itidal ve ihlas üzere olmalarını sağlayacak olan **yoldan çıkmaktadırlar. (74)** Ondan uzaklaşmakta ve başka yönlere meyletmektedirler. İşte bu sebeple ahirete inanmayanlar Rabbin katından getirdiğin şeyleri senden kabul etmezler. Zîrâ ahiret korkusu imanı ayakta tutan en sağlam dayanaklardandır.

وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ لَلَجُّوا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ: **Eğer,** rahmetimizin ve cömertliğimizin genişliği gereğince **onlara acıyıp da için de bulundukları sıkıntıyı giderseydik,** içinde bulundukları kuraklık, kıtlık, veba, yer sarsıntısı, kanlarının dökülüp katledilmeleri ve benzeri gibi aşırı derecede elem verip bezdiren ve ahirete kalmayıp hemen peşinen gelen şiddetli sıkıntıları hafifletip giderseydik **iyice körleşerek azgınlıklarında büsbütün direnirlerdi.** Küfür, şirk ve ehl-i imana ….

وَلَقَدْ اَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ ﴿٧٦﴾ حَتّٰى اِذَا
فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيدٍ اِذَا هُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٧﴾ وَهُوَ الَّذٖى
اَنْشَاَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٔدَةَ ....

karşı düşmanlık gibi üzerinde bulundukları azgınlıklarında ısrar ederlerdi. **(75)** Tereddüt ederlerdi fakat asla terk etmezlerdi.

وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ: Nasıl olurda doğru yoldan sapıp başı boş dolaşmazlar? Biz onları defalarca denedik. **Andolsun, Biz onları,** kıtlık, kuraklık ve Bedir gününde öldürülmeleri suretiyle sıkıntıya**, azaba düşürdük de yine de** hayli azgın ve dik başlı oluşlarından dolayı büyüklendiler, tevazu ile ve zelil olarak **Rablerine boyun eğmediler tazarru' ve niyazda da bulunmadılar. (76)** Bilakis onlar ısrarlarında süreklidirler. Her ne zamanki biz onları bir sıkıntıya düşürsek ve ardından o sıkıntılarını gidersek her defasında onlar azgınlıklarında ısrar ederler ve büyüklenmelerinde ısrarlarında ziyadeleşirler, asla ihlas üzere Bize dönmezler.

حَتَّى إِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيدٍ إِذَا هُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ: **Nihayet üzerlerine, azabı çok şiddetli** beladan ve sıkıntıdan **bir kapı açtığımız zaman** -cezaların en zoru ve en kötüsü olduğundan dolayı bu azap aşırı kıtlıktan ibarettir- **bir de bakarsın ki onlar orada şaşkın ve ümitsiz kalmışlardır! (77)** Her türlü iyilikten ümitlerini kesmiş olarak hayli üzgün olurlar. Böyle olmakla beraber yine de Biz'e yönelmezler ve tazarru ve niyazda bulunmazlar.

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ: Azgınlık ve fesat çölünde helak olmuş olan ey ahmaklar topluluğu! Nasıl olur da Biz'e yönelmez ve tazarru ve niyazda bulunmazsınız? **Halbuki sizin için o kulağı, o gözleri ve o gönülleri yaratan O'dur.** Her türlü eksiklikten münezzeh olan yüce Allah sizin için kendisiyle nefislerinizi sizin dışınızdaki harici düşmanlardan koruduğunuz duyular yaratan ve yine kendisiyle gönüllerinizi ve sırlarınızı, batıl hayaller ve riya, düşüncesizlik, birçok çeşit karışıklık ve hile ile tahrif edilmiş, geçici, zayıf ve süslü vehimler gibi dâhili düşmanlardan korunmanızı sağlayan kalpler yaratandır. Böyle ....

... قَلِيلاً مَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾ وَهُوَ الَّذِى ذَرَاَكُمْ فِى الْاَرْضِ وَاِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٩﴾
وَهُوَ الَّذِى يُحْيِ وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٨٠﴾

olmakla beraber قَلِيلاً مَا تَشْكُرُونَ: **Ne de az şükrediyorsunuz!** (78) Yani sizden ancak çok azınız müstesna bütün bu nimetlere şükretmezsiniz.

وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ: **Ve** nasıl olur da yüce Allah'ın nimetlerine şükretmezsiniz! Halbuki **sizi yeryüzünde yaratıp türeden O'dur.** Yani yokluğun gizliliğinden sizi izhar ve îcat edip dünya hayatında neslinizi ve nesebinizi yeryüzünde yayan O'dur. Yeryüzünde nimetler içerisinde ve refah içerisinde yaşarsınız. Ve yüce Allah yeryüzünde size birçok çeşit hoş, güzel rızıklar verir. Ahiret hayatında ise başka birinin değil وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ: **sırf O'nun huzuruna toplanacaksınız.** (79) Zîrâ O'ndan başkası için vücut söz konusu değildir. Ve dolayısıyla tıpkı dalgaların denize döndüğü gibi siz de yalnızca O'na dönersiniz.

وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ: **Ve** nasıl olur da her türlü eksiklikten münezzeh olan yüce Allah'ın huzuruna toplanmazsınız? Çünkü **O, yaşatan ve öldürendir;** isim ve sıfatlarının gölgelerini uzatmak ve yokluğu yok eden aynalarında onları yaymak suretiyle sizin siluetlerinizi yokluktan çıkarıp izhar edendir. Yine O, sizin siluetlerinizi kahretmek ve onlardaki ilahî isimlere dair olan gölgeleri çekip almak suretiyle öldürendir de. Hâsılı bütünüyle O'nun yaymasının ve çekip almasının, kabzının ve bastının sonucu olmak üzere وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ: **gecenin ve gündüzün** uzamak ve kısalmak bakımından yine aydınlık ve karanlık bakımından **değişmesi** O'nun arzusu ve dilemesi muktezasınca **O'nun eseridir.** أَفَلَا تَعْقِلُونَ: Ey tefekkür ve düşünme üzere yaratılmış olanlar! **Hâlâ aklınızı kullanmaz mısınız? (80)** Hâlâ iyice tefekküre dalıp düşünmez misiniz, ta ki Hakkın zuhurunun ve O'nun güzel isimlerinin ve yüce sıfatlarının zuhur yerlerini nasıl izhar ettiğini idrak edesiniz.

İşte sapmış olanlar ve başkalarını da saptıranlar, delillerin ve şahitlerin apaçık olmasına rağmen tefekkür edip akletmezler.

بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْاَوَّلُونَ ﴿٨١﴾ قَالُوا ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَاِنَّا
لَمَبْعُوثُونَ ﴿٨٢﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَاٰبَاؤُنَا هٰذَا مِنْ قَبْلُ اِنْ هٰذَا اِلَّا اَسَاطِيرُ
الْاَوَّلِينَ ﴿٨٣﴾ قُلْ لِمَنِ الْاَرْضُ وَمَنْ فِيهَا اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٤﴾

بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الأَوَّلُونَ: **Bilakis,** batıl hezeyanlarıyla **öncekilerin,** yani atalarının ve geçmişlerinin **söylediklerinin benzerini,** onları taklit ederekten **söylediler. (81)**

قَالُوا أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَئِنَّا لَمَبْعُوثُونَ: Hakkın ahiret hayatına yönelik vaatlerini inkâr ederekten ve ondan uzaklaşaraktan **dediler ki: "Sahi biz, ölüp de bir toprak ve** çürümüş, bozulmuş **kemik yığını haline gelmişken,** dünyada yok olup gitmişken **mutlaka yeniden diriltileceğiz öyle mi?" (82)** Ölmeden önceki halimiz gibi kabirlerden diriltilmiş olarak çıkartılacağız öyle mi? Hayır ve haşa, bizim dünya hayatında yaşadığımız bu hayattan başka bir hayat mevcut değildir.

لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هَذَا مِنْ قَبْلُ: **"Yemin ederiz ki, gerek** nübüvvet ve risalet iddiasıyla bize gelen kimselerin lisanıyla **bize, gerekse daha önce atalarımıza** ve bunlar gibi daha önceki geçmiş milletlere, kendilerine gelen kimselerin lisanı üzere husûsî bir vaatle **böyle bir vaatte bulunuldu.** Hâlbuki ne bizler ne de geçmiş atalarımız bu vaatlerin doğruluğuna ve vuku bulacağına dair asla her hangi bir alamet görmedik. Hasılı; إِنْ هَذَا إِلاَّ أَسَاطِيرُ الأَوَّلِينَ: **bu,** yani her biriniz parçalara ayrılıp yok olmuşken tekrar yeni bir yaratlışla yaratılacağınız yönündeki bütün bu söz ve vaat edilen bütün bu vaatler **geçmiştekilerin masallarından,** insanların zayıflarını aldatmak üzere boş söz ve sohbetler şeklinde kitaplarına ve divanlarına yazdıkları batıl ve yalan sözlerinden **başka bir şey değildir!" (83)**

Her hangi bir şeyden değil eşsiz ve örneksiz bir şekilde yaratıp inşa etmeye kadir olmamıza rağmen, yeniden diriltmeyi ve tekrar döndürülmeyi inkâr etmede ve buna gücümüzün yetmeyeceğini iddia etmelerindeki bu aşırılıklarından sonra ey resullerin en mükemmeli! Onları azarlayaraktan ve çaresiz bırakaraktan onlara قُلْ لِمَنْ الأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ: **de ki: "Eğer biliyorsanız,** yani şuur ve idrak sahibiyseniz

سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٨٥﴾ قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٨٦﴾ سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾

söyleyin bakalım, ayaklarınız altına serilmiş olan **bu dünya ve** bir çok çeşit nebâtât, hayvânât, madenlerden **onda bulunanlar kime aittir?" (84)** Ve bütün bunları yokluğun gizliliğinden izhar eden kimdir? Ve yine onu farklı cinslerle süsleyip yeşerten kimdir? Şayet biliyorsanız bize haber verin bakalım! Bütün bunları icat edip eşsiz bir şekilde yaratan kimdir?

سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ: Kesinlikle cevaben **"Allah'a aittir" diyecekler.** Çünkü bütün bunları, açık, doğru, kesin ve sabit bir şekilde inkâr etme imkânları yoktur. Yeryüzünün ve üzerindekilerin her türlü eksiklikten münezzeh olan Allah'a ait olduğunu itiraf ettikten sonra, kınayıp paylayaraktan ve azarlayaraktan onlara قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ: **de ki: "öyle ise siz hiç düşünüp taşınmaz mısınız?" (85)** Onlara; "Ey cahiller topluluğu! Allah'ın yok ettiği bir şeyi tekrar döndürmesini ve cesetlerin haşrini hâlâ inkâr mı ediyorsunuz?" de. Hâla Hak Teâlâ'nın, öncesinde her hangi bir madde ve zaman söz konusu olmaksızın yeryüzünde meydana gelen benzersiz, harikulade hadiseleri eşsiz ve örneksiz bir şekilde yaratmasındaki kudretini düşünmüyor ve gözünüzde canlandırmıyor musunuz? Özellikle öncesinde bir madde söz konusu olduğu için bundan daha kolay olan bütün bu yaratılanların yok olduktan sonra tekrar döndürülmesi hususunda O'nun kudretini hâlâ inkâr mı ediyorsunuz?

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ: Ey resullerin en mükemmeli! Sen yine onları paylayaraktan ve delillerini boşa çıkarıp zorunlu bir şekilde çaresiz bırakaraktan onlara **de ki: "**Yıldızlarla süslenmiş, kuvvetli bir şekilde ve katman katman olan **yedi kat göklerin Rabbi,** tam bir sürat ve şiddetli bir hareket ile her hangi bir sükûn, durağanlık aslâ söz konusu olmaksızın orada dolanan her şeyi kuşatan **azametli Arş'ın Rabbi kimdir?" (86)**

سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ: "Onlar da **Allah'ındır" diyecekler.** Zîrâ onların sarih aklın muktezasından çıkma imkânları yoktur. Ey resullerin en mükemmeli! Yine onlara **de ki:** قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ: **"Şu halde siz Allah'tan ......**

قُلْ مَنْ بِيَدِهٖ مَلَكُوتُ كُلِّ شَیْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُولُونَ لِلّٰهِۜ قُلْ فَاَنّٰى تُسْحَرُونَ ﴿٨٩﴾

korkmaz mısınız?"(87) O'nun kahrından ve gazabından sakınmaz mısınız da, en zor ve en şiddetli olanlarını itiraf ettiğiniz halde O'nun kudret ve iradesine en kolay gelen şeyleri inkâr edersiniz!

قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ: Ey resullerin en mükemmeli! Yüce Allah'ın kudret ve iradesinin taalluk ettiği her şeyden bahsetme hususunda kuşatıcı, eşsiz bir söz ile kuvvetli bir şekilde bütün delillerini çürütüp onları zorunlu olarak çaresiz bıraktıktan ve şaşkınlıktan ağızları açık kalakaldıktan sonra yine onlara **de ki: "Eğer biliyorsanız** söyleyin bakalım, **her şeyin melekûtu kendisinin elinde,** güç, kuvvet ve kudret avucunda **olan kimdir?** Her şeyin mülkü elinde olan ve onlara mutlak bir bağımsızlık üzere mutlak iradesi ve ihtiyarı hasebince tasarrufta bulunan kimdir? وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ: **Ve** yine onlara **de ki:** Sıkıntıda, zor durumda kalmış olan ve O'nun yardımının özlemini çeken kimseye O'na dua ettiğinde yardım eden ve duasına icabet eden, dolayısıyla **Kendisi her şeyi koruyup kollayan; fakat kendisi korunmayan,** her hangi bir yardıma ihtiyacı olmayan **kimdir?" (88)** Çünkü her türlü eksiklikten münezzeh olan Allah en yüce olandır ve hiçbir şey O'na üstün gelemez. Yani tecrübe ve şuur sahipleri artık biliyorsanız haber verin bakalım! Bütün bunlara sahip olan kimdir?

سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ: Yine aynı şekilde her hangi bir tereddüt göstermeksizin bunlar da otorite, sahip olma, tasarrufta bulunma, irade, ihtiyar ve istiklal bakımından **Allah'ındır" diyecekler.** قُلْ فَاَنّٰى تُسْحَرُونَ: Bu şekilde O'nun için tam ve mükemmel bir kudret ve galibiyet ve seçimlilik sahibi fail için mutlak otorite ve bağımsızlık bakımından irade ve ihtiyar ile mutlak bir failiyyet ispat ettikten sonra onlara **de ki: "Öyle ise nasıl olur da büyülenirsiniz?"(89)** Yani, hususi olarak takdir edilmiş, belirli ve muntazam bir şekilde murat edilmiş olan şeyler hususunda aklın ve olgunluğun gereklerinden uzaklaşmak sûretiyle nasıl olur da aldatılırsınız ve şüpheye düşürülürsünüz? Ve en nihayet, vukûu husûsunda kesin deliller ve ayetler varit olmasına rağmen bütün bunları kabul etmez ve inkâr edersiniz!

بَلْ اَتَيْنَاهُمْ بِالْحَقِّ وَاِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٩٠﴾ مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ اِلٰهٍ اِذًا لَذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍ بِمَا خَلَقَ ....

بَلْ أَتَيْنَاهُمْ بِالْحَقِّ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ: **Doğrusu Biz onlara hakkı getirdik; onlar ise cidden yalancıdırlar. (90)** Yani, tevhide ve tevhidin gereklerinden olan gabya imana ve Bizden sudur eden ve elçilerimize indirdiğimiz kitaplarımızda mevcut olan bütün emir ve yasaklara inanmaya dair olarak onlara getirdiğimiz ve resullerimize ilham edip vahy ettiğimiz her şey ancak ve ancak Bizim katımızdaki kitabımıza, ilim mertebemize ve kaza levhimize muvafıktır. Hakkında her hangi bir batıl tevehhüm söz konusu olmaksızın vakıaya mutabık olan ve doğrulayıcı olan hak ve hakikat ile bir birinden ayrılmaz bir şekilde bütünleşmiştir. Dolayısıyla kitaplarımıza ve elçilerimize yalan isnat etmelerinden dolayı asıl yalancı onlardır. Doğrusu Allah'ın laneti yalancılar üzerinedir!

Her türlü eksiklikten münezzeh olan yüce Allah'a iki yüzlülükle ve iftira ataraktan oğul ispat etmeye çalışmaları da O'na nispet ettikleri şeyler cümlesindendir. Halbuki durumu ve sıfatı îtibariyle doğurmamış ve doğmamış olan, hiçbir dengi olmayan, bir ve tek olan yüce مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَلَدٍ: **Allah evlat edinmemiştir.** Zîrâ bu, mümkün varlıkların ve cisimlerin hususiyetlerindendir ve yüce Allah da bu her ikisinden de münezzehtir. Aynı şekilde her türlü eksiklikten münezzeh olan yüce Allah'ın bir ortağının olduğunu iddia etmeleri de yine onların batıl yalanları cümlesindendir. Halbuki; وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَٰهٍ: **O'nunla beraber hiçbir ilâh da yoktur.** Yani O'nunla birlikte, O'na ortak olması, tıpkı Allah'a ibadet edildiği gibi ona da gerçekten ibadet edilen ve yüce Allah hakkında olduğu gibi zâtî olarak ve konumu îtibâriyle kendisine ibadet edilmeye gerçekten müstehak olan başka bir ilahın olması doğru ve caiz değildir. إِذًا لَذَهَبَ كُلُّ إِلَٰهٍ بِمَا خَلَقَ: **Aksi takdirde,** yani bu batıl yola sapanların iddia ettiği gibi kendisine kulluk edilmeye müstehak ve vacibu'l-vücûd olan ilah birden fazla olsaydı işte o zaman **her ilâh kendi yarattığını sevk ve idare eder,** kendi icat ve izhar ettiğini ayırır ve dolayısıyla onlardan her birinin mülkü diğerinden ayrılmış olurdu. İlah çok olduğunda ya da bu ilahların mülkünde olan memleket de bir birinden ayrılmış olduğunda elbette ki bu ilahların bir biriyle harp ......

... وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍۜ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَۙ ﴿٩١﴾ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ
فَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٩٢﴾ قُلْ رَبِّ اِمَّا تُرِيَنّ۪ي مَا يُوعَدُونَۙ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا
تَجْعَلْن۪ي فِي الْقَوْمِ الظَّالِم۪ينَ ﴿٩٤﴾

---

etmeleri ve bir birlerine galip gelmeye çalışmaları da mümkün olacaktır وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ: **ve bir gün mutlaka onlardan biri diğerine galip gelirdi.** Yani onlardan biri diğerine kudretiyle ele geçirmek suretiyle üstünlük sağlayıp galip gelirdi. Bu sebeple de âlemde hissedilip müşahede edilen düzen bozulurdu ve âlemde her hangi bir düzen ve intizam ile mevcudiyet kalmazdı. سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَ: **Allah,** zâtı îtibarıyla **onların,** Allah'ın bu yüce şânı hususunda hayli cahil ve gafil olan bu ahmaklar topluluğunun, zatı îtibarıyla her ikisinden ve benzerlerinden münezzeh olmasına rağmen O'nun oğlunun ve ortağının olduğunu iddia etmek suretiyle **yakıştırdıkları şeylerden münezzehtir,** yücedir. **(91)**

Nasıl olur da O'nun için bir oğul ve ortak söz konusu olabilir. Halbuki bizatihi O; عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ: **Allah, gaybı da, açık olanı da bilendir.** O'nun ilminin ihatasından hiçbir şey uzaklaşamaz. Dolayısıyla her türlü eksiklikten münezzeh olan فَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ: **O** Allah, O'nun bir oğlu ve benzeri olduğu ya da kendisine benzeyen bir ortağının olduğu ve vacibu'l-vücûd olma, gaybı da açık olanı da hudûrî olarak bilme gibi kendine ait sıfatlardan en husûsî olanlarında O'na ortak olduklarını iddia etmek hususunda hayli inatçı olan bu **müşriklerin ortak koştukları şeylerden çok yüce ve münezzehtir. (92)**

قُلْ رَبِّ إِمَّا تُرِيَنِّي مَا يُوعَدُونَ: Ey resullerin en mükemmeli! Bu batıl işlerle uğraşan çenesi düşük, dik kafalılara erişecek olan azap ve kötülükten Allah'a sığınaraktan **de ki: Rabbim!** Ey beni lütuf ve ihsanlarını artırmak suretiyle terbiye eden Rabbim! **Eğer onlara, yöneltilen tehdidi,** hemen şimdi bu dünya hayatında ve daha sonra da ahiret hayatında o haddi aşmış müşriklere yönelttiğin en şiddetli azabı ve cezayı onların ahvalini hatırlayıp ibret almam için **mutlaka bana göstereceksen, (93)** yani ey Mevlâm! Onlara vaat ettiğin azabı bana göstermen Senin katında kararlaştırılmış ve artık tahakkuk etmiş ise رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ: **bu durumda beni,** onlara yakın, onlarla bir, onların sayıca

وَاِنَّا عَلٰٓى اَنْ نُرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ ﴿٩٥﴾ اِدْفَعْ بِالَّت۪ي هِيَ اَحْسَنُ السَّيِّئَةَۜ نَحْنُ
اَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾ وَقُلْ رَبِّ اَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاط۪ينِۙ ﴿٩٧﴾ وَاَعُوذُ بِكَ
رَبِّ اَنْ يَحْضُرُونِ ﴿٩٨﴾

miktarları arasında sayılan ve zahirî ve manevî, dünyevî ve uhrevi birçok çeşit azaptan onlara erişecek şeyleri bana da erişecek bir şekilde **o zalimler topluluğunda bulundurma, Rabbim! (94)**

وَإِنَّا عَلَى أَنْ نُرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ: Bunun üzerine yüce Allah şöyle buyurdu: **Biz, onlara yönelttiğimiz tehdidi,** azabı **sana göstermeye elbette ki kadiriz. (95)** Bir başka ifadeyle, onlara bu dünya hayatında vaat ettiğimiz azabı sana göstermeye elbette gücümüz yeter. Fakat Biz onlardan bir kısmı iman eder ya da onlardan, onların nesillerinden ve zürriyetlerinden inanan kimseler hâsıl olur ümidiyle onların bu azabını geciktiriyor ve onlara mühlet veriyoruz.

Biz, her hangi bir hüküm ve maslahat dolayısıyla onlara mühlet verip azaplarını geciktirdiğimizde;

ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةَ: Ey resullerin en mükemmeli! Aynı şekilde **sen de** onların üzerinde bulunduğu küfür ve şirk gibi **kötülüğü en güzel bir tutumla,** yani en güzel delillerle ve şahitlerle, münakaşa ve savaşla **sav.** Umulur ki senin delillerin onların kalplerini yumuşatır ve onları sana karşı böbürlenmekten ve inattan arındırır.نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ: **Çünkü Biz, onların yakıştırmakta oldukları şeyi,** seni, senin şanına layık olmayan şeylerle vasıflandırmalarını ve sana layık olmayan şeyleri nispet etmelerini **çok iyi,** senden daha iyi **bilmekteyiz. (96)** Her halinde Bize güven ve Bize tevekkül et ve yalnızca Bizi vekil edin. Onlardan intikam alma işini Bize havale et. Çünkü onların kötülüklerinden mütevellit sıkıntılara karşı yardım etmede Biz sana yeteriz.

وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ: **Ve de ki: Rabbim!** Ey beni kendi himayesinde ve yakınında terbiye eden Rabbim! **Şeytanların kışkırtmalarından,** vesveselerinden, türlü türlü şüphelerinden, güzel gösterip ayartmalarından **Sana sığınırım.(97)** وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ: Ve özellikle de ey **Rabbim! Onların yanımda bulunmalarından da,** Sana yöneldiğimde, Senin merhametini beklediğimde, Sana münacatta

حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِۙ ﴿٩٩﴾ لَعَلّٖٓي اَعْمَلُ صَالِحًا فٖيمَا
تَرَكْتُ كَلَّاۜ اِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَٓائِلُهَاۜ وَمِنْ وَرَٓائِهِمْ بَرْزَخٌ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٠٠﴾
فَاِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَٓا اَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَٓاءَلُونَ ﴿١٠١﴾

bulunduğumda, özellikle de namazım, Kur'an tilavetim ve ihtiyaçlarımı Sana arz ettiğim zamanlarda yalnızca **Sana sığınırım,** Senin himayene yönelirim. **(98)** Kâfirler gaflete hayli dalmış olmalarından ötürü üzerinde bulundukları şirk ve küfürde ısrar ederler.

حَتّٰى إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِي: **Nihayet onlardan birine ölüm gelip çattığında** ve ahiret hayatının emarelerini gördüğünde işte o zaman dünya hayatında yaptıklarının çirkinliğinin farkına varır. İşte o zaman hüsrana uğramış bir şekilde pişman olup yüce Allah'a tazarru ile niyazda ve temennide bulunur. **"Rabbim, der,** lütfunla ve cömertliğinle **lütfen beni** dünya hayatına **geri gönder." (99)**

لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ: **"Ta ki, boşa geçirdiğim,** iman, itaat ve boyun eğme hususlarında fesada uğratıp bozduğum **dünyada** tekrar oraya döndükten sonra **iyi** ve doğru **işler yapayım."** كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا: **Hayır!** Bu, onun için böyle bir istek ve duadan, isteğinin yerine gelmesinden bir alıkoyma ve engeldir. **Onun söylediği bu söz,** yani onun bu dünya hayatına geri dönme talebi, dünya hayatındaki imtihanından kaçırdıklarına duyduğu şiddetli bir hüsran ve pişmanlıktan mütevellit boş **laftan ibarettir.** وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ: O dünya hayatına nasıl olur da geri dönebilir? Zîrâ **onların gerisinde,** yani önlerinde, yüzleri önünde **yeniden dirilecekleri güne kadar (süren) bir berzah,** yani onların geri dönmelerini engelleyen bir perde **vardır. (100)** Bir diğer ifadeyle onların dünya hayatına geri dönme ve orada tekrar yaşama imkânları ancak yeniden diriltilme ve ceza günündeki yaşantılarıyla mümkündür.

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ: Ölüler kabirlerinden çıkartılıp haşredilmesi için **Sûr'a üflendiği zaman,** işte o zaman onlar kabirlerinden, hayretler içerisinde, sarhoş olmuş, yolunu ve kendilerini kaybetmiş bir şekilde kabirlerinden çıkarlar. فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ: **Aralarında artık**

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَاُولٰٓئِكَ
الَّذِينَ خَسِرُٓوا اَنْفُسَهُمْ فِى جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿١٠٣﴾ تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ
فِيهَا كَالِحُونَ ﴿١٠٤﴾ اَلَمْ تَكُنْ اٰيَاتِى تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾

---

ne soy-sop vardır, bilakis herkes kardeşinden, eşinden ve oğlundan kaçar, zira onlardan her biri sadece kendi durumuyla meşgul olabilir. **Ne de birbirlerini soruşturacaklardır. (101)** Bir diğer ifadeyle bir birlerinin ahvalini soramazlar. Bilakis her bir nefis kendi yapıp kesp ettiği şeyler için rehindir, ondan başkasına dönüp bakamaz.

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ: **Böylece kimlerin tartıları ağır basarsa,** yaptığı iyilikler, kötü fiillerine ve isyanlarına ağır gelirse **işte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir,** Allah katında makbul olup gerçek mutluluğa erişenlerdir. **(102)** İşte bu kimseler başarıya ve kurtuluşa hasredilmişler olarak asıl kazançlı çıkanlardır. Onlar için her hangi bir korku yoktur, onlar hüzünlenmezler de.

وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ: **Kimlerin de tartıları hafif gelirse,** kötülükleri iyiliklerine ağır gelirse **artık bunlar da,** huzurdan kovulmuş olan bu bedbahtlar da **kendilerini** apaçık bir **hüsrana uğratmışlardır;** çünkü onlar, kötülüklere ve şer işlere iyice dalmış olmalarından dolayı **ebedî cehennemdedirler. (103)** Ebedîyen yardımsız bir şekilde Hak'tan uzakta kalmışlardır ve onların bu halleri süreklidir. Cehennem ateşinin tutuşmasının ve alevlerinin şiddetinden dolayı onlar için oradan aslâ bir kurtuluş yoktur.

تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ: **Orada,** yani cehennemde **ateş yüzlerini** yakıp **alazlar;** dudakları dişlerinden çekildiği için o gün onların suratları asıktır, korkunçtur; öyle ki üst dudakları başlarının ortasına kadar gelmiş, alt dudakları ise göbeklerine kadar sarkmıştır. İşte o zaman onlar **suratları çirkin ve gülünç bir halde bulunurlar. (104)**

Her ne zaman ki korkuyla Allah'a sığınmaya, O'na çokça şikâyet etmeye ve O'na tazarru ile niyazda bulunmaya başlarlar Hak Teâlâ cihetinden onlara denilir ki; أَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَى عَلَيْكُمْ فَكُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ: **Size,** dünya hayatında sizi imtihan ettiğimiz zaman Zâtımın azametine, nimet verme ve intikam almada kudretimin kemâline delalet eden **âyetlerim**

قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَٓالّ۪ينَ ﴿١٠٦﴾ رَبَّنَٓا اَخْرِجْنَا مِنْهَا فَاِنْ عُدْنَا
فَاِنَّا ظَالِمُونَ ﴿١٠٧﴾ قَالَ اخْسَؤُ۫ا ف۪يهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴿١٠٨﴾ اِنَّهُ كَانَ فَر۪يقٌ مِنْ عِبَادِي

---

okunurdu da, siz gayet gaflette ve dalalette olmanızdan dolayı **onları yalanlardınız değil mi? (105)** Böbürlenerekten ve inatlaşaraktan onları inkâr ederdiniz değil mi? İşte inkâr edip yüz çevirmekte olduğunuz şey şu an size erişmekte.

Paylayıp azarlamaya dair olarak işiteceklerini bu şekilde işittikten sonra;

قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ: Kendilerinden zuhur eden azgınlık ve inadı itiraf ederekten ve tazarru ile **derler ki:** Ey bizi hidayet ve saadet fıtratı üzere yetiştiren **Rabbimiz! Azgınlığımız bizi alt etti,** kötülüğü emreden nefsimiz bizi istilâ etti ve istek ve heveslerimiz bizi kapladı; **biz,** bu azgınlar, fâsıklar ve sapkınlara tabî olmak suretiyle hak yolundan sapmış, sırat-ı müstakimden ayrılmış **bir sapıklar topluluğu idik. (106)**

رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ: **Rabbimiz!** Lütfunla ve cömertliğinle **bizi buradan** yani cehennem ateşinden **çıkar. Eğer** bu ateşten çıktıktan sonra **tekrar** daha önce üzerinde bulunduğumuz gaflet ve gurura **dönersek, artık** işte o zaman **belli ki biz** türlü türlü azaba ve sıkıntının en şiddetlisine arz etmek suretiyle bizzat kendi nefislerimize **zalim insanlarız. (107)**

قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِي: Yüce Allah onların bu isteklerine cevap verme sadedinde onları azarlayıp tekdir ederekten **buyurur ki:** Susun ve **orada,** yani cehennem ateşinde burnunuz sürtünmüş bir şekilde aşağılanıp küçülerek **alçaldıkça alçalın! Bana konuşmayın** ve azabınızın defedilmesi ve hafifletilmesi ya da cehennem ateşinden çıkartılmanız hususunda Bana yakarışta bulunmayın **artık. (108)** Zîra siz orada ebedî olarak kalacaksınız.

Ey haddi aşmışlar! Daha önceki halinizi hatırlayıp da utanmaz mısınız?

إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِنْ عِبَادِي: **Çünkü** sizin dünyada iken işiniz ve durumunuz şöyleydi ki; ihlaslı **kullarımdan bir zümre,** şu sözleriyle Bizden bağışlanma ve rahmet umaraktan ve yumuşak kalplilikle Bize tazarru ile

... يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتَّى أَنْسَوْكُمْ ذِكْرِي وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿١١٠﴾ إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿١١١﴾

niyaz ederekten يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ: **"Rabbimiz! Biz iman ettik,** Senin ulûhiyet ve rubûbiyetini tasdik ettik, **öyle ise;** farklı birçok çeşit lütuf ve kereminle bizi terbiye ettiğin gibi **bizi,** günahlarımızı **bağışla,** ayıplarımızı ört, lütuf ve nimetlerinle **bize merhamet et. Sen, merhametlilerin en iyisisin." diyorlardı. (109)** Zîra Senin bize rahmetin Senin katından her hangi bir amaçla ya da bizim cihetimizden bir karşılıkla illetli değildir.

Siz bu ihlaslı kullarımızın bu yakarışlarını ve bu dualarını her ne zaman ki işitirdiniz فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتَّى أَنْسَوْكُمْ ذِكْرِي: **işte siz onları alaya aldınız;** sürekli onların sözleriyle ve amelleriyle alay edip istihza edenlerden ve gurur ve gaflete iyice dalanlardan oldunuz. **Sonunda bu davranışınız size Beni yâd etmeyi,** Bana yönelmeyi ve Bana dönmeyi **unutturdu;** sizi bu hususta cehalette ve gaflette bıraktı. Bilakis insânî kemalden mahrum ve hilafet mertebesinden düşmüşlerden ve en nihayet asıl her türlü alaya ve gülmeye müstehak bir şekilde gafillerden ve şaşkınlardan oldunuz. Böyle olmakla beraber وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ: onlar Bize doğru koşup gayet göstermelerine, tevhit yolumuza sülûk etmelerine ve kendisi için yaratıldıkları vuslatı talep etmelerine rağmen **siz onlara gülüyordunuz. (110)** İşte bu sebeple;

إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ: Ey cahiller topluluğu! **Bugün Ben,** onlara yönelik lütfumun ve şefkatimin kemalinden dolayı dünya hayatında onlara yaşattığınız eza ve eziyetlerin karşılığı olarak **onlara sabrettiklerinin karşılığını verdim;** onları en güzel bir mükâfatla mükâfatlandırdım. İşte **onlar,** dünya hayatında iken onlara yaşattığınız eza ve eziyetlere dinlerini ve imanlarını muhafaza etmek üzere sabretmeleri ve temkin üzere bulunmaları sebebiyle **hakikaten muratlarına erenlerdir. (111)** Kendileri için her hangi bir korku ve hüzün olmaksızın başarıya, kazanca, kurtuluşa ve emniyete hasredilmiş topluluktur.

Burunları sürtünerek aşağılanmış ve küçük düşürülmüş bir vaziyette cehennem ateşinde sürekli, ebedî kalacaklardan olduktan sonra

قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِى الْاَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسْـَٔلِ الْعَٓادِّينَ
﴿١١٣﴾ قَالَ اِنْ لَبِثْتُمْ اِلَّا قَلِيلًا لَوْ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١٤﴾

Hak Teâlâ cihetinden söz söyleyen bir kimse, tekdir etme, azarlama yoluyla ve onların daha aşağıda, daha değersiz olanı daha yüce olanla değiştirip onu tercih etmelerinin ne kadar kötü bir şey olduğunu izhar etmek amacıyla o inkârcılara **der ki;** قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الأَرْض عَدَدَ سِنِينَ: Ey haddi aşmış sapkınlar! "Kendini beğenmiş mağrur kimseler olarak üzerinde yaşarken büyüklendiğiniz **yeryüzünde kaç yıl kaldınız?" (112)** Yani ey boş boş konuşup duranlar! Söyleyin bakalım o dünya hayatında ne kadar bir süre ve kaç yıl yaşadınız!

قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَاسْأَلْ الْعَادِّينَ: Aciz bir şekilde ve hakîr olarak **"bir gün veya günün bir kısmı kadar kaldık.** Yani şu an suçlular olarak bulunduğumuz bu uzun günlere nispetle günün bir kısmı kadar kaldık. Dahası hayli kısa oluşundan dolayı biz o dünya hayatımızın süresini unuttuk ve onu takdir de edemiyoruz. **İşte bilenlere,** Senin tarafından kabul görmüş olarak mutluluk sahibi olan ve bizimle muasır olan şu kimselere ve bizim üzerimize vekil olan ve bizim ömürlerimize, amellerimize ve yaşadığımız her halimize muttali olan müvekkel meleklere **sor." derler. (113)**

قَالَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلاَّ قَلِيلاً لَوْ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ: Hak cihetinden söz söyleyen mezkûr kimse onlara cevaben ve onların bu husustaki sözlerini ve dünya hayatının süresini az bulmalarını tasdik ederekten **der ki:** Orada **sadece az bir süre kaldınız;** orada azlık ve kısalık bakımından gayet kısa bir süre kaldınız. Ey haddi aşmışlar ve doğru yoldan sapmışlar! **Keşke siz,** sizi azaba çekip celbeden ve azaba uğratan şeyi nefsiniz için seçtiğinizde bizzat kendi nefislerinizde azabın süresinin bu şekilde uzun oluşunu ve asla son bulmayacak oluşunu **bilmiş olsaydınız! (114)** Üstelik bu husustaki cehaletinize rağmen doğru yola ileten arif nebilerin azaba dair uyarılarını da kabul etmediniz. Bilakis böbürlenen inkârcılar olarak onları inkâr ettiniz ve onlarla alay ettiniz.

Ey cahiller ve dik başlılar! Siz zannediyor musunuz ki Bizim fiillerimiz hikmet ve maslahattan hâlidir ve kudretimizin taalluk ettiği .....

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾ فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ
لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ﴿١١٦﴾

şeyler Bizden faydasız, boş yere sadır olmuştur. أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ: **Sizi sadece boş yere,** yani sizi dünya hayatında faydasız bir şekilde başı boş dolanasınız, faydasız bir şekilde çabalayasınız ve her hangi bir hikmet ve maslahat söz konusu olmaksızın suç ve kötülükler işleyesiniz diye **yarattığımızı,** yani yokluğun gizliliğinden izhar ettiğimizi **ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız? (115)** Böyle mi zannediyorsunuz? Bilakis siz yakinen böyle inanıyor ve bundan eminsiniz. Ve yine siz ey cahiller ve gafiller topluluğu! Aynı şekilde cezalandırılmak için ve amellerinizdeki eksik ve kusurların sayılıp dökülmesi ve hallerinizin arz edilmesi için huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?

Ey mücrimler! Nasıl olur da Rabbinize döndürülmezsiniz? Ve yine ey haddi aşmışlar! Nasıl olur da fiillerinizden sorgulanmaz ve hesaba çekilmezsiniz? فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ: **Mutlak hâkim ve hak olan** ve fiilî ve şuhudî olarak her şeyi kuşatan **Allah,** bizatihi gafletten ve yanılmadan, sıfatları itibarıyla kuşatıcı ve kapsayıcı olmamaktan ve yine fiilleri itibarıyla da abesle ve boş işle iştigal etmekten **pek yücedir.** Zira yerde ve göklerde bulunan zerre kadar küçük bir şey bile, mülkünde olan her şeyi huzuruna celbeden o Allah'tan uzak kalamaz. Eşyadan her hangi birisi nasıl olur da O'ndan uzaklaşıp O'nun huzurundan kaybolabilir? Zira O, sabit olan, gerçek olan ve mutlak manada eşyayı var edip ayakta tutandır. Hiçbir durum O'nu başka bir durumdan meşgul edemez. O, başka her hangi bir durumun uzaklaştıramayacağı ve her hangi bir zaman ya da mekânın çekip alamayacağı bir durumdadır. Bilakis bütün durumlar O'nun yüce şanında derç olunmuştur. Zira; لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ: Vücutta **O'ndan başka ilâh yoktur.** Çünkü **O, bereketli,** kâinâtın bütün zerrelerini kuşatan ve kuddûsiyet mertebesinden akislere dair heykellere taşan, gizli, gölge ve aynî bir varlık olan **Arş'ın sahibidir. (116)**

وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَۙ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهٖۙ فَاِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهٖۜ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿١١٧﴾ وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَاَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١١٨﴾

وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللّٰهِ إِلَهًا آخَرَ: Her şeyin O'nun isim ve sıfatlarının ihatasında ve yine her şeyin O'nun gölgelerinden ibaret olduğu ve O'nun sancağının ve himayesinin altında olduğu tahakkuk ettikten sonra artık **her kim** her şeyi kuşatan **Allah ile birlikte** kuşatılmış gölgelerden ve düşmüş akislerden ibaret olan başka bir şeye, **diğer bir tanrıya taparsa** لاَ بُرْهَانَ لَهُ بِهِ: **-ki bu hususla ilgili,** Yüce Allah kendisi dışındaki her şeyi kuşatıp ihata ettikten sonra O'nun dışında başka bir ilahın varlığını ispat eden **hiçbir delili yoktur-** فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ: işte **o kimsenin,** yani böyle bir iddiada bulunan kimsenin **hesabı,** ve iddia ettiği şirkin cezası **ancak Rabbinin nezdindedir.** Sonsuz ilmi muktezasınca onu cezalandırır.

إِنَّهُ لاَ يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ: **Şurası muhakkak ki,** her türlü eksiklikten münezzeh olan yüce Allah katında durum ve emir şöyle ki; **kâfirler kurtuluşa eremezler,** küfürleri ve şirkleri sebebiyle kurtuluşu ve başarıyı gerektiren şeye asla erişemezler. **(117)**

وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ: Yüce Allah surenin başında mümin, muvahhitlerin kurtuluşunu ispat ettikten sonra surenin sonunda kurtuluşu kafirlerden ve müşriklerden nefyetti. Ey resullerin en mükemmeli! Sana uyan ve senin peşinden giden her kimseye öğretmek, hatırlatmak ve onları uyarmak kastıyla **de ki: "**Ey beni yanında ve himâyesinde terbiye eden **Rabbim! Bağışla ve merhamet et!** Enâniyyetimi basiret gözümden gizle ve hüviyetimi nefyetmek ve onu Senin ezelî hüviyetinde fânî kılmak suretiyle bana merhamet et! Çünkü zâtın, isimlerin ve sıfatların itibarıyla **Sen,** yine Senin isimlerinin yansımalarından ve sıfatlarının gereklerinden ibaret olan **merhametlilerin en iyisisin." (118)** Her şey Seninle ve Sendendir. Senden başka merhamet eden yoktur. Ve yine Senin dışında da terbiye eden yoktur.

SÛRENİN HATİMESİ

Ey ubûdiyet makamını tahakkuk ettiren Mehammedî! Hak Teâlâ'nın sana senin peygamberinin lisanıyla işittirdiği bu kelimeye yapışman ve ona devam etmen gerekir. Buna, özellikle de halvetlerin esnasında ve namazlarının akabinde, ona azmederek ve rıza ve kabul kulağıyla işiterek devam etmen gerekir. Ta ki o, kalbine derinlemesine yerleşsin. Ve yine bu kelamı, her hangi bir şekilde lisanının tercümanı söz konusu olmaksızın halinle söyleyerek tecrübe etmen gerekir.

Her ne zaman ki bu mertebeyi tahakkuk ettirir ve bu mertebeye iyice yerleşirsin ubûdiyet mertebesini tamamlamış olursun. Ubudiyetini bu şekilde tamamladıktan sonra Allah'ın tevfiki ve O'nun yüce katından bir cezbe ile artık sana bu makamdan fena fillah ve O'nun bekâsıyla bâkî olmak makamına yükselmek gerekir.

Bu ise ancak, taayyünlerin kendi kendine senden düşünceye kadar hüviyetinin çökmesi, beşeriyet ile mahiyetinin yok edilmesi ve beşeri özelliklerinden bütünüyle fânî olman ile mümkündür. İşte o zaman erişeceğin şeye erişir, vasıl olacağın şeye vasıl olursun. Allah'ın dışında bir gaye O'nun dışında bir son yoktur.

NÛR SÛRESİ

Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm
Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın Adıyla

SÛRENİN GİRİŞİ

Kalbini mükâşefe ve müşâhedenin nûru ile nurlandıran ve gözlerini, cûdun/cömertliğin eserlerini vücudun/varlığın mazharları/tecelligâhları üzerinde müşâhede etme sürmesi ile sürmeleyen kimselere şu gerçek gizli değildir: Hakk'ın nûrunun var olan şeylerin zerreleri üzerine yayılması ve onun varlığının aynların/özlerin safhaları üzerine taşması/feyezan; zât-ı ehadiyyetin içerisinde münderеç olan kemâlâtı, yine zâta âit vasıflar ve isimler îtibâriyle, ayrıca zâtî muhabbete götüren, cilâyı ve tertemiz olmayı gerektiren, zâtî muhabbete ve kirden pastan arınmaya vesîle olan şevkî teceddütler/yenilenmeler ve muhabbet tecellîleri ölçüsünde ızhar etmek, ortaya çıkarmak içindir. Bu da ancak muhip, mahbup ve muhabbet, tâlip, matlup ve talep, seyr, sülûk ve suûd (yükseğe çıkma), urûc (yükselme), vuslat ve kavuşma mertebelerinin belirmesi (taayyün) için kesreti/çokluğu ve izâfeti (bir şeylere bitişmeyi) gerektiren birtakım faaliyet ve olaylara tenezzül etmek (inmek) sûretiyle meydâna gelebilir.

Tenezzüller gerçekleştikten sonra izâfetler, ihtilaflar, farklı farklı ameller ve haller meydâna geldi. Çeşitli görüşler ve fikirler ortaya çıktı. Meşrepler ve karakterler zuhur etti. Cenâb-ı Hak, hikmet-i ilâhiyyenin gereği olarak, farklı mazharların, çeşitli görüşlerin arasına, kullarının işleri düzgün yürüsün ve nizam bozulmasın diye hudûdu/sınırları ve adâbı/edepleri koydu. Böylece yol sağlam oldu. Usuller farklı farklı oldu. Saâdet (cennetlik olma) ile şakâvet (cehennemlik olma) ve hidâyet ile dalâlet (sapıklık) birbirinden ayrıldı.

İşte bunun içindir ki, Cenâb-ı Hak önce mahlûkat arasında sınır koymaya, hudut belirlemeye işâret etmektedir. Bu sınırların en önemlilerinden birisi, cinsel duyguları, ihtiyaçları ve nikahı, insan türünün var edilmesini gâyesi ve hikmeti olan mârifet kapısının kapanmasına neden

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

سُورَةٌ اَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَاَنْزَلْنَا فِيهَٓا اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ ....

olan zinâdan korumaktır. Çünkü insanlık mertebesi Rahmân ve Rahîm olan Allâh'a nâiplik etme onun halîfesi olma mertebesidir.

Bu türün meydâna gelmesinde ortaya çıkabilecek herhangi bir karışım veyâ ortaklık zâtî vahdetin sarâfetine, temizliğine zarar verir, ihlal eder. Çünkü hilâfet eden ile hilâfet edilen arasında bir uygunluğun olması gerekir. Bu sebepledir ki Allâhü Teâlâ sûreye bütün isim ve vasıflarını câmi olan, kendisinde toplayan ismi ile şöyle başlamaktadır:

SÛRENİN TEFSÎRİ

بِاسْمِ اللّٰهِ: İnsan türünü hilâfeti için ızhar eden/yaratan ve onlara kendi ahlâkı ile ahlaklanma ve vasıfları ile vasıflanma mertebesini ihsan eden **Allâh'ın adıyla** başlarım.

O, الرَّحْمَانِ: Kullarını en güzel kıvamda ve ölçüde yaratmak sûretiyle onlara karşı **Rahmân**'dır, merhametlidir.

Yine o, الرَّحِيمِ: Halîfelik ve nâiplik rütbesinden düşmemeleri için, kullarının yanlış ve bozuk taraflarını ıslah edip düzeltmek, çirkin taraflarını güzelleştirmek sûretiyle onlara karşı **Rahîm**'dir, rahmet sâhibidir.

Bu büyük سُورَةٌ: **Bir sûredir.** Yüce bir bölümdür. Güzel âyetlerdir. Ey resullerin en kâmili! Senin nübüvvetini teyid etmek, risâletini desteklemek, insanların senin getirdiğin dini kabul etmelerini teşvik etmek için, sana olan cömertliğimizin, lutuf ve bağışımızın makâmından أَنزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا: **Onu biz indirdik ve farz kıldık.** İçerisinde zikredilen hükümleri, gerine getirilmesi zorunlu emirler kıldık, etrâfı çizilmiş sınırlar olarak belirlerdik. Mü'min olup da sana tâbi olanları, zâhirlerini ve bâtınlarını güzelleştirmeleri için o hükümleri yerine getirmekle mükellef kıldık. وَ: **Ve** bununla birlikte, أَنزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ: **Onda âyetler indirdik.** Zâtımızın vahdetine, birliğine, gerek ihsandaki ve gerekse intikamdaki kudretimizin büyüklüğüne delil olan ve işâret eden muazzam âyetler onun içerisinde indirdik. O âyetler بَيِّنَاتٍ: **Beyyinâttır.** Mânâsı, içeriği ve

... لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١﴾ اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانٖى فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فٖى دٖينِ اللّٰهِ ....

delâlet ettiği şeyler apaçıktır. لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ: **Umulur ki, düşünür ve öğüt alırsınız.(1)** Vaaz u nasîhat olarak onu dinleyerek, helâkinize sebep olacak şeyleri terk eder, yaratılma gâyenize yönelirsiniz.

Sonra Cenâb-ı Hak mü'minleri en kötü ve en çirkin günahtan temizlemek için şöyle buyurmaktadır:

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي: **Zinâ eden kadın ve zinâ eden erkek.** Yâni, ey mü'minler! Emirlerini farz kıldığımız ve okuduğumuz bu kitaba göre onların hükmü, onlara verilecek cezâ celdedir (değnekle dövmek). Cenâb-ı Hakk'ın önce zinâ eden kadını zikretmesi, genellikle zinânın kadınlardan meydâna gelmesi, onların nefislerinin buna daha meyilli olması ve erkeklere karşı cinsel yönden daha uygun olmaları sebebiyledir. Ey kitabın hudutlarını ve hükümlerini uygulayan mü'minler! Zâniye ve zâni hakkındaki hükmü duyduktan sonra artık فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ: **Onlardan her birine yüz değnek vurun.** İkisi arasında zinânın gerçekleştiği sâbit olduktan, kesinleştikten sonra ve eğer o ikisi de "muhsan" (müslüman, evlenmemiş, yetişkin, hür, aklı başında ve cinsel birleşmeye müsâit kimse) değiller ise, zinâdan aldıkları zevkin bedeli olarak onlara acı verici kırbaç ile yüzer darbe vurun. Çünk muhsanların cezâsı icmâ ile sâbit olduğu üzere "recm"dir (taşlanmak). Eğer birisi muhsan değil ise, muhsan olan recmedilir. İmam Şâfiî yüz değneğe, toplumdan uzaklaştırma cezâsını da eklemiştir. Çünkü böyle bir cezâ, zorlayıcılıkta daha genel ve daha etkilidir. Bunun sebebi de şu hadîstir: "Bekâr biri yine bekâr birisi ile yaparsa, yüz sopa ve toplumdan uzaklaştırmadır."[44] Ey Hakk'ın hükümlerini yerine getirenler! وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللّٰهِ: **Allâh'ın dininde o ikisine karşı sizi bir acıma tutmasın.** Had cezâsını ve hükmünü uygulamanız sırasında merhamet ....

[44] Müslim, *es-Sahîh,* III/1316, rakam: 1690, bâb: Haddü'z-Zinâ; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* IV/270, rakam: 7143, bâb: Neshu'l-Celdi ani's-Seyyib; İbn Mâce, *es-Sünen,* II/852, rakam: 2550, bâb: Haddü'z-Zinâ. Ayrıca bak.: Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid,* VI/264, bâb: Nüzûlü'l-Hudûd.

... إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِۚ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَٓائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾
اَلزَّانٖي لَا يَنْكِحُ اِلَّا زَانِيَةً اَوْ مُشْرِكَةًۘ وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَٓا اِلَّا زَانٍ اَوْ مُشْرِكٌۚ وَحُرِّمَ ذٰلِكَ
عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾

hissine kapılmayın. Aksi halde had cezâsındaki hikmeti kaybedersiniz. Ayrıca Allâh'ın dinini icrâ etmede ve o dinin vaz edilmiş olan hükümlerini uygulamada acıma duygusuna yer olmaz. إِنْ كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ: **Eğer Allâh'a ve âhiret gününe inanıyorsanız.** Hakk'ın hükümlerini hakîkaten uyguluyor, onun koyduğu sınırları koruyor, onun katından gelen bütün emir ve nehiylere, bütün kurallara, bütün sırların ortaya çıkacağı, gizli hiçbir şeyin kalmayacağı âhiret gününe inanıyorsanız böyle yapın; hükümleri emrolunduğunuz şekilde yerine getirin ki, hesap gününde cezâya uğramayasınız. وَ: **Ve** had cezâsını onlara uygulamaya karar verdiğiniz zaman o لْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ: **Mü'minlerden bir grup onların azâbına şâhit olsun (2).** Mûteber kimselerden oluşan büyük bir topluluk cezâ esnâsında hazır bulunsun, olaya şâhit olunsun ki, kalbinde bu tür çirkin, kötü, yanlış ve rezil işlere meyli olanlar çekinsinler.

Sonra Cenâb-ı Hak zinâ eden kadın ve erkek ile nikahlanmanın, evlenmenin çirkinliğine son derece şiddetli bir şekilde şöylece işâret etmektedir:

Kânûnî hiçbir hakkı ve ruhsatı olmaksızın, Allâh'ın koyduğu sınırları aşarak ve onun örtüsünü yırtarak müslümanların nâmusuna halel getiren الزَّانِي لاَ يَنكِحُ إلاَّ زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً: **Zinâkâr bir erkek, sâdece zinâkâr veyâ müşrik bir kadınla evlenebilir.** Eğer kendisine birisini nikahlayacaksa bu yine kendi durumuna denk bir zâni kadın olabilir. Çünkü cinsellikteki durum bunu gerektirir. Ya da o kişi müşrik bir kadınla evlenebilir ki, o da en kötü fiilli, en çirkin karakterli birisi demektir. Hiçbir dînî yol olmaksızın yabancı erkeklere rağbet ve meyil eden وَالزَّانِيَةُ لاَ يَنكِحُهَا اِلاَّ زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ: **Zinâkâr kadını da ancak zinâkâr veyâ müşrik bir erkek nikahlayabilir.** Aralarındaki ve hallerindeki benzerlik bunu gerektirmektedir. وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ: **Bu, mü'minlere**

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤﴾

haram kılınmıştır (3). Bu aşağılık, çirkin, rezil fiil (zinâ), azîmet sâhibi ve samîmi inananlara haram kılınmıştır. Ruhsat sâhibi mü'minlere de aynı şekilde kesinlikle yasaklanmıştır.

Sonra Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır:

İster eşleri olsun, isterse başkaları olsun, وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ: **Muhsan kadınları zinâ suçuyla itham edenler,** hür, akıllı, yetişkin ve nâmuslu kadınlara zinâ suçu isnat edenler. Muhsan erkekler için de aynı hüküm söz konusudur. Âyette itham edilenlerin kadınlar olarak zikredilmesi, ekseriyetle onların zinâ suçuyla itham edilmesinden ve âyetin iniş sebebine de kadınların yol açmış olmasından dolayıdır. Zinâ suçu itham ettikten ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ: **Sonra da dört şâhit getirmeyenler,** iddiasını ispat etmek üzere, hak ve hukuk gözeten, güvenilir ve aklı başında dört şâhit getirmeyenler. Çünkü onlar o azgın zinâkârların ahvâlini merak eden kimseler değillerdir ve onların o çirkin fiillerine ve hallerine muttali olmak gibi bir düşünceleri olmaz. Tam tersine bir anda, âniden, gözüne sürme çekmiş birisinin sürmesine gözünün takılıvermesi gibi o ikisinin çirkin fiilini -ki, böyle bir şeyden Allâh'a sığınırız- Allah korusun- görürler. Eğer bu şekilde dört şâhit gösterirlerse zinâ iddiasını ispat etmiş olurlar, aksi halde فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً: **Onlara seksen değnek vurun.** Ey Hakk'ın koyduğu hükümleri uygulayanlar! O iftirâ atan yalancılara seksen sopa vurun. Bu zinâ suçunun cezâsı gibi değildir. Ondan hafiftir ve sayıca da azdır. وَ: **Ve** ey Allâh'ın sınırlarını koruyanlar! Onlara değnekle vurduktan sonra لَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا: **Onların şâhitliklerini ebediyyen kabul etmeyin.** Hiçbir dâvâda, hiçbir durumda onların şehâdetlerini, hayatlarının sonuna kadar, aslâ kabul etmeyin. وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ: **İşte bunlar bozgunculardır (4).** Bu şakî ve reddedilmişler aklın ve şer'in sınırları dışına çıkmış, adâlet ve saygınlık derecesinden düşmüş, insaf ve vicdan yolunu terk etmiş olanlardır. Onların Allâh'ın azâbından kurtuluşa ermesi kesinlikle beklenmez.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ
أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِ إِنَّهُ
لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٦﴾ وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٧﴾

إِلاَّ الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ: **Fakat, bundan sonra tevbe edenler,** itham ve iftirâ suçundan vaz geçenler, وَأَصْلَحُوا: **Ve ıslah olanlar,** kalpten gelerek tevbe etmek ve pişman olmak sûretiyle nefislerindeki bozukluğu düzeltenlere gelince, فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ: **Allah Gafûr ve Rahîm'dir.(5)** Eğer ihlaslı olurlarsa, Allah onları affeder, hatâlarını örter, onlara merhamet eder ve tevbelerini kabul eder.

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلاَّ أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِ: **Eşlerini zinâ suçuyla itham edip de kendilerinden başka şâhidi olmayanlar, Allâh'a yemin ederek kendisinin doğru söylediğine dâir dört defâ şâhitlik ederler (6).** Olay ânında yanlarında başka kimse olmayanlar, dört kişinin yerine geçmek ve kendisi üzerinden iftirâ cezâsını düşürmek üzere şu şekilde dört defâ yemin ve şâhitlik ederler: "Vallâhi doğru söylüyorum!" Yâni, o zinâ suçuyla eşini itham eden kimse, kendisinin zinâ olayını gördüğüne ve sözlerinin eşine bir iftirâ olmadığına dâir Allâh adına yemin eder.

Dört defâ yemin ettikten sonra beşinci kere bir şehâdet daha yapar. Bu yemin aksi halde Allâh'ın lâneti ile olayı desteklemek içindir ve: وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَةَ اللّٰهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ: **Eğer yalan söylüyorsa Allâh'ın lâneti kendisinin üzerine olsun(7)** şeklindedir. Eğer iddiasında yalancı ise, Allâhü Teâlâ'nın rahmetinden ve huzûrundan kovması, tard etmesi, uzaklaştırması kendi üzerine olsun şeklindedir.

Bu beşinci yemin ile desteklenmiş olan dört yeminin/şehâdetin yerine getirilmesinden sonra, onun üzerinden iftirâ haddi/cezâsı kalkar. Zinâ cezâsı kadın üzerinde sâbit olur. İkisinin ayrılması kesinleşip aralarındaki nikah fesh olunur. Bir görüşe göre de boşama ve -eğer varsa- çocuğun inkârı ile nikah düşer.

وَيَدْرَؤُا عَنْهَا الْعَذَابَ اَنْ تَشْهَدَ اَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِۙ اِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَۙ ﴿٨﴾ وَالْخَامِسَةَ
اَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَٓا اِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٩﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ
وَاَنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

وَيَدْرَؤُا عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ: **Kadının "billâhi o yalancılardandır" diye dört defâ şâhitlik etmesi üzerinden azâbı kaldırır (8).** "Billâhi o bana iftirâ atmaktadır ve ben suçsuzum" diye kadının dört defâ şâhitlik etmesi kadının üzerinden zinâ cezâsını düşürür.

Yine o da diğer dört yemini desteklemek maksadıyla beşinci bir yemin daha eder ki, وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ: **Eğer (erkek) doğru söylüyor ise Allâh'ın gazabı (kadının) kendi üzerine olsun(9)** şeklindedir. Zinâ suçu ithamında erkek doğru ise, Allâh'ın gazabı ve rahmetinden uzaklaştırması kadının kendisi üzerine olsun tarzında kadın beşinci kere yemin ve şâhitlik eder.

Kadın bunu yaptıktan sonra had cezâsı onun üzerinden düşer ve "Birbirleri ile lânetleşenler aslâ birarada olmazlar"[45] hadisi gereğince aralarında sonsuz bir ayrılık gerçekleşir.

Sonra Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır: Ey yalan yemin ve bâtıl şâhitliğe ve Allâh'ın lânet ve gazabına tahammül etmeye cüret edenler! Kullarının bütün sırlarına muttali olan وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ: **Allâh'ın size karşı lutfu ve rahmeti ya olmasaydı!** Günahlarınızı örtüp gizlemek sûretiyle onun size karşı merhameti ve şefkati eğer olmasaydı, sizi rezil eder, pisliklerinizi ortaya dökerdi. Fakat o, koyduğu sınırları aşmaktan, yasaklarını çiğnemekten belki vazgeçersiniz diye size mühlet veriyor ve hatâlarınızın üstünü örtüyor. وَ: **Ve ey mü'minler! İyi biliniz** ki: Hallerinizi düzelten أَنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ: **Allah, Tevvâb ve Hakîm'dir. (10)** Sizi tevbe etmekte başarılı kılar. O, bütün işlerinde hikmet ve hüküm sâhibidir. Sizi hemen cezâlandırmak için acele etmez. Ola ki, yaptığınız çirkin işleri bırakır, kötü davranışlarınızdan dönersiniz ve yaratılma gâyenize ulaşırsınız.

---

[45] İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef,* IV/20, rakam: 17376. Hadîs başka lafız ve yollarla da rivâyet edilmiştir. Bak.: İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr,* IV/286 vd.

إِنَّ الَّذِينَ جَٓاؤُ۫ بِالْاِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْۜ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْۜ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْۜ لِكُلِّ
امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْاِثْمِۚ وَالَّذ۪ي تَوَلّٰى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظ۪يمٌ ﴿١١﴾
لَوْلَٓا اِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِاَنْفُسِهِمْ خَيْرًاۙ وَقَالُوا هٰذَٓا
اِفْكٌ مُب۪ينٌ ﴿١٢﴾

Sonra Cenâb-ı Hak, Hz. Ayşe'yi, kendisine sapık ve şaşkınların, onun yüce hâlini, ismet ve iffetinin kemâlini bilmeksizin attıkları iftirâdan aklamak için şöyle buyurmaktadır:

Ey iftirâya uğrayan mü'minler! إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ: **Ağır iftirâyı uyduranlar,** gerçekle zerre kadar alâkası olmayan o yalanı ortaya atan müfsit ve müsrifler, عُصْبَةٌ مِنكُمْ: **Sizden bir gruptur.** İçinizden belli sayıda kimselerdir. Ne var ki, لاَ تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ: **Onu kendiniz için şer saymayın.** Onların attığı o iftirânın sizin için kötü olduğunu ve ondan size bir utanç bulaşacağını düşünmeyin. بَلْ هُوَ: **Bilakis o** iftirâ, خَيْرٌ لَكُمْ: **Sizin için hayırlıdır,** büyük bir sevap kazanmanız, ecre nâil olmanız, Hakk'ın ikrâmına erişmeniz için ve suçsuzluğunuz, temizliğiniz ve gerçeğin ortaya çıkması noktasında size büyük âyetlerin inmesine bir vesîledir. لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ: **Onların her biri işlediği günâhın cezâsını çekecektir.** O iftirâ atanların her biri haksız ve yalan yere uydurduğu iftirâ günahının cezâsını görecektir.Özellikle de وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ: **Elebaşılık yapan kimse için büyük bir azap vardır. (11)** İftirâ hâdisesinde ifşâ ve olayı yayma ile işe başlayarak elebaşılık yapmış olan İbn Ubey için dünyâda ve âhirette büyük bir azap vardır. O, mü'minler arasından kovulmuş, münâfıklığı açıkça bilinen bir kişidir. Âhirette ise bundan daha çetin bir azapla karşılaşacaktır.

Sonra Cenâb-ı Hak iftirâ atanları kesin bir ifâde ile şöylece reddetmektedir:

لَوْلاَ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُبِينٌ: **Onu işittiğiniz zaman, mü'min erkek ve kadınların kendi aralarında hüsn-i zan besledikleri ve "bu apaçık bir iftirâdır" dedikleri gibi (12)** siz de deseydiniz ya! Ey iftirâcılar! Siz böyle yapmadınız.

لَوْ لَا جَٓاؤُ۫ عَلَيْهِ بِاَرْبَعَةِ شُهَدَٓاءَۚ فَاِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَٓاءِ فَاُو۬لٰٓئِكَ عِنْدَ اللّٰهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٣﴾ وَلَوْ لَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَٓا اَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌۚ ﴿١٤﴾ اِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِاَلْسِنَتِكُمْ ....

Onun iftirâ edilenler için bir hayır olduğunu düşünmediniz. Mü'minlerin dediği gibi "bu hiç şüphe yok ki, bu büyük bir iftirâdır, onun (Hz. Ayşe) nâmusu ifitrâ edilmekten, bu gibi yalancıların üzerine yalan atmasından çok çok berî, tertemiz ve çok çok yücedir" demediniz.

Cenâb-ı Hak bizi râzı olmayacağı şeylerden muhâfaza buyursun.

لَوْلَا جَاءُوا عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ: **Onun üzerine dört şâhit getirselerdi ya!** O iftirâ edenlerin kendilerine, söyledikleri şeylere, iftirâlarına, dört âdil ve güvenilir kişiyi şâhit göstermeleri gerekmez miydi? Ama böyle yapmadılar. فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ: **Mâdemki şâhitler göstermediler,** dört tâne güvenilir şâhitleri yok فَأُولَئِكَ: **O halde bunlar,** bu iftirâcı ve müfterîler, içlerini bilen عِنْدَ اللّٰهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ: **Allâh'ın huzurunda yalancıların ta kendileridir (13).** Yalancıdırlar; Cenâb-ı Hak onları o yalan, bühtan ve iftirâlarına karşılık cezâlandıracak, özellikle de Ehl-i Beyt'e, o tertemiz, arı-duru ve güzel aileye iftirâ atanlara hak ettikleri cezâyı götserecektir.

Ey bühtan uyduran ve iftirâ atan kimseler! وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ: **Allâh'ın size karşı dünyâda ve âhirette lutfu ve rahmeti olmasaydı,** bu büyük iftirâdan dönme ve vazgeçmeyi eğer size nasip etmeseydi ve onun rahmeti size hem dünyâda hem de âhirette şâmil olmasaydı, لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ: **Bu yaydığınız şeyden dolayı size büyük bir azap dokunurdu (14).** İftirâyı yaymanız ve onunla ilgili konulara dalmanızdan dolayı Cenâb-ı Hakk'ın azâbı âhirette sizi bulacağının yanında dünyâda da hemen size yetişirdi.

إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ: **Çünkü onu dilinize doluyorsunuz.** Çok çirkin olduğu kesin olmasına rağmen o olayı kabul etme meyliyle birbirinizden soruyor, onun hakkında birşeyler işitmek için birbirinize kulak kesiliyorsunuz. Hiçbir zannınızın ve tahmîninizin bulunmadığı, içyüzünü ....

... وَتَقُولُونَ بِاَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًاۗ وَهُوَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيمٌ
﴿١٥﴾ وَلَوْلَٓا اِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَٓا اَنْ نَتَكَلَّمَ بِهٰذَاۗ سُبْحَانَكَ هٰذَا بُهْتَانٌ
عَظِيمٌ ﴿١٦﴾ يَعِظُكُمُ اللّٰهُ اَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهٖٓ اَبَدًا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَۚ ﴿١٧﴾

---

bilmediğiniz ve وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ: **Hakkında hiçbir bilgi sâhibi olmadığınız şeyleri ağzınızla söylüyorsunuz.** Bu, Allah katında büyük bir cürüm ve suç olmakla birlikte وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا: **Bunu basit bir şey addediyorsunuz.** Bunun çok sıradan, azâbı ve cezâyı gerektirmeyen küçük bir şey olduğunu zannediyorsunuz. وَهُوَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيمٌ: **Halbuki o Allah katında büyük bir şeydir (15).** Temiz ve günahsız kimselere iftirâ atmak, Hz. Ayşe'nin iffetini ve ismetini (mâsumluğunu) bilen Allâhü Teâlâ'nın katında büyük bir suçtur, türlü türlü azâbı, çok şiddetli cezâyı gerektirir. Çünkü insanlardan herhangi birisine yapılan iftirâ ve yalan dahi azâbın en şiddetlisini, en ağır cezâyı gerektirirken, en fazîletli ve en şerefli kimselere yapılan iftirânın neyi gerektirdiği ona göre hesap edilsin.

Ey iftirâcılar! وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهَذَا: **Onu işittiğinizde "bunu konuşmamız bizim için yakışık almaz" deseydiniz ya!** Nolaydı, iftirâyı ilk işittiğinizde, bu âdî, yalan ve yanlış şeyi konuşmak bizim için aslâ doğru değildir, deseydiniz. Yine devamla şunu da deseydiniz: Allâhım, سُبْحَانَكَ: **Sen sübhânsın.** Habîbinin halîli hakkında bu tür iftirâları atması ve bu tür şeyler söylemesi için sen aslâ izin ve imkân vermezsin. Seni bundan tenzih ve takdis ederiz. Çünkü هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ: **Bu büyük bir bühtandır (16).** Buna akıllar şaşar, işitmeye kulaklar dayanamaz, kalpler perişan olur.

Sizi ıslah eden, bozukluklarınızı düzelten يَعِظُكُمُ اللّٰهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا: **Allah, bu tür şeylere bir daha aslâ dönmemeniz için size öğüt veriyor.** Hayatta olduğunuz müddetçe bu işin çirkinliğini hatırlatmanız için sıkı sıkı tenbihte bulunuyor. إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ: **Eğer mü'min iseniz (17).** Ona inanıyor ve nebîsini tasdik ediyorsanız. Çünkü Ehl-i Beyt ....

وَيُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِؕ وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ حَكٖيمٌ ﴿١٨﴾ اِنَّ الَّذٖينَ يُحِبُّونَ اَنْ تَشٖيعَ
الْفَاحِشَةُ فِى الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ اَلٖيمٌۙ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ
وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٩﴾ وَلَوْ لَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ ....

hakkında bu tür yalanlar ortaya atmak küfrün, yalancılığın ve inkârın alâmetidir; Allâh'a ve rasûlüne karşı edepsizliktir.

وَ: **Ve** fesat ve fitne ehli tarafından bu tür saçmalıklar ortaya ortaya atıldıktan sonra, يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ: **Allah size âyetlerini açıklıyor.** Bütün iş ve olayların gerçek sâhibi olan Cenâb-ı Hak, koyduğu sınırların aşılmasına ve perdelerin yırtılmasına sebep olan bu tür iftirâlardan, özellikle de habîbinin ailesine karşı bühtan etmekten sarf-ı nazar etmenize, kesinlikle kaçınmanıza işâret eden âyetlerini size açıklamaktadır. Kötü hallerinizi ıslah eden وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ: **Allah, Alîm ve Hakîm'dir. (18)** İçinizde sakladığınız ve izlediğiniz şeyleri bilir; size zarar veren şeyleri gidermede hüküm ve hikmet sâhibidir.

Sonra. Cenâb-ı Hak bütün kullarına hatırlatmak için şöyle buyurmaktadır: إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا: **Mü'minler arasında çirkinliği yaymaktan hoşlanan** müfsit ve müsrifler; işte لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ: **Onlar için dünyâda da, âhirette de elim bir azap vardır.** Yalanı yaymalarının karşılığı olarak, onlara dünyâda celde (değnekle dövülme), âhirette de yakıcı ve kavurucu ateş azâbı vardır. Gayb ve şehâdet âleminde cereyan eden her şeyi bilen وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ: **Allah bilir, siz bilemezsiniz. (19)** Kötü bir şeyi etrâfa yaymanın çirkinliğini Allah bilir ama siz bilmezsiniz; zâten bilseydiniz onu yaymaktan hoşlanmazdınız.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ: **Allâh'ın size karşı lutuf ve rahmeti ya olmasaydı!** Size karşı günahlarından hâlis bir pişmanlıkla tevbe etme ve dönme kapısını açmakla size merhamet etmemiş, lutuf ve ihsanda bulunmamış olsaydı, yaptıklarınızdan ve içinizdeki kötü vasıflarından dolayı sizi mutlakâ rezil eder ve size azap ederdi. وَ:**Ve** iyi bilin ki:

... وَاَنَّ اللّٰهَ رَؤُفٌ رَح۪يمٌ ﴿٢٠﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِۜ
وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَاِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِۜ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ
وَرَحْمَتُهُ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِنْ اَحَدٍ اَبَدًاۙ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يُزَكّ۪ي مَنْ يَشَٓاءُۜ ....

أَنَّ اللَّهَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ: **Allah, Raûf ve Rahîm'dir. (20)** Zararlı şeylerden sizi koruyarak size merhamet etmekte ve pişmanlık duyup tevbe etmenizi nasip etmek sûretiyle de size acımaktadır.

Bu tür günah ve isyanlar azdırıcı ve saptırıcı şeytana uymaktan ortaya çıktığı için, Cenâb-ı Hak bütün mü'min kullarını ona uymaktan, onun izini tâkip etmekten nehyederek şöyle hitap etmektedir:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا: **Ey îman edenler!** Yaratıcının birliğine, sıfatlarına, peygamberlik müessesesine, Hakk'ın kullarının ahlâk (huy) ve davranışlarının düzgün ve âhenkli olmasını sağlayan kurallar koyduğuna inananlar! Hak yoldan şaşırtan ve azdıran şeytanın ordularından olan nefis ve hevâya muhâlefet etmeniz, uymamanız sizin îmânınızın bir gereğidir. Ayrıca bu cümleden olarak, لاَ تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ: **Şeytanın adımlarını izlemeyin.** Çirkin şeyleri yayma ve isyankârlığa teşvik etme yolunda onun yolunu sürmeyin. Ey mü'minler! Sizden وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ: **Her kim şeytanın adımlarını tâkip ederse,** o azdırıcı ve saptırıcıya uyarsa, yolunu şaşırıp kaybeder ve azar. فَإِنَّهُ: **Muhakkak ki o,** yâni şeytan, يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ: **Çirkinliği ve kötülüğü emreder.** Kendisine tâbi olup uyanlardan, aklen ve şer'an çirkin ve naklen/örfen de herkesçe reddedilen şeyleri yapmalarını ister. وَلَوْلاَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ: **Eğer Allâh'ın size karşı fazlı ve rahmeti olmasaydı,** hâlinizi ıslah edip düzeltmeyi kendi üzerine almış olan Allâhü Teâlâ'nın ihsânı ve bütün kullarını kuşatan rahmeti olmasaydı, مَا زَكَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا: **Sizden hiç biriniz temize çıkamazdı.** Şeytana uymaktan kurtulamazdı. Çünkü ona uymak sizin tabiatınızda var; size hoş gelir; nefsiniz buna yatkındır. وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ: **Fakat Allah dilediğini temize çıkarır.** Kullarının işlerini takdir eden Allâhü Teâlâ, hikmetinin bir gereği olarak ve yaratmış olduğu kullarının fıtratını korumak maksadıyla, dilediği kimseyi şeytanın

... وَاللّٰهُ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴿٢١﴾ وَلَا يَأْتَلِ اُو۬لُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ اَنْ يُؤْتُٓوا اُو۬لِي الْقُرْبٰى
وَالْمَسَاك۪ينَ وَالْمُهَاجِر۪ينَ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِۖ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُواۜ اَلَا تُحِبُّونَ اَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ
لَكُمْۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٢٢﴾

vesvese ve yanıltmalarından kurtarır, temizler. Açıkta olana da, gizli de olana da muttali olan وَاللّٰهُ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ: **Allah, Semî' ve Alîm'dir. (21)** Kullarının konuşmalarını duyar ve onların niyet ve maksatlarını bilir.

وَ: **Ve** iftirâcılar iftirâlarını attıktan sonra, mü'minler onlardan yüz çevirdiler, onlara yardım etmekten, onları gözetmekten sarf-ı nazar ettiler, bâzıları son derece ihtiyaç içinde olsalar da onlara bir daha yardım kesinlikle etmemeye yemin ettiler. Allâhü Teâlâ mü'minlerin bu davranışını kabul etmedi; onları yardım etmeye teşvik etti ve kötülüğe karşılık iyilik yapmayı emrederek şöyle buyurdu: لَا يَأْتَلِ أُو۬لُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُو۬لِي الْقُرْبَى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ: **Sizden ihsan ve bolluk sâhipleri akrabâya, fakirlere ve göçmenlere Allah rızâsı için iyilik etmemeye yemin etmesin.** Ey mü'minler! Dinde fazîlet ve rızıkta bolluk sâhibi olanlarınız, bu ifk, iftirâ ve buhtan atma, onu yaymaktan hoşlanma, onun hakkında yerli yersiz ve yalan yanlış konuşma gibi sebeplerle, akrabâ olmasından dolayı kendilerine sığınan fakirlere, günlük nafakalarını temin etmekten âciz düşmüşlere, inancı uğrunda rahatını terk etmiş göçmenlere yardım ve iyilik etmeye ya da etmemeye yemin etmesinler. وَ: **Ve** artık o iffetli hanım (Hz. Ayşe) hakkında berat ve tertemizlik âyetleri indiğine göre, لْيَعْفُوا: **Affetsinler.** Bütün mü'minler, pişmanlık duyup tevbe ettikten ve tevbeleri de Allah tarafından kabul edildikten sonra iftirâcıları وَلْيَصْفَحُوا: **Bağışlasınlar.** Onların suçlarından yüz çevirsinler. Onlarla yakınlaşsınlar. Kendilerine verilenden onlara da versinler. Ey iftirâ edip de sonra bundan temizlenen ve temize çıkanlar! أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ: **Allâh'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz?** İftirânız dolayısıyla yaptığınız hatâ ve günahlarınızı affetmesinden, sizi bağışlamasından hoşlanmaz mısınız? Kullarını cezâlandırıcı ve onlardan intikam alıcı olan وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ: **Allah, Gafûr ve Rahîm'dir (22).** Kardeşlerinize karşı işlediğiniz cürümler sebebiyle .....

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾

---

kazandığınız hatâ ve günahlarınızı affetmekle o çok çok effedici ve size ayrıca lutuf ve ihsanda bulunduğu için de çok çok merhamet sâhibidir.

Rivâyet edilir k: Hz. Peygamber bu âyeti Hz. Ebû Bekir'e okudu. O: Evet, isterim, dedi. İftirâcılardan biri ve teyzesinin oğlu olan Mustah'a yardım etmeye tekrar başladı. O çok fakirdi ve elinde avucunda hiçbir şeyi yoktu. Hz. Ebû Bekir ona sürekli yardım ediyordu.[46]

Sonra Cenâb-ı Hak, aslâ zinâ iftirâsı atmamak husûsunda bütün kullarını uyarmak üzere şöyle buyurmaktadır: إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ: **Temiz, hiçbir şeyden haberi olmayan ve mü'min kadınlara zinâ iftirâsı atanlar,** Allâh'ın koyduğu sınırları koruyan, gaflet ve cehâlet erbâbının haksız ve yalan yere kendisine attığı iftirâdan münezzeh ve berî olan, Allâh'a, onun katından peygamberlerinin lisânı üzere gelen hudut ve hükümlere, her şeyin iç yüzünün ortaya çıkacağı hesap gününe inanmış kadınlara zinâ iftirâsı atan müsrif ve haddi aşmış kimseler لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ: **Dünyâda da âhirette de lânetlenmişlerdir.** Nâmuslu kadınların ırzlarına halel getirme çabası içerisinde ve onların nâmus perdelerini yırtma teşebbüsünde bulundukları ve onları iftirâ ile ta'n ettikleri, insanlar arasında zor duruma düşürdükleri için; had cezâsı, insanlar arasında aşağılanma, hakir görülme, hayatlarının sonuna kadar şehâdetlerinin reddedilmesi gibi durumlarla dünyâda ve türlü türlü azaplarla da âhirette Allâh'ın huzûrundan ve engin rahmetinden kovulmuşlardır. Kısaca, yaptıkları o derece çirkin davranış sebebiyle وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ: **Onlar için büyük bir azap vardır. (23)**

Ey resullerin en kâmili! Onların aşağılığını ortaya koymak ve mü'minlerin de onların hallerinden ibret almaları için anlat ki: يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ: **O gün, dilleri, elleri ve ....**

---

[46] Olay, sahih hadîslerde rivâyet edilmektedir. Hz. Ayşe rivâyeti ile *et-Tâcu'l-Câmi' li'l-Usûl fî Ehâdîsi'r-Resûl*'de 729 numarada mevcuttur (II/250). Hadîsi, Buhârî, Müslim, Tirmizî, ve Nesâî tahriç etmiştir.

يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللّٰهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ اَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾
اَلْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِۚ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِۚ

ayakları yaptıkları şeylerde onların aleyhine şâhitlik eder. (24) Allâhü Teâlâ'nın ilhâmı ve konuşturması ile, kendilerinden çıkan yalan, iftirâ, elinde hiçbir bilgi olmadığı, hiç kimsenin hiçbir hâline vâkıf olmadığı halde nâmuslu kadınlara/insanlara kasden zinâ suçu atmak gibi ne tür söz çıkmışsa onları ikrar etmek sûretiyle onların dilleri onlar aleyhine şâhitlik edecektir. Elleri, meşrû olmayan alış verişlerini söyleyecektir. Ayakları, Allâhü Teâlâ'nın, resûlünün ve mü'minlerin râzı olmadığı yerlere gittiklerini îtiraf edecektir. Kısaca, bütün uzuvları günah ve suç adına ne yaptıysa onu ikrar ve kabul edecektir.

يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللّٰهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ: **O gün Allah onlara hak ettikleri cezâyı tastamam verecektir.** Amellerin karşılığını veren Cenâb-ı Hak, mahşer günü onlara müstehak oldukları karşılık ve cezâyı ne bir eksik ne de bir fazla olmak üzere, tam bir adâlet ile verecektir. وَ: **Ve** işte o zaman, يَعْلَمُونَ اَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ: **Onlar Allâh'ın apaçık bir gerçek olduğunu bilecekler. (25)** Onlar, hesap günü, nîmet bağışlamaya da, cezâ vermeye de kâdir olan Allâhü Teâlâ'nın hakkı ve adâleti tam olarak gerçekleştirdiğini, ulûhiyeti ve rubûbiyeti ile zâhir olduğunu, onun gerçek kıvam, istikâmet ve adâletten en küçük bir sapma göstermediğini yakînen öğrenecekler.

Tıpkı şu âyette olduğu gibi, mazharlar ve varlık sâhipleri arasındaki uygunluğu gözetmek de onun bir adâletidir:

Türlü türlü rezillikleri işleyen, selâmet ve temizlik caddesinden sapmış اَلْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ: **Pis kadınlar pis erkekler içindir.** Aralarındaki uygunluk sebebiyle pis erkeklerden başkaları ile evlenemezler. وَ: **Ve** yine اَلْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ: **Pis erkekler de pis kadınlar içindir.** İlâhî adâlet gereğince herkes dengi denginedir. وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ: **Temiz kadınlar temiz erkekler içindir.** İffetli, temiz ve nâmuslu kadınlar, kendileri gibi temiz ve nâmuslu erkekler içindir. وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ: **Temiz erkekler de temiz kadınlar içindir.** Tevhit ve adâlet caddesi üzerinde yürüyen ....

أُولٰٓئِكَ مُبَرَّؤُنَ مِمَّا يَقُولُونَۜ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا

تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتّٰى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلٰٓى اَهْلِهَاۜ ....

erkekler kendileri gibi temiz kadınlar içindir. İlâhî kanun gereğince herkes kendi mizâcına ve mânevî yapısına göre kendisine benzeyene meyleder. Mâdemki bu hüküm ve karakterler arasındaki bu uygunluk ilâhî beyân ile sâbit olmuştur, o halde أُولٰئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ: **Bunlar, onların dediklerinden berîdir.** Bu tertemiz, pâk ve saf kimseler, o iftirâcı, azgın, pis, hak yoldan sapmış, sırât-ı müstakîmden uzaklaşmış kimselerin iftirâ ve yalan sözlerinden berîdirler, münezzehtirler, uzaktırlar. O beraetleri, mâsumlukları, suçsuzlukları ve temizlikleri sebebiyle لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ: **Onlar için güzel bir bağışlanma ve rızık vardır. (26)** Onlar için, suçsuzluklarını bilen ve buna bizzat kendisi şâhitlik eden Allâhü Teâlâ tarafından, perdenin açılıp örtünün kaldırıldığı zaman bahşedilecek bir af ve cennette doya doya tadılacak hem sûrî hem de mânevî bir rızık vardır.

Allâhım! Güzel rızkından bizleri de lutuf ve ihsânınla nasiplendir. Yine kerem ve cûdunla bizleri Naîm cennetlerine vâris olanlardan eyle.

Bu gibi saçmalıklar ve aslı astarı olmayan iftirâlar, gaflet ehli ile düşüp kalkmanın ve hatır gönül bağı ile birbirine bağlı olan kimselerin arasındaki mahrem ve saklı şeyleri, basîret sâhibi derecesinden düşmüş, ayak takımından olan kimselere açmanın sonuçlarından olduğu için, Cenâb-ı Hak mü'minler arasında karışıp kaynaşmanın ancak izne bağlı olduğunu, bu şekilde bu tür yanlış ve hurâfe bilgilerin önüne geçileceğine şöylece işâret etmektedir:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا: **Ey îman edenler!** Îmânınızın bir gereği olarak, aranızdaki muhabbet ve samîmiyeti korumalısınız. Bunun için de لاَ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتّٰى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلٰى أَهْلِهَا: **Kendi evlerinizden başka evlere, yakınlaşıp ev halkına selam vermedikçe girmeyin.** Kardeşlerinizden herhangi birinin evine âniden dalarak, ev halkından hiçbir izin almaksızın girmeyin. Tam tersine girmek için önce izin isteyin ve sabırlı olun. Üç defâ "selamün aleyküm, girebilir miyim?" deyin, ondan sonra izin verilirse girin, aksi halde girmeyin. Hz. Peygamber'den

... ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ فَاِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَٓا اَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتّٰى يُؤْذَنَ لَكُمْۚ وَاِنْ قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ اَزْكٰى لَكُمْۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾

bu şekilde rivâyet edilmiştir.[47] ذٰلِكُمْ: **İşte bu,** yâni bu izin ve geldiğini hissettirme, خَيْرٌ لَكُمْ: **Sizin için daha hayırlıdır.** Ansızın içeri dalıp girmektense, izin alarak içeri girmek sizin için daha doğru ve uygundur. İşte size güzel ahlâk ile ilgili olarak inmiş olan bu güzel âyeti لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ: **Umulur ki hatırlarsınız.(27)** Onu öğüt olarak kabul eder, dostluk, arkadaşlık ve kardeşlik sınırlarını muhâfaza eder, adâlet, doğruluk ve güzellikten şaşmazsınız.

فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا: **Eğer orada birini bulamazsanız,** kendisinden izin alacağınız birisi o evde yoksa, فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ: **Size izin verilinceye kadar oraya girmeyin.** Size izin veren birisi oluncaya kadar sabredip bekleyin. Böylece çeşitli ithamlarla karşı karşıya kalmazsınız. وَ: **Ve** eğer birilerini bulursanız, إِنْ قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا: **Size de geri dönün denirse,** yâni eve girmeniz için uygun bir vakit değilse, فَارْجِعُوا: **Geri dönün.** Tıpkı câhil insanların yaptığı gibi sebebini araştırmayın, ne olup bittiğini merakla soruşturmayın ve derhal geri dönün. هُوَ: **O,** yâni sebebini sormaksızın geri dönmek, أَزْكَى لَكُمْ: **Sizin için daha nezihtir.** Israrcı olmaktan daha güzel bir davranıştır. Sizin menfaatinizi düşünen وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ: **Allah, yaptıklarınızı bilir.(28)** İçinizde neler kurguladığınızı bilir ve o bilgisi gereğince de size hak ettiğinizi verecektir.

[47] *Et-Tâc el-Câmi' li'l-Usûl fî Ehâdîsi'r-Resûl* adlı kitapta (VI/577, rakam: 4817) Rebî' b. Harrâş ve sahâbîlerden biri vâsıtasıyla şöyle nakledilmektedir: "Hz. Peygamber hizmetçilerinden birine 'şuraya çık ve ona izin almayı öğret' dedi. Sonra şöyle devam etti. Ona de ki: 'Es-Selâmü aleyküm, girebilir miyim? de.' Adam bu sözleri duydu. 'Es-Selâmü aleyküm, girebilir miyim?' dedi. Rasûlullah ona izin verdi, o da içeri girdi." Bu hadîs sahihtir ve Ebû Dâvûd tarafından tahriç edilmiştir.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْۜ وَاللّٰهُ
يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾ قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ اَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا
فُرُوجَهُمْۜ ذٰلِكَ اَزْكٰى لَهُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ: **İçinde size âit bir eşyâ bunulan ve başkası tarafından oturulmayan evlere girmenizde sizin için bir günah yoktur.** Depo veyâ başka amaçla kullanmak için kirâladığınız yerlere girmekte size bir engel ve zorluk yoktur. وَ: **Ve** kısaca, kullarının iç dünyâlarına muttali olan اللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ: **Allah, açığa vurduklarınızı da, gizlediklerinizi de bilir. (29)** Ortaya döktüklerinizi de, sakladıklarınızı da bilgi ve ilmi gereğince de size karşılığınızı verecektir.

Sonra Cenâb-ı Hak, habibine (s.a.v.), kullarına hatırlatma yapmasını, ahlaklarını güzelleştirmelerini söylemesini ve özellikle de haramları ve sınırları korumaları konusunda onlara îkazda bulunmasını emrederek şöyle buyurmaktadır:

Ey resullerin en kâmili! قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ: **Mü'minlere söyle.** Allâh'ın koyduğu sınırları tasdik eden ve onun emirlerine yapışanlara şunu de: يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ: **Gözlerini yumsunlar.** Nazarlarının âniden harama ilişmemesi için bakışlarını kısa tutsunlar. Hattâ, nazarlarını üzerinde yürüdükleri yoldan hiç ayırmasınlar. Böylece nefs-i emmârelerinin şerrinden ve şehvet ordularının ataklarından selâmette olurlar. وَ: **Ve** yine onlara söyle: يَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ: **Nâmuslarını korusunlar.** Zinâya ve fuhşa götüren şeylerden kendilerini korusunlar, Töhmet ve zan altında tutulabilecekleri, zinâ iftirâsına sebep olabilecek yerlerden kesinlikle kaçınsınlar. ذٰلِكَ: **İşte bu** gözü yumma ve kendini muhâfaza etme, أَزْكٰى لَهُمْ: **Onlar için en nezih davranıştır.** Mü'minlerin nefisleri için en temiz durumdur. Onların her türlü hallerini murâkabe eden إِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ: **Allah, onların yaptıklarından haberdardır. (30)** Onların aklından geçeni, kendi aralarında işâretleşmeler ve bakışmalarından ve haramlara karşı diğer uzuvlarını hakerete geçirmelerinden haberdardır.

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ اَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ
اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلَّا
لِبُعُولَتِهِنَّ اَوْ اٰبَٓائِهِنَّ اَوْ اٰبَٓاءِ بُعُولَتِهِنَّ اَوْ اَبْنَٓائِهِنَّ اَوْ اَبْنَٓاءِ بُعُولَتِهِنَّ اَوْ اِخْوَانِهِنَّ

Ey resullerin en kâmili! Yine وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ: **Mü'minlere de ki.** Allâh'ın koyduğu sınırlara riâyet eden ve onun yasaklarını ve haramlarını muhâfaza eden îman sâhibi hanımlara da şunu söyle: Onlar da يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ: **Gözlerini yumsunlar.** Bakışlarını kısaltsınlar; sâdece kocalarına baksınlar. وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ: **Nâmuslarını muhâfaza etsinler.** Haramlara meyletmekten korunsunlar. Onların, kocalarından başkasına kendilerini aslâ sunmamaları gerekir. وَلاَ يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ: **Zînetlerini göstermesinler.** Süslerini başkaları için açığa çıkarmasınlar. إِلاَّ مَا ظَهَرَ مِنْهَا: **Görünen kısımlar müstesnâdır.** Üzerlerine giydikleri elbise bundan hâriçtir. وَ: **Ve** onlar, örtünmelerinin ve kendilerini korumanın en güzel yollarından birisi olarak, لْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ: **Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar.** Örtünmenin ve korunmanın daha güzel olması için, başörtülerini boyunlarına ve göğüslerine kadar uzatsınlar. وَ: **Ve** kısaca, لاَ يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلاَّ: **Zînetlerini şunlardan başkasına göstermesinler:** Güzelleşmek için takındıkları şeyleri sâdece şu kimselere göstersinler: لِبُعُولَتِهِنَّ: **Kocaları;** çünkü zîneti aslında onlar için kullanıyorlar. أَوْ آبَائِهِنَّ: **Babaları;** çünkü onlar onların velîleridir, en yakınlarıdır. أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ: **Kocalarının babaları;** çünkü onlar çocuklarının mahremiyetini korumak zorundadırlar. أَوْ أَبْنَائِهِنَّ: **Çocukları;** çünkü onlar anneleri için güvenilir kimselerdir. أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ: **Kocalarının çocukları;** çünkü onlar babalarının nâmusunu ve mahremini korumak zorundadırlar. أَوْ إِخْوَانِهِنَّ: **Kardeşleri;** zîrâ onlar, nâmuslarına bir ar gelmemesi için, kızdardeşlerinin üzerinde son derece koruyucu ve kıskançtırlar.

...اَوْ بَن۪ٓي اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَن۪ٓي اَخَوَاتِهِنَّ اَوْ نِسَٓائِهِنَّ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ
اَوِ التَّابِع۪ينَ غَيْرِ اُو۬لِي الْاِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ اَوِ الطِّفْلِ الَّذ۪ينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلٰى
عَوْرَاتِ النِّسَٓاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِاَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْف۪ينَ مِنْ ز۪ينَتِهِنَّ
وَتُوبُٓوا اِلَى اللّٰهِ جَم۪يعًا اَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ: **Erkek kardeşlerinin çocukları;** zîrâ erkek kardeş kız kardeşi korumada onların babaları gibidir. أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ: **Kız kardeşlerinin çocukları;** zîrâ kız kardeşleri tıpkı onların anneleri gibidir. أَوْ نِسَائِهِنَّ: **Kendi kadınları;** bunların mutlakâ müslüman olması gerekir. Çünkü onlardan sevicilik dışında herhangi bir zarar gelmesi düşünülemez. Zarar verme korkusu ve îman ise onları bundan men eder. أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ: **Sâhip oldukları köleler;** zîrâ ev halkından olmaları dolayısıyla onlardan kaçınmak bir külfettir ve zordur. أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُوْلِي الْإِرْبَةِ مِنْ الرِّجَالِ: **Kadınlara arzusu kalmamış ve erkekliği kalmamış hizmetçiler;** kadınlara ihtiyâcı ve şehveti kesilmiş olan erkek ve ihtiyar hizmetçiler. أَوْ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ: **Henüz kadınların mahrem yerlerine vâkıf olmayan çocuklar;** zîrâ onlar henüz büluğ çağına ermemişlerdir ve şehvet onlarda henüz ortaya çıkmamıştır. Yine onlara şunu da söyle: وَلاَ يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ: **Gizledikleri zînetlerinin anlaşılması için ayaklarını yere vurmasınlar.** Câhillerin salınarak ve kırıtarak yürüdükleri gibi yürümesinler. Kısaca, erkek olsun kadın olsun وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ: **Ey mü'minler! Hepiniz Allâh'a tevbe edin.** Ey Allâh'ın birliğine inanmış, onun gönderdiği kitapları ve peygamberleri tasdik eden mü'minler! Sizi yokluktan var eden yaratıcınıza dönün. لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ: **Umulur ki, felâha erersiniz. (31)** Böylece, Melik, Tevvâb ve Fettâh olan Allâhü Teâlâ'nın katındaki kurtuluş ve başarıya eresiniz.

Sonra Cenâb-ı Hak, mü'minler arasındaki dostluğun, yakınlığın, âdâbın ve sınırların korunması için, nesillerin ve soyların karışmaması

وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ وَالصَّالِحٖينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَاِمَائِكُمْ اِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلٖيمٌ ﴿٣٢﴾ وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذٖينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتّٰى يُغْنِيَهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ ....

için fuhşun emârelerinden ve zinâya götüren yollardan kesinlikle kaçınmak için gerekli ve aslında mânevî nikahı inşâ eden şeklî nikâhın önemine şu sözleriyle bilhassa işâret etmekte ve hassâsiyetle dikkat çekmektedir:

Ey ellerinin altında olanların işlerini üstlenen ve onların sâhipleri olanlar! وَأَنكِحُوا الْأَيَامَى مِنكُمْ: **İçinizden evli olmayanları evlendirin.** "Eyâmâ" kelimesi "eyyim" kelimesinin çoğuludur. Bu kelime dul veyâ hiç evlenmemiş olan erkek veyâ kadın demektir. وَ: **Ve yine** الصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ: **Durumu uygun olan kölelerinizi ve câriyelerinizi de evlendirin.** Zîrâ onların velîleri sizler olduğunuz için, onları evlendirmek de size düşer. Onların fakirliklerine ve düşkünlüklerine bakmayın. إِن يَكُونُوا فُقَرَاءَ: **Eğer onlar fakir iseler,** nikah yaptıkları zaman fukarâ iseler, Onların hallerini düzeltici olan يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ: **Allah, lutfuyla onlara zenginlik verir.** Kullarına son derece cömert ve rahmeti bol olan Cenâb-ı Hak, nikahtan sonra onlara zenginlik verir. Kullarının işlerini gözeten, rızıklarına kefil olan وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ: **Allah, Vâsi' ve Alîm'dir. (32)** Kullarına bol bol rızık verir ve onların perişan hallerinin farkında olduğu için, onun ilmi kendisinden istemeyi gerektirmeksizin sıkıntılı kullarının ihtiyâcını giderir. Hattâ böyle durumlarda onun ilmi kendisinden istenmekten dahi müstağnîdir.

وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ: **Evlenmeye güçleri yetmeyenler, Allah kendilerini lütfuyla zengin edinceye kadar iffetlerini korusunlar.** Evlenme imkânı bulamayanlar; onların hallerini düzeltici olan Allâhü Teâlâ, cömertliği sâyesinde onlara evlenme imkânı bahşedinceye kadar, şehvetlerini teskin etsinler, iffetlerini koruma cehdi içerisinde olsunlar ve bekarlığın meşakkatine katlansınlar. Sonra Cenâb-ı Hak, kendi rızâsını ve azâbından kurtulmayı talep ederek, kölelik boyunduruğundan, kulluk zincirinden kurtulmak isteyen ...

وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتّٰى يُغْنِيَهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ اِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَاٰتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللّٰهِ الَّذِي اٰتٰيكُمْ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ اِنْ اَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ....

kölelerin âzat edilmesine şu sözleriyle işâret etmektedir: Ey köle sâhipleri! وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ: **Elinizin altında olan kölelerinizden "mükâtebe" yapmak isteyenlere gelince.** İster erkek köle isterse câriye, hürriyeti sizin elinizin altında olan kölelerinizden her kim olursa olsun, size ödediği taktirde hürriyetine ve özgürlüğüne kavuşacağı, kendisini âzat edeceğiniz belli bir mal/bedel karşılığında sizinle âzatlık sözleşmesi/yazılı anlaşma yapmak isteyenlere gelince: فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا: **Eğer bir hayır görürseniz onlarla yazılı anlaşma yapın.** Eğer, özgürlüklerine kavuştuktan sonra onların sâlih, güvenilir ve mü'min kimseler olacağını hisseder, onlardan bir kötülük ve fesat gelmeyeceği noktasında sizde bir kanaat oluşursa, onlarla bu anlaşmayı yaparak, salıverin. وَ: **Ve** anlaşma yaptıktan sonra, آتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ: **Allâh'ın size verdiği maldan onlara da verin.** Ey müslümanlar! Köleliğin zillet ve hakirliğinden kurtulmaları için, Allâh'ın lutuf ve ihsânı ile size bahşettiği maldan siz de onlara verin. Sonra Cenâb-ı Hak köleler ile âdâb-ı muâşerete, onlarla birlikte olunduğu zaman sınırları muhâfaza etmenin yollarına, onları şer'an, âdeten, aklen ve örfen meşrû ve doğru olmayan bir şeye zorlamamaya, özellikle de onlar kendilerini kötülüklerden ve çirkinliklerden koruyan kimse iseler, müslümanların böyle bir zorlamaya aslâ kalkışmamalarına işâret ederek, biraz da mübâlağalı ve sert bir üslupla şöyle buyurmaktadır: Ey müslümanların ileri gelenleri! وَلاَ تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا: **Dünyâ hayâtının geçici menfaatinin peşine düşerek, nâmuslu kalmak isteyen genç câriyelerinizi fuhşa zorlamayın.** Ey köle ve câriye sâhipleri! Dünyânın geçici ve fânî menfaatlerini istemek sûretiyle, genç ve tecrübesiz olmalarına rağmen kendilerini Hak yoldan sapmaktan muhâfaza etmek isteyen ve aslında aklın ve şeriatin ...

...وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَاِنَّ اللّٰهَ مِنْ بَعْدِ اِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ اَنْزَلْنَا اِلَيْكُمْ اٰيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَمَثَلًا مِنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٤﴾

haklarında râzı olmadığı şeylerden korunmaya ve himâye edilmeye daha muhtaç ve lâyık olan genç câriyelerinizi zinâya zorlamayın; aklın ve şeriatin sınırları dışına sakın çıkmayın. وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ: **Kim onları zorlarsa,** iyi bilsin ki, azgın ve özellikle de koyduğu sınırların dışına çıkarak zâlimlik eden kullarından intikam alıcı olan فَاِنَّ اللّٰهَ مِنْ بَعْدِ اِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ: **Allah, onların zorlanmasından sonra Gafûr ve Rahîm'dir. (33)** Eğer ki o zorlanan câriyeler, kendilerini koruma konusunda samîmi iseler, onları affeder, onlara merhamet eder, kendilerini o işe zorlayan kimseleri ise en şiddetli bir biçimde cezâlandırır ve en ağır azap ile onlara azap eder.

وَ: **Ve** ey haddi aşanlar, fisk ve isyanda ısrarcı olanlar! Allah onları niçin cezâlandırmasın ki, biz sırf lutuf ve cömertliğimizin makâmından لَقَدْ اَنْزَلْنَا اِلَيْكُمْ آيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ: **Size apaçık âyetler indirmişizdir.** Islâhınızı ve kurtuluşunuzu açıklayan âyetler indirdik. وَ: **Ve** yine, yapmış oldukları kötülüklerden ibret alasınız diye مَثَلًا مِنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ: **Sizden önce geçmiş olanlardan misaller** sıralamak sûretiyle وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ: **Ve müttakîler için bir öğüt(34)** olsun diye, içinizden bizim kendisini yakalayıp intikam almamızdan çekinen kimseler için bir ibret ve nasîhat olması için o âyetleri sizlere ayan beyan açıkladık. Fakat siz buna rağmen ibret almadınız ve herhangi bir külfet altına girmediniz. Dolayısıyla aynen onlar gibi, azâbın en şiddetlisini ve cezânın en ağırını hak ediyorsunuz!

Ey gâfiller! Allâh'ın kahrından nasıl rahatsız olmaz ve tasalanmazsınız? Ey şaşkın ve sapıklar! Onun tutup yakalamasından nasıl korkmazsınız? O her şeyle berâber, her yerde bulunuyorken, onun nûru her türlü âfâk ve enfüste gayben ve şehâdeten, zâhiren ve bâtınen, ezelen ve ebeden, evvelen ve âhiren, sûreten ve mânen zuhur edip dururken ondan nasıl utanmazsınız? Ey câhil ve müsrifler! Onun sınırlarını nasıl terk eder, onun peygamberlerine indimiş olduğu kitaplarda belirtilmiş ...

اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ مَثَلُ نُورِه۪ كَمِشْكٰوةٍ ف۪يهَا مِصْبَاحٌۜ اَلْمِصْبَاحُ ف۪ي زُجَاجَةٍۜ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ ....

olan emir ve yasaklarının dışına nasıl çıkarsınız? Zîrâ, güzel isimleri (esmâ-i hüsnâ) ve yüce sıfatları (sıfât-ı ulyâ) ile mütecellî olan اللّٰهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ: **Allah, göklerin ve yerin nûrudur.** Onları ve onların içinde ve üzerinde zuhur eden her şeyi, hiçbir hammaddesi olmaksızın, sırf isimlerinin birer gölgesi ve sıfatlarının birer eser olarak onlarda yaratan, îcat eden, meydâna getiren ve ızhar eden Allah, göklerin ve yeryüzünün nûrudur, ışığıdır. مَثَلُ نُورِهِ: **Onun nûrunun misâli,** varlık nurlarının/ışıklarının cisimsel varlıklardan ve taayyünât (varlığın ortaya çıkış aşamaları) yansımalarının ağından zuhur edip görünmesinin örneği, كَمِشْكَاةٍ: **Bir kandillik gibidir.** Mişkât (kandillik); etrâfını aydınlatıcı kandillerin konduğu (daha çok duvardaki) bir oyuk, kuytu veyâ delinmiş yer demektir. Bu, ilâhî sıfat ve isimlerin ışıltılarından yansıyan ve zât üzerine gerekli olan muhabbet tecellîleriyle mütecellî olup parıldayan taayyünlerin, mazharların ve şekillerin/sûretlerin bir misâlidir. فِيهَا مِصْبَاحٌ: **Onun içinde bir lamba vardır.** Bu, bizâtihi ve kendiliğinden ışık veren ilâhî vücûd/varlık nûr için bir benzetmedir. Lamba/nur o derece aydınlatıcı, ışıklı ve parlaktır ki, gözleri alıp götürür, idrak ve bakışlara ziyandır. Bundan dolayı الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ: **Lamba bir cam fânus içerisindedir,** ilk önce zikredilen lamba, taayyünât (varlıkların meydâna geliş basamakları) bulanıklığından ve taallukât (mevcûdâtın zât ve birbirleri ile olan ilişkileri) kirinden tertemiz olan camdan bir fânus ile perdelenmiştir, böyle bir fânus onun üzerine geçirilmiştir. Bu fânus da, gölgeleri varlık safhaları üzerine yayılmış olan ilâhî isim ve sıfatların misâlidir. Ondaki letâfet ve saflık o şiddettedir ki, bu الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ: **Fânus, sanki inci gibi parlayan bir yıldızdır.** Etrâfını aydınlatmanın ve ışıklandırmanın son noktasındadır; kendiliğinden olan safâsı, saflığı, tertemizliği, berraklığı ve aslî özelliği olan letâfeti ile etrâfına ışık saçar, nur yağdırır. يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ: **Mübârek bir ağaçtan, zeytin ağacından tutuşturulur.** Altında

... لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلٰى نُورٍ
يَهْدِي اللّٰهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣٥﴾

gölgelenen için hayrı ve bereketi bol olan mübârek bir ağaçtan tutuşturulur ki, o ağaç vücûd/varlık ağacıdır. Onun gölgeleri mazâhir ve mevcûdattan açık ve gizli açığa çıkan ve gizli kalan her şeyin safhaları üzerine düşmüştür. İşte bu ağaç faydası ve bereketi çok olan zeytin ağacıdır. Zîrâ vücûd/varlık aslında sırf hayırdır, sırf faydadır; aslında onda ne zarar ve ne de şer vardır. Bu ağaç, لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ: **Ne doğuya âittir, ne de batıya âittir.** Bizzat kendi içinde îtidal sâhibidir; her türlü yönden hâriçtir. Onun için cihet ve kuşatma söz konusu değildir. Saflığının, berraklığının, letâfetinin, inceliğinin, hafifliğinin ve şeffaflığının şiddeti sebebiyle, يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ: **Onun yağı, ateş kendisine dokunmasa bile, neredeyse ışık saçacaktır.** Bizâtihi kendinden olan aydınlığı ve aslından olan ışığı (bir nüshada "latif ışığı" şeklindedir) vesîlesiyle hiç ateş değmese bile o apaydınlıktır. Bu da iştiyak muhabbeti, hâlis sevgi ve ilâhî aşk tecellîsinden başka bir şey değildir. Kısaca, ilâhî varlık نُورٌ عَلٰى نُورٍ: **Nur üstüne nurdur.** Cenâb-ı Hak tarafından herhangi bir tevfik/başarı ya da cezbe/çekim olmadıkça, onun yarattıklarından ve mazharlarından hiçbiri o nûru/varlığı ne kavrayabilir, ne de anlayabilir. Bilakis, kullarını saf tevhîdine ulaştıran يَهْدِي اللّٰهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ: **Allah, dilediği kimseyi nûruna eriştirir.** Cenâb-ı Hak, kullarından kendi tarafına cezbettiği ve kapısında fâni olma vuslatına muvaffak kıldığı kimseleri, varlığının ışığına, rahmetinin ve kereminin genişliğine ulaştırır. وَ: **Ve** (buradaki "ve" edatı bu makâmın önemi için bir tenbih ve burada anlatılan ifâdenin değerine işârettir), kullarının kâbiliyetlerini bilen يَضْرِبُ اللّٰهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ: **Allah, insanlar için misaller verir.** Tevhit fıtratı üzerine yaratılmış olan insanlara, onları teşvik eden ve uyandıran örnekler verir ki, ne için yaratılmış olduklarını anlasınlar, geldikleri ve gidecekleri yeri iyi kavrasınlar. Âfâkı (dışarıyı) ve enfüsü (içeriyi) görerek, bilerek ve bizâtihî onlarla berâber olarak (huzur) kuşatmış olan وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ: **Allah, her şeyi bilir.(35)** Bütün ....

فِي بُيُوتٍ اَذِنَ اللّٰهُ اَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ
وَالْاٰصَالِ ﴿٣٦﴾ رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَاِقَامِ الصَّلٰوةِ
وَاِيتَاءِ الزَّكٰوةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْاَبْصَارُ ﴿٣٧﴾

---

mazharlarından ve yarattıklarından oluşan memleketinde cereyan eden her şeyi bilir, onun ilminden hiçbir şey gâip olmaz.

İşte bu anlayış ve tezekkür vesîlesi iledir ki, ihlaslı ve cezbeli kimseler Hak cânibine yönelirler:

Teveccüh için hazır فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللّٰهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ: **Nice evler vardır ki, Allah onlarda kendi isminin yükseltilmesine ve zikredilmesine izin vermiştir.** Kullarına, kendisini tevhit etmeye ulaştıran yolu gösteren Allâhü Teâlâ, o evlerde ve mescitlerde kendi isminin yâni tevhîdinin anılmasına ve takdîs edilmesine müsâde etmiştir. İşte bundan dolayı, يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ: **Orada sabah akşam onu tesbih ederler. (36)** Ne dünyevî ne de uhrevî bir menfaat gözetmeksizin, sırf onun rızâsını gözeterek, o zikredilen evlerde her gün, sabah ve akşam dâimâ onu zikrederler.

Kâmil, ihlaslı, Hak cânibine cezbedilmiş, fenâ fillâh yoluna bir an önce sülûk etmeye hevesli ve düşkün, dünyâdan da içindekilerden de kesilmiş nice رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ: **Adamlar vardır ki, ne herhangi bir ticâret ne de herhangi bir alış veriş onları ne Allâh'ın zikrinden, ne namazı kılmaktan ve ne de zekâtı vermekten alıkoyabilir.** İster dünyâ işiyle alâkalı isterse âhiret işiyle alâkalı bir kazanç veyâ ticâret olsun, hiçbir şey o adamları Hak tarafına teveccühten, onun kapısında boyun büküp beklemekten, dâimâ Hakk'a gönlü dönük olmaktan, ona münâcât ve iltica hâlinde bulunmaktan ve ellerinde olanı sırf Hakk'ın rızâsını gözeterek harcamaktan engelleyemez. Bununla birlikte يَخَافُونَ يَوْمًا: **Onlar öyle bir günden de korkarlar ki,** onlar kıyâmet gününün azâbından, onun korkunç şiddetinden ve o gün hezîmete uğramaktan da korku duyarlar. Zîrâ تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ: **O günde kalpler ve gözler döner. (37)** Sıkıntıdan şaşırıp kalır ve dehşete düşer.

لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ
حِسَابٍ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا اَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْاٰنُ مَاءً حَتّٰى
اِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْـًٔا ....

Bütün bunları, kendilerinden sâdır olan fiilerin karşılığını veren لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا: **Allâh'ın yapmış oldukları şeye karşı kendilerine ihsanda bulunması için,** kendilerine en güzel karşılığı vermesi için yaparlar. Ayrıca وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ: **Lutfunu artırması,** onlara bol iyilikte bulunması için de yaparlar. Seçkin kullarına bol lutuf ve ihsanda bulunan وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ: **Allah, dilediğini hesapsız rızıklandırır.(38)** Mânevî rızık isteyen kullarını, karşılığında hiçbir amel olmaksızın ya da kullar tarafından yapılmış herhangi bir iyiliğin bedeli olmaksızın, tam tersine sırf kerem ve lutuf olarak, istediği kimseye sınırsız rızık verir.

Sonra Cenâb-ı Hak, her zamanki âtei olduğu üzere şöyle buyurmaktadır:

وَالَّذِينَ كَفَرُوا: **İnkâr edenler,** Hakk'ın üzerini örtüp onu gizleyerek, haksızlıkla, yalan ve dolanla, bâtıla destek verenler, inat ve kibirle onu teşvik edenler var ya, işte bu davranışları sebebiyle أَعْمَالُهُمْ: **Onların amelleri,** doğru zannettikleri, kendilerine kıyâmet günü çeşitli faydalar sağlayacağını hayâl ettikleri davranışları, mü'minlerin amellerinin aksine, كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ: **Bir çöldeki serap gibidir.** Bir sahrâda insanın gözüne ışıldayan ve parlayan bir serap gibidir. يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً: **Susuz kimse onu su sanır.** Susuz kalmış kimse uzaktan o serâbı susuzluğu giderecek, insanın ciğerini soğutacak bir su zannederek, görür görmez ona seğirtir, ona doğru hızla yürür veyâ koşar. Suya kavuşmak için gösterilen onca çaba, onca arzu ve gayretin ardından حَتّٰى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ: **Onun yanına geldiğinde onu bulamaz.** O suyu bulamaz. Aksine, varlıkta insanın gözünü alarak yansıyıp parıldayan, akla çeşit çeşit görünen, harâret, ciğer yangını, aşırı susuzluk ve açlık (ihtiyaç) gibi sebeplerle duyuları ve duyguları perişan eden görüntülerden ve akislerden başka شَيْئًا: **Hiçbir**

... وَوَجَدَ اللّٰهَ عِنْدَهُ فَوَفّٰيهُ حِسَابَهُ وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾ اَوْ كَظُلُمَاتٍ فٖى بَحْرٍ لُجِّيٍّ يَغْشٰيهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهٖ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهٖ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ اِذَٓا اَخْرَجَ يَدَهُ ....

şey bulamaz. وَ: **Ve** o kimse kendi amelinin kendisine bir fayda vermeyeceğini anladıktan, kendi amelinin faydasından ümit kestikten sonra, وَجَدَ اللّٰهَ عِنْدَهُ فَوَفّٰاهُ حِسَابَهُ: **Allâh'ı yanında bulur da, o onun hesâbını tam olarak görür.** Bütün hallerinde kendisini görüp gözetleyen Allâhü Teâlâ'yı kendisinden meydâna gelen amellerin hesâbını soran olarak yanında bulur; Allâhü Teâlâ onun amellerinin hesâbını tam bir adâletle, ne bir eksik ne bir fazla olmaksızın, tam bir denge ile ortaya koyar. Bütün işlerinde ve hayâtının her aşamasında kulu üzerinde cereyan eden ne varsa her şeye muttali olan, onun her şeyini bilen وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ: **Allah, hesâbı çabuk görendir. (39)** İlmi ve haberdarlığının gereğince, kullarını, onlardan meydâna gelen davranışlarından dolayı, hiçbir şeyi gözardı etmeksizin ve adâletle hesâba çeker ve yaptıklarının karşılığını adâletle verir.

أَوْ: **Ya da** kâfirlere amellerinin fayda ve iyilik sağlamayacağının misâli كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ: **Derin bir denizdeki karanlıklar gibidir.** Denizin derinliklerinde kalmış ve üzerlerine gece karanlığı çökmüş kimselere benzer. يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ: **Onun üzerini dalga üstüne dalga kaplar.** Denizin üzerinde bir de birbiri üstüne gelen ve bir sonraki bir öncekinden daha korkunç ve ürkütücü dalgalar oluşur. Böylesi acâyip dalgalar peşi peşine, sürekli, hiç ardı arkası kesilmeksizin denizin üzerinde meydâna gelmeye devam eder. مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ: **Üstünde de bulutlar vardır.** O karanlık dalgaların üstünde de, ondan daha karanlık ve yoğun bulutlar bulunmaktadır. Kısaca, bu dalgalar ve bulutlar ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ: **Birbiri üstüne binmiş karanlıklardır.** Karanlık üstüne karanlıktır. Öyle ki, o karanlığın içine düşen bir kimse إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ: **Elini çıkarsa,** görüp görmediğini denemek için elini gözünün ...

... لَمْ يَكَدْ يَرٰيهَاۜ وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللّٰهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ ﴿٤٠﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالطَّيْرُ صَٓافَّاتٍۜ ....

önüne getirse, لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا: **Neredeyse onu bile göremez.** Yâni onun varlığını bile göremezken, onun hareketini nasıl görsün! İşte, üzerini haksızlık, azgınlık, taşkınlık ve düşmanlık dalgaları kaplamış olan gaflet ve dalâlet denizine dalmış olan kâfirlerin amelleri de aynen böyledir. Üstlerinde Allâh'ı bilmemekten doğan yoğun bulutlar, kalın perdeler vardır. Bunun sebebi de onların Allâh'ın birliğine, onun zâtî sıfatlarına delâlet ve işâret eden âyetlerini mütâlaa etmemeleri, incelememeleri, onun eşsiz özellik ve güzellikte yaratmış olduğu varlıklar üzerinde mülâhaza etmemeleri, düşünmemeleridir. Onlar bu gaflet ve cehâlet karanlıklarına öylesine dalmışlar, şaşkınlık ve sapıklık çukurlarına öylesine düşmüşlerdir ki, nazarları Allâhü Teâlâ'nın kendi içlerinde yaratmış olduğu güzellikleri müşâhede etmeye yoğunlaştırılsa bile, yine de onları gözetleyip incelemeye yanaşmazlar. Böyle olunca, onların hâriçteki diğer şeyleri müşâhede etmeleri nasıl beklenir ki? وَ: **Ve** kısaca, kullarına tevhit pınarlarına giden yolları gösteren مَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللّٰهُ لَهُ نُورًا: **Allâh'ın kendisine nur vermediği kimse,** Allâhü Teâlâ'nın, şaşırmış ve sersem olanları tevhît yollarında yürüttüğü bir tevfik (ilâhî başarı) ve cezbeyi kendisine nasip etmediği kimse var ya, فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ: **İşte onun için herhangi bir nur yoktur.(40)** O kimse sırf kendi kazancı ve gayreti ile, kendisini Cenâb-ı Hakk'ın huzûruna götürecek, tevhîd fezâsına ulaştıracak herhangi bir ışığı elde edebilecek değildir.

Ey yardımı büyük ve sonsuz olan Rabbimiz! Lutuf ve ihsânın ile, bizleri yaratılma gâyemize götürecek, bizlere yaratılma maksadımızı gösterecek bir hidâyet ışığı ve nûru katından ihsan eyle.

Ey ibret alan kişi! أَلَمْ تَرَ: **Görmez misin,** bilmez misin ki? Azamet ve kibriyâ örtüsü ile mütevahhid (bir tek), gerçek varlığı, lutuf ve ihsânının bolluğu ile tek başına olan أَنَّ اللّٰهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَّاتٍ: **Allâh'ı, göklerde yerde olanlar ile dizi dizi kuşlar tesbih ederler.** Göklerde olup da mârifet karakteri üzerine yaratılan ve yaratıcısına gönülden yönelmiş olan mahlûkat, yeryüzünde bulunan her

... كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ ﴿٤٢﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُزْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا ....

şey ve havada kanatlarını açıp çırpan kuşlar, Allâhü Teâlâ'yı her türlü noksanlıktan, ona lâyık olmayan bütün vasıflardan, sıfatlardan ve olaylardan tenzih ederler, onun kutsiyetini anarlar. كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ: **Hepsi de kendi duâsını ve tesbihini bilmektedir.** Onlardan her biri kendisini yaratan, kendisine varlık bahşeden yaratıcısına nasıl yöneleceğini, onu şânına yakışmayan şeylerdn nasıl tesbih edeceğini bilmektedir. Esmâ-i hüsnâ ve evsâfı ile mütecellî olan وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ: **Allah, onların yaptıklarını bilmektedir.(41)** İlm-i huzûrîsi ile onlardan/mahlûkatının yaptığı teveccüh, tesbih ve ihlas gibi ne varsa her şeyi bilmektedir. O, kullarının, yarattığı ve sâhibi olduğu varlıkların fillerini nasıl bilmesin ki:

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ: **Göklerin ve yerin mülkü Allâh'ındır.** Göklerde olan bütün canlı ve cansız mahlûkatın üzerindeki yegâne tasarruf, kendisine hiçbir ortak, hiçbir eş, hiçbir rakip olmaksızın her şeyi yaratıp ızhar eden Allâhü Teâlâ'ya âittir. وَ: **Ve nasıl olmasın ki:** إِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ: **Dönüş onadır.(42)** Rucû/geri dönüş ve son, şaşkınlık çöllerinde helâk olup giden gölgelere değil, Hakk'adır. Çünkü hepsi ondan gelmiş ve yine ona dönecektir. O evveldir, âhirdir, zâhirdir ve bâtındır. Ezelden ebede kadar o her şeyle birlikte vardır ve olacaktır; O, Alîm'dir, Habîr'dir. Her şeyi ilmine, bilgisine, irâde ve ihtiyârına göre var eden de, yok eden de odur.

أَلَمْ تَرَ: **Görmez misin?** Kullarının rızkına kefil olan أَنَّ اللّٰهَ يُزْجِي سَحَابًا: **Allah bulutları yönlendirir.** Buhar ve duman parçalarını yağmurlu bir bulut olması için yukarıya bölük bölük sevk eder. ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ: **Sonra onların arasını kaynaştırır.** Bulutların parçalarının arasını birbiriyle terkip eder. ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا: **Sonra onları üst üste yığar.** Bol sulu ve yağmurlu olması için bulut parçalarını birbiriyle birleştirir, ...

... فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِۚ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَٓاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ
فَيُصِيبُ بِهٖ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنْ مَنْ يَشَٓاءُۜ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهٖ يَذْهَبُ بِالْاَبْصَارِۜ ﴿٤٣﴾
يُقَلِّبُ اللّٰهُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَۜ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِاُو۬لِي الْاَبْصَارِ ﴿٤٤﴾

yoğunlaştırır. Sonra onların arasında yarıklar ve pencereler/gözenekler oluşur. Ey ibretle nazar eden kişi! فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ: **Böylece onun arasından yağmurun çıktığını görürsün.** O aralıklardan o bulutun altında olanlar için Cenâb-ı Hakk'ın lutfu ve ihsânı bol bol iner. وَ: **Ve** aynı şekilde يُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ: **Gökyüzünden, oradaki dağlardan dolu indirir.** Havada üstü üste binerek dağlar gibi olmuş bulutlar tarafından duman ve buharlardan meydâna gelmesine rağmen, havanın soğuk tabakasına rastlayarak, soğuğun şiddetiyle katılaşan ve taş gibi bir hâle gelen doluyu, celâl sıfatlarının bir tecellîsi olarak ve kahır ve tenbihini göstermek maksadıyla indirir de, فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ: **Onu dilediğine isâbet ettirir,** celâlinin bir gereği olarak kahır ve gazabını hak eden kullarına onu isâbet ettirir; وَيَصْرِفُهُ عَنْ مَنْ يَشَاءُ: **Ve kiminden de onu geri çevirir.** Lutuf ve cemâlinin bir gereği olarak da ilâhî yardıma mazhar olan kimseleri o dolunun şerrinden uzak eder. Allâh'ın gazap ve kahrının emârelerinden birisi olarak يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ: **Onun şimşeğinin parıltısı neredeyse gözleri alacaktır.(43)** Bulutların yoğun karanlıktaki şimşeğinin ışığı o kadar şiddetlidir ki, o âniden çakan şimşek kendisine bakan kişinin karanlıktaki gözlerini neredeyse bir daha ışık göremeyecek dereceye getirir.

O ışık gözleri nasıl almaz ki, her şeyi halden hâle döndürücü olan يُقَلِّبُ اللّٰهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ: **Allah, geceyi ve gündüzü döndürüp duruyor.** Mazharları ve yarattıkları üzerindeki kendi kemâl, kudret, irâde ve tasarruftaki tekliğini ızhar etmek için, hiçbir ara vermeksizin gece ile gündüzü peşpeşe getirip durmaktadır. إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِأُولِي الْأَبْصَارِ: **Muhakkak ki, bunda basîret sâhipleri için bir ibret vardır.(44)** Bu dönüşün, değişim ve zıtların âniden peşpeşe gelmesinde, Cenâb-ı Hakk'ın vahdetini ve kevn ü fesat âleminde onun irâde ve isteğiyle meydâna .....

وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَٓابَّةٍ مِنْ مَٓاءٍۚ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشٖي عَلٰى بَطْنِهٖۚ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشٖي عَلٰى رِجْلَيْنِۚ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشٖي عَلٰٓى اَرْبَعٍۜ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَٓاءُۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴿٤٥﴾

gelen açık ve gizli her şeyin kaynağı olan zâtına âit sıfatlarını mükâşefe edenler, eser, vasıf ve isimlerinden onun yüceliğini kavrayanlar, onun vahdetine, çokluk ve ortaklık kirinden onun nezih olduğuna yakînen inananlar için bunda bir ibret vardır.

Zâtıyla vâhit, isim ve sıfatlarının kemâli ile müteazziz (her şeyin üstünde) olan وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ: **Allah, bütün canlıları sudan yaratmıştır.** Yer yüzünde hareket eden her şeyi canlı türünün asıl maddesi olan sudan yaratmış ve ızhar etmiştir. Zîrâ su canlıların hareketlerinin kaynağı, his ve idrâklerinin menşeidir. Bundan canlıları oluşturan başka aslî unsurlar olsa da, su onlar arasında özellikle zikredilmiştir. فَمِنْهُمْ: **Onlardan,** yâni canlılardan (burada canlıların topluca zamir olarak zikredilmesi ve zamirin de Arapça'da akıllı kimseler için kullanılan kalıpta gelmesi çoğunluktan dolayıdır; çünkü akıllılar da canlıdır) مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ: **Bâzısı karnı üzerinde yürür.** Yürüme araçları olmaksızın karnı üzerinde sürünür; yılan bunlardandır. وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ: **Bâzısı da iki ayak üzerinde yürür.** İnsanlar ve kuşlar bunlardandır. وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ: **Bâzısı da dört ayak üzerinde yürür;** hayvanlar gibi. Kısaca, yaratmaya ve varlık vermeye kâdir olan يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ: **Allah, dilediğini yaratır.** Mahlûkat ve mevcûdat içerisinde dilediği ve istediği şeyi yaratır. Kemâl sıfatları ile donanmış olan إِنَّ اللّٰهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ: **Allah, muhakkak ki her şeye kâdirdir.(45)** Şüphesiz ki, onun kendi ilminin dâhilinde olan her şeye hiçbir kusuru ve eksiği olmaksızın vücut vermeye ve her şeyi ızhar etmeye gücü yeter.

Sonra Cenâb-ı Hak kullarını teşvik etmek, kendisine, tevhîdine, isim ve sıfatlarına olan inançlarını sağlamlaştırmak için şöyle buyurmaktadır:

لَقَدْ اَنْزَلْنَٓا اٰيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍۜ وَاللّٰهُ يَهْدٖى مَنْ يَشَٓاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ ﴿٤٦﴾ وَيَقُولُونَ
اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالرَّسُولِ وَاَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرٖيقٌ مِنْهُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَۜ وَمَٓا اُو۬لٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنٖينَ ﴿٤٧﴾

Ey varlık ile yokluk arasında sıkışmış, hapis kalmış olanlar! Ey küfür ve isyankârlık zincirleri ile bağlanmış olanlar! Biz, sizler için, sırf lütuf ve ihsan makâmımızdan لَقَدْ أَنزَلْنَا آيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ: **Apaçık âyetler indirdik.** Tevhîdimizi, birliğimizi, vasıflarımızı anlatan, hem nîmet bahşetmeye hem de intikam almaya muktedir olduğumuzu açıklayıp îzah eden âyetler indirdik ki, onlar vâsıtasıyla bizim şânımızı, gücümüzün şiddetini ve tahakkümümüzü anlayasınız. Ne var ki, pek çoğunuz bunu kavrayamıyor ve anlayamıyorsunuz. Çünkü siz, gaflet ve dalâlet denizinde boğulmuşsunuz. Kullarına doğru yolu gösteren وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ: **Allah, dilediğini dosdoğru yola iletir.(46)** Kendisinde hiçbir eğrilik ve dolambaçlık olmayan tevhit yoluna istediği kimseleri eriştirir.

وَ: **Ve** münâfıkların gerçek ve doğru yoldan çıkmalarından, sapmalarından ve bâtıla meyletmelerinden, yanlış yollara girmelerinden biri ise şudur. Onlar canlarının ve mallarının kaybolmasından korktukları için يَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ: **Allâh'a ve resûle bizler de inandık, derler.** Zâtında tek olan Allâh'a ve onun dînini ve âyetlerini duyurmak için yine onun tarafından gönderilmiş olan peygambere inandık, Allâh'ın ve peygamberin hükmüne وَأَطَعْنَا: **İtaat ettik,** başımız ve gözümüz üstüne derler. ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِنْهُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ: **Bundan sonra onlardan bir kısmı yüz çevirir.** Allâh'ın ve resûlünün hükmünü kabul ettikten sonra, münâfıklardan bir kısmı kendisini yalanlayıp kalbindeki küfür ve münâfıklığı ortaya dökerek döneklik eder. وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ: **Bunlar aslâ mü'min değildirler.(47)** Bu rahmet-i ilâhiyyeden kovulmuş cehennemlik ve şakîler, her ne kadar dilleriyle îtiraf ve kabul ettiklerini belirtseler de, gerçek bir îman ve iz'an ile aslâ donanmış değillerdir. Zîrâ îman kalbinin sıfatı olup, dil onun için bir tercümandır.

وَاِذَا دُعُٓوا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِه۪ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ اِذَا فَر۪يقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾ وَاِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُٓوا اِلَيْهِ مُذْعِن۪ينَۜ ﴿٤٩﴾ اَف۪ي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ اَمِ ارْتَابُٓوا اَمْ يَخَافُونَ اَنْ يَح۪يفَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُۜ بَلْ ....

وَ: Ve bu münâfıklar nasıl mü'min olsunlar ki, onlar إِذَا دُعُوا إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ: **Aralarında hüküm vermesi için Allâh'a ve resûlüne dâvet edildikleri zaman,** aralarındaki anlaşmazlığı gidermek üzere kullarının ahvâlini ıslah edici olan Allâhü Teâlâ'ya ve onun nâibi olan peygamberine dâvet edildikleri vakit, إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ: **Onlardan bir kısmı yüz çevirir.(48)** Peygamberin huzûruna çağırıldıklarında, eğer hüküm kendi aleyhlerine olursa, Allâh'ın ve resûlünün bu hükmüne sırt çevirip gitmeye başlaşlar.

وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ: **Eğer gerçek onların lehine olursa,** verilen hüküm lehlerine ise, يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ: **Kabul ederek ona gelirler.(49)** Boyun eğerek ve itaat etmiş bir şekilde Resûlullâh'ın yanına gelirler. Kısaca, onlar menfaatlerine tâbidirler; onların maksadı Hakk'ın hükmü değildir. Onlar, Hakk'a, onun doğru yoluna ve gerçek adâlete ve Hakk'ın terâzisine yönelme olmaksızın, sırf nefislerinin arzularına nâil olmayı talep ederler.

Onların bu yüz çevirmelerinin sebebi nedir? أَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ: **Yoksa kalplerinde bir hastalık mı vardır?** Onları îmanı kabul etmekten, yakîn ve irfâna meyletmekten alıkoyan bir hastalık mı vardır? أَمْ ارْتَابُوا: **Ya da şüphe mi duyuyorlar?** Allâh'ın ve resûlünün adâletinde şüpheye mi düşüyorlar? أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحِيفَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ: **Veyâhut Allâh'ın ve resûlünün onlara karşı bir haksızlık yapacağından mı korkuyorlar?** Gerçek adâlet ve ölçü sâhibi olan Allâhü Teâlâ ve onun ahlâkı ile ahlâklanmış olan resûlünün onların aleyhine bir zulme meyledeceğini mi zannediyorlar? Allah ve resûlü hakkında zulmü câiz ve uygun mu görüyorlar? بَلْ: **Tam tersine,** Allâh'ın ve resûlünün adâleti haktır ve bunda aslâ şüphe yoktur. Onların haksızlık ve zulüm yapması

... أُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللّٰهِ
وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ اَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾
وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللّٰهَ وَيَتَّقْهِ فَاُولٰئِكَ ....

aslâ düşünülemez. O zaman şu ortaya çıkıyor ki: أُولَئِكَ: **Bunlar,** makbullük sâhasından uzaklaşmış olan bu münâfıklar, هُمُ الظَّالِمُونَ: **Zâlimlerin ta kendileridir.(50)** Adâlet ve îtidal yolundan sapmışların ta kendileridir. Kalplerindeki hastalık ve tînetlerindeki pislik dolayısı ile onlar, sırât-ı müstakîmden ayrılmışlardır.

Sonra devamlı olan sünneti gereğince şöyle buyurmaktadır: إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا: **Aralarında hüküm vermek üzere Allâh'a ve rasûlüne dâvet edildiklerinde mü'minlerin sözleri şu olur.** Münâfıkların ve mütereddițlerin aksine, mü'minler, herhangi bir anlaşmazlık durumunda aralarındaki şüphenin giderilmesi için Allâh'a ve resûlüne çağırıldıkları zaman onlar rağbet ve itaatle ve sözü hiç uzatmaksızın şunu söylerler: سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا: **İşittik ve itaat ettik.** Allâh'ın ve resûlünün verdiği hükme râzıyız. وَأُولَئِكَ: **Ve işte bunlar,** bu saitler/cennetlikler, bu Allah ve resûlü katında makbul kimseler var ya, هُمُ الْمُفْلِحُونَ: **Felâha erenlerin ta kendileridir.(51)** Kurtuluşa ermişler, başarı ve nefsin ıslâhını gerçekleştirmişlerdir. Bunlar Hakk'ın hükmünden, felahtan ve ıslahtan hiçbir zaman geri durmazlar, bilakis onların bu halleri dâimâ daha da ileriye gider.

وَ: **Ve** onların bu hâli nasıl artmasın ki, مَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ: **Kim Allâh'a ve resûlüne itaat eder,** tam bir bağlılıkla Allâh'a ve onun resûlüne itaat eder, onları cân u gönülden kabullenir, günahlarından dolayı kendisinden intikam alıcı/çok şiddetli cezâlandırıcı olan وَيَخْشَ اللّٰهَ: **Allah'tan korkar,** sonra da pişman olup tevbe ederek وَيَتَّقْهِ: **Ondan sakınırsa,** ömrünün geri kalan kısmında Allâhü Teâlâ'ya karşı takvâ sâhibi olursa, فَأُولَئِكَ: **İşte bunlar,** Allâh'a ve resûlüne itaat etmiş, ondan

... هُمُ الْفَٓائِزُونَ ﴿٥٢﴾ وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ اَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ قُلْ لَا
تُقْسِمُوا طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥٣﴾

haşyet duyan, ona karşı takvâlı olan bu mü'min ve müttakîler: هُمُ الْفَائِزُونَ: **İşte onlar başarıya ulaşanların ta kendileridir.(52)** Onlar; Allah katındaki en büyük sevâba, en yüce dereceye ulaşanların ta kendileridir. "Onlar üzerine korku yoktur ve onlar mahzun olacak da değillerdir." (Bakara, 2/38 vd.)

Yâ Rab! "Bize katından bir rahmet ve işimizde doğru yolu göster." (Kehf, 18/10)

وَ: **Ve** ey resullerin en kâmili! Müşrikler ve mütekebbirler, içyüzlerinin kirliliği, sana karşı cüretkârlıklarının ve nifaklarının şiddeti sebebiyle أَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ: **En ağır bir şekilde Allâh adına yemin ettiler ki,** en şiddetli bir şekilde, Resûlullâh'ın verdiği hükümden dönmeyeceklerine mübâlağalı bir şekilde dilleriyle söyleyerek, kendi nifaklarını artırmak ve mü'minlere karşı da bir gurur meselesi yaparak kasem ettiler ki, vallâhi لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ: **Eğer sen onlara emredersen onlar kesinlikle çıkacaklar.** Ey resullerin en kâmili! Sen onlara emrettiğin taktirde o münâfıklar senin emrine uyarak memleketlerini terk edecekler, vatanlarından derhal ayrılacaklar. Gûyâ diyorlar ki, biz böyle olduğumuz halde senin hükmünden nasıl imtinâ ederiz? Bu onların hîlekârlıklarının ve münâfıklıklarının zirvesinden başka bir şey değildir. Ey resullerin en kâmili! Mâdemki onların münâfıklıklarını ve ikiyüzlülüklerini bizim tarafımızdan gelen bir ilham ve vahiy ile iyice öğrendin, o halde onlara قُلْ: **De ki:** Ey müsfirler ve haddi aşanlar! Allah adına لَا تُقْسِمُوا: **Yemin etmeyin.** Yalan yemininizde o kadar aşırı gitmeyin. Sizden beklenen sâdece طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ: **Herkes tarafından yapılan bir itaattir.** İnsanlarca bilinen bir kabuldür. Açıkça muhâlefet etmemenizdir. İçyüzünüze ve kalplerinizde olana gelince, onun sırrı Allah indindedir. Sizin sırlarınıza ve bütün gizliliklerinize muttali olan إِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ: **Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.(53)** O, sizin ......

قُلْ اَطٖيعُوا اللّٰهَ وَاَطٖيعُوا الرَّسُولَۚ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْۜ وَاِنْ تُطٖيعُوهُ تَهْتَدُواۜ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبٖينُ ﴿٥٤﴾

içinizde neyi hedeflediğinizi en iyi şekilde bilir ve bu bilgisi gereğince de size karşılığınızı verecektir.

Ey resullerin en kâmili! Mutlak risâlet ve genel tebliğ usûlünce insanlara قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ: **De ki: Allâh'a ve onun resûlüne itaat edin.** Sizi ademde (yokluk) iken ızhar edip meydâna çıkaran Allâh'ın bütün emir ve yasaklarına boyun eğin. Onun tarafından gönderilmiş olan peygamberini, Rabbinden getirmiş olduğu her şeyde tasdik edin. Sen peygamberliğini onlara hakkıyla duyurduktan sonra فَإِنْ تَوَلَّوا: **Eğer yüz çevirirseniz,** sırtlarınızı dönerseniz, فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ: **Onun üzerine yüklenen kendisine,** Efendimiz Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini duyurmak, insanları Hakk'a ve hidâyete açıkça dâvet etmek türünden yaptığı şeylerin karşılığı kendisine verilecektir. وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ: **Sizin üzerinize yüklenen de size âittir.** Ey işitenler! Peygambere itaat edip, ona boyun eğme türünden ne gibi şeyler yaptıysanız onların karşılığını da sizler alacaksınız. وَ: **Ve** ey Hak cânibine yönelmiş, teveccüh etmiş olanlar! İyi bilin ki: إِنْ تُطِيعُوهُ: **Eğer ona itaat ederseniz,** yâni peygamberi kabul eder, onun sözlerini tasdik eder ve onun lisânı ile size emredilen şeyleri yaparsanız, تَهْتَدُوا: **Hidâyete erersiniz.** Rabbinizden gelen mârifet yolunu bulur, onun birliğine erişirsiniz. وَ: **Ve** eğer ona itaat etmez ve yaratılma hedefiniz olan şeyi gerçekleştiremezseniz, dâvet ve tebliğ ile görevlendirilmiş olan مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلاَّ الْبَلاَغُ الْمُبِينُ: **Elçinin üzerine düşen sâdece açıkça tebliğ etmektir.(54)** Onun vazîfesi sâdece, din konusunu size karışık gelmeyecek şekilde, açık bir biçimde duyurmaktır. Eğer ondan işittiklerinize sarılıp yerine getirirseniz kurtuluşa erersiniz. Yok yüz çevirirseniz, yük, vebal ve sorumluluk size âittir. Şunu kesinlikle bilin ki:

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِى الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْۖ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِى ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًاۜ يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِى شَيْـٔاًۜ ....

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ: **Allah sizden îman eden ve güzel amellerde bulunanlara şunu vaat etti.** Ey insanlar! Kullarına türlü türlü lutuf ve ihsanlarda bulunan Allâhü Teâlâ, kendisinin tevhîdine, sıfatlarına, gönderdiği peygamberlere, indirdiği kitaplara, öldükten sonra dirilmeye ve bütün âhiret işlerine inanan, bunun yanında onun katında makbul, gönderdiği peygambere ve indirdiği kitâba göre râzı olunmuş ameller işleyenlere şunu kesinlikle söz verdi. لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ: **Kendilerinden öncekileri halîfe kıldığı gibi onları da yeryüzünde halîfe kılacaktır.** Burada Cenâb-ı Hak, vaadinin kesinliğini belirtmek için kendi kendine yemin ederek şöyle demektedir: Kendilerinden önce yaşamış İsrâil oğullarından îman etmiş olanları Firavunların ve Filistinlilerin memleketlerine, Şam ve Fars topraklarına, kâfirlerin istilâsı altındaki o yerlere nasıl hâkim kılmışsa, işte öylece İman edip sâlih amel işleyenleri de yeryüzünde hâkim kılacaktır. Onları egemen kıldıktan sonra, وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ: **Kendileri için râzı olduğu dinlerini iyice yerleştirecektir.** Sapasağlam kılacaktır ki, bu din, sıfat ve fiillerin birliğini gerektiren sırf zâtî tevhid esâsına dayalı olan İslâm'dır. İşte bu dîni yeryüzünün her tarafına yayacaktır. وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا: **Korkularından sonra, onları emniyete tebdil edecektir.** Yaşamış oldukları, kuruntulardan, vesveselerden kaynaklanan onca korkudan sonra, onların bu hallerini, kâmil huzurun ve vakarın meyvesi olan ve yakîn bilgiden kaynaklanan huzur ve emniyete tahvil edecek, değiştirecektir. Onlar için zâtta fâni olma mertebesi hâsıl olduktan sonra, onun bakâsıyla bâki olma metrebesi de hâsıl olur. İşte o zaman onlar, يَعْبُدُونَنِي: **Bana ibâdet ederler.** Hâlis bir şekilde bana kulluk ederler. Öyle ki, لاَ يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا: **Bana hiçbir şeyi şirk koşmazlar.** Mazharlarımdan ve yarattıklarımdan hiçbirini, hayâl ve vesvese şeytanlarının karıştırması ile bana ortak ......

... وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٥﴾ وَاَق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا
الزَّكٰوةَ وَاَط۪يعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥٦﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا
مُعْجِز۪ينَ فِي الْاَرْضِۚ ....

yapmazlar. وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ: **İşte bundan sonra her kim inkâr ederse,** Doğru yoldan saptıran vehim ve duygular artadan kalktığı halde kim Hakk'a karşı kâfir olur ve ondan dönerse, فَأُوْلَئِكَ: **İşte bunlar,** Hakk'ın huzur ve kabul meydanından kovulup tard edilmiş olanlar, هُمْ الْفَاسِقُونَ: **Fâsıkların ta kendileridir.(55)** İlme'l-yakîn (öğrenme ile bilme), ayne'l-yakîn (gözle görerek bilme) ve hakka'l-yakîn (bittecrübe/yaşayarak bilme) yolundan ve sâhasından dışarı çıkmış, bu sebeple de zarar ve ziyâna uğramış olanların bizzat kendileridir ki, bu durum gerçekten de en büyük zarar ve ziyandan başka bir şey değildir.

وَ: **Ve** ey Muhammedîler! Tevhîd-i zâtîyi maksadınızın kıblesi yaptıktan sonra, bereketli ve sizi şevkin en mükemmeline ve Hakk'a dâimî muhabbete vâris kılan, sevk eden أَقِيمُوا الصَّلَاةَ: **Namazı kılın.** Nefislerinizi Hakk'tan başka şeylere meyletmekten temizleyen وَآتُوا الزَّكَاةَ: **Zekâtı verin.** Size mürşitlik yapan, tevhit yolunda rehberlik eden وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ: **Resûle itaat edin ki, merhamet edilesiniz.(56)** Böylece hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin kalbine gelmeyen şeye nâil olasınız.

Ey yardım edenlerin en hayırlısı! Râzı olduğun şeyi gerçekleştirmeyi bize nasip eyle.

Sonra Cenâb-ı Hak, resûlünü desteklemek için şöyle buyurmaktadır:

Ey resullerin en kâmili! لاَ تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِي الأَرْضِ: **İnkâr edenleri, yeryüzünde âciz bırakıcı kimseler olarak zannetme sakın.** Kâfirleri sorgulamaya, helâk etmeye kâdir ve muktedir olan Allâh'ı, onların yeryüzünde âciz bırakacaklarını sanmayasın. Çünkü yeryüzü Allâh'ın memleketi ve onun tasarrufâtının mahallidir. Allâhü Teâlâ, onları zulümleri ve azgınlıkları sebebiyle muâheze edip, hesâba çekerek, yeryüzünden onların kökünü kazıyıverir. Dünyâda onları böyle

...وَمَأْوٰيهُمُ النَّارُۜ وَلَبِئْسَ الْمَص۪يرُ ﴿٥٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذ۪ينَ مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ وَالَّذ۪ينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلٰثَ مَرَّاتٍۜ مِنْ قَبْلِ صَلٰوةِ الْفَجْرِ وَح۪ينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّه۪يرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلٰوةِ الْعِشَٓاءِۜ ثَلٰثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْۜ ....

yapar. Onların âhirette وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ: **Gidecekleri yer ise ateştir.** وَ: **Ve** Allâh'a yemin olsun ki, لَبِئْسَ الْمَصِيرُ: **Orası ne kötü bir dönüş yeridir. (57)** Varacakları yer olarak ne de kötü bir yerdir.

Sonra Cenâb-ı Hak, mü'minlerin birbiri ile kaynaşırken dikkat edecekleri âdâba işâret etmektedir. O, insanların kendilerine söylenen şeye sarılmayı kabul etmeleri için, umûmî bir üslup ile şöyle seslenmektedir: يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا: **Ey îman edenler!** Arkadaşlığın ve kardeşliğin âdâbından birisi de şudur: لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ: **Ellerinizin altında bulunanlar ve henüz bülüğ çağına ermemiş olanlar, günde üç defâ; sabah namazından önce, öğle vakti elbiselerinizi soyunduğunuzda ve yatsı namazından sonra sizden izin istesinler.** Sizler ister erkek olun, isterse kadın olun, köleleriniz de ister erkek olsun, isterse câriye olsun, onların hepsi (âyette zamir herkese şâmil olacak şekilde müzekker olarak zikredilmiştir), aynı şekilde ergenlik çağını geçmemiş çocuklar (onların özellikle zikredilmesinin sebebi teklîfe en yakın oldukları zamânın ergenlik çağı olmasıdır), yanınıza girmek için sizden üç defâ izin istesinler. Yâni hizmetçiler ve çocuklar yanınıza gireceği şu üç vakitte sizden izin istemeleri gerekir: 1-Sabah namazından önce. Zîrâ o vakit elbiselerinizden soyunmuş olursunuz ve yanınıza girmeleri yasaktır. 2-İstirahat etmek ve kaylûle uykusu için elbiselerinizi çıkardığınız öğle vaktinde. 3-Uyumak için yine elbilselerinizi çıkardığınız zaman olan yatsı namazından sonra. İşte bahsedilen bu üç vakit ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ: **Sizin mahrem vakitlerinizdir.** Bunlar mahremiyetinizi ve açığa çıktığı zaman sizi sıkıntıya sokacak durumlarınızı muhâfaza etmeniz, ortaya dökmemeniz gereken zamanlardır.

... لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلٰى بَعْضٍ
كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾ وَاِذَا بَلَغَ الْاَطْفَالُ
مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ
لَكُمْ اٰيَاتِهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾

لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلاَ عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ: **Bunların dışında ne size ne de onların üzerine bir günah yoktur.** Yanınıza sizden izin almaksızın girmelerinde bir sakınca yoktur. Çünkü onlar sizin hizmetkârlarınızdır. Size hizmet etmek için طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ: **Yanınıza gelip giderler.** Zîrâ birbirinizle yardımlaşmak üzere yaratıldınız. بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ الْآيَاتِ: **Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. İşte böylece Allah âyetlerini açıklamaktadır.** Sizin menfaatinizi düşünen Allâhü Teâlâ, bu anlatılan şeylerde olduğu gibi, dostluk ve yakınlık âdâbını öğreten âyetlerini sizlere açıklamaktadır. Kullarının bütün ahvâline muttali olan وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ: **Allah, Alîm ve Hakîm'dir.(58)** Allâhü Teâlâ, sizin düzgün yönlerinizi de bozuk taraflarınızı da bilir. Herkes tarafından doğruluğu kabul edilmiş olan düzenin bozulmaması, korunması ve kaydedilmesi husûsunda hüküm ve hikmet sâhibidir.

وَ: **Ve** aynı şekilde, إِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمْ الْحُلُمَ: **Çocuklarınız büluğ çağına geldiğinde,** ister kız olsun, ister erkek olsun, çocuklarınızda şehvet belirtileri ortaya çıktığı zaman, فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ: **Tıpkı kendilerinden öncekiler gibi onlar da izin istesinler.** Hür olanların yaptığı gibi yapsınlar. Çünkü büluğ çağından îtibâren onlar da diğerlerinin hükmüne girerler. كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ آيَاتِهِ: **Allah, böylece size âyetlerini açıklamaktadır.** Birbirinizle güzelce karışıp kaynaşmanıza rehberlik eden âyetlerini size bu şekilde îzah etmektedir. Kullarının ahvâlini ıslah edici olan وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ: **Allah, Alîm ve Hakîm'dir.(59)** Allâhü Teâlâ, kullarının içlerinde olup da hoşa gitmeyen şeyleri bilir ve onların meydâna gelmeden önce defedilmesi husûsunda hüküm ve hikmet sâhibidir.

وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الّٰتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ اَنْ يَضَعْنَ
ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍۜ وَاَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّۜ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾
لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْاَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ ...

وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللاَّتِي لاَ يَرْجُونَ نِكَاحًا: **Hayızdan ve çocuktan kesilmiş ve artık evlenme ümîdi beslemeyen kadınlar,** hiçbir şekilde şehveti kalmamış, hayız ve çocuk doğurma özelliğini kaybetmiş ve yaşlılıkları dolayısıyla evlenme ümitlerini yitirmiş olan kadınlara gelince, فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ: **Zînetlerini göstermeksizin elbiselerini bırakmalarında onların üzerine bir günah yoktur.** Erkeklerin iştahını kabartan, şehvet duygularını kabartan zînetlerini göstermeksizin, onların cilbap gibi üst elbiselerini çıkarmalarında bir kerâhet ve sakınca yoktur. Zîneti (süs, takı ve güzellikleri) göstermek ise, "zînetlerini göstermesinler" (Nûr, 24/31) âyet-i kerîmesi gereğince her hâlükârda men edilmiştir. وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ: **Ama iffetli davranmaları onlar için daha hayırlıdır.** Dış elbiselerini bırakmamaları ister genç olsun, isterse yaşlı olsun, bütün kadınlar için daha iyidir. Onların sırlarına ve iç dünyâlarına muttali olan وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ: **Allah, Semî' ve Alîm'dir.(60)** Kadınların erkeklerle konuşmalarını işitir ve bundaki niyetlerini bilir.

Araplar, özürlü kimselerle berâber oturmayı ve onlarla birlikte yemek yemeyi hoş karşılamadıkları ve bundan tiksindikleri ve aynı şekilde onların evlerine girip çıkmayı kibir ve nefsâniyetlerinden dolayı kerih gördükleri, hattâ bunu utanç vesîlesi saydıkları, bundan kesinlikle kaçındıkları için, Allâhü Teâlâ bu tutumu reddetmekte, böyle bir yasağı kaldırmakta ve bu hususta şöyle buyurmaktadır: Görenlerle birlikte yemek yemesi husûsunda لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ: **Köre bir güçlük/engel yoktur.** Sağlam kimselerle birklikte yemek yemesi ve onlarla berâber oturup kalkmasında وَلاَ عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ: **Topala bir engel yoktur.** Sıhhatli kimselerle birikte yemek yemesi husûsunda وَلاَ عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ: **Hastaya bir engel yoktur.**

...وَلَا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَنْ تَاْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اٰبَٓائِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اُمَّهَاتِكُمْ
اَوْ بُيُوتِ اِخْوَانِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَخَوَاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَعْمَامِكُمْ اَوْ بُيُوتِ
عَمَّاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَخْوَالِكُمْ اَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ اَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَفَاتِحَهُٓ اَوْ صَدِيقِكُمْۜ
لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا اَوْ اَشْتَاتًاۜ ....

Aynı şekilde, وَلاَ عَلَى أَنفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ: **Sizin evlerinizden yemek yemenizde de sizin üzerinize** bir zorluk ve engel yoktur. İster kendi kazancınız olsun, isterse çocuklarınızın kazancı olsun, sizin ailenizle ve mahremlerinizle birlikte yemek yemenizde bir sakınca ve engel yoktur. Yine şunların evlerinde yemek yemenizde de bir mâni söz konusu değildir: أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ: **Ya da babalarınızın evlerinden.** Çünkü, onlar sizin atalarınız ve sizler de onların halefleri ve nesillerisiniz. أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ: **Ya da annelerinizin evlerinden.** Zîrâ onlar ile sizin aranızda hem küllîlik hem de cüz'îlik açısından bağlantılar vardır. أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ: **Erkek kardeşlerinizin evlerinden veyâ kız kardeşlerinizin evlerinden.** Çünkü menşe (doğum) îtibâriyle aynı yerdensiniz. أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ: **Ya da halalarınızn evlerinden veyâ amcalarınızın evlerinden.** Çünkü babalarınız onlarla aynı köktendir. أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالاَتِكُمْ: **Ya da dayılarınız evlerinden veyâ teyzelerinizin evlerinden.** Çünkü anneleriniz onlarla aynı köktendir. أَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَفَاتِحَهُ: **Ya da anahtarına sâhip olduğunuz** evlerden. Yâni, âzâd edilmiş olsun veyâ olmasın, kölelerinizin evlerinden yemenizde bir vebâl yoktur. Zîrâ onların o evi inşâ etmelerine vesîle sizlersiniz. أَوْ صَدِيقِكُمْ: **Ya da arkadaşlarınızın** evlerinden. Zîrâ onlarla aranızda olan bağ, zâhirî ve akrâbalık bağından çok daha güçlüdür. Bütün bu sayılan evlerin sâhiplerinde içeri girmeye karşı izin, rızâ ve hoşnutluk var demektir. Sonra da Cenâb-ı Hak yemek yeme âdâbından bahsederek şöyle buyurmaktadır: لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا: **Birlikte veyâ ayrı ayrı yemek yemenizde bir günah yoktur.** Aynı kaptan birlikte

... فَاِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً
كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِه۪ ....

---

yemekte, birbirinizin yediğini yemekte bir sakınca yoktur. Hattâ bu ülfeti ve ahbaplığı artırır. Yine, herkesin ayrı ayrı tabaktan yemesinde de bir sakınca yoktur. Zîrâ bu da temizlik ve hijyen açısından daha uygundur. فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا: **Evlere girdiğiniz zaman,** içerisinde yemek yemeye müsâdeli olduğunuz herhangi bir eve girdiğiniz zaman, فَسَلِّمُوا عَلَى أَنفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً: **Allah katından bir bereket, güzellik ve kutluluk olarak birbirinize selam verin.** Eve girmeye ev halkına selam vermekle başlayın. Çünkü onlar hem dînen hem de kan bağı ile sizdendirler. Sizin bu selâmınız onlar için hayat enerjilerini artıran bir selam olsun; Allah katından onlara gelen bir lutuf ve bir iyilik olsun; onlara bol bol hayır ve bol bol bereket getirsin; nifak kirinden arınmış, ayrılık ve zorluktan arı duru bir selam olsun. كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ: **İşte böylece, Allah düşünüp akledesiniz diye size âyetlerini açıklıyor.(61)** Âdâb-ı muâşerete delâlet ve işâret eden âyetlerini size îzah ediyor ki, böyece âhiretteki durumunuz hakkında uyanasınız ve orası için bu dünyâda azık hazırlayasınız.

Sonra Cenâb-ı Hak, Resûlullah (s.a.v.) ile âdâb-ı muâşeretin nasıl olması, onun hak ve hukûkunun nasıl korunması ve ona nasıl itaat edilmesi gerektiğine işâret ederek şöyle buyurmaktadır:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ: **Allâh'a ve resûlüne îman edenler mü'minlerdir.** Muvahhid (tevhit ehli), kâmil ve tevhîd-i zâtînin sırlarını keşfetmiş olanlar o kimselerdir ki onlar, zât-ı ehadiyyeye âit bütün isim ve sıfatları kendinde toplamış (câmi) olan Allâh'a ve bütün mazharların ve yaratılmışların mertebelerini kendinde toplamış olan resûlüne (ki, hiçbir mertebe, onun, bütün mertebeleri kendinde toplamış olan bu câmi ve kâmil mertebesinin dışında kalamaz) inanmışlardır. وَ: **Ve** onlar onun bu her mertebeyi kendinde toplayıcı özelliğini ....

... وَاِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلٰٓى اَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتّٰى يَسْتَأْذِنُوهُۜ اِنَّ الَّذ۪ينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ
اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَرَسُولِه۪ۚ فَاِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ
وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٦٢﴾

bildikten sonra, إِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ: **Toplumsal bir işte onunla birlik-teyken,** mü'minler, askerlik, savaş, cumâ ve bayram gibi herkesin katılımı ile gerçekleşen bir işte Allah resûlü ile berâber oldukları zaman, لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْتَأْذِنُوهُ: **Ondan izin almadıkça oradan gitmezler.** Ne kadar gitmek zorunda kalırlarsa kalsınlar, Resûlullah'tan izin almadıkça sırtlarını dönüp onun huzûrundan ayrılmazlar. Sonra Cenâb-ı Hak, izin isteme üzerinde yoğun bir şekilde durarak, habîbine şöyle hitap etmektedir: إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ: **Senden izin isteyenler,** gitmek için edeplice senden izin talep edenler var ya, أُولَئِكَ: **İşte bunlar,** bu saidler/cennetlikler (gerçek mutluluğa erenler), الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ: **Onlar, Allâh'a ve resûlüne îman etmişlerdir.** Onlar, gerçek îman sâhipleridir. İçlerinin saflığı, berraklığı ve samîmiyetleri dolayısıyla, Allah ve resûlü ile olan edebe hakkıyla riâyet ederler. فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ: **Senden bâzı işleri için izin istedikleri zaman,** geçimleri ve dünyâ hayatları ile ilgili işleri dolayısıyla senden izin talep ettiklerinde, فَأْذَنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ: **Onlardan istediğine izin ver.** Mecbur kalanlar için, istediğine izin vermekte serbestsin. وَ: **Ve** onlara izin verdikten sonra, âhiret işine karşı dünyâ işini tercih ettikleri, onun için izin istedikleri ve onu daha fazla önemsedikleri için, اسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهَ: **Onlar hakkında Allah'tan bağışlanma dile.** Kullarının kâbiliyet ve kapasitelerini bilen إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ: **Allah, Gafûr ve Rahîm'dir.(62)** Bu türlü mecbûrî halleri dolayısıyla onları affeder ve eğer kendi içlerinde pişmanlık duyarlarsa, onlara müşfik davranır, acır.

Yine, Resûlullâh'a karşı riâyet ve muhâfaza etmeniz gereken edeplerden birisi de şudur:

لَا تَجْعَلُوا دُعَٓاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَٓاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًاۜ قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الَّذٖينَ
يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًاۚ فَلْيَحْذَرِ الَّذٖينَ يُخَالِفُونَ عَنْ اَمْرِهٖٓ اَنْ تُصٖيبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصٖيبَهُمْ
عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿٦٣﴾

لاَ تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا: **Resûl'e, kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi seslenmeyin.** Onun isminin önüne tâzim, saygı ve hürmet belirten bir sıfat koymadan, tıpkı birbirinizi isimleriniz ve lakaparınızla çağırdığınız gibi, Allâh'ın elçisini çağırmayın. Ona sesleneceğiniz zaman: "Ey Allâh'ın peygamberi! Ey yaratılmışların en hayırlısı! Ey mahlûkat içerisinde Allâh'a en güzel geleni!" gibi sözler söyleyin. Âyetin diğer bir mânâsı da şöyle anlaşılabilir: Resûlullâh'ın Allâh'a yaptığı duânın ya da ona bir ihtiyâcını arz etmesinin Hak tarafından icâbetle karşılanıp kabul edilmesini, sizlerin kendi duâsı ile bir tutmayın. Sizin duânız bir defâsında kabul edilirse, diğerinde reddedilir; hattâ çoğunlukla reddedilir; Resûlullâh'ın duâsı ise, Allah katında aslâ reddedilmez. Âyet şu mânâya da gelebilir: Bir olay veyâ iş esnâsında onun sizi çağırmasını, sizin birbirinizi çağırmanızla kıyaslamayın. Yâni bir kere onun çağrısına kulak verirseniz diğerinde kulak asmazlık etmeyin. Aksine, onun isteğini yerine getirmek için, çağrısını duyar duymaz, hiç vakit geçirmeksizin, derhal, "baş göz üstüne diyerek" ve sesinizi de fazla yükseltmeksizin hemen onun (s.a.v.) çağrısına karşılık verin ve koşun. Sonra Cenâb-ı Hak, münâfıkların kötü durumlarına ve çirkinliklerine şu şekilde işâret etmektedir: İlm-i huzûrîsi ile kullarının sırlarına ve gizliliklerine muttali olan قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا: **Allah, içinizden hissettirmeksizin sıvışıp gidenleri biliyor.** Ey mü'minler! Allah, sizlerden oluşan toplumdan, birbirinin peşine takılıp, birbirlerini siper yaparak, hiçbir izin ve müsâde almaksızın, yavaş yavaş ayrılan münâfıkları bilmektedir. فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ: **O halde, onun emrine muhâlefet edenler kendilerine bir fitnenin isâbet etmesinden korksunlar.** Hakk'ın emrine sırt çeviren bu hîlekâr ve düzenbazlar, dünyâda iken, öldürülme, esir edilme ve yağmalanma gibi türlü türlü belâ ve musîbetlerin kendilerine gelmesinden korksunlar. Yine onlar âhirette de, أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ: **Kendilerine elim bir**

أَلَآ اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ قَدْ يَعْلَمُ مَٓا اَنْتُمْ عَلَيْهِۜ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ اِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُواۜ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلٖيمٌ ﴿٦٤﴾

azâbın gelmesinden (63) korksunlar ki, o azaptan daha şiddetli bir azap yoktur.

Ey müsrifler ve haddi aşanlar! Allâh'ın ve resûlünün emrinde nasıl yüz çevirir ve ona sırtınızı dönersiniz? Sizi gözetleyen Allah'tan utanmaz mısınız? Ey câhil ve gâfiller gürûhu! Allâh'ın kudretini, onun ulûhiyetinin hak olduğunu, onun yegâne güç ve kuvvet olduğunu nasıl kavrayamazsınız? أَلَا إِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ: **İyi bilin ki, göklerde ve yerde olanlar Allâh'ındır.** Ulvî ve süflî âlemlerde ve ikisi arasında mazhar olan her şey, tasarruf (kullanım yetkisi) olarak da, mülkiyet olarak da Allâh'a âittir. Cenâb-ı Hak ilm-i huzûrîsi ile قَدْ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ: **Sizin her şeyinizi bilir.** Bu dünyâdaki hayâtınızda olan her şeyi bilir. وَ: **Ve** yine, her şeyin Hakk'a arz edileceği ve her şeyin karşılığının verileceği âhiret hayâtınızda, يَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ: **İnsanların ona döndürüleceği gün,** onlara neler olacağını da bilir. Zîrâ ister gayb, ister şehâdet, ister dünyâ ve isterse âhiret hayâtda olsun, hiçbir şey onun yüce ilminin kuşatmasının dışında kalamaz. İşte o zaman, فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا: **Onlara yapmış olduğu amelleri haber verir.** Dünyâ hayâtında iken işlemiş oldukları fiilleri tafsîlatlı bir biçimde ve hiçbir eksiklik olmaksızın insanlara bildirir ve o davranışların karşılığını da verir. Cezâ/hesap gününde bütün kullarına amellerinin karşılığını veren وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ: **Allah, her şeyi bilendir.(64)** Kullarından meydâna gelen her şeyi; onların amellerini, fiillerini, işlerini, hallerini, onlar üzerinde cereyan eden bütün eylemleri baştan sona kadar ilmiyle kuşatmıştır ve bilir. Dolayısıyla, ilmi gereğince kullarına hak ettikleri karşılığı verecektir. İnsanlar eğer iyilik etmişlerse iyilik görecekler, kötülük etmişlerse kötülük göreceklerdir. Ey büyük lutuf ve cömertlik sâhibi Mevlâ'mız! Bize, senin sevdiğin şeyleri yapmayı nasip eyle.

SÛRENİN HÂTİMESİ

Ey Hz. Mustafâ'nın her şeyi câmi olan kandilinden ve o nebînin her şeyi aydınlatan lambasından aydınlanmaya çabalayan muvahhid (tevhid ehli)! Allâhü Teâlâ, maksadına ulaşacak yolu sana göstersin ve yaratılma gâyende seni tam bir başarıya ulaştırsın.

Burada sana düşen görev şudur: Tevhîd-i zâtî yolunu gösteren peygamberinle edebini güzelleştirmelisin. Cenâb-ı Hak onun hak, hukuk ve âdâbıyla ilgili olarak sana ne vazîfeler yüklemişse onlara sarılmalısın. Onun rütbesini, şan ve şerefini gözünün önünden hiç ayırmamalısın. Onun yüce mertebesini, pahâ biçilemez kadir ve kıymetini keşfetmiş ve kavramış olan Hak ehli ve muhabbet erbâbı tarafından izlenen sünnetinden, onlar arasında meşhur olmuş ahlâkından, herkes tarafından tanınan güzel huylarından hiçbirini terk eylememelisin. Onun dîninde ve şeriatinde belirlenmiş olan hüküm ve sınırların hiç birini ihmal etmemelisin. Mümkün olduğunca onun getirmiş olduğu din ve şeriatteki azîmetlerle (kesin hükümler) hareket etmeli, ruhsatlara (zorunlu hallerde cevaz verilen kolaylıklar) meyletmemelisin. Zîrâ ruhsatlar genel inananlar ve azîmetler havâs (seçkin mü'minler) içindir. Amelinde ihlaslı ve samîmi olmalısın. Amelin ister az olsun, ister çok olsun, ister azîmet olsun, ister ruhsat olsun, amellerinde riyâdan, gösterişten ve vâki olabilecek her türlü kir ve bulanıklıktan kaçınmalısın.

Sakın ha sakın; ameline riyâ gösteriş bulaşmasın! Onlar şeytanın tuzağıdır. Şeytan onlarla, halkın zayıflarını doğru ve güzel yoldan, istikâmet caddesinden saptırır.

Allâhü Teâlâ lutuf ve ihsânı ile bizleri şeytanların aldatmalarından ve kandırmacalarından muhâfaza eylesin.

İÇİNDEKİLER

CEYLANİ İLİM ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI

1- TESFÎRU'L-CÎLÂNÎ (Türkçesi ile birlikte)
2- SALEVAT VE EVRÂD (Türkçesi ile birlikte)
3- NEHRU'L-KÂDİRİYYE (Türkçesi ile birlikte)
4- EL-MUHTASAR FÎ ULÛMİ'D-DÎN
5- EL-FÜTÜVVE
6- BULBULU'S-SA'DÎ
7- USÛLU'D-DÎN
8- ŞERHU'S-SALEVÂT
9- MİNHÂCU'L-ÂRİFÎN
10- MEKTÛBÂT (yayına hazır)
11- EL-FETHU'R-RABBÂNÎ (yayına hazır)
12- ŞERHU'L-AKÂİD (yayına hazır)